

**МИКОЛА ВЕГЕШ, ІГОР ВЕГЕШ,
МИКОЛА ПАЛІНЧАК, ЯН ГОЛОНІЧ**

**THE RESEARCHER OLEKSA DOVBUSH
AND CARPATHIAN OPRYSHKY**

**ДОСЛІДНИК ОЛЕКСИ ДОВБУША
І КАРПАТСЬКИХ ОПРИШКІВ**

**МУКОЛА VEGESH, IHOR VEGESH,
МУКОЛА PALINCHAK, JÁN HOLONIČ**

**ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ І НАУКОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА
ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО.
СПОГАДИ. ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА.
ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ
(1928-2015)**

**THE LIFE PATH AND SCIENTIFIC ACTIVITY OF
ACADEMICIAN VOLODYMYR HRABOVETSKYI. MEMOIRS.
EPISTOLARY HERITAGE. SELECTED BIBLIOGRAPHY.
SELECTED BIBLIOGRAPHY
(1928-2015)**

Fairmont – 2020

Вегеш Микола, Вегеш Ігор, Палінчак Микола, Голонич Ян. Дослідник Олекси Довбуша і карпатських опришків. Життєвий шлях і наукова діяльність академіка Володимира Грабовецького. Спогади. Епістолярна спадщина. Вибрана бібліографія (1928-2015). Academic publishing Fairmont, 2020. 562 с.

Рецензенти:

Марчук Василь Васильович – доктор історичних наук, професор
(Івано-Франківськ)

Задорожний Володимир Євгенович – доктор історичних наук, професор
(Ужгород)

Ситник Олександр Миколайович – доктор історичних наук, професор
(Мелітополь)

Кількість сторінок: 595 с.

Примірники: 250 шт

Видавець:

Academic publishing Fairmont

Locust AVE 1489, Fairmont, WV, USA

Рік: 2020

Видання: перше

ISBN 978-1-953260-05-5

Пропоноване наукове видання включає в себе історико-біографічний нарис «Дослідник Олекси Довбуша і карпатських опришків», в якому простежується життєвий шлях і багатогранна наукова, освітня і краєзнавча діяльність визначного українського історика Володимира Грабовецького. До книги увійшли автобіографічні замітки, спогади та листи видатного вченого. Мова йде про окремі книги «З думою про Україну», «Володимир Грабовецький у спогадах і листах», «На вітвар історії України». Серію праць, присвячених 90-й річниці від дня народження Володимира Грабовецького, увінчав вихід у світ бібліографічного покажчика «Володимир Васильович Грабовецький» (видання шосте). У пропонованому читачам виданні всі вищеназвані праці професора Володимира Грабовецького та нарис про вченого друкуються разом.

Сподіваємось, що пропонована книга припаде до серця всім, кого цікавить історія України та її найяскравіші постаті.

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ.....	7
АКАДЕМІК ВОЛОДИМИР ГРАБОВЕЦЬКИЙ В ОЦІНЦІ СУЧАСНИКІВ ТА ІСТОРИОГРАФІЇ.....	10
ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЄПИСУ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО.....	26
АНТИФЕОДАЛЬНА БОРОТЬБА НА ПРИКАРПАТТІ:.....	48
ВІД ПОВСТАННЯ МУХИ ДО КАРПАТСЬКИХ ОПРИШКІВ.....	48
ЗАПОРІЗЬКІ КОЗАКИ, БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І НАРОДНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 1648-1654 РОКІВ.....	63
УРБАНІСТИКА В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО.....	78
ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ УКРАЇНИ В ПРАЦЯХ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО.....	102
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ ХІІІ-ХХ СТОЛІТЬ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО.....	120
ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ.....	141
ВОЛОДИМИР ГРАБОВЕЦЬКИЙ З ДУМОЮ ПРО УКРАЇНУ (АВТОБІОГРАФІЧНІ ЗАМІТКИ. СПОГАДИ).....	143
ІЗ ЖИТТЄВИХ ДОРІГ.....	144
Моє навчання в 1942 – 1944 роках.....	152
Шкільні та університетські роки (1946 – 1952).....	154
Початкова педагогічна діяльність (1952 – 1953).....	159
Перші історико-краєзнавчі пошуки.....	161
Мій львівський академічний науковий стаж.....	162
(1953 – 1973).....	162
МАНДРУЮЧИ ІСТОРИЧНИМИ МІСЦЯМИ УКРАЇНИ.....	173
Прикарпаття.....	174
Львівщина.....	179
Тернопільщина.....	181

Закарпаття.....	182
Буковина.....	183
Волинь.....	184
Поділля.....	186
Правобережжя.....	187
Лівобережжя.....	189
СПОГАДИ ПРО АКАДЕМІКА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА.....	190
Відгуки академіка Івана Крип'якевича на наукові праці Володимира Грабовецького (1954-1967).....	197
СПОГАДИ ПРО НЕЗАБУТНІХ.....	205
На похороні Соломії Крушельницької.....	206
Борис Гмиря і Петро Білинник в моїй пам'яті.....	206
Візит академіка Боголюбова до Львова.....	207
В гостях у Іванни Блажкевич.....	208
Наші зустрічі з Богданом Ясінським.....	210
Одна година з Олесем Бердником.....	212
Коротка зустріч з Юрієм Шевельовим.....	213
Зразковий педагог і вчений.....	213
З ЛЮБОВ'Ю ДО КОБЗАРЯ.....	215
За спогадами минулих літ.....	215
В ПОШУКАХ ДОВБУШЕВИХ СКАРБІВ.....	224
(СПОГАДИ).....	224
Як визріла ідея колекціонування.....	226
У пошуках архівних документів.....	228
Із збірки художньо-літературних творів.....	236
Матеріали з образотворчої Довбушіани.....	241
Музична Довбушіана в експонатах.....	255
«Я маю Біблію про Довбуша».....	259
Експонати до історії загибелі Довбуша.....	261
Як знайдено топір Довбуша.....	264

Увіковічення пам'яті про Олексу Довбуша.....	269
Встановлення першого пам'ятника О. Довбушу	269
Встановлення обеліску на місці смертельного поранення народного месника	276
Спорудження обеліску в Печеніжині	278
Пам'ятник О. Довбушу в Космачі	287
Довбушева церква, її хресна дорога	291
Доповідна записка	295
І ще про Довбушеву церкву.....	299
Відзначення ювілейних дат, присвячених Олексі Довбушу.....	302
220-річчя загибелі Олекси Довбуша.....	304
225-річчя з дня загибелі легендарного героя.....	305
280-річчя від дня народження народного месника	309
250-річчя початку виступу лицаря Карпат	310
СПОМИНИ ПРО СЛАВЕТНИХ.....	317
В боях за волю України: спогади про батька	318
Спогади про архієпископа Йосифа Сліпого і митрополита Андрея Шептицького.....	324
Згадка про академіка Михайла Возняка.....	328
Зустрічі з Тарасом Франком.....	331
Незабутній Анатолій Кос-Анатольський.....	335
Квітка шани на могилу композитора Ігоря Білозіра.....	342
Поїздка з Іваном Козловським до Сосниці	343
Три години з кобзарем-лірником Василем Нечепою	345
Родинні листи.....	350
Різні листи	354
Листи, нотатки Я. Ісаєвича до В. Грабовецького.....	366
ОКРЕМІ ВИДАННЯ	480
СТАТТІ.....	495

**ДОСЛІДНИК ОЛЕКСИ ДОВБУША
І КАРПАТСЬКИХ ОПРИШКІВ**

**ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ І НАУКОВА
ДІЯЛЬНІСТЬ АКАДЕМІКА
ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО.**

ЗАМІСТЬ ВСТУПУ

Видатні історики України Володимир Антонович, Михайло Грушевський та Іван Крип'якевич залишили у вітчизняній науці глибокий слід не тільки завдяки своїм фундаментальним працям. Вони створили власні національні історичні школи, виховали цілу плеяду істориків. Безумовно, що таким здобутком сьогодні може похвалитися далеко не кожний, навіть і відомий, сучасний дослідник.

Серед десятків талановитих учнів академіка Івана Петровича Крип'якевича особливе місце належить відомому українському історику, доктору історичних наук, професору, академіку Вищої школи України Володимиру Васильовичу Грабовецькому, перу якого належить понад 1000 наукових праць: монографій, брошур, статей, рецензій, оглядів. Тільки один перелік окремих видань вченого заслуговує подиву (надзвичайно велика продуктивність пошукової роботи) і викликає гордість за українську історичну науку – «Народний герой Олекса Довбуш. Історичний нарис» (Львів, 1957); «Олекса Довбуш – легендарный герой украинского народа» (Москва, 1959.); «Звенигород. Нариси з історії західноукраїнських міст і сіл» (Львів, 1959); «Як Довбуш карав панів. Оповідання та легенди» (Київ, 1960.); «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI–XIX ст.» (Львів, 1966); «Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490–1492 років» (Львів, 1979); «Гуцульщина XIII–XIX століть. Історичний нарис» (Львів, 1982); «Нариси історії Прикарпаття» (вийшло 6 томів, які розкривають історичні події в регіоні з найдавніших часів, – відповідно у 1992, 1993, 1993, 1994, 1994, 1995 рр.); «Олекса Довбуш 1700–1745» (Львів, 1994) тощо.

Володимир Грабовецький – співавтор фундаментальних колективних праць «Українська Радянська Енциклопедія», «Історія селянства Української РСР», «Радянська енциклопедія історії України», «Історія міст і сіл УРСР» (українське і російське видання), «История Украинской ССР в десяти томах». Праці історика друкували престижні журнали «Архіви України», «Жовтень», «Дзвін», «Український історичний журнал», «Наука і життя», «Пам'ятки України», «Наука і суспільство», «Музика», «Наша культура», «Народна творчість та етнографія» та інші. Володимир Грабовецький друкувався на сторінках пражського часопису

«Дружно вперед», аргентинського «Знання», вінніпегського «Українського слова», нью-йоркських «Українських вістей», варшавських «Наша культура» і «Наше слово». Він приймав участь в багатьох міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях. Тематика наукових пошуків Володимира Грабовецького надзвичайно різнопланова – соціально-економічне становище населення західноукраїнських земель і його антифеодальна боротьба, Олекса Довбуш і рух карпатських опришків, західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648–1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького, Прикарпатська Хмельниччина, вірменські поселення в Галичині, історія Гуцульщини, історія міст і містечок Прикарпаття, розвиток культури на західноукраїнських землях, визначні постаті нашої історії.

Із вищесказаного видно: Володимир Грабовецький вніс значний вклад у розвиток української історичної науки, який потребує детального вивчення і узагальнення. Не викликає жодного сумніву, що будь-який дослідник історії України епохи середньовіччя, розкриваючи ті чи інші аспекти історії України доби феодалізму, не може обійтися без використання праць Володимира Грабовецького. Виходячи з цього, вивчення і аналіз наукової спадщини вченого становить значний науковий інтерес і має актуальне значення.

Істориками і краєзнавцями вже чимало зроблено для висвітлення окремих віх в житті Володимира Грабовецького, аналізуються окремі аспекти його наукової спадщини. На жаль, цілісного наукового дослідження, в якому б давався глибокий аналіз піднятих істориком наукових проблем, поки що нема. Наше дослідження теж не претендує на вичерпність, інстанцію завершеності. Воно, можливо, є скромною спробою хоча б в деякій мірі наблизитися до вирішення цього завдання. В контексті загальної мети – дослідити питання історії України в працях Володимира Грабовецького – виносяться більш конкретні завдання, зокрема: простежити головні віхи в житті й науковій діяльності вченого; дослідити стан вивчення Володимиром Грабовецьким соціально-економічного, політичного і культурного становища Галичини доби феодалізму; проаналізувати праці дослідника з історії Галицько-Волинського князівства, антифеодальної боротьби народних мас (повстання під проводом Мухи, рух карпатських опришків, події народно-визвольної війни

1648–1654 рр. на західноукраїнських землях тощо); дати оцінку історико-біографічним нарисам історика (Роксолана, Довбуш, Височан, Грушевський, Крип'якевич, Шептицький та ін.); визначити місце Закарпаття в наукових працях Володимира Грабовецького.

З'ясування цих та деяких інших проблем, дасть нам змогу краще зрозуміти історичне минуле України і в черговий раз переконатися в тому, що у вивченні нашої історичної спадщини важливе місце належить творчості відомого українського історика, академіка Володимира Васильовича Грабовецького.

АКАДЕМІК ВОЛОДИМИР ГРАБОВЕЦЬКИЙ В ОЦІНЦІ СУЧАСНИКІВ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

Академіку Володимирі Грабовецькому присвячена значна кількість праць, навіть окремі монографії. Одним із перших, хто високо оцінив тоді ще молодого вченого, був його вчитель, академік Іван Крип'якевич: «Кожна наукова праця В. В. Грабовецького містить нові матеріали з поставленої теми. І цим він вносить значний вклад в українську історіографію»¹. Необхідно відзначити, що ще в радянські часи, коли дослідження феодалізму вважалося не зовсім «модним», із працями історика рахувалися. Про нього було вміщено короткий біографічний нарис на сторінках енциклопедичних видань та авторитетних наукових журналів². Наприкінці 80-х років праці В. Грабовецького цитувала «Історіографія історії Української РСР»³. Побачив світ перший бібліографічний покажчик відомого вченого⁴. З нагоди 60-річчя від дня народження вченого Івано-Франківська обласна організація Українського товариства охорони пам'яток історії та культури опублікувала друге видання бібліографічного покажчика, в якому його укладачі В. Бурдуланюк і П. Васьків констатували: «Основна тематика досліджень вченого – історія селянства західноукраїнських земель XV-XVIII століть. У загальному вони носять науково-краєзнавчий характер і написані з глибокою науковою ерудицією та всебічним аналізом джерел і літератури»⁵. Укладачі відзначали, що В. Грабовецький опублікував понад 100 наукових праць про Олексу Довбуша і карпатських опришків⁶.

---

¹ Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1993. С. 3.

² Грабовецький Володимир Васильович. *Радянська енциклопедія історії України*. Т. 1. К., 1969. С. 451-452; Грабовецький Володимир Васильович. *Праці наукових співробітників Інституту суспільних наук АН УРСР*. Бібліографічний покажчик. Львів, 1970. С. 99-117; Ленінська теоретична спадщина в українській радянській історіографії. К., 1969. С. 35; Розвиток історичної науки на Україні за роки Радянської влади. К., 1973. С. 90; Гапусенко І. М. Класова боротьба на Україні доби феодалізму в українській радянській історіографії. *Український історичний журнал*. 1966. №. 12. С. 111-112; Ивасюта И. К. Об исследованиях львовских советских ученых по истории украинско-армянских исторических связей. *Вестник общественных наук*. 1967. № 5. С. 105-106; Очерки исторической науки в СССР. Т. 7. Советская историография Украины: материалы к обсуждению. М., 1968. С. 101.

³ *Историография истории Украинской ССР*. К.: Наукова думка, 1987. С. 64, 71, 76, 97, 102, 112, 119.

⁴ Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1985. 44 с.

⁵ Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1988. С. 2.

⁶ Там само.

Відомий український історик Ілля Шульга у передмові до однієї з праць В. Грабовецького чітко відмітив, «що центральною проблемою наукових досліджень вченого вже понад 30 років (мова йде про 1982 р. – Авт.) стало соціально-економічне становище і класова боротьба селян Прикарпаття XV-XVIII ст. Копіткий пошук архівних матеріалів, – писав І. Шульга, – передусім фондів гродських і земських судів Руського воєводства, ілюстрацій королівських маєтків, селянських скарг, а також друкованих джерел дали змогу В. В. Грабовецькому докладно вивчити і висвітлити історію цього краю (Гуцульщини – Авт.) й боротьби гуцулів проти гнобителів. Він ретельно опрацював зібрані ним матеріали і створив своєрідну епопею про опришківський рух у Прикарпатті»⁷. Протягом 80-х років змістовні статті про В. Грабовецького опублікували П. Арсенич, В. Качкан, М. Ковальський, М. Вуянко, Р. Фабрика, Б. Володін, Б. Тимінський, В. Пришляк, К. Кройтор, В. Бурдуланюк, І. Орихівський та деякі інші науковці й журналісти⁸.

У 1993 р. вийшла з друку перша ґрунтовна біографічна праця про життєвий шлях і різнобічну діяльність професора В. Грабовецького, присвячена 65-річчю від дня народження. Її автори – Павло Михайлина і Марія Вуянко – ґрунтовно висвітлили основні віхи життя і творчої спадщини вченого, акцентувавши на окремих проблемах, які він піднімав: історія України; наукові праці з архівознавства та допоміжних історичних дисциплін; історико-краєзнавча діяльність; робота над написанням багатотомної історії Прикарпаття; вчений на сторожі пам'ятників історії та культури; в

---

⁷ Грабовецький В. В. Гуцульщина XIII-XIX століть. Історичний нарис. Львів, 1982 / передмова І. Г. Шульги. С. 6.

⁸ Арсенич П. Легендарному герою. *Комсомольський прапор*. 1988. 3 липня; Арсенич П. Довбушіана В. Грабовецького. *Прикарпатська правда*. 1980. 9 вересня; Качкан В. Довбушева наука. *Гори і доли: художньо-документальна оповідь*. Ужгород: Карпати, 1983. С. 211-219; Ковальський М. П. Легендарний месник: До 250-річчя опришківського руху. *Агро-Прут* (Коломия). 1988. 20 лютого; Вуянко М. «То наш Довбуш, наша слава». *Вперед* (Тисмениця). 1988. 16 квітня; Фабрика Р. Топір Довбуша. *Сільські вісті*. 1988. 16 квітня; Фабрика Р. Топірець Олексі Довбуша. *Вільна Україна* (Львів). 1988. 16 квітня; Володін Б. «Отчий світильник». *Прапор перемоги*. 1988. 28 травня; Тимінський Б. У Печеніжин – до Олексі Довбуша: До 250-річчя від початку антифеодального руху селян-опришків під проводом Олексі Довбуша. *Червоний прапор* (Коломия). 1988. 1 червня; Пришляк В. То наш Довбуш – наша слава. *Вільне життя* (Тернопіль). 1988. 30 липня; Кройтор К. Коли мрії збуваються. Людина і її справа (Про життя, наукову і громадську діяльність професора В. В. Грабовецького з нагоди його 60-річчя від дня народження). *Прикарпатська правда*. 1988. 3 серпня; Бурдуланюк В. Невтомний дослідник опришківства (Про життя, науково-педагогічну та громадську діяльність професора В. В. Грабовецького). *Радянський педагог*. 1989. 12 грудня; Орихівський І. М. Із досвіду викладання історичного краєзнавства в Івано-Франківському педагогічному інституті ім. В. С. Стефаника (Про історико-краєзнавчу діяльність професора В. В. Грабовецького в Івано-Франківську). *IV Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства*. Тези доповідей та повідомлень. К., 1989. С. 383-385.

пошуках і популяризації скарбів України; Прикарпатська школа істориків Володимира Грабовецького; автографи вченого; коротка бібліографія публікацій про життя, науково-педагогічну та громадську діяльність видатного історика України. На глибоке переконання авторів, «оволодівши великою джерельною базою, а передовсім архівними матеріалами, Володимир Грабовецький торкнувся своїм пером різних періодів історії України, в тому числі вагому лепту вніс у вивчення літопису рідного Прикарпаття»⁹. Автори монографії підкреслили, що як львівський, так і івано-франківський періоди в житті вченого, були надзвичайно плідними: «Львівський період наукової діяльності В. Грабовецького помітний тим, що він опублікував у той час біля 300 праць. Здавалося, що з переходом вченого на педагогічну роботу в Івано-Франківський педінститут ім. В. Стефаніка не буде у вченого часу для роботи наукової. Однак, як видно з бібліографічного покажчика, виданого до 65-річчя від дня народження вченого, за 18 років своєї науково-педагогічної діяльності він опублікував 450 праць. В цілому науковий доробок дослідника складає на сьогодні 750 наукових опублікованих позицій»¹⁰.

Необхідно погодитись із висновками авторів цього життєпису Володимира Грабовецького, що «найбільше праці він вклав у вивчення історії України»¹¹. П. Михайлина і М. Вуянко назвали головні напрямки науково-пошукової роботи історика: найдавніші часи в Україні; період Галицько-Волинського князівства; повстання під проводом Мухи на Прикарпатті; Роксолана; історія Запорізького козацтва; історія могил українських гетьманів; історія селянства на Прикарпатті; дослідження історії опришківського руху під керівництвом Олексі Довбуша; історія вірменських поселень; історія української культури; погляди на історичні романи. Досліджуючи різні періоди і теми історії України, В. Грабовецький не обминав також питання історичних допоміжних дисциплін: архівознавство, джерелознавство, археографія, історіографія, сфрагістика, геральдика, хронологія, генеалогія, історична картографія.

---

⁹ Михайлина П., Вуянко М. Володимир Грабовецький – історик України. До 65-річчя від дня народження. Івано-Франківськ, 1993. С. 2.

¹⁰ Там само. С. 11.

¹¹ Там само. С. 19.

П. Михайлина і М. Вуянко першими підмітили ще одну надзвичайно важливу рису видатного українського історика – створення ним Прикарпатської історичної школи. Це найкращі учні Володимира Грабовецького, які захистили кандидатські та докторські дисертації й продовжують справу свого вчителя: В. Пришляк, В. Бурдуланюк, І. Цепенда, П. Дутчак, В. Педич, Н. Процик, Л. Драгомирецька, Б. Гаврилів та багато інших. Варто погодитись із думкою авторів, що «для відродження національної свідомості потрібна нова українська історична школа... У нас є матеріали і треба перебудувати не лише всю нашу роботу на основі нових джерел, але й по-новому, в національному дусі висвітлювати всю історію України. Бо це святе місце і святий обов'язок наших істориків»¹². До речі вони зачитували слова самого В. Грабовецького.

Марія Вуянко, продовжуючи досліджувати життя і діяльність В. Грабовецького, видала цікаве дослідження про українські національні історичні школи загалом і Прикарпатську історичну школу зокрема. Вона однією з перших в історичній науці підняла цю важливу проблему: «Продовжуючи традиції великої історичної науки, в сучасних умовах народилася нова, Прикарпатська, історична школа академіка Володимира Грабовецького, яка увібрала найпередовіші методи дослідження своїх попередників: Київської історичної школи професора Володимира Антоновича, Львівської історичної школи академіка Михайла Грушевського і Львівської історичної школи академіка Івана Крип'якевича»¹³. У співавторстві з В. Скоморовським у 2006 р. Марія Вуянко видала друге видання цієї праці з додатками¹⁴. У ньому також поміщені висловлювання відомих українських вчених про історичну школу В. Грабовецького П. Михайлини, В. Кононенка, П. Арсенича, М. Кугутяка. Зокрема Петро Арсенич відзначив, що «професор В. Грабовецький не належав ні до яких партій, починаючи з нелегких 50-х років ХХ ст., півстоліття віддає свою працю на вівтар вивчення історії рідного народу, виховання учнів і студентів, краєзнавців у дусі української національної свідомості, формування прикарпатської школи істориків»¹⁵. На думку професора М. Кугутяка,

¹² Михайлина П., Вуянко М. Названа праця. С. 88.

¹³ Вуянко М. Прикарпатська історична школа академіка Володимира Грабовецького. Івано-Франківськ, 1997. С. 4.

¹⁴ Вуянко М. В., Скоморовський В. Б. Прикарпатська історична школа академіка Володимира Грабовецького / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ, 2006.

¹⁵ Там само. С. 88.

«плідну дослідницьку працю Володимир Васильович поєднує з підготовкою висококваліфікованих фахівців-істориків. Під його безпосереднім керівництвом із числа колишніх студентів виросла ціла історична школа, нова генерація українських науковців, які вивчають важливі проблеми історії України... Не буде перебільшенням сказати, що кожен із прикарпатських істориків молодшої генерації так чи інакше формувався під впливом творчості Володимира Грабовецького»¹⁶.

Під керівництвом В. Грабовецького успішно захистили кандидатські дисертації 16 талановитих молодих науковців, яких справедливо академік відносить до Прикарпатської історичної школи, ним заснованої¹⁷. Саме завдяки їм у 2008 р. побачив світ ювілейний збірник на пошану В. Грабовецького, з нагоди його 80-річчя¹⁸. На глибоке переконання Б. Гаврилів, «подвижницька діяльність академіка Володимира Грабовецького на нелегкій ниві української історичної науки увінчалася успіхом»¹⁹. М. Паньків довів, що В. Грабовецький на основі археологічних, письмових і польових джерел «накреслив культурно-побутову історію різних народів»²⁰. Щирі слова про академіка висловив М. Сигидин: «Осмишуючи подвижницьку наукову працю Володимира Васильовича, мимоволі ловиш себе на думці, що ця скромна, завжди привітно усміхнена мудра людина ніколи не була суто кабінетним ученим. Адже, крім

---

¹⁶ Там само.

¹⁷ Паньків Б. М. Економічний розвиток міст і сіл Галицької землі в другій половині XVI – першій половині XVII ст. Львів, 1983; Сіреджук П. С. Історія заселення Галицької землі в XIV-XVIII ст. Львів, 1989; Цепенда І. Є. Українська національна освіта в Західній Україні 1919-1939 рр. К., 1993; Гаврилів Б. М. Розвиток українського історичного краєзнавства на Прикарпатті (XIX – початок XX ст.). Чернівці, 1996; Педич В. П. Львівська історична школа М. Грушевського (1890-1914 рр.). К., 1996; Бурдуланюк В. М. Культурні зв'язки Галичини з Наддніпрянською Україною в кінці XIX – на початку XX ст. Чернівці, 1996; Дутчак П. В. Культурно-просвітницька діяльність жіночих організацій в Західній Україні в 20-30-х роках XX ст. Чернівці, 1997; Туранли Ф. Г. Українсько- кримські відносини у середині XVII ст. (за тюркськими історичними джерелами). К., 1997; Барчук С. М. Громадсько-культурна та наукова діяльність Ісидора Івановича Шараневича. Чернівці, 1999; Ярошинський О. Б. Волинь в період національно-визвольної боротьби 1648-1654 рр. Харків, 2001; Королько А. З. Громадсько-політична та наукова діяльність Антона Петрушевича. Чернівці, 2002; Егрешій О. І. Суспільно-політична та культурно-просвітницька діяльність єпископа Григорія Хомишина (1904-1945 рр.). Івано-Франківськ, 2003; Дрогомирченко Л. Р. Українська кооперація у громадсько-політичному житті Західної України (1920-1939 рр.). Івано-Франківськ, 2004; Хмельовський П. М. Українське педагогічне товариство «Рідна Школа» в суспільно-політичному житті Західної України (1919-1939 рр.). Івано-Франківськ, 2004; Мішук А. І. Громадська та наукова діяльність Юліана Целевича (1843-1892 рр.). Івано-Франківськ; Гурак І. Ф. Українське студентство в суспільно-політичному житті Східної Галичини (60-ті роки XIX – початок XX ст.). Івано-Франківськ.

¹⁸ На вівтар історії України. Ювілейний збірник на пошану академіка АН Вищої школи України, професора В. В. Грабовецького. Івано-Франківськ, 2008. 564 с.

¹⁹ Там само. С. 25.

²⁰ Там само. С. 29.

написання сотень праць, професор А. Грабовецький побував у багатьох святих для кожного українця місцях, пов'язаних із героїкою українського козацтва ... Усе, що зуміла надбати за 80 років ця Велика Людина, сьогодні по праву належить її Батьківщині й народу як глибоко осмислена безцінна спадщина її історичного минулого»²¹. За твердженням П. Арсенича, «вчений сприяв молодшим за віком науковцям, заохочував своїм прикладом до ґрунтовного вивчення історії рідного краю»²².

Оригінальністю і щирістю виділяються спомини про В. Грабовецького одного з найталановитіших його учнів В. Пришляка: «... Гортаючи пожовклі від немолодого часу сторінки своїх старих студентських конспектів, ніби перегортаю аркуші власного *curriculum vitae*. Згадую все більше й більше цікавого, доброго й мого. Своє завжди ближче, бо рідне та дороге. Все-таки як добре мати мудрих учителів. Життєва круговерть переконає, що ремесло, фах історика є попри все Божим промислом. За нами – глибинна, тяжка й заодно колосально красива минувшина. Тому з пережитих літ, із погляду вічності й заглядаючи в майбутнє, водночас, схиляючи з великою пошаною голову, від усієї душі промовляю, як казали колись, за старосвітських часів, та й донині ще кажуть неповторною гуцульською говіркою в родинному карпатському селі професора – Печеніжині коло Коломиї: «Красенько дякую Вам, Дедю, за науку!»²³. «Моє знайомство з академіком Грабовецьким відбулося в 1987 році, – пригадував Ферхад Туранли, – тоді, коли я вчився на 1 курсі історичного факультету Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені Василя Стефаника. Згадую, з яким захопленням ми, студенти, слухали його лекції та готувалися до семінарських занять і складання іспитів з історії України. Мене вразили інтелігентність, доброзичливість і висока інтелектуальність Володимира Васильовича»²⁴. Своїми споминами «Невтомний трудівник на ниві історії» поділився Василь Бабій: «Здається, Володимир Грабовецький не міг би сидіти без щоденного схилення над своїм робочим столом у кабінеті. Не працювати над новою темою для нього все одно, що не жити. Де він бере стільки сил, енергії,

---

²¹ Там само. С. 41.

²² Там само. С. 46.

²³ Там само. С. 63.

²⁴ Там само. С. 66.

натхнення, – може сказати тільки він... Не назву жодного історика нині суцього на Прикарпатті, який би працював так потужно й плодovито, як Володимир Грабовецький. Через те вистачає в нього й заздрісників, і неприятелів. Проте він на це не зважає, бо смисл життя вбачає в ненастанній творчості. Навіть якби Володимир Грабовецький нічого не зробив, а лише народив і виплекав ідею, втілену в музеї Довбуша, то вже за це вартував би вдячної пам'яті людей. Гадаю, що він і сам заслуговує створення музею свого імені. Вистачить і експонатів, і творів, щоб кожен, хто увійде в цей, поки що віртуальний музей, схилив голову перед талантом відомого історика Володимира Грабовецького»²⁵.

Учень В. Грабовецького Петро Хмельовський переконаний, «що про Володимира Васильовича буде написано дуже багато хорошого від імені його учнів, друзів, знайомих»²⁶. Володимир Неумитий звернув увагу на те, що «під час роботи Володимир Васильович проявив себе толерантним, уважним керівником, який прислухається до думок та ідей своїх учнів і допомагає їх реалізувати. Будучи визнаним істориком України, академіком, почесним доктором престижних вишів України, почесним громадянином більш ніж 10 міст і сіл України, автором багатьох досліджень, Володимир Васильович залишається простою людиною, справжнім патріотом України. І сьогодні помисли Володимира Васильовича не про матеріальне збагачення, а про майбутнє України...»²⁷. Заслужують на увагу цілий ряд наукових розвідок М. Вуянко про непересічну постать академіка²⁸.

---

²⁵ Там само. С. 70.

²⁶ Там само. С. 71.

²⁷ Там само. С. 75.

²⁸ Вуянко Марія. Івано-Франківський історико-меморіальний музей Олексі Довбуша (з колекції професора Володимира Грабовецького). Путівник. Івано-Франківськ, 1995. 32 с.; Вуянко Марія. Історична картографія Володимира Грабовецького. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 154-159; Вуянко Марія. Історія давньоруського Галича та Галицько-Волинського князівства в працях академіка В.В.Грабовецького. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 98-105; Вуянко Марія. Прикарпатська урбаністика – джерело до вивчення історії України. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 126-132; Вуянко Марія. Слово про історика Гуцульщини. Грабовецький Володимир. Нариси історії Прикарпаття. Гуцульщина в другій половині ХІХ – початку ХХ ст. Т. VIII. Івано-Франківськ, 1995. С. 221-222; Вуянко Марія. Слово учня про вчителя. Грабовецький Володимир. Іван Крип'якевич – визначний історик України. До 110-річчя від дня народження. Івано-Франківськ, 1996. С. 3.

Окреме місце в історіографії посідає книга Геннадія Бурнашова, яку, хоч і важко назвати виключно науковою, однак, завдяки легкому стилю, вишуканій мові, вона може вважатися одним із кращих досліджень життєписа Володимира Грабовецького. Уже самі назви розділів книги «Лицар із роду опришків» заворожують: «гей, видно село», «Влодко з книжкою», «під опікою академіка І. П. Крип'якевича», «за покликом серця», «творець кінофільму «Олекса Довбуш», «в пошуках скарбів Довбуша», «топірець Олекси Довбуша», «Довбушева церква», «пам'ять залишається з нами», «підкорення наукових вершин», «сподвижник». У книзі також поміщено хронологію життя і діяльності академіка, коротку бібліографію праць вченого, фрагменти з колекції В. Грабовецького та перелік наукових розвідок вченого про Олексу Довбуша. Г. Бурнашов чи не вперше звернув увагу на внесок Володимира Грабовецького у створення першого художнього фільму про Олексу Довбуша. «Історичною постаттю Олекси Довбуша, – писав Г. Бурнашов, – цікавився ушлявлений кінорежисер Олександр Довженко, про що Володимирові Васильовичу сповістили дружина митця Ю. Солнцева та режисер В. Іванов... Сценарій до фільму тоді написав Любомир Дмитерко, а зйомки у Карпатах почав здійснювати Іван Петрович Кавалерідзе, відомий кінорежисер і драматург... На жаль, війна з гітлерівцями завадила режисерові повністю здійснити свій задум, а при поверненні з Карпат, усе те, що вдалося зробити на зйомках, безслідно зникло у сутичці з фашистами. Лише через сімнадцять років після першої спроби Київська кіностудія ім. О. Довженка знову повернулася до цієї теми. За справу взявся кінорежисер Віктор Іванов, але він не знав історії антифеодальної діяльності Олекси Довбуша й історичних праць про опришківський рух, тому кіностудія і режисер звернулися за допомогою до В. Грабовецького, який погодився бути консультантом цього кінофільму»²⁹.

В. Грабовецький у ті дні часто виступав перед глядачами з розповіддю про історію створення цього кінофільму. Якось після перегляду стрічки «Олекса Довбуш» у львівському кінотеатрі «Україна» глядачі влаштували йому овації, а старенька бабуся із слізьми на очах підійшла до нього, обійняла і тремтячим голосом

---

²⁹ Бурнашов Г. Лицар із роду опришків. Івано-Франківськ: Видавництво «Просвіта», 1995. С. 42.

промовила: «Синку, дай ти Боже здоров'я, що так fajно розповів про нашого Довбуша й спричинився до такого фільму. Ми ніколи тобі цього не забудемо, як і не забудемо про наших великих попередників. Господи, як то fajно, коли чуєш і бачиш тих, які так тяжко, але славно боролися за волю народу...». Кінофільм «Олекса Довбуш» з великим успіхом демонструвався і за кордоном. Серце В. Грабовецького щораз наповнювалося радістю, бо в цьому успіхові була й його вагома частка³⁰. До унікальних також слід віднести книгу «Академік Володимир Грабовецький. Світлини з життя, науково-педагогічної та громадської діяльності», яку упорядкувала учениця вченого Світлана Пронь. «Думаю, мало хто з істориків України протягом свого творчого життя пройшов такими багатограними стежками, які простелились перед академіком Володимиром Грабовецьким... Упорядниця, як учениця Прикарпатської історичної школи професора Володимира Грабовецького, в 75-ти річчя його уродин видає цей ілюстративний збірник не лише на пошану відомого вченого і педагога, але й з тим, щоб наша молодь могла вчитись, гідно працювати, наслідувати старше покоління. Велике творче життя історика України Володимира Грабовецького є тим дороговказом для нашої молоді, прикладом для наслідування в умовах української державної Незалежності»³¹. Рідкісні світлини з особистого архіву В. Грабовецького розміщені в окремих розділах: дитинство і юність (1928-1942); шкільні роки навчання (1934-1947); під час студій у Львівському університеті (1947-1952); перші педагогічні кроки (1952-1953); Львівська академічна наукова діяльність (1953-1975); історичними місцями України (1954-2002); Івано-Франківська науково-педагогічна діяльність. Оригінальними є рубрики «портретні світлини за півстоліття», «родинна гілка в світлинах», «дарчі автографи визначних українських діячів науки і культури» (І. Крип'якевич, Б. Патон, М. Мушинка, Д. Іванцев, В. Зінкевич, О. Білозір, П. Заливаха, О. Бердник, Н. Матвієнко, Ю. Шевельов, М. Богачевська, П. Шкраб'юк, Д. Павличко, Д. Степовик).

У 2006 р. вийшла книга «Академік Володимир Грабовецький – визначний історик України», яка хоч і відкривається біографічним

---

³⁰ Там само. С. 45.

³¹ Академік Володимир Грабовецький. Світлини з життя, науково-педагогічної та громадської діяльності. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. С. 3-5.

нарисом про видатну особистість, але є не стільки монографією, як збіркою унікальних спогадів, різноманітних відгуків та новим бібліографічним покажчиком³². Біографічний нарис написаний на основі проблемного принципу: сторінки історії Прикарпаття в працях Володимира Грабовецького; антифеодальна боротьба карпатського опришківства в XVI-XIX ст.; запорізькі козаки, Богдан Хмельницький і народно-визвольна війна українського народу 1648-1654 рр.; вірменські поселення в Україні; села, міста і містечка Прикарпаття; проблеми історії Закарпаття в наукових студіях В. В. Грабовецького; Закарпатська Гуцульщина; Олекса Довбуш і опришки на Закарпатті³³. У книзі вперше повністю опубліковані всі наявні спомини Володимира Грабовецького «З думою про Україну», «Мандруючи історичними місцями України», «Спогади про академіка Івана Крип'якевича», «Спогади про незабутніх», «З любов'ю до Кобзаря. За спогадами минулих літ», «В пошуках Довбушевих скарбів», «Спомини про славетних»³⁴. Окремим розділом представлена епістолярна спадщина Володимира Грабовецького³⁵. Книгу завершує чергове видання бібліографічного покажчика «Академік Володимир Васильович Грабовецький», в якому зафіксовано 106 монографій і науково-популярних видань, 889 статей в українських виданнях, 10 публікацій за кордоном, 29 позицій, які свідчать про В. Грабовецького як редактора і рецензента, 20 позицій (головний редактор), 16 захищених дисертацій під керівництвом академіка та 364 матеріали про життя і науково-педагогічну діяльність. Загалом бібліографічний покажчик Володимира Грабовецького налічує 1265 позицій³⁶.

Відомий український історик Василь Марчук у співавторстві з Володимиром Грабовецьким видав змістовну працю «Історичні знання в Західній Україні (XVI-XVIII ст.)», яка з'явилася в серії «Історичні Записки Прикарпатської історичної школи»³⁷. Хоча співавтор академіка закінчив Кам'янець-Подільський державний

---

³² Вегеш Микола. Академік Володимир Грабовецький – визначний історик України / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2006. 432 с.

³³ Там само. С. 9-67.

³⁴ Там само. С. 68-178; 219-244.

³⁵ Там само. С. 245-312.

³⁶ Там само. С. 313-420.

³⁷ Грабовецький В., Марчук В. Історичні знання в Західній Україні (XVI-XVIII ст.): Посібник-хрестоматія / Історичні Записки Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ, 2000. 80 с.

педагогічний інститут, однак теж справедливо вважав себе його учнем. Свідченням цього є його публікації про життєвий шлях і наукову діяльність В. Грабовецького³⁸. У передмові до книги Володимира і Богдана Грабовецьких «Вірмени на Прикарпатті» В. Марчук підкреслив, що «автори досконало вивчили неопубліковані й опубліковані джерела та значну спеціальну літературу, що дало змогу в проблемно-хронологічному плані дослідити основні етапи історії вірменських поселень на Прикарпатті – в період середньовіччя і нового часу»³⁹. На це також звернув увагу Зіновій Бойчук: «Заслуга професора Володимира Грабовецького в тому, що він в українській історіографії в 50-х роках вперше звернувся до цієї теми. Він спочатку опублікував окремі статті з історії вірменських поселень на Прикарпатті, а тепер подає на суд читача свою працю – плід багатолітніх пошуків з життя вірменських поселенців в нашому краю»⁴⁰. Про вклад В. Грабовецького у дослідження історії вірменських поселень на Прикарпатті писали й інші історики⁴¹.

Численні дослідники творчої спадщини Володимира Грабовецького неодноразово звертали увагу на головну тему його зацікавлень – вивчення національно-визвольної боротьби карпатського опришківства. Саме цій проблемі історик присвятив переважну більшість своїх робіт. Акцентував на цьому також академік НАН України Валерій Смолій у змістовному нарисі «Подвижник опришківської слави». «За своїм внеском в дослідження опришківського руху В. Грабовецький не має в Україні рівних, – стверджує В. Смолій, – наслідком його багаторічної праці над проблемою стало не лише увічнення пам'яті про легендарних опришків на сторінках історичних розвідок та в тематичних музейних експозиціях. Вчений домігся в далеко не простій суспільно-

---

³⁸ Марчук Василь. Погляд історика на історію Гайдамаччини. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 112-116; Марчук Василь. Слово про книгу. Грабовецький Богдан, Грабовецький Володимир. Вірмени на Прикарпатті. З історії етнічних груп Галичини. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2000. С. 3-4; Марчук В. Удостоєний багатьма почеснями. *Володимир Грабовецький – почесний громадянин міст і сіл Прикарпаття і Львівщини*. Івано-Франківськ, 2006. 44 с.

³⁹ Грабовецький Б., Грабовецький В. Вірмени на Прикарпатті. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2000. С. 3.

⁴⁰ Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 5. С. 2.

⁴¹ Бойчук Зіновій. Внесок академіка В.Грабовецького в українську історичну вірменологію. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 132-135; Вегеш М. Вірменські поселення на Україні. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького: (До 70-річчя з дня народження / Ужгород. держ. ун-т, кафедра історії України, кафедра політології. Ужгород, 1998. С.48–52.*

політичній ситуації 70-х років ХХ ст. встановлення на батьківщині Довбуша монумента, а також відзначення місць його народження й загибелі пам'ятними обелісками (с. Печеніжин і Космач). 1995 року його зусиллями в Івано-Франківську було відкрито історико-меморіальний музей Олекси Довбуша»⁴².

Анатолій Грицан теж високо оцінив внесок В. Грабовецького у дослідження Довбушіани: «В незалежній Україні ім'я Олекси Довбуша в особливій пошані... Пісні, легенди, перекази про народного героя опубліковано в багатьох збірниках, а його життя і антикріпосницька діяльність широко висвітлена в історіографії. Найбільша заслуга в цьому – українського історика, доктора історичних наук, професора, академіка АН Вищої школи України, заслуженого діяча науки і техніки України Володимира Васильовича Грабовецького...Працюючи на науково-педагогічній ниві, академік Володимир Грабовецький зібрав значний архівний матеріал. З-під пера вченого вийшло понад 1000 наукових і науково-популярних праць, виданих окремими монографіями, надрукованих у наукових збірниках, журналах і газетах. Чільне місце в цій історичній Довбушіані посідає вивчення життя й антикріпосницької діяльності Олекси Довбуша, над якою вчений працює понад півстоліття. Дослідник виявив в архівах майже 70 нових документів про народного героя, на основі яких опубліковано 150 наукових праць про легендарного ватажка Карпат»⁴³. Про дослідження В. Грабовецьким опришківського руху писали А. Данилюк, О. Малець, Л. Горват, В. Басараб та інші дослідники⁴⁴.

---

⁴² Смолій В. Подвижник опришківської слави. Передмова. Грабовецький В. В. Легендарні опришки – лицарі Карпат (XVI-XIX ст.) в літописі та ілюстраціях / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. С. 10.

⁴³ Грицан А. Слово про книгу. Грабовецький В. Ой, попід гай зелененький, ходить Довбуш молоденький: Етногенез, поширення, варіанти / Під редакцією Заслуженого діяча мистецтв України Анатолія Грицана. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2000. С. 3-4.

⁴⁴ Виставка творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з колекції доктора історичних наук, професора В. В. Грабовецького. Каталог / Передмова доктора історичних наук, професора М.П.Ковальського. Івано-Франківськ: Облполіграфвидав, 1988. 28 с.; Грицан Анатолій. Етапи громадської діяльності В.Грабовецького. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 196-202; Грицан Анатолій. Літописець Довбушевої слави. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 117-126; Данилюк А. «Довбушіана» Володимира Грабовецького. *Прикарпатська правда*. 1972. 13 січня; Малець Олександр. Володимир Грабовецький про Олексу Довбуша. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. С. 31-35; Вегеш М. Дослідник Олекси Довбуша. До 80-річчя від дня народження почесного доктора Ужгородського національного університету академіка Володимира Грабовецького. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. 312 с.; Вегеш М. Олекса

Запорізькі козаки, Богдан Хмельницький і Семен Височан – ще одна з наукових проблем, яку впродовж тривалого проміжку часу досліджує Володимир Грабовецький. На цей аспект діяльності історика звернув увагу Володимир Полек: «До дослідників Запорізького козацтва по праву належить також відомий історик України, доктор історичних наук, професор В. Грабовецький, якого українська наукова громадськість знає перш за все як дослідника національно-визвольних рухів на Україні в XV-XIX ст., особливо під керівництвом Олексія Довбуша. Проте з його персонального бібліографічного покажчика відомо, що він почав свою наукову діяльність саме із вивчення історії козацтва, а перша його праця називалась «Там, де проходив Богдан Хмельницький» (1953). З того часу В. Грабовецький надрукував понад 80 наукових і науково-популярних праць з історії запорізького козацтва. Це – монографії, брошури, статті, в яких опубліковано чимало нових матеріалів. Аж дивно, як вченому вдалося в ті складні 50-80 роки, коли козацька тематика була в загоні, а за її популяризацію мало не причіплювали ярлики націоналіста, написати стільки статей з цієї проблематики. Це, очевидно, пояснюється впливом визначного історика академіка І. Крип'якевича, який сам наполегливо займався проблемою українського козацтва і до її вивчення спонукав і своїх учнів, а серед них і В. Грабовецького»⁴⁵. Ігор Райківський звернув увагу на той

Довбуш і опришки на Закарпатті. *Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, присвяченої 250-річчю з дня загибелі Олексія Довбуша* / Івано-Франківська обл. держ. адміністр., Головне управл.-департамент з гуманітарних питань Івано-Франківської обл. держ. адміністр., Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника, Івано-Франківська обл. організ. Всеукраїнської спілки краєзнавців. Івано-Франківськ, 1997. С.20–21; Вегеш М. Опришки Олексія Довбуша на Закарпатті. *Календар «Просвіти» на 1995 рік* / Закарп. крайове т-во «Просвіта»; [Упорядн.: П. Федака, Й. Баглай]. Ужгород: МПП «Гражда», 1995. С.155–157; Вегеш М. Півстолітній вклад вченого у Довбушіану. *Довбушіана Володимира Грабовецького. Збірник відгуків на вклад вченого в честь вшанування легендарного героя Карпат*. Видання друге, доповнене. Частина четверта. Івано-Франківськ, 2007. С. 3; Вегеш М., Басараб В., Студеняк І. Вшанування Олексія Довбуша в оцінці відвідувачів виставок і музею. *Із записок книг відгуків (1980-2006). Довбушіана Володимира Грабовецького. Збірник відгуків на вклад вченого в честь вшанування легендарного героя Карпат*. Видання друге, доповнене. Частина четверта. Івано-Франківськ, 2007. С. 110-111; Вегеш М., Горват Л. Короткий життєпис академіка Володимира Грабовецького: (До 70-річчя з дня народження) / Ужгородський державний університет, Науково-дослідний інститут Карпатознавства, Карпатське братство. Ужгород: Колір Принт, 1998. 99 с.

⁴⁵ Полек Володимир. Слово про автора. Грабовецький В. Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI-XVIII ст. Присвячується 510-річчю виникнення українського козацтва. Посібник для істориків України. Івано-

факт, що саме В. Грабовецький «був одним із перших, хто спричинився до проведення археологічних розкопок козацьких могил під Берестечком в 1970-1980-х роках. Як відомо, він неодноразово відвідував ці історичні місця разом з відомими діячами науки і культури І. Крип'якевичем, В. Голобуцьким, О. Апанович, художниками Г. Якутовичем, Г. Смольським, В. Борисенком, письменниками Р. Федорівим, Тарасом Франком, композитором А. Кос-Анатольським»⁴⁶. Працю Володимира Грабовецького «Народний герой Семен Височан» високо оцінив В. Кафарський⁴⁷. Сучасні дослідники все частіше звертають свою увагу до аналізу ґрунтовних праць В. Грабовецького про запорізьке козацтво⁴⁸.

Важливі духовні аспекти і пориви у науковій творчості Володимира Грабовецького підмітив єпископ ординарій Івано-Франківський Софрон Мудрий: «Чи світ побудований на випадковостях? Очевидно, що ні. І цьому вчить нас не лише Святе

Франківськ: Нова Зоря, 2003. С. 6-7. Також див.: Полек В. Грабовецький Володимир. *Біографічний словник Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 1995. Зошит 7. С. 111; Полек Володимир, Вегеш Микола. Внесок науковця в дослідження історії запорізького козацтва і Хмельниччини. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 105-112; Полек Володимир. Слово про історика України. Володимир Васильович Грабовецький. *Бібліографічний покажчик*. Івано-Франківськ, 1993. С. 3-10; Полек Володимир. Слово про історика України. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 15-28; Виставка історико-культурних творів присвячених 500-річчю Запорізького козацтва. З колекції доктора історичних наук, професора Володимира Грабовецького. Каталог. Івано-Франківськ, 1991.

⁴⁶ Райківський І. Слово про автора. Грабовецький В. Берестецька битва 1651 р. та історія створення пантеону і музею заповідника «Козацькі могили». Івано-Франківськ, 2001. С. 3-4.

⁴⁷ Кафарський В. Слово про автора. Грабовецький В. Народний полководець Семен Височан. Івано-Франківськ, 2001. С. 3-4.

⁴⁸ Вегеш М. Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI-XVIII ст. Гайдамаччина у XVIII ст. Про козаків на Західній Україні. *Книги Володимира Грабовецького з історії Прикарпаття X-XVI ст. в оцінці українських істориків*. Збірник рецензій. Видання друге, доповнене. Частина перша. Івано-Франківськ, 2007. С. 54-55; Вегеш М. Запорізьці в Галичині [Рец. на книгу: Грабовецький В. Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI - XVIII ст.: Посібник для істориків України (Присвячується 510-річчю виникнення українського козацтва). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. – 262 с.]. *Західний кур'єр*. 2003. 4 квітня; Вегеш М. Слово про книгу. *Грабовецький В. Згадаймо праведних гетьманів і кошових: де їх могили?* Наукові записки Прикарпатської історичної школи. Видання четверте, доповнене. Івано-Франківськ: „Пік-Лайн”, 2005. С. 3-4; Вегеш М., Горват Л. Народно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького в наукових студіях В.В.Грабовецького. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького: (До 70-річчя з дня народження / Ужгород. держ. ун-т, Кафедра історії України, Кафедра політології. Ужгород, 1998. С.36-41; Вегеш М., Полек Т. Вклад науковця в дослідження історії запорізького козацтва і Хмельниччини. *Історія України: Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького (До 70-річчя від дня народження) / Історичний факультет Прикарпатського ун-ту ім. В.Стефаника, Управління культури Івано-Франк. обл. держ. адміністр., історико-меморіальний музей Олексі Довбуша. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С.105-112; Вегеш М., Туряниця В. У бурі народно-визвольної війни 1648-1654 років (Богдан Хмельницький у наукових статтях і книгах В.Грабовецького). *Книги Володимира Грабовецького з історії Прикарпаття X-XVI ст. в оцінці українських істориків*. Збірник рецензій. Видання друге, доповнене. Частина перша. Івано-Франківськ, 2007. С. 48-52; Вегеш М., Туряниця В. У бурі народно-визвольної війни 1648-1654 років: (Богдан Хмельницький у наукових статтях В.Грабовецького. *Вісті Ужгородщини*. 1995. 2 груд.**

Письмо, але й переконують людські долі, а особливо – долі людей, обдарованих Богом особливими талантами: долі видатних учених, мистців, провідників націй. Колишній учень греко-католицької духовної семінарії у Львові Володимир Грабовецький крізь усе своє творче і наукове життя проніс благословення двох князів Української Греко-Католицької Церкви – Митрополита Андрея Шептицького та Йосифа Сліпого. У незабутні 1942-1944 роки Господнє Провидіння звело юного Володимира з нашими видатними Владиками і їхні напутні слова стали для нього найсвітлішим дороговказом у житті. Вже набагато пізніше, ставши одним з найавторитетніших українських істориків, в умовах незалежної України, Володимир Грабовецький опише ці незабутні зустрічі у своїх спогадах та опублікує їх. Але перед тим, у моторошні брежнівсько-сусловські 70-ті, торкаючись у своїх працях історії Української Церкви, він старатиметься писати її неупереджено і об'єктивно, як вірний син свого народу і його християнської віри. Бо такий заповіт йому дали великі Митрополити...»⁴⁹. Життєвий шлях і різнобічну діяльність академіка Володимира Грабовецького продовжують досліджувати сучасні історики⁵⁰.

---

⁴⁹ Мудрий Софрон. Благословенний двома митрополитами. Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння. Присвячується 2000-літтю Різдва Христового. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. С. 3.

⁵⁰ Винар Любомир. Слово про ювіляра-історика Володимира Грабовецького. Гуцульщина (Торонто, Канада). 1999. Ч. 54. С. 30-31; Дутчак Парасковія. Історик Гуцульщини. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 136-140; Іванишин Степан. Слово про автора. Передмова Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття з найдавніших часів до кінця XV століття. Т.1. Івано-Франківськ, 1992. С. 1-5; Кочкін Ігор. Причинки до праісторії Прикарпаття з погляду Володимира Грабовецького. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 93-98; Крук Василь. Слово про автора. Передмова. Грабовецький Володимир. Нарис історії Галича. З найдавніших часів до початку XX ст. : До 1100-річчя заснування Града. Галич, 1997. С. 3-4; Кугутяк Микола. Слово про колекціонера. Грабовецький Володимир. В пошуках скарбів. Спогади: До 250-річчя загибелі національного героя України. Івано-Франківськ, 1995. С. 2; Кугутяк Микола. Слово про ювіляра. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 3-6; Кучернюк М. Ф., Іванцев І. Д. Іван Крип'якевич та його львівська школа істориків [Про те, як формувався дослідник історії України В. Грабовецький у школі академіка]. *Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження академіка Івана Крип'якевича*. Івано-Франківськ, 1991. С. 17; Лазоришин Ігор, Устюгова Людмила. Володимир Грабовецький про «Слово о полку Ігоревім». *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. Ужгород, 1998. С. 15-19; Лазоришин Ігор. Леся Українка і Гуцульщина в «Нарисах історії Прикарпаття» Володимира Грабовецького. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. С. 53-58; Лазоришин Ігор. Учителіві – на многії і благії літа (Шкіц до книги М.Вегеша і Л.Горват «Короткий життєпис академіка Володимира Грабовецького»). *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. Ужгород, 1998. С. 123-125; Лукань Володимир. Академік Володимир Грабовецький у творчості українських художників. Івано-Франківськ, 2000. 24 с.; Оріхівський І. М. Із досвіду викладання історичного краєзнавства в Івано-Франківському педагогічному

інституті ім. В.С.Стефаніка [Про історико-краєзнавчу діяльність професора В.В.Грабовецького в Івано-Франківську]. *IV Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства*. Тези доповідей та повідомлень. К., 1989. С. 383-385; Пелехатий Ігор. Наукові погляди вченого на роль Української національної церкви. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 140-147; Пилипейко Ігор. Знаменна подія культурно-громадського життя [Про презентацію книги В. Грабовецького «Уторопи. Сторінки історії»]. *Гуцульщина* (Торонто, Канада). 1998. Ч. 51. С. 17-18; Писар Михайло. Володимир Грабовецький – дослідник визвольних змагань гуцулів наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. С. 68-70; Руданець Ольга. Слово про автора. Грабовецький В. Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку ХХ ст. Частина 1. Коломия: Вид-во поліграфічне товариство «Вік», 1996. С. 3-4; Сенько Іван. Володимир Грабовецький про етнічні проблеми в Карпатах. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. С. 59-67; Сигидин М. В. Колекція історико-літературно-мистецьких творів з історії Запорізького козацтва професора В. Грабовецького. *Матеріали міжвузівської науково-теоретичної конференції «500-річчя українського козацтва і Галичина»*. Івано-Франківськ, 1992. С. 115-116; Сигидин Михайло. Слово про автора. Грабовецький Володимир. Семен Височан. До 400-х роковин Богдана Хмельницького. Івано-Франківськ, 1995. С. 2; Симчич Микола. Родом з Печеніжина. Наше інтерв'ю з професором В. Грабовецьким з нагоди його 65-річчя. *Галицька Січ*: Республіканський незалежний патріотичний часопис. 1993. 3-4 серпня. С. 5; Ступарик Богдан. Педагогічна діяльність В.Грабовецького. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 190-196; Сушко Роман. Слово про місто і автора книжки. Грабовецький Володимир. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку ХХ ст. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. С. 5-8; Табарханюк Мирослав. Слово про автора – історика Гуцульщини. Грабовецький Володимир. Уторопи. Сторінки історії. До 630-річчя першої письмової згадки. Івано-Франківськ, 1997. С. 3-6. Твардовський В. В. Продовження школи академіка І. Крип'якевича [Про формування історичних поглядів на історію України В.Грабовецького під керівництвом І.Крип'якевича]. С. 27-28; Твардовський Василь. Шевченкіана і Франкіана в доробку історика Грабовецького. *Історик України*. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 148-153; Фенич Володимир. Проблеми дослідження історії Скиту Манявського у творчій спадщині В.Грабовецького. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. С. 28-30; Шовковий Іван. Слово до земляків. Грабовецький Володимир. Історія Печеніжина. Коломия: «Світ», 1993. С. 3; Юсип Дмитро. Подвижник [Про наукову і педагогічну діяльність професора В. Грабовецького. З нагоди 65-річчя]. *Перевал*: Всеукраїнський літературно-художній та громадсько-політичний журнал. 1993. №2. С. 98-99; Вегеш М. Академік Володимир Грабовецький – почесний доктор Ужгородського національного університету. *Бюлетень прес-служби Ужгородського національного університету*. Інформаційне видання. 2006. №5. С. 14-15; Вегеш М. Володимир Грабовецький – видатний історик України / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1996. 58 с.; Вегеш М. Володимир Грабовецький (р. н. 1928). *Вчені, письменники і політичні діячі про Україну: (Збірник наукових праць)* / Ужгород. держ. ун-т., Ужгород. культ.-осв. і благодійницьке т-во «Карпатське братство». Ужгород, 1996. Вип.1. С.99-112; Вегеш М. Володимир Грабовецький (р.н. 1928). *Життя і творчість Володимира Грабовецького в оцінці сучасників*. Збірник відгуків. Видання третє, доповнене. Частина третя. Івано-Франківськ, 2007. С. 26-38. Вегеш М. Володимир Грабовецький: вчений, педагог, громадсько-культурний діяч і людина. *Володимир Грабовецький у спогадах і листах (До 75-річчя від дня народження)* / Ужгородський національний університет, Науково-дослідний інститут карпатознавства. Ужгород, 2003. С. 3-17; Вегеш М. Гомін з давно минулих літ. *Грабовецький В. У вирі першого наукового випробування. За матеріалами захисту кандидатської дисертації 2 липня 1958 року*. Частина перша. Наукові записки Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ: „Пік-Лайн”, 2005. С. 3-4; Вегеш М. Дослідник Олексі Довбуша. До 80-річчя від дня народження почесного доктора Ужгородського національного університету академіка Володимира Грабовецького. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. 312 с.; Вегеш М. Дослідник української історії (До 70-річчя Володимира Грабовецького). *Життя і творчість Володимира Грабовецького в оцінці сучасників*. Збірник відгуків. Видання третє, доповнене. Частина третя. Івано-Франківськ, 2007. С. 55-59; Вегеш М. Дослідник української історії: (До 70-річчя Володимира Грабовецького). *Календар «Просвіти» на 1998 рік / Закарп. крайове т-во «Просвіта»;* [Упорядн.: П.Федака]. Ужгород: Закарп. крайове т-во «Просвіта», 1998. С.127-128; Вегеш М. Його життя і творчість гідно оцінили. *Життя і творчість Володимира Грабовецького в оцінці сучасників*. Збірник відгуків. Видання третє, доповнене. Частина третя. Івано-Франківськ, 2007. С. 3-4; Вегеш М. Кілька штрихів до книги мого учителя. *Грабовецький Володимир. Битва під Конотопом 1659 р. – славна сторінка в історії гетьманської України*. Наукові записки Прикарпатської історичної школи /Кафедра історії України Прикарпатського університету імені Василя Стефаніка. Івано-Франківськ, 2004. С. 3-4; Вегеш М. Рецензії

ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЄПІСУ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО

В 50-х роках вже минулого століття він так стрімко увірвався в історичну науку, що невдовзі перетворився у одного з найавторитетніших фахівців середньовічної історії України. Олекса Довбуш і карпатське опришківство, Семен Височан і народно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького, історія стародавніх Галича і Звенигорода, сторінки історії Гуцульщини та Закарпаття... Це далеко неповний перелік проблем, які досліджував вчений, якого ще за життя назвали легендарним. Ви, безперечно, здогадались, що мова йде про визначного українського історика, доктора історичних наук, професора, академіка Академії уаук Вищої іколи України, Заслуженого діяча науки і техніки України Володимира Васильовича Грабовецького.

істориків як свідчення вагомості досліджень науковця. *Книги Володимира Грабовецького з історії Прикарпаття X-XVI ст. в оцінці українських істориків*. Збірник рецензій. Видання друге, доповнене. Частина перша. Івано-Франківськ, 2007. С. 3-4; Вегеш М. Слово про автора. *Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. З найдавніших часів до I половини XVII ст.* Т.1. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2002. С.9-14; Вегеш М. Слово про Володимира Грабовецького (Видатний історик). *Життя і творчість Володимира Грабовецького в оцінці сучасників*. Збірник відгуків. Видання третє, доповнене. Частина третя. Івано-Франківськ, 2007. С. 63-67; Вегеш М. Слово про Володимира Грабовецького. *Ужгород*. 2003. 22 листопада.; Вегеш М. Слово про вчителя. *Грабовецький Володимир. На вітар історії України. Спомини про незабутніх. Колеги і учні про свого побратима. Увічнення пам'яті Олекси Довбуша*. Ужгород, 2003. С. 3-6; Вегеш М. Слово про збірник рецензій на книги вченого. *Книги Володимира Грабовецького з історії Прикарпаття X-XIX ст. в оцінці українських істориків*. Збірник рецензій. Видання друге, доповнене. Частина друга. Івано-Франківськ, 2007. С. 3-4. Вегеш М., Гапоненко І. Академік Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик (Видання п'яте) / Ужгородський національний університет, Науково-дослідний інститут карпатознавства. Ужгород, 2003. 128 с.; Вегеш М., Горват Л. Закарпатська Гуцульщина в XII–XX ст. в наукових студіях В.В.Грабовецького. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького: (До 70-річчя з дня народження)* / Ужгород. держ. ун-т, Кафедра історії України, Кафедра політології. Ужгород, 1998. С.42–47; Вегеш М., Горват Л. Короткий життєпис академіка Володимира Грабовецького: (До 70-річчя з дня народження) / Ужгородський державний університет, Науково-дослідний інститут Карпатознавства, Карпатське братство. Ужгород: Колір Прінт, 1998. 99 с.

Майбутній історик Володимир Грабовецький походив з древнього роду Грабовецьких – дрібних бояр періоду Галицького князівства XII – XIII ст. Ця верства галицького феодального суспільства пройшла значну еволюцію і спочатку посідала досить помітне місце в Галичині, маючи навіть свій родинний герб. Але потім скотилася до дрібної шляхти і майже нічим не відрізнялася від рядових селян, які виконували різноманітні повинності в маєтках феодалів. «За переказами мого батька Василя, – писав згодом В. Грабовецький у праці «З історії родоводу Грабовецьких», – рід Грабовецьких походив із давніх княжих часів з невеличкого села Грабовець, що знаходиться на Богородчанщині. Від назви села пішли прізвища, як це широко було прийнято в XIV – XV ст., мого роду Грабовецьких. Якось я відвідав це село і побачив ті місця, де колись, в далекому минулому, розростався наш рід. Село із своїми полями, лісами, мальовничими урочищами справляє картину типової галицької оселі. Тут сьогодні проживають селяни із прізвищами Грабовецьких»⁵¹.

Володимир Грабовецькому пощастило розшукати один унікальний архівний документ про представників деяких груп Грабовецьких у їхньому родовому гнізді – селі Грабовець. Цікаво, що на цьому документі в кольорах зображений родовий герб Грабовецьких. На геральдичному щиті внизу зображена символічна брама, за прийнятим у середньовічній геральдиці правилом. У цій фортечній брамі на сторожі – середньовічний лицар, одягнутий у бойові обладунки. По боках – справа і зліва, розміщені згорнуті прапори синього та білого кольору, які завершені стрічками, хрестами та кулями вгорі. Посередині герба зображений лицарський шолом, увінчаний короною, що символізує давніше королівське (князівське) походження. Зверху – фрагмент муру з трьома вежами, які вінчають павині пир'їна. Весь герб обрамований з обох боків по краях галуззями.

В середині XVIII ст. Грабовецькі осіли в Печеніжині, що на Коломийщині. Саме в цьому селі і побачив світ Володимир Грабовецький. Авторитетний дослідник зауважував: «Можна лише висунути припущення, що частина роду Грабовецьких через свою

---

⁵¹ Вегеш Микола. Академік Володимир Грабовецький – визначний історик України. Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2006. С. 68-69.

незаможність, втративши будь-які письмові привілеї на своє українське шляхетське походження, оселилася в Печеніжині. Тут розростався цей рід вже як селянський...З того часу цей рід розселювався по всій Галичині, але найбільше таких родин було в селі Грабовець на Богородчанщині і в Печеніжині на Коломийщині»⁵². У передмові до своєї книги «Історія Печеніжина» В. Грабовецький писав: «Вже в його назві почуєш гомін віків. І мимоволі тебе зацікавить історія селища. Звідки взялася така назва – Печеніжин? Коли село виникло?.. Ми досить мало знаємо про цей населений пункт Прикарпаття, якому в 1993 р. виповнилося 550 років з часу першої письмової згадки. А тим часом тут з праісторичних часів жили люди, на що вказують і археологічні знахідки, і письмові джерела»⁵³.

24 липня 1928 р. у сім'ї печеніжинських бідняків Василя і Гафії Грабовецьких народився син, якого батьки нарекли Володимиром, а в колі сім'ї ніжно називали «Влодком». Родина Грабовецьких мало чим відрізнялася від решти селянських сімейств Печеніжина: злидні і бідність постійно панували серед них. До цього додамо, що Володимир був сьомою дитиною в сім'ї. Він нерідко чув, як батько в розпачі говорив: «Навіщо було того сьомого?». «Моя родина, – пригадував В. Грабовецький, – була небагата. В час, коли я народився, у нас було восьмеро душ, було всього-навсього кілька мізерних клаптиків землі, або, як тоді називали, моргів поля, розкинутих в кількох урочищах, званих «горб», «підцигла», «той город», «крушена», «пригід». Годувати таку сім'ю майже було неможливо»⁵⁴.

Батько історика Василь Дмитрович Грабовецький народився 10 квітня 1885 р. в убогій багатодітній сім'ї в урочищі під Смеречиною-Дібровою. В 1898 році закінчив шестирічну початкову школу, прикладаючись до навчання «з пильністю», після чого пішов у науку до відомого майстра – Миколи Кузьменка навчатися секретам ткацького ремесла. Один з біографів сім'ї Грабовецьких Ярослава Ткачук писала, що «виткані з великим естетичним смаком такі верети, перемітки, скатерті, хустки користувалися успіхом у селян,

---

⁵² Там само. С. 69.

⁵³ Грабовецький В. Історія Печеніжина. Коломия, 1993. С. 4.

⁵⁴ Михайлина П., Вуянко М. Володимир Грабовецький – історик України. До 65-річчя від дня народження. Івано-Франківськ, 1993. С. 4.

робили дедалі популярнішим ім'я молодого ткача Василя із Заплещі. Його вироби почали замовляти селяни не лише Печеніжина, а й сусідніх сіл – Рунгур, Молодятина, Марківки, Княздвора. Ще й досі в багатьох хатах Печеніжина вам покажуть полотняні роботи Василя Грабовецького»⁵⁵. У 1909 р. Василь одружився на дочці убогої багатодітньої вдовиці по Федорові Бойку Гафії, яка стала вірною помічницею у його творчій діяльності, авторкою ряду виробів прикладного мистецтва⁵⁶. Уже згадувана Я. Ткачук підмічала, що різноманітними техніками вишивання Гафія Грабовецька «володіла віртуозно»⁵⁷.

Чомусь так є, що саме найбільшні найбільше тягнуться до знань. Таким був і «Влодко з книгою». Так, він рано полюбив історію і завдячує цьому, перш за все, батькові: «Мій добрий, чесний і побожний батько, простий селянин-ткач, довголітній паламар при горішній церкві Василь Грабовецький син Дмитра брав мене малого за руку і босоногого вів до Народного Дому в Коломиї слухати оповідання з історії України, які читав відомий український письменник Андрій Чайковський. Водив до церковної читальні «Скала» у Печеніжині, де я читав книги з історії України. Батько приносив додому дитячий щомісячний журнал «Дзвіночок» і розповідав вечорами про історію нашого народу, вчив нас любити свій рідний край, ділився спогадами про національно-визвольні змагання на початку ХХ століття, активним учасником яких був сам. Читаючи «Дзвіночок» та слухаючи розповіді батьків про козаків, опришків, гайдамаків та січових стрільців (батько був стрільцем УГА та боровся в її складі в листопадові дні під Львовом, а потім на Великій Україні), я дістав нестримний потяг до історії України»⁵⁸. Необхідно погодитися з твердженням біографів відомого історика, що «сім'я Василя Грабовецького зберігала українські традиції»⁵⁹.

До літа 1939 р. Володимир Грабовецький закінчив печеніжинську початкову «Рідну школу» і семирічку. Однак, цим хлопець не задовільнився і успішно склав іспити до класичної

---

⁵⁵ Василь і Гафія Грабовецькі. Виставка творів. Ткацтво. Вишивка. Каталог / Упорядкував М. І. Паньків; передмова Я. Ткачук. Івано-Франківськ, 1990. С. 3.

⁵⁶ Грабовецький Володимир. З історії родовиду Грабовецьких. Івано-Франківськ, 2003. 20 с.

⁵⁷ Василь і Гафія Грабовецькі. Виставка творів. Ткацтво. Вишивка. Каталог / Упорядкував М. І. Паньків; передмова Я. Ткачук. С. 4

⁵⁸ Грабовецький В. Історія Печеніжина. С. 4.

⁵⁹ Михайлина П., Вуянко М. Названа праця. С. 5.

української гімназії в Коломиї. Розпочавши навчання при поляках, закінчував при більшовиках, які «золотого вересня» 1939 р. вступили на терени Західної України. Це був важкий період в житті українців Східної Галичини, коли масові репресії, депортація «неблагонадійних елементів» стали звичайним явищем. Проте, перебування радянських військ на західноукраїнських землях було недовготривалим. Вже 30 червня 1941 р. Німеччина захопила Львів і Тернопіль, а 1 липня – Дрогобич і Стрий. 2 липня 1941 р. нацистські війська вступили до Станіславова⁶⁰. Протягом двох тижнів вони не тільки перейшли радянський кордон по річці Збруч, а й досягли, а подекуди перейшли лінію оборони Сталіна, що була приблизно за 350 кілометрів від кордону на 22 червня 1941 р.⁶¹ Західна Україна була окупована і на цій території почав впроваджуватися фашистський «новий порядок». З приходом німців Володимир Грабовецький змушений був залишити навчання й повернутися в рідне село, де допомагав батькам при господарстві. «В 1942 році, – писали біографи історика, – виснаженого від голоду хлопця забрала сестра до Винників під Львовом, де в той час працювала на тютюновій фвбриці. В 1942 році сестра влаштувала брата до Малої Львівської духовної семінарії, і тут він навчався протягом 1942-1944 років...»⁶².

Звернемося до спогадів Володимира Грабовецького про період навчання в духовній семінарії: «... Якимось восени 1942 року до нас у бурсу, де я тоді вчився, завітав ректор Великої Богословської Академії архієпископ Йосиф Сліпий. Він побував у моїй кімнаті № 25. Тоді він зробив на мене сильне враження своєю постаттю, гарним обличчям з бородою. Він звернув увагу на те, що над моїм ліжком висить образ Гошівської Богоматері і похвалив мене за любов до Бога та погладив рукою мою голову. Пізніше він цікавився життям семінарських бурсаків, деколи обідав з нами в їдальні і благословив нас своїм хрестом. Згодом я бачив архієпископа Сліпого в каплиці великої духовної семінарії, де він в оточенні дияконів, священників, каноників правив Архієрейську службу Богу. Запамяталися тоді в цій каплиці стінні художні розписи, які, як пізніше мені сказали, були розмальовані видатним українським художником Петром Холодним,

---

⁶⁰ Косик В. Україна і Німеччина в Другій світовій війні. Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. С. 106.

⁶¹ Там само. С. 106-107.

⁶² Михайлина П., Вуянко М. Названа праця. С. 6-7.

і які після руйнації каплиці совітською владою восени 1944 року були знищені. Жаль, що не запам'ятав тієї проповіді Преосвященного Йосифа на тому Богослужінні за винятком таких слів: «Дорогі семінаристи, будьте ревними священиками, любіть свою українську Церкву, бо вона пройшла тяжку хресну дорогу, але ніколи не покидала свого народу».

І ще одна незабутня подія хвилює мене. А було так: перед святом Андрея у 1943 році сповістили наставники, що ми підемо до палати церкви св. Юра вітати з днем ангела Митрополита Андрея Шептицького. Ми всі зраділи. Дійсно, йдучи парами, прибули до митрополичої палати в день святого Андрея увечері. Всі з нетерпінням чекали прибуття Князя Церкви, так шанованого і любимого нашою Церквою і народом. О 7 годині вечора з сусідньої кімнати в'їхав у візку Митрополит. То було незабутнє враження. Перед нами, семінарстами, з'явився справжній Патріарх і благословляв нас своєю рукою. Хор великої духовної семінарії співав урочисто многа літ. Здавалось, що сам Бог витає над нами. На нас дивились обличчя з галереї портретів митрополитів Української Греко-Католицької Церкви минулих століть. Ми, семінаристи, по черзі підходили і приймали благословення Митрополита. А оскільки я був одягнутий в гуцульський кептар, то митрополит запитав мене з ласкавою і доброю усмішкою: «Звідки ти, гуцулику?». «З Печеніжина, коло Коломій». – відповів я. «Славно, синку, хай тебе Господь береже». – відповів Кир Андрей. З того часу пройшло багато десятиліть, а ці слова, сказані Митрополитом, і досі не забуваю. Запам'яталося те, з якою повагою до іменинника ставився, стоячи біля Митрополита, Архієпископ Йосиф Сліпий в супроводі каноників і нашої професури»⁶³. Згодом В. Грабовецький напише ґрунтовне дослідження про Андрея Шептицького – єпископа Станіславівської єпархії: «... Цікаво, що єпископ Шептицький, як він сам визнає у пастирському листі, переїхав усі гуцульські гори, і, що найголовніше, організував читальні в кожному селі Верховини, що

---

⁶³ Грабовецький В. Мої спогади про архієпископа Йосифа Сліпого. *Нова Зоря*. 1992. 6 серпня; Грабовецький В. Мій прощальний уклін домовині Йосипа Сліпого. *Нова Зоря*. 1992. жовтень; Бурнашов Г. Лицар з роду опришків. Івано-Франківськ, 1995. С. 13-14.

свідчить про його велику культурницьку діяльність на Гуцульщині...»⁶⁴.

З приходом так званих «других совітів» Володимир Грабовецький влаштувався секретарем міського споживчого товариства. Поєднуючи навчання із працею, 1947 р. він закінчив Винниківську середню школу робітничої молоді і вступив на історичний факультет Львівського державного університету⁶⁵.

40-50-ті роки були надзвичайно складними в житті науковців і студентів Львова. Особливо це стосується представників суспільних наук. Наприкінці 1948 р. у Львівському університеті викладало понад 300 вчених, з яких тільки 67 були місцевими. Серед них відомі вчені Михайло Возняк і майбутній наставник В. Грабовецького Іван Петрович Крип'якевич. Представники радянської влади продовжували їх вважати «запеклими українськими буржуазними націоналістами». Органи НКВС-ГПУ встановили постійний нагляд за ними, намагалися очорнити і скомпрометувати в очах громадськості. Івану Крип'якевичу заборонили читати курс лекцій, обмеживши його викладацьку діяльність роботою з аспірантами. Але під час перевірки з'ясувалося, що відомий історик продовжував опиратися на «схему Михайла Грушевського». Із нових архівних документів видно, що незважаючи на зміну влади в Західній Україні, Іван Крип'якевич фактично не змінив своїх поглядів, не бажав пристосовуватись до нової системи. Доказом цього є виступ завідувача кафедри історії України В. Горбатюка на засіданні ради Львівського університету 27 вересня 1947 р. «Проф. Крип'якевича, – говорив він, – не зуміла кафедра привести до такого стану, щоб він був роззброєний і поставлений до стінки, щоб він і другі йому подібні сказали, що вони відказуються від своїх поглядів попередніх, що їх погляди неправильні і не тільки на словах, але й на ділі, в пресі»⁶⁶. Різко нападав на відомого українського вченого Я. Галан. «Я хочу сказати взагалі про тих письменників, які стоять на протилежному боці і хитаються, – говорив він 27 липня 1947 р. на нараді активістів інтелігенції м. Львова, – не знають куди краще їм схилитися.

---

⁶⁴ Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору святого воскресіння. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. С. 33.

⁶⁵ Кугутяк Микола, Райківський Ігор. Слово про ювіляра. *На вітар історії України*. Ювілейний збірник на пошану академіка АН Вищої школи України, професора В. В. Грабовецького. Івано-Франківськ, 2008. С. 9.

⁶⁶ Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали. Т. 1. 1939-1953. К., 1995. С. 454.

Радянська влада повільно з ними поводить, як, наприклад з проф. Крип'якевичем... Я скажу відверто, що ні одна країна в світі так би з вами не поступила»⁶⁷. Аналогічне заявляли представники партії і влади Дмитро Мануїльський та Іван Грушецький.

Особливо посилились репресії після вбивства Я. Галана. Нещасна доля не обминула і В. Грабовецького – його теж виключили з університету, звинувативши в українському буржуазному націоналізмі. Студент В. Гайворонюк заявив, що Грабовецький «начебто поділяє ідеї «мюнхенської зграї», маючи на увазі українських емігрантів, та відвідує церкву і є сином попа. В той час в університеті на всіх факультетах проходили збори, на яких піддавали анафемі так званих українських буржуазних націоналістів. І лише коли університетські чиновники на свої запити не отримали з місця народження В. Грабовецького необхідного їм підтвердження, студента залишили в спокої. Проте в характеристиці на місце праці деканат записав, що В. Грабовецький виключався з університету»⁶⁸.

Після закінчення історичного факультету В. Грабовецький був направлений на роботу вчителем історії в Новоскварявську середню школу Жовківського району на Львівщині, де він пропрацював до літа 1953 р. Вчителюючи, Володимир Грабовецький посилено працював, студіюючи праці Михайла Грушевського, Михайла Возняка, Івана Крип'якевича. Останній тоді очолював Інститут суспільних наук і мав світове ім'я в історичній науці. Перша зустріч з Крип'якевичем назавжди запам'яталась Володимирі Грабовецькому. Він пригадував: «... Коли секретарка сказала зайти, я спочатку захвилювався. І ось бачу відомого вченого. Іван Крип'якевич був середнього росту, з інтелігентним обличчям. Волосся густе, сиве, в окулярах. В розмові стриманий, коректний. Я завдячую долі, що звела мене з цією чудовою і щирою людиною, під керівництвом якої я працював 14 років. Не знаю чому, але з першого мого знайомства професор повірив у мої наукові сили і протягом всієї нашої спільної праці в Інституті ставився до мене надзвичайно доброту і прихильно. Хочу сказати, що благородною рисою академіка Івана Крип'якевича було те, що він ніколи не звертав уваги на посаду, знайомство, а відкрито і об'єктивно рецензував праці своїх колег,

---

⁶⁷ Там само. С. 9.

⁶⁸ Михайлина П., Вуянко М. Названа праця. С. 7.

науковців, вказував на недоліки, і його слово завжди було повчальним, мудрим»⁶⁹. 19 вересня 1953 р. Президія львівського філіалу АН УРСР затвердила В. Грабовецького на посаду молодшого наукового співробітника відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. З цього часу почався стрімкий шлях молодого вченого до вершин наукової слави. 1953-1975 роки – так званий «львівський період» в науковій діяльності Володимира Грабовецького⁷⁰.

У своїй праці про Івана Крип'якевича, присвяченій 110-й річниці з дня народження вченого, В. Грабовецький відзначив: «... Іван Петрович мені дуже допоміг. Саме з ним я вперше прийшов до архіву і під його наглядом прочитав актову книгу старолатинською і старопольською мовами. Він контролював мої перші виписки, а часом і виправляв їх. Професор був чудовим знавцем першоджерел з багаторічним досвідом архівної роботи. Він старанно, за особливою системою виписок, умів добирати найбільш цінні актові рукописні дані з тієї чи іншої проблеми. І. П. Крип'якевич ніколи не обмежувався матеріалами до запланованої теми, а при нагоді фіксував все для майбутніх проблем, а тому радив спочатку виписувати заголовки і вказувати сторінки першоджерела тієї чи іншої актової книги, а потім вже уважно вчитуватися і фіксувати найбільш цікаві факти. Цим методом я користуюся протягом всієї своєї наукової діяльності. У зборі історичного матеріалу вчений був справжнім віртуозом і педантом. Він, досконало володіючи іноземними мовами, уважно перечитував складні тексти середньовічних актів гродських і земських латинською і старопольською мовами. Дослідник все підкреслював: «Не пропускати нічого найменшого з актів і фіксувати навіть те, що не по темі на час вивчення питання, але потім може знадобитися в наступних дослідженнях»⁷¹.

В. Грабовецький неодноразово вказував на велику ерудицію і компетентність академіка Івана Крип'якевича: «Іван Петрович взагалі був надзвичайно пунктуальний і акуратний, і як адміністратор, і як науковець. Якими б проблемами він не займався – чи то історія

---

⁶⁹ Там само. С. 9.

⁷⁰ Вегеш Микола. Академік Володимир Грабовецький – визначний історик України. С. 87-96.

⁷¹ Грабовецький В. Іван Крип'якевич – визначний історик України. До 110-річчя від дня народження. Івано-Франківськ, 1996. С. 35-36.

княжого періоду, козаччини (XV-XVIII ст.), Хмельниччини (1648-1654 рр.), історіографія, джерелознавство, чи допоміжні історичні дисципліни, він завжди глибоко вивчав першоджерела і з педантичною точністю умів їх науково застосувати до поставлених питань. Здається, нема такої теми з історії України періоду становлення, над якою б не працював учений. Основною його темою була історія Галицько-Волинського князівства XII-XIII століть. Але найбільше зусиль він доклав у дослідження Хмельниччини...»⁷².

Незважаючи на велике навантаження, І. П. Крип'якевич не забував про виховання і становлення молодих науковців. «Не раз його можна було побачити в колі істориків, яким він давав поради, допомагав формулювати плани наукових праць, диктував з пам'яті бібліографію, – пригадував Володимир Грабовецький. – Він завжди знаходив контакт зі старшими за віком науковцями, згуртував колектив, з яким вирішував багато цікавих проблем... Одного разу, коли я зайшов до академіка, побачив порожній робочий стіл і стосик з восьми журналів. «Іване Петровичу, що з Вами?» – вихопилось у мене. Він з тяжкою напругою відповів: «Скільки тут номерів журналу, стільки місяців я хворію». Йому було важко говорити після інсульту, тепер він більше слухав. Але потім якось сказав: «Не покидайте досліджувати історію Прикарпаття. Коли ви закінчите улюбленого Довбуша, то не шкодуйте труду і підготуйте хоч кілька узагальнюючих книг з історії цього краю, про літописні міста Коломию, Галич, Рогатин, Товмач, Калуш»⁷³. Завдання свого вчителя Володимир Грабовецький виконав, видавши десятитомну працю «Нариси історії Прикарпаття» та тритомне дослідження «Ілюстрована історія Прикарпаття»⁷⁴.

Перша стаття В. Грабовецького з'явилася на сторінках винниківської газети «Радянське життя» 24 грудня 1953 р. В центрі дослідження молодого вченого був славний український гетьман

---

⁷² Там само. С. 20-21.

⁷³ Там само. С. 21.

⁷⁴ Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 1. Івано-Франківськ, 1992. 192 с.; Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 2. Івано-Франківськ, 1993. 210 с.; Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 3. Івано-Франківськ, 1993. 168 с.; Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 4. Івано-Франківськ, 1994. 188 с.; Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 5. Івано-Франківськ, 1994. 174 с.; Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 8. Івано-Франківськ, 1995. 222 с.; Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. Т. 1. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2002. 432 с.; Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. Т. 2. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2003. 344 с.; Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. Т. 3. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2004. 464 с.

Богдан Хмельницький. Протягом 1954-1956 рр. В. Грабовецький опублікував десятки статей, героями яких були першодрукар Іван Федоров, селянський бунтар Устим Кармелюк, проводир опришків Олекса Довбуш, славетний письменник Іван Франко⁷⁵. Однак, все більше і більше увагу В. Грабовецького привертала славнозвісна постать Олекси Довбуша. Одна за одною виходять його статті «Народний проводир Олекса Довбуш», «Народний герой Олекса Довбуш», «Новий документ про загибель Олекси Довбуша», «Рух карпатських опришків напередодні і в роки визвольної війни 1648-1654 рр.», «Селянський рух на Галицькому Прикарпатті в другій половині XVIII ст.». Величезний джерельний матеріал з архівів Львова, Вроцлава, Кракова і Перемишля був узагальнений істориком у книзі «Народний герой Олекса Довбуш» (1957), яку високо оцінили рецензенти (І. Матесян, Я. Ісаєвич, Я. Мельничук, О. Єрмоленко та багато інших). В 1959 р. книга була перевидана російською мовою в Москві⁷⁶.

Цікава історія трапилась із першою книгою про Олексу Довбуша. У своїх спогадах «В пошуках Довбушевих скарбів» В. Грабовецький пригадував: «... Якось я в пошуках народних оповідань про Довбуша забрів на одну із полонин на Закарпатті біля села Ясіня Рахівського району. Старий (понад 70 років) кремезний гуцул-чабан гостинно привітав мене на полонині. І тут при ватрі ввечері у колі пастухів повів розмову про Олексу Довбуша і дуже цікаво розповідав про героя, майже так як я описав його у книзі. Я здивувався і запитав, звідки він про це знає. Старий гуцул, курячи люльку, з гордістю відповів: «Ото, легінику (звернувся до мене), я маю біблію про Довбуша, а там все написано файно і по правді». «Що, Біблію?», перепитав я здивовано і старий чабан підтвердив це із втіхою і гордістю. «Покажіть мені цю Біблію» – звернувся я до гуцула. «Тільки не нині, а вранці, як сонце зійде на полонину, я покажу вам, легінику», – відповів він. Тієї ночі у колибі я не спав, а думав, як то могло статися, що гуцул має книги, мені, історикові Довбуша, невідомі. Снувались у голові різні здогади: можливо, збереглись якісь

---

⁷⁵ Грабовецький В. Там, де проходив Богдан Хмельницький. *Радянське життя*. 1953. 24 грудня; Грабовецький В. Там, де працював Іван Федоров. *Вільна Україна*. 1954. 28 лютого; Грабовецький В. Народний поводитир Олекса Довбуш. *Жовтень*. 1956. № 12. С. 84-97; Грабовецький В. Іван Федоров у нашому місті: До 700-річчя Львова. *Ленінська молодь*. 1956. 13 червня; Грабовецький В. Опришки в творчості Івана Франка: До 100-річчя дня народження Івана Франка. *Ленінська молодь*. 1956. 15 серпня.

⁷⁶ Грабовецький В. Олекса Довбуш – легендарний герой українського народу. М., 1959. 89 с.

давні папери або старовинні записи, які могли б збігатися з моїми твердженнями, побудованими на виявлених мною документах про життя й антифеодальну діяльність Олекси Довбуша. Так і минула в мареві думок полонинська ніч. Мій господар полонини прокинувся, поцілував земличку, стиха прошептав якусь молитву і легко торкнув мене. «Підемо подивитися на біблію про Довбуша», – сказав. Я встав, обтер обличчя ранньою росою і ми разом з гуцулом відійшли приблизно на 500 метрів і зупинились над стрімким берегом. Ступивши на кілька кроків униз, гуцул відсунув шматок скельної брили, вийняв з-під нього згорток і показав мені почорнілу від часу книжечку: «Ось вам і біблія про Олексу-братика». Я відкрив обкладинку і мало не задрижав з хвилювання, коли побачив, що це саме перша моя книга, яка дійшла до гуцула на полонину. Отже, моя праця не пройшла марно, коли гуцули так любовно оберігають її, як колись наші батьки шанували Біблію»⁷⁷.

Протягом 1957 р. В. Грабовецький видрукував серію статей під рубрикою «Вивчай рідний край» на сторінках газети «Ленінська молодь». Це були змістовні історичні нариси про Нестерів, Винники, Белз, Городок, Звенигород, Золочів, Буськ, Брюховичі, Сокаль, Бібрка, Великі Мости, Яворів тощо. В 1958 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Інституту історії АН УРСР В. Грабовецький успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Селянський рух в Галицькому Прикарпатті в другій половині XVII ст.»⁷⁸. Починаючи з цього часу чітко викристалізувалися проблеми, над якими працюватиме вчений впродовж багатьох років – історія вірменських поселень в Галичині, рух опришків, гайдамаччина, вплив народно-визвольної війни на західноукраїнські землі тощо. В 1962 р. побачила світ монографія В. Грабовецького «Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.». Вчений взяв участь у створенні багатотомної «Української Радянської Енциклопедії», написавши до неї ряд нарисів, зокрема, «Довбуш», «Дрогобич», «Опришки», «Звенигород Галицький» та десятки інших.

---

⁷⁷ Грабовецький В. В пошуках Довбушевих скарбів (Спогади). До 250-річчя загибелі національного героя України. Івано-Франківськ, 1995. С. 35-36.

⁷⁸ Грабовецький Володимир Васильович. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1993. С. 17; Грабовецький В.В. Крестьянское движение в Галицком Прикарпатье во второй половине XVII века. Автореферат дис. ... канд. ист. наук Киев, 1958. 16 с.

Львівський період був надзвичайно плідним у науковій роботі В. Грабовецького. Крім вищеназваних праць, історик видав монографію «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст.» (1966), яка одержала 11 схвальних рецензій і яку відомий вчений І. Г. Шульга назвав «кращим серед наукових творів про народних месників – опришків та їхніх уславлених ватажків, котрі діяли в Карпатах у XVI-XIX ст.»⁷⁹. Всього вчений опублікував близько 300 наукових праць. Багаторічна плідна наукова робота мала своє логічне завершення. 30 вересня 1968 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Київського університету імені Тараса Шевченка В. Грабовецький захистив докторську дисертацію на тему «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст.». Додамо, що в обговоренні дисертації взяли участь десять провідних вчених України, а офіційними опонентами були член-кореспондент АН УРСР І. О. Гуржій, доктори історичних наук, професори Ф. П. Шевченко, І. Г. Шульга, М. І. Марченко. Неофіційними опонентами виступили професори І. І. Компанієць і Г. Я. Сергієнко⁸⁰.

В цей час В. Грабовецький активно займався громадською роботою, будучи членом Президії і головою секції історичних пам'яток Львівської організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. За видатні успіхи в цій роботі правління названого товариства в 1975 р. нагородило В. Грабовецького нагрудним значком і медаллю «За доблесну працю». Протягом 1968-1974 рр. відомому вченому запропонували вести тележурнал «Скарби народу» Львівської студії телебачення.

Середина 70-х років – період, який пізніше історики назвуть застійним. «Ера Брежнєва – Щербицького» завдала нищівного удару по українській науці, особливо історичній. Були звільнені з роботи із заборону друкуватися відомі вчені Михайло Брайчевський і Олена Апанович. Змушений був покинути Львів Володимир Грабовецький. Однак, науковий Львів його не забув, і з нагоди 50-річчя з дня народження професора, науковці Інституту суспільних наук АН УРСР привітали В. Грабовецького: «Майже два десятиріччя Ви працювали в нашому Інституті, збагачуючи науку фундаментальними

---

⁷⁹ Грабовецький В. Гуцульщина XIII-XIX століть. Історичний нарис. Львів, 1982. С. 6 (передмова І. Шульги).

⁸⁰ Грабовецький В. В. Антифеодальная борьба карпатского опришквства XVI-XIX веков. Автореферат дис. ... доктора ист. наук. К., 1968. 44 с.

працями з історії України. Немало цікавих документів вдалося Вам врятувати від забуття. Ваші глибокі і захоплюючі дослідження завоювали заслужений авторитет серед широкого загалу читачів. Саме завдяки Вам слава про Довбуша та його легінів залунала широко в світі. Доля трудового селянства, невмирущі подвиги запорожців знайшли гідне відображення у Ваших монографіях та статтях. Ваші друзі й колеги бажають Вам міцного козацького здоров'я, чекають нових великих здобутків на ниві історичної науки. Діялося се у славному місті Львові року 1973, місяця липня, 24. Руками власними підписали цю ювілейну адресу 32 найбільших вагомих вчених Інституту»⁸¹.

В 1975-1988 рр. В. Грабовецький працював професором кафедри історії СРСР і УРСР історичного факультету Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені Василя Стефаника. Поряд з цим він займав посади члена наукової ради по дослідженню проблеми «Основні закономірності вітчизняної історії довоєнного періоду» при секції суспільних наук АН УРСР, члена бюро наукової координаційної ради з проблем «Історичне краєзнавство в Українській РСР» при відділенні історії, філософії та права АН УРСР, члена секції історичного краєзнавства республіканської наукової ради АН УРСР з проблем історичної науки, члена Президії та правління Івано-Франківської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. В. Грабовецький був членом комітету Республіканської асоціації українознавства і членом Наукового товариства ім. Тараса Шевченка у Львові, яке відновило свою діяльність у 1990 р.

Івано-Франківський період в науковій діяльності В. Грабовецького був не менш плідний, ніж львівський. Він опублікував майже 600 наукових праць. Серед монографій і брошур вченого необхідно назвати «Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років (з історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії)» (1979), «Гуцульщина XIII – XIX століть. Історичний нарис» (1982), «Колиска трьох братніх народів» (1982), «Надвірна» (1982), «Сходінками історії – у майбутнє» (1987), «Стежками Олексія Довбуша» (1988), «Нариси історії Івано-Франківська» (1989), «Галицька Трійця XIII століття: Тимофій,

---

⁸¹ Михайлина П., Вуянко М. Названа праця. С. 16.

Авдій, Митуса» (1989), «Скульптурна Шевченкіана Прикарпаття» (1989), «Скульптурна Франкіяна Прикарпаття» (1990), «З історії некрополя України (Про могили українських гетьманів)» (1990) та багато інших.

В 1992 р. В. Грабовецький видав перший том із задуманих десяти «Нарисів історії Прикарпаття». «Ця, перша частина книги, – говориться в передмові, – присвячена висвітленню історії з найдавніших часів до XV століття. В книзі автор в хронологічно-проблемному плані узагальнює на міцній джерельній основі історію краю первіснообщинного ладу, цікаво з'ясовує появу слов'янських племен, племінних союзів, життя людей в період Київської Русі IX – XI ст. Нарешті, читач може ознайомитися з економічним, політичним та культурним життям прикарпатців в час могутності Галицької держави, епох славітичів з династії Ростиславичів і Романовичів»⁸². У 1993 р. вийшли другий і третій томи «Нарисів», в яких охоплено період XVI-XVII століть. Велика увага звернута проблемам заселення і розвитку Галицької землі, подіям народно-визвольної війни 1648-1654 рр. на Прикарпатті, соціально-економічним відносинам в краї та національно-визвольній боротьбі народних мас проти кріпацтва. Унікальні факти читач може почерпнути з розділу «Скит Манявський – перлина історії, культури і мистецтва на Прикарпатті». Четвертий том, який побачив світ у 1994 р., присвячений соціально-економічним відносинам на Прикарпатті у XVIII ст. Вагоме місце в ньому приділено історії Гуцульщини, а також простежується національно-визвольна боротьба селян Прикарпаття, рух карпатських опришків.

Того ж року В. Грабовецький видав п'ятий том, до якого ввійшла монографія «Вірменські поселення XIII-XVIII ст.». У передмові автор відзначав, що «минуле вірменських поселень на Україні, в тому числі на Прикарпатті, не лише окрема сторінка української історії, але й окремий розділ в історії вірменського народу. Воно доповнює історію двох дружніх народів, свідчить про братній їх історичний взаємозв'язок»⁸³. Дослідник аргументовано висвітлив такі проблеми, як вірменські поселення на Україні в історіографії та джерелах, виникнення вірменських поселень на

---

⁸² Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 1. С. 3.

⁸³ Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 5. С. 3.

Україні, соціально-економічне становище вірменських поселенців на Україні, участь вірменських поселенців у торгівлі, участь вірменських поселенців у викупі бранців з бусурманської неволі, дипломатичних місіях Польщі та в боротьбі з татаро-турецькою агресією в Європі XV-XVII ст., адміністративно-судові функції у вірменських поселеннях Прикарпаття тощо. У 1995 р. В. Грабовецький видав восьмий том «Нарисів», до якого увійшла монографія «Гуцульщина в другій половині XIX – початку XX ст.». Дослідник відзначав, що «у восьмому томі «Нарисів історії Прикарпаття» йде мова про тодішній стан промислових галузей Гуцульщини, соціальну структуру населення Верховини, боротьбу гуцулів за своє соціальне і національне визволення. Наведені матеріали засвідчують, що, незважаючи на важке економічне становище, гуцули розвивали свої домашні промисли, серед яких високого рівня досягло ужиткове і декоративне народне мистецтво»⁸⁴.

В. Грабовецький продовжував працювати над історією карпатських опришків. У 1994 р. він видав фундаментальне дослідження «Олекса Довбуш (1700-1745)», в якому узагальнив усі свої попередні праці про відважного народного месника, а також доповнив їх новими архівними і фольклорними матеріалами. Наслідком такої плідної та ефективної роботи стала монографія, в якій детально проаналізовано рух опришків кінця XVII – першої половини XVIII ст., показано відображення руху, очолюваного О. Довбушем, у народній творчості, художній літературі, живописі, музиці та кінематографії. В цьому контексті заслуговує на увагу книга «Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький: Етногенез, поширення, варіанти» (2000), написана у співавторстві з Марією Козачок та Лесею Турянською. Автори розглядають легендарну баладу під оглядом літературознавчих, історичних та музичних студій. При цьому вперше опубліковано понад 30 поетичних варіантів балади, зібраних різними записувачами XIX – XX століть.

В. Грабовецький продовжував працювати над дослідженням соціально-економічного, політичного і культурного розвитку окремих прикарпатських міст та містечок. Протягом 1996-2003 років побачили

---

⁸⁴ Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 8. С. 4.

світ його монографії «Історія Коломиї з найдавніших часів до початку ХХ ст.», «Уторопи. Сторінки історії. До 630-річчя першої письмової згадки», «Історія Калуша. З найдавніших часів до початку ХХ ст.», «Грабівка. Літопис оселі над Луквою. Присвячується 440-річчю виникнення села», «Іванівці. Літопис села над Прутом. До 485-річчя заснування», «Долина над Дністром. Ілюстрована історія села», «Історія Івано-Франківська (Станіславова) з найдавніших часів до початку ХХ століття», «Нарис історії Галича. З найдавніших часів до початку ХХ століття. До 1100-річчя заснування града», «Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку ХХ століття», «Нарис історії Княгинина» та ін. Є всі підстави стверджувати, що Володимир Васильович виконав заповіт свого вчителя Івана Крип'якевича з приводу ґрунтового дослідження історії міст і сіл Прикарпаття. Не випадково, що його плідна робота знайшла належну оцінку. Володимир Грабовецькому рішенням міськвиконкомів восьми населених пунктів Прикарпаття присвоєно звання «Почесного громадянина» (Коломиї, Уторопів, Галича, Калуша, Печеніжина, Княгинина, Іванівців та Грабівки). Цей факт аналогів поки-що немає.

Унікальною у всіх відношеннях є праця В. Грабовецького «З любов'ю до Кобзаря за спогадами минулих літ» (1997). Заслуга вченого ще й у тому, що він запропонував читачам унікальну розповідь першого директора Канівського музею-заповідника «Могила Т. Г. Шевченка» Василя Коваленка про перепоховання поета, реконструкцію його могили, організацію музею та встановлення надмогильного пам'ятника на Тарасовій горі.

Історія запорізького козацтва теж продовжувала перебувати в центрі досліджень визначного вченого. Лише протягом 2000-2003 рр. В. Грабовецький видав змістовні праці «Берестецька битва 1651 р. та історія створення пантеону і музею-заповідника «Козацькі могили», «Битва під Батогом 1652 р. – славна сторінка в історії Хмельниччини», «Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI – XVIII ст.». У передмові до останньої В. Грабовецький написав проникливі рядки: «Вже будучи важко хворим, академік Іван Петрович Крип'якевич під час однієї з наших останніх зустрічей запитав мене, чи я працюю над питанням ролі запорізького козацтва в історії Західної України, на що я дав позитивну відповідь. На похороні академіка, свого вчителя, я остаточно вирішив здійснити

заповіт Івана Петровича Крип'якевича відносно цієї теми. Після довгого переконання свого академічного керівництва мені вдалося остаточно затвердити тематичну роботу по відділу історії України на тему: «Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI – XVIII століття». Після її закінчення в 1969 році намагався опублікувати завершену тему в академічному видавництві «Наукова думка». Але мої зусилля були даремними. Всюди, куди я не звертався, тодішнє академічне і партійне керівництво завжди давало такого роду відповідь: «Тема не актуальна, пахне патріархальщиною», «тема звернута в минуле», «плани видань переобтяжені на наступний рік». Роки і десятиріччя другої половини XX століття минали. Ми поринули в іншу наукову тематику з історії західноукраїнських земель. До того ж у 1975 році перейшли на педагогічну працю, і тільки рукопис цієї моєї тематичної роботи зберігся. Якось нам не пощастило опублікувати цю 30-річну працю в 1992 році, коли Україна відзначала 500-річчя виникнення українського козацтва, за винятком каталогу моєї виставки, присвяченої цій ювілейній даті. І тільки тепер, з нагоди 510-річчя виникнення Українського козацтва, видаємо цю книгу, хоч невеличким тиражем і власним коштом. Але для кращого сприйняття читачем нашої праці ми вмістили в книзі старовинні гравюри XVI – XVIII ст., уривки автентичних документів, деякі картини та карти і схеми»⁸⁵. Такий складний шлях пройшла монографія Володимира Грабовецького про запорізьке козацтво, і я завдячую долі, що саме мені Володимир Васильович довірив бути науковим рецензентом цього унікального видання.

У 2002 р. Володимир Грабовецький видав перший том фундаментальної тритомної «Ілюстрованої історії Прикарпаття». Ідея написання цієї книги визрівала давно. Починаючи із січня 1990 р. на сторінках газети «Прикарпатська правда» під рубрикою «Гомін віків» професор В. Грабовецький почав друкувати дослідження історії Прикарпаття. Якщо не врахувати «Історію міст і сіл УРСР. Івано-Франківська область» (Київ, 1971) та «Назустріч мрії» (Ужгород, 1978), матеріали в яких подавалися вибірково, то ці публікації професора стали першою узагальнюючою працею із історії краю. В 1992-1993 роках, про що вже йшлося, були опубліковані Володимиром Грабовецьким перші томи «Нарисів історії

---

⁸⁵ Вегеш Микола. Академік Володимир Грабовецький – визначний історик України. С. 114-121.

Прикарпаття». Автор, спираючись на літописні дані, архівні матеріали, історичну літературу, зумів представити нам першу частину задуманої ним багатотомної історії Прикарпаття. Перший том книги, присвячений висвітленню історії з найдавніших часів до середини XVII ст. Перед допитливим читачем зринуть сторінки історії княжої бувальщини Галицької землі, життя і діяльність відомих князів Володаря, Володимирка, Ярослава Осмомисла, Романа Мстиславича, Данила Романовича Галицького, Льва Даниловича, Юрія Львовича та його наступників. Чи не вперше так детально подано в книзі життєписи видатних діячів культури XIII століття, за визначенням автора, – «Галицької трійці» – премудрого книжника Тимофія, талановитого різьбяр Авдія і славетного співака Митуси. З цікавістю читаються сторінки історії розвитку писемності, освіти, архітектури в Галицькому князівстві.

Далі автор на цікавих даних джерел і літератури змальовує картину важкого випробування Прикарпаття після упадку Галицько-Волинської держави династії Романовичів в середині XIV століття. В цей час Галицьку землю загарбали угорські феодали і заправляли нею за допомогою свого намісника Володислава Опольського. Після горезвісної Кревської унії дослідник показує, що в 1387 р. Галичину захопила королівська Польща. Вона встановила свій адміністративний поділ і надала шляхті маєтки в Прикарпатському краю. Цікаво, що в книзі подані перші писемні згадки про населені пункти XIV-XVII ст., які так потрібні вчителю школи, котрий займається вивченням історії рідного краю та любителем-краєзнавцем. Вчитель, краєзнавець, допитливий турист знайде тут пояснення історико-географічної назви «Покуття», походження найменувань деяких сіл і міст. Досить докладно подано в книзі соціально-економічну характеристику краю в XV-XVII ст., встановлення кріпосницьких порядків, які поневолили масу колись вільного селянства, міщанства, дрібних бояр. З цікавістю читаються сторінки історії літописних міст Прикарпаття Галича, Коломиї, Снятина, Тисмениці. Зрозуміло, що автор після економічної і політичної характеристики історії краю показує опозицію поневолених мас проти панівної іноземної верхівки. Це скарги і втечі селян, які поступово переросли в грізне національно-визвольне повстання в Галицькій землі 1490-1492 років під проводом народного

героя Мухи. Це питання вперше в українській історіографії було опрацьоване професором Володимиром Грабовецьким.

Багаті архівні першоджерела, виявлені Володимиром Грабовецьким у різних архівних фондах Львова, Києва, Варшави, Кракова, Вроцлава за півстоліття дали змогу автору детально і фахово дослідити історію Прикарпаття XVI-XVII століть. Читач з фундаментального першого тому монографічної праці зможе довідатися про різні проблеми історії Прикарпаття цього бурхливого літописного періоду. Це – питання заселення прикарпатського краю, соціально-економічні і правові відносини в період розвитку кріпосництва, антикріпосницька боротьба селян і міщан за своє соціальне і національне визволення. З цікавістю читаються сторінки, де йде мова про колоритний опришківський рух, перебування запорізьких козаків на Прикарпатті (1613 р.), татарські напади. Особливо цінним є висвітлення об'єктивної історії рогатинської бранки Насті Лісовської – Роксолани, яка відома переважно з легенд. Автор на першоджерелах вперше, за відомим вченим-сходознавцем А. Кримським, розкрив невільничу долю українки з Рогатина. В. Грабовецький порушив питання про стан культури на Прикарпатті в XVI-XVII століттях, де вказав на навчання прикарпатських українців у європейських університетах, діяльність у Львові Юрія Рогатинця, як члена Львівського культурно-освітнього церковного братства, походженням з Рогатина. В монографії згадано про славнозвісну Стратинську друкарню та її діяча, відомого друкаря і гравера Памво Беринду, а також і його талановитий твір «Лексикон славенороський».

Завершив академік свою працю дослідженням Прикарпатської Хмельниччини вікопомних 1548-1654 років. Раніше вчений опублікував з цієї проблеми ряд глибоконаукових монографій, брошур, розвідок, в яких висвітлювалася діяльність таких народних героїв з Прикарпаття, як Семен Височан та Іван Грабівський. З книги академіка видно, що це була справжня галицька козаччина, яка вже тоді свідчила про історичні витоки української державної соборності і національно-визвольних змагань, що наочно проявлялося у покаянні галицького люду та утворенні у ряді прикарпатських міст українського міського самоврядування.

Академіка В. Грабовецького цілком справедливо можна назвати сучасним літописцем Прикарпаття, без публікацій якого важко уявити сьогоднішній розвиток історико-краєзнавчої науки. Він неодмінно відгукувався на всі найважливіші історичні події, став натхненником проведення проблемних науково-теоретичних та практичних конференцій. Познайомившись з томами «Ілюстрованої історії Прикарпаття», читач зможе поповнити свої знання з історії рідного краю, збагатитись першоджерелами нашої духовності, більш глибоко усвідомити витоки свого прабатьківського коріння, рідного порогу.

До останніх днів життя В. Грабовецький очолював кафедру історії України Прикарпатського університету імені В. С. Стефаника, продовжуючи дослідження різноманітних проблем історії України, рідного Прикарпаття. Його багаторічна наукова і культурно-громадська діяльність високо оцінені. В 1989 р. В. Грабовецького було нагороджено орденом «Пошани». Він лауреат обласних краєзнавчих премій імені Івана Вагилевича (1991) та академіка Івана Крип'якевича (1998), нагороджений медаллю на відзнаку плідної роботи на ниві охорони пам'яток історії та культури України (1992). У 1995 р. Указом Президента України В. Грабовецькому присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» за значний особистий внесок у розвиток національної освіти, впровадження сучасних форм навчання і виховання молоді. Того ж року Володимир Васильович був обраний академіком АН Вищої школи України по відділенню історії, філософії та права і затверджений загальними зборами Академії наук Вищої школи України 30 листопада 1995 р. У 1997 р. вченого нагороджено почесним знаком Міністерства освіти України «Відмінник освіти України». Володимир Грабовецький – повний кавалер ордена «За Заслуги». «Одним із достойників наукового, культурно-освітнього життя Івано-Франківська, – відзначав декан історичного факультету Прикарпатського університету імені В. С. Стефаника, доктор історичних наук, доктор філософії, професор Микола Кугутяк, – є завідувач кафедри історії України, талановитий учень академіка Івана Крип'якевича Володимир Грабовецький. Іншого подібного професора в природі просто не існує. Немає і все. Як немає, мабуть, у вітчизняній історії найпотаємніших закутків, куди б він не заглянув,

навіть у такі найвіддаленіші специфічні, як археологія, сфрагістика, генеалогія, геральдика. Не як метелик-одноденка, примагнічений кон'юнктурним світлом, а із солідним вантажем історичних аргументів»⁸⁶. До цих слів важко ще що-небудь додати. Академіка Володимира Грабовецького не стало 4 грудня 2015 року.

---

⁸⁶ На вівтар історії України. Ювілейний збірник на пошану академіка АН Вищої школи України, професора В. В. Грабовецького. С. 7-16.

АНТИФЕОДАЛЬНА БОРОТЬБА НА ПРИКАРПАТТІ:

ВІД ПОВСТАННЯ МУХИ ДО КАРПАТСЬКИХ ОПРИШКІВ

В. В. Грабовецький скрупульозно дослідив соціально-економічне, політичне і правове становище Галицької землі в XV ст. у складі панської Польщі. Соціальне і національне гноблення привело до сильного вибуху незадоволення народних мас, яким було селянське повстання 1490–1492 рр. на Прикарпатті під проводом Мухи. Цій події В. В. Грабовецький присвятив спеціальне монографічне дослідження «Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490–1492 років (з історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії)». Історик глибоко проаналізував причини, які привели до повстання, зупинився на характеристиці різних форм боротьби, які прискорили початок повстання, а фактично, справжньої селянської війни. В. В. Грабовецький першим у вітчизняній історіографії розкрив цю проблему, довівши, що повстання під проводом Мухи «набрало широкого антифеодального, народно-визвольного характеру, охопило Галицьке Прикарпаття, Поділля, Буковину і Молдавію... Повстання... за своїм розмахом і характером було першим великим збройним повстанням на Україні в період зміцнення феодально-кріпосницьких відносин. Воно сприяло розгортанню класової боротьби селян на Україні в XVI–XVII ст.»⁸⁷. В. В. Грабовецький зробив важливий висновок, що селянське повстання під проводом Мухи «було складовою частиною антифеодального руху в тодішній Європі»⁸⁸.

Опрацювавши великий масив джерел, Володимир Грабовецький розшукав і увів до наукового обігу 10 зовсім раніше невідомих документів⁸⁹. Аналізуючи їх, історик стверджував: «У цих небагатьох документах, які дійшли до нас завдяки їх попередній публікації,

---

⁸⁷ Грабовецький В. В. Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років (з історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії. Львів, 1979). С. 104-105.

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ Там само. С. 106-122.

знаходимо і хід селянського повстання, про його керівника Муху та ін. При цьому слід мати на увазі, що дані документи написані католицькими сановниками і представниками панівних кіл тодішньої шляхетської Польщі, а отже, до них необхідно ставитися критично. В них подекуди перекручено справжній стан подій, виступи народних мас пояснюються не соціально-економічними відносинами, а інтригами молдавського господаря Стефана III чи навіть турецьких султанів. Літописці засуджували селян, які під проводом Мухи боролися проти наступу на їх права польської шляхти і молдавських бояр, наділяли їх негативними епітетами, зневажливо трактували керівників повстання, вихваляючи при цьому керівників шляхетських каральних експедицій»⁹⁰. У хроніці польського історика Мартина Кромера читаємо: «Якийсь простий селянин по прізвищу Муха, зібравши з волоських і руських покутянів десять тисяч війська, землі руські воював, якщо не підбурюваний Стефаном, воєводою молдавським, то певно з його відома. На той час Микола Ходецький за прізвиськом Земелка, муж хоробрий, у військовій справі досвідчений, з найманим польським військом розгромив і придушив Муху, а ту юрбу розпорошив впрах. Однак пізніше, за Яна, Муха почав вербувати війська. При тім він нишком заходив до однієї русинки, в яку закохався насмерть. Вистежений і спійманий руською шляхтою він був посланий до Кракова, до короля і там у в'язниці закінчив життя»⁹¹.

Грунтовними є висновки В. Грабовецького стосовно значення цього повстання: по-перше, воно було свідченням того, що селяни не хотіли примиритися з наростанням феодально-кріпосницького гніту і боролися за свої права; по-друге, селянське повстання 1490-1492 рр. набрало широкого, антифеодального, народно-визвольного характеру, охопило Галицьке Прикарпаття, Поділля, Буковину і Молдавію. Організовані Мухою повстанські загони селян Молдавії і України становили велику на той час десятитисячну армію. Повстанці вчинили багато нападів на шляхетські маєтки, вони фактично ліквідували панування шляхти в Галицькій землі і на Буковині, завдавши значної шкоди експлуататорським класам. Це

---

⁹⁰ Грабовецький В. В. Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років (з історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії). С. 106.

⁹¹ Там само. С. 120.

невелика, але яскрава сторінка спільної боротьби селян Галицької землі і Буковини за свободу, проти жорстокої феодальної системи шляхетського господарства в поневоленіх західноукраїнських землях; по-третє, повстання народних мас Прикарпаття і Буковини під проводом селянського ватажка Мухи за розмахом і характером було першим великим збройним повстанням на Україні в період зміцнення феодально-кріпосницьких відносин; по-четверте, це селянське повстання було складовою частиною антифеодального руху у тодішній Європі⁹².

Володимир Грабовецький ще не раз звертатиметься до цієї теми. Через двадцять років після видання своєї монографії він у 1990 р. проведе науково-теоретичну конференцію, присвячену 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом національного героя Мухи. З доповідями виступили В. Любінець, В. Пришляк, В. Полек, К. Кройтор, М. Сигидин, С. Сворака, М. Вуянко, П. Сіреджук, Б. Гаврилів, О. Івасишин, П. Дутчак, Б. Козак і У. Головчанська. Однак основні доповіді виголосив В. Грабовецький. Він ґрунтовно проаналізував праці М. Грушевського, І. Франка, І. Шараневича⁹³. У статті «Народний герой Муха в оцінці діячів науки та культури» В. Грабовецький проаналізував праці істориків, які в різні часи писали про Муху: Мартина Крамера, Мартина Бельського, Матвія Стриковського, Я. Головацького, Д. Зубрицького, В. Антоновича, І. Крип'якевича, К. Гуслистого, О. Яблонського, Ф. Паппе, О. Свентоховського, О. Моргенбесера, В. Голобуцького, Д. Мишка, М. Мохова та ін.⁹⁴.

Однією з основних форм антикріпосницької боротьби селян західноукраїнських земель було опришківство, яке зародилося в умовах Галицького Прикарпаття. Вперше назва «опришок»

---

⁹² Грабовецький В. В. Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років (з історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії). С. 104-105.

⁹³ Грабовецький В. В. Погляди академіка М. Грушевського на проблему повстання 1490-1492 років під проводом Мухи. *Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції, присвяченої 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом національного героя Мухи*. Івано-Франківськ, 1990. С. 9-10; Грабовецький В. В. Іван Франко про Галицький край у XV ст. *Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції, присвяченої 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом національного героя Мухи*. С. 10-11; Грабовецький В. В. Галицька земля XV століття у працях Ісидора Шараневича. *Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції, присвяченої 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом національного героя Мухи*. С. 20-21.

⁹⁴ Грабовецький В. В. Народний герой Муха в оцінці діячів науки та культури. *Тези доповідей та повідомлень науково-практичної конференції, присвяченої 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом національного героя Мухи*. С. 7-8.

зустрічається в документі, датованому 1529 р., тобто на початку XVI ст. Однак, В. В. Грабовецький вважає, що не виключена поява терміна «опришок» ще в XV ст. Історики по-різному пояснювали цей термін. Більш правдоподібним є твердження Володимира Грабовецького, який вважає, що «опришок» – це змінене латинське «опресор» (пригнічувач, напасник). Мається на увазі пригнічувач панів, шляхти. Збіднілі селяни, не стерпівши гніту феодалів, тікали в такі місця, де їх ніхто із можновладців не міг зловити.

У XVI ст. рух опришків поширився на Галицькому Прикарпатті та Поділлі. В середині століття центром розгортання його стало Покуття (переважно Гуцульщина), Сяноцька і Перемишльська землі, в тому числі і Лемківщина⁹⁵. Особливо активно діяли опришківські загони на пограниччі Польщі та Молдавії, їм надавали допомогу буковинські опришки. Справа дійшла до того, що «польський і молдавський уряди вирішили відновити діяльність спільної молдаво-польської комісії у складі найбільших феодалів з обох сторін, яка мала... покласти край виступам опришків як на польському, так і на молдавському боці»⁹⁶. У працях В. В. Грабовецького детально описано діяльність опришківських загонів в коломийському повіті, в околицях Дорогойова і Сучави. З гуцульськими опришками підтримували зв'язки видатні ватажки народних рухів на Прикарпатті, в тому числі й Гнат та Семен Височани⁹⁷. Рух опришків став настільки масовим, писав В. В. Грабовецький, що «королівські універсали і мандати, спрямовані проти опришків, з'являлися майже щороку, але вони не давали бажаних результатів. Рух опришків зростав разом з погіршенням соціально-економічного становища».⁹⁸

До сьогодні монографія В. Грабовецького «Антифеодална боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст.» справедливо вважається найґрунтовнішим науковим дослідженням в українській історіографії, хоч і видана в 1966 р. У ній історик вперше запропонував власну періодизацію опришківського руху, виділивши головні три етапи. Перший період охоплює XVI – першу половину XVII ст., включно до народно-визвольної боротьби 1648-1654 рр., що мала значний вплив на галицьких селян. Опришківство стає тією

---

⁹⁵ Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 2. С. 97.

⁹⁶ Там само. С. 98.

⁹⁷ Там само. С. 100.

⁹⁸ Там само. С. 101.

силою, що зрушує селянські маси, піднімає їх на боротьбу з гнобителями, сприяє активізації антифеодальних виступів на місцях. Найбільш яскраво виявили себе опришки в 1648 р., коли активно включилися в хід народно-визвольної боротьби і подекуди очолили селянські виступи. Друга половина XVII – середина XVIII ст. – другий період розвитку опришківського руху, період найбільшого піднесення карпатського опришківства, яке в цей час посіло значне місце на історичній арені. Саме на цей період припадає активна діяльність Олекси Довбуша, Василя Баюрака та Івана Бойчука. Об'єднання опришків з молдавськими і угорськими гайдуками сприяє розгортанню селянського руху взагалі. Шляхетський уряд, будучи не в силі розправитися з опришківством, налагоджує контакти з Угорщиною і Молдавією, і каральні загони трьох держав наступають на основне вогнище опришків – Карпати. Проте вмиле маневрування опришківських ватажків, їх солідарність і партизанська тактика звели нанівець зусилля шляхетського уряду, скеровані на придушення руху. Третій період розвитку українського опришківства проходив у часи панування Австрії – в кінці XVIII – першій половині XIX ст. Сила і довго тривалість опришківського руху полягала в тісному зв'язку з селянством, партизанській організації і тактиці і, нарешті, в тому, що опришківський рух був класовим, антифеодальним у своїй основі і спрямуванні⁹⁹.

Найбільшого розмаху опришківський рух набув у першій половині XVIII ст., коли його очолив Олекса Довбуш. Крім численних статей, В. В. Грабовецький присвятив національному герою України кілька книг – «Народний герой Олекса Довбуш», «Стежками Олекси Довбуша», «Олекса Довбуш (1700–1745)» та ряд інших.

...Олекса Довбуш народився 1700 р. в сім'ї бідного селянина в с. Печеніжин Коломийського повіту Руського воєводства. Не витримавши важкого гніту, Олекса з братом Іваном вступили в загін опришків. Невдовзі він став їх знаменитим проводирем. Довбуш відомий своїми безстрашними діями далеко за межами Прикарпаття. Невипадково, що про це співалося навіть у піснях, які складав народ:

Чорногора ся всміхнула,

---

⁹⁹ Грабовецький В. В. Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст. Львів: Видавництво Львівського університету, 1966. С. 248-249.

мов не тота стала.

Про Довбуша Верховина
ціла заспівала.

Опришківські загони були нечисленними – від 5 до 45 чоловік. Завдяки цьому вони могли швидко переховуватись, маневрувати, здобувати собі харчі, несподівано зникати на очах ворога, що їх переслідував. Вперше про Довбуша стає відомо в 1738 р. В. В. Грабовецький віднайшов документ, в якому констатується: «Декрет старших земських у справі інтересу Солотвина. Між опришками в 1738 (році) знаходяться Дранки – два брати з Дори Микулі, Довбуші – два брати з Рунгур, Смикайло і Семак Ігнатюк – з Порогів. Брат Семаків служить у Шрубаків». Однак, безсумнівно, діяльність Довбуша почалася значно раніше. У 1738–1739 рр. Олекса Довбуш розгортає діяльність навколо Печеніжинського ключа, а згодом і всього Яблунівського староства. «Вже тоді-таки, – писав В. В. Грабовецький, – у рідному с. Печеніжині Довбуш потривожив шляхту. В липні 1739 р. селянин Твердюк свідчив перед Станіславським судом, що Довбуш після того, як «починали рух в Печеніжині, не показується до родинного села, бо їх наказано ловити»¹⁰⁰.

В. В. Грабовецький, використавши численні спогади сучасників, яскраво описав О. Довбуша. Він «був високий, плечистий, темноволосий, краснолиций, рухливий, мав усміхнене обличчя, проникливе око, дзвінкий голос. На ньому була шапка з павиним пір'ям, мазана сорочка, широкий пояс, за ним – два пістолі, порохівниця, капшук на тютюн, торба, на плечі кріс. Довбуш носив червоні штани і був взутий у постолі»¹⁰¹. «Довбуш був надзвичайно скромною людиною. «При пораненому не знайшли жодних прикрас, на ньому була лише порохівниця з бляхою, позолочена каривана, талісман, два медальйони і пляшечка, в якій було миро та святі дари, грудка срібла, дві срібні голки, хрест руський, різьблений, 9 зерен пшениці у вузлику, пір'я різних птахів. Все це було в шкіряній мошонці»¹⁰².

О. Довбуш користувався величезною підтримкою населення. Його підтримували тому, що «відібране у панів добро Довбуш

---

¹⁰⁰ Грабовецький В. Олекса Довбуш (1700-1745). Львів, 1994. С. 62-63.

¹⁰¹ Там само. С. 75.

¹⁰² Там само. С. 75-76.

роздавав убогим кріпакам»¹⁰³. Ватажок не випадково орієнтувався на бідніше населення. Люди, позбавлені будь-яких засобів до існування, ставали найстійкішими бійцями, могли переносити всілякі незгоди й труднощі»¹⁰⁴. В. В. Грабовецький детально описав походи Довбуша та боротьбу польсько-шляхетських військ з опришками. Однак, не дивлячись на найрізноманітніші заходи шляхти, піднятий Довбушем рух опришків не згасав¹⁰⁵. Центральний уряд, дуже слабкий на ту пору, не міг подати шляхті допомоги. Заважали також міжусобиці в середовищі польських феодалів і Довбуш їх вміло використовував.

Дії Довбуша, який вбивав панів, розоряв їх садиби, страшно лякали феодалів. Останні, в свою чергу, намагалися з допомогою найбрудніших методів позбутися славного опришка. Шляхта обіцяла щедру винагороду тому, хто спіймає або вб'є Довбуша. Олексі стало відомо про те, що житель Космача Стефан Дзвінчук взявся вбити його. Разом з товаришами Орфенюком і Бойчуком Довбуш вирішив покарати зрадника і ворожого прислужника. Однак ввечері 23 серпня 1745 р. Дзвінчук смертельно поранив славного лицаря. Наступного дня Довбуш помер. Звістка про підступну і несподівану смерть народного героя розійшлася по Західній Україні. Звісно, шляхта поширювала цю звістку, щоб порадувати перелякане панство, з яким не встиг розправитися Довбуш.

В. В. Грабовецький у відділі рукописів ЛНБ АН України відшукав привілей коронної княжни Теофілії Яблоновської, виданий Стефану Дзвінчуку, в якому вказувалось: «...Повідомляю всіх, кому це треба знати, а особливо милостивих панів комісарів і губернаторів того Яблонівського ключа на тепер і майбутнє. Підданий мій з села Космача Стефан Дзвінчук зніс і спровадив з цього світу Олексу Довбуша – проводиря всіх неспокоїв і розрухів, смока, вихованого у запрутських горах, який нищив маєтки і життя покутської шляхти. За це хай буде Богу честь і нескінченна хвала Дзвінчукові, що зняв постійну небезпеку серед покутського краю та повернув йому бажаний спокій. Тому мого підданого Стефана Дзвінчука нагороджую за цей доказ вірності і зичливості. Заохочуючи й інших до цих похвальних справ, звільняю його до смерті від усіх, як

---

¹⁰³ Там само. С. 78.

¹⁰⁴ Там само. С. 79.

¹⁰⁵ Там само. С. 90.

двірських, так і громадських данин і податків, чиншів і інших будь-яких повинностей. На це дозволив теперішній посесор Яблонова його величність пан прокурор коронний. Це право для ліпшої віри при звичайній печатці підписую власною рукою»¹⁰⁶.

Однак, опришківський рух не припинився. Протягом десяти років (1744–1754) антикріпосницьку діяльність вів Василь Баюрак. Його напади на Косів, села Коломийського повіту, поява на Буковині і Закарпатті, перелякали шляхту. Однак, його життя теж закінчилося трагічно. «В Ясенові, – відзначав В. В. Грабовецький, – його було підступно спіймано і видано шляхті. З 20 по 24 квітня 1754 р. проходив судовий процес над Баюраком у станіславській фортеці, його піддано тортурам, а потім засуджено на жорстоку смерть»¹⁰⁷. Після Баюрака рух опришків продовжив Іван Бойчук. Він організував ряд успішних походів на міста Болехів, Яблунів, Долину, Косів, Пістинь, Баню, Рунгури тощо. Гірське село Ясенів стало головною стоянкою його загону. Влітку 1759 р. Бойчук переходить з Покуття на Україну, в Запорізьку Січ¹⁰⁸. Не припинявся рух опришків наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Тільки наприкінці XIX ст. було придушено останнє вогнище опришків. «Так закінчилася героїчна епопея гуцульських опришків, – підсумував В. В. Грабовецький, – які вписали славу сторінку в літопис класової боротьби селян на Україні в XVI–XIX ст.»¹⁰⁹.

В Івано-Франківську відкрито історико-меморіальний музей національного героя України Олексі Довбуша. Експозиція музею побудована на матеріалах з приватної колекції невтомного дослідника антифеодального руху на Прикарпатті академіка В. В. Грабовецького¹¹⁰. Експозиція музею складається з документів, літературних творів про Довбуша, творів живопису, графіки, скульптури, різноманітних медалей, музичних творів, кінематографії тощо. Один з найцінніших експонатів – рукопис літературного сценарію Любомира Дмитерка і Віктора Іванова до кінофільму «Олекса Довбуш». Стрічка, відзнята за сценарієм у 1959 році, широко демонструвалася не лише в Україні, а й далеко за її межами: в

---

¹⁰⁶ Грабовецький В. Олекса Довбуш (1700-1745). С. 128.

¹⁰⁷ Там само.

¹⁰⁸ Там само. С. 129.

¹⁰⁹ Грабовецький В. В. Гуцульщина XIII-XIX століть. Історичний нарис. С. 134.

¹¹⁰ Вуянко М. Івано-Франківський історико-меморіальний музей Олексі Довбуша з колекції професора Володимира Грабовецького: Путівник. Івано-Франківськ: Галичина, 1995. С. 3.

Румунії, Чехословаччині, Німеччині, Франції, Англії, Канаді, США, Бразилії, Австралії і, звичайно, в усіх колишніх союзних республіках. Глядачі можуть ознайомитись із окремими кольоровими кінокадрами з фільму, а також фотографіями, зробленими на знімальних майданчиках під час роботи над кінокартиною. Тут же вміщено рекламну афішу до фільму художника В. Мигулька. До речі, науковим консультантом кінострічки був В. В. Грабовецький¹¹¹.

Безперечно, зацікавленість у відвідувачів викличе топір Олекси Довбуша, який за вагомими науковими аргументами професора Володимира Грабовецького (про що він писав у пресі) мав належати безпосередньо самому герою. Цю цінну реліквію понад два століття свято зберігали космачани – нащадки свідків загибелі Олекси¹¹². В. В. Грабовецький писав у своїх спогадах про пошуки довбушевого топора: «1957 р. в Космачі я побував на місці, де стояла хата Степана Дзвінчука, і розмовляв про Олексу з багатьма старими гуцулами. Найбільше почерпнув від старожила, любителя Довбушевої бувальщини Василя Васильовича Баб'яка. Від нього й почув, що топір ватага зберігається в одного старого гуцула на присілку Клифа... Я вирішив ще раз, уже вкотре, завітати у Космач.

Випала нагода для цього у 1959 р. під час зйомок історичного кінофільму «Олекса Довбуш», науковим консультантом якого мені довелося бути. Знову повів розмову про Довбушевий топір з місцевим краєзнавцем В. В. Баб'яком. Тоді ми з ним і завітали до гуцульської гражди на присілку Клифа. Її господар почав розповідати про ватага, його подвиги, побут, любов до Дзвінки. Я запитав: «Чи правда, дедю, що у вас зберігається топір, який належав Довбушеві?». «Йо, – відповів, – істинна правда». Він пішов до комори і виніс топір з тією любов'ю, як тільки вміє гуцул, поцілував у лезо і передав мені для ознайомлення. Уважно оглянувши топорець, я переконався, що металева сокирка давня, можливо з XVII ст., а топориче, певно, пізнішого періоду.

Тим часом гуцул-газда, власник тієї пам'ятки, говорив: «О, то дуже fajно, що ми маємо справжній топір нашого Довбуша!.. А було так. Коли Олексу поранив скурвий син Степан Дзвінчук, то опришки, хоч був уже пізній вечір, понесли свого ватага до лісу за Космач і

---

¹¹¹ Там само. С. 12-13.

¹¹² Там само. С. 13.

залишили там в кущах ще живого. Вночі, як розказував мені наш неньо, якась молодиця забрала топірець і заховала в одного гуцула, не знаю, як він називався. А той передав його моєму прадіду, він далі – дідові, дід – батькові, а батько – мені. І бисте знали, дедю, мій тато, коли мав умирати, то наказував, щоб я цю Довбушеву зброю часом не загубив. Так і лежить у мене топір здавна, я його ховаю на поді»¹¹³. На прохання В. В. Грабовецького передати топір на зберігання до майбутнього музею, старий гуцул відповів: «Ей, красний легінику, ця Довбушева річ не продається». – «Потім я часто навідувався до того газди, – пригадував В. В. Грабовецький, – ще і ще раз оглядав топір, милувався ним, радіючи серцем, що він таки зберігся. І лише серпневого вечора 1970 р., в 225-ту річницю з дня загибелі Олекси Довбуша, завдяки вмовлянням Василя Васильовича Баб'яка, старий гуцул передав мені унікальну пам'ятку. Згодом спеціалісти, провівши дослідження металу, з якого було виготовлено топір, підтвердили, що ця за часом своєї появи знахідка відноситься до XVIII ст.»¹¹⁴.

Про багаторічну діяльність В. В. Грабовецького в дослідженні життя і діяльності Олекси Довбуша доктор історії та філософії Микола Кугутяк писав так: «Понад чотири десятиліття досліджує історію життя й антикріпосницької діяльності Олекси Довбуша професор Володимир Грабовецький. На основі виявлених ним 70 нових документів, вчений опублікував понад 100 історичних праць про героя. Крім цього, дослідник протягом 45 років зібрав понад 1000 експонатів з історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша»¹¹⁵. Делегація Чагрівської середньої школи, яка відвідала виставку В. В. Грабовецького у 1988 р., так писала в книзі відгуків: «Дорогий Володимире Васильовичу! Земний уклін Вам, професоре Грабовецький, за ту скарбницю духовної культури, яка розкривається в експонатах цієї прекрасної Довбушіани, зібраної Вами протягом 40 років. Це мало сказати виставка, це цілий історико-меморіальний музей Олекси Довбуша...»¹¹⁶.

Володимир Грабовецький не тільки видав кілька монографій та сотні статей про карпатських опришків і Олексу Довбуша.

---

¹¹³ Грабовецький В. В. Пошуках Довбушевих скарбів (спогади). До 250-річчя загибелі національного героя України. Івано-Франківськ, 1995. С. 42-43.

¹¹⁴ Там само. С. 43.

¹¹⁵ Там само. С. 2.

¹¹⁶ Там само.

Найважливіше, на нашу думку, полягає в публікації ним рідкісних архівних документів про національного героя України. У монографії «Легендарні опришки – лицарі Карпат (XVI-XIX ст.) в літописі та ілюстраціях» В. Грабовецький помістив 31 документ. Ці джерела – унікальні для розуміння самої суті та значення руху карпатських опришків. Вони торкаються періоду 1738-1745 рр. Ось, наприклад, документ, в якому зафіксована перша згадка про опришків: «Декрет старших земських у справі інтересу Солотвина. Між опришками в 1738 році знаходяться Дранки – два брати з Дори Микулі, Довбуші – два брати з Рунгур, Смикайло і Семак Гнатюк – з порогів. Брат Семаків служить у Шрубаків»¹¹⁷. Цікаві відомості читаємо в добровільному зізнанні перед міським Станіславським шляхетським судом Олекси Жалоби, наймита Олекси і Гаврила Твердюка про початок антикріпосницької діяльності Довбуша: «Був питаний: Що за зброю мають Добошчуки? Відповів: Добошчуки мають по дві пістолі і палаш, а ті чотири, що з ними, мали тільки по парі пістолів, рушниці і топірці і по рогатині. Знов запитали: Чи не чув про якийсь розбій? Відповів: Не чув, щоби мали розбивати когось, а тільки брат на трьох братів наслав у селі Малих Лючках і там розбили, але не знаю, що взяли»¹¹⁸.

Цікавими видаються спогади польського письменника Францішека Карпінського про лицарське ставлення Олекси Довбуша до нього під час його народження: «...Опришок Олекса Добошчук, який у цих краях немало себе показував, мав напасти на дім моїх батьків з 12 молодцями... Моя мати не могла говорити з болю й переляку, баба приступила до Добошчука зі мною на руках і каже: «Ось годину тому, як народилася дитина, зважай на Бога, і на хвору матір, і те немовлятко, і не роби ніякої шкоди, коли тебе приймають як доброго гостя». Ці слова зворушили серце ватажка, він наказав своїм молодцям, щоб поводили себе чемно і засів з ними до їжі й до горілки, якої було досить. Бабі дав потім три злотих червоних, а мою матір просив, щоб дала дитині на згадку, що він тут був, ім'я Олекса (бо так звався Добошчук). І пішов зі своїми, не зробивши ніякої шкоди...»¹¹⁹. Не менш важливий документ, опублікований В.

---

¹¹⁷ Грабовецький В. Легендарні опришки – лицарі Карпат (XVI-XIX ст.). С. 99-100.

¹¹⁸ Там само. С. 101.

¹¹⁹ Там само. С. 106.

Грабовецьким, про обставини убивства Олексія Довбуша (свідчення космацького селянина Степана Дзвінчука): «... У тій хвилині собака почав гавкати, а вони (опришки) зараз припали до вікон. Я сидів на порозі хати, скочив і зачинив сінні двері. Опришки казали пустити їх до хати. Але я не відзивався. Тільки моя жінка і мати говорила до нього (Довбуша) і не хотіли пустити його до хати, казали: «Не знаємо, хто ти, чоловіка нема дома, десь на косовищі в полі». Вони кинулись до дверей і найстарший (Довбуш) взяв обух, підважив двері, трохи відважив, а потім сам почав тиснути і лізти до сіней, а я тоді його підстрелив. А він тільки вилаяв мене і сказав товаришам. «Паліть хату». Вони почали кресати вогонь та не могли відразу викресати. А потім Довбуш сказав їм, щоб забрали у нього зброю, говорячи: «Ще звідси можу йти». Вони забрали у нього зброю і пішли в ліс, а мій собака ще на них лаяв, пішов за ним в ліс...Тоді, коли Добошук помирав, у село Космач надіхав милостивий пан Календовський, губернатор Яблунівський. Незабаром Добошук при ньому і при людях помер. Після смерті тіло Довбуша взяли на віз, возили по селах. Оголосили і оповістили всіх, що тіло буде встановлене в місті Коломиї»¹²⁰.

Значна увага опришківському руху приділена істориком на сторінках «Ілюстрованої історії Прикарпаття». Найбільшого розмаху набрав рух опришків на Прикарпатті у 1656 р. Він почався ранньою весною. Великими загонами галицькі опришки разом із молдавськими нападали на шляхетські маєтки, вбивали шляхту, знищували або захоплювали їх майно. Вони створювали серйозну загрозу підкарпатським замкам – опорним пунктам шляхетської влади. Шляхта була змушена укріпити ці замки. Опришки захопили прикордонну фортецю Снятин, знищили багато шляхти. Можна було припустити, що це було під силу тільки значному загонові. Ситуація настільки стала небезпечною, що король був змушений звільнити галицьку шляхту від участі у війні проти Росії, мотивуючи це тим, що «збунтувались немалі купи опришків у Галицькій землі»¹²¹. В іншому документі, який цитує В. Грабовецький, читаємо: «Щоб ви посполитим рученням за ними не вирушали, а залишались, згадане збунтоване хлопство з куп розганяли і обмірковували стан безпеки

---

¹²⁰ Там само. С. 129-130.

¹²¹ Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. Т. 2. С. 148.

маєтків і замків у Галицькій землі, а також, де це можна, громили і нищили опришків»¹²².

У монографії детально проаналізовані перші опришківські виступи Бордюка (1673), Нестора (1680-1681) та велике повстання на Косівщині (1698). Окремий розділ присвячений попередникам і наступникам Олекси Довбуша. Йдеться, передусім, про діяльність Івана Пискливого і Пинті (1701-1704), Петра Сабата і Григорія Дранка (1734-1745), власне самого Олекси Довбуша (1738-1745), Василя Баюрака і Івана Бойчука (1744-1759). У розділі «Культура Прикарпаття в другій половині XVII-XVIII ст.» наводиться найдавніша балада про Олексу Довбуша¹²³. Йдеться про народну пісню «Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький». «Балада приваблює стислістю викладу, – пише В. Грабовецький, – розкішним багатством словесного малюнка, глибиною розкриття людського серця, реальністю і яскравістю образів, живою і гарячою участю оповідача. Саме ці якості дозволяють зараховувати баладу до шедеврів народної творчості. До найкращих балад прирівнюється вона і цільністю композиції, і яскравістю малюнка, і силою передачі настрою, і драматизмом діалогу, і стриманим у своєму благородстві ліризмом»¹²⁴.

До цього твору В. Грабовецький звернеться в своїй окремій науковій розвідці: «Згідно з народними переказами, пісню «Ой, попід гай зелененький» склав сам поранений Довбуш, коли його занесли за Космач, на гору, яка і називається з того часу Довбушева гора. Крім того, як передає народний переказ, поранений Довбуш перед смертю «пригравав» на сопілці різні пісні і думки про опришків, складені ще за життя героя. Ось одна з них, що вийшла із с. Жаб'є; в ній розповідається про останні дні діяльності загону Довбуша. Олекса готується в село на свято, щоб погуляти, але перед тим організовує танці опришків і дає всілякі настанови. Ця найстарша пісня-балада про Довбуша вперше опублікована у збірнику В. Залеського, а відтак у різних варіантах потрапила до різних збірників народних пісень»¹²⁵. В книзі В. Грабовецького розділи «Літературно-фольклористична

---

¹²² Там само.

¹²³ Там само. С. 238-239.

¹²⁴ Там само. С. 240.

¹²⁵ Грабовецький В. Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2000. С. 14.

студія балади про Олексу Довбуша», «Музично-фольклористична студія балади про Довбуша», «Зразки різних варіантів балад, зібрані професором Марією Козачок», «Балада про Олексу Довбуша в графіці художника Івана Остафійчука».

Збір і перші публікації народної творчості в Галичині дали змогу письменникам порушити цю тему в художній літературі. В. Грабовецький, який скрупульозно їх вивчав і аналізував, прийшов до висновку, що перші повісті про Олексу Довбуша і опришків побачили світ у 30-х роках ХІХ ст.¹²⁶. Польський письменник Є. Броцький зобразив Довбуша «великим розбійником», який своїми «руками розносив всюди пострах і знищення». К. Вуйціцький у повісті «Довбуш» визнає героїзм і добродушність народного героя, хоч знову ж називає його «бандитом», що діє заради здобичі¹²⁷. Володимир Грабовецький глибоко проаналізував художні твори про опришків та Довбуша Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича, Якова Головацького, Юрія Федьковича, Івана Франка, Олександра Кучурака, Василя Щурата, Є. Францоza і Михайла Коцюбинського. Значно більше уваги історик приділив творчості Гната Хоткевича. «Повість Г. Хоткевича «Довбуш», – пише В. Грабовецький, – своєрідний історичний нарис. Відтворюючи в художній формі, на міцному історичному фоні і народної творчості героїчну епопею боротьби, автор зумів написати найкращу історичну повість про Довбуша, яка привернула і буде привертати велике коло читачів»¹²⁸.

Не обминув своєю увагою В. Грабовецький творчість Григорія Смольського, Станіслава Вінценза, І. Єрофеева, Романа Федоріва, Володимира Гжицького, Юзефа Коженювського, Богдана Ігоря Антонича, Леоніда Первомайського, Юрія Шкрумеляка, Євгена Іванціва, Андрія Волощака, Миколу Близнюка, Григорія Бабенка, Аллу Хлистову, Іллю Шульгу, Бориса Загорулька, Миколу Петренка, Ігора Нижника, Василя Бабія. До цього варто додати, що сам Володимир Грабовецький у співавторстві з Михайлом Білим опублікував книгу повістей «Як Довбуш карав панів». Тут поміщено шість оповідань і легенд про життя та антикріпосницький рух

---

¹²⁶ Грабовецький В. Легендарні опришки – лицарі Карпат (ХVІ-ХІХ ст.). в літописі та ілюстраціях. С. 285.

¹²⁷ Там само. С. 285.

¹²⁸ Там само. С. 303.

Довбуша, чітко пов'язаних між собою провідними лініями сюжету, який побудований на фольклорному матеріалі та історичних фактах.

ЗАПОРІЗЬКІ КОЗАКИ, БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ І НАРОДНО-ВИЗВОЛЬНА ВІЙНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ 1648-1654 РОКІВ

Про запорізьке козацтво і Богдана Хмельницького вийшла велика історична література. Фундаментальні праці про славного запорізького гетьмана написали Володимир Антонович, Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Михайло Грушевський, Іван Крип'якевич, Володимир Голобуцький, Валерій Смолій, Валерій Степанков... Майже п'ятдесят років історію запорізького козацтва і народно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького досліджував В. В. Грабовецький. Перу вченого належить близько 50 праць з даної проблематики.

Символічно, що перша стаття в науковій біографії В. В. Грабовецького була присвячена українському гетьману. В 1953 р. вчений опублікував на шпальтах газети «Радянське життя» (Винники) працю «Там, де проходив Богдан Хмельницький». За нею послідували одна за одною статті «Богдан Хмельницький під Львовом», «Документи Богдана Хмельницького», «Участь народних мас західноукраїнських земель у визвольній війні українського народу 1648–1654 рр.», «Західноукраїнські землі за часів Хмельниччини», «З історії селянсько-міщанських збройних виступів у Галичині в період визвольної війни українського народу (1648)», «День перший і останній» та ряд інших¹²⁹. У 1989 р. В. В. Грабовецький опублікував фундаментальну працю «Згадаймо праведних гетьманів», в якому описав діяльність запорізьких гетьманів Івана Підкови, Якова Шаха, Самійла Кішки, Северина Наливайка, Григорія Лободи, Якова Бородавки, Петра Сагайдачного, Оліфера Голуба, Григорія Чорного, Тараса Трясила, Івана Судими, Павла Павлюка... і, звичайно, Богдана Хмельницького. «Шановний читачу! У Тебе може виникнути слушне запитання: чому автор пише про смерть, похорони і подальші долі могил українських гетьманів і запорізьких кошових? Але ж автор звернувся до тієї теми не

---

¹²⁹ Див.: Грабовецький Володимир Васильович. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1993.

випадково. Ще десь в кінці 30-х років минулого століття мій батько – простий селянин-ткач, учасник національно-визвольних змагань 1918-1919 років – читав вечорами у нашій столітній солом'яній хаті нам, малим діточкам, поезії Тараса Шевченка. Особливо мені запам'яталися слова з поеми «Гайдамаки» Кобзаря: «Згадайте праведних гетьманів: Де їх могили?»... У 1959 р. я був у Москві і оглядав в московському соборі мармурові саркофаги російських царів. Згодом оглядав на Вавелі, у підземеллі Кракова, такі ж домовини династії польських королів. Мимоволі згадалися слова Тараса Шевченка. Бо й справді: де ж могили наших гетьманів і кошових? З того часу, тобто з 60-х років ХХ століття почав збирати історичні першоджерела з Некрополя гетьманської України. Проте мої дослідження, зважаючи на партійно-комуністичну ідеологію та цензуру, не пощастило тоді видати окремою книгою, за винятком статті «Перший і останній день Богдана Хмельницького» ... І лише тепер власним коштом перевидаємо окремою книгою ці матеріали, щоб нагадати нашому сучаснику, якою дорогою ціною – ціною свого життя – платили деякі українські гетьмани і запорізькі кошові, які виборювали волю і незалежність України в тих далеких століттях середньовічної і нової історії»¹³⁰.

В центрі наукових студій В. В. Грабовецького знаходиться проблема впливу народно-визвольної війни на західноукраїнські землі. Починаючи з 1991 р. вчений опублікував серію історичних нарисів на сторінках газети «Прикарпатська правда»: «Відлуння чигиринських дзвонів на Прикарпатті», «Походи визвольних військ Богдана Хмельницького в Галицьку землю», «Передмова до твору визначного історика України Михайла Грушевського «Хмельницький і Хмельниччина» та ін. В. В. Грабовецький одним із перших написав праці про соратників Богдана Хмельницького в боротьбі проти панської Польщі. У 1989 р. він опублікував статтю «Легендарний герой» про козацького полковника Івана Богуна, а наступного року дослідження «Визвольні походи Максима Кривоноса влітку 1648 року на Поділля в «Записках» Мартина Голінського». Та найбільше праць В. В. Грабовецький присвятив легендарному козацькому ватажку, соратнику Хмельницького, Семену Височану. Уже в 1969 р.

---

¹³⁰ Грабовецький В. Згадаймо праведних гетьманів і кошових: де їх могили? Івано-Франківськ, 2005. С. 6-8.

на сторінках «Радянської енциклопедії історії України» (т. 1) з'являється біографічний нарис «Височан Семен (Сень) Гнатович». Ця стаття відомого українського дослідника була також опублікована в «Українській Радянській Енциклопедії» (1978, т. 2). Велика увага діяльності С. Височана приділена В. В. Грабовецьким у його монографії «Гуцульщина XIII–XIX століть. Історичний нарис».

В 1995 р. В. В. Грабовецький видав змістовну працю «Семен Височан», в якій висвітлив полководницьку діяльність свого героя на Покутті, Тлумаччині й Обертинщині, Заболотівщині. Дослідник аргументовано довів, що повстання, очолюване Семеном Височаном, зробило великий вплив на Гуцульщину. «Вперше про Ігната Височана (батька Семена) – пише В. В. Грабовецький, – згадується в міських галицьких актах у 1609 р... Батько Семена, родом із наддністрянського села Вікторова, що було в складі Галицького староства і, безсумнівно, походив із селянського середовища. На це вказують тогочасні повідомлення...»¹³¹. Про час народження і дитинство Семена Височана майже нічого невідомо. Вперше про нього в 1626 р. в одній із скарг згадують шляхтичі Сулятицькі і Боднарівські¹³². «Семен, – писав В. В. Грабовецький, – ріс в умовах постійної боротьби з шляхтою і татарами, набирав військового досвіду і практики, що відіграло немаловажну роль у його майбутній діяльності. В наступних роках звістки про Ігната Височана зникають, а Семен з початком визвольної війни 1648 р. очолює народний рух на Галицькій землі»¹³³.

Історик аргументовано довів, що «в кінці 1648 р. під владою Семена Височана перебувала більша частина Галицької землі, особливо південна, що в основному охоплювала територію Коломийського повіту, або Покуття. Виняток становили міста Галич, Коломия, Солотвина, де зібрались великі шляхетські загони й чужоземне міщанство, яке управляло цими містами і всіляко підтримувало шляхетський уряд»¹³⁴. В. В. Грабовецький намагався визначити кількісний склад армії С. Височана. Він відзначав: «Народний рух набрав дійсно великого розмаху. За даними

---

¹³¹ Грабовецький В. Семен Височан. До 400-х роковин Богдана Хмельницького. Івано-Франківськ, 1995. С. 5.

¹³² Там само. С. 7.

¹³³ Там само.

¹³⁴ Там само. С. 17.

сучасників, армія Височана нараховувала 15 тисяч чоловік. Такої великої ударної сили, об'єднаної під одним керівництвом, не було в цей час у всій Західній Україні, навіть на Поділлі. Якщо в селянському русі на Галицькому Прикарпатті в період найбільшого піднесення восени 1648 р. взяло участь близько 30 тисяч чоловік, то половина з них припадає на армію Височана»¹³⁵. Отже, неможливо не погодитися з твердженням вченого, що «цей факт свідчить про особливо великі військові й організаторські здібності Семена Височана, якого навіть тогочасна шляхта назвала «найпершим вождем»¹³⁶.

У 2001 р. В. Грабовецький видав нову працю «Народний полководець Семен Височан», в якій суттєво доповнив перше видання. Лише перелік розділів книги свідчить про глибину підходу автора до всебічного висвітлення цієї постаті української історії («Ігнат Височан – осадник і борець за селянську волю», «Семен Височан – народний полководець на Покутті», «Товмаччина і Обертинщина у повстанні Семена Височана», «Заболотівщина у вогні збройного повстання», «Відлуння Височанського повстання на Гуцульщині», «Семен Височан – визначний полководець», «Народне повстання на Калущині і Долинщині під проводом Івана Грабівського», «Покозачення прикарпатського люду 1648 р.», «Перехід Семена Височана на Гетьманську Україну (1649-1666 рр.)». З монографії дізнаємося про трагічну долю Семена Височана, який «не почувавши за собою вини і не витримавши несправедливого обвинувачення (правдоподібно, сфабрикованого козацькою старшиною, що боялася його все більшого впливу і популярності), на початку 1666 р. покінчив життя самогубством»¹³⁷.

У 1972 р. видавництво «Наукова думка» видало книгу В. В. Грабовецького «Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648–1654 рр.», яка одержала схвальну оцінку з боку провідних вчених України. На думку вченого, народно-визвольна війна «підняла на класову боротьбу проти польсько-шляхетського гніту широкі маси поневоленого українського народу. Під козацькими прапорами збиралося все, що було вкрай пригнічене, поневолене шляхтичем,

---

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ Там само.

¹³⁷ Грабовецький В. Народний полководець Семен Височан. Івано-Франківськ, 2001. С. 58.

магнатом. Народ йшов у бій і перемагав класового ворога-гнобителя»¹³⁸. На глибоке переконання історика, перемоги Хмельницького під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями весною 1648 р. «завдавали смертельного удару Речі Посполитій, підірвавши її могутність в Європі, дезорганізували шляхетські війська, польський уряд і примусили його шукати шляхів до примирення із запорізьким військом»¹³⁹. На основі великої кількості джерельних матеріалів, які вчений до наукового обігу ввів вперше, було доведено, що визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького зробила великий вплив на піднесення опришківського руху в Галичині та Закарпатті. Так, в 1648 р. відбулися два значні напади опришків у Сяноцькій землі. «Перший стався «нічним способом» на Новотанецький замок з 9 на 10 травня. Ініціаторами цього наступу були селяни Вислока. 120 чоловік озброєні рушницями й іншою вогнепальною зброєю, при безпосередній допомозі і керівництві закарпатських опришків, які були закликані на підтримку, напали на замок. Цей загін мав на меті звільнити з кайданів арештованих і засуджених опришків»¹⁴⁰.

Значна увага в працях В. В. Грабовецького приділена облозі Богданом Хмельницьким древнього Львова у 1648 р. Дослідник констатував, що «після здобуття Високого замку фактично доля Львова була в руках Хмельницького. Але гетьман, не маючи наміру нищити його (на що зазіхали татари), почав вести переговори з місцевими властями. Шляхетські мемуаристи намагаються пояснити, що внаслідок мужності і сильного опору шляхетсько-католицького гарнізону Хмельницькому не вдалося здобути Львова»¹⁴¹. З таким твердженням Володимир Грабовецький рішуче не погодився: «Історичні факти переконують, що гетьман Хмельницький прихильно ставився до Львова, не бажав його руйнувати, маючи там своїх прихильників, і обмежився викупом. Не викликає сумніву, що такими прихильниками козаків були українські міщани, а також члени Ставропігійського братства. Українські передміщани псували гармати в замку, вказували до нього таємний вхід, інформували козаків про слабкі місця Львівської фортеці»¹⁴². Загальновідомо, що перебуваючи

¹³⁸ Грабовецький В. В. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр. К., 1972. С. 3.

¹³⁹ Там само. С. 52.

¹⁴⁰ Там само. С. 60-61.

¹⁴¹ Там само. С. 69.

¹⁴² Там само. С. 70.

під Львовом, Хмельницький почав встановлювати дружні відносини з Молдавією і Угорщиною, зокрема, почав переговори з семигородським князем Юрієм Ракоці. Саме тоді запорізькі козаки побували на Закарпатті, що зафіксовано в історичних джерелах.

З іменем Богдана Хмельницького історики пов'язують один з етапів формування Україною своєї державності. Після успішних дій запорізького війська під Зборовом і Збаражем гетьман підписав з поляками Зборівську угоду 1649 р., в результаті якої «в трьох воєводствах – Київському, Чернігівському, Брацлавському – не мали права бути поляки. Ці воєводства входили до складу новоствореної держави Хмельницького, який мав право мати 40 тисяч козацького війська. На території Української держави заборонялася діяльність католицької церкви і ордену єзуїтів, унія мала бути скасована, а православний київський митрополит мав право брати участь у сеймі. Всього у Зборівському договорі записано 18 пунктів, які фактично давали основи для зміцнення козацької влади на Україні»¹⁴³.

Де б не з'являлися війська Хмельницького, всюди їх підтримувало місцеве населення. Молдавські походи гетьмана активізували і тут опришків. Про це свідчать «Записки» архідиякона Аллепського, які наводить у своїй праці В. В. Грабовецький: «Замішання оточувало нас з усіх боків... В нас не було можливості рушитися ні в землю козаків, ні назад, бо всі жителі країни зробилися розбійниками і бродягами та вбивали на шляхах всякого, хто рятувався втечею»¹⁴⁴. Автори колективної монографії «Північна Буковина: її минуле і сучасне» (Ужгород, 1969) роблять висновок, що «у роки визвольної війни українського народу проти польської шляхти (1649–1654) багато буковинських селян, розправившись із «своїми» феодалами, втікали в загони Богдана Хмельницького. Ці втечі набрали масового характеру, коли війська Хмельницького вступили на Західну Україну. В жовтні 1649 року сеймові послі Галицької і Тереховлянської землі зажадали від молдавського господаря створити застави на кордоні з тим, щоб не допускати повсталих селян з Буковини». Тісні зв'язки з Хмельницьким мав молдавський опришок Харечко¹⁴⁵.

---

¹⁴³ Там само.

¹⁴⁴ Там само.

¹⁴⁵ Вегеш М., Горват Л. Короткий життєпис академіка В. Грабовецького. С. 50.

У 1992–1993 рр. В. В. Грабовецький опублікував цілу низку праць про відгомін народно-визвольної війни на західноукраїнських землях. Це такі роботи, як «Літопис запорізького козацтва», «Роль запорізького козацтва в історії Галичини», «Документи про перший похід запорізьких козаків на Прикарпаття», «Дмитро Яворницький – визначний історик запорізького козацтва», «Були колись запорожці, вміли панувати», «Йшов до брата брат. Роль запорізького козацтва в історії Галичини» та ін. У цих та деяких інших своїх працях В. В. Грабовецький переконливо довів, що визвольна армія Хмельницького безпосередньо вплинула на піднесення західноукраїнського повстання. «Гетьман Хмельницький надавав йому великого значення, сприяв його розвитку. Значну роль у цьому відігравали повстанці Хмельницького й ударні групи козацьких загонів під проводом полковників Товпиги, Капусти, Головацького, Путіяна, Кривоноса та сотників в кількості 45 тисяч чоловік. Вони вселили у незадоволені маси віру на визволення, активізували на боротьбу приблизно тисячну армію повстанців, більша частина яких діяла на Прикарпатті і зосередилася в основному у двох великих вогнищах: на Покутті під проводом Семена Височана і на Калушині під керівництвом Івана Грибівського». Семена Височана В. В. Грабовецький справедливо вважає «Хмельницьким Галицької землі»¹⁴⁶.

Видатний український історик Михайло Грушевський так писав у своїй праці «Про батька козацького Богдана Хмельницького»: «Напис на табличці в церкві Суботівській показує на те місце, де був похований Хмельницький, але костей його там нема. Як поляки кілька літ пізніше здобули Чигирин в переході, Степан Чарнецький, їх начальник, казав викинути кості Богданові на глум і наругу. Та наругу і неславу зробив тільки собі і землякам своїм тим, що наругався з мертвого тіла чоловіка, котрого не міг подолати, коли він був живий»¹⁴⁷.

Досліджував В. Грабовецький народно-визвольну війну 1648-1654 рр. через призму опублікованих джерел. Цій проблемі він присвятив окрему наукову розвідку, написану в співавторстві з О.

---

¹⁴⁶ Там само. С. 50-51.

¹⁴⁷ Див.: Грушевський М. Про батька козацького Богдана Хмельницького. Дніпропетровськ: Січ, 1993. 55 с.

Ярошинським¹⁴⁸. Аналізуючи польські джерела, автори допустилися припущення, що часто-густо вони «перебільшували польські військові успіхи, применшуючи українські. Відсутність у цих джерелах інформації про насильства і наругу над жителями Волині з боку військових і державних чинників Речі Посполитої може засвідчувати про свідоме замовчування авторами документів фактів тодішньої дійсності. Нерідко в документах, створених у польсько-шляхетському таборі фіксувались неперевірені чутки, багато документів написано з корисливою метою (наприклад, судові скарги). Тому, окрім критичного аналізу інформації, отриманої з документів польсько-шляхетського табору, важливим перспективним завданням української археографії залишається пошук та публікація документів і матеріалів, створених у роки визвольних змагань українською стороною»¹⁴⁹. Всі опубліковані документи історики поділили на три періоди: 1) початковий етап опублікування джерел (30-ті роки ХІХ – початок ХХ ст.); 2) публікації джерел в 20-80-х рр. ХХ ст.; 3) публікації джерел на сучасному етапі (90-ті роки ХХ ст.)¹⁵⁰.

Перу В. Грабовецького належать праці про окремі битви періоду народно-визвольної війни. Досліджуючи битву під Берестечком 1651 р., історик не вважає її повною поразкою Богдана Хмельницького: «Бій під Берестечком не був вже аж такою катастрофічною поразкою для козацьких військ, як намагались представити у своїх мемуарах, листах, реляціях шляхта та в історичних працях польські історики. Безперечно, в цій битві загинуло кільканадцять тисяч козаків і селян, значна частина табору, коней, харчів тощо. Проте Івану Богуну, цьому, як справедливо називає Пер Шевальє «справжньому полководцю» вдалося вивести основну частину артилерії, 20 тисяч козаків і взагалі зберегти основний кістяк визвольної армії, яка успішно, щоправда з боями, відступила на Україну. Отже, польському королю Яну Казимиру не вдалося розгромити козацьку Україну, задушити народно-визвольний рух. Поразка під Берестечком

¹⁴⁸ Грабовецький В. В., Ярошинський О. Б. Визвольна боротьба на Волині у 1648-1657 рр. Огляд опублікованих джерел. К.: Знання, 2000. 47 с.

¹⁴⁹ Грабовецький В. В., Ярошинський О. Б. Визвольна боротьба на Волині у 1648-1657 рр. Огляд опублікованих джерел. С. 28.

¹⁵⁰ Там само. С. 5-27.

консолідувала всі сили народних мас проти спроб шляхетської Польщі поневолити Україну»¹⁵¹.

Про битву під Батогом 1652 р. вчитель В. Грабовецького академік Іван Крип'якевич написав усього дві сторінки в своїй фундаментальній монографії про Богдана Хмельницького¹⁵². Найкращий його учень присвятив цій битві окреме видання¹⁵³. Аналізуючи наслідки цієї перемоги військ Богдана Хмельницького, В. Грабовецький справедливо стверджував: «Розгром шляхетської армії під Батогом 1652 року викликав переполох у всій Речі Посполитій, і особливо на західноукраїнських землях. Жидачівський староста Джезек у листі до маршалка коронного писав зі Львова 20 червня 1652 року, що «великі страхи по тому погромі в цих краях стали, так що багато шляхти рушили до Вісли. Воєвода Руського воєводства (Галичини) почав організовувати шляхетських «недобитків» з-під Батого і готувати Львівську фортецю до оборони від козаків і невгаваної хлопської сваволі і непокори»¹⁵⁴. У підтвердження своїх висновків В. Грабовецький навів висловлювання очевидців тих подій. Зокрема, французький дипломат Жан Бенуа Шерер писав, що «при звістці про Батозьку битву всі польські полки, що були на Україні, Поділлі і навіть на Сіверщині, чимдуж кинулися відходити, бо вже весь край повстав проти них...»¹⁵⁵. Козацький літописець Григорій Граб'янка стверджував, що «Хмельницький сповна вирішив відплатити ляхам за Берестецьку поразку та наругу над козаками і ні одного не помилував, всіх порішив на Батозі»¹⁵⁶. Ці слова підтвердив також Самуїл Величко: «Багато тоді лягло трупом від козацької зброї на тому Батоговому бойовищі польського люду, чимало поляків потрапило в татарську неволю»¹⁵⁷.

¹⁵¹ Грабовецький В. Берестецька битва 1651 р. та історія створення пантеону і музею-заповідника «Козацькі могили». Івано-Франківськ, 2001. С. 23-24.

¹⁵² Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький / Видання друге, виправлене і доповнене. Львів: Світ, 1990. С. 119, 179, 227, 278, 337.

¹⁵³ Грабовецький В. Битва під Батогом 1652 р. – славна сторінка в історії Хмельниччини. Івано-Франківськ, 2002.

¹⁵⁴ Грабовецький В. Битва під Батогом 1652 р. – славна сторінка в історії Хмельниччини. С. 18.

¹⁵⁵ Там само. С. 19.

¹⁵⁶ Там само.

¹⁵⁷ Там само.

У 2003 р. побачила світ фундаментальна монографія В. Грабовецького «Запорізьке козацтво в історії Західної України XV-XVIII ст.». Над цією працею історик працював 50 років. Він не намагався показати якусь окремішність західноукраїнських земель в історії запорізького козацтва, а тому впевнено стверджував, що поневолені маси Галичини перебували у постійному економічному зв'язку з українцями Наддніпрянщини. «Ця історична єдність сягає своїми коренями дуже давніх часів і яскраво виступає у XVI – першій половині XVII ст. Це був закономірний результат історичного розвитку східно- і західноукраїнських земель. В економічній і політичній єдності наддніпрянських братів була запорука їхнього успіху в боротьбі проти соціального і національного гніту, який особливо посилювався в період розвитку феодально-кріпосницької системи на Україні»¹⁵⁸. Пустинні території Поділля і Наддніпрянщини приваблювали поневолених галичан, а тому вони, не будучи в стані захистити себе шляхом внесення скарг, почали нелегальним способом відходити в незаселені або малозалюднені території України, головню в південно-східній провінції. Так виникало козацтво (перші згадки про козаків у письмових джерелах зустрічаються на початку XIV ст.). Річ Посполита не могла припинити процес зростання запорізького козацтва, яке все більше і більше зростало за рахунок утікачів-селян і міщан із різних територій України, а найбільше з південно-західних. Щоб хоч якоюсь мірою призупинити ці процеси, уряд Речі Посполитої створив реєстрове козацтво. В. Грабовецький детально проаналізував реєстрові списки тих часів, дійшовши висновку, що серед перших реєстровців було чимало галичан. «Про них довідуємося від назви міст і сіл. – стверджує історик. – Найбільше виступає з Галицької землі (Демко з Озерян, Андрій із Збаража, Мацейовський і Яцко з Ямполья, Яцко Кунцевич із Заложців, Васко із Золочова, Васко із Хомикінців, Мартин із Сатанова), Перемишльської землі (Ян Заберовський, Аврилій Войтіх з Ярославля), з Львівської землі (Юрій з-під Львова) та інші»¹⁵⁹.

---

¹⁵⁸ Грабовецький В. Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI-XVIII ст. Присвячується 510-річчю виникнення українського козацтва. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. С. 12.

¹⁵⁹ Там само. С. 29.

Вихідці з Галичини брали активну участь в суспільно-політичному русі на Запоріжжі та в місті Києві. На початку XVII ст. розгорнув свою діяльність гетьман Петро Конашевич. Як достовірно встановлено в історіографії, він був вихідцем із Львівщини. Історики також довели, що автором Львівського літопису був М. Гунашевський, який, народившись у Замостю, згодом перебрався у Запорізьку Січ. Володимир Грабовецький, посилаючись на працю Садока Баронча, висунув гіпотезу, що Богдан Хмельницький народився в місті Жовкві¹⁶⁰. Уродженцями Галичини були чимало професорів Києво-Могилянської академії, зокрема Іов Борецький, Єлисей Плетенецький та інші.

Що стосується проникнення козаків в Галичину, то на переконання Володимира Грабовецького, можна пов'язати з відомим повстанням 1490-1492 рр. під проводом Мухи. Тобто з того часу взагалі появляється в письмових джерелах термін «козаки»¹⁶¹. Багато невідомої інформації на сторінках монографії В. Грабовецького зустрічаємо про Івана Підкову, якого стратили у Львові 16 червня 1578 р. Історик пише: «Кажуть, що ця подія викликала в народі велике незадоволення, але, видно, все виходить в свою колію і все збувається. Люди Підкови взяли його тіло і пришили до нього голову, поклали в зелену skinю, яку, кажуит, він сам собі приготував, і віднесли до руської церкви, недалеко від місця страти»¹⁶². В монографії зустрічаємо цікафі факти про похід Северина Наливайка в Галицьку землю.

На основі великої кількості джерел, які В. Грабовецький ввів до наукового обігу вперше, написаний розділ «Визвольні походи козацько-селянських військ на Західні землі України в період Хмельниччини 1648-1655 рр». Дослідник ґрунтовно висвітлив роль Запорізького козацтва в період походів Хмельницького на Західну Україну восени 1648 року; покаячення західноукраїнського населення під впливом перебування визвольних козацьких військ та утворення українського самоврядування в містах; детально описав Збаразько-Зборівську битву 1649 р.; походи козацько-російських військ в Західну Україну під проводом Богдана Хмельницького 1655

---

¹⁶⁰ Там само. С. 46.

¹⁶¹ Там само. С. 58.

¹⁶² Там само. С. 71.

р. У третьому розділі монографії також йдеться про гайдамацький рух на Правобережній Україні в 30-60-х роках XVIII ст. «Гайдамацький рух в 1768 р. впливав на піднесення антифеодального опору селян в Галичині. – писав В. Грабовецький. – 31 серпня 1766 р. із Львова шляхта повідомляла: «Хлопські бунти, кажуть уже ближче до Львова і придушені, очевидно бути не можуть». У листі до гетьмана Яна Браніцького у вересні 1768 р. король писав про відновлення «хлопських бунтів на Україні, Волині і навіть Русі»¹⁶³. У вересні-жовтні 1768 р. 12 міст Галичини були свідками страти гайдамаків і їх замучені тіла висіли на палях, як доказ непримиренності гноблених до гнобителів Речі Посполитої. Вчений чітко довів, що гайдамаків страчували в містах Жидачів, Розділ, Ходорів, Княгиничі, Рогатин, Ферлеїв, Підгайці, Микулинці, Щирець, Комарно, Городок і Яворів. Окремі аспекти народно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького на західноукраїнських землях В. Грабовецький висвітлив на сторінках своєї монографії «Галичина: проблеми середньовічної і нової історії» (2004). В ній, зокрема, йдеться про рух карпатських опришків напередодні та в роки визвольної війни 1648-1654 рр., про діяльність полководця селянсько-козацького війська Семена Височана¹⁶⁴.

Володимир Грабовецький, досліджуючи події 1648-1654 рр., вважав їх народно-визвольною війною українського народу. Він на цих позиціях залишився до останніх років життя. Він так і не сприйняв нову періодизацію, запропоновану В. Смолієм і В. Степанковим, у якій народно-визвольна війна вважається частиною великої національної революції. «Наймасштабнішою, найвеличнішою й водночас найтрагічнішою подією в історії визвольних змагань українців за незалежність Батьківщини впродовж XIV-XX ст. була національна революція 1648-1676 рр. Своєї кульмінації вона досягла у 1648-1657 рр., коли керівництво боротьбою перебувало в руках Великого гетьмана Богдана Хмельницького. Враховуючи колосальний вплив його особистості на перебіг революції, історики

---

¹⁶³ Там само. С. 217.

¹⁶⁴ Грабовецький В. Галичина: проблеми середньовічної і нової історії. Івано-Франківськ: Плай, 2004. С. 79-100; 242-249.

часто називали й продовжують називати цей період Хмельниччиною»¹⁶⁵.

Більш ґрунтовно нова періодизація В. Смоля і В. Степанкова представлена в їх іншій монографії – «Українська державна ідея: проблеми формування, еволюції, реалізації», яка вийшла друком у 1997 р. Кожному з періодів вчені присвятили окремі розділи: 1) утвердження наріжних принципів державної ідеї в період найвищого розвитку національної революції (1648-1657 рр.); 2) вплив соціально-політичної боротьби та геополітичного фактора на процес реалізації державної ідеї (1657-1676 рр.); 3) поразка національно-патріотичних сил у боротьбі за територіальну єдність козацької України (1676-1715 рр.); 4) основні тенденції розвитку державотворчих процесів у XVIII ст. (1715-90-і рр.)¹⁶⁶. Протягом століть Україна боролася за збереження власної державності. Стримати цей наступ знекровлених, розшматованих, позбавлених міцно згуртованої, економічно сильної еліти України було важко. Зазнали поразки як визвольна боротьба мас у Правобережній Україні, так і несміливі політичні зусилля старшини Гетьманщини, Слобожанщини та Запорозжя відстояти права автономії. І все ж добитися основного ворогам України не вдалося – пам'ять про існування самостійної козацької держави та її героїчну боротьбу і далі зберігалася в свідомості народних мас, вона живила патріотичні почуття національно свідомої старшини, шляхетства, чиновників та інтелігенції¹⁶⁷.

«В. Грабовецький не лише виявив нові документи і написав праці з історії козацтва, – писав професор В. Полек, – але й колекціонує з даної проблеми фотодокументи, художні і мистецькі твори, сам розробляє карти, схеми, складає літопис Запорізького козацтва, крилаті вислови про козаків»¹⁶⁸. В 1991 р. В. В. Грабовецький в Івано-Франківську організував виставку історико-культурних творів присвячених 500-річчю виникнення запорізького козацтва. Ця колекція побудована виключно з експонатів власного архіву-колекції

¹⁶⁵ Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. К.: Альтернативи, 2003. С. 8; Див. також: Смолій В. А., Степанко В. С. Богдан Хмельницький: Соціально-політичний портрет / 2-ге видання, доповнене, перероблене. К.: Либідь, 1995. 624 с.

¹⁶⁶ Смолій В. А., Степанков В. С. Українська державна ідея: проблеми формування, еволюції, реалізації. Київ: Альтернативи, 1997. 368 с.

¹⁶⁷ Там само. С. 314.

¹⁶⁸ Виставка історико-культурних творів, присвячених 500-річчю виникнення Запорізького козацтва. Івано-Франківськ, 1991. С. 5.

Володимира Грабовецького. До колекції ввійшли архівні документи, друковані книги, зокрема, художні твори. Образотворче мистецтво представлене творами М. Івасюка, М. Самокиша, О. Сластіона, С. Васильківського, Ф. Красицького, М. Дерегуса, А. Монастирського, П. Заливахи та ін. На виставці можна було побачити найкращі зразки графіки і скульптури про запорізьке козацтво. Неабиякий інтерес становлять гетьманська булава, шабля, спис, бунчук, пістоль¹⁶⁹.

В. В. Грабовецький активно працював над виготовленням схем і рисунків, які відображають козацькі походи, битви. Це теж можна було побачити на виставці. На відвідувачів грізно звернули свої погляди з портретів кошові Іван Сірко і Кость Гордієнко, останній кошовий Запорізької Січі Петро Калнишевський. Один з відвідувачів виставки у книзі відгуків зробив такий запис: «Слава професорові Володимирові Грабовецькому і його невсипущій, титанічній праці. Праці шановного професора і зібрані ним матеріали, реліквії про славне козацтво... переповнюють кожного любов'ю до історії України, виховують національну свідомість та історичну пам'ять, наочно доводять, що народ наш є, народ наш вічно буде»¹⁷⁰. Одну з своїх праць Володимир Грабовецький присвятив академіку Івану Крип'якевичу, учнем якого себе справедливо вважав. Ця наукова розвідка мала назву «Літопис Запорізького коцтва»¹⁷¹. «Якщо історичну працю треба читати тривалий час, до допитливий вчитель, учень, краєзнавець, турист чи масовий читач зможе за якусь годину нагадати собі і запам'ятати найважливіші дати і короткий, але достовірний історичний зміст історії Запорізького козацтва від його появи і до ліквідації його жорстокою рукою російського самодержавства. Тільки пісні і козацькі думи не зміг знищити царизм, бо вони жили в народі в період його колоніального становища у залізних оковах тоталітарної системи»¹⁷². Першою датою «Літопису...» В. Грабовецький вважав 1492 р., коли була зафіксована перша письмова згадка про українських козаків у письмових джерелах, на які посилалися всі дослідники. Останньою датою історик вважав 31 жовтня 1803 р., коли на 112-му році життя помер

---

¹⁶⁹ Там само.

¹⁷⁰ Михайлина П., Вуянко М. Названа праця. С. 84.

¹⁷¹ Грабовецький В. Літопис Запорізького козацтва. Івано-Франківськ, 1992. 26 с.

¹⁷² Там само. С. 3.

останній кошовий Запорізької Нової Січі Петро Калнишевський, який 25 років перебував у Соловецькому монастирі в нелюдських умовах.

УРБАНІСТИКА В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО

Значна частина праць В. В. Грабовецького присвячена галицьким містам і містечкам. Він, не лише за покликанням історика, але й виконуючи передсмертну пораду свого наставника, академіка Івана Крип'якевича, взявся за цю нележку, титанічну справу¹⁷³. Уже в 1956 р. з'явилася перша стаття В. В. Грабовецького з запланованої тематики «Народження нашого міста», присвячена 700-річчю Львова. Сьогодні важко назвати хоча б одне місто на Прикарпатті, яке б не досліджував вчений. В 1959 р. В. В. Грабовецький видав книгу «Звенигород», а в 1961 р. на сторінках «Української Радянської Енциклопедії» з'явилися його нариси «Доброміль», «Дрогобич», «Звенигород Галицький», «Здолбунів», «Золочів». В 1964 р. у співавторстві з місцевим краєзнавцем П. Арсеничем історик видав книгу «Львів», а в 1967 р. – «Городок». Дослідник взяв активну участь у написанні окремих томів «Історії міст і сіл УРСР», помістивши на сторінках цієї праці змістовні нариси «Городок», «Коморин», «Звенигород». Гуцульські міста Прикарпаття яскраво описані в монографії «Гуцульщина XIII–XIX століть. Історичний нарис».

Не маючи можливості детально зупинитись на всіх працях вченого, бо це тема окремого дослідження, звернемо увагу тільки на монографії, які побачили світ в 90-х роках. Своїм громадським обов'язком В. В. Грабовецький вважав за необхідне написати історію Печеніжина – містечка, де він народився, де в 1700 році побачив світ славний проводир карпатських опришків Олекса Довбуш. Він скрупульозно простежив історію Печеніжина від найдавніших часів до наших днів. «Печеніжин належить до тих праісторичних пам'ятників, – писав В. В. Грабовецький, – де до наших днів збереглися кургани карпатської культури, які датують II–VI століттями нашої ери. Це був період, коли виникали східнослов'янські племена»¹⁷⁴. Перша писемна згадка про Печеніжин

---

¹⁷³ Грабовецький В. Іван Крип'якевич. Івано-Франківськ, 1996. С. 21.

¹⁷⁴ Грабовецький В. Історія Печеніжина. С. 6.

відноситься до 1443 р. Він також висунув свою версію походження назви села, посилаючись на численні легенди. Ось одна з них: «...В час князування Володимира Великого княже військо погналося за печеніжинською ордою і догнало її за Коломиєю. Печенізькі полки стали за рікою і не могли перебратися на другий берег. І ніхто не знав де найменший брід. Тоді перед князем з'явилася гарна дівчина, закована в кайдани. Вороги їй втяли язик. Вона втекла з полону і вказала брід на затінку, де перейшло княже військо і перемогло ворога. Князь одружив дівчину на своєму тисяцькому і назвав її Печенігою. І від того часу, кажуть люди, почали називати ріку Печенігою, а від ріки і поселення дістало таку назву»¹⁷⁵. «Серед різних назв урочищ і річок, потічків увагу привертає назва потічка «Побойчина» або «Побойовиська», «Побоїща», який протікав у північно-західній частині території Печеніжина. Ця назва, безсумнівно, пішла від давньоруського слова «побоїще» – місце якоїсь битви в княжі часи – розмірковував В. В. Грабовецький¹⁷⁶. У своїй монографії вчений підняв цілий пласт проблем, зокрема, розташування Печеніжина та виникнення на його первісній території нових поселень, Печеніжин в різні періоди своєї історії: в період кріпацтва, надання місту магдебурзького права, в часи Хмельниччини. Окремі розділи присвячені татарському лихоліттю, Олексі Довбушу, розвитку солеваріння і нафтового промислу.

Хоча В. В. Грабовецький справедливо вважається відомим фахівцем історії феодалізму, однак він не уникає і новітньої історії міста. Дослідник чітко довів, що однією з перших виникає Січ в Печеніжині. Вона мала свою бібліотеку, в якій налічувалось 500 книг з історії України, культури і мистецтва. До речі, головним помічником засновника Січі К. Трильовського був уродженець Печеніжина Іван Чупрей, якого головний комендант пізніше неодноразово згадував¹⁷⁷. Печеніжинці взяли активну участь під час національно-визвольних змагань в 1918–1920-х рр., відзначились вони й у роки Першої світової війни¹⁷⁸. А в період ЗУНРу в місті навіть виникла «Печеніжинська республіка». Детально описавши її діяльність, вчений відзначив: «Пам'ятні події навесні та влітку 1919

---

¹⁷⁵ Там само. С. 12.

¹⁷⁶ Там само. С. 13-14.

¹⁷⁷ Там само. С. 73.

¹⁷⁸ Там само. С. 77-78.

р., пов'язані з Печеніжинським повстанням, стали голосними в Печеніжинському повіті, лякали польських окупантів...»¹⁷⁹. В. В. Грабовецький на значному фактичному матеріалі описав міжвоєнний період в історії міста, дав оцінку пам'ятникам і пам'ятним місцям Печеніжина.

У пізнішій своїй праці, присвяченій рідному містечку, В. В. Грабовецький визначив 145 визначних дат в історії та культурі Печеніжина, які розмістив у хронологічному порядку. При цьому учений запропонував власну періодизацію: 1) слідами доісторичних часів; 2) Печеніжин у княжий період (1137-1340); 3) Печеніжин під польсько-шляхетською короною (1443-1772); 4) Печеніжин в часи Австро-Угорщини (1772-1918); 5) Печеніжин за Польщі (1919-1939); 6) перший етап радянської влади (1939-1941); 7) в період німецької окупації (1941-1944); 8) в роки радянсько-партійного режиму (1944-1990); 9) у вогні національно-визвольних змагань (40-50-ті роки); 10) Печеніжин у новій незалежній державі¹⁸⁰. У книзі поміщено перелік учасників української національно-визвольної боротьби у складі УПА (сотня Спартана), уродженців Печеніжина (96 прізвищ)¹⁸¹

В 1996 р. В. В. Грабовецький видав монографію «Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку ХХ ст.». Книга присвячена історії міста, «яке після Галича і Львова було найбільш відомим як під оглядом економічним, так і політичним та культурним. Вже те, що в давнину Коломия стала найбільшим центром перевезення покутської солі, славилася відомими ярмарками, на яких зародилися славнозвісні коломийки, що звеселяли всю Україну, говорить само за себе»¹⁸². Аналізуючи дані археологічних розкопок різних років, дослідник стверджує, що археологічні сліди, які простежуються в урочищі Косачів, датуються VII–V століттями до нашої ери. Що стосується першої письмової згадки, то вона відноситься до 1241 р.¹⁸³ Автор сходиться на думці, що місто Коломия отримало назву від річки, яку в давнину слов'яни називали Миєю. На нашу думку, ця назва найбільш аргументована. Відомо, що біля Коломиї протікає Прут. В самому місті невеликий потічок місцеве населення називало

---

¹⁷⁹ Там само. С. 83.

¹⁸⁰ Грабовецький В. Печеніжин в літописі та ілюстраціях. Присвячується 560-літтю першої письмової згадки про оселю над Печенігою і Лючкою. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2003. 96 с.

¹⁸¹ Там само. С. 67-69.

¹⁸² Грабовецький В. Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку ХХ ст. Коломия, 1996. С. 6.

¹⁸³ Там само. С. 20.

Коломийкою... Назва Мия збереглася за рікою, що протікає через Коломию...»¹⁸⁴.

Перед читачем відкриваються маловідомі або взагалі невідомі сторінки історії Коломиї (в часи боротьби Польщі і Молдавії за Покуття в XV ст., історія Коломийського замку, татарські напади в XV–XVII ст., побудова фортифікованого міста над Прутом тощо). В. В. Грабовецький підняв цілий пласт проблем соціально-економічного розвитку Коломиї, проаналізував такі його складові, як ремесло, торгівля, становище приміських сіл Коломиї. Значне місце вчений відводить національно-визвольній боротьбі коломийців в XV–XVIII ст. Відомо, що запорізькі козаки півроку перебували в Коломиї, звідки контролювали все Покуття з травня по жовтень 1613 року. Звичайно, коломийці їх радо зустрічали. «Діяльність запорізьких козаків в галицькій землі, – писав В. В. Грабовецький, – здобуття ними міста Коломиї, фортеці Потік, наступні їх походи від Снятина до Товмача налякали місцеву шляхту»¹⁸⁵.

Коломия відома ще й тим, що саме в цьому місті рубали мертве тіло Довбуша. Вчений писав: «За наказом самого гетьмана тіло порубано катом Михайлом Козловським на дванадцять частин у Коломиї в присутності великої кількості міщан та селян. Одну частину вивісили на міському ринку, а решту порубаних частин розвезли по згаданих населених пунктах і вивішували на палях. Отже, Олекса Довбуш прибув мертвим до Коломиї, і тут же кати рубали його мертве тіло. Частина висіла тут на палі, поки не почорніла і не спопеліла. Цей останок згодом був десь закопаний. Можливо, саме із цим пов'язаний переказ про те, що Олекса Довбуш був похований в Коломиї. Виникає питання: чому виникла потреба привезти мертве тіло Олекси Довбуша саме до Коломиї і тут його рубати? На нашу думку, це, по-перше, пояснюється тим, що в цьому місті збиралося багато людей – не лише з цілого Покуття, але й Поділля і Наддніпрянщини. Панам треба було оголосити на всю Україну про загибель ватажка карпатських опришків. По-друге, ще за життя про Олексу Довбуша склали легенди і перекази про те, що його не береться ніяка куля, а панам конче треба було розвіяти цей міф»¹⁸⁶.

---

¹⁸⁴ Там само. С. 22.

¹⁸⁵ Грабовецький В. Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку XX ст. С. 72.

¹⁸⁶ Там само. С. 75.

Справедливо вважає В. В. Грабовецький, що «Коломия відома була здавна не лише своїми економічними і політичними подіями – тут віками розвивалась висока культура. На жаль, ворожі напади, особливо часті наїзди татарських орд, стихійні природні явища не дали можливості зберегтися багатьом пам'ятникам історії, культури XV–XVIII століть. Але й те з культурних цінностей, що збереглося, дає нам уявлення про багатий духовний світ коломиян за часів королівської Польщі із 1387–1772 років»¹⁸⁷. Вчений детально простежив головні віхи в розвитку писемності і освіти, церкви, довів, що саме Коломию слід вважати місцем зародження коломийки¹⁸⁸. Скрупульозно охарактеризувавши культурний розвиток міста в XV–XVIII ст., В. В. Грабовецький аналогічно висвітлив культурні здобутки коломиян в XIX – на початку XX ст.¹⁸⁹.

«Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст.», видана В. В. Грабовецьким у 1997 р., справедливо вважається першим фундаментальним дослідженням цього старовинного міста. Сам автор писав: «Рік напруженої роботи над книгою дозволив мені розкрити завісу тисячолітньої історії Калуша. Дотримуючись хронологічно-проблемного плану, я зробив спробу відтворити багатовікові процеси, які мали місце в історії старовинного міста»¹⁹⁰. До цього додамо, що із своїм завданням відомий вчений успішно впорався. Різні думки існували з приводу виникнення Калуша. Навівши їх, В. В. Грабовецький, разом з тим, відзначив: «Залишається стверджувати, що перша письмова згадка про прикарпатський Калуш припадає на 1437 рік, як чітко зафіксовано в 12 томі Галицьких гродських книг. Це перша письмова згадка про Калуш пов'язана з «королівським чоловіком Мітком Драгушом із Калуша» – шляхтичем»¹⁹¹. Йдеться про якісь судові позови. Щодо походження назви міста, то в 60-х роках XVII ст. деякі прикарпатські населені пункти (Заболотів, Заболоття) отримали свої назви від болотистих територій. «Так могло бути і з поселенням «Калуш», – твердить В. В. Грабовецький, – тобто поселення серед калюж»¹⁹².

---

¹⁸⁷ Грабовецький В. Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку XX ст. С. 77.

¹⁸⁸ Там само. С. 77-86.

¹⁸⁹ Там само. С. 123-172.

¹⁹⁰ Грабовецький В. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку XX ст. Дрогобич, 1997. С. 4.

¹⁹¹ Там само. С. 14.

¹⁹² Там само. С. 18.

Калуш у своєму розвитку пройшов шлях від села до містечка на магдебурзькому праві, яке отримав в 1549 р.¹⁹³ Необхідно погодитися з думкою історика, що «магдебурзьке право у Калуші, як і в інших містах Галичини, мало обмежений характер, оскільки міську раду і лаву узурпували іноземні католицькі патриції. Вони домінували в цеховому ремеслі, посідали земельні ділянки за містом»¹⁹⁴. Перебуваючи під польською короною в 1387–1772 рр. калушани пережили татарські напади, взяли активну участь в народно-визвольній війні 1648–1654 рр. під проводом Богдана Хмельницького, зазнали татаро-турецької навали в 70-х роках XVII ст. Вчений детально проаналізував соціально-економічний і культурний розвиток Калуша в XV – на початку XX ст. Значна увага приділена періоду 1772–1918 рр., тобто перебуванню Калуша в складі Австро-Угорщини. Цікавими у всіх відношеннях є біографічні нариси про уродженців Калуша, або видатних культурних діячів України, ім'я яких в якійсь мірі пов'язане з цим старовинним містом (Антін Могильницький, Іван Франко, Григорій Смольський та багато інших)¹⁹⁵.

«Якщо вам доведеться їхати на Гуцульщину з Коломиї в Яблунівському напрямку, то ви зауважите, що за мостом над Прутом дорога проляже через Нижній і Верхній Вербіж, Мишин, Стопчатів, а на початку Яблунева поверне вліво, в сторону Пістиня і Косова. За кілька кілометрів до узгір'я Поруби відкриється в долині мальовнича панорама типової гуцульської оселі. Це найстаріше село Гуцульщини Уторопи»¹⁹⁶. Вперше про село Уторопи йдеться в жалуваній грамоті 1367 р., в якій записано, що польський король Казимир III віддав соляні копальні в Новиці на Калущині і в Уторопах на Гуцульщині бояринові Вахну Тептуху з Тисмениці¹⁹⁷. Щодо походження назви села, то, на думку вченого, «назва Уторопи пояснюється сполученням двох слів «утор» і «ропа». Слово «утор» з латинського означає «вживати в їжу», або «харчуватися», а «ропа» – це розчин солі, як прийнято називати соровицю чи росіл. В загальному це означає –

---

¹⁹³ Там само. С. 22.

¹⁹⁴ Там само. С. 23.

¹⁹⁵ Там само. С. 173-194.

¹⁹⁶ Грабовецький В. Уторопи. Сторінки історії. До 630-річчя першої письмої згадки. Івано-Франківськ, 1997. С. 7.

¹⁹⁷ Там само. С. 16.

вживати розчин солі або просто сіль до їжі»¹⁹⁸. Історія села простежується за чітко визначеною періодизацією – найдавніші часи, середньовіччя, перебування в складі польської корони (1387–1772), Австро-Угорщини (1772–1918), новітній період. Великі розділи присвячені розвитку культури в Уторопах з найдавніших часів до наших днів. Цікаві матеріали читач може почерпнути про життя і діяльність видатних діячів культури – уродженців Уторопів.

На березі Бистриці Солотвинської розкинувся міський квартал – колишнє мальовниче село Княгинин, яке має багатовіковий літопис. Мабуть досі нікому не відомо, що місто Івано-Франківськ було засноване в 1662 році на ґрунтах тодішнього села Княгинина. Завісу його історії від праісторичних часів аж до приєднання до колишнього Станіслава відкрив академік Володимир Грабовецький. «Донедавна дослідники, в тому числі й автор даної праці, дотримувалися думки, що перша письмова згадка про Княгинин зустрічається під 1449 роком ... Проте з інших першоджерел видно, що першу письмову згадку про Княгинин можна датувати раніше 1427 року... Вдруге в староукраїнських актах Княгинин згадується на рік пізніше від першої, тобто в 1428 році. Ця дата появилася в українських актах через підписання договірних грамот, що засвідчували дружбу між молдавським воєводою Степаном і польськими панами. Ці актові документи були вперше опубліковані в Ясах 1932 року»¹⁹⁹.

Не менш актуальним і цікавим є питання про походження назви села Княгинин. Насамперед, слід впевнено констатувати, що дана оселя, починаючи з перших письмових згадок, виступає під власною назвою «Княгинин», а не «Кнігинин», як це намагалися пояснити переважно польські та деякі українські дослідники. Варто погодитись із твердженням В. Грабовецького, що назва села Княгинина своїми витокami сягає княжих часів, тобто періоду Галицько-Волинського князівства. Так, за даними договірних грамот між молдавським воєводою Степаном і польськими панами, які велися між двома сторонами в 1428, 1445, 1465 роках, виразно йде мова про Княгинин²⁰⁰. «На наш погляд, – констатує історик, – назва села Княгинина не пов'язана з жінкою князя, яка мала тут замок чи

---

¹⁹⁸ Там само. С. 29.

¹⁹⁹ Грабовецький В. Нарис історії Княгинина. Присвячується 338-й річниці виникнення міста. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2000. С. 23-24.

²⁰⁰ Там само. С. 25.

проживала. Більш правдоподібно, що назва ця відноситься до молодії (нареченої), яку з давньоримського часу, а то подекуди і сьогодні на Прикарпатті називають княгинею»²⁰¹.

Володимир Грабовецький ґрунтовно описав окремі етапи з історії Княгинина: період середньовіччя та нового часу; княжий період; період після захоплення польською короною галицького краю; Княгинин часів Хмельниччини²⁰². У четвертому розділі монографії простежується період історії міста з часів Австрійської монархії (1772 р.) до утворення на цій території Станіславова (1924-1925). На сторінках праці міститься величезний фактичний матеріал про культуру Княгинина та яскраві біографічні нариси про його відомих діячів (Йов Княгинецький, Олекса Кугутяк, Юрій Кугутяк, Іван Ясінський, Іван Фіголь, Володимир Яневич, Дмитро Макогон, Богдан Ясінський, Микола Стягар). Цілий ряд факторів сприяв тому, що жителі Княгинина століттями переносили іноземний гніт, але не скорилися й оберігали свою національну гідність: По-перше, княгиняни опиралися на своє старовинне общинно-дворищне право і цим зберігали громадську управу, греко-католицький обряд, мову і культуру; по-друге, вони міцно згуртувалися біля своєї церкви і цим оберігали свою народність і духовність; по-третє, в кінці ХІХ – на початку ХХ століть завдяки піднесенню освіти, етнографічних традицій, роботі місцевої читальні «Просвіти» виросла ціла низка відомих громадських діячів Княгинина, які сприяли зростанню української національної свідомості. Це наглядно проявилось в період пробудження української державності у вікопомні 1918-1919 рр.²⁰³

Під Чорним лісом, на широких берегах річки Лкуви, притоки Дністра, розкинулася оселя Грабівка, яка попри свою старовинну історію, досі не мала свого літопису. Заповнило цю прогалину дослідження історії села з глибини віків аж до наших часів Володимира Грабовецького. «На жаль, – писав уродженець села З. Шкутяк, – не може кожне село в Україні бути удостоєне уваги такого історика як Володимир Грабовецький, а тому, допомагаючи автору в реалізації його задуму, хочеться, щоб ця книга будила в людях

---

²⁰¹ Там само. С. 27.

²⁰² Там само. С. 28-51.

²⁰³ Грабовецький В. Нарис історії Княгинина. Присвячується 338-й річниці виникнення міста. С. 139-140.

інтерес до малої батьківщини, щоб читачі глибше вникали у власне походження, шукали коріння свого роду, свого села чи міста. Навіть найменше село не може вважатися провінцією, якщо воно живе у центрі всесвіту, яким є людська душа»²⁰⁴. Глибокі й щирі слова. В. Грабовецький, опрацювавши реєстрові книги Йосифінської та Францисканської метрик, нарахував 29 населених пунктів Галичини, які отримали свої назви від слів Граб, Грабина, Грабівка, Грабківці, Грабова, Грабовець та інші. І в «Словнику географічному» (Т. 3) також наводиться понад 120 назв населених пунктів, з аналогічними назвами Грабів, Грабова, Грабівці, Грабовець тощо... Під цією назвою оселя Грабівка увійшла у плин віків, а її літопис поки що відрахував 440 років²⁰⁵. В. Грабовецький історію Грабівки висвітлив упродовж кількох епох: 1) Грабівка під Польською Коронаю (1561-1772); 2) Грабівка в період Австро-Угорщини (1772-1918); 3) сторінки історії Грабівки в ХХ ст. Цікаві й маловідомі факти містяться в праці ученого про період Першої світової війни, участь грабівчан в Українській Галицькій Армії, становище жителів села під час німецької та двох радянських окупацій.

«Переглядаючи тогочасні листівки УПА, – констатував В. Грабовецький, – матеріали підпільних газет, відозви партизанського проводу, інші документи й опубліковані статті, окремі видання, починаємо виразніше осмислювати, яку боротьбу в районі «Чорного лісу» вели загони Української Повстанської Армії. А умови цієї священної боротьби були вкрай несприятливими, до того ж анізвідки не можна було сподіватися допомоги. Тільки природний фактор – Чорний ліс, та ще навколишні села із жителями-патріотами сприяли майже десятилітній боротьбі з жорстоким і до зубів озброєним окупантом, його численними енкаведистськими гарнізонами та їх пособниками – «стрибками», які комплектувалися здебільшого з декласованих елементів населення, численною мережею продажної агентури та важкою військовою технікою. Між цими навколишніми до Чорного лісу селами – Угринів, Красне, Хмелівка, Росільна, Посіч – особливе місце займала Грабівка... Це справді партизанське село, яке в 1943-1950-х роках стало основним центром, свого роду

---

²⁰⁴ Шкутяк З. Слово до земляків. Передмова. Грабовецький В. Грабівка. Літопис оселі над Луквою. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. С. 3.

²⁰⁵ Грабовецький В. Грабівка. Літопис оселі над Луквою. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. С. 31.

столицею повсталих загонів УПА»²⁰⁶. Рідкісний фактичний матеріал міститься в розділах «Грабівська трагедія квітня 1944 року», «Першолистопадовий бій біля Грабівки і обставини героїчної загибелі «гамаліївців» (1. 11. 1944 р.)», «Роль Грабівки в подальшій боротьбі Чорноліської епопеї УПА», «Легендарний полковник УПА «Грегит»-«Різун» (Василь Андрусак) та обставини його загибелі»²⁰⁷. В. Грабовецькому пощастило встановити прізвища 79-х грабівчан, які загинули в лавах УПА. Цікавими у всіх відношеннях є розділи монографії В. Грабовецького про культуру села Грабівка та життєписи найвідоміших її жителів (Іван Грабівський, Пантелеймон Посацький, Василь Іванців, Анастасія Посацька, Василь Андрусак, Данило Пронів та ін.).

«Можливо, мало хто сьогодні знає про Іванівці – невеличке село над рікою Прут при головному шляху, який прямує з Коломиї – столиці Покуття – через Шепарівці, Товмачик на Ланчин, Делятин і Надвірну»²⁰⁸ – так починає свою нову книгу Володимир Грабовецький. Про це село у вченого збереглися також певні особисті спомини: «Автор, будучи ще дитиною, пас ягнята в урочищі, званому Велика Шибенка, яке межує з Іванівцями і знаходиться на горі, що височить над рікою Прут. Тоді, в далеких 30-х роках, я, пастушок сусіднього села Печеніжина, ставши на краю цієї «Сповзі», як її називають в народі, побачив у долині над Прутом село. Переді мною відкрилася панорама невідомого тоді для мене поселення. Це й була оселя Іванівці. Той краєвид так вразив мене і закарбувався тоді в моїй пам'яті, що й досі стоїть в уяві. Не знав я тоді, будучи маленькою дитиною, що мені, сусідньому печеніжинському хлопчику, в майбутньому доведеться писати вперше багатовікову історію села Іванівці в останньому році спливаючого ХХ століття»²⁰⁹.

Перша письмова згадка про село Іванівці має місце в джерелах на початку XVI ст. Дослідник Олександр Яблоновський в одній із своїх праць, посилаючись на першоджерела, наводить 1516 рік як першу письмову згадку про село Іванівці Коломийського повіту. «В селі Іванівці досі побутують легенди і перекази старших людей, які

---

²⁰⁶ Там само. С. 101.

²⁰⁷ Там само. С. 102-120.

²⁰⁸ Грабовецький В. Іванівці. Літопис села над Прутом. До 485 річчя заснування. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2001. С. 5.

²⁰⁹ Там само. С. 6.

розповідають, – констатує В. Грабовецький, – що колись в давнину у цю місцевість зайшов чоловік, який поселився на лісовій галявині, збудував хатину, розвів худобу і проживав там, де тепер проходить центральна дорога. А коли сюди прибули інші поселенці і число селян збільшилось, то вони від імені першого поселенця, який мав ім'я Іван, назвали сільце Іванівці ... Існував ще один переказ про те, що вперше на територію села прибули два монахи, які не лише заснували оселю, але й побудували капличку, до якої горнулися всі, хто їхав із сіллю з Ланчина і Делятина на Коломию»²¹⁰.

Монографія Володимира Грабовецького складається з семи розділів, які ніби доповнюють один одного: огляд першоджерел і літератури; з глибини віків (слідами передісторичних часів; коли виникло поселення Іванівці; походження назви села Іванівці); Іванівці під польсько-шляхетською короною (1515-1772); Іванівці в часи Австро-Угорщини (1772-1918); сторінки історії Іванівців в ХХ столітті; з історії культури Іванівців; відомі люди з Іванівців. Завершують монографію «Додатки»: «Легендарний сотенний УПА «Спартан» (Михайло Москалюк)»; «Незламний борець за вільну Україну Іван Майданський»; «Зійшлися вшанувати «Спартана»; «На батьківщині національного героя»; «Сумління кликало до бою». Володимир Грабовецький яскраво підсумував проведену ним роботу, зазначивши, що «Іванівці – невелике за чисельністю населення село, але багате своєю кількавіковою історією. Воно було свідком багатьох історичних подій. Через його території проходили татаро-турецькі орди, біля 4-х століть тут панували різні іноземні окупаційні режими: 257 літ – маганато-шляхетська Річ Посполита, 146 років – Австро-Угорщина, а згодом запанували на 20 років польські пани, в середині ХХ ст. володіли цим краєм кілька років німці, і біля 60 років переживали іванівецькі селяни більшовицьку тоталітарну імперську владу... Боже провидіння зглянулося над нами і відродило Українську незалежну соборну державу»²¹¹.

Коли виникає той чи інший населений пункт України? Це питання виникає в першу чергу перед кожним дослідником, хто починає вивчати історію міст і сіл України. Володимир Грабовецький усвідомлював, що «трудність його полягає у встановленні дати

---

²¹⁰ Грабовецький В. Іванівці. Літопис села над Прутом. До 485 річчя заснування. С. 29-30.

²¹¹ Там само. С. 216.

зародження оселі, адже для цього треба мати достовірні історичні джерела. Тільки першоджерела можуть дати точну відповідь на це питання»²¹². У цьому відношенні Долина над Дністром теж не становить винятку. У розпорядженні В. Грабовецького знаходилося важливе джерело, яке дало йому підставу визначити найраніше згадку про село Долина. Це – 1395 рік, коли Королівська Польща захопила Галицько-Волинське князівство, після Кревської унії 1385 року, з усіма його основними градами і волостями, в тому числі й Подністров'я. Дослідник пише про згадку в стародавніх джерелах «старців», які проживали в тодішньому княжому селі Долина. Підсумовуючи свою версію щодо виникнення Долини, В. Грабовецький стверджує: «Це, по-перше, найдавніша перша писемна згадка про наддністровське село Долина. По-друге, важливо відзначити, що ця оселя своїми витокami сягає княжого періоду, коли існувала могутня Галицько-Волинська держава, яка була відома у всій Європі. По-третє, перша писемна згадка лише констатує існування села Долина в XV столітті. Однак село, мабуть, виникло набагато раніше, можливо, його початки сягають часів племінних союзів існування літописних білих хорватів. На це можуть відповісти тільки майбутні археологічні розкопки»²¹³. Щодо походження назви села В. Грабовецький поділяє думку професора Д. Бучка: «назва Долина – діалектне і є прикметником слова «долинський», від апелятива «долина», що означає «низовина»²¹⁴.

Досліджуючи десятки різноманітних сіл, міст та містечок Прикарпаття, Володимир Грабовецький особисто розробив власну методику, притримуючись при цьому певної періодизації. Її він також застосував при дослідженні села Долина. Історію цього населеного пункту він починає не від першої згадки, а з часів давньослав'янських і княжих, тобто з V-XIII століть²¹⁵. У розділі «Долина під Польською короною (1395-1772)» учений описує татарське лихоліття, появу запорізьких козаків на Тлумаччині і в Долині, часи гетьманування Богдана Хмельницького. Пише він також про таємницю Данчицького замку (перша згадка за 1672 рік). Наповнені багатющим джерельним

---

²¹² Грабовецький В. Долина над Дністром. Ілюстрована історія села. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. С. 23-24.

²¹³ Там само. С. 25.

²¹⁴ Там само. С. 27.

²¹⁵ Там само. С. 28-33.

матеріалом відомості про Австро-угорський період 1772-1918 років: адміністративна приналежність села; соціально-економічні відносини; події 1848 року; період Першої світової війни; участь волинян в загонах українських січових стрільців та УГА. Сторінки історії Долини в ХХ ст. В. Грабовецький ілюструє за звичною періодизацією: міжвоєнний період (1919-1939); перший етап радянської влади (1939-1941); період німецької окупації (1939-1944); роки радянсько-комуністичного режиму (1944-1990). Уже традиційно історик окремо виділяє національно-визвольну боротьбу 40-х років, коли волиняни масово включалися в боротьбу ОУН-УПА. Монографію завершує розділ «Відомі люди з Долини над Дністром».

Протягом всього свого життя В. Грабовецький ґрунтовно досліджував постать Маркіяна Шашкевича – засновника «Русалки Дністрової». Не обійшов він своєю увагою також Підлисся – село, в якому народився Маркіян Шашкевич. У 2006 р. побачила світ фундаментальна монографія історика про тисячолітній літопис Підлисся²¹⁶. Вихід у світ книги благословили Правлячий Архієрей Івано-Франківської Єпархії УГКЦ Єпископ Володимир Війтишин, ректор Івано-Франківської Теологічної академії Єпископ Софрон Мудрий та настоятель кафедрального собору св. Воскресіння УГКЦ м. Івано-Франківська о. мітрат Юрій Новицький. Історик не претендував на вичерпність дослідження теми: «Автор не претендує на повне висвітлення Маркіянової оселі, лише в загальних рисах, відповідно до історичної періодизації, подає літопис населеного пункту, а також веде мову про життя, творчість та вшанування поета»²¹⁷.

Дослідник припускає, що Підлисся, як і сусідні оселі, в історичному етногенезі могла існувати не лише в часи слов'янських племінних союзів у V-IX століттях, але і в період могутності Київської України-Руси (IX-XI ст.), а потім проходила свій історичний шлях в період існування в XII-XIII століттях могутньої європейської Галицько-Волинської держави, правителями якої були відомі князі з династії Ростиславичів і Романовичів. Відомо тільки, що княже село Підлисся в XII-XIII століттях належало до

---

²¹⁶ Грабовецький В. Підлисся. Тисячолітній літопис села Маркіяна Шашкевича. Життя, творчість та вшанування будителя галичан. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 216 с.

²¹⁷ Там само. С. 8.

Плісненської волості і селяни в основному виконували свої феодалські повинності, сплачуючи різноманітні данини певними мірками збіжжя, інших сільськогосподарських плодів, а також виконували стації, тобто обслуговували своїм тяглом княжих чиновників під час переїзду через село²¹⁸.

Монографія В. Грабовецького про Підлісся та Маркіяна Шашкевича складається з десяти ґрунтовних розділів: огляд джерел та літератури; з глибини віків; Підлісся у складі Плісненської волості, її виникнення та походження назви; Підлісся під Польською короною (1387-1772); Підлісся в часи Австро-Угорщини (1772-1880); з історії давньої культури Підлісся; з життя і творчості Маркіяна Шашкевича; до історії Маркіянової могили; поетизовані сторінки історії героїчного минулого України в творчій спадщині Маркіяна Шашкевича; вшанування пам'яті Маркіяна Шашкевича.

Особливо оригінальні думки висловив учений про Маркіяна Шашкевича, багато з яких раніше не висвітлювалися (захоплення Шашкевича козацькою старовиною, думи про Наливайка і Хмеля, неповторна Маркіянова «Цвітка дрібная», Шашкевич про опришківську славу). В. Грабовецький детально описав образотворчу шашкевичіану, змалював зовнішній вигляд та характер Маркіяна за спогадами побратимів, охарактеризував серію живописних портретів Маркіяна Шашкевича, втілення його образу в скульптурі. Суттєво збагатили монографію В. Грабовецького 16 оригінальних документів про історію села та її найвідомішого жителя (опис підлисецької церкви Преображення Господнього візитатором Львівської єпархії 1783 року; звернення Маркіяна Шашкевича до нащадків не забувати старовину, давні часи, як жили і діяли наші діди і прадіди; надгробна проповідь Львівського митрополита Андрея Шептицького біля могили Маркіяна Шашкевича на Личаківському кладовищі 5. 11. 1921 р.; «Русалочка з-над Дністра»).

Окремої уваги заслуговує монографія Володимира Грабовецького «Нариси історії Галича», яку він присвятив 1100-річчю від дня заснування града²¹⁹. Дослідник простежив історію цього старовинного міста з часів праісторичних поселень, від старослов'янського городища до літописного града. Про заснування

---

²¹⁸ Там само. С. 35.

²¹⁹ Грабовецький В. Нариси історії Галича. З найдавніших часів до початку ХХ ст. Галич, 1997. 244 с.

міста в різні часи істориками вживалися різні дати: 1098, 1141, 1145, 1164. В. Грабовецький поділяє точку зору видатного львівського історика Вітольда Ауліха, який «досить аргументовано вказав на давнішу першу письмову згадку про Галич – 898 рік. Він мав на увазі анонімного нотаря угорського короля Бели, який у своїй «Історії» згадує про гостювання в галицького князя угорського ватажка Алмаші зі своїм військом, що тоді переходило через Русь на нові кочовища в Панонію. І хоч деякі дослідники висловили сумніви щодо цього джерела, написаного в 30-х роках XII століття, але автор, мабуть, мав у своєму розпорядженні давні угорські хронічки. Тим паче, що Іпатіївський літопис також згадує про перехід у 898 році угрів через Руські землі у Панонію»²²⁰.

Різноманітні гіпотези існують про походження назви Галича. В. Грабовецький підтримує «соляну» гіпотезу. Згідно з нею, назва міста Галича могла походити від грецького слова «гальс» – сіль. Тут у місцевому говорі на околицях Галича і досі побутує вислів «гал», що означає грудку солі. Суфікс «ич» та слово «гал», може й утворили ймення першого племінного князя, у якого, як писав анонімний нотар угорського короля, гостював воєвода Алмаші 898 року²²¹. Цю гіпотезу В. Грабовецький вперше висунув наприкінці 80-х років²²².

У розділі «Галич – столий град Галицько-Волинської держави XII – початку XIV ст.» В. Грабовецький яскраво описав головні етапи становлення і розвитку Галича через призму його найяскравіших представників (Ростиславичі та їх гради; столиця Галицької землі; Володимирко – об'єднувач Галицької землі; «Був він князь мудрий і красномовний»; автор «Слова» про часи Ярослава Осмомисла; від Володимира Ярославича до Романа Мстиславича; «Сей же король Данило був князем добрим, хоробрим і мудрим»; нащадки Данилові – правителі Галицької землі; Галич – столиця Ростиславичів і Романовичів у міжнародних відносинах XII-XIII ст.; з історії Галицької митрополії)²²³. Детально і аргументовано досліджується освіта і писемність, мистецтво Галича. Багато уваги звертається на знамениту Галицьку трійцю: премудрого книжника Тимофія,

---

²²⁰ Там само. С. 20.

²²¹ Там само. С. 22.

²²² Грабовецький В. Коли виник Галич? *Прикарпатська правда*. 1988. 27 січня; Грабовецький В. Галицька трійця XIII століття: Тимофій, Авдій, Митуса (До 1100-річчя Галича). Івано-Франківськ, 1989. С. 40; Грабовецький В. Нариси історії Прикарпаття. Т. 1. С. 46-48.

²²³ Грабовецький В. Нарис історії Галича. З найдавніших часів до початку XX ст. С. 26-82.

скульптора-умільця Авдія та славетного співака Митусу. Нарис про визначних представників галицької культури В. Грабовецький раніше надрукував у науковому збірнику, присвяченому пам'яті члена-кореспондента АН УРСР Івана Олександровича Гуржія²²⁴.

Наукову діяльність Володимира Грабовецького справедливо пов'язують з двома містами – Львовом та Івано-Франківськом. У Львові історик успішно захистив кандидатську і докторську дисертації, написав найбільш ґрунтовні монографії про Олексу Довбуша, карпатських опришків та народно-визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького. За 22 роки роботи у відділі історії Інституту українознавства НАН України Володимир Грабовецький зарекомендував себе як один із найвідоміших та найавторитетніших дослідників історії України доби феодалізму. З 1975 року починається новий період у житті й діяльності В. Грабовецького, який ми умовно називаємо прикарпатським. З цього часу й до останніх днів свого життя він посідав різні посади (професор, завідувач кафедри історії України) у Прикарпатському національному університеті імені В. С. Стефаника. Закономірно, що він давно цікавився історією та життям цього славного міста – Станіславова, а згодом Івано-Франківська, присвятивши йому ряд змістовних наукових розвідок.

Ще у 1987 р. побачила світ наукова публікація В. Грабовецького, присвячена до 325-річчя заснування міста Івано-Франківська²²⁵. Через деякий час історик видав більш ґрунтовніше дослідження «Нариси історії Івано-Франківська. З найдавніших часів до початку ХХ століття» (1989). Уже один перелік назв розділів переконує нас у масштабності цього проекту (з минулого села Заболоття; коли і як виникло наше місто; місто фортифіковане кріпосними; таємниці фортечних казематів; середмістя; Заболотівське передмістя; Тисменицьке і Галицьке передмістя; поселенці з сонячної Вірменії; з історії української громади; реміснича продукція Станіслава; ратушний дзвін; боротьба проти класового гноблення; росіяни і козаки в Станіславі; культура панівного класу; культура жителів

---

²²⁴ Історія та історіографія України. Збірник наукових праць. К.: Наукова думка, 1985. С. 32-38.

²²⁵ Грабовецький В., Карпенко О. Сходінками історії – у майбутнє. Івано-Франківськ, 1987. 42 с.

передмість; нові жителі – старий гніт; село Княгинин: коли і як воно виникло тощо)²²⁶.

У 1999 р. Володимир Грабовецький опублікував фундаментальну працю «Історія Івано-Франківська (Станіславова) з найдавніших часів до початку ХХ століття», яку присвятив 337-й річниці виникнення міста. «У найдавніших галицьких (городських) актах, що охоплюють 1435-1475 роки, – констатує історик, – Заболоття вперше згадується в письмових документах під 1437 роком, хоч, мабуть, час його виникнення сягає XIV або й XIII століття. Цікаво знати, звідки пішла назва села Заболоття? Безперечно, це географічна ознака – село з боку рік Солотвинської і Надвірнянської Бистриць оточували болота... Урочища села в давніх актах часто називають болотистими: «багно не придатне», «болото не ужиткове», «лука над багном», «багнисько не придатне», «пасовище болотне», «непрístupна трясовина», «ниви до багна припираючі»²²⁷. Якщо точно визначити час виникнення Галича, Києва, Новгород, Суздаля та інших міст важко внаслідок браку вірогідних джерел, то Станіслав має точні хронологічні дані свого виникнення як міста згідно тогочасного статусу, бо виник він значно пізніше. В історичній літературі дослідники називають кілька дат заснування міста: 1624, 1649, 1654 і 1662. Хоча, на думку В. Грабовецького, ці дати не підтверджені точними джерелами, «але, мабуть, вже тоді були певні умовини для перетворення села на містечко»²²⁸. Після повстання Семена Височана восени 1648 р. Потоцькі змушені були шукати нові опорні пункти для захисту своїх маєтків. Саме в цьому, стверджує В. Грабовецький, треба шукати ключ до розуміння передумов виникнення нашого міста. Щоб затерти назву старовинного українського села і дати містові шляхетське ім'я, Андрій Потоцький назвав його іменем свого сина Станіслава. Так часто робила польська шляхта при колонізації українських сіл і міст²²⁹.

Необхідно погодитись із твердженням історика, магнат Андрій Потоцький поспішив перетворити Станіслав на міцну фортецю, переслідуючи дві мети: по-перше – зміцнити свою феодальну владу

---

²²⁶ Грабовецький В. В. Нариси історії Івано-Франківська. З найдавніших часів до початку ХХ століття. Івано-Франківськ, 1989. 101 с.

²²⁷ Там само. С. 29.

²²⁸ Там само. С. 33.

²²⁹ Там само. С. 34.

на Прикарпатті, яка похитнулася під ударами грізного селянського повстання. По-друге – витягати з міста на магдебурзькому праві та Станіславського ключа значні прибутки. Хоч місто мало своє самоврядування, однак, як приватне, воно повністю залежало від влади феодала-магната²³⁰. Після загарбання Галичини Австрійською монархією у 1772 р., Станіславська фортеця втратила своє оборонне значення.

Володимир Грабовецький скрупульозно довів історію місту до початку ХХ ст., хоча при викладі окремих подій, дійшов до аналізу національно-визвольної боротьби у 1918-1919 рр. (станіславчани в УСС та УГА; Станіслав у Листопадовому зриві; діяльність уряду ЗУНР в Станіславові). Оригінальним і багатим на фактичний матеріал є розділ «Культура в ХІХ – початку ХХ ст.» (освіта; польсько-німецька гімназія; загальноосвітні та фахові школи; з історії української гімназії; «Рідна школа» в Станіславові; «Просвіта» в Станіславові; гімнастичне товариство «Сокіл»; пластовий рух у Станіславові; товариство «Руська Бесіда»; Станіславівський некрополь; пам'ятки історії та культури). Рідкісний і малодоступний матеріал поміщений у біографічних нарисах про визначних діячів міста (Франтішек Карпінський, Іван Вагилевич, Садок Баронч, Антін Могильницький, Василь Ільницький, Юліан Целевич, Євген Желехівський, Іван Франко, Денис Січинський, Андрей Шептицький, Лев Бачинський, Николай Сабат, Гнат Павлюх, Микола Лепкий). Величезний внесок Володимира Грабовецького у розвиток історичної урбаністики високо оцінив професор В. Задорожний²³¹.

У співавторстві з Б. Гаврилівим і Г. Карась Володимир Грабовецький видав унікальну ілюстровану працю «Івано-Франківськ в пам'ятниках історії та культури». Книга побудована за хронологічно-тематичним принципом і складається з п'яти розділів (карби історії в пам'ятниках середньовіччя; історичні пам'ятники міста; пам'ятки архітектури ХVІІІ-ХХ ст.; літературно-меморіальні пам'ятники; визначні міста і пам'ятники в мікрорайонах міста: Княгинин, Опришківці); державні та громадські музеї міста)²³². Побачив світ «Літопис кафедри історії України: До 10-річчя

---

²³⁰ Там само. С. 37.

²³¹ Задорожний В. Провідний дослідник історичної урбаністики. Післямова. Там само. С. 280-282.

²³² Грабовецький В., Гаврилів Б., Карась Г. Івано-Франківськ у пам'ятниках історії та культури. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. 180 с.

відкриття» (Івано-Франківськ, 2000) та книга «Історичний факультет: здобутки, пріоритети, перспективи» (2000). На сторінках останнього видання така оцінка дається кафедрі, яку впродовж багатьох років очолював В. Грабовецький: «Провідне місце у наукових дослідженнях займає кафедра історії України під керівництвом академіка В. В. Грабовецького. Основною проблематикою наукової роботи викладачів кафедри є вивчення історії прикарпатського регіону... Це дало змогу опублікувати близько 350 праць, серед яких 18 монографій. Особливо виділяються актуальністю і глибиною досліджень шість томів «Нарисів історії Прикарпаття», монографії «Олекса Довбуш», «Історія Печеніжина», «Історія Коломиї», «Історія Івано-Франківська» академіка В. В. Грабовецького»²³³.

Серед проблем, які вже кілька десятиліть цікавили В. В. Грабовецького – історія виникнення і розвитку вірменських поселень на Прикарпатті. «Як виникла думка досліджувати історію вірменських поселень на Україні в XI–XVIII ст.? – пригадував В. В. Грабовецький. – А історія почалася з того, що, працюючи в 50–60-х роках над проблемою історії селянства Прикарпаття епохи кріпосництва, я натрапив на різні історичні джерела в архівах Львова, Києва, Варшави, Кракова про вірменських поселенців на Україні, в тому числі і на Прикарпатті. Тоді зародилася ідея щось дослідити з історії цих колоністів-вірмен, які в далекому минулому поділяли з українським народом свою долю»²³⁴.

Перші статті В. В. Грабовецького з даної проблеми були опубліковані в 1958 р. в «Известиях Академии Наук Армянской ССР» – «Вірменська колонія в Станіславі в XVII–XVIII ст.», «Вірменська колонія у Львові в XIV–XVIII ст.». Наступного року з'явилися його праці «Вірменське населення на західноукраїнських землях» та «Історичні зв'язки українського і вірменського народів». В 1962 р. дослідник виступив з доповіддю «Вірменська колонія в Снятині» на науковій сесії АН України, присвяченій історичним зв'язкам українського та вірменського народів. На цей час В. В. Грабовецький вже вважався одним із небагатьох фахівців з проблеми виникнення вірменських поселень на Україні, а тому не випадково, що саме він

---

²³³ Історичний факультет: здобутки, пріоритети, перспективи. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. С. 14.

²³⁴ Грабовецький В. Вірменські поселення XIII–XVIII ст. Нариси історії Прикарпаття. Т. 5. Івано-Франківськ, 1994. С. 4.

написав рецензію на монографію Я. Р. Дашкевича «Вірменські колонії на Україні в джерелах і літературі XV–XIX століть» (1963). В 1967 р. В. В. Грабовецький виступив з доповіддю «Вірменське поселення в Кутах» на науковій сесії АН Вірменської РСР, а в 1978 р. на сторінках «Української Радянської Енциклопедії» (Т.2) надрукував узагальнюючу статтю «Вірменські колонії».

«В 1973–1975 рр., – пригадував вчений, – мною було підготовлено монографію «Вірменські поселення на Україні в XI–XVIII ст.» (25 друк. аркушів). Думав видати цей рукопис; змінилися обставини, проте думки опублікувати свою працю не покидав. Мені завше хотілося вивчати вірменські поселення на Прикарпатті, де вони найдовше існували. Виходячи з цього, я опублікував окремими статтями історію вірменських поселень у Станіславові (1958), Снятині (1965), Кутах (1967) і Тисмениці (1987, 1994)»²³⁵. І як наслідок багаторічної пошукової роботи, в 1994 р. в п'ятому томі своїх «Нарисів історії Прикарпаття» В. В. Грабовецький опублікував фундаментальне дослідження «Вірменські поселення XIII–XVIII ст.». В «Слові про автора», яким відкривається ця монографія, З. Бойчук відзначив: «Заслуга професора Володимира Грабовецького в тому, що він в українській національній історіографії в 50-х роках вперше звернувся до цієї теми... А тепер подає на суд читача свою працю – плід багатолітніх пошуків з життя вірменських поселенців в нашому краї»²³⁶.

У першому розділі – «Вірменські поселення на Україні в історіографії і джерелах XI–XVIII ст.» – В. В. Грабовецький констатував, що «джерельна база даної проблеми надзвичайно багата. В архівах України, Польщі і Вірменії збереглося багато різного документального матеріалу: спеціальні актові книги вірменського суду, діловодні документи міст, в яких вірменські поселенці мали свій магістрат (Кам'янець-Подільський, Львів, Станіславів, Лисець, Тисмениця), судочинство (Снятин, Кути, Броди, Городенка і ін.). Чимало збереглося різних розсипних документів-тестаментів, торговельних і ремісничих договорів, оригіналів і копій урядових привілеїв, історичних фактів з церковного життя і боротьби вірмен-григоріянців проти наступу католицизму і унії, письмових договорів

---

²³⁵ Там само. С. 6-7.

²³⁶ Там само. 5. С. 2.

на поземельні відносини, всякого роду переписка центрального і місцевих урядів Речі Посполитої з вірменськими громадами, окремими її членами, торговцями, ремісниками, багатюща кореспонденція між окремими особами, цехами, купецькими корпораціями та іншого роду акти». Опрацювання вищеназваних джерел дало можливість В. В. Грабовецькому простежити історію виникнення та існування вірменських поселень на Україні.

Вірменські поселенці не випадково починають з'являтися на Україні. Вони «радо осідали на українських землях, так як ця територія була багата на хліб, худобу та інші сільськогосподарські продукти, до того ж лежала на вигідних і важливих торговельних шляхах, які з'єднували Схід із Заходом, Північ з Півднем, а населені пункти, в яких з'являлися вірмени, були на той час вигідними місцями розвитку торгівлі і промислів. До того ж місцеве українське населення, хоч було пригноблене панівними класами шляхетської Речі Посполитої, гостинно зустрічало вірменських поселенців, скоро з ними уживалося і спілкувалося в торгівлі і промислах»²³⁷.

Коли ж зафіксовані перші згадки про вірмен? «1356 рік, – відзначав В. В. Грабовецький, – є першою найбільш точною датою, яка переконливо свідчить про існування вірмен в середині XIV ст. у Львові», однак «згадуються дати переходу вірмен до Львова ще до виникнення Львова, а саме: 1130, 1183, 1184, 1200 і 1245 роки»²³⁸. Крім Львова у період Галицько-Волинського князівства (XIII–XIV ст.) деякі вірменські поселення виникають на території Поділля і Волині. Другою важливою вірменською колонією на Україні і однією з перших на Поділлі було поселення їх у Кам'янці-Подільському. Це поселення залишалося головним центром вірмен не лише на Поділлі, але й підтримувало тісні економічні і політичні зв'язки з іншими українськими вірменськими поселеннями і вписало чимало цікавих сторінок в історію Прикарпаття²³⁹. 1349 р. – перша згадка про вірмен в Кам'янці. З'явилися вірмени і в Криму, адже не випадково тогочасні мемуаристи його називали «Кримською Вірменією». «Очевидно, – вважає В. В. Грабовецький, – саме Крим був пересадним пунктом,

---

²³⁷ Грабовецький В. Вірменські поселення XIII–XVIII ст. Нариси історії Прикарпаття. Т. 5. С. 30.

²³⁸ Там само. С. 32.

²³⁹ Там само. С. 33.

через який із Великої Вірменії шлях переселенців ішов на Україну»²⁴⁰. 22 січня 1429 р. зафіксована луцька вірменська громада.

На XV–XVIII ст. припадає заселення вірменами південно-західних територій України. Протягом XVI–XVIII ст. у Подільському воєводстві виникає сім вірменських поселень (Бар, Барок, Студениця, Балта, Жванчик, Рашків, Могильов)²⁴¹. Вже в середині XVI ст. зустрічаємо вірменських поселенців у Тисмениці на Покутті. На кінець XVI ст. припадає поява вірмен в Бродах. До найдавніших вірменських колоній в Західній Україні відноситься Язловецьке поселення вірмен. Необхідно погодитись ж твердженням В. В. Грабовецького, що в XVII–XVIII ст. «вірменська колонізація переважно захоплює територію Прикарпаття»²⁴². Поселення вірмен виникають у Снятині, Підгайцях, Станіславові, Бучачі, Кутах, Обертині, Жовкві, Ярославі, Золочеві, Бережанах.

В. В. Грабовецький зробив глибокий аналіз соціально-економічного становища вірменських поселенців на Україні XIII–XVIII ст. Підсумовуючи багатющий архівний матеріал, вчений констатував, що у XVIII ст. «значно зменшилось вірменське населення на Україні. Особливо це помітно стало в кінці XVIII ст. Які причини сприяли цьому? По-перше, зменшення вірменського населення було спричинене упадком багатьох поселень, ліквідацією їх самоврядування як на Поділлі, так і в Галичині, яка тоді була загарбана Австрійською монархією. По-друге, вірменські поселенці втратили не тільки свої привілеї, але й адміністративні свої функції, що консолідувало їх самоврядування. По-третє, із введенням унії частина привілейованого вірменського патриціату окатоличилась і ополячилась, порвавши все з своєю мовою, побутом і віросповіданням»²⁴³. У соціальному плані вірменських колоністів можна чітко розмежувати на панівну верхівку і незаможні групи. Вірмени активно займалися торгівлею з найдавніших часів і до кінця існування їх колоній, чому сприяло «вигідне географічне положення»²⁴⁴. Нарівні з торгівлею українські вірмени у своїх поселеннях займалися різними видами ремесла. «Не було такого

---

²⁴⁰ Там само. С. 34.

²⁴¹ Там само. С. 35-36.

²⁴² Грабовецький В. Вірменські поселення XIII-XVIII ст. Нариси історії Прикарпаття. Т. 5. С. 38.

²⁴³ Там само. С. 55.

²⁴⁴ Там само. С. 73.

поселення XIII–XVIII ст., – відзначав В. В. Грабовецький, – де б вірмени в тій чи іншій мірі не займалися ремісничим виробництвом»²⁴⁵.

У своїй монографії «Вірменські поселення» В. В. Грабовецький підняв надзвичайно важливу і цікаву проблему – участь вірменських поселенців у викупі бранців з бусурманської неволі, дипломатичних місіях Польщі та в боротьбі з турецько-татарською агресією в Європі XV–XVIII ст. «Вірменські поселенці, будучи купцями, – писав він, – під час своїх торговельних мандрівок перебували в Кримському ханстві і Туреччині. Там, по можливості, вони викупували українських, польських і своїх братів із турецько-татарської неволі. Українські вірменські поселенці, володіючи турецькою, татарською мовою, підтримували тісні зв'язки з вірменськими колоністами в Криму, Туреччині і завдяки своїм підприємливості та домовленості з купцями, торгівцями «живим товаром» за великі гроші визволяли нещасних невольників»²⁴⁶. Навіть вірменські жінки намагались своїми лептами викупувати бранців з татарської неволі. Під час місій вірменські колоністи виявляли великі дипломатичні здібності, вирішували позитивно всякі справи між Туреччиною і Польщею. В. В. Грабовецький довів, що вперше про дипломатичну діяльність вірмен згадується на початку XV ст. Так, «в 1411 р. Григорій Жовнір, вірменський купець, спільно з якимсь Скарбком за дорученням польського короля Владислава Ягайла був висланий для дипломатичних переговорів між Туреччиною і Угорщиною. Вони домоглися перемир'я між згаданими державами, за що король 1421 р. наділив цього вірменина селом Сорокою на Львівщині»²⁴⁷. Вірмени брали участь у всіх важливих битвах з турецько-татарськими нападниками. Вірменські поселенці Галичини і Поділля прославили себе в боях під Варною (1444 р.), Цецорою (1620 р.), Хотиним (1621 р.), Кам'янець-Подільським, Язловцем, Станіславовим, Тисменицею (1772–1776 рр.), Віднем (1683 р.)²⁴⁸.

Протягом XVI–XVIII ст. у вірменських поселеннях Прикарпаття склалася певна адміністративно-судова система. Адміністративна влада належала магістрату, до складу яких входили представники

---

²⁴⁵ Там само. С. 102.

²⁴⁶ Грабовецький В. Вірменські поселення XIII–XVIII ст. Нариси історії Прикарпаття. Т. 5. С. 125.

²⁴⁷ Там само. С. 127.

²⁴⁸ Там само. С. 131–132.

патриціїв та середнього міщанства (бюргерства). Вирішальну роль у розподіленні посад відігравали старости. Плебеї фактично не брали участі у виборах. Магістрати міст склалися із 4–5 членів ради, так званих райців, і 2–6 лавників-присяжних. Адміністрацію міст з магдебурзьким правом очолювали бургомістри. У Станіславові, Снятині, Тисмениці, Городенці вірмени одержали своє самоврядування. При здійсненні правосуддя вірменські поселенці Прикарпаття керувалися своїм традиційним давньовірменським правом, а пізніше – затвердженим в 1519 р. польським королем Сигізмундом I «Вірменським статутом». Цікавим є і той факт, що у вірменських колоніях на Україні жінка була повноправним членом сім'ї та користувалася всіма громадянськими правами²⁴⁹.

У вірменських поселеннях Прикарпаття XVI–XVIII ст. розвивалася висока і самобутня культура у всіх її складових частинах. В. В. Грабовецький детально проаналізував розвиток школи і писемності, архітектури і образотворчого мистецтва, науки, побуту, висвітлив роль вірменських церковних братств. Останні «особливу увагу приділяли освіті молоді, її моральному вихованню, збереженню прабатьківських традицій»²⁵⁰. Хоча В. В. Грабовецький відзначав, що «наведені матеріали, над якими автор працював майже 30 років, розкривають лише частину багатовікової історії вірменських поселень на Україні в період середньовіччя і нового часу»²⁵¹, однак, без праць вченого про вірменські поселення в Україні, безперечно, не зможе обійтися жоден серйозний дослідник, висвітлюючи дану проблему.

---

²⁴⁹ Там само. С. 133-141.

²⁵⁰ Там само. С. 149.

²⁵¹ Там само. С. 162.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ УКРАЇНИ В ПРАЦЯХ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО

Академік Володимир Грабовецький – автор численних наукових і науково-популярних нарисів про визначних українських політичних та культурних діячів. У хронологічному відношенні йдеться про великий проміжок часу – від XIII ст. до сьогодення. Упродовж тривалого періоду своєї наукової діяльності В. Грабовецький досліджував становлення і основні етапи розвитку Галицько-Волинського князівства. На сторінках ґрунтовної тритомної монографії «Ілюстрована історія Прикарпаття» вчений яскраво змалював історичні постаті династії Ростиславичів, що правили Галицькою землею до кінця XII століття.

Великий джерельний і фактологічний матеріал у вищенаведеній праці міститься про Ярослава Осмомисла – «князя мудрого і красномовного», на діяльність якого звернув увагу автор «Слова о полку Ігоревім». «За своє 34-річне правління Ярослав Осмомисл зумів високо піднести політичний престиж Галицького князівства, про яке широко заговорили по всій Русі і по всіх країнах Європи. За його мудру політику автор Київського літопису назвав його вперше Осмомислом»²⁵² – констатував В. Грабовецький. Цитує вчений також фрагмент із «Слова о полку Ігоревім», який стосовно Ярослава Осмомисла вже давно став хрестоматійним: «Галицький Ярославе Осмомисле, високо сидиш ти на своєму золотокованому престолі, підперши гори угорські своїми залізними полками, заступивши королеві шлях, зачинивши на Дунаєві ворота, кидаючи тягарі через хмари, суди радячи по Дунаю. Страхи від тебе по землі розходяться, ти відкриваєш ворота Києву, стріляєш ти з батьківського золотого престолу на султанів, що за землями. Стріляй, господарю, на Кончака, поганого раба, за землю Руську, за рани Ігореві, хороброго Святославича!»²⁵³. Необхідно погодитися з твердженням відомого вченого, що розкриті сторінки історії Прикарпаття «так образно і

---

²⁵² Грабовецький В. Ілюстрована історія України. З найдавніших часів до першої половини XVII ст. Т. 1. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2002. С. 85.

²⁵³ Там само. С. 86.

художньо оспівані в «Слові о полку Ігоревім», наочно показують обізнаність автора твору з історичними процесами на Русі в середині XII століття, його патріотизм і вболівання за долю рідного краю»²⁵⁴.

Грунтовними є висновки В. Грабовецького про історичне значення діяльності Романа Мстиславича: по-перше, він в 1199 році об'єднав в одну велику державу Галицьку й Волинські землі, яка не поступалася розмірами державі Фрідріха Барбаросси; по-друге, Роман зумів приборкати значну частину тих великих бояр, що вели до міжусобиць; по-третє, він утихомирив спроби київського князя Рюрика Ростиславича, свого тестя, який намагався підкорити Галич своєму впливу і готувався в похід на Романа; по-четверте, широко стали відомі на Русі його неодноразові антиполовецькі походи; по-п'яте, він зумів перехитрити чернігівських князів з династії Ольговичів, які претендували на безроздільне панування в Південно-Західній Русі і заручались допомогою від угорців та поляків, щоб домогтись підкорення своїй владі і самого Галича; по-шосте, могутність Галицько-Волинської держави в часи князювання Романа стала відома в Європі. Він підтримував міцні зв'язки з Угорщиною, Польщею, Візантією; по-сьоме, він вміло відбивав наскоки литовських племен на волинські землі, але ще більш успішно наступав на ятв'ягів і фактично підкорив їх своїй владі, перед ним тремтіли деякі польські князі – противники краківського князя Казимира Справедливого, з яким Роман був у союзі. І так слава про Романа Галицького ширилася²⁵⁵.

Високо оцінив діяльність Романа Мстиславича вчитель В. Грабовецького академік Іван Крип'якевич²⁵⁶. Сучасна дослідниця Ірина Цельняк теж підтримала висновки В. Грабовецького про історичне значення діяльності цього могутнього князя: «Раптово і несподівано обірвалося життя князя Романа. У Галичі він князував лише шість років, рідко буваючи вдома. Захищав українські землі від ворогів, опікувався людьми. Роман залишив по собі глибокий слід у народній пам'яті – більше, ніж Володимир Великий та Володимир Мономах. Ще при житті про Романа співали пісні, передавали легенди та жарти щодо його крутого гонору, сміливості у боях. Люди

---

²⁵⁴ Грабовецький В. Ілюстрована історія України. З найдавніших часів до першої половини XVII ст. Т. 1. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2002. С. 91.

²⁵⁵ Там само. С. 96-98.

²⁵⁶ Там само. С. 99.

називали його Великим і Повелителем усієї Русі... І таким він був ...»²⁵⁷.

Найбільше уваги В. Грабовецький присвятив найвідомішому із галицько-волинських князів Данилу Романовичу Галицькому. Окремий розділ про нього історик назвав: «Сей же князь Данило був князем добрим, хоробрим і мудрим»²⁵⁸. Данило Галицький прожив 63 роки. Це були роки важкого випробування сина Романа Мстиславича. З дитинства і до самої смерті йому доводилося в нелегкій боротьбі збирати і примножувати могутність Галицько-Волинської держави²⁵⁹. Вчений акцентує на двох головних напрямках діяльності Данила Галицького – антиординській політиці та контактам з Ватиканом. «Захистивши свої землі від західних наїзників, Данило Галицький спрямував зусилля, щоб протистояти Золотій Орді. Йому вдалося відтиснути ординські зағони під керівництвом темника Куремси з Київщини. Батий вислав проти Данила нового хана – жорстокого Бурундая, за словами літописця «окаянного і проклятого в тяжкій силі». Бурундай гордо заявив Данилу: «Дай Галич», – тобто покорися татарам. Данило ще не був готовий до битви із сильною Золотою Ордою Батия. Він з дипломатичними міркуваннями поїхав сам у ставку Батия, щоб виграти час і зміцнити оборону своїх земель. Батий прихильно прийняв Данила, але літописець з болем відзначав це приниження могутнього князя: «О тихіша лиха честь татарська! Данило Романович, що був князем великим, «володів із братом своїм Руською землею, Києвом і Володимиром, і Галичем, і іншими краями, нині сидить на колінах і холопом себе називає! А вони данини хочуть, і погрози ідуть (і) він життя не надіється! О, лиха ти, честь татарская!». Повернувшись з орди і з ханським ярликом на свої володіння, Данило вирішив встановити мирні відносини з Польщею, Угорщиною, зумів не лише стримати напади литовців, але й зробити кілька успішних походів проти них»²⁶⁰. Таку спрямованість зовнішньої політики Данила Галицького також високо оцінили сучасні українські й зарубіжні дослідники. Один з найкращих фахівців

---

²⁵⁷ Цельняк І. Українські князі. Данило. Перекази про князювання Ростиславичів у Галицькій та Романовичів у Галицько-Волинській державі. Львів: Край, 2006. С. 60.

²⁵⁸ Грабовецький В. Ілюстрована історія України. З найдавніших часів до першої половини XVII ст. Т. 1. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2002. С. 99.

²⁵⁹ Там само.

²⁶⁰ Грабовецький В. Ілюстрована історія України. З найдавніших часів до першої половини XVII ст. Т. 1. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2002. С. 105.

історії давньої Русі Микола Котляр відзначав, що, «хоча Данило Романович зробився «мирником» Батия, тобто потрапив у певну залежність від нього, монголо-татарським феодалам було ще далеко до цілковитого підкорення Південно-Західної Русі. Волзька ставка Батия ворогувала з імперською столицею Каракорумом. Батий не без підстав вважав себе першою людиною в Монгольській державі. Тому він прагнув правити Руссю самостійно, не оглядаючись на великого хана. Це змушувало його тримати сили напоготові на випадок воєнного конфлікту з Каракорумом. Таким чином, повернувшись з Орди, Данило мав можливість чималий час готуватися до рішучого зіткнення з монголо-татарськими загарбниками»²⁶¹. Як і В. Грабовецький, так і М. Котляр побачили найголовніше в діяльності могутнього князя: «Головною добродією Данила в очах сучасників була невтомна й послідовна боротьба за згуртування давньоруських земель для відсічі іноземним поневолювачам»²⁶². На цю рису Данила Романовича звертали увагу М. Котляр і В. Смолій у своїй спільній монографії²⁶³.

В. Грабовецький одним із перших в українській історіографії акцентував на дипломатичних відносинах Данила Галицького з Ватиканом: «У своїй антиординській політиці Данило робив спроби з одного боку втягнути в цю боротьбу західноєвропейські держави, а з другого – внутрішньо підготовуватись до двобою. Він спочатку сподівався на допомогу папи. Останній робив спроби на Ліонському соборі в 1241 році закликати західних правителів на хрестовий похід проти ординців. З цією метою папа Інокентій IV прислав королівську корону, якою коронувався Данило на короля 1253 року в Дорогичині»²⁶⁴. Згодом в іншій своїй праці В. Грабовецький яскраво описав сам процес коронації: «Сніжно-морозний ранок грудневого дня 1253 пам'ятного року в княжому граді Дорогичині. Голос соборного дзвону своїм відлунням зливається з подібними дзвонами по всьому Підляшші. Біля Дорогичинського Собору зібралось

---

²⁶¹ Котляр М. Данило Галицький: Біографічний нарис. К.: Видавничий Дім «Альтернативи», 2002. С. 274.

²⁶² Там само. С. 327.

²⁶³ Котляр Н. Ф., Смолій В. А. История в жизнеописаниях. К.: Наукова думка, 1990. Також дивись: Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. Україна крізь віки. Т. 5. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998; Рыбаков Б. А. Рождение Руси. М.: АиФ Принт, 2004; Филлипс Э. Д. Монголы. Основатели империи Великих ханов. М.: Центрполиграф, 2003; Толочко П. П. Древняя Русь. К.: Наукова думка, 1987; Феннел Джон. Кризис средневековой Руси. 1200-1304. М.: Прогресс, 1989.

²⁶⁴ Грабовецький В. Ілюстрована історія України. З найдавніших часів до першої половини XVII ст. Т. 1. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2002. С. 105-106.

духовенство, князівські бояри і громадські люди. Всі чекають прибуття князя. Ось сурми сповіщають про наближення великого князя Данила Романовича. Ось він на білому коні, поруч із своїми синами Левом, Шварном і Романом, з найближчими радниками, тисяцькими, воїнами під'їжджають під Собор. Вони знімають свої шоломи і урочисто вступають у храм, весь люд грімким голосом вітає словами: «Слава!», «Слава!». Князь Данило із своїм оточенням зупиняється перед вівтарем. Всі слухають Богослужіння, а після його закінчення папський легат Опізо після короткої промови і читання папської булли вкладає на голову князя золоту корону, вручає скіпетр. Увесь церковний люд урочисто співає «З нами Бог» («Те деум»), а далі гримить: «Слава королю Данилу!». Це був надзвичайно урочистий момент, бо з того часу Галицько-Волинська княжа держава стала королівством серед королівських держав Центральної і Західної Європи»²⁶⁵.

Велика заслуга В. Грабовецького полягає не стільки в описі цієї визначної миті, як в покроковому дослідженні подій, що їй передували. Історик аргументовано довів, що при Данилові Романовичу лише завершилися контакти, які започаткувались ще при Романові Мстиславичу. Перший етап почався на початку XIII ст., а точніше в 1202 році, за князювання Романа, коли він став наймогутнішим князем у Південно-Східній Русі ... Не випадково найвпливовіший тоді в європейській політиці папа Інокентій III намагався нав'язати стосунки з князем Романом. У той час мала з'явитися історична звістка про надсилання папою свого легата до Романа з метою коронації галицького князя та сприяти єдності східних і західних церков²⁶⁶. Другий етап взаємовідносин між Галичем і Ватиканом припадає на часи князювання Данила Романовича та папської курії, коли нею керував Інокентій IV. Це були 30-40 роки XIII ст. В той час пройшла монгольська навала на Руські землі. Батисева орда зупинилася на межі між азіатсько-монгольським сходом і монархічними державами Заходу. Папа надіслав князю Данилу кілька булл і закликав останнього до створення антифеодальної коаліції та ставив відкрито питання про

---

²⁶⁵ Грабовецький В. Коронація Данила Галицького 1253 р. До 750-річчя визначної дати в історії України. Івано-Франківськ, 2003. С. 5-6.

²⁶⁶ Там само. С. 7-9.

церковну єдність, а також пропонував його коронувати. Проте князь Данило вагався прийняти корону, оскільки далі папських обіцянок справа не просувалася, особливо у плані мілітарної допомоги західних держав. А тим часом монгольська орда загрожувала Галицько-Волинській державі, монгольські баскаки пригнічували її населення²⁶⁷. Третім етапом В. Грабовецький вважає сам факт коронації 1253 року. Він намагався дати відповідь на головну причину згоди Данила Галицького на корону, зрозуміти мотивацію вчинку галицько-волинського князя. Нею була, в першу чергу, велика небезпека нової монгольської навали на Галицько-Волинську державу. Про Батієву орду сам Данило висловився так: «рать татарська не перестає. Зле вони живуть із нами». Але коли польські князі, угорський король і навіть рідна мати, велика княгиня Анна умовляли прийняти корону, Данило погодився здійснити це в Дорогичині²⁶⁸. Про сам факт коронації В. Грабовецький наводить висловлювання видатних істориків М. Бантиша-Каменського, М. Костомарова, М. Грушевського, Д. Дорошенка, Н. Полонської-Василенко та свого вчителя І. Крип'якевича²⁶⁹. В монографії Вільгельма де Фріса теж йдеться про контакти між Ватиканом і Данилом Галицьким. Відомий історик твердить, що 18 липня 1231 р. у листі до короля Данила Галицького, готового до послуху Римському престолові, Григорій закликав його прийняти «обряди та звичаї латинських християн»²⁷⁰. М. Котляр стверджує, що стосунки між Данилом Романовичем і папою перервалися, цього разу вже остаточно, у 1257 р. Нічого не добившись від Русі ні в церковних, ні в політичних справах, Олександр IV надіслав князеві буллу, якою закликав того одуматись, із сумом констатував, що князь Данило нічого не виконав з того, чого від нього чекала папська курія. За це папа погрожував галицько-волинському володареві церковними карами (доручив зробити це єпископові оломоуцькому та вроцлавському) й навіть якоюсь «зброєю вірних» – чи не новим хрестовим походом?! Данило зневажив папську загрозу. Так

---

²⁶⁷ Там само. С. 13.

²⁶⁸ Там само. С. 15.

²⁶⁹ Там само. С. 20-21.

²⁷⁰ Фріс В. Рим і Патріярхати Сходу / переклад з німецької Олега Конкевича, Софії Матіяш, видання друге, виправлене. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. С. 181.

Південно-Західна Русь надовго вийшла зі сфери впливу католицького первосвященника²⁷¹.

Про Галицьку митрополію писав також В. Грабовецький. «Після смерті першого галицького митрополита Ніфонта біля 1305 року, – констатував історик, – другим митрополитом став Петро з-над Рати, якого мав запросити король Юрій. Він був монахом і заснував монастир біля Жовкви на Львівщині, на річці Раті. Але він недовго сидів на митрополичому столі у Галичі. Після смерті 1308 року у Володимирі на Клязьмі митрополита Максима, грецький патріарх за намовою московських князів рекомендує на його місце галицького митрополита Петра. На запрошення московського князя Івана Калити в 1320 р. митрополит Петро переїздить до Москви і там залишається»²⁷². У 1371 р. Галицька митрополія була відновлена, але київський митрополит Кипріян позбавив галицького єпископа Івана гідності митрополита та ув'язнив його. Галицька митрополія перестала існувати. З того часу Київський митрополит став іменуватися «Київським, галицьким і всією Руси». Відродилася Галицька митрополія лише на початку ХІХ століття²⁷³.

Досліджуючи Галицько-Волинський літопис, В. Грабовецький одним із перших в сучасній історіографії звернув увагу ще на три визначні постаті української історії доби феодалізму. До нього постаті премудрого книжника Тимофія, умільця Авдія і славетного співака Митуси згадувалися лише побіжно²⁷⁴. «Відтоді, коли жили і творили видатні діячі галицької культури Тимофій, Авдій і Митуса, – стверджував В. Грабовецький, – минуло понад 700 років. У плині часу не дійшли до нас їх літературно-мистецькі твори. Тільки літописні стислі згадки про мудрого книжника, умілого майстра скульптурного різьблення каменя і славетного співака свідчать про їх високе мистецтво»²⁷⁵.

Про дівчину з прикарпатського містечка Рогатина Роксолану, яка стала дружиною турецького султана, письменники написали

---

²⁷¹ Котляр М. Данило Галицький: Біографічний нарис. С. 308.

²⁷² Грабовецький В. Ілюстрована історія України. З найдавніших часів до першої половини ХVІІ ст. Т. 1. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2002. С. 126.

²⁷³ Там само. С. 126.

²⁷⁴ Грабовецький В. В. «Галицька трійця» ХІІІ ст. – Тимофій, Авдій, Митуса. *Історія та історіографія України*. Збірник наукових праць. Присвячується пам'яті члена-кореспондента АН УРСР Івана Олександровича Гуржія. К.: Наукова думка, 1985. С. 32-39.

²⁷⁵ Там само. С. 38.

кілька художніх творів, а кіноматеграфісти здійняли художні телесеріали. Проте науково-біографічний нарис першим написав Володимир Грабовецький. У 1993 р. побачила світ праця вченого «Роксолана в історії», а через 11 років В. Грабовецький опублікував друге видання своєї розвідки під назвою «Роксолана – Хуррем та її історична доля»²⁷⁶. У передмові до книги В. Грабовецький емоційно пише: «Не суди мене, читачу, що як історик я надто скупо подаю ці літописні сторінки життя уродженки Прикарпаття Роксолани, намагаючись її увіковічнити шляхом використання першоджерел, які можуть піти врозріз із домислами письменників і придуманими народом версіями. Але скажи мені, якщо наші київські та галицькі князівни ставали дружинами європейських правителів і про них так багато писали, то чому Роксолана – проста дівчина з Прикарпаття, котра силою великої волі і мужності, жіночою ніжністю і фізичною красою змогла зламати мусульманські звичаї, стати дружиною одного з найбільших правителів в історії Туреччини і про яку заговорив світ понад 450 років тому, – не заслужила свого історичного літописання? Вона гідна того, щоб пам'ять наша і наступних поколінь збереглась про неї в історії, а в Рогатині, на її батьківщині, красувався монумент»²⁷⁷. Такий пам'ятник громадськість Рогатина встановила і урочисто відкрила 24 жовтня 1999 р.

Після невеликого історіографічного розділу, в якому В. Грабовецький охарактеризував всю відому літературу про свою героїню, історик зробив спробу характеристики Туреччини того часу. Необхідно погодитись із твердженням відомого вченого, що серед турецьких султанів, коли Туреччина стояла в zenіті свого піднесення, найвизначнішим був Сулейман I, якого європейці називали Пишним або Великим, Величавим. Його боялись імператори Європи, Азії, Африки, він міг одним помахом руки стинати голови тисячам яничарів і правителів своїх васальних країн, задушити шнуром свого приближеного візира і навіть умертвити свого сина-престолонаслідника²⁷⁸.

---

²⁷⁶ Грабовецький В. Роксолана в історії. Івано-Франківськ, 1993; Грабовецький В. Роксолана – Хуррем та її історична доля / Видання друге, доповнене. Наукові записки Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ, 2004.

²⁷⁷ Грабовецький В. Роксолана – Хуррем та її історична доля / Видання друге, доповнене. Наукові записки Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ, 2004. С. 4.

²⁷⁸ Там само. С. 9.

Опрацювавши численні стародавні хроніки, зокрема М. Бельського і А. Стриковського, В. Грабовецький наводить безліч фактів про постійні напади кримських татар на населені пункти Прикарпаття. Наприклад, у 1498 р. татари спустошили Прикарпаття і Поділля і захопили в полон 100 тисяч людей²⁷⁹. Ймовірно, що під час одного з таких нападів, який, на думку вченого, стався ранньою весною, Роксолана теж була захоплена татарами: «напавши на місто (Рогатин) з півночі, вбивши старих, спаливши будинки, ординці пов'язали хлопців і дівчат, а серед них і Роксолану, та й вивели на Волоський шлях і через васальну Молдавію доставили бранців у Кримське ханство»²⁸⁰. Посортувавши їх на Перекопі, повели молодих бранців у найбільше тоді невільничче місто Кафу, а звідси турецькими галерами з іншими дівчатами була переправлена в Стамбул, де її перепродали туркам. Безперечно на її красу звернули увагу торговці і вирішили заробити на ній, вигідно продавши в гарем високопоставленим турецьким чиновникам. А за красу українських дівчат платили тисячі дукатів золотом. На думку В. Грабовецького, «османського імператора Роксолана полонила особливостями своєї духовності, фізичної краси, великим розумом, ніжністю, жіночістю, погідною, теплою, радісною вдачею. Недаремно її звали Гасекі Хуррем – Радісною Султаншею»²⁸¹.

В. Грабовецький висловив припущення, що Роксолана народилася приблизно в 1505 р. Щодо імені дівчини історик пише: «Роксоланія в XVI столітті znana була серед жителів Західної Європи як територія Західної України, в тому числі Прикарпаття. Тому не дивно, що вихідців з неї називали роксоланами. І ця назва Роксолана закріпилась в устах європейців за дівчиною з Рогатина, коли вона стала відомою в Туреччині, в Стамбулі у султанському дворі»²⁸². Що стосується прізвища Насті Лісовської, то, за переконанням В. Грабовецького, воно вигадане письменниками. Історик поділяє твердження А. Кримського, що Роксолана прийшла в султанський гарем ще перед тим, як Сулейман запанував на султанському престолі (1520 р.), а померла в 1558 році, коли султанові було понад шістьдесят літ. Тобто вона мала прожити 53 роки свого бурхливого і

---

²⁷⁹ Там само. С. 10.

²⁸⁰ Там само. С. 11.

²⁸¹ Там само. С. 13.

²⁸² Там само. С. 16.

неспокійного життя²⁸³. Яка роль Роксолани в дворцевих інтригах при султанському дворі? В. Грабовецький визнавав, що це важко достеменно з'ясувати. Але цікавий факт, що в той час, коли Роксолана була дружиною Сулеймана (1520-1557), немає даних про турецьку загрозу для українських земель, які знаходилися під гнітом шляхетської Польщі. Мирні відносини Порти з Річчю Посполитою підтверджують сусідські договори султана з польським королем 1525, 1530, 1533 років²⁸⁴. Після смерті Роксолани султан Сулейман Пишний побудував гробницю, прикрасивши її розкішною кам'яною різьбою. Коли помер Сулейман, його гробницю так само прикрасили смарагдом, забувши, що його улюбленим каменем був рубін²⁸⁵.

Професор Чикагського університету Галіль Іналджик у своїй монографії про класичну добу Османської імперії констатував, що у 1536 р. Роксолана, улюблена дружина Сулеймана, домоглася, щоб гарем перенесли із Старого Палацу до Нового і в такий спосіб здобула дедалі зростаючий вплив на султана та державні справи. Бажаючи забезпечити трон для своїх синів, Роксолана влаштувала страту Мустафи, сина своєї суперниці. Історик навів один з листів Роксолани, який зберігся в архівах Палацу: «Пане мій, ваша відсутність розпалила в мені вогнище, що не вгамовується. Пожалійте цю страдницьку душу і прискіпіть свого листа, щоб я могла знайти в ньому хоч малу втіху. Пане мій, коли ви читатимете мої слова, Вам захочеться, щоб Ви ще більше писали, аби висловити весь Ваш сум за нами. Коли я читала Вашого листа, Ваш син Мегмед та Ваша донька Мігрімаг були поряд зі мною, і сльози котилися з їхніх очей. Їхні сльози позбавили мене розуму... Ви питаєте, чому я така невдоволена Ібрагімом Пашою. Коли, якщо Божа ласка, ми будемо знову разом, я поясню, і Ви дізнаєтесь про причину»²⁸⁶. Із листа Роксолани до Сулеймана видно, наскільки близькими були їх стосунки та яким був вплив дівчини з Рогатина на могутню постать тодішньої Османської імперії. «Лише одиницям на чужині усміхалася доля (як славнозвісній Роксолані, дружині Сулеймана Пишного), –

---

²⁸³ Там само. С. 17.

²⁸⁴ Там само. С. 24.

²⁸⁵ Там само. С. 29.

²⁸⁶ Іналджик Галіль. Османська імперія. Класична доба. 1300-1600. К.: Критика, 1998. С. 98. Дет. про правління Сулеймана Пишного див.: Петросян Ю. А. Османская империя. М.: ЭКСМО, 2003.

стверджує О. Русина, – загал чекали виснажлива праця та тяжкі випробування»²⁸⁷. З таким висновком важко не погодитись.

Перу Володимира Грабовецького належать десятки біографічних нарисів про визначних селянських і козацьких ватажків, кошових отаманів і запорізьких гетьманів. Найповніше про них йдеться в монографії В. Грабовецького «Згадаймо праведних гетьманів і кошових: де їх могили». На сторінках цієї праці яскраво змальовані Іван Свирговський, Іван Підкова, Яків Шах, Самійло Кішка, Криштоф Косинський, Северин Наливайко, Григорій Лобода, Яцко Бородавка, Петро Сагайдачний, Оліфер Голуб, Михайло Дорошенко, Григорій Чорний, Тарас Трясило, Іван Сулима, Павло Павлюк, Дмитро Гуня та багато інших²⁸⁸. Закономірно, що частіше В. Грабовецький звертався до біографії Богдана Хмельницького, якому присвятив найпершу свою статтю.

Про Богдана Хмельницького написано сотні монографій та наукових статей. В. Грабовецький не претендував на написання чергової біографії великого українського гетьмана. Він зосередився на двох проблемах, які до нього висвітлювалися епізодично й не повно: народно-визвольна війна 1648-1654 років на західноукраїнських землях²⁸⁹ та останні роки життя і смерть Б. Хмельницького. «Так, з достовірних джерел довідуємося, що Б. Хмельницький почав хворіти ще з 1656 року, – пише історик, – а навесні 1657 року хвороба його набрала небезпечного характеру»²⁹⁰. В. Грабовецький намагається з'ясувати причини цього: «Гетьманові було тоді вже понад 60 років. Він пережив багато за свій вік. В молодості зазнав чимало біди в походах козаків, як наприклад, полонення під Цецорою в 1620 році, а пізніше постійно переслідували його в Чигирині слуги старости Калиновського, підстароста Чаплинський, який захопив його батьківський хутір Суботів... Пізніше Б. Хмельницькому довелося 10 років очолювати народно-визвольну війну, що також виснажувало його нервову

---

²⁸⁷ Русина О. В. Україна під татарами і Литвою. Україна крізь віки. Т. 6. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 1998. С. 270.

²⁸⁸ Грабовецький В. Згадаймо праведних гетьманів і кошових: де їх могили? Івано-Франківськ: «Пік-Лайн», 2005.

²⁸⁹ Грабовецький В. В. Західно-українські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр. К. Наукова думка, 1972.

²⁹⁰ Грабовецький В. Згадаймо праведних гетьманів і кошових: де їх могили? Івано-Франківськ: «Пік-Лайн», 2005. С. 43.

систему. До того ж він пережив невдачу під Берестечком (1651 р.), втрату любимого сина Тимоша (1653 р.), на якого так багато покладав надій. Були й інші переживання. Не без нервового напруження пережив гетьман свою сімейну драму...»²⁹¹. Ці та деякі інші причини негативно впливали на здоров'я гетьмана. 21 липня 1657 р. його розбив параліч, відібрало мову, а вже 27 липня він помер. В. Грабовецький наводить як свідчення очевидців, так і відомих істориків про той величезний резонанс, який викликала смерть Хмельницького. «Домовину було встановлено згідно із заповітом Богдана в Іллінській церкві поруч з прахом його любимого сина Тимоша»²⁹². В. Грабовецький детально описав пошуки могили гетьмана протягом останніх років. Українські археологи почали пошуки останків гетьмана і його сина. В 1970 р. археологічна експедиція під керівництвом В. Юри почала пошуки в Іллінській церкві. Археологам вдалося виявити у північно-західній частині храму два поховання. За попередніми даними їх антропологічного вивчення один із захоронених помер у віці понад 60 років, другий був значно молодшим. Чи це останки Богдана і його сина Тимоша – антропологи не сказали нічого певного. В. Грабовецький взяв на себе сміливість припустити: «поскільки ця церква була усипальницею сім'ї Хмельницького і після його смерті тут нікого більше не ховали, то знайдені останки цілком ймовірно були гетьмана і його любимого сина»²⁹³. Відомі дослідники життя й діяльності Богдана Хмельницького В. Смолій і В. Степанков не є такими оптимістичними: «Проведені на початку 70-х і 90-х рр. археологічні дослідження у церкві виявили наявність проломів у фундаменті, півдесятка цілих та одного викинутого поховання. Даних, які б підтверджували, що ця порожня яма була місцем поховання Богдана, не виявлено. Потрібні даліші дослідження у цьому напрямі, як і поглиблене вивчення джерел з метою виявлення відповідних свідчень. Це єдиний шлях до з'ясування істини»²⁹⁴.

Хоча більшість біографічних нарисів Володимир Грабовецький присвятив карпатським опришкам, запорізьким кошовим та

---

²⁹¹ Там само. С. 43-44.

²⁹² Там само. С.52-53.

²⁹³ Грабовецький В. Згадаймо праведних гетьманів і кошових: де їх могили? Івано-Франківськ: «Пік-Лайн», 2005. С. 56.

²⁹⁴ Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький. К.: Видавничий дім Альтернативи, 2003. С. 392.

українським гетьманам, проте його також цікавили визначні політичні та громадсько-культурні діячі. Протягом всього свого життя історик досліджував життя і творчість Маркіяна Шашкевича, Ісидора Шараневича, Антона Петрушевича, Тараса Шевченка, Івана Франка, Івана Капущака, Михайла Грушевського, Івана Крип'якевича та багатьох інших.

В 2006 р. В. Грабовецький опублікував наукову працю «Прикарпаття і Каменяр», яку присвятив до 150-річчя від дня народження Івана Франка. Ця монографія переплітається з спогадами історика про визначного українського письменника: «Іван Франко увійшов в моє серце ще в дитячі роки. А відбулося це десь на початку 30-х років минулого століття, коли мій батько Василь Грабовецький, син Дмитра привів нас, діточок, на відзначення дня народження Каменяра у нашу печеніжинську «Просвіту». Тоді вперше я побачив на сцені великий портрет Івана Франка, а відомий галицький хор під орудою Дмитра Котка після виступу бесідника про життя і творчість поета виконував революційний гімн на слова поета «Вічний революціонер»²⁹⁵. Виходячи із своїх наукових зацікавлень творчістю Івана Франка, В. Грабовецький скрупульозно зупинився на проблемах, які досліджував Великий Каменяр: Іван Франко про карпатське опришківство і Олексу Довбуша; історичне краєзнавство в оцінці Каменяра; Іван Франко на Гуцульщині; скульптурна Франкіана на Прикарпатті; розповідають художньо-меморіальні дошки та обеліски про Івана Франка; син Каменяра. Спогади про Тараса Франка – сина Каменяра; штрих спогаду про внучку Каменяра – дочку Тараса Франка; монументальні пам'ятники Каменяреві. Ще раніше В. Грабовецький видав працю «Скульптурна Франкіана Прикарпаття»²⁹⁶.

Цікавився також В. Грабовецький постаттю Тараса Шевченка. Ні, він не написав біографію Великого Кобзаря, але поділився своїми думками про велике значення його творчості для українців. На глибоке переконання А. Грицана, «найціннішою заслугою Володимира Грабовецького у шевченкознавстві є те, що він розшукав

---

²⁹⁵ Грабовецький В. Прикарпаття і Каменяр (До 150-річчя з дня народження Івана Франка) / Видання друге, доповнене. Збірник на допомогу викладачам історії України, студентам і краєзнавцям. Наукові записки Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ, 2006. С. 3.

²⁹⁶ Грабовецький В. В. Скульптурна Франкіана Прикарпаття. Путівник. Івано-Франківськ: Облполіграфвидав, 1990.

у своїх архівах і оприлюднив спогади першого директора Канівського музею-заповідника Василя Коваленка, залишивши цим самим для нащадків достовірні відомості про перепоховання поета, організацію музею, спорудження надмогильного пам'ятника і впорядкування площі на Тарасовій горі (1938-39)»²⁹⁷. В. Грабовецький детально описав сам процес підготовки до друку спогадів В. Коваленка: «Отримавши рукопис, я попросив голову Львівської обласної організації товариства посприяти виданню цих унікальних спогадів. Голова товариства – заступник голови Львівського облвиконкому делікатно відмовився видати спогади у львівських видавництвах. Усюди, де я ще звертався, відмовляли у моїх наполегливих проханнях. А один видавничий чиновник прямо сказав мені: «Не ходіть, Володимире Васильовичу, з цим проханням, бо дана публікація зіграє на руху українським буржуазним націоналістам, а вам того треба? Пишіть про свого Довбуша. І взагалі, чому вам не зайнятися радянською тематикою? Ви – здібний історик»²⁹⁸. В. Грабовецький не тільки видав свої спомини про Коваленка, але й опублікував цілий ряд статей про Тараса Шевченка²⁹⁹.

Окремо варто зупинитися на спільній праці В. Грабовецького і А. Королька про життя і діяльність одного з провідних галицьких дослідників Антона Петрушевича. Саме цей визначний вчений-історик належав до когорти галицьких істориків ХІХ століття – Михайла Гарасевича, Дениса Зубрицького, Якова Головацького та Ісидора Шараневича. Вищеназвані історичні постаті позитивно вплинули на формування Львівської історичної школи Михайла Грушевського. На наш погляд, В. Грабовецький вперше підняв проблему, яку до нього ніхто раніше не досліджував. Автори дослідження звернули увагу на той факт, що А. Петрушевич був відомим жертводавцем у Галичині. У 1905 р. він подарував у музей

---

²⁹⁷ Грицан А. Два шанувальники Кобзаря – з-над Дністра і Дніпра. Грабовецький В. З любов'ю до Кобзаря за спогадами минулих літ. Івано-Франківськ, 1997. С. 6.

²⁹⁸ Грабовецький В. З любов'ю до Кобзаря за спогадами минулих літ. Івано-Франківськ, 1997. С. 15.

²⁹⁹ Грабовецький В. Перший амятник Т. Г. Шевченку. *Вільна Україна*. 1957. 13 березня; Грабовецький В. До історії пам'ятника Т. Г. Шевченка. *Радянське життя*. 1958. 9 березня; Грабовецький В. Перші пам'ятники Т. Шевченкові в Галичині. *Т. Шевченко і українська національна культура*. До 75-річчя заснування Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Матеріали наукового симпозиуму. Львів, 8-9 червня 1989 р. Львів: Світ, 1990. С. 61-62; Грабовецький В. Прикарпаття – Шевченкові (Про виставку, присвячену 183-й річниці від дня народження Тараса Шевченка). *Тижневик Галичини*. 1997. 6 березня; Грабовецький В. З любов'ю до Кобзаря: За спогадами минулих літ. *Поліття*. 1997. № 7-8; Грабовецький В. Світова слава Кобзаря. Виставка. *Галичина*. 2000. 11 березня; Грабовецький В. Всесвітня слава Шевченка (Виставка в Івано-Франківському музеї Олексі Довбуша з нагоди 179-річчя Кобзаря). *Рідна земля*. 2003. 20 березня.

Народного Дому поважну колекцію у кількості 1059 різноманітних музейних предметів, а саме 46 римських і візантійських монет, 14 археологічних експонатів, 24 медалі, 2 різьби з кості VII та IX ст., 3 портрети, 151 репродукцію, 10 рукописів з XVI, XVIII – першої половини XIX ст., 24 стародруки XVI-XVIII ст., 38 видань з історії староруського мистецтва й письменства та 662 документи з архіву переписки за 1805-1870 рр.³⁰⁰. Науковці довели, що А. Петрушевич досяг значних успіхів у царині спеціальних історичних дисциплін, мав досягнення на ниві музеєзнавства, провів перші археологічні виставки у Львові.

У співавторстві з С. Борчуком та Б. Гаврилівим В. Грабовецький опублікував змістовну працю про Ісидора Шараневича³⁰¹. Автори праці звернули увагу на той факт, що до І. Шараневича «дослідження з археології здебільшого мали краєзнавчий характер. З 70-х років XIX ст. він все більше почав проявляти професійний інтерес до практичної археології»³⁰². Проаналізувавши найважливіші здобутки Ісидора Шараневича в археології, історії та краєзнавстві, дослідники констатували, що він був «незаслужено забутий, фактично заборонений... у радянській історіографії. А шкода, бо незаперечним є його значний вклад у розвиток джерелознавства, археології, пам'ятниковознавства та музеєзнавства не тільки Галичини, але і всієї України»³⁰³. Працю завершує розділ «Археологічні предмети, знайдені на розкопках стародавнього Галича» та хронологічний перелік наукових публікацій І. Шараневича (1860-1897 рр.)³⁰⁴. В. Грабовецький упорядкував і написав вступну статтю до «Читанки для малих дітей» Маркіяна Шашкевича³⁰⁵. «Читанкою» Маркіяна зачитувалися не лише в XIX, але й на початку XX століття. У цьому переконують такі факти з дитинства автора цієї передмови. Мій батько Грабовецький Василь, син Дмитра з Печеніжина, був учасником Української Галицької Армії у 1918-1920 роках, а після повернення з Великої України, будучи активним діячем УНДО

---

³⁰⁰ Грабовецький В., Королько В. Антон Петрушевич – дослідник історії Галичини. Івано-Франківськ: Плай, 2001. С. 44.

³⁰¹ Борчук С., Гаврилів Б., Грабовецький В. Історико-краєзнавчі дослідження Ісидора Шараневича. Коломия: Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1997.

³⁰² Там само. С. 16.

³⁰³ Там само. С. 21.

³⁰⁴ Там само. С. 23-34.

³⁰⁵ Шашкевич М. Читанка для малих дітей (фотокопія з видання 1850 р.) / Упорядкування і вступна стаття Володимира Грабовецького. Наукові записки Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ, 2006.

(Українського національно-демократичного об'єднання) та беручи участь в культурно-просвітницькому русі в рідному селі, знав ціну цієї «Читанки», бо часто читав нам з цієї книги морально-церковні уривки. Як жаль, що ця дорога реліквія десь загубилася в часи Другої світової війни. З цього видно, що на «Читанці» М. Шашкевича виховалося кілька поколінь нашої галицької молоді»³⁰⁶. В. Грабовецький перевидав «Читанку» вперше після 1850 р., коли це здійснив Яків Головацький.

Перу В. Грабовецького належить портрет найвидатнішого історика України, батька української історіографії, визначного державного і громадсько-політичного діяча Михайла Грушевського³⁰⁷. У невеликій за обсягом брошурі В. Грабовецький простежив головні віхи життєвого і творчого шляху визначного вченого (юність і зрілість Михайла Грушевського; на львівському науковому олімпі; як писалася багатотомна «Історія України-Руси»; за кермом Центральної Ради; роки еміграції; повернення Грушевського на Україну; Михайло Грушевський в оцінці учнів і сучасників). В. Грабовецький високо оцінив головну працю Михайла Сергійовича «Історія України-Руси»: «... У цілому багатотомна історія України Михайла Грушевського... ґрунтується на величезній кількості першоджерел, що стосуються історичного процесу на Україні з найдавніших часів до середини XVII століття. Незважаючи на різні перипетії і труднощі з виданням цієї праці, вона стала найбільшим твором української національної історіографії, а її автор – Михайло Грушевський зайняв місце в когорті найбільших світових істориків»³⁰⁸. В. Грабовецький наводить висловлювання визначних українських і зарубіжних дослідників про історичне значення Михайла Грушевського в житті українського народу. Мабуть, не випадково, епіграфом до праці вченого, використано слова Івана Франка: «Проф. Грушевський належить, без сумніву, до найплодовитіших і найрухливіших письменників сучасної України, а, крім наукової та публіцистичної праці, змушений обставинами присвячувати багато часу та заходів різним освітнім організаціям, у

---

³⁰⁶ Там само. С. IV.

³⁰⁷ Грабовецький М. Михайло Грушевський – видатний історик України, громадсько-політичний і державний діяч. До 125-річчя з дня народження. Івано-Франківськ: Облвидав «Галичина», 1991.

³⁰⁸ Там само. С. 16.

яких він майже скрізь займає визначне місце»³⁰⁹. У листопаді 1934-го, відразу після смерті Грушевського, академік Володимир Вернадський зафіксував у щоденнику: «Я вважав і вважаю, що Грушевський зробив величезну справу для відродження українського народу. Велика постать, щоб не казали, яка залишила глибокий слід у національній самосвідомості України. Як воно розгорнеться у майбутньому? Основне – не політичне – але величезне історичне і фактичне, що залишилось у його виданнях пам'яток і матеріалів. Я думаю, що глибина його впливу після його смерті зробиться яснішою»³¹⁰.

Неодноразово Володимир Грабовецький у своїх працях звертався до наукової спадщини одного з найкращих учнів Михайла Грушевського і свого вчителя академіка Івана Крип'якевича³¹¹. У невеликій за обсягом праці «Іван Крип'якевич – визначний історик України» В. Грабовецький зупинився на окремих аспектах з біографії і творчої спадщини вченого, акцентуючи на аналізі головних наукових розвідок академіка – «Історія України», «Галицько-Волинське князівство», «Богдан Хмельницький», «Студії над державою Богдана Хмельницького». Особливо важливими є спогади В. Грабовецького про післявоєнний період в житті Крип'якевича, коли проти нього почалися гоніння³¹². В. Грабовецький наводить

---

³⁰⁹ Там само. С. 5.

³¹⁰ Шаповал Ю., Верба І. Михайло Грушевський. К.: Видавничий Дім Альтернативи, 2005. С. 351.

³¹¹ Грабовецький В. Іван Крип'якевич – визначний історик України. До 110-річчя від дня народження. Івано-Франківськ, 1996; Грабовецький В. Наукові праці І. П. Крип'якевича з архівознавства і допоміжних історичних дисциплін (До 75-річчя з дня народження). *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. 1961. № 6. С. 79-82; Грабовецький В. Рецензія на книгу: Крип'якевич І. П. Джерела з історії Галичини періоду феодалізму (до 1772 р.). Огляд публікацій. К.: Видавництво АН УРСР, 1963. 84 с. *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. 1963. № 1. С. 82-83; Грабовецький В. Видний учений-історик (К 80-летию со дня рождення І. П. Крип'якевича). *Львовская правда*. 1966. 25 июня; Грабовецький В., Кізлик О., Полек В. З літопису життя і науково-громадської діяльності академіка Івана Крип'якевича. *Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження визначного історика України, академіка Івана крип'якевича*. Івано-Франківськ, 1991. С. 3-5; Грабовецький В. Історія України в працях академіка Івана Крип'якевича. *Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження визначного історика України, академіка Івана крип'якевича*. Івано-Франківськ, 1991. С. 7-9; Грабовецький В. Сторінки історії Прикарпаття у наукових працях Івана Крип'якевича. *Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження визначного історика України, академіка Івана крип'якевича*. Івано-Франківськ, 1991. С.34-35; Грабовецький В. Історико-краєзнавча тематика у науково-популярних працях Івана Крип'якевича. *Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження визначного історика України, академіка Івана крип'якевича*. Івано-Франківськ, 1991. С. 35-36; Грабовецький В. Іван Крип'якевич про освіту в Галичині. *Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження визначного історика України, академіка Івана крип'якевича*. Івано-Франківськ, 1991. С. 36-37.

³¹² Грабовецький В. Іван Крип'якевич – визначний історик України. С. 7.

фрагмент із спогадів видатного історика: «Мене постійно судили за націоналістичні писання в часи Польщі. Мою вину вбачали і в тому, що я був учнем Михайла Грушевського. Гірко згадувати ті збори, на яких партійні невігласи піддавали мене і моїх колег – Мирона Кордубу, Омеляна Барвінського – неетичній і безпідставній критиці. А як мене таврували за книгу, яку я надіслав на прохання київського історика Дмитра Мишка! Це була політична провокація, адже він сам попросив надіслати йому заборонену книгу для своєї праці, а потім особисто наторочив донос на мене, нібито я свідомо популяризую націоналістичну історичну літературу»³¹³. Працю В. Грабовецького завершують основні хронологічні дати з життя академіка та спогади про нього. До вищенаведеного додамо, що з ініціативи В. Грабовецького в 1991 р. Івано-Франківською обласною організацією Всеукраїнської спілки краєзнавців була заснована премія імені академіка Івана Крип'якевича в галузі науково-дослідницької і популяризаторської діяльності з історії та культури України, історичного краєзнавства. Її лауреатами стали академік Ярослав Ісаєвич, син академіка Роман, відомий український історик Феодосій Стеблій, дослідник архітектурної спадщини давнього Галича Юрій Лукомський, професор Ужгородського національного університету Володимир Задорожний, професор з Чернівців Юрій Макар, Заслужений вчитель України Роман Антонюк, педагог Василь Фащук, письменник і публіцист Геннадій Бурнашов, почесний член обласної організації Всеукраїнської Спілки краєзнавців Ігор Деркач, засновник і головний редактор журналу «Український Історик» Любомир Винар та інші відомі люди.

---

³¹³ Грабовецький В. Іван Крип'якевич – визначний історик України. С. 7.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ XIII–XX СТОЛІТЬ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО

Історія Гуцульщини вже з давніх-давен привертала увагу дослідників. Змістовні праці написали Я. Головацький, В. Гнатюк, В. Шухевич, О. Білоус, К. Дракохруст, К. Косачевська та низка інших учених. Уже багато років ця проблематика знаходилася в центрі уваги В. Грабовецького. Найповніше історію гуцулів учений виклав на сторінках своїх монографій «Гуцульщина XIII–XIX ст.» (1982), «Гуцульщина в другій половині XIX – початку XX ст.» (1995) і брошури «Гуцульщина в історії України» (1993).

Гуцульщина охоплює південні гірські райони Івано-Франківської області (Верховинський район, південну частину Косівського, Надвірнянського і Коломийського районів), південно-західну частину Чернівецької (Путильський і Вижницький райони), південно-східну частину (Рахівський район) Закарпатської області³¹⁴. В. Грабовецький намагався відповісти на питання хто такі гуцули і звідки походить ця назва. У своєму виступі на конгресі гуцулів у 1993 р. В. Грабовецький констатував: «Оскільки на території Гуцульщини не виявлено жодних даних про поселення з передісторичних часів, Київської Русі-України та Галицько-Волинського князівства, то конкретно твердити про появу в ці періоди самої назви «гуцул» немає підстав. Як свідчать історичні дані, основний процес заселення Гуцульщини припадає на XIV–XVII ст. Але уважний перегляд архівного матеріалу переконує, що назви «гуцул», «Гуцульщина» ще тоді не існували. Тільки з середини XVIII ст. в історичних документах зустрічаємо прізвища Гуцул, Гуцуляк і лише на початку XIX ст. в письмових документах вже явно йдеться про гуцулів – жителів Східних Карпат». На думку вченого, назва «гуцул» походить від прізвиська, а територія ними заселена, дістала назву Гуцульщина як історико-етнографічна область³¹⁵.

---

³¹⁴ Грабовецький В. Гуцульщина XIII–XIX століть. Історичний нарис. Львів, 1982. С. 9.

³¹⁵ Грабовецький В. Гуцульщина в історії України. Виступ на Конгресі гуцулів. Коломия, 1993. С. 6-7.

Коли і як виникли перші оселі на Закарпатській Гуцульщині? В. Грабовецький вважає, що перші гуцульські населені пункти на Закарпатті з'явилися в XVI ст. Так, зокрема, в 1555 р. стає відомо про Рахів і Ясіня, а наприкінці XVI ст. подаються письмові дані про Требушани і Лазенщину. У 1648 р. появляються згадки про село Кваси. На карті «Покуття» французького інженера Гійома Левассера де Боплана, складеної близько 1650 р., зображено гуцульське село Ясіня. Інші поселення появилися наприкінці XVIII–XIX ст. Йдеться про Чорну і Білу Тиси на Закарпатській Гуцульщині. Приблизно тоді ж зафіксована поява сіл Богдан, Усть-Чорна і Луги³¹⁶.

Великий джерельний матеріал, опрацьований В. Грабовецьким, дав можливість ученому констатувати, що «значний приплив селян із підгірських і низовинних околиць Прикарпаття, Закарпаття і Буковини в гірській території Гуцульщини в XV–XVIII ст. пояснюється соціально-економічними умовами. Внаслідок наступу феодалів втечі селян набувають масового характеру. Основними причинами втеч було посилення феодально-кріпосницького гніту, передусім захоплення шляхтою селянських наділів, збільшення феодальних повинностей, розорюючий характер орендної системи шляхетського господарства. Селяни залишали рідні оселі, переходили в більш сприятливі місця, щоб позбутися гніту... Селяни-втікачі були переконані, що в нових місцях вони будуть вільними... Як свідчать актові дані, селяни Галичини, починаючи з XVI ст., втікають переважно на Поділля, Наддніпрянщину і в Карпати, зокрема на Закарпаття і Буковину»³¹⁷.

Чому саме в Карпати втікали пригноблені селяни? «Від гніту експлуататорів, – писав В. Грабовецький, – селян захищали неприступні гори, великі ліси, глибокі печери. Постійні виступи окремих загонів опришків не давали можливості шляхті з такою силою гнобити селян, як це було в низовинних районах Галицької землі. Крім того, у Карпатах сходилися кордони трьох держав – Польщі, Угорщини і Молдавії. Це давало можливість вільно переходити з однієї країни в іншу. Такі переходи тривали протягом усієї другої половини XVII ст. В Уторопах і Шешорах королівські

---

³¹⁶ Грабовецький В. Гуцульщина XIII–XIX століть. Історичний нарис. С. 28.

³¹⁷ Там само.

війська в 1674 р. так знущалися над селянами, що вони всі «пішли в Угорщину» (мається на увазі Закарпатська Україна і її гірська територія Гуцульщини). На Закарпаття прибували втікачі і з більш віддалених територій. Так, у 1669 р. з Волині «взяла напрям на Угорщину» велика валка селян. Власник вирішив повернути їх, наздогнавши біля с. Текуча (в горах), але вони, не бажаючи повернутися до ненависного пана, поховалися в лісах»³¹⁸.

У першій половині ХVІІІ ст. втечі селян на Закарпаття і Буковину відбувалися рівномірно, набравши в 30–40-х роках масового характеру. Гуцульські села, на глибоке переконання В. Грабовецького, виникали в двох напрямках. По-перше, вони засновувались за системою рік Прута, Рибниці, Ославки, Лючі, Черемоша на Галицькій і Буковинській Гуцульщині і Тиси – Закарпатської Гуцульщини.

Щодо походження назв населених пунктів Закарпатської Гуцульщини, то «у народі існує багато легенд, оповідань, переказів», які передавалися із покоління в покоління. Безумовно, що історик повинен це враховувати. Значна кількість сіл Гуцульщини характерна гідрографічними ознаками (Чорна і Біла Тиси), чимало назв відображають ознаки рослинного світу, флори (Кваси, Ясіня). Що стосується Квасів, то закарпатські гуцули мінеральну воду називали «квасною водою», від чого пішла назва с. Кваси³¹⁹. На Галицькій Гуцульщині таку воду називали «буркут», від чого і пішла назва однойменного населеного пункту. Назва селища Ясіня, на думку вченого, пов'язується з ясеновим лісом, де пастухи знаходили затишну зимівку для овечих отар. Це підтверджується, зокрема, старовинною печаткою селища, на якій зображені ясен, а під ним пастух та вівці.

Яким було соціально-економічне становище закарпатських гуцулів? Закарпатська частина Гуцульщини, загарбана в ХVІІІ ст. угорськими феодалами, за адміністративним поділом в ХІV–ХVІІ ст. входила до Марамороського комітату – жупи. Вона охоплювала переважно гірські околиці Ясіня, які в 1672 р. перейшли у власність Бичківської казенної домінії. Віднайдені В. Грабовецьким королівські

---

³¹⁸ Там само. С. 29.

³¹⁹ Там само. С. 35.

люстратори, описуючи маєтки на Гуцульщині в 1565–1566, 1570 рр., зазначали багатство лісів, річок у горах на тодішньому молдаво-угорсько-польському пограниччі. Територія Рахівщини у XV – на початку XVI ст. залишалася власністю угорських феодалів. У 1555 р. с. Ясіня належало угорському феодалу Драгері, а з 1558 р. воно переходить у власність нового феодала Карелі. Рахів у середині XV ст. потрапляє у кріпосну залежність від Великобичківської казенної домінії (маєтності). У своїх маєтках угорські феодали, як і польські, нещадно експлуатували селян, намагаючись поступово «залучити їх до важких феодалських повинностей». Важкий соціальний гніт змушував селян покидати рідні оселі. «На Гуцульщині, – писав В. Грабовецький, – під тиском феодалського гніту вони тікали з маєтку в маєток, здебільшого переходили молдавсько-польське або польсько-угорське пограниччя і поселялись на Буковині чи Закарпатті. Так, зустрічаємо дані про те, що у 1714 р. гуцули з Рахова і Довгопілля «прийшли до Жаб'єго і там проживали»³²⁰.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. в Закарпатській Гуцульщині нараховувалось 23 села. Соціально-економічне становище гуцулів значно погіршилося. На жаль, документи про період австрійського панування майже відсутні. Проте вчений, на основі окремих джерел, що стосуються конкретних населених пунктів, довів, що до 1772 р. «селяни Ясіня змушені були виконувати повинність: перевозити сіль з солеварень, а з 1773 р. їх зобов'язували платити гроші за перевезення солі та виготовляти плоти домінії. Основне багатство Закарпатської Гуцульщини – ліси, але вони належали казні. Гуцули Ясіня, як і інших гірських сіл, не мали права займатися мисливством, заготовляти паливо і навіть збирати в лісі ягоди та гриби.

У всіх селах Бичківської домінії замість натурального оброку вводилися всезростаючі грошові побори. Замість здачі шкіри куниці, наприклад, селяни сплачували три флорини, вівці – один, замість відробітку женця також три флорини і т.д. З уведенням грошової ренти гуцули, щоб знайти засоби для сплати грошових поборів, змушені були на ринку продавати свою худобу, йти на заробітки в

³²⁰ Грабовецький В. Гуцульщина XIII–XIX століть. Історичний нарис.. С. 93.

ліси. Так, наприкінці ХVІІІ ст. в околицях с. Ясіня на лісозаготівлях та сплаві лісу працювало 300–400 чоловік. У першій половині ХІХ ст. йшов процес обезземелення гуцулів, їх нещадно експлуатували управителі казенної домінії, сільські багатії, церква». Не кращим був стан справ з розвитком освіти на Закарпатській Гуцульщині. За підрахунками В. Грабовецького, у середині ХІХ ст. в Рахові діяли дві церковнопарафіяльні школи, у яких навчалось 56 дітей, а в Ясіня – 25 дітей³²¹.

Важкий соціальний, національний і духовний гніт приводив до різноманітних методів боротьби. Не дивно, що закарпатські гуцули охоче вступали в опришківські загони, брали участь у ході революції 1848–1849 рр., співчували повстанцям Лук'яна Кобилиці. Однак територія Карпат, яка примикала до Угорщини, була під пильним наглядом властей. Тут стояли війська, організовувалися гірські стрільці. Найменші звістки про угорських повстанців лякали австрійський уряд. В. Грабовецький наводить цікавий епізод: «Капітан австрійської військової залоги, яка стояла в Косові, вислав розвідника з Жаб'єго «за гори» – на Угорщину. Угорські повстанці спіймали його, але йому вдалося втекти. Два повсталі угорці пустилися за ним в погоню і дійшли до Буркута, де їх спіймали і надіслали в Коломию. Це стало причиною поширення чуток про наступ повстанців на Галичину»³²².

У другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. в Марамороську жупу з центром в Сигеті входили закарпатські гуцульські села Рахів, Великий Бичків, Кобилецька Поляна, Ясіня, Богдан, Ділове, Кваси, Лазенщина, Луг, Луги, Розтоки, Чорна Тиса. Основна функція жупного управління полягала в тому, щоб своєчасно збирати з населення державні та військові податки, тримати в покорі народні маси гуцулів. За підрахунками В. Грабовецького, на Закарпатську Гуцульщину, що фактично охоплювала територію сьогоденного Рахівського району, припадало 10–15 тисяч населення. «Лише вибіркові дані, – констатує вчений, – дають уявлення про кількість населення в цьому куточку Гуцульщини. Станом на 1881 р. в Рахові проживали 4422 чоловіка, з них 3556 українців, 650 німців, 316

³²¹ Там само. С. 122-123; 138.

³²² Там само. С. 131.

угорців і євреїв. У 1900 році загальне число населення зросло до 5875 чоловік. В Ясіні і на його присілках проживало в 1909 році понад 10 тисяч чоловік, в т. ч. 7 тисяч українців, а решта угорці, німці. Отже, в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. на всіх трьох частинах – Прикарпатській, Закарпатській і Буковинській Гуцульщині – проживало понад 200000 чоловік населення»³²³.

На Закарпатті в 1900 р. сільськогосподарське населення становило близько 83%. Однак, твердить В. Грабовецький, «на Закарпатській Гуцульщині із 14 полонин лише 3 належали селянам і то багатим., а решта залишалися у володінні держави і поміщиків». Серед закарпатських гуцулів «ішов процес соціального розшарування, чітко виділилася група сільських багатіїв, на противагу яким зростала біднота. Корчмарі і куркулі шляхом підступного лихварства і кабали збільшували свої орні поля, пасовища, ліси і полонини, на яких за прожитковий мінімум наймитувала біднота». У підтвердження своїх висновків В. В. Грабовецький наводить незаперечні факти. Так, «в Рахові у 1900 році корчмар Манчел посідав 124 кадастральні гольди пасовищ, куркуль Беркела – 192 гольди пасовищ і лук, українські багатії типу Прокоп'юка – 36 гольдів землі і лісу, а інший йому подібний, Попович – 56 гольдів. Зате 162 поденників, 100 наймитів, 405 сезонних робітників, як і інші безземельні і малоземельні рахівські гуцули, з метою прожитку шукали будь-якої роботи на дрібних капіталістичних промислових підприємствах, лісозаготівлях, тартаках, сплавах на Тисі.» Особливо їх використовували при будівництві шосейних і залізничних шляхів. Лише на заготівлі лісу в 1908 р. працювало в Рахові 110 робітників, які отримували плату на харчування»³²⁴.

Хоча революція 1848-1849 рр. і скасувала кріпацтво, однак в Ясіні – типовому гуцульському селі – становище селян... залишалось незавидним. Земельні угіддя зосереджувались у сільських багатіїв, у той час як основна маса ясінянських гуцулів страждала від малоземелля. Австрійські власті масово вирубували ліс, який великими партіями транспортувався по Тисі і її притоках за кордон.

³²³ Там само. С. 10.

³²⁴ Грабовецький В. Гуцульщина ХІІІ-ХІХ століть. Історичний нарис. С. 72-73.

Підприємці наживалися, а на тяжких роботах томились гуцульські робітники. Новостворена австрійсько-німецька фірма «Ясенер петролеум гезельшафт» робила спроби виявити місцеві родовища нафти, і на цих бурових роботах тяжко працювали місцеві робітники».

Закарпатські гуцули взяли активну участь у революції. Під її впливом «селянські виступи прокотилися по Закарпаттю і досягли гуцульських сіл. Яскраво вони проявилися в Марамороській жупі, зокрема, в селі Ясіні, де селяни підпалили католицьку церкву і вимагали, щоб «...все землі, ораниці, ниви й луги у наших руках zostались, от которых до марта 1848 року ніяку дачку окременню крем панщини і подинщини не давали...». До 1902 р. розмежування земель було проведено в 54 селах, розташованих на території Козинської домінії Марамороського комітату... Селяни у своїх скаргах вимагали повернення відібраних у них угідь і земель. Гуцули Рахова в 1902 р. скаржилися експлуататору, що в них незаконно відібрані землі, якими користувалися вони та їх батьки протягом 40–50-х років... У 1902–1903 роках скаржилися на несправедливість у землекористуванні і селяни Білина, Богдана та інших сіл Рахівщини. У праці В. Грабовецького зустрічаємо окремі факти про січових стрільців. Зокрема, «гуцульська сотня виїхала на Закарпаття і в складі австрійських військ громила російські царські війська в околицях Кірлібаби, Якобен, Дорни, Ватри... Із Закарпаття Гуцульська сотня виїхала в Галичину»³²⁵.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. рівень освіти закарпатських гуцулів продовжував залишатися низьким. У Рахові в 80-х роках ХІХ ст. на 5 тисяч чоловік письменних було тільки 526, у двох початкових школах навчалося 150 дітей, у Великому Бичкові в 1900 р. з 5294 жителів вміло слабо читати і писати 1542 чоловік, а в Кобилецькій Полянні неписьменні складали 70% населення, оскільки діяла лише церковнопарафіяльна школа з половини ХІХ ст. У кінці ХІХ ст., крім народної школи, тут була ще механічна на місцевому металургійному заводі. В Ясіні спочатку діяла двокласна церковнопарафіяльна школа, а в 1892 р. засновано 4-х класову, яку відвідувало дуже мало учнів (у 1907 р. налічувалося 118 учнів). У 1870 р. в Ясіні народилось 172, а

³²⁵ Там само. С. 116.

померло 160 дітей; у 1908 р. з 455 новонароджених вижило тільки 240³²⁶.

Таким чином, В. Грабовецький у своїх працях приділив багато уваги проблемам заселення Закарпатської Гуцульщини, детально проаналізував соціально-економічне становище гуцулів, довівши, що воно було важким. Селяни несли непосильний феодальний гніт, адже разом із заселенням краю розширювалось феодальне землеволодіння. Посилення соціально-економічного гніту, зростання феодальних повинностей сприяло піднесенню різних форм антифеодальної боротьби. Своєрідною формою антифеодальної боротьби селянства на західноукраїнських землях стало карпатське опришківство. Рух опришків – цих відважних месників – завжди привертав увагу істориків. Безперечно, що найбільший вклад у науку вніс В. Грабовецький³²⁷. Історик детально зупинився на проблемі «Опришки і Закарпаття».

Збіднілі селяни, не стерпівши гніту феодалів, тікали в такі місця, де їх ніхто із можновладців не міг зловити. Як правило, стежки їхні пролягли в гори. Тут вони об'єднувалися і робили напади на своїх визискувачів. Такі загони виникли і на території Закарпаття. Центром діяльності опришків тут стала Мараморощина, зокрема райони Рахова, Тячева і Хуста. Документи свідчать про те, що там активно діяли опришківські загони Варцаби, Д. Ковальчука, Ф. Томащука та ін.

Зв'язки карпатських опришків з населенням Закарпаття встановилися в 1648–1654 рр. під час походів Богдана Хмельницького. На своєму шляху козаки «Батька Хміля» громили як польську шляхту, так і угорських феодалів. Без сумніву, поява козаків активізувала народні маси на Закарпатті. Краківський воєвода 13 грудня 1648 р. повідомляв коронного канцлера, що «тут, над границею, зустрів посла Ракочія, якого відпроваджувало три тисячі козаків до самого Мукачева. Я бачив велику шкоду в маєтках і людях, заподіяну шляхті, яка виходила за Beskid з жінками, дітьми і

---

³²⁶ Грабовецький В. Гуцульщина XIII-XIX століть. Історичний нарис. С. 160.

³²⁷ Грабовецький В. Народний герой Олекса Довбуш: Історичний нарис. Львів, 1957. 152 с.; Грабовецький В. Олекса Довбуш – легендарний герой українського народу. М., 1959. 89 с.; Грабовецький В. Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI-XIX ст. Львів: Видавництво Львівського університету, 1966. 252 с.; Грабовецький В. Олекса Довбуш (1700-1745). Львів: Світ, 1994. 271 с.; Грабовецький В. Стежками Олекси Довбуша. Путівник. Івано-Франківськ, 1988. 16 с.; Грабовецький В. Як знайдено топір Олекси Довбуша. Івано-Франківськ, 1997. 12 с.; Грабовецький В. Легендарні опришки – лицарі Карпат (XVI-XIX ст.) в літописі та ілюстраціях / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 464 с.+20 іл.

добром..., я бачив всюди людей, які групуються і загалом там збирається велике військо».

У цей час небезпека для феодалів з боку опришків значно зросла. У 1654 р. в закарпатських селах Бистрій, Лютій, Загорбі, Ставному, Ужку, Полянні та інших успішно діяли загони Ф. Фаркаша, П. Варяги, І. Сивохопа, які нападали на маєтки Другетів. У 1649 р. з Лемківщини до Ужгорода неодноразово пробиралися загони опришків для поповнення запасів зброї. Наприкінці XVII – на початку XVIII ст. на територіях Березького, Марамороського і Угочанського комітатів активно діяли повстанські загони на чолі з опришківськими ватажками Іваном Пинтею, Федором Бойком, Іваном Пискливим. Діями повстанців на Ужгородщині керував Іван Беца. На Закарпатті також наводили жах на панство і опришки Івана Шугая (Сюгая). У 1703 р. із Закарпаття в Східну Галичину прибули сміливці Пинті, які брали участь у визвольній війні народних мас Угорщини.

У монографії «Легендарні опришки – лицарі Карпат (XVI-XIX ст.) в літописі та ілюстраціях» В. Грабовецький помістив окремий підрозділ «Народні герої Іван Пискливий і Степан Пинтя», у якому так писав про попередників Довбуша: «З судових документів відомо, що на початку XVIII ст. діяв загін опришків Галицької землі. Ватажком його був Іван Пискливий. Загін здійснив декілька вдалих походів проти феодалів на Коломийщині. Так Іван Пискливий з великим загonom готувався «відомстити за свої кривди» якомусь орендареві з Коломиї, робив напади на багатих заболотівських орендарів, шляхтича в Отинії, розправився з сільськими багатіями в селах Незвиську і Вороні. Незабаром Пискливий з своїми опришками влився у загін закарпатського ватажка Степана Пинті, який прославився в боротьбі із закарпатськими феодалами на початку XVII століття. Це об'єднання покутсько-закарпатських опришків відбулося влітку 1704 року. На той час польській шляхті вдалося розгромити загін Івана Пискливого. Але ватажка не вдалося спіймати, він деякий час переховувався у різних місцях. Степан Пинтя із Закарпаття, прибувши на Покуття, розшукав Пискливого і, об'єднавшись з ним, почав нові походи на гнобителів. Перший похід цих народних ватажків Пискливого і Пинті відбувся 1704 року на лихварів міста Косова. Тут зосереджувалися великі групи різних багатих орендарів,

лихварів, які жорстоко і нещадно експлуатували довколишнє населення. У 1704 році косівський багач Гедалій на весілля своєї дочки запросив багато лихварів. Обурені мешканці вирішили відомстити їм і запросили опришків на чолі з Пинтею і Пискливим допомогти їм у цьому. Ці ватажки вчинили напад на тих п'явок на тілі бідних гуцулів, деяких з них побили і завдали їм збитків на 10 тисяч злотих. Ці події стали голосними»³²⁸.

Сучасна дослідниця Таміла Висіцька у своїй монографії наводить як легенди («Як Пинтя дістав силу і як її втратив», «Подвиги Пинті», «Співанка про Пинтю», «Смерть Пинті»), так і архівні матеріали про Пинтю³²⁹. Наведемо лише фрагменти з одної легенди, яку аналізує дослідниця: «Опришок Грегор Пинтя був румунського походження. Це була струнка, висока і плечиста людина. Серед своїх друзів відзначався силою і спритністю. Одягався просто і скромно. Любив ходити у постолах і носив сорочку з широкими рукавами. Панів і багатів страшенно ненавидів і скрізь, де тільки міг, робив їм пакості за те, що утісняли й знущалися над бідними людьми. В тім часі у Хустському замку засіли великі багаті, графи та поміщики.

– Чекайте, шкуродери! Я вас навчу розуму, – говорив сердито Пинтя, коли задумав розбити Хустський замок.

Змайстрував з твердого дерева гармату, оббив її залізними обручами, зробив відповідні кулі і все це вивіз на гору Чебрин, що за Тисою. Гармату поставив на один величезний камінь і націлив на Хустський замок. Першим пострілом розбив покрівлі будинків. Другий постріл розбив стіни. Багато панів загинуло, а ті, що залишилися в живих, порозбігалися, мов миші, залишивши у підвалинах замку багато золота, срібла та різних дорогоцінностей. А коли Пинтя пішов подивитися на замок, то там тільки руїни найшов і ніде ні душі живої. Потім на горі Чебрин викопав одну велику яму і там заховав свою гармату. Та так її заховав, що і по сьогоднішній день ніхто не знає, де знадиться та гармата. А до того золота і срібла, до тих дорогоцінностей, що залишили багаті, ніхто не може добратися, бо в підземеллі замку повно нечистих духів, які стережуть

³²⁸ Грабовецький В. Легендарні опришки – лицарі Карпат (XVI-XIX). С. 61-62; Грабовецький В. Народні герої Іван Пискливий і Степан Пинта. До 400-річчя виступів легендарних месників Прикарпаття і Закарпаття. Івано-Франківськ, 2004. 40 с.

³²⁹ Висіцька Т. Опришки. Легенди і дійсність. Ужгород: ЛІРА, 2007. С. 68-86.

це майно»³³⁰. «Ні про дані з біографії Пинті, – констатує Т. Висіцька, – ні про його допомогу біднякам у документах, що збереглися до наших днів, не згадується. Написано лише, що він грабував, убивав (як і будь-який опришок). Дослідники посилаються на три документи, що знаходяться в ДАЗО (Державний архів Закарпатської області – Авт.), про діяльність Пинті... Лише в одному з них йдеться про злодія Пинтю, у двох інших прізвище Пинті взагалі не згадується... Дослідниками записані легенди ще про двох опришків – Бибу, який діяв приблизно у ХVІІІ ст. в околицях Синевирської Поляни на Міжгірщині, та Івана Бецу. Архівних документів про опришка Бибу автором не знайдено, Беца Іван з сином – реальні особи»³³¹. Володимир Грабовецький про Бибу теж не вказує. Учений твердить, що рух покутських опришків Пинті і Пискливого на початку ХVІІІ ст. розгортався поряд з народним рухом у Закарпатській Україні, де повсталими керував Іван Шугай, діяльність якого народні маси прославили в усній творчості³³².

Найбільшого розмаху опришківський рух набув у першій половині ХVІІІ ст., коли його очолив народний герой Олекса Довбуш. У 30–40-х роках ХVІІІ ст. все Прикарпаття, Закарпаття і Буковина палають у вогні опришківства. Можливо, що саме тоді, у загоні Довбуша з'явився опришок Андрій Пилип'юк, який 9 років служив у якогось Василя в селі Требушанах на Закарпатті. Наприкінці 30-х років у Довбуша активно діють закарпатці. Нам відомі імена семи опришків, які були уродженцями нашого краю – син Серичина з Ясіня, його односельчани Матвій Цюперик, Гриць Мартушуків, Круцяків, Іван з Валені, Рохників з села Будуші, Анатолій з Серби. Додамо, що в опришківські загони не приймали кого завгодно. Завдяки творчості В. Грабовецького ми маємо можливість ознайомитися з матеріалами судових процесів, які у свій час були зовсім невідомими для широких кіл читачів. Андрій Пилип'юк на суді розповідав, що Довбуш «котрого взяв, а котрий не сподобався йому з тих легінів, вибраковував і відганяв від купи». А. Пилип'юку, коли він

³³⁰ Там само. С. 75-76.

³³¹ Там само. С. 81.

³³² Грабовецький В. Легендарні опришки – лицарі Карпат (ХVІ-ХІХ). С. 61-62.

вступав до загону Довбуша, наказано було «присягати на стрільбу, що не покине» своїх товаришів.

Базою діяльності опришків були, зрозуміло, Карпатські гори. Для них не існувало ніяких державних кордонів, вони швидко могли відірватися від погоні, і, користуючись своїм знанням місцевості, сховатись на Закарпатті, Буковині, де на них завжди чекала підтримка інших загонів опришків. У 1744 р. Довбуш прийняв рішення перейти Карпати і зупинитися на Закарпатті. Чим це було викликане? «Небезпека потрапити до рук карателів, які захопили Покуття, – писав В. Грабовецький, – була досить реальною. Тому Олекса Довбуш вирішує перейти Карпати і зупинитися на Закарпатті, де угорські війська ще не встигли розгорнути такого широкого наступу, як польська шляхта. Своім новим опорним пунктом він не випадково обирає гори навколо с. Ясіня, адже в цих околицях було чимало знайомих, котрі при необхідності могли надати допомогу зброєю і харчами, налагодити розвідку та поповнити загін новими людьми. Звідси Олекса Довбуш навесні і влітку 1744 р. розгортає свої найбільші і найвіддаленіші походи за межі галицької землі»³³³. У 1744–1745 рр. Довбуш повернувся на Закарпаття і вже в червні-липні вербував нових опришків. У цей час до загону вступає Василь Баюрак, наступник Довбуша.

Нерідко польська шляхта домовлялася з угорськими феодалами про ведення спільних бойових дій проти опришків. На початку вересня 1744 р., вважає В. Грабовецький, «на Угорщині почали переслідувати загін місцеві війська. До цього спричинилися або наступи опришків на угорську шляхту, або просто домовленість польського уряду з угорським, як це мало місце, починаючи з ХVІ ст. Під тиском угорських військ Олекса Довбуш знов переходить Карпати і робить далекі походи на захід Галицького Прикарпаття. Невідомо тільки, чому Баюрак на суді змовчав про ці походи восени 1744 р., заявивши, що після переходу в Чорногору під натиском угорського війська загін «не ходив вже того року на розбій». Це, правдоподібно, викликане особистими міркуваннями підсудного».

На початку зими 1744 р. Довбуш знову повернувся на Закарпаття, але не міг зупинитися в с. Ясіня у своїх знайомих, тому що виникла

---

³³³ Грабовецький В. Олекса Довбуш (1700-1745). С. 104-106.

загроза переслідування з боку угорського уряду. Обережний ватажок у супроводі найближчих соратників перейшов у Чорногору і там у безпечному кутку Джерджя біля потоку, серед нікому невідомої глухої полонини збудував хату-зимівку та оселився з дружиною і групою найближчих побратимів-соратників. В. Грабовецький наводить переконливі докази підтримки опришків Довбуша місцевим населенням: «Чим же ви в тій дебрі через зиму живилися? Хто вам доносив їсти? Чи знав хто з сусідніх сіл про ту хату в ярі?» – запитували Баюрака на суді. «Ще заки я пристав до компанії, – відповідав підсудний, – був у Довбущуків товаристві Федько, наймит угорського шляхтича Речника. Відсилав давніше Довбущук на продаж по умовленій ціні всякі забрані фанти, китайки, упряж і таке інше, а відносив ті фанти Речникові його власний вівчар Івонуш Глодіян. Отже, той речник ще тоді не розраховувався з Довбущуків, був йому винен 50 маріяшів. То Довбуш пішов зі своєю компанією до Речникової кошари, забрав йому за 50 неоплачених маріяшів 50 овець, загнав їх до своєї зимівки, і тут товариші різали одну вівцю за другою і живилися тим м'ясом через зиму. Але ми мали й хліб. Довбущук, будиши раз у Ясині зі своїм сестрінцем у своєї жінки, залишив їй гроші на хліб. Вона пішла з тими грошми до Надвірної, накупила муки і пшоно, набрала муку на одного коня, а пшоно на другого, і то спровадив Довбущук до нашої хати, і тим ми живилися через цілу зиму»³³⁴.

В. Грабовецький справедливо зазначає, що «діяльність Олексі Довбуша на Угорщині й Закарпатті зокрема, досі не вивчена». Це стосується і останніх походів ватажка опришків. «Тільки зі зізнання Василя Баюрака відомо, що влітку 1745 р. приблизно в червні-липні ватажок перебував деякий час у закарпатському с. Ясині з двома побратимами: Павлом Орфенюком і Василем Баюраком. Тут знаходилася і його дружина... На другий день Довбуш назавжди покинув Закарпаття і перейшов на Покуття».

23 серпня 1745 р. Олексі Довбуш був смертельно поранений. Цікаво те, що він звертається до свого найближчого соратника Івана Рахівського, уродженця Закарпаття, і просить його:

Іванку мій, ба й Рахівський,

---

³³⁴ Грабовецький В. Олексі Довбуш (1700-1745). С. 111.

Озьми мене по-легінськи,
Ба й віднеси в Черногору.
Поховай ня серед бору.
Ялиночку прирубайте,
Моє тіло прикривайте.

Діяльність Олекси Довбуша високо оцінювали Юрій Федькович, Іван Франко, Гнат Хоткевич, Володимир Гжицький. Великий Каменяр, зокрема, писав: «...Перед ким дрожали смілі і сильні, корились горді? Перед Довбушем! На кого надіялися слабії, біднії і утиснені? На Довбуша! Хто був красою наших гір, начальником наших легінів? Довбуш!».

Народ не забув свого героя. «Через усе Прикарпаття, – писав В. Грабовецький, – над Прутом і Черемошем, над Бистрицею, Рибницею в Черногорі, на Закарпатті в околицях Рахівщини, Ужоцького перевалу і буковинських горах, – скрізь, де вода, сонце і вітри залишили на камені чи скелі свої сліди, народ пов'язує їх з іменем Довбуша»³³⁵. Пам'ятають Довбуша на Закарпатті. Відомо, що Ю. Федькович, готуючи до друку свою баладу «Довбуш», використав і народну творчість Закарпаття. Ще в студентські роки зацікавився фольклором і зібрав чимало пісень про опришків Я. Головацький. Ця його діяльність завершується виданням збірника «Народні пісні Галицької і Угорської Русі», де є чимало пісень про опришків, у тому числі кілька балад про Довбуша. У 1842–1843 рр. Іван Вагилевич опублікував свої спостереження з подорожі по Галичині й Закарпатті. В угорському журналі «Етнографія» за 1908 р. у п'ятому випуску надруковано статтю Т. Легоцького про Довбуша. Одним із героїв роману В. Гжицького «Довбуш» виступає Іван з Рахова. Драматурги Макаренко і Дубовик написали п'єсу «Олекса Довбуш», у якій показали, як підтримували Довбуша на Закарпатті.

Образ Олекси Довбуша знайшов відображення в образотворчому мистецтві закарпатських художників. У Великому Березному славиться своїми витворами з коріння дерева народний умілець І. Барна, котрого за майстерність називають «гірським чарівником». Він виконав барельєф «Олекса Довбуш»: ватажок, спершись рукою на топірець, стоїть на скелі і задумливо дивиться вдалечінь. Цікава

---

³³⁵ Грабовецький В. Олекса Довбуш (1700-1745). С. 113.

також робота ужгородського художника М. Поповича «Олекса Довбуш», виконана на дереві. Обробкою народної пісні про Довбуша «Ой, попід гай зелененький» займався багато композиторів. Найбільш вдало її обробив закарпатський композитор Задор Кость-Милославський на основі двох варіантів народних мелодій із закарпатського села Ясіня, яке було головною опорою Олекси Довбуша у 1744–1745 рр.

Із смертю Олекси Довбуша опришківський рух не припинився. Його справу продовжили Василь Баюрак та Іван Бойчук. Вони теж не припиняли зв'язки із Закарпаттям. Відомо, що в 1750 р. Баюрак зі своїм загonom напав на багатого орендаря в Нямці на Угорщині й захопив у нього 1300 червінців. У нього було багато друзів-закарпатців, та й місцеве населення його підтримувало. Іван Бойчук головним місцем свого перебування обрав село Ясіня на Закарпатті. Звідти він робив сміливі напади й на окремі прикарпатські міста Коломию, Болехів. Після взяття останнього, опришки в 1750 р. знову повернулися на Закарпаття³³⁶.

На початку ХІХ ст. рух опришків на Закарпатті посилювався. Великі загани їх діяли під керівництвом С. Товта і І. Кокоша в Ужанській долині. Наприкінці 40-х років ХІХ ст. на Мараморощині діяли бунтарі, очолювані І. Паляничем, уродженцем с. Іза. Активно діяли і опришки із загону Івана Волощука та Івана Вередюка. Загін спочатку був невеликий, у ньому було всього 8 чоловік, а потім зріс на 17 за рахунок вихідців із Закарпаття. Розпочавши свою діяльність навесні 1845 р., вони протягом семи тижнів учинили 16 нападів, з них 4 було здійснено в с. Ясіня. Деякий час опришки змушені були опісля переховуватись, бо знову посилулись каральні акції феодалів. Однак у 70-х роках ХІХ ст. відновив опришківські дії останній ватажок Микола Драгирук, або, як його називали, Бордюк. Його також незабаром спіймали, судили і повісили в 1878 р. Так припинив своє існування рух карпатських опришків. Він зародився на початку ХVІ ст. і наводив жах на панів аж до 70-х років ХІХ ст.

В. Грабовецький неодноразово у своїх працях порушував проблему «Запорізькі козаки і Закарпаття»³³⁷. Уперше запорізькі

---

³³⁶ Грабовецький В. Олекса Довбуш (1700-1745). С. 197.

³³⁷ Грабовецький В. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр. К.: Наукова думка, 1972. 192 с.; Грабовецький В. Згадаймо праведних гетьманів і кошових; де їх могили? Івано-Франківськ,

козаки з'явилися на Закарпатті в 1616 р. Того року, відзначають автори колективної монографії «Нариси історії Закарпаття», «загін козаків чисельністю кілька тисяч чоловік пройшов через Закарпаття і під Кошице розгромив армію трансільванських феодалів. Козаки вступали в контакт з русинським населенням, декотрих залучали до своїх рядів, їх загони нападали на маєтки окремих магнатів, сприяли піднесенню антифеодальної боротьби народних мас. Спілкування з козаками, які розмовляли з селянами на зрозумілій їм мові і були однієї з ними віри, вселяло надію, що за Карпатами живуть брати, які допоможуть їм у боротьбі проти соціального та національного гноблення. Королівська адміністрація, характеризуючи перебування козаків у Закарпатті, писала: «Тільки того треба боятися, що до козаків приєднуються їх одновірці і піддані Другета – верховинські руснаки, які і без того ненавидять своїх панів»³³⁸.

Удруге козацькі загони з'явилися на Закарпатті в 1619 р. З цього приводу відомий зарубіжний дослідник українського походження О. Баран опублікував статтю «Козаки на Закарпатті в 1619 році». Угорський магнат Юрій Гомонай-Другет вів тоді гостру боротьбу з семигородським князем Габором Бетленом і вирішив використати найманців – запорізьких козаків. «Юрій Ракоці, військовий комендант окупованої Мадярщини, – писав О. Баран, – довідавшись про приготування Гомоная, відразу писав до Бетлена про небезпеку козацького нападу. Але Бетлен в тому часі не вірив, що Гомонай міг нагромадити таку кількість найманих військ, з якими міг напасти на Семигород. Відписав Ракоцієві, що це тільки панікерські плітки і ними не варто перейматися». Однак Гомонай вже 27 жовтня вирушив з великим військом у бік Карпат, а 30 жовтня перейшов кордон. Козацьке військо нараховувало близько 10 тисяч чоловік, тим часом як Ракоці мав не більше 4 тисяч гайдуків. Спроби відтіснити козаків нічого не дали, за якусь мить семигородсько-угорське військо, охоплене панікою, почало втікати. «Перемога козаків була повна, – пише О. Баран, – тим більше, що козаки, переслідуючи утікачів, зробили вбитими коло двох тисяч вояків Ракоція, а між ними й багато

2005. 131 с.; Грабовецький В. Семен Височан. До 400-х роковин Богдана Хмельницького. Івано-Франківськ, 1995. 33 с.; Грабовецький В. Народний полководець Семен Височан. Івано-Франківськ, 2000. 64 с.; Грабовецький В. Богдан Хмельницький в історії України / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ, 2005. 48 с.

³³⁸ Нариси історії Закарпаття. Т. 1. Ужгород, 1993. С. 105.

офіцерів»³³⁹. 30 листопада військо козаків уже стояло біля Кошице, однак брама міста була закрита. Дізнавшись про те, що Ракоці підходить з підкріпленням, Гомонай із своїми козаками пішов у напрямку Пряшева. Тут ситуація була аналогічною, та найгірше полягало в тому, що казна Гомоная спорожніла і він уже не мав чим платити козакам. Останні, незадоволені таким станом справ, організували бунт, скинули полковника Рогавського і натомість обрали Адама Липського. Новий отаман прийняв рішення покинути Гомоная і повернутися в Польщу. Через деякий час це зробив і Гомонай, боячись репресій з боку Ракоці і Бетлена.

Як же зустрічали закарпатські русини козацьке військо? О. Баран писав: «Північна територія Мадярщини між Спішом і Ужанським комітатом була заселена здебільшого карпатськими українцями, а від них на південь також і словаками. Мадяр тут не було. Але вони тримали все в руках. Шляхта та державна адміністрація були здебільшого мадяри, а українці та словаки до 80% були кріпаками. Ці карпато-українські кріпаки дуже втішилися, коли побачили війська українських козаків, що ганяли за мадярськими панами та їхніми гайдуками». Необхідно погодитися з думкою відомого дослідника, що цей «національний підйом був дуже сильний і якби був засягнув такі східні українські комітати, як Берег, Угоча та Мараморош, то хто знає, чи не викликав був свого роду «Хмельниччину» на українським Закарпатті». Безперечно, що ця подія «поглибила зв'язки між закарпатцями та українцями з-поза Карпат»³⁴⁰.

У 1648 р. почалася народно-визвольна війна українського народу проти панської Польщі, про яку швидко стає відомо на Закарпатті. Про це свідчить запис, зроблений на рукописі Євангелія в 1648 р. у Великих Ком'ятах: «По смерті великого короля польського Владислава извоевали козаки Польщу. Почали ляхов істинати і гнати їх від ріки Дніпра до славного города Києва і звідти аж до Вісли. Старшому козакові було ім'я Хміль»³⁴¹.

Після успішного для Б. Хмельницького завершення битв під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями козацьке військо підійшло до Львова. В. Грабовецький писав, що «перебуваючи під Львовом,

³³⁹ Баран О. Козаки на Закарпатті в 1619-цім році. *Український Історик*. 1970. № 1-3. С. 76.

³⁴⁰ Баран О. Названа праця. С. 77-78.

³⁴¹ Нариси історії Закарпаття. Т. 1. С. 107.

Хмельницький поживавив дипломатичні відносини з Молдавією й Угорщиною і особисто почав переговори з семигородським воєводою Ракоцієм. Він надсилав до гетьмана під Львів своїх послів». Мемуарист Голінський пише, що «шляхті вдалося перехопити послів Ракоція в Галичині. Річ Посполита, боячись з'єднання угорців з козаками, робила все, щоб не допустити до Хмельницького угорських послів». Але цей же Голінський далі пише, що в грудні 1648 р. Хмельницький «радо прийняв секретне посольство» Ракоці під Львовом і після переговорів «наказав провести його за Львів двом тисячам козаків»³⁴².

Думки, висловлені В. Грабовецьким, підтверджуються джерелами і працями вітчизняних істориків. Що стосується листування між Богданом Хмельницьким і Юрієм Ракоці ІІ, то перший лист українського гетьмана до трансільванського князя датується 7 листопада 1648 р. У ньому Хмельницький писав: «...наша думка і переконання говорить, що ти майбутній наш пан і надійний опікун, тому що весь польський народ проти нас ворожнечею і гнівом пройнявся, ось чому від усієї нашої душі і серця ми одностайно бажаємо мати свою найсвітлішу високість опікуном і королем Польщі, нашої батьківщини... Наші послы, яких ми обрали з нашого війська і посилаємо до твоєї високості, розкажуть про цю справу твоїй високості для кращої і яснішої бесіди та порозуміння усно, ґрунтовно і дуже точно. Ласкаво просимо дати повну віру всіх їм словам»³⁴³.

Таким чином, відносини між Хмельницьким і Юрієм Ракоці були встановлені ще до грудня 1648 р. За наказом запорізького гетьмана кількатисячний козацький полк провів посольство Ракоці до самого Мукачева. Не викликає жодного сумніву, що поява козаків на Закарпатті впливала на українське населення, вселяла надію на визволення. Однак ще напередодні відправлення посольства в Угорщину козаки побували на Закарпатті. Микола Лелекач у своїй змістовній праці «Козаки в політичних комбінаціях мадярських панів в ХVІІІ ст.» писав, що вони проникали в Березьку та Ужанську жупи і

³⁴² Грабовецький В. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр. С. 74-75.

³⁴³ Документи Богдана Хмельницького. К., 1961. С. 102.

завдавали угорським феодалам великої шкоди, руйнували їх маєтки³⁴⁴.

З цього часу відносини між Хмельницьким і Ракоці не припинялися ні на мить. 10 лютого 1649 р. гетьман пише Ракоці листа, у якому викладає плани спільних дій проти Польщі. Хмельницький повідомляє: «Хоч ясновельможний гетьман з усіма військами, як запорізькими, так і татарськими, знову виступить проти поляків, він, однак, хоче, щоб було визначено час, коли ясновельможний гетьман, найясніші князі Трансильванії і ясновельможний князь Радзівіла – кожний із свого боку, з усіма своїми силами – вторгнуться в Польщу і виконають свій намір»³⁴⁵. 4 травня 1649 р. Хмельницький повідомляв трансільванського князя Сигізмунда Ракоці про мир і дружбу з молдавським воєводою. У лютому 1653 р. Хмельницького відвідав посланник Ракоці Степан Люц, який підтвердив наміри трансільванського князя бути в дружбі з козаками.

Документи свідчать, що козацьке військо неодноразово переходило Карпати. Якими шляхами воно йшло? На це питання намагався відповісти В. Грабовецький. Він писав: «У джерелах ми не знаходимо відповіді на запитання, через Сколівський чи Ужоцький перевали проходило козацьке військо з послами на Закарпаття. Але відомо, що на своєму шляху козаки громили як польську шляхту, так і угорських феодалів на Закарпатті, в околицях Ужгорода, Мукачева. Ужгородські власті доповідали 2 грудня 1648 р. німецькому імператорові Фердинандові III, що «козаки з татарами напали на Угорщину і пустошать все біля Унгвару (Ужгорода)». У фонді Осолінських Львівської державної наукової бібліотеки НАН України В. Грабовецький відшукав листа від українського воєводи про велику шкоду, заподіяну козаками магнатам.

Дипломатичні відносини Богдана Хмельницького з Юрієм Ракоці мали певні результати. Так, зокрема, у квітні 1651 р. угорський посол повідомляв гетьмана, що Юрій Ракоці виставить 60 000 війська на краківському напрямку. Таким чином, готувався широкий похід на Річ Посполиту, який би мав поставити її на коліна. Добросусідськими

³⁴⁴ Лелекач М. Козаки в політичних комбінаціях мадярських панів в XVIII ст. *Підкарпатська Русь*. 1931. Ч. 9-10. С. 197.

³⁴⁵ Документи Богдана Хмельницького. С. 102.

й далі залишалися відносини Хмельницького з молдавським господарем Василем Лупулом. Однак незабаром виникли непорозуміння між Ракоці та Лупулом, які не могли не вплинути на відносини з Україною.

Богдан Хмельницький не припиняв відносин із трансільванським князем і після укладення договору про воєнний союз із Росією у 1654 р. Переконавшись, що цар грубо порушує основні статті договору, Хмельницький вирішив шукати інших союзників і зберегти дружні відносини з Молдавією та Угорщиною³⁴⁶. Б. Хмельницький не тільки чекав допомоги від Ракоці, він неодноразово вислав йому війська на допомогу. Так, 31 грудня 1656 р. він видав Універсал про висилку на допомогу Юрію Ракоці козацького війська, їм було наказано, «жеби се злучили з войсками князя»³⁴⁷. На жаль, союз Хмельницького з Ракоці та шведським королем не увінчався успіхом. «Весною 1657 р., – писав М. Грушевський, – він і зачав війну з Польщею на спілку з Швецією й Ракоцієм, а проти волі Москви. Так мала злука України з Москвою розірватись. Але у війні козакам не пощастило, в війську прокинувся непослух. Хмельницький і без того хворий, а ся прикрість більше його розстроїла, і він вмер 27 липня 1657 р., лишивши справи непорішеними». У 1657 р. Ракоці теж зазнав невдачі – він втратив трон Трансільванії. Цим скористалися поляки, які напали на Закарпаття. Вони «грабували села і міста Закарпаття, – говорить в «Нарисах історії Закарпаття». – Особливо потерпіли міста Мукачево, Берегове, села Ракошино, Чинадієво, Підгоряни, Хуст, Вишково – всього близько 300 населених пунктів. Найбільше потерпіли селяни, які співчували козацтву, чекали його допомоги...».

Український історик з Дніпра Ю. Мицик відшукав нові документи, які свідчать про появу козаків на Закарпатті в 1684 р. Дослідник, оперуючи матеріалами фонду «Архів Замойських», відзначив: «У виявленій нами урядовій інструкції для польських дипломатів є і додаток, що стосується відправи українських дипломатів. У його 6-му пункті йдеться про видачу грошей на провіант у дорозі козакам з Унгвару, як тоді на угорський лад називався Ужгород, котрих очолював якийсь Заболоцький... Ще

---

³⁴⁶ Грушевський М. Про старі часи на Україні. Коротка історія України (для першого початку). К., 1907. С. 54.

³⁴⁷ Документи Богдана Хмельницького. С. 551; Див. також: Сергійчук В. Іменем війська запорозького. Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI-середини XVII століття. К., 1991.

нижче дописано пізніше: «А. Могила», що, можливо, засвідчує те, що осаул з Ужгорода та А. Могила, який був гетьманом Правобережної України у 1684–1686 рр., є одна і та ж особа»³⁴⁸. Останнім часом видруковано цілу низку фундаментальних досліджень про запорізьке козацтво³⁴⁹.

Отже, значне місце в працях В. Грабовецького посідають питання історії Закарпаття, які умовно можна звести до таких основних проблем: Закарпаття в XIII–XIX ст., соціально-економічне, політичне і культурне становище закарпатських гуцулів. Закарпатська Гуцульщина в XIX – на початку XX століття; діяльність карпатських опришків на Закарпатті, зв'язки місцевого населення з опришками; вплив народно-визвольної війни 1648–1654 рр. на Закарпаття, запорізькі козаки на Закарпатті. Із вищеназваного випливає, що в працях академіка В. Грабовецького міститься величезний фактичний матеріал, який дозволяє нам глибше зрозуміти історію України періоду феодалізму і зародження капіталістичних відносин, збагнути причини і наслідки антифеодальних рухів, зокрема, національну революцію середини XVII століття під проводом українського гетьмана Богдана Хмельницького.

---

³⁴⁸ Мицик Ю. Закарпатські козаки XVIII ст. *Карпатський край*. 1995. № 5-8. С. 144.

³⁴⁹ Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. Т. 1. 800 с.; Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол.: В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. Т. 2. 724 с.; Українське козацтво: Мала енциклопедія / Керівник авторського колективу Ф. Г. Турченко; Відповідальний редактор С. Р. Лях / Видання друге, доповнене і перероблене. К.: Генеза; Запоріжжя: Премер, 2006. 672 с.; Косенко Л. О. Козаки: Лицарський орден України: Факти. Міфи. Коментарі. Харків: ВД «Школа», 2007. 576 с.; Смолій В. А., Степанков В. С. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676) рр.. *Україна крізь віки*. Т. 7. К.: Альтернативи, 1999. 352 с.; Смолій В. А., Степанков В. С. Українська державна ідея: Проблеми формування, еволюції, реалізації. К.: Альтернативи, 1997. 368 с.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Академік Володимир Васильович Грабовецький справедливо вважається одним із найбільш відомих дослідників історії України періоду феодалізму. Протягом своєї багаторічної наукової діяльності він видав понад 1000 праць з різних проблем вітчизняної історії. Немаловажну роль в процесі становлення вченого відіграв його вчитель, видатний український історик академік І. П. Крип'якевич. Під його керівництвом В. В. Грабовецький пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до доктора історичних наук. В працях В. В. Грабовецького знайшли глибоке і всебічне відображення питання соціально-економічного, політичного і культурного розвитку, антифеодальна боротьба трудящих мас України, зокрема, західноукраїнських земель в XIII–XX ст. Саме західноукраїнський регіон знаходиться в центрі уваги В. В. Грабовецького.

Серед праць історика заслуговують особливої уваги фундаментальні дослідження «Нариси історії Прикарпаття» (вийшло шість томів), «Народний герой Олекса Довбуш», «Олекса Довбуш (1700–1745)», «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI–XIX століть», «Гуцульщина XIII–XIX століть. Історичний нарис», «Гуцульщина в другій половині XIX – початку XX ст.», «Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648–1654 рр.», «Селянське повстання на Прикарпатті 1490–1492 рр. під приводом Мухи», «Вірменські поселення XIII–XVIII ст.» та багато інших. В них глибоко проаналізовано соціально-економічне і правове становище селян і міщан західноукраїнських земель, доведено, що посилення феодально-кріпосницького гніту приводило до масових повстань, зумовило виникнення опришківського руху. Володимир Грабовецький першим у вітчизняній історіографії дослідив це унікальне в нашій історії явище, прослідкувавши його еволюцію з XVI до кінця 70-х років XIX ст. Він, знову ж таки, першим з українських істориків найбільш повно описав життя і антикріпосницьку діяльність Олекси Довбуша, Василя Баюрака, Івана Бойчука, Семена і Гната Височанів та багатьох інших.

Понад 50 наукових праць В. В. Грабовецький присвятив історії запорізького козацтва та найвидатніших його представників. У своїх роботах вчений відобразив вплив народно-визвольної війни 1648–1654 років під проводом Богдана Хмельницького на західноукраїнські землі.

В. В. Грабовецьким найкраще у вітчизняній історіографії досліджено історію виникнення і діяльності вірменських поселень на Україні взагалі та Прикарпатті зокрема. Це також стосується дослідження ним прикарпатських міст і містечок. Не мають аналогів такі його монографії, як «Історія Коломиї», «Історія Калуша», «Історія Печеніжина», «Уторопи» та ряд інших.

Значне місце в працях В. В. Грабовецького посідають питання історії Закарпаття, які умовно можна звести до таких основних проблем: Закарпаття в XIII–XIX ст., соціально-економічне, політичне і культурне становище закарпатських гуцулів. Закарпатська Гуцульщина в XIX – на початку XX століття; діяльність карпатських опришків на Закарпатті, зв'язки місцевого населення з опришками; вплив народно-визвольної війни 1648–1654 рр. на Закарпаття, запорізькі козаки на Закарпатті.

Із вищеназваного випливає, що в працях академіка В. В. Грабовецького міститься величезний фактичний матеріал, який дозволяє нам глибше зрозуміти історію України періоду феодалізму і зародження капіталістичних відносин, зрозуміти причини і наслідки антифеодальних рухів, зокрема, національної революції середини XVII століття під проводом українського гетьмана Богдана Хмельницького.

*МИКОЛА ВЕГЕШ, ІГОР ВЕГЕШ, МИКОЛА ПАЛІНЧАК, ЯН ГОЛОНІЧ
ДОСЛІДНИК ОЛЕКСИ ДОВБУША І КАРПАТСЬКИХ ОПРИШКІВ
ВОЛОДИМИР ГРАБОВЕЦЬКИЙ З ДУМОЮ ПРО УКРАЇНУ
(АВТОБІОГРАФІЧНІ ЗАМІТКИ. СПОГАДИ)*

**ВОЛОДИМИР ГРАБОВЕЦЬКИЙ З ДУМОЮ ПРО
УКРАЇНУ
(АВТОБІОГРАФІЧНІ ЗАМІТКИ. СПОГАДИ)**

ІЗ ЖИТТЄВИХ ДОРІГ

А час пливе, пливе,
І все з собою забирає
Лиш пам'ять нашу про віки
У серці нашім залишає

Володимир Грабовецький

Моє дитинство

Моє дитинство як і тисячі інших почалося у важке лихоліття, в період панування на галицьких землях довоєнної Польщі.

Покутський край – складова частина Галичини – після захоплення її Польщею (1919 р.) став колоніальним додатком польської корони. Сюди насунуло багато осадників – колишніх легіонерів Пілсудського, Галлера та інших чиновників, католицького духовенства тощо.

Захопивши кращі землі та опираючись на місцевий нововстановлений адміністративний апарат, іноземне панство всевладно панувало у поневоленому галицькому краю в 30-х роках ХХ століття. Галицьке селянство, розорене війною, переходом австро-польсько-румунських військ, в переважній більшості опинилося в жалюгідному становищі, особливо убогі й обезземелені категорії селян.

З такого середовища, з найбільш бідної селянської верстви походив мій рід Грабовецьких. За переказами батька і діда мій рід походив з давніх княжих часів з невеличкого гірського села Грабовець, що розташоване на Богородчанщині. Від назви села і пішли наші прізвища Грабовецьких. Якось я відвідав це село і побачив ті місця, де колись в далекому минулому розростався наш рід. Село як село, з своїми полями, лісами, мальовничими урочищами справляє картину типової гуцульської гірської оселі.

Вже пізніше, досліджуючи історію Прикарпаття XIV – XVIII століть я довідався, що в письмових актах XIV ст. вже згадуються

прізвища Грабовецьких, які вийшли з Грабівця. Пізніше вони, мої предки, розселилися по різних селах Прикарпаття. В «Словнику староукраїнської мови XIV – XV ст.» (Т.1. К., 1977) на 259 сторінці згадується село Грабовець (назва села у Галицькій землі): «па(н) птръ Владковичъ... сведчю... аже Миха(л) Грабовецкий а пан(ь) терашь пиликовичъ просили кроля о границу промежи Грабовца а тисмнича(н)ь» (Галич, 1404 р., 67-68). Це найстаріша згадка про рід Грабовецьких в Грабівці. Пізніше, ще в 1424 році, згадується ще й Михайло Грабовецький. Як видно, це були колишні дрібні бояри періоду Галицького князівства, які після загарбання Галичини залишалися з своїми привілеями, але частина їх, не отримавши підтвердження своїх прав, скотилася до селянських категорій.

Один із моїх пра-прадідів (невідомо коли) осів у старовинному селі Печеніжині біля Коломиї, мабуть в середині XVIII століття, бо в Печеніжинському ключі в 1722 р. ще не згадується це прізвище. Тільки наприкінці цього століття один із Грабовецьких був війтом громади Печеніжина.

Моя родина була небагатою. В часи, коли я народився, за розповіддю батька і сестри Марії у нас було всього-навсього кілька мізерних клаптиків, або як тоді називали моргів землі, розкинутих в кількох урочищах, званими «горб», «підтичка», «той город», «крушена». Утримати сім'ю, та ще й велику (адже я був сьомою дитиною), майже було неможливо. «Нащо було цього сьомого», – не раз я чув дорікання моєї мами, яка з болем серця нарікала на свою бідність і тяжке життя багатосімейної родини. Адже нестатки, убогість, великі податки не давали можливості зводити кінці з кінцями. Коли згадую нашу стареньку хатину під соломою, однокімнатну з сінями, глиняною долівкою, піччю і черепняними горнами та дерев'яними ложками, і ті невибагливі страви – кулешу, юшку, мелай, чорний хліб, яких недоставало на переднівок, то можу собі уявити нещасну долю своїх батьків. Мати завжди в будень ходила в латаній сорочці, старій запасці і фартушку. А ми маленькі, я і сестри Марія, Параска, брати Іван і Федір лише на свята могли одягтися в кращу сорочку і штани. Коли згадую наші селянські поля в період мого нещасного босоногого дитинства, то немов у сні видніються дрібні міжсмузжя, сторонки, засіяні житом і пшеницею, ячменем, всякою огородиною, а на них почорнілих від сонця і роботи,

своїх односельчан, що день в день тяжко обробляли ці підзолисті ґрунти.

Цікаво згадати як я пішов першою ходою по рідній землі. За спогадами сестри Марії це було в перший рік мого дитинства. Якось мати з сестрою пішли на річку, звану Зарінок, мити зерно пшениці, а мене залишили ще сидячого на беріжку біля хати. І раптом вони здивовано побачили як я опинився біля них, йдучи рівним ходом. Це були мої перші кроки по землі, яка мене породила.

З маленького доля мене не голубила. З п'яти років я почав пасти ягнята і вівці за селом, і так було до дванадцяти років. Шкільні роки... Нелегкими вони в мене виявилися. В шість років батько записав мене у початкову українську школу (так звану «Рідну школу»), за яку боролися селяни довгі роки. Тут було всього чотири класи, в яких навчали дітей вчителі Гафія Миколаївна Пнівчук, Стефанів, Чупрей і Новак. Вчили нас за букварем читати і писати. Ми читали «Кобзар» Тараса Шевченка, вірші Івана Франка, Маркіяна Шашкевича, Лесі Українки, Марії Підгірянки. Особливо любив читати і запам'ятовувати вірші Тараса Шевченка, які йшли до мого серця і відкривали героїчні сторінки нашого народу в минулому. Нераз плакав і переживав за Галайду в поемі «Гайдамаки», Степана в «Невольнику» і безталанну, скривджену Катерину. Одного разу так захопився «Кобзарем», що намалював олівцем поета, за що був похвалений вчителем. Вперше ми, сільські учні, читали твори Міцкевича, Пушкіна, Шіллера, Гете.

А який вигляд мали тодішні учні... Були зодягнені в селянський одяг – білі сорочки і штани з полотна, тканого моїм батьком-ткачем, і підперезані крайками. Через плече перекинута полотняна торба, в середині якої кілька зошитів, буквар і чорна дощечка для писання, перник з олівцем та простою ручкою. Ось і все. Босо ходили до пізньої осені, а там взували постолі, обмотуючи онучами. З пізньої осені, зимою і ранньою весною зодягами байбараки з витканого овечого сукна, а під спід одягали кабат або кіптар. Одяг учні мали різний. Багатші ходили в більш новому одязі, бідніші – в старому, поношеному, часто в полатаних штанах, чорній сорочці, потертому кіптарі чи кабаті. По одязі такого учня можна було судити про соціальний стан тієї чи іншої селянської родини. Це досить чітко

відзеркалює фотографія учнів з 30-х років, яка збереглася в мене з того часу.

Та, на жаль, не пощастило мені завершити навчання в українській школі. Не змогли батьки платити гроші за навчання, хоч вони були не великі, всього 5 злотих за місяць. Але й тих не було, навіть на нафту до лампи бракувало. От і доводилось увечері при каганці вчити уроки, писати і читати.

З болем в серці батько змушений був перевести мене до утравістичної школи з польською мовою навчання. А там були свої порядки. Переступивши поріг, ми, селянські діти, відразу відчували панську школу. Нас садили за останні парти, бо на перших сиділи діти польських чиновників, урядовців та поліцаїв. Усі вчителі-поляки зі зневажанням відносилися до нас, часто називаючи «бидлом» (худобою), «хлопом» (селянином). Беручи з них приклад, їх синки-учні нас ображали поганими словами, що нерідко закінчувалося фізичними сутичками. Хоч ініціаторами, як правило, виступали полячки, однак карали за всі порушення саме нас.

Директором школи був осадник, колишній легіонер Пілсудського на прізвище Гіжейовський. Був він середнього росту, лице подовговате і зарозуміле, одягнений у легіонерський кітель-галерчик. Вчив історію. Він вкрай негативно відносився до учнів, як тоді казали «руської віри», бо слово українець замовчувалося. Улюбленим його виразом було: «мільч русін» (мовчи русине). Цей пан директор не злюбив мене з перших днів. Коли він розповідав про Богдана Хмельницького, то називав його розбійником і ворохобником Речі Посполитої. І коли я наважився заперечити, висловившись, що Б. Хмельницький бив панів за знущання над селянами, то він накинувся на мене, витягнув на середину класу і бив до втрати моєї свідомості. Діти зі страху повтікали, а він після цієї «науки» мене, безпам'ятного і обкровавленого, залишив. Дали знати батькові, який мерщій прибіг і забрав додому. З плачем кинулася до мене мати, сестри, а я довго пам'ятав ці болі і «панську науку».

Потяг до освіти зародився у мене рано. Читати і писати навчився ще коли не ходив до школи. Бувало вижену овець на урочище «глід» або «заногу» чи «заверх», візьму в хлопців-школярів «Буквар» чи читанку, перегортаю, оглядаю сторінки, виводжу олівцем букви, а потім пишу і повторюю. Особливо любив малювати коней, корів та

вівці. Все тоді запам'ятовувалося – краєвиди села, смерекові та соснові столітні дуби. У моїй дитячій уяві вони здавалися якимись фантастичними, таємничими велетнями. А коли навчився читати й писати, то крім творів Тараса Шевченка зачитувався віршами галицьких письменників Юрія Федьковича, Маркіяна Шашкевича, новелами Марка Черемшини, Василя Стефаника, книги яких мені позичали мої ровесники з сусідніх хат.

І досі згадую незабутні рядки поезії Маркіяна Шашкевича із відомого альманаху «Русалки Дністрової» – «Веснівку», «Підлисе». Особливо захоплювався поетичними рядками:

Шуми вітре, шуми буйний,
На ліси, на гори.
Мою журбу неси думку
На підліські двори...
Там колодязь студесенький,
А дуб воду тягне;
Не так щастя, як той води
Моя душа багне.
Підлисенько гора біла!
Як тебе не бачу,
Так ми тяжко, так ми сумно,
Що трохи не плачу.

Сидячи на призьбі моєї незабутньої старенької столітньої хати, бувало весною читаю вірш своїм сестрам із поеми Юрія Федьковича «Довбуш». Із хати виходять мати і батько та прислуховуються до моєї декламації. Нераз батько говорив: «Синку, ти будеш у нас вченим, Господи тобі допоможи».

Якось, не пам'ятаю сьогодні, звідки до мене потрапила книжечка новел нашого земляка – письменника Василя Стефаника. У ній я прочитав щось таке, що мене тоді юного лякало в день і в ночі. Я зривався у сні. А все почалося з того, що я прочитав новелу «Новина», в якій йшлося про обездоленого і бідного батька, який, не маючи можливості прокормити дітей, щоб вони не померли, потопив їх в річці. Не знав я тоді, босоногий і худенький Володко (як мене всі тоді називали), що така доля була і в мене після появи на світ. Вже працюючи професором Івано-Франківського педінституту, я дізнався від старшої сестри Марії, що після мого народження мати просила

Бога забрати мене, не в змозі прогодувати найменшого синочка, бо нестатки так докучали, що родина жила впроголодь.

Ще не раз підстерігала мене смерть у дитинстві. Мати пригадувала, що винесла мене, немовля, на поле, положила в борозні, а сама почала сапати картоплю. Через деякий час повернулася, щоб прогодувати мене материнським молоком. Те, що вона побачила, страшенно налякало її. Крик матері пронісся по всіх горах. Збіглися сусіди. На моїх грудях сиділа скрючена гадюка, раз від разу мотаючи головою і шепучи на небажаних глядачів. Сусіди порадили поспішно заварити молоко і на бляшанці підсунути до дитини. Почувши запах молока, гадюка сповзла з мене і просунулася до молока. Мене схопили, а гадюка встигла лише підняти голову і повернулася назад. Так мене врятувала щаслива доля, подарувавши життя.

Шість класів я закінчив у Печеніжині влітку 1939 року. Мої поступи були добрими, але з'явилось бажання продовжити навчання в коломийській гімназії. Мої ровесники та й старші хлопці навчалися в ній. Тепер там розміщений музей народного мистецтва «Гуцульщина». Цей Народний дім був збудований українською громадськістю в 1902 році. Я з захопленням дивився вслід гімназістам, які приїжджали до села у гімназійній формі.

Але поступити в гімназію мені, бідному селянському хлопцеві, не могло бути й мови. Треба було платити за навчання, а грошей не вистачало на одяг, їжу і податки, які особливо пригнічували батьків. Та й хату треба було будувати, бо стара, під соломою, вже розвалювалася. Нарешті, в 1938 році, відмовляючи собі в усьому, ми ввійшли до нової хати, яка і досі стоїть, нагадуючи мені ті важкі роки нашої селянської долі.

«Тату, мамо! Я хочу вчитися в Коломиї», – благав своїх нещасних батьків. На що мати, як правило, відповідала: «Синку, звідки взяти гроші, коли і нафти до каганця нема за що купити». В день, коли почалися вступні іспити до гімназії, сини багатих селян фірами з батьками виїхали до Коломиї, а я аж заплакав з туги за наукою. Такий жаль мене охопив, що я не знаходив собі місця. Думав, думав і нарешті вирішив будь-яким способом піти до Коломиї.

Вигнавши свої овечки в поле, залишив доглядати за ними сусідську дівчину, а сам в подертих штанях і сорочці, підперезаній

крайкою, пішов у Коломию. Розпитавши людей, підійшов до приміщення гімназії. Сторож зустрів мене словами: «Хлопчику, ти звідки взявся, пустити тебе в таких латках я не можу». «З дітьми газдів із Печеніжина приїхав і хочу їм щось сказати» – відповів я. Мене впустили в приміщення. Я із зацікавленням розглядав широкі коридори, вздовж яких біля дверей сиділи мої ровесники. Одні з них раділи, інші плакали, що не склали вступних іспитів. На моєму шляху став священик і запитав: «Хто ти, що тут робиш у такому вигляді?». Я розплакався і крізь сльози сказав, що родом з Печеніжина, але батьки не в змозі мені допомогти поступити вчитися.

Він взяв мене за руку, запитав дещо з релігії і повів до інших викладачів. Опитували мене з арифметики, читання, писання, ставлячись при цьому дуже доброзичливо і зі співчуттям. Після цього директор гімназії М. Микитюк зібрав усіх вступників і оголосив наслідки іспитів. Зчинився страшний гамір: одні раділи, що здали, інші плакали, що не витримали вступних випробувань. Зачитали моє прізвище і я вийшов на середину. Всі одразу засміялися, побачивши мене в такому жалюгідному вигляді. Я опустил очі. «А ти як тут опинився, ти сирота?» – звернувся знову до мене директор. Я почав просити багатших господарів позичити кілька злотих і так назбирав їх 10, передавши в руки директору. «Хлопчику, ти склав дуже добре», – сказав директор, погладивши по голові. – «Приходи першого вересня на навчання».

Я з радістю на розворі фіри орендаря Дувида повернувся пізно ввечері додому. Мати посварила, що залишив вівці в полі, але батько її заспокоїв: «Не свари, бачиш, син тягнеться до науки. Мусимо все зробити, щоб хоч він один з наших діточок закінчив школу. Може продамо сіна та поможемо йому в цьому». Зажурилися мої батьки. Вони прагнули, щоб хоч сьома дитина одержала освіту, але бідність не дозволяла вірити в це.

Моя мрія сповнилася і я вступив до четвертої класи Коломийської середньої школи №1, колишньої відомої української гімназії. Вперше вступив на поріг тієї школи, де колись вчилися видатні діячі галицької культури, члени «Покутської трійці», відомі письменники Василь Стефаник, Марко Черемшина, Лесь Мартович та багато інших. Тут я закінчив четвертий і п'ятий класи середньої

школи. Здавалося, радості не було кінця. Та не довго довелося радіти. Почалася Друга світова війна.

Ми з сільськими хлопцями пасли худобу в урочищі Ликані. Тут перебувала на військових вправах група червоноармійців, з якими ми, сільські хлопчачки, познайомилися. Вони нас частували хлібом, консервами і давали біноклі, з допомогою яких ми роздивлялися сині гори, окутані хмарами. Раділи всьому. 22 червня 1941 року ми почули рев літаків і далекі вибухи вбік Станіславова. Ми ще не усвідомлювали, що почалася війна. І коли питали червоноармійців про грізну канонаду, то вони, як правило, мовчали. Тільки один із них, підійшовши до нас, з сумом сказав: «Хлопчики, мабуть почалася війна». Вишикувавшись у ряди, вони попрямували у напрямку села. Останніми були їх слова: «Дітоньки, ми ще повернемося до вас». Пригадую, який жаль огорнув мене, коли їх постаті розтворилися в ранньому тумані. Яка їх доля? Що з ними було потім?

Повернувшись у село, ми довідалися від батьків, що почалася війна між Радянським Союзом і Німеччиною. Через кілька днів з'явилися німці, на шапках яких виднілися хрести і черепи. Це були гестапівці. Почалися арешти сільських активістів, проводилася реквізиція селянського майна та худоби. Людей зганяли на роботи в так звані «фортшпани». Над рідною домівкою повіяло сумом.

Село зубожіло. Все нагадувало про початок страшних часів. У 1942 році почався голод. Про навчання не могло бути й мови. Весна 1942 року була дощовою і холодною. Ми мали одного коня, при допомозі якого орали і сіяли на полях. Важко доводилося. Самі голодні, гнали замучених коней при оранці, або управляли чипігами плуга. Якось орючи на урочищі Чертежі, я сів у борозну і сказав своїй напарниці: «Олено, як я хочу вчитися». Вона задумалася і відповіла: «Влодку, бачиш мою долоню, як на ній ніколи не виросте волосся, так і ти вже не будеш вчитися». Помилилася моя співбесідниця. Вона не знала, що закінчиться війна і я продовжу навчання.

Голодний 1942 рік дався тяжко знати нам, печеніжським селянам. Масові побори збіжжя окупантами, неврожай привели до того, що перед передніркою люди почали пухнути з голоду, вмирили цілими сім'ями.

Моє навчання в 1942 – 1944 роках

Щоб якимось допомогти своїй родині мене старша сестра Олена забрала до Винник поблизу Львова, де вона працювала на львівській тютюновій фабриці. В цьому містечку я й провів свою юність.

Сестра зрозуміла мій потяг до навчання і вирішила влаштувати мене до однієї з львівських гімназій. Поскільки у вересні 1942 року гімназійні класи були вже укомплектовані, то за порадою греко-католицького пароха о. Антона Потучняка, пізніше репресованого радянськими органами, мене влаштували в малу греко-католицьку семінарію. Бути священиком я мріяв з дитячих років.

Будучи вихований в морально-віруючій селянській родині, змалку любив свою греко-католицьку церкву. Мій батько – Василь Грабовецький, починаючи з 1932 року був паламарем при горішній Печеніжинській церкві святого Михайла і завжди брав мене до цієї святині. З глибокою любов'ю я маленьким служив місцевим священикам при відправленні Богослужіння. Зберігаються в пам'яті величаві події церковного відзначення 950-річчя Хрещення України – Русі, яке урочисто при здвизі церковної процесії відправлялося у рідному селі Печеніжині. Саме тоді у мене зародилася мрія стати в майбутньому священиком. Ох! Як я молився, щоб збулася моя мрія. Друга світова війна перекреслила мої сподівання, але тепер, із вступом до Малої духовної семінарії, здавалося, що нарешті я стану духовним пастором.

Мене влаштовано в семінарській бурсі по тодішній вулиці Секстуській. Я познайомився з багатьма семінаристами, переважно дітьми священиків, галицької інтелігенції, а також вихідцями із християнських селянських родин. Мене вчили латинську мову професор Юрій Мушак, українську мову і літературу Редько, німецьку мову Іван Паук, математику Мирослав Капко. Згодом, в радянський час, я близько з ними познайомився.

Я охоче навчався і мріяв про своє священиче майбутнє. Рання і вечірня молитви в семінарській каплиці, навчання в класах, підготовка до наступних занять під керівництвом наших отців-наставників Карпінського, Левінця і Фурикевича ще більше захоплювали мене. З особливим піднесенням ми, семінаристи, зустрічали єпископа Йосифа Сліпого, який часто навідувався до

нашої семінарії й інколи обідав з нами. Тоді владика був ректором Великої Богословської академії. Значна частина часу проходила у спілкуванні з питомцями академії. На мене справляли великий вплив часті дискусії між семінаристами на релігійні та світські теми, що носили український національно-духовний характер. Так, в навчанні та молитвах, щирих бесідах спливали дні і місяці 1942-1943 років. Літні вакації проводив у Винниках поряд із сестрою або в колі родини у Печеніжині.

Наступив 1944 рік. Вже відчувалося, що завершується війна, німці програють бої за боями. Весною 1944 року в місті Львові почалася евакуація місцевої німецької адміністрації. Надходили слухи, що радянські війська, особливо після битви під Бродами, захопили значні території Галичини. Мій однокурсник Михайло Воробець, повертаючись із рідної оселі, повідомив про захоплення радянськими військами ряду районів на Прикарпатті. Частина семінаристів виїхала на Захід, інші – повернулися у рідні місця. Я зовсім розгубився. Тим більше, що моя опікунка сестра Олена заховалася від родини директора тютюнової фабрики, у якого працювала кухаркою. Це був германізований чех і хотів сестру забрати з собою, що загрожувало мені виключенням із семінарії за несплату навчання.

На початок липня нас, семінаристів, залишилося дуже мало. Лінія фронту наближалася до Львова. Вже чути було гуркіт гарматних пострілів на околицях древнього міста. Тоді нас за розпорядженням єпископа Йосифа Сліпого перевели у Святоюрівські приміщення, де ми пересиділи фронтовий час. Під час бомбардування переховувались із церковним кліром у підземеллях Церкви Святого Юра.

З того часу запам'яталися такі події: коли німці відступили зі Львова, а радянські війська ним ще не заволоділи, якісь невідомі озброєні люди вдиралися до будинків української прогресивної інтелігенції, шантажуючи та вбиваючи її найкращих представників. Пізніше домовини з убитими українцями я бачив на подвір'ї Церкви Святого Юра. Ходили чутки, що цими вбивцями були активісти польської Армії Крайової.

Коли Львів був звільнений, деякі учасники капели «Трембіта» відбули аудієнцію в митрополита Андрея Шептицького. В

Святоюрській консисторії мені видали документ, який засвідчував, що я в 1942-1944 роках навчався в малій Духовній семінарії. Повернувшись у Винники, я влаштувався наприкінці серпня 1944 року секретарем міського споживчого товариства, а опісля працював у кіоску та продавцем у залізничному магазині. Проте потяг до навчання не покидав мене, хоча підготовка з деяких предметів була незадовільною. Семирічна освіта за Польщі, короткочасне навчання в Коломийській гімназії, а згодом у семінарії не відповідали програмам радянської середньої школи, де рівень окремих дисциплін (математика, фізика) був вищим. Тоді я задумав продовжувати навчання у Винниківській середній школі. Хочу сказати, що директор цієї школи Михайло Степанович Чеславський привітно зустрів мене. Він запитав, які я маю документи про освіту. Поглянувши на мою довідку про навчання в духовній семінарії, сказав: «Заховайте цей папірець з Христом на пам'ять, а Вас я можу зарахувати тільки до девятого класу нашої середньої школи». Це був 1946 рік.

Шкільні та університетські роки (1946 – 1952)

Виявилось, що українську мову, літературу і особливо історію я знав, зате з алгебри, фізики та геометрії відставав. І тут мені значно допоміг оволодіти азами математичних знань мій однокласник Анатолій Чистін – відмінник навчання і надзвичайно старанний учень. На жаль, навчаючись у десятому класі (1947 р.), він помер. Поступово, переборюючи матеріальні труднощі, я наполегливо вчився. Згодом я вирішив перейти у десятий клас школи робітничої молоді, влаштувався на роботу, одночасно навчаючись і працюючи. Не можу не згадати моїх тодішніх вчителів – директора школи і викладача фізики М. С. Чеславського, вчителів хімії М. П. Шевчук, геометрії, тригонометрії та алгебри І. А. Безрука, історії Д. О. Гайворонюка, української мови і літератури І. Т. Полека. Останній був глибоким знавцем свого предмету, колишнім професором Львівської української гімназії, автором підручника «З побуту греків і римлян» (1936). Всі вони не шкодували сил, передавали нам свої знання, сприяли у виборі улюблених професій.

Навчаючись у десятому класі середньої школи робітничої молоді, я організував драматичний гурток, який ставив п'єси Карпенка-Карого, Старицького, Котляревського у Винниківському Будинку культури, Будинку культури тютюнової фабрики, в сусідніх з Винниками селах – Чишкові, Підбірцях, Миклашові. В цій оселі я відвідав могилу Ольги Рошкевич, яку так любив Іван Франко. Ми поклали на її місце поховання вінок з написом «На пам'ять Ользі Рошкевич від учнів Винниківської школи. Вічна пам'ять».

Закінчивши у червні 1947 року середню школу робітничої молоді та одержавши атестат зрілості, я поступив на історичний факультет Львівського державного університету. Моя мрія збулася. Львівський університет із своїми давніми традиціями робив на мене велике враження. Тут свого часу навчалися видатні діячі української науки і культури. Мріяв читати лекції славетний Іван Франко, однак реакційні сили тодішнього австро-угорського чиновництва не допустили Великого Каменяра до викладацької діяльності.

П'ять років мого навчання в університеті були роками наполегливої праці над вивченням різноманітних дисциплін. Тут, в університетській бібліотеці, яка знаходилася по вулиці Драгоманова, до моїх рук потрапляли різні унікальні книги-стародруки, що притягало мене до глибокого пізнання історичного процесу, насамперед героїчного минулого історії України. Уже з перших днів університетського навчання мене особливо зацікавила історія рідного краю, малодосліджені сторінки багатовікової історії українського селянства, з середовища якого вийшли мої бідні батьки. І мені, їх синові, уродженцю прикарпатського краю, вдалося дещо пізніше збагнути ази цих знань.

Пам'ятним був для мене перший курс, коли однокурсники довірили мені поважну посаду старости історичного гуртка при кафедрі історії стародавнього світу. З теплотою і вдячністю згадую завідувача кафедрою Івана Івановича Вийківського – кандидата історичних наук, доцента. Як сьогодні бачу перед собою професора Вейцківського. Середнього росту, з добрим і усміхненим обличчям, він був особливо талановитим педагогом і глибоким знавцем історії античності. Його курс історії Стародавньої Греції та Риму ми слухали з насолодою. Захоплений своїми розповідями на лекціях, які читав без конспектів, він мав звичку усміхатися до себе. Його добре і

розумне лице захоплювало наші голови, збагачуючи пам'ять ґрунтовними знаннями історії античного світу.

Іван Іванович народився 1900 року в сім'ї службовця в Черкасах. Закінчив Свердловський Уральський пединститут у 1932 році, викладав у вищих навчальних закладах Саратова і Москви. В 1945 році переїхав до Львова, а з 1949 року очолював кафедру історії стародавнього світу. Ми, студенти, читали його наукові праці, які публікувалися в «Наукових записках Львівського університету» і надто багато черпали інформації з його знаменитих спецкурсів (Піррова війна, повстання рабів, зовнішня політика країн Західного Середземномор'я в 264-219 рр. до н.е.). До речі, в 1959 році, вийшла монографія І. І. Вейцківського під цією останньою назвою, на основі якої в 1960 році захищалася його докторська дисертація. В моєму домашньому архіві зберігається автореферат його дисертації з автографом мого вчителя: «Шановному й дорогому Володимирі Васильовичу від автора. 17. IV. 1960». Це був день захисту дисертації. Як сьогодні його пам'ятаю. Переповнений актовий зал Львівського держуніверситету 11 квітня 1960 року, де з великою ерудованістю вчений викладав свої тези і відповідав на запитання.

Як багато нам в майбутній науковій роботі дали спецкурси професора І. І. Вейцківського. Маю на увазі моїх колег-однокурсників М. П. Ковальського (сьогодні проректора Острозької академії) та З. М. Матисякевича (професора Тернопільської сільськогосподарської академії). «Основне, мої учні, – навчав нас тоді І. І. Вейцківський, – вміти шукати першоджерела, а ще більше вміти їх інтерпретувати у вибраній темі дослідження, строго притримуватись історизму». Ці його напутні слова були дороговказом всієї моєї 50-літньої наукової роботи. Вже після захисту кандидатської (1958) і навіть докторської дисертації (1968) я неодноразово зустрічався з професором Вейцківським і слухав його вельми цінні поради.

Другим талановитим моїм університетським вчителем був професор Дмитро Леонідович Похилевич – відомий медієвіст, дослідник аграрних відносин та історії селянства Польщі, Білорусії, Литви та України XV – XVIII ст. Скільки часу пройшло з 1948 року але й досі не забуваються лекції Д. Л. Похилевича з історії середніх віків. Високого росту, худощавий, з високопіднятим чолом професор

Похилевич, із глибоким знанням матеріалу, викладав курс в науково-проблемному і хронологічному плані. В його викладах відчувалась велика ерудованість, методологічна спрямованість, чіткі формулювання думок. За плечима професора був величезний науково-педагогічний стаж. Він народився в 1894 році на Житомирщині в бідній селянській сім'ї. Закінчивши в 1924 році Київський інститут народної освіти, він працював у вищих навчальних закладах України, Російської Федерації (1921-1945) та науково-дослідному інституті української культури в Харкові (1933-1934). Свого часу був репресований радянськими органами.

З 1946 року Д. Л. Похилевич завідував кафедрами історії середніх віків, історії південних і західних слов'ян. Це був найбільш плідний період в його науковій роботі. З-під пера вченого вийшли монографії «Крестьяне Белоруссии и Литвы в XVI – XVIII вв.» (1957), «Польша в добу феодалізму» (1965), «Крестьяне Белоруссии и Литвы во второй половине XVII века» (1966) та інші дещо менші за обсягом праці. «Треба вибрану тему дослідження, – закликав він молодих дослідників, – всебічно вивчати, основне не забувати своїх попередників у цій проблематиці, до найменшого аспекту вивчати літературу питання, максимально розшукувати нові невідомі джерела». Настанови такого талановитого вчителя і вченого не проходили марно в наших тодішніх перших кроках наукової роботи. Д. Л. Похилевич вмів вести наукову полеміку з тих чи інших питань та з логічною послідовністю і аргументованістю переконувати свого опонента. Я мав щастя це спостерігати на всесоюзних симпозіумах по аграрній історії Східної Європи в 1960-1965 рр.

Остання монографія Д. Л. Похилевича «Селянство України в XIV – XV ст.», яку мені пощастило рецензувати на прохання професора, була підготовлена, але, на жаль, після його смерті так і не побачила світ. В цьому винні, на моє глибоке переконання, його учні М. Г. Крикун та В. Б. Чорній, які так і не спромоглися видати спадщину свого наставника. Мені пощастило також, що мою працю «Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років», яка вийшла у видавництві Львівського університету в 1979 році, рецензував професор Д. Л. Похилевич – мій дорогий вчитель, досконалий знавець цього періоду.

Наприкінці 60-х років минулого століття я часто зустрічався з професором Д. Л. Похилевичем на його квартирі. Тоді він вже хворів на серце і згадував про свої важкі роки заслання та переслідування в часи радянсько-комуністичного режиму. Крім того ми вели розмову про молодосліджені проблеми історії України періоду зародження і розвитку феодално-кріпосницьких відносин XV – XVI століть. Пам'ятаю, як вчений спростовував помилкові погляди київського історика Дмитра Мишка, допущені в його праці «Українсько-російські зв'язки в XIV- XVIст.» (1959). Тоді вчений готував до друку свою останню монографію і дуже хвилювався чи її опублікують. Незабаром професор відійшов у вічність. Проте я не забував свого вчителя і з наближенням 100-річчя від дня його народження (1997) опублікував статтю «Дмитро Похилевич – відомий історик України» та провів у Прикарпатському університеті регіональну науково-теоретичну конференцію, присвячену визначному досліднику.

Хочу тільки кількома штрихами охарактеризувати важкі хвилини мого навчання в університеті. Я із захопленням поринув у навчання, але весь час перебував у важкій матеріальній скруті. Доводилось часто голодувати, тому вечорами, щоб заробити на буханець хліба, на залізничній станції розвантажував вагони з вугіллям. Був настільки виснажений, що поліклініка при Львівському університеті імені Івана Франка видала мені довідку, в якій засвідчувалося: «Довідка видана Грабовецькому В. В. – студенту першого курсу історичного факультету в тому, що за станом здоров'я він звільняється від відвідання занять з 21 по 22 квітня 1948 р. Діагноз – загальна слабкість з упадком сил...».

Довелось пережити чимало складних хвилин, пов'язаних із вбивством у 1949 році Ярослава Галана – вірного і наївного пропагандиста радянсько-партійного режиму. Це стало причиною гоніння на українську інтелігенцію. Багатьох тоді заарештували. «Чистка» почалася в Львівському університеті. Постійно проходили збори, на яких загострювалось питання «про ідейну пильність» та «ворожу діяльність українського буржуазного націоналізму». Такі пропагандистські міроприємства відбувалися на всіх факультетах, зокрема на історичному. В моїй академгрупі також проводились збори, на яких обвинувачували тих чи інших студентів за їх недостатню пропагандистську роботу «в ім'я побудови комунізму».

Так, 9 грудня 1949 року на подібних зборах «чистили» подібних студентів, один із яких передав мені записку наступного змісту: «Я зараз виступлю проти тебе. 09.11.1949. Вілен Гайворонюк». Вона й досі зберігається в моєму домашньому архіві.

Ім'я цього студента «Вілен» розшифровувалося так: «Володимир Ілліч Ленін». Поки я розмірковував, що ж може говорити співкурсник про мене, цей студент понавішував мені безліч ярликів, зокрема, що я підтримую «мюнхенську зграю». Мушу зізнатись, що я тоді навіть не знав, хто ця «згряя». Лише пізніше довідався, що «мюнхенською зграєю» тоді партійці називали українських емігрантів – відомих діячів національного руху, які, рятуючись від сталінських репресій, виїхали з СРСР і оселилися в Мюнхені та інших німецьких містах.

Багатьох студентів у ті роки повиключали з університету. Не пощастило й мені. Академгрупа мене виключила, однак деканат і ректорат, поки що не затвердивши це рішення, розіслав запити у всі місця мого перебування до вступу в університет. Я дуже хвилювався, що органи довідаються про моє навчання в 1942-1944 роках у Малій греко-католицькій духовній академії. Але Боже провидіння і той материнський хрестик, який я постійно носив у ті роки, мабуть, допомогли мені залишитися студентом, хоча мене неодноразово викликали до деканату та у відділ кадрів на різноманітні співбесіди, щоб за що-небудь зачепитись.

Важко згадувати всі ці переживання, коли, як писав відомий івано-франківський письменник і публіцист Геннадій Бурнашов в одній із праць про мене, «сексотство було найганебнішим явищем, породженим сталінською тоталітарною системою. Воно нанесло великої шкоди суспільству й потягнуло чимало людських жертв, покалічило багато людських душ».

Початкова педагогічна діяльність (1952 – 1953)

Після закінчення істфаку Львівського держуніверситету мене було направлено на роботу в Новоскварянську середню школу Нестерівського району Львівської області. Село Нова Скварява – невеличке, заховане між лісами в долині за Нестеровим. Маленький

вчительський колектив зустрів мене привітно і тут почав я 15 серпня 1952 року свою педагогічну діяльність викладачем історії 5-10 класів.

З вищою освітою було нас всього кілька чоловік, решта мали закінчені вчительські інститути, а деякі продовжували навчатися на заочних факультетах. Тут я набував практику педагога, старався оволодіти методичними навичками, які мав застосовувати до своїх набутих університетських знань. У цьому значну допомогу мені надавали старші колеги-вчителі, що мали досвід педагогічної роботи.

З вдячністю згадую викладачів, зокрема, вчителя німецької мови Михайла Івановича Кващишина, сім'ю Скірів – Кузьму Григоровича і Марію Іванівну, які постійно ділилися своїм педагогічним досвідом, завжди підказували мені як треба домагатися ефективного проведення уроків, щоб учні отримали тверді знання на уроках історії. Особливо щира дружба завелася між мною і вчителем біології Миколою Брусилем. Це був дещо дивакуватий, але щирий і добрий друг по спільній роботі та відпочинку, з яким я часто проводив цікаві співбесіди. Він до того ще дуже гарно виконував українські народні пісні. Ми нерідко проводили збори селян, на яких читали лекції, оживляючи культурно-освітню роботу в місцевому клубі. Мною, зокрема, був організований при сільському клубі драмгурток, в якому ми готували п'єси і ставили їх на сцені. До речі, ми не обмежувалися нашим селом, але виїжджали в сусідні Мацашин та Мокротин. Добре нам пішла опера Івана Котляревського «Наталка- Полтавка». В головних ролях виступали П. Лінда (Наталка) та М. Брусило (Возний). Я грав Петра. Хоч не був я художником, але зумів виготовити декорації до цієї славнозвісної опери Івана Котляревського.

Дуже тепло зустріли нашу виставу глядачі міста Нестерова, де ми її поставили в районному будинку культури. Сьогодні усвідомлюю, як багато значило активізувати роботу клубу для відпочинку селян в час весняних, літніх та осінніх робіт. Нашу культурно-просвітницьку діяльність помітили в районі. 23 квітня 1953 року районна газета «Нове життя» з замітці під заголовком «В сільському клубі» писала: «З початком весняних польових робіт значно поживавив свою роботу клуб села Нова Скварява. Він перетворився в місце культурного відпочинку колгоспників. Тут

читаються лекції, організовуються виступи гуртків художньої самодіяльності, колгоспної молоді».

Поскільки моя сім'я постійно проживала у м. Винниках, я весною 1953 року, після довготривалих клопотань, за наказом Львівського відділу народної освіти був переведений на педагогічну роботу у Винниківський районний відділ народної освіти. Окремим наказом від 17 липня 1953 року за номером 623 мене було призначено директором Винниківської середньої школи робітничої молоді. Протягом липня і серпня цього року я провів набір до школи і укомплектував педагогічний склад. Дещо пізніше, за погодженням з Львівським облвно та Президією Львівського філіалу АН УРСР я був переведений на посаду молодшого наукового співробітника відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. Тут я почав працювати з 1 вересня 1953 року.

Перші історико-краєзнавчі пошуки

Коли мене запитують з якого часу почалася моя історико-краєзнавча робота, то я без затримки скажу: ще в дитинстві. Таки в рідній оселі. Ще дитиною на мене зробили велике враження знахідки старовинних монет часів римської доби, урочища під своїми праісторичними назвами (наприклад, «Під замком», де колись стояв замок магната Потоцького), дерев'яний хрест, де народився Олекса Довбуш, а особливо оповідання старожилів про солеторгівців (чумаків). Мене завжди захоплювали перекази про давні часи нашого села, які розповідав старожил Юра Козьменко та мій незабутній батько Василь. Це вони переказували, що наше село Печеніжин виникло в урочищі Шиблінка в північній частині за верхами.

Під час навчання в університеті я не переставав цікавитися краєзнавчими проблемами, записуючи від батька спогади про напади татар, пісні та перекази про опришків і Олексу Довбуша. А вже в період педагогічної роботи в Новоскварявській середній школі я продовжував цю роботу, залучаючи до неї учнів старших класів. Пам'ятаючи слушні поради академіка Бориса Дмитровича Грекова про важливу роль вчителя у вивченні історії рідного краю, я з перших днів моєї педагогічної практики знайомився з пам'ятниками історії та культури села, зібрав деякі матеріали спогадів старожилів, почав

накопичувати історичні відомості про населений пункт Нову Скваряву та районний центр Несторів (колишня назва Жовква).

Опираючись на кращих учнів 7-10 класів, організував історичний гурток, на засіданнях якого його учасники складали плани нашої роботи, збирали матеріали з історії села, вивчали пам'ятні місця, пам'ятники історії та культури, заслуховували та обговорювали реферати. Всі зібрані матеріали ретельно записували і опрацьовували. Учні проводили краєзнавчу роботу з великим захопленням, збагачуючи цим самим свої знання з історії рідного краю. Нерідко вони виступали з краєзнавчими повідомленнями не лише в гуртку, але й перед односельчанами.

З ініціативи учнів-краєзнавців рада історичного гуртка кожної чверті випускала журнал «Історик». Один з таких номерів зберігся в мене, і, оглядаючи його через півстоліття, радію, що учні так активно працювали над історією рідного краю. 23 січня 1953 року я поділився досвідом роботи на секції істориків Нестерівського району. Наші гуртківці постійно ходили на екскурсії, в походи та мандрівки до старовинного замку у Жовкві, на могилу російського льотчика Нестерова в селі Воля Висоцька, де він вперше в історії авіації здійснив «мертву петлю». Оглянули ми також старовинну статую біля села Крехова, де поховано турка, що загинув у 1672 році.

Як під час екскурсій, так і в процесі гурткової роботи, учні мали можливість глибше пізнати закономірність історичного процесу, поєднували набуті на уроках знання з вивченням конкретних пам'ятників історії, речових і документальних матеріалів. Це посилювало в них пізнавальність, розширювало і збагачувало їх світогляд. Особливо хочу виділити гуртківців В. Глинського, С. Гусака, О. Бакуна, С. Кузьміна, З. Свіру, С. Дригера та багатьох-багатьох інших.

Мій львівський академічний науковий стаж (1953 – 1973)

Півстоліття пройшло з того часу, коли я почав працювати науковим співробітником відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові. Потяг до наукової роботи по дослідженню історії України в мене був, але навичок вивчення і

узагальнення першоджерел, їх інтерпретації як таких не було. Хоч я й проходив спеціалізацію на 4 і 5 курсах університетських студій, але тоді основну увагу змушений був приділяти вивченню партійно-комуністичної ідеології. В переважній більшості спецкурси і спецсемінари читались викладачами в ракурсі історичного матеріалізму. Першочергова увага приділялася історії радянського періоду, а минуле історії, в тому числі і рідного мені галицького краю, замовчувалося. Що стосувалося національного питання, то воно взагалі було випущено з навчальної програми.

Завдяки такому підходу до вивчення історичного процесу ми, тодішні студенти, не могли черпати відповідних знань з історії України доби Середньовіччя та Нового часу. Методика наукового дослідження була тоді відсутня, і я це відчув відразу після зарахування мене молодшим науковим співробітником у жовтні 1953 року, хоч Іван Петрович Крип'якевич під час затвердження на Президії Львівського філіалу АН УРСР рекомендував на цю посаду авансом, запевняючи в швидкому науковому зростанні.

В міру такого стану справ мені доводилось розпочинати дослідження запланованої наукової теми із самостійними виробничими навичками. До того ж вивчення періоду Середньовіччя Західної України вимагало знання іноземних мов, в першу чергу старопольської та латинської, оскільки галицький край в XIV – XVIII ст. знаходився під пануванням польсько-шляхетської корони. Для вивчення актових джерел треба було опанувати складну палеографію.

Хоча ще в університеті я почав працювати над історичною постаттю легендарного героя Олексі Довбуша і навіть підготував на засідання історичного гуртка науковий реферат в 1951 році, проте мій наставник професор Іван Крип'якевич рекомендував мені вивчати переддовбушевий період, а саме другу половину XVII століття. Мені запропонували в 1953 році академічну планову тему «Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII ст.», яку я завершив через три роки. Вона стала основою моєї кандидатської дисертації, яку я захистив у 1958 році.

Звичайно пошук в архівах першоджерел з цієї проблеми виявився полегшеним через те, що я вивчав польську мову ще в народній школі, а латинську – під час навчання в Малій духовній

семінарії. Проте бажання дослідження нової історичної проблеми дає можливість переборювати будь-які труднощі. А коли у тебе ще й висококваліфікований керівник, яким став для мене Іван Крип'якевич, то це ще більше полегшує наукове дослідження. Під час моєї академічної наукової праці в Інституті суспільних наук АН УРСР я не обмежувався суто науково-дослідницькими проблемами згідно запланованих тем, але рівночасно готував науково-популярні історичні розвідки та публікував їх на сторінках тодішніх газет і журналів. Так, за період з 1954 по 1975 роки мною було опубліковано понад 100 науково-популярних статей. Свою бібліографію я розпочав публікацією статті «Там, де проходив Богдан Хмельницький», яку 50 років тому надрукувала одна з районних газет.

Крім запланованих індивідуальних монографій мене часто включали в колективні теми, які готував Інститут суспільних наук. Зокрема, підготовка багатотомного видання «Історія міст і сіл УРСР. Львівська область» (1971), «Історія міст і сіл УРСР. Тернопільська область» (1973), вісім випусків наукових збірників «З історії західноукраїнських земель» (1957-1963), двотомне видання «Книги для читання з історії Української РСР» (1960-1961), «Історія селянства Української РСР» (Т.1, 1967), чотирьохтомне видання «Радянської енциклопедії історії України» (1969-1972), «Торжество історичної справедливості» (1968) та ін.

Основні мої академічні теми досліджень в основному вийшли друком. Маю на увазі, перш за все, монографії «Народний герой Олекса Довбуш. Історичний нарис» (Львів, 1957), «Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.» (Київ, 1962), «Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст.» (Львів, 1966) та «Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр.» (Київ, 1972).

На жаль, ці монографії виходили друком в складних умовах тогочасних років, коли тематика минулих століть не популяризувалася, вважалася не актуальною. Для прикладу взяти хоча б нашу останню опубліковану працю «Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI-XVIII ст.». Її рукопис, як моя академічна тема, був завершений ще в 1969 році. Я намагався опублікувати завершену тему в Київському академічному видавництві «Наукова думка», але мої зусилля були даремними. Всюди, куди я не звертався,

тодішнє партійне керівництво завжди давало такого роду відповідь: «Тема не актуальна, пахне патріархальщиною», «Тема звернута в минуле», «Плани видань переобтяжені на наступний рік» тощо. Роки і десятиріччя другої половини ХХ століття минали, але тільки тепер, з нагоди 510-річчя виникнення українського козацтва, видав цю книгу, хоч невеличким накладом і власним коштом.

Минуле вірменських поселень на Україні, в тому числі й на Прикарпатті, не лише окрема сторінка української історії, але й окремий розділ в історії вірменського народу. Воно доповнює історію двох дружніх народів, свідчить про глибокі коріння взаємозв'язків українців і вірменів. Як виникла в мене думка досліджувати історію вірменських поселень в XI – XVIII ст.? А все почалося з того, що працюючи в 50-60-х роках над проблемою історії селянства Прикарпаття епохи кріпосництва, я натрапив на різні історичні джерела в архівах Львова, Києва, Варшави та Кракова про вірменських поселенців на Україні, зокрема на Прикарпатті. Тоді зародилася ідея щось написати про цих колоністів-вірмен, які в далекому минулому поділили з українським народом свою долю.

Виявивши ряд документів, я підготував і надіслав до Єрвану в Інститут історії АН Вірменії свою статтю «Вірменська колонія в Станіславові в XVII – XVIII ст.». Її було опубліковано в «Известиях АН Армянской ССР. Общественные науки» (№6, 1958). Цим і було започатковано в тодішній українській історіографії цю проблему, яку колись в XIX – на початку ХХ ст. вивчали польські та українські вчені-вірменологи. Між нами і завсектором Інституту історії АН Вірменії Вазгеном Васканяном встановилося наукове листування і було запрошено останнього відвідати Львів та відновити спільне дослідження історії вірменських колоній в Галичині. Наприкінці вересня 1958 року на наше запрошення до Львова приїхали представники вірменських вчених – вже згадуваний В. Васканян і старший науковий співробітник Володимир Григорян. Їх гостинно зустріли у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. Між автором цих спогадів і вірменськими вченими в присутності академіка Івана Крип'якевича відбулася творча розмова про перспективи вивчення вірменських поселень на Україні спільними силами українських і вірменських дослідників.

Після обміну думками стосовно дослідження проблеми, ми відвідали історичні місця колишніх вірменських поселень у Львові, Станіславові, Лисці, Городенці, Обертині, Тисмениці, Снятині, Кутах та Чернівцях, оглянули залишки вірменських церков і будівель, розмовляли з нащадками вірменських поселенців, ознайомилися з архівними вірменськими магістратськими актами та судовими книгами. Ця наша наукова мандрівка сприяла вивченню теми і в тих же «Известиях АН Армении» була опублікована наступна наша стаття «Вірменська колонія у Львові в XIV – XVIII ст.» (1958, №2). Все це сприяло підготовці і проведенню наукової конференції в Єревані, присвяченої історичним зв'язкам і дружбі братніх українського і вірменського народів. 23 жовтня 1959 року в новому конференцзалі АН Вірменії відкрилася наукова сесія вчених Вірменії та України. Наступного дня сесія продовжила свою роботу в приміщенні всесвітньовідомої скарбниці унікальних старовинних рукописів Матенадарану. Засідання відкрилося нашою доповіддю «Вірменські поселенці на західноукраїнських землях», в якій йшлося про час і місце виникнення вірменських поселень у Галичині, їх роль в економічному, політичному і культурному розвитку тих міст, де осіли вірмени. Згодом ця доповідь була опублікована в тезах та збірнику матеріалів конференції «Исторические связи и дружба украинского и армянского народов» (Ереван, 1962. С. 92-102).

Мені завше хотілося вивчати вірменські поселення на Прикарпатті, де вони існували найдовше. Виходячи з цього, я опублікував окремими статтями історію вірменських поселень у Станіславові (1958), Снятині (1965), Кутах (1967) і Тисмениці (1987, 1994). Ці розвідки були вміщені в 2, 3 і 4 збірниках матеріалів наступних наукових конференцій, які проходили у Львові, Києві та Єревані. З того часу я почав збирати матеріали про вірменські поселення на Україні. В 1973-1975 рр. мною було підготовлено в рамках тематичної роботи Інституту суспільних наук АН УРСР монографію «Вірменські поселення на Україні в XI – XVIII ст.» (30 друкованих аркушів). Думав видати цей рукопис наприкінці 70-х років, але жодні тодішні видавництва не погодились. Академічне видавництво «Наукова думка» відповіло на моє прохання, що «тема присвячена старим часам» та «Занадто велика по своєму обсягу». З переходом в Івано-Франківськ я теж робив спроби опублікувати цю

монографію, але побачити світ їй не судилося. Тільки в 1995 році виданий нами п'ятий том «Нарисів історії Прикарпаття» був присвячений літопису історії вірменських поселень XIII – XVIII ст. В 2000 році нам вдалося вдруге опублікувати цю монографію під назвою «Вірмени на Прикарпатті. З історії етнічних груп Галичини».

За всі мої скромні здобутки в час праці науковим співробітником відділу історії України Інституту суспільних наук я завдячую тодішнім своїм колегам. Ними були Є. А. Яцкевич, С. Т. Білецький, М. К. Івасюта, Я. Д. Ісаєвич, Ф. І. Стеблій, старший лаборант Я. Р. Дашкевич. В науковому колективі важливе значення для молодого науковця має досвід старших за віком дослідників, які, працюючи роками, мають чіткий виклад думок, вміють аналізувати і синтезувати різні за своїм характером джерела та літературу. З перших днів моєї праці у відділі історії України я знаходив контакт з науковцями, намагався почерпнути в них все, що було найкраще. Немаловажне значення мав той факт, що засідання відділу завжди проходили в дискусійному плані, висловлювалися найрізноманітніші думки та підходи.

Варто відзначити й те, що в Інституті суспільних наук АН УРСР працювала старша генерація науковців, праці яких ще друкувалися наприкінці XIX – першій половині XX ст. Вони були сучасниками Івана Франка, Михайла Павлика, Василя Щурата, Кирила Студинського, Володимира Гнатюка. Так, в одному з кабінетів трудився завідувач відділу української літератури, відомий український історик літератури, доктор філологічних наук, професор, академік Михайло Степанович Возняк (1881-1954).

Хочеться згадати і відомого вченого-літературознавця і мистецтвознавця та лінгвіста, професора Іларіона Семеновича Свенціцького (1876-1956), який тоді працював завідувачем відділу мовознавства Інституту суспільних наук АН УРСР. Працюючи над темою з історії селянського руху на Прикарпатті в другій половині XVII ст., я зіштовхнувся з проблемою Скиту Манявського – опорного центру боротьби поневолених мас Прикарпаття проти унії та католицизму. Знаючи з літератури, що Іларіон Семенович раніше працював над мистецькою скитяною, я звернувся до нього за консультацією. Старенький, із сивою бородою, патріарх мистецтвознавства розповів мені про історію Скиту та побажав в

майбутньому попрацювати в історичному плані, щоб, як він говорив, «не забувати цей пам'ятник і оновити його не лише в історії, але й реставрувати для майбутніх поколінь, щоб частина застиглої в рештках мурів великої обителі скитської залишилася назавжди в пам'яті потомків».

Ці слова закарбувалися в моїй пам'яті. Я підбирав матеріали, підготував статтю «Скит Манявський», яка була опублікована в журналі «Жовтень» (№9, 1977) саме тоді, коли проходила реставрація цієї визначної пам'ятки історії та культури. Значно мені допомогли поради професора І. С. Свенціцького по з'ясуванню гіпотези відносно походження назви «опришок». Він, як чудовий лінгвіст, знавець мов підказав мені ряд слушних думок.

В інституті працювали й інші відомі дослідники. Наприклад, А. І. Генсьорський, який тоді з мовного боку досліджував «Галицько-Волинський літопис», що згодом вийшов з друку. Плідні дослідження з історії палеоліту провів відомий український археолог О. П. Черниш.

Іншим визначним археологом був М. Ю. Смішко, який тоді працював завідувачем відділу археології та заступником директора по науковій роботі Інституту суспільних наук, Він розробляв проблеми походження та ранніх етапів розвитку східних слов'ян. Уперше всебічно дослідив групу пам'яток липицької культури та культури карпатських курганів. Свої багаторічні пошуки М. Ю. Смішко узагальнив у фундаментальній монографії «Карпатські кургани першої половини I тисячоліття нашої ери» (Київ, 1960). Згадаємо ще одного вченого-економіста М. П. Герасименка, який опублікував книгу «Аграрні реформи в Галичині в період кризи панщинного господарства» (Київ, 1959). Він передчасно пішов з життя, не встигнувши опублікувати наступні розділи книги, хоч ми й намагалися йому в цьому допомогти. Під редакцією Л. Л. Гулицької у 1977-1978 роках був опублікований двотомний «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.». Можна згадати й інших дослідників старшого покоління, які нам показували приклад як треба вивчати різноманітні проблеми історії України і були зразками для нас, молодих науковців 50-60-х років.

Працюючи старшим науковим співробітником Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові, мені доводилось спілкуватися з

багатьма істориками тодішніх українських вищих навчальних закладів та науковцями академічних установ. Проте найбільше ми підтримували творчі зв'язки з дослідниками історії України періоду феодалізму Інституту історії АН УРСР по різних питаннях координації колективних монографій, які видавав київський академічний видавничий центр – «Наукова думка». Особливо дружні наукові контакти встановилися з київськими істориками Оленою Апанович, Іваном Бойком, Володимиром Голобуцьким, Іваном Гуржієм, Оленою Луговою, Оленою Компан, Віталієм Сарбеем, Катериною Стецюк. Ці творчі взаємозв'язки віддзеркалені в нашому листуванні, яке зберігається в окремому фонді №268 відділу рукописів Львівської Наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.

Дружні наукові зв'язки ми підтримували з професором В. О. Голобуцьким – автором чотирьох солідних монографій з історії Запорізького козацтва, який тоді очолював відділ феодалізму Інституту історії АН УРСР. Цей, невеличкий на зріст, худорлявий і короткозорий дослідник, був надзвичайно працездатним по своїй тематиці досліджень. Він був офіційним опонентом моєї кандидатської дисертації «Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII ст.», яка захищалась в Інституті історії АН УРСР 2 червня 1958 року. Хочеться при цьому нагадати, що мій науковий керівник професор І. П. Крип'якевич всіляко сприяв моєму захисту. Він письмово звернувся до київських науковців з проханням посприяти мені.

Професор В. О. Голобуцький був чудовим співрозмовником і консультантом з різних проблем історії України періоду Середньовіччя та Нового часу. Він неодноразово приїжджав до Львова, і ми здійснювали мандрівки по історичних місцях Львівщини, Волині, оглядали старовинні замки в Підгірках, Олеськові, Старому Селі, Вишнівці, Залогові, дискутуючи при цьому про ті чи інші проблеми історії України XV – XVIII ст. Незабутніми для мене були походи по місцях боїв Богдана Хмельницького з польською шляхтою в 1648-1654 роках. Так, рівно сорок років тому, я з Володимиром Олексійовичем побував на місці, де проходила переможна битва Богдана Хмельницького 1652 року з польськими коронними військами. Тоді ми оглянули місцевість колишніх боїв в

урочищі під горою Батіг, яка розташована поблизу теперішнього села Четвертинівка Тростянецького району Вінницької області. Професор підтримав мою ідею про необхідність написання та публікації окремої розвідки про цю славетну подію – вінець військового мистецтва Богдана Хмельницького. На жаль, професор відійшов у вічність, і я вирішив з нагоди 350-річчя битви під Батогом провести окрему наукову конференцію в Прикарпатському університеті та видав окрему книгу «Битва під Батогом 1652 р. – славна сторінка в історії Хмельниччини» (2002), здійснивши задум вченого.

Тривалий проміжок часу ми спілкувалися з київським науковцем Оленою Апанович, яка глибоко вивчала основні центри Запорізьких Січей. В свій час її книга «Збройні сили України першої половини XVIII ст.» (1969) викликала незадоволення столичних партійних ідеологів. Надзвичайно прихильно ставилася до львівських істориків О. І. Лугова, яка працювала над проблемами історії України XIX ст. і особливо підтримувала молодих науковців.

Із всіх київських істориків 50-70-х років, з якими ми творчо спілкувалися при зустрічах чи листувалися, найбільш привабливими були три відомі тодішні професори – члени-кореспонденти АН УРСР І. О. Гуржій, Ф. П. Шевченко та М. І. Марченко. Першому з них – Івану Олександровичу Гуржію – мені пощастило видати до його 50-річчя «Бібліографічний покажчик» наукових праць (1965), що було тоді рідкістю. Вчений був мені вдячний і значно сприяв захисту моєї докторської дисертації. Він планував виступити першим офіційним опонентом і вже підготував на неї рецензію, але передчасно пішов з життя.

З першої зустрічі на мене зробив велике враження професор Федір Павлович Шевченко – надзвичайно ерудований знавець різних проблем історії України, особливо в царині джерелознавства та історіографії. Вчений сприяв публікації моїх статей в «Українському історичному журналі», редактором якого він був тривалий час.

Незабутнім в моїй пам'яті назавжди залишиться професор Київського університету Михайло Іванович Марченко. Він походив з селянського роду, одержав відповідну освіту і ще до початку Другої світової війни працював завідувачем відділу Інституту історії АН УРСР (1937-1939). З приходом радянської влади в Західну Україну, він став першим ректором Львівського університету. Однак, дещо

пізніше, його звинувачили в українському буржуазному націоналізмі та вислали в Мордовію. Повернувшись із заслання, він довго працював на кафедрі історії України Київського університету, читаючи курси історіографії та історії культури.

Я з професором М. І. Марченком познайомився в 1958 році, коли він прибув до Львова в Інститут суспільних наук у справі видання його монографії «Українська історіографія», яка вийшла друком і була високо оцінена істориками. Професор з перших днів нашого знайомства довіряв мені у всьому. Він розповідав про високу культуру у Львові, коли був ректором Львівського університету. Дуже детально Михайло Іванович згадував про свою хресну дорогу в таборах репресованих у Мордовії, де він переніс, як висловився, «справжнє пекло сибірських гулагів» і тільки, дякуючи щасливій долі, уцілів та повернувся на Україну.

Професор мені розповідав про свого внука Валерія – високорозвинуту в національному дусі особистість, за що двічі був ув'язнений. Якось я відвідав професора на його квартирі і був здивований, що інтер'єр кімнат носив український характер, а на стінах висіли рушники. Тоді я зустрівся з Валерієм, який щойно повернувся з другого ув'язнення. Він довго зі мною бесідував, переконуючи мене, що Україна є звичайнісінькою колонією в складі Радянського Союзу. Жалію, що не записав тоді ці патріотичні твердження, але достеменно зрозумів його непокірність комуністичному режиму.

Зустрівшись з професором, я застерігав його від небезпеки, яка може знову загрожувати Валерію. На це Михайло Іванович відповів так: «Мій внук Валерій нескорений і я ні в чому його переконати не можу, хоч це врятувало б йому життя». І дійсно, Валерій Марченко залишився нескореним, загинувши в ленінградській в'язниці як справжній герой України. Михайло Іванович постійно підтримував зі мною творчі контакти, рецензував мої роботи, суттєво допоміг мені під час захисту докторської дисертації, де виступив офіційним опонентом. Він часто листувався зі мною. В одному листі писав, що хвилюється за загублення рукопису моєї монографії про повстання Мухи.

З вдячністю до професора я присвятив йому свою книгу «Запорізьке козацтво в історії Західної України в XVI – XVIII ст.»

такими словами: «Присвячую незабутній пам'яті Михайла Марченка – відомого історика України, що пройшов тернистими дорогами сталінських часів, а його внук Валерій за любов до України замучений в радянській в'язниці».

МАНДРУЮЧИ ІСТОРИЧНИМИ МІСЦЯМИ УКРАЇНИ

Працюючи в академічній установі – львівському Інституті суспільних наук АН УРСР, з метою збору історичного матеріалу до своєї тематичної роботи, а часто виїжджаючи на наукові конференції, мені пощастило побувати в багатьох регіонах України, відвідати їх головні міста, оглянути пам'ятники історії та культури.

Із утворенням Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури у 1966 році і обранням мене головою секції історії Львівської обласної організації цієї благородної установи, відкрилися перспективи ділитися досвідом з іншими обласними секціями ряду міст України. Протягом 60-80-х років ХХ століття в різних містах України проходили ювілейні наукові конференції, присвячені тим чм іншим діячам нашої історії та культури. Під час їх проведення ми мали можливість ознайомитись з різноманітними історичними та архітектурними пам'ятниками, обмінюватися творчими планами.

В комплексі всіх цих заходів, мандруючи історичними місцями України, в моїй пам'яті збереглися незабутні спогади про золотoverхий Київ, наше Прикарпаття, Закарпаття, Буковину, Волинь, Поділля, Черкащину, Полтавщину – мальовничі регіони, в яких протягом багатьох віків, незважаючи на панування всіляких іноземних режимів, стихії природи збереглися унікальні традиції в побуті, етнографії та політичному житті автохтонного місцевого населення. Лиш про деякі ми нагадаємо нашому сучаснику.

Київ – столиця України

В 1953 році я вперше побував у Києві в зв'язку із затвердженням Президією АН УРСР мене на посаді наукового співробітника Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові.

На мене зробив велике враження золотoverхий Київ, про якого я знав лише із книжок. Я задивлявся на його старовинні собори, давні споруди, визначні пам'ятки історії та культури. А Хрещатик, забудований новими білокам'яними житловими будівлями, мене просто зачарував. Уже в перші дні відвідин столиці я відвідав усі

найголовніші пам'ятки Київської Русі – Софіївський, Володимирівський, Андріївський собори, Києво-Печерський заповідник, Кирилівський і Видубецький монастирі. З естетичною насолодою знайомився я з історичними місцями Подола, відвідавши майже всі головні музеї – державний музей українського мистецтва, літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка, в якому тоді зустрівся із правнуком Кобзаря Красицьким. Кожного наступного разу, відвідуючи Київ по тій чи іншій причині (відрядження, участь в наукових конференціях, збір архівних матеріалів, робота в бібліотеках), я завжди мандрував по старовинних частинах міста, відвідував пам'ятники Кобзарю, особливо любляв ходити по бульвару Шевченка.

Завжди мене полонила Володимирська гірка із знаменитим пам'ятником київського князя Володимира – мальовничий куточок Києва. Нерідко днем, а переважно вечорами, сідав на лавку і звідти годинами милувався надзвичайними краєвидами, що відкривалися над широководним Дніпром та на Лівобережну Україну і Дарницю. Важко передати словами цю мальовничу картину вечірнього Києва в сяйві електричних вогнів і людського гомону киян.

У вільний від роботи час відвідував історичне Байківське кладовище – відомий київський некрополь, зупинявся біля могил визначних діячів науки і культури. На центральній алеї цього величного пантеону вчитувався у надписи на надгробних пам'ятниках, захоплено оглядав їх архітектурні стилі, клав квіти до могили Михайла Грушевського.

З Києвом пов'язані мої творчі зв'язки з відомими діячами науки і культури, не говорячи вже про визначних істориків. Мені пощастило бути знайомим з письменниками М. Рильським, П. Тичиною, Л. Дмитерком, художниками В. Касіяном, Дерегусом, режисерами Ільченком та Івановим, співаками Б. Гмирею і Білинником, артистом Г. Юрою та багатьма іншими відомими в 50-70-х роках діячами науки і культури України. Саме в Києві ми, часто за шклянкою чаю, обмінювалися думками і творчими планами.

Прикарпаття

Прикарпаття – моя батьківщина. З дитинства мене полонила краса її природи – ліси, полонини, гори, моя рідна оселя зі своїми казковими краєвидами, чудовими і задушевними народними піснями, гуцульськими мелодіями і коломийками. Як сьогодні пам'ятаю старих дідуганів, що в зимові вечори, при смаленні люльки розповідали старовинні бувальщини, грали на фрелі (сопілці) та співали. Все це з материнським молоком западало мені в душу. Рідна хата, оселя, рідний край з мого дитинства стали для мене дорогоцінним скарбом, перлиною формування мене як особистості, утвердження моєї самосвідомості. Як не любити той рідний поріг, де ти виростав і навчався у старших любити все те, що передавали тобі батьки і діди. Я почав мандрувати по рідній прикарпатській землі вже у студентські роки, а особливо під час роботи в Інституті суспільних наук АН УРСР.

Заплановані тематичні роботи у відділі історії України штовхнули мене ще в 1955 році на мандрівку в гори, на прикарпатську Гуцульщину, де я 11 років збирав усну народну творчість про опришків і Олексу Довбуша, його попередників та наступників. Тоді я задумав написати трилогію, тобто три історичні монографії з історії Гуцульщини і опришківського руху. Відшукуючи фольклорний матеріал про опришків, я встиг до того скрупульозно опрацювати праці Володимира Гнатюка, Якова Головацького та Івана Франка. Проте з'ясувалося, що народна творчість про Олексу Довбуша настільки велика, багатюща і така різна по своїй художній формі, що, здавалося, мова йде не про історичну, а якусь міфічну особу, створену в уяві людей.

Історичних матеріалів було ще надто мало. Дослідження Ю. Целевича і А. Бельовського – українського та польського істориків, які опиралися на судові, так звані «чорні книги» міста Станіслава, де запротокольовані зізнання спійманих шляхтою побратимів Довбуша, не давали змогу ввести народного героя в історію на рівні фольклору. Мушу зізнатися, що коли львівська обласна газета «Вільна Україна» замовила мені в 1955 році статтю до 210-річчя загибелі Олексі Довбуша, то я, фактично, не мав достатньо історичних фактів і задумався над проблемою пошуку нових джерел. Не може ж бути, щоб народ випадково так високо підносив ім'я героя. Ймовірно, він заслужив таку славу, однак сторінки його життя і антифеодальної

діяльності ставали таємницею для майбутніх поколінь. І причина цього була одна – брак джерел. Я зрозумів, що треба шукати нові документи для того, щоб глибше і повніше висвітлити життєвий шлях цього легендарного лицаря Карпат.

Довготривалі пошуки джерел нарешті увінчалися успіхом. Мені вдалося натрапити на новий, ще не опрацьований, архів князів Яблонівських в Бурштинському замку, який зберігався у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР. Фактично, я першим з дослідників почав його опрацьовувати і вводити до наукового обігу. Саме тут я розшукав понад 60 нових історичних документів про Олексу Довбуша, зокрема донесення губернатора Потоцького, шляхтича Календовського про обставини загибелі легендарного героя. Знайдені документи я опублікував у 1957 році на сторінках «Українського історичного журналу» (№3).

Розшукані та опрацьовані нами джерела, дали змогу підготувати першу книгу про Олексу Довбуша, яку в 1957 р. надрукувало Львівське книжково-журнальне видавництво, а згодом, у 1959 р., видавництво соціально-економічної літератури в Москві. І лише тоді стало зрозуміло, чому саме Олекса Довбуш так глибоко увійшов у народний фольклор – легенди, пісні, перекази. Нашу книгу сприйняли читачі і вона довго не затримувалася на полицях книгарень, а сьогодні, через 50 років, стала бібліографічною рідкістю. Нею особливо зачитувалися гуцули і навіть уважали своєю біблією, бо надзвичайно любили свого героя. Про це свідчить такий факт.

В 1961 році, мандруючи по Гуцульщині, я заночував на полонині. Старий гуцул-чабан після вечері (доброї кулеші з гуслянкою), закурив люльку і при місячній ночі розповідав мені про Довбуша, але так історично вірно, немов знав все те, про що я писав. «Звідки ви так добре знаєте про Довбуша» – запитав я його. «А то паничу я маю біблію про Довбуша» – відповів гуцул. Я був вражений його словами: невже є якісь книги про героя, що збігаються з моїми дослідженнями, а я про них не знаю. Я попросив його показати реліквію, однак гуцул відповів, що зможе це зробити тільки ранком. Можете собі уявити, з яким нетерпінням я чекав полонинського ранку, майже не зімкнувши очей і постійно думаючи про цю біблію.

Ранком гуцул упорався біля отари, зварив кулешу і повів мене на край гори. Відхиливши камінь, він витягнув з-під нього

полотняний згорток і показав обшарпану книжечку. Я заглянув на неї і несподівано був вражений. Це й була моя перша книга «Народний герой Олекса Довбуш. Історичний нарис» (Львів, 1957). Перегорнув обкладинку і прочитав автограф: «Гостинному господарю полонини на пам'ять від львівських туристів». Тоді я збагнув, що недаремною була моя праця, коли книга дійшла до гуцула на полонину і з такою шанною зберігається як реліквія. «Дедьо, – сказав я, – дайте мені цю книгу, а я вишлю вам нову». Гуцул здивувався: «Невже є ще якийсь інший подібний примірник такої біблії?». І коли я надіслав йому з підписом новий примірник цієї книги, він подарував мені старий примірник, який зберігається в моїй приватній колекції Довбушани. Цей експонат є чи не найдорожчою реліквією, якою я особливо дорожу. Часто виставляю цю книгу під час своїх виставок, розповідаю про цей епізод з свого творчого життя, бо він, вважаю, вартий уваги.

Крім Довбушевої тематики мене на Прикарпатті цікавили й інші пам'ятки історії та культури, а серед них – Скит Манявський – визначний шедевр XVII – XVIII ст. Неодноразово я там бував, оглядаючи руїни понад 200-річної давності, збирав матеріали і публікував окремими статтями в газетах та журналах. Згадую при цьому відомого краєзнавця Феданка – чудового знавця історії Скиту Манявського, який свого часу заснував у Солотвині цікавий історико-краєзнавчий музей. Жаль, що доля цього музею після його переїзду в Трускавець, а згодом і його кончини, була плачевною. Він майже припинив своє існування. Скит Манявський захоплював мене тривалий час. Неодноразово я піднімав питання перед громадськістю Львова та Івано-Франківська про його реставрацію. Сьогодні, коли ця пам'ятка реставрована і нею захоплюються тисячі туристів, краєзнавців та шанувальників минулого, вважаю, що в це вкладена і частка моєї праці. До того ж мною опубліковано кілька статей і я планую опублікувати окрему монографію про Скит Манявський.

Не раз я оглядав Пнівський замок біля Надвірної – один із найбільших в XVI – XVII ст. На жаль, ця історична пам'ятка досі стоїть в руїнах, хоч про її реставрацію неодноразово йшлося на наукових форумах. Відомий в історії Галицький замок XVI ст., рештки якого збереглися до нашого часу, також досі не реставрований, хоч його вже зображували на гравюрах XVII ст. і

можливо він був споруджений на місці колишнього княжого замку. З ним пов'язано багато сторінок історії Прикарпаття. Саме тут томилися у фортечних казематах спіймані розвідники Богдана Хмельницького, біля нього страчено Ференца Горбаша, який в 1613 р. привів вперше на Прикарпаття загін запорізьких козаків, за що поплатився своєю головою. Саме в Галицькому замку мучили і стратили побратимів Івана Бойчука.

Далеко не всі історичні місця Прикарпаття, по яких доводилося ходити, досліджені нашими вченими. Взяти хоча б село Підгороддя біля Рогатина, де в 1490 році відбулася битва повстанців Мухи з королівськими військами. Обстежуючи урочища цього села, я помітив, що старожили розповідають про знахідки людських черепів під час польових робіт. Можливо, це останки загиблих соратників Мухи.

Як інколи буває в творчості вчених-істориків: щасливий випадок може підказати дослідження тієї чи іншої проблеми. Якось проїжджаючи зі Львова до Коломиї, по дорозі зіпсувалася автомашина, і ми зупинилися біля кладовища в с.Ямниця поблизу Івано-Франківська. Коли водій почав мудрувати над двигуном, я пішов оглядати кладовище, звернувши увагу на досить інтригуючий напис на одному з надгробних пам'ятників. На ньому вказувалось, що тут похований Іван Смицнюк, який депутований громадськістю двічі ходив до Відня поминатися про долю закріпаченого народу. На надгробнику були чітко вказані роки народження і смерті. Ця історія мене зацікавила, а повернувшись до Львова, я почав вивчати цю історичну постать. До моїх рук потрапила листівка 1923 року, присвячена цьому селянину.

Активна пошукова робота розкрила чимало таємниць Ямницької події. З'ясувалося, що закріпачені селяни Ямниці, не витримавши гніту місцевого поміщика Шишковського, вислали до Відня із скаргою свого довіреного посланця Івана Смицнюка, а коли він і втретє ходив, то гайдуки пана вислідили його, спіймали і закатували. І. Смицнюка поховали, а в 1905 році односельчани зібрали гроші і поставили на його могилі пам'ятник, де і викарбували наведені нами вище слова. Опрацьований нами архівний матеріал ліг в основу статті «Ямницька трагедія», яку надрукував журнал «Жовтень» (1965, №1).

Так була розкрита ще одна сторінка історії Прикарпаття, а все почалося з вимушеної зупинки біля ямницького кладовища.

А скільки ще сторінок літопису історії Прикарпатського краю не досліджено. Візьмемо хоча б відому колись Стратинську друкарню, в якій працював визначний діяч української культури Паліво Гнандя, автор славнозвісного «Лексикону словяноруського».

Львівщина

Львівщина – моя друга батьківщина. З нею пов'язана історія моїх тридцяти трьох років життя, з 1942 по 1975 роки. Сюди мене закинула доля в часи важкого лихоліття, коли в період німецько-фашистської окупації я, сьома дитина своїх батьків, мало не загинув від голоду в родинному селі. Найстарша сестра Ольга, що працювала у Винниках, забрала мене, виснаженого і голодного, до себе, де я прожив чотирнадцять років (1942–1956).

У Винниках проходила моя юність, тут я працював, закінчував середню школу, звідси їхав на навчання в Львівський державний університет. Згодом, вже працюючи в Інституті суспільних наук, але не маючи ще у Львові квартири, я доїжджав із Винників. Лише через три роки разом з дружиною, дочкою Оксаною та тещею Марією Мадей ми обрали Львів місцем нашого проживання. У Винниках я захопився пам'ятками історії. В цьому не було нічого дивного, бо саме в цьому селі стояв один із перших пам'ятників Т. Шевченку, поставлений в 100-річчя від дня народження Великого Кобзаря ще в 1914 році. У Винниках також були старовинні костьол і церква.

З переходом на роботу в Інститут суспільних наук АН УРСР я поступово вивчав історію Львова, цікавився пам'ятними місцями старовинного міста з княжих часів до наших днів. В 1956-1958 роках я часто подорожував по Львівщині, збираючи матеріали для своїх краєзнавчих нарисів, які друкувалися на сторінках молодіжної газети «Ленінська молодь» у рубриці «Вивчай рідний край». Фактично цими статтями я започаткував історико-краєзнавчий напрям в обласній пресі. За дорученням професора І. П. Крип'якевича я побував у літописних Звенигороді, Городку, Винниках, Белзі та районних центрах Львівської області, збираючи там відомості з історії, які доповнювались розшуканими архівними документами. Внаслідок

науково-пошукової роботи мною була опублікована серія статей про історичне минуле двадцяти населених пунктів Львівщини – Львів, Нестерів, Винники, Белз, Городок, Звенигород, Золочів, Буськ, Брюховичі, Сокаль, Бібрка, Кам'янка Буська, Яворів, Червоноград (Кристинополь), Рава Руська, Щирепць, Лопатин, Перемишляни, які пізніше увійшли як окремі нариси до методичного посібника з географії, виданого в 1959 р. Львівським інститутом вдосконалення вчителів.

Рівночасно вивчав історію вулиць і історичних пам'яток Львова. Велику фахову допомогу мені надавав академік І. П. Крип'якевич. Крім консультацій та порад з приводу складання бібліографії, ми з Іваном Петровичем не раз мандрували різними історичними місцями Львова. Я черпав з уст вченого цінні відомості про Львів та його стародавню історію. Він досконало її знав і ще в 30-х роках опублікував краєзнавчу книгу «Проходи по Львову».

Всі зібрані мною з джерел та літератури історичні відомості, усні перекази я опрацьовував і публікував в обласній пресі в рубриках «Гомін віків», «Карби віків», «На сторожі пам'ятників історії», «Слідами козацької бувальщини», «Страта Івана Підкови у Львові», «Таємниця комсомольського озера», «Історичні пам'ятки Львівщини», «Таємниці підземного Львова», «Хвилююча історія Львівської ратуші», «Легенди та історія Чортової скали», «Високий той замок», «Фортифікація середньовічного Львова», «Вулиця Леніна», «Старий парк від давнини і дотепер».

Мою увагу притягувала історія львівських кладовищ, зокрема всесвітньовідомі Личаківський і Янівський цвинтарі. Вже працюючи головою секції історичних пам'ятників при правлінні Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, ми створили підсекцію «Некрополь», де з її членами вивчали міні-архітектурні стилі надмогильників. Нам пощастило розшукати ряд забутих могил відомих діячів науки і культури, зокрема могилу видатного галицького просвітителя, вченого і учасника «Руської Трійці» Івана Вагилевича. Наші пошуки сприяли підготовці до друку та публікації статей «Львівський некрополь» і «Личаківське кладовище» (Жовтень, 1970, №6), «З історії Львівського некрополя» (Пам'ятники України, 1970, №3).

Історико-краєзнавчі нариси про міста Львівщини почало друкувати видавництво «Каменярь». Виданням мого нарису «Звенигород», львівське книжково-журнальне видавництво розпочало в 1957 році серію подібних краєзнавчих публікацій. За нею послідували мої книги «Галич» (1964) та «Городок» (1968). Після утворення Львівської обласної організації українського товариства охорони пам'яток історії та культури, мною, як головою, було піднято багато питань щодо перспектив цієї благородної справи. Корисною, як най мій погляд, в цьому відношенні була телепередача «Скарби народу», яку я вів на львівській студії телебачення протягом 1968-1975 років.

Тернопільщина

Не так вже багато ходив цією землею, але там де бував, відбувалися в минулому цікаві й хвилюючі сторінки історії Збаражчини. Тут проходила пам'ятна Зборівська битва. В 1971 році мене повідомили, що старожили села Луб'янка біля Збаража показують могилу легендарного героя визвольної війни 1648-1654 років полковника Богдана Хмельницького Морозенка (Морозовицького), про якого була складена і поширена в народі козацька пісня. З краєзнавцем В. С. Кацавалом та іншими істориками ми відвідали цей куточок Тернопільщини. Оглянули Збараську фортецю, яку в липні-серпні 1649 року облягли селянсько-козацькі війська, а потім виїхали в село Луб'янка, де тоді мав стояти основний табір військ Богдана Хмельницького.

Нам показали багато старовинних могил з козацькими хрестами і один холмик, зарослий хащами, де, за версією старожилів, мав бути похований Морозенко. Важко було з'ясувати чия це могила. Ми спробували трошки розкопати і добралися до напису, який сповіщав про поховання людей від мору в 1770 році. З'ясувалося, що ці хрести були насправді поставлені на могилах тих козаків, які загинули під час Збарасько-Зборівської битви, але згодом могили їх затерлися, а ті хрести поставили на братських похованнях, змінивши їх новими написами. Жаль, що археологи ще досі не провели археологічних розкопок цих козацьких могил пам'ятного 1649 року.

Не згладжуються в моїй пам'яті місця Почаївської Лаври, де надзвичайно соковито розписані інтер'єри монастиря та зберігаються легенди, записані від прочан, про напади турок на монастирську фортецю.

Велике враження на мене зробив Крем'янець, а точніше урочище, де проводились археологічні розкопки під керівництвом В. Савича. Ми оглядали крем'яні знаряддя праці, розкопані тут, від яких, ймовірно, і пішла назва цього населеного пункту Тернопільщини. Відвідали ми також приміщення колишньої гімназії, а потім у Будинку педагогічного інституту слухали розповіді про перебування тут польського письменника Юліяна Словацького.

Я з хвилюванням відвідав Острог – визначне місце і значний осередок української культури XVI ст., де колись знаходилася славнозвісна Острозька академія, в якій друкував свої видання славетний першодрукар Іван Федоров. Всі ці події яскраво висвітлені в експозиціях місцевого музею. Під час підготовки книги «Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область» в 1973 р. мене було відряджено в якості консультанта до редакції обласної групи цього видання. Готуючи нариси про Козову і Золотники, я гостював у галицької письменниці Іванни Блажкевич, побував на могилі галицького письменника Т. Гзардуляка, оглядав руїни старовинних замків.

В 1971 році побував у Монастирському районі, де взяв участь у відкритті музею та пам'ятника видатному українському етнографу Володимиру Гнатюку в с. Велесневі. Тоді ж відбулася наукова конференція, присвячена 100-річчю цього видатного вченого, етнографа і громадського діяча.

Закарпаття

В 1962 році я вперше приїхав із своєю сім'єю на Закарпаття. До Перечина мене привіз на своїй машині вчитель історії місцевої школи В. М. Мельник, який писав тоді кандидатську дисертацію. На моє прохання він зробив турне по всьому Закарпаттю, починаючи від Перечина, і закінчуючи Раховом. По дорозі ми оглядали старовинні Невицький, Ужгородський і Мукачівський замки, знайомились з життям і побутом закарпатців.

Пізніше ми зупинилися в с. Забродя Перечинського району у помешканні гостинного директора школи К. К. Лена. Село розташувалося над річкою Уж і було оточене чудовими і мальовничими місцями. Тут я почув багато закарпатських а також чеських і угорських пісень.

В Ужгороді мені доводилось бувати двічі на наукових сесіях і конференціях, присвячених ювілейним датам в 1965 і 1970 роках, на яких я виступив з повідомленнями про рух карпатських опришків і діяльність Олекси Довбуша на Закарпатті. Завідувач кафедри історії СРСР Ілля Гаврилович Шульга проводив мене історичними місцями Ужгорода, ознайомивши з визначними пам'ятками історії та культури. Мені було дуже приємно познайомитися з місцевими істориками І. М. Гранчаком, І. М. Мишком (з яким я працював в Інституті суспільних наук АН УРСР у Львові), М. В. Трояном та М. М. Лелекачем – одним із найстаріших і заслужених дослідників історії цього краю.

Загалом перебування в 60-х роках на Закарпатті залишило в моїй пам'яті багато приємних спогадів: щира гостинність закарпатців, їх працелюбність, зачарування піснями Закарпатського народного хору, які в той час користувалися великою популярністю на Україні. Тоді ж мене щаслива доля звела з керівником цього хору народним артистом України Пашком.

Буковина

Буковинська земля в моїй науковій творчості завжди привертала увагу, оскільки всі проблеми дослідження антифеодального руху на Прикарпатті протягом XV – XVIII ст. були тісно пов'язані з цим краєм. В документах ми знаходимо багато даних про спільні походи опришків Буковини, починаючи від Гриня Кардаша (1621) і до виступу Лук'яна Кобилиці. Олекса Довбуш часто переходив у буковинські гори, де поповнював свої загони новими побратимами.

В 1965 році я побував у Чернівцях, де взяв участь у міжвузівській ювілейній науковій конференції, присвяченій 25-річчю возз'єднання Північної Буковини з Українською РСР. Мною було зачитане повідомлення «Спільна антифеодальна боротьба галицьких і буковинських опришків в XVI – XVIII ст.». Тоді я мав нагоду

познайомитися з пам'ятниками історії і культури Чернівець, побував у історичному та літературно-меморіальному музеї Ольги Кобилянської, працював над збором архівного матеріалу до моєї теми. Відвідав я також чернівецьке міське кладовище, де поклав вінки до підніжжя могил Юрія Федьковича і Ольги Кобилянської. Стоячи біля могил видатних письменників Буковини, немов би читав їх талановиті твори, перелистуючи в думках основні віхи їх творчого життя.

Після конференції відбулися екскурсії по визначних місцях Буковини. Особливо запам'яталася меморіальна садиба Юрія Федьковича в Путилові. Я з любов'ю оглянув твори письменника, в яких «буковинський соловейко» писав про опришків і Довбуша.

Перебування на Буковині наштовхнуло мене до написання ряду історичних розвідок з історії спільної боротьби покутсько-буковинських селян, які згодом були опубліковані окремими статтями в журналах і наукових збірниках (Український історичний журнал, 1973, №7; Минуле і сучасне Північної Буковини. Вип.2. К., 1973).

Волинь

Волинь – чарівний і мальовничий куточок українських земель, оповитий багатомітною історією, героїкою минулого. Протягом століть Волинська земля відігравала дуже важливу роль у багатовіковій історії українського народу. В славетному літописі історії України всі найважливіші історичні події не обходились без участі Волині.

Безсмертною славою вкрила себе Волинь у період Хмельниччини. Саме тут Богдану Хмельницькому після перших успішних перемог над польською шляхетчиною, довелося випити гірку чашу своїх невдач, що проявилось у Берестецькій військовій баталії, де в затяжних боях з переважаючими ворожими силами, полягло так багато козацьких лицарів. Їх кості, підняті з боліт ріки Пняшеви, створили славетний пантеон козацької доблесті і нескореності української нації.

Наша зацікавленість козацькими могилами під Берестечком проявилася в середині 50-х років минулого століття, коли ми з Іваном Петровичем Крип'якевичем – дорогим моїм вчителем, відомим

дослідником історії козаччини і Хмельниччини, відвідали Берестецьке поле і козацький некрополь в Георгіївській церкві. Тоді мій наставник рекомендував мені продовжувати вивчати західноукраїнську Хмельниччину, по можливості досліджуючи нові матеріали про місце і роль українського козацтва в історії західноукраїнських земель. Не варто було забувати і Берестецьку епопею.

З того часу я кілька разів відвідував Волинь і ці священні для української нації місця козацького героїзму під Берестечком 1651 року. В 1964 році мені вдалося запросити одного з найбільших тодішніх київських дослідників української козаччини професора Володимира Голобуцького відвідати Козацькі могили. Разом з науковцями Львова ми виїхали до козацького заповідника, оглянули берестецьке поле, поклонившись козацьким останкам, які зберігаються у настінних нішах місцевого храму.

12 лютого 1970 року Волинська обласна організація українського товариства охорони пам'ятників історії та культури і Луцький державний педагогічний інститут імені Лесі Українки (сьогодні Волинський державний університет) запросили мене взяти участь у роботі Волинської науково-краєзнавчої конференції, на якій я виступив з доповіддю «Славний пам'ятник України – Козацькі могили». Я тоді запропонував започаткувати стаціонарні археологічні розкопки місць Берестецької битви. Нашу ідею підтримали працівники Рівненського краєзнавчого музею. Згодом були виділені кошти, а археологічна експедиція, очолювана старшим науковим співробітником Львівського Інституту суспільних наук АН УРСР І. К. Свешніковим влітку 1970 року почала розкопки козацьких могил.

Протягом 20-ти років тривали розкопки, в ході яких було виявлено багато козацьких черепів та різних речей, зокрема зброї, які значно поповнили експозицію музею «Козацькі могили». Вдячний за підтримку, керівник археологічної експедиції подарував мені деякі фрагменти козацьких чобіт, кілька куль з рушниць, які сьогодні виставлені в експозиції Івано-Франківського державного історико-меморіального музею Олексія Довбуша. З того часу мене не покидала думка продовжувати дослідження цієї важливої наукової проблеми. Я порекомендував аспіранту Олегу Ярошинському підготувати кандидатську дисертацію на тему «Волинь в період національно-

визвольної боротьби 1648-1654 рр.», яка була ним успішно захищена на засіданні спеціалізованої Вченої ради Харківського державного університету в 2001 році. Крім того, у співавторстві зі своїм учнем я опублікував окрему наукову працю «Визвольна боротьба на Волині у 1648-1657 рр. Огляд опублікованих джерел» (Київ, 2000).

В 2001 році за нашою ініціативою і організацією в Прикарпатському університеті ім. В. Стефаника була проведена регіональна наукова конференція, присвячена 350-річчю Берестецької битви та видана книга «Берестецька битва 1651 р. та історія створення пантеону і музею-заповідника «Козацькі могили» (2001).

Поділля

Подільський край завжди цікавив мене своєю багатомітовою історією. Тут, в період середньовіччя, в часи української козаччини відбувалися визначні події вітчизняної історії. Волелюбне населення Поділля не корилося польській шляхті, поповнюючи козацькі ряди. З його середовища вийшли легендарні герої України Северин Наливайко і Максим Кривоніс. Працюючи в архівах, ми неодноразово натрапляли на цікаві документи про повстання міщан Брацлава та визвольні походи 1594 року гетьмана перереєстрованого козацтва Северина Наливайка. Опрацьовані нами першоджерела, лягли в основу цілого ряду монографій та статей. Назвемо тільки окремі: «Нові архівні документи про повстання міської бідноти Брацлава (кінець XVI – початок XVII ст.)». *Архіви України*. 1980. №5. С. 61-62; «Нові документи про визвольні походи Наливайка в Галичину». *Інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. 1963. №1. С. 67-71; «Новий документ про діяльність Северина Наливайка на Брацлавщині в 1594 р.». *Тези доповідей IV Вінницької краєзнавчої конференції*. Вінниця, 1986.

Поділля особливо прославило себе в період Хмельниччини 1648-1657 років, сторінки героїки якої не могли не привернути моєї уваги. Працюючи десятиліттями над проблематикою визвольної війни, я в 50-60-х роках обійшов майже всі місця переможних боїв Богдана Хмельницького на Поділлі. Ми побували в урочищі «Батіг» на Поділлі, де Хмельницький у 1652 році розгромив польські війська, а також відвідали кілька історичних місць, де влітку 1648 року

легендарний козацький полковник Максим Кривоніс громив шляхетські гарнізони в подільському краї. Дізналися ми нові факти про героїчну смерть в бою полковника Данила Нечая, оспіваного в народній пісні. Про цих двох прославлених полковників Богдана Хмельницького я писав у окремих статтях: «Визвольні походи Максима Кривоноса влітку 1648 року на Поділля в «Записках Мартина Голінського». *VII Подільська історична краєзнавча конференція*. Кам'янець-Подільський, 1990; «Обставини загибелі Данила Нечая в «Записках» Мартина Голінського». *Тези доповідей п'ятої Вінницької обласної історичної краєзнавчої конференції*. Вінниця, 1987.

Відвідав я і околиці Кам'янця-Подільського, де в ряді сіл збереглися легенди про перебування Олекси Довбуша в цих місцевостях. Про це я говорив у своїй доповіді «Олекса Довбуш» на шостій Подільській історико-краєзнавчій конференції, яка проходила 1984 року в Кам'янець-Подільському.

Широковідома пісня про Устима Кармелюка запам'яталася мені з дитинства, коли на коломийському ярмарку я її почув ще в середині 30-х років ХХ століття. Пригадую, її виконував на лірі старенький дідусь з довгими вусами, а гуцулки слухали і втирали хусточками сльози. Згодом, будучи студентом другого курсу історичного факультету Львівського університету, я написав науковий реферат, який виголосив на історичному гуртку в 1948 році. Пізніше, з нагоди відзначення ювілейних дат Устима Кармелюка, які проходили в 1955, 1960, 1977 та 1987 роках, нами були опубліковані в пресі кілька статей. Під час наших мандрівок по Прикарпаттю я зібрав серед населення багато легенд і переказів про Устима Кармелюка, які побутували в нашому краї. На їх основі підготував окрему розвідку «Устим Кармелюк в усній народній творчості Прикарпаття», яку виголосив з нагоди 200-річчя від дня народження народного героя на науковій конференції в Кам'янці-Подільському 1987 року. Згодом ця праця була надрукована в тезах конференції.

Правобережжя

Правобережжя, як історико-географічний регіон України, увійшов у мою пам'ять ще в середині ХХ ст., коли я ще був малим.

Якось батько прийшов з читальні «Просвіти» і сказав мамі: «Гафійко, виділимо із гілетки частину кукурудзи, щоб передати у фонд голодуючим на Великій Україні. Там живуть добрі й чесні українці, яких я запізнав у часи перебування в складі українського галицького війська 1919 року».

Правобережжям я доповнив свою пам'ять вже в 50-60-х роках, коли вивчав матеріали і досліджував літопис національно-визвольної боротьби селян і міщан Прикарпаття епохи феодально-кріпосницьких відносин XV – XVIII ст. Із виявлених нами джерел в архівах Львова, Києва, Кракова і Вроцлава було видно, що протягом століть і зокрема в період козаччини, народні маси сіл і міст Наддніпрянщини перебували в постійних зв'язках з галичанами, в тому числі й прикарпатцями, на всіх етапах історичного розвитку. Це яскраво проявлялося в період селянсько-козацьких повстань XVI – першої половини XVII ст. Особливо це стосувалося часів Хмельниччини. Тоді ідея єдності братів з-над Дністра і над Дніпра переросла в пряме покаяння 1648 року, коли Україна виборювала свою козацьку державність.

Мандруючи по Правобережній Україні в 60-70-х роках як учасник наукових конференцій, які проводились в Черкасах, Умані та Дніпропетровську, я остаточно переконався, що, незважаючи на соціально-релігійний гніт XV – XVIII ст., народні маси цього регіону постійно підтримували не лише економічні, але й політичні взаємозв'язки з Прикарпаттям. Це наглядно проявлялося в період козацьких заворушень XVII – на початку XVIII ст., під час гайдамацьких виступів у середині XVIII ст., в роки піднесення опришківського руху на Прикарпатті.

В 1967 році в Інституті історії АН УРСР готувалася до видання двохтомна «Історія селянства Української РСР» і ми з київськими істориками О. С. Компан та К. І. Стецюк помістили на її сторінках свої розділи «Соціально-економічне і політичне становище на Правобережній Україні і в Галичині в другій половині XVII ст.», «Антифеодальна боротьба на Правобережжі та Галичині. Опришки», «Правобережна Україна і Галичина у XVIII ст.». Викладені нами матеріали свідчили про єдність визвольної боротьби народних мас двох регіонів.

В 1968 році відзначалася історична дата 200-річчя Коліївщини – найвищого піднесення гайдамацького руху, який завершився 1768 року в Умані. Тоді нами було опубліковано серію статей, присвячених цій пам'ятній даті: «Відгук гайдамацького руху на західноукраїнських землях». *Український історичний журнал*. 1968. №6; «Епопея антифеодальної боротьби: До 200-річчя Коліївщини». *Український історичний журнал*. 1968. №7. Мені пощастило взяти участь в урочистому святкуванні цієї дати в Умані, де я виступив з доповіддю «Гайдамацькі рухи і Прикарпаття».

Перебуваючи в Дніпропетровську, ми ознайомилися з тамтешнім Історичним музеєм та історико-меморіальним музеєм академіка Дмитра Яворницького, поклали квіти до його могили. Також відвідали славнозвісну Хортицю – колишню Запорізьку Січ.

В 70-х роках я побував у Черкасах в зв'язку з науковою конференцією, яку проводило Українське товариство охорони пам'ятників історії та культури. Тоді ми відвідали батьківщину Тараса Шевченка, гетьманську столицю Чигирин, Суботів – маєток Богдана Хмельницького та Іллінську церкву, де покоїлись останки Великого гетьмана. Саме тоді проходила реставрація церкви і кусочки цегли з будівлі я привіз додому. Сьогодні вони знаходяться серед експонатів Івано-Франківського історико-меморіального музею Олекси Довбуша.

Лівобережжя

Мені пощастило ознайомитися із цим багатим на історичні пам'ятки регіоном завдяки двом науковим конференціям, які проводив відділ історичного краєзнавства Інституту історії АН УРСР в 1987 році.

Особливо із захопленням я оглядав історичні та архітектурні пам'ятки в Полтаві, відвідав садибу славетного Івана Котляревського, поклав квіти до його пам'ятника, переглянув експозиції Полтавського краєзнавчого музею. На згадку про нашу зустріч працівник музею Л. В. Околот у путівнику зробив такий дарчий напис: «Вельмишановному Володимиру Васильовичу Грабовецькому – доктору історичних наук на згадку про історичні пам'ятники культури міста Полтави. 23. 10. 87 р.».

Не менше враження на мене зробив Чернігів і взагалі вся Чернігівська земля з своїми пам'ятниками і пам'ятними місцями. З хвилюванням я знайомився з відомою Качанівкою, де жив славний колекціонер В. В. Тарновський та оглядав Батурин – колишню столицю гетьмана Івана Мазепи, яку так жорстоко карав царський сатрап Меншиков.

Перебуваючи в Полтаві та Чернігові, я помітив, як мало цікавляться героїчними сторінками історії України місцеві чиновники від культури. Всюди писалося й говорилося про Мазепу як зрадника, коли оглядав містя Полтавської битви. В переважній більшості на Лівобережжі тоді розмовляли російською мовою. І тоді я зрозумів, як багато зробила радянська пропаганда в справі русифікації наших колишніх славних козацьких міст Правобережжя і Лівобережжя.

СПОГАДИ ПРО АКАДЕМІКА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

Багато води сплигло з того часу, коли не стало мого дорогого вчителя, академіка Івана Крип'якевича – визначного історика України, учня львівської школи істориків Михайла Грушевського, але його образ завжди зберігається в моїй пам'яті. І досі згадую, як відбулася наша перша зустріч.

Після закінчення університетських студій я працював учителем спочатку у сільській школі біля Жовкви, а потім, навесні 1953 року, переїхав у Винники біля Львова, де став директором вечірньої школи робітничої молоді. Але мене завжди цікавила краєзнавча робота, і у вільний час я постійно їхав до Львівської наукової бібліотеки Академії наук по тодішній вулиці Радянській, 24. Тут колись містилося славнозвісне Наукове товариство імені Шевченка, де працювали в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. видатні діячі науки і культури України Іван Франко, Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський, Михайло Возняк, Філарет Колесса, Іларіон Свенціцький. Сюди приїздили для творчих контактів Леся Українка, Василь Стефаник. Тут формувався і зростав талант Івана Крип'якевича.

Щаслива доля привела мене в цей історичний дім, в якому ще з ХІХ століття пульсувало українське національне життя. З 1951 року тут знаходилося приміщення Інституту суспільних наук АН УРСР, куди я одного разу і завітав для визначення теми мого дослідження. Мене відразу вразила ділова обстановка. По коридору та в приймальній ходили науковці, пристрасно про щось сперечались.

Тут же я познайомився з Володимиром Бараном, майбутнім відомим археологом України, який тоді працював у архіві і мав намір влаштуватися в цьому інституті на посаду наукового працівника.

Мені порадили звернутися просто до директора – професора Івана Крип'якевича. Коли зайшов до кабінету, побачив інтелігентного сивочолого чоловіка середнього зросту, стриманого, коректного. Тоді я ще не знав, що цей видатний вчений стане моїм вчителем, і під його керівництвом я працюватиму у відділі історії України 14 років. Не знаю чому, але з першого нашого знайомства професор повірив у мої наукові сили...

Я повернувся до родини, у Винники, і занурився в повсякденну шкільну роботу, яку завжди любив. Але й мрії про наукову працю не покидали мене. Тому я зовсім розгубився, коли 8 вересня 1953 р. отримав повідомлення про моє зарахування на посаду молодшого наукового співробітника відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. Зробити нелегкий вибір мені допомогли добрі поради колег-вчителів.

Отже, я приїхав до Інституту, де мене вдруге радо прийняв проф. І. П. Крип'якевич. Як завідувач відділу, представив мене співробітникам і показав робочий стіл, за яким я і пропрацював 22 роки.

У відділі історії України панувала творча наукова обстановка. Вивчення джерел і літератури, постановка питань, обґрунтування тих чи інших проблем завжди викликали цікаві дискусії. Звичайно це бувало на засіданнях, в яких брали участь співробітники, старші науковці.

Завжди цікавими були зауваження професора І. П. Крип'якевича – надзвичайно ерудованого знавця різних проблем історії України. Він ніколи не звертав увагу на посаду, а відкрито і об'єктивно рецензував праці своїх колег, вказував на недоліки. Його слово завжди було повчальним, мудрим. Делікатно, коректно, але

принципово аналізував роботи, від структурно-проблемних планів і до посторінкових зауважень. Іван Петрович завжди дуже тактовно вказував авторам на недоліки – зайвий фактологізм і дріб'язковість досліджень, неухважність в посиланнях і т. ін. «Добре зібрати джерела, – говорив проф. І. П. Крип'якевич, – але треба уміти їх використати, не бути їх слугою, необхідно, і то дуже важливо, вміти їх інтерпретувати, синтетично узагальнювати, щоб робота мала чіткий проблемний характер, тоді буде досягнута мета того чи іншого дослідження».

Ці поради завжди були для мене дороговказом, хоч спочатку було важко вчитися наукового аналізу і синтезу, обминати повторення, чим завжди грішить молодий науковець. І коли я почав працювати над своєю першою дослідницькою темою, мій науковий керівник І. П. Крип'якевич не раз допомагав добрими порадами. Схваливши тему народних рухів на Прикарпатті XV – XVIII ст., замислився: «Цікаво, чи опришківський рух мав місце в другій половині XVII ст.? Це, звичайно, нелегко дослідити, адже треба вивчати архівні документи, в першу чергу, акти гродські і земські Галицької, Перемишльської, Сяноцької земель, Жидачівського повіту, перебороти палеографічні особливості тогочасних актів».

В цій роботі Іван Петрович мені дуже допоміг. Саме з ним я вперше прийшов до архіву і під його наглядом прочитав актову книгу старолатинською і старопольською мовами. Він контролював мої перші виписки, а часом і виправляв їх.

Професор був чудовим знавцем першоджерел з багаторічним досвідом архівної роботи. Він старанно, за особливою системою виписок, умів добирати найбільш цінні актові рукописні дані з тієї чи іншої проблеми. І. П. Крип'якевич ніколи не обмежувався лише матеріалами до запланованої теми, а при нагоді фіксував все для майбутніх проблем, а тому радив спочатку виписувати заголовки і вказувати сторінки першоджерела тієї чи іншої актової книги, а потім вже уважно вчитуватися і фіксувати найбільш цікаві факти. Цим методом я користуюся протягом всієї своєї наукової діяльності.

У зборі історичного матеріалу вчений був справжнім віртуозом і педантом. Він, досконало володіючи іноземними мовами, уважно перечитував складні тексти середньовічних актів гродських і земських латинською і старопольською мовами. Дослідник все

підкреслював: «Не пропускати нічого найменшого з актів і фіксувати навіть те, що не по темі на час вивчення питання, але потім може знадобитися в наступних дослідженнях».

Іван Крип'якевич скрупульозно збирав бібліографію до історії міст і сіл Галичини на маленьких карточках, які були передані ним у відділ історії України, де всі могли ними користуватися. Не відомо, чи збереглася на сьогодні ця рукописна бібліографія вченого.

Уважний дослідник, Крип'якевич лише після збору архівного матеріалу і опрацювання літератури брався до написання запланованої розвідки чи статті. Особливо талант вченого виявлявся в інтерпретації першоджерел. Він уміло синтезував і, що найголовніше, ніколи не захоплювався одним історичним фактом з того чи іншого першоджерела. Критичність була основним правилом в його дослідженнях. Він постійно переглядав рукопис і виправляв хиби на полях. Ще й досі зберігаю такі рукописні правки, зроблені професором у моїй кандидатській дисертації.

Хочеться також згадати, як великий вчений дбайливо ставився до актових документів. Якось, перечитуючи актову книгу, я раптом почув стривожений голос професора І. П. Крип'якевича: «Що ви робите? Ви тримаєте над документом ручку, звідти може впасти крапля чорнила і закрити для майбутніх дослідників слово чи речення». Тоді я зрозумів, як обережно треба ставитися до документа, щоб не пошкодити його під час опрацювання. Повчальний приклад для дослідників-початківців.

Іван Петрович взагалі був надзвичайно пунктуальний і акуратний, і як адміністратор, і як науковець. Якими б проблемами він не займався – чи то історія княжого періоду, козаччини (XV-XVIII ст.), Хмельниччини (1648 – 1654 pp.); історіографія, джерелознавство, як допоміжні історичні дисципліни; він завжди глибоко вивчав першоджерела і з педантичною точністю умів їх науково застосувати до поставлених питань. Здається, немає такої теми з історії України періоду становлення, над якою б не працював вчений. Основною його темою була історія Галицько-Волинського князівства XII-XIII століть. Але найбільше зусиль він доклав у дослідження Хмельниччини. Понад півстоліття напруженої праці завершилося виданням об'ємної монографії «Богдан Хмельницький».

Але навіть завантажений керівництвом Інституту, науковою та громадською роботою, професор все ж знаходив час для підготовки молодих вчених. Не раз його можна було побачити в колі істориків, яким він давав поради, допомагав формулювати плани наукових праць, диктував з пам'яті бібліографію. Він завжди знаходив контакт зі старшими за віком науковцями, згуртував колектив, з яким вирішував багато цікавих проблем...

У Львові Іван Крип'якевич мешкав на вулиці Островського, 7 і часто ходив до парку Кайзервальд (тепер парк ім. Т.Шевченка). А у 1963-1965 роках ми разом по суботах мандрували історичними місцями Львова. Я був зачарований розповідями про його старовинні куточки, про центральні вулиці та міські околиці. Тоді я зрозумів, як досконало, на основі першоджерел, вивчив Іван Петрович історію свого міста. Не випадково львів'яни так захоплювалися його книгою «Історичні проходи по Львову», опублікованою ще у 1932 році (перевидано її у 1991 р.). Мені дуже дорогий примірник книги мого вчителя з дарчим написом від його сина Романа...

Професор вийшов на пенсію в 1962 році, але продовжував працювати над історією Галицько-Волинського князівства, джерелами з історії Галичини періоду феодалізму. Я часто бував у нього, і ми розмовляли в його домашньому кабінеті, де на стіні висіла картина, на якій була зображена середньовічна міська брама Жовкви (за Польщі він працював там вчителем історії у місцевій гімназії).

Одного разу, коли я зайшов до академіка, побачив порожній робочий стіл і стосик з восьми журналів. «Іване Петровичу, що з Вами?» – вихопилось у мене. Він з тяжкою напругою відповів: «Скільки тут номерів журналу, стільки місяців я хворію». Йому було важко говорити після інсульту, тепер він більше слухав. Але потім якось сказав: «Не покидайте досліджувати історію Прикарпаття. Коли ви закінчите свого улюбленого Довбуша, то не шкодуйте труду і підготуйте хоч кілька узагальнюючих книг з історії цього краю, про літописні міста Коломию, Галич, Рогатин, Товмач, Калуш».

Це був наче його заповіт, який я виконав у 1994 р., коли опублікував монографію про Олексу Довбуша і почав працювати над «Нарисами історії Прикарпаття» в 10-ти томах...

Ввечері 21 квітня 1967 року родина Крип'якевича сповістила мене про смерть мого духовного батька, незабутнього вчителя. В цю

ніч, з 21 на 22 квітня, я не спав, і сумні думки напливали на мене. Зранку пішов до знайомого довіреного греко-католицького священика, і він відправив заупокійну панахиду у хатині моїх друзів. В полудень ми, колеги по відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР, склали некролог, який був опублікований у всіх основних республіканських газетах. А потім учні великого історика прибули до його помешкання, щоб попрощатися зі своїм наставником. Патріарх української національної історіографії лежав у своєму робочому кабінеті. Я вдивлявся в його заснуле навіки обличчя, і, тамуючи біль, заспокоював сам себе: «Він пішов від нас, але його праці залишають нам те цінне, на чому зростала і зростає національна свідомість нашого народу».

Незабутній день похоронів академіка. Опівдні траурна процесія, після кількох промов, рушила по вулицях Личаківській і Мечнікова до Личаківського кладовища. Я ніс попереду портрет академіка. Такий великий здвиг народу я бачив хіба що дитиною на похоронах письменника Андрія Чайківського, 1935 року в Коломиї, та Митрополита Андрея Шептицького, в листопаді 1944 року. Ми вже заходили в цвинтарну браму, коли я глянув на вулицю траурного ходу, яка добре проглядалась з долини вгору – кінця процесії не було видно, несли масу траурних вінків. Під час промов і захоронення якась жінка скрикнула крізь сльози: «Якого великого історика ховає Україна. Господи, прийми його душу на свою десницю».

Після смерті академіка Крип'якевича в Інституті суспільних наук АН мінялись директори. І ось один із них, колишній партійний чиновник, прийшов директорувати. З метою «ідейного посилення марксистсько-ленінського впливу» він підганяв під визначені шаблони всю тематику науково-дослідницьких праць з історії, літератури, філософії. Зникали назви відділів – «Історії України», «Української літератури», «Українського мовознавства», вони замінювалися іншими, більш актуальними тоді назвами. Зникали портрети і картини, наприклад, М. Івасюка «В'їзд Б. Хмельницького до Києва». Зник з директорського кабінету портрет Івана Крип'якевича, намальований з натури художником Григорієм Смольським. А фотопортрет академіка я забрав до себе, і після переїзду до Івано-Франківська, з 1975 року, він висить в моєму помешканні як найдорожча пам'ятка про дорогого вчителя.

В 1975 році я переїхав до Івано-Франківська, де почав працювати на історичному факультеті педінституту, викладаючи історію України та історичне краєзнавство. Проте я не забував свого вчителя. В 1986 році напередодні відзначення 100-річчя від дня народження академіка Івана Крип'якевича я підготував статтю про життя і творчість вченого. Вона була дещо подібною до тієї, що я в свій час опублікував до 80-річчя професора (Видный ученый – историк: К 80-летию со дня рождения И. П. Крипякевича. *Львовская правда*. 1966. 25 июля). Як і тоді, в далекому 1966 році я запропонував газетам таку ж статтю, однак жодна з них не наважилася надрукувати викладений мною матеріал. Мотивували тим, що стаття завелика за своїм обсягом, а один з редакторів відверто мені заявив, що не радить популяризувати націоналістичного історика, до того ж учня Михайла Грушевського.

Часи мінялися, повіяло вітром відлиги, а 16 липня 1990 року Верховна Рада прийняла «Декларацію про державний суверенітет України». Наближалось 105-ліття народження Івана Крип'якевича, і я задумав з нагоди цієї знаменної дати провести відповідні міроприємства. За моєю ініціативою 23 травня 1991 року в Івано-Франківському педінституті пройшла регіональна науково-теоретична конференція, на яку було запрошено сина академіка Романа Крип'якевича та науковців з інших вузів України і наукових установ, в тому числі з Інституту суспільних наук АН УРСР, який Іван Петрович очолював у нелегких для того часу 50-60-х роках. Навіть включили до програми конференції доповідь Ярослава Ісаєвича, який на той час керував цією установою. На жаль, відповідальні працівники Інституту суспільних наук АН УРСР на конференцію не прибули, мотивуючи, що не така вже кругла дата. Можливо, ці вихованці Івана Крип'якевича керувалися іншими мотивами, адже на той час Верховна Рада ще не проголосила «Акт про незалежність України».

Ця конференція пройшла успішно. В ній взяли участь 24 науковці з різних міст України. Авторитет і вагу нашому науковому форуму надав син Івана Крип'якевича Роман, який проголосив блискучу доповідь на пленарному засіданні «Іван Крип'якевич і Михайло Грушевський». Всі наукові доповіді та повідомлення були опубліковані в матеріалах конференції. В день роботи конференції

Роман Крип'якевич зустрівся з істориками та філологами інституту, поділившись своїми спогадами про батька і піднявши питання видання його наукової спадщини. Він подякував за цю першу проведену в Україні наукову конференцію про Івана Крип'якевича і на спогад про зустріч подарував мені з дарчим автографом перевидану ним книгу батька «Історичні проходи по Львову»: «Дорогому і шановному Володимирові Грабовецькому з побажанням великих успіхів в благородній роботі. Роман Крип'якевич. 23. 05. 1991». Цим автографом я дорожу як і тими, що півстоліття тому мені залишив Іван Крип'якевич на своїй книзі про Богдана Хмельницького. Ось ці рядки: «В. В. Грабовецькому на спогад спільної праці. І. Крип'якевич. 28. XII. 1953». Через 9 років вчений на книзі «Джерела до історії Галичини періоду феодалізму» повторив свій дарчий автограф: «Тов. В. В. Грабовецькому на спогад спільної праці. І. Крип'якевич. 17. IX. 62».

Проходять роки, але я не забуваю свого наставника. В 1996 році за нашою ініціативою та організацією відбулася друга наукова конференція в Прикарпатському університеті, присвячена 110-річчю від дня народження Івана Крип'якевича. Того ж року за моєю ініціативою Івано-Франківська обласна організація Всеукраїнської спілки краєзнавців встановила «Премію імені академіка Івана Крип'якевича». Дипломами лауреата і нагрудними значками нагороджені 17 чоловік, в тому числі й син академіка Роман. Премія вручається за значні успіхи в науково-дослідницькій та пропагандистській діяльності з історії та культури України. Це є моїм скромним внеском у віночок шани і визнання дорогого мого вчителя і визначного історика України ХХ століття.

ВІДГУКИ АКАДЕМІКА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА НА НАУКОВІ ПРАЦІ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО (1954-1967)

Рецензія на статтю В.В.Грабовецького «Участь карпатських

опришків у визвольній війні 1648-1654 рр.»

Питання про участь карпатських опришків у визвольній війні 1648-1654 рр. до цього часу не було розроблене і автор у своїй статті уперше дає матеріал для його вирішення.

На початку статті вияснено виникнення руху опришків, далі автор дає характеристику виступів опришків в XVI і в першій половині XVII ст., врешті дає детальний огляд участі опришків у визвольній війні українського народу 1648-1654 рр.

У своєму дослідженні тов. Грабовецький проводить тезу, що рух опришків виник у Карпатах, як прояв антифеодального руху селянства, а в період визвольної війни він поширився з Підкарпаття на Поділля, Наддністрянщину і Молдавію, де під проводом опришків розвинулися широкі виступи селянства.

Теза автора аргументована джерельними матеріалами, при чому використано також архівні фонди.

Стаття тов. Грабовецького В. В. дає новий матеріал для освітлення характеру селянських рухів у період визвольної війни і заслуговує на публікацію.

Рекомендую статтю для Вісника АН УРСР.

Львів, 24. III. 1954

I.

Крип'якевич

*Рецензія на статтю В. Грабовецького «Виступи опришків
в другій половині XVII ст.»*

Інтерес роботи в тому, що автор спирається виключно на архівному матеріалі і збирає дані до цього часу неопубліковані. Виклад в загальному стислий, але в окремих місцях оповідання надто детальне – потребує скорочень. В цілому бажано скоротити статтю на 25-30 стор. Окремі зауваження даю в тексті.

Стаття дає нові матеріали про опришків і підходить до видання збірнику Інституту суспільних наук.

Львів, 30. VIII. 1956 р.

(Крип'якевич І. П.)

доктор історичних наук

Зауваження на дисертацію В. В. Грабовецького
*«Селянський рух на Галицькому Підкарпатті в
другій половині XVII ст.»*

Робота відзначається такими позитивними рисами:

Робота складена на широко використаному архівному матеріалі. Автор використав актові книги Галицького та Жидачівського гродських судів у Львівському філіалі Центрального Державного історичного Архіву та окремі матеріали рукописних відділів Львівського університету та Бібліотеки Академії Наук УРСР, – всього більш 120 актових книг. Ці фонди до цього часу не використовувалися дослідниками і автор перший вивчив їх всебічно.

Автор дав огляд соціально-економічного становища селянства Галицького Підкарпаття в другій половині XVII ст.; яке до цього часу не було досліджене. Він підкреслює специфіку підгірського господарства, характерне розшарування селянства, особливі форми експлуатації селян феодалами, роль дрібної шляхти та ін.

В роботі дано повну і яскраву картину боротьби селян проти пригнічення феодалами. Автор спростовує помилковий погляд деяких істориків про припинення класової боротьби в західноукраїнських землях після визвольної війни 1648-1654 рр. і доводить, що соціальні протиріччя стали ще більше загострені, та що боротьба проходила у різних формах, включно до великих селянських повстань.

Автор зібрав широкий матеріал про рух опришків, дав аналіз руху та вияснив зв'язки його з соціальною боротьбою селянства в роки визвольної війни 1648-1654 рр. та в другій половині XVII століття.

Беручи до уваги позитивні риси дисертації тов. В. В. Грабовецького як керівник роботи, рекомендую її на захист для здобуття її автором ступеня кандидата історичних наук.

І.Крип'якевич,
науковий керівник,
доктор історичних наук
Львів, 30 січня 1958 року

*Відзив на статтю В. В. Грабовецького
«Видатний проводир народно-визвольного руху в
Галицькій землі 1649 р. Семен Височан»*

Стаття написана на науковому архівному матеріалі і дає суцільну картину діяльності С. Височана. Приведені дані не викликають заперечень.

Статтю рекомендую до публікації.

Львів, 12. VI. 1958 р.

І. Крип'якевич

*Відзив на наукові праці кандидата історичних наук
В. В. Грабовецького*

Старший науковий співробітник В. В. Грабовецький працює у відділі історії України в Інституті суспільних наук АН УРСР з вересня 1953 року.

За цей період ним опубліковано в журналах, наукових збірниках, обласних і республіканських видавництвах 34 наукові праці з різних питань історії України, в тому числі 5 робіт окремими публікаціями.

Основною проблемою дослідження В. В. Грабовецького являється історія соціально-економічного становища і класової боротьби селян західноукраїнських земель в епоху феодалізму. Він, володіючи іноземними мовами, освоївши складну палеографічну роботу та керуючись марксистсько-ленінською методологією, будує свої праці на основі, в першу чергу, архівного матеріалу, який він черпає в київських, львівських і станіславських архівах та рукописному відділі Львівської бібліотеки АН УРСР.

Кожна наукова праця В. В. Грабовецького містить нові матеріали з поставленої ним теми і цим він вносить значний вклад в українську історіографію.

В 1953 р. В. В. Грабовецький успішно захистив дисертацію на вчений ступінь кандидата історичних наук.

В 1962 р. вийшла з друку монографія В. В. Грабовецького «Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.» на 12 аркушів, яка являється дослідженням довготривалої науково-дослідницької роботи автора. Монографія дає аналіз селянських рухів даного періоду, звертаючи особливу увагу на

рух опришків. Автор на основі великого архівного матеріалу спростовує антинаукові твердження польських істориків про відсутність класової боротьби селян західноукраїнських земель в XVII – XVIII ст. Монографія В. В. Грабовецького являється першим дослідженням української історіографії, присвяченим історії селянства західноукраїнських земель XVII – XVIII ст.

В. В. Грабовецький приймає участь в республіканських і міжреспубліканських наукових нарадах. В 1959 р. на науковій міжреспубліканській сесії в Єревані, присвяченій історичним зв'язкам і дружбі українського і вірменського народів, В. В. Грабовецький зробив доповідь «Вірменські колонії на західноукраїнських землях», яка опублікована в матеріалах цієї сесії і отримала позитивну оцінку спеціалістів.

Крім цього, В. В. Грабовецький своїми науково-популярними працями надає конкретну допомогу школам, краєзнавцям, організаторам самодіяльних музеїв. Він співавтор методичного посібника для вчителів географії і історії «Львівська область», який опублікував Львівський інститут удосконалення вчителів в 1957 р.; співавтор двох томів «Книги для читання з історії Української РСР» – посібника для позакласного читання учнів середньої школи, який опублікувало українське республіканське видавництво «Радянська школа» у 1959-1960 рр.

В 1957 р. В. В. Грабовецьким була опублікована брошура про Олексю Довбуша, яка була перевидана із значним доповненням в 1959 р. в Москві. Про актуальність і цікавість цього видання свідчить те, що на нього дано 13 позитивних рецензій.

В 1959 р. В. В. Грабовецький опублікував науково-популярний нарис «Звенигород», яким розпочав серію публікацій краєзнавчих брошур з історії західноукраїнських міст і сіл. В 1961 р., йдучи на допомогу організаторам створення самодіяльних музеїв, він опублікував брошуру «Народні музеї Львівщини», в якій показує на роботі окремих музеїв велику ідейно-виховну та культурно-пропагандистську роботу цих музеїв в період розгортання будівництва комунізму.

В. В. Грабовецький являється основним консультантом історичного кінофільму «Олекса Довбуш».

Враховуючи значну плідотворну наукову роботу в галузі дослідження історії Українського народу, а також конкретну допомогу культурному будівництву, а саме: школам, краєзнавцям, кіномистецтву, вважаю, що кандидат історичних наук В. В. Грабовецький цілком заслуговує на присвоєння йому наукового звання старшого наукового співробітника по спеціальності «Історія України».

Академік АН УРСР

(І. П. Крип'якевич)

Відгук на докторську дисертацію

*В. В. Грабовецького «Антифеодальна боротьба карпатського
опришківства XVI – XIX ст.»*

Проблема опришківського руху на Україні довгий час залишалась поза увагою істориків. Її розробка по-справжньому розгорнулася лише після того, як в українській історіографії вагоме місце посіли історики демократичної школи, а згодом науковці-марксистки. Все ж до виходу в світ відомих праць дисертанта В. В. Грабовецького опришківський рух на Україні в XVI-XIX ст. не був досліджений в цілому, велика кількість фактів залишалась невідомою, не підведено остаточних висновків. Та й сам характер опришківського руху, залишався, по суті, спірним. Завдяки багаторічній праці над вивченням діяльності опришків В. В. Грабовецького українська історична наука проводить дослідження, які дають підставу вважати згадану проблему вирішеною.

Тепер цілком очевидно, що боротьба опришків на Прикарпатті в епоху феодалізму в своїй основі була антифеодальним класовим рухом, що це була одна з форм – і при цьому дуже важлива – класової боротьби селянства. Опришківський рух зародився в епоху феодалізму, потім розгортався і міцнів, досягнувши свого апогею у XVIII ст., коли на Наддніпрянщині з великою силою розгорівся гайдамацький рух.

Цілком зрозуміло, що боротьбу опришків не можна відривати від подій, які мали місце в той час на Україні. Це саме слід сказати про соціально-економічні передумови опришківства. Адже ж лише на основі загального можна зрозуміти суть специфіки окремого процесу,

окремих явищ, які об'єктивно виступили складовою частиною більш загального однорідного процесу, більш загальних однорідних явищ.

Цікаво відзначити, що опришківство характерне лише для однієї соціально-економічної формації – феодалізму. В усякому разі, це видно з докторської роботи В. В. Грабовецького, а також з робіт істориків, які займались вивченням селянського руху в цю і наступну епоху. Хотілося б, однак, більш конкретно знати, чим же викликана ця специфіка феодалізму, чому ж у наступну епоху аналогічний рух втратив свій класовий характер.

В останні десятиріччя у нас історики безпідставно ігнорували роль географічного середовища в історичному процесі. Окремі дослідження, особливо дослідження В. В. Грабовецького, переконливо свідчать про важливу роль географічного середовища в історичному процесі, хоч і не визначальну. Варто відзначити ще одну цінну рису докторської роботи В. В. Грабовецького, а саме акцентування ним уваги на те, що опришківський рух мав також риси боротьби проти національного гніту. І це цілком зрозуміло, якщо врахувати, що західноукраїнські землі сторіччями були поневолені іноземними гнобителями. Народні маси, яким належить вирішальна роль в історії, були носіями національних ідеалів, вели запеклу боротьбу проти іноземного гніту, гартувались у цій боротьбі наперекір ворогам, в лавах яких опинились зденаціоналізовані представники верхівки українського суспільства. Опришківський рух – важливий вклад у чудову скарбницю революційних традицій великого українського народу, якими він не перестав пишатись і досі.

Нарешті, як позитивну рису докторської дисертації В. В. Грабовецького слід відзначити й глибоке вивчення ним джерел по проблемі, особливо архівних, вміле використання і правильна інтерпретація їх. Дисертація не позбавлена деяких недоліків, зокрема наявність у ній інколи не цілком аргументованих тверджень на зразок того, що «Карпати стали свого роду західноукраїнським Запоріжжям» (стор. 130), що «карпатські гори були ніби галицьким Запоріжжям» (стор. 132). Адже ж Запоріжжя відіграло величезну роль в соціально-економічній і політичній історії всіх українських земель в тому числі західноукраїнських, приймало вихідців з усієї України, в тому числі з Галичини, а уродженець останньої Петро Конашевич-

Сагайдачний – одна з найбільш видатних фігур в історії запорізького козацтва.

В цілому, однак, докторська дисертація В. В. Грабовецького – фундаментальне дослідження, яке вирішує важливу проблему в українській історичній науці. За свою працю, яка відповідає вимогам докторської дисертації, дисертант заслуговує присвоєння йому вченого ступеня доктора історичних наук.

Академік Академії наук Української РСР (І. П. Крип'якевич).

СПОГАДИ ПРО НЕЗАБУТНІХ

В час моєї юності та протягом півстолітньої науково-педагогічної і суспільно-громадської діяльності, яка проходила в другій половині ХХ століття, мені пощастило зустрічатися з багатьма творчими особистостями – відомими церковними ієрархами, науковцями, представниками образотворчого і музичного мистецтва.

Були це короткі чи тривалі зустрічі, але залишили в моїй пам'яті найкращі спомини. Саме вони, найкращі представники вищої української еліти, в період Другої світової війни та нелегких десятиліть панування радянсько-комуністичної диктатури, віддали всі свої помисли і талант в скарбницю духовного і культурного відродження України. Тернистими шляхами пройшли в житті патріархи української національної церкви Андрей Шептицький і Йосиф Сліпий, визначні науковці-академіки Михайло Возняк та Іван Крип'якевич, професори Іларіон Свенціцький, Михайло Марченко, Федір Шевченко, композитори Станіслав Людкевич, Анатолій Кос-Анатольський, Володимир Івасюк та Ігор Білозір, славетні культурні діячі Василь Касіян, Георгій Якутович, Стефанія Гебус-Бараницька, Олена Кульчицька, Валентин Борисенко, Григорій Смольський, Іван Севера, Борис Гмиря, Іван Козловський...

Саме про таких людей – еліту українського народу, у вікопомному 1918-му великий митрополит, мовознавець та історик Іван Огієнко сказав зворушливі слова: «І не дивлячись на всі перешкоди, що завжди горою ставали йому на порозі, нарід український утворив своє власне життя, утворив своєрідну культуру. І можна тільки дивуватись, дивуватись і благовіти, як це народ наш незвичайно тернистим шляхом досяг такої великої культури».

З багатьма із світочів нашої української галицької науки і культури мені випала доля зустрічатися в 50-90-х роках вже минулого, ХХ століття. І лише деякі окрушини із життя і творчості видатних подвижників, які спостерігав під час зустрічей з ними, хочу нагадати своїм сучасникам, бо їх праця в ім'я України є зразком для майбутніх поколінь українців.

На похороні Соломії Крушельницької

Одного листопадового дня 1952 року, під час мого вчителювання у Новоскварявській школі Нестерівського району на Львівщині, до мене звернувся викладач біології Микола Брусило, запропонувавши поїхати до Львова на похорон української співачки Соломії Крушельницької. На жаль, про неї я в той час нічого не знав.

Ми підійшли до приміщення Львівської консерваторії саме тоді, коли траурна процесія наближалася до вулиці Пекарського в напрямку знаменитого Личаківського цвинтаря. Нам з колегою довелось спостерігати величавий здвиг львів'ян. По дорозі дізналися від учасників процесії, що Соломія Крушельницька – славетна співачка, яка неодноразово підкоряла оперні театри Європи своїм чудесним голосом, досконало виконуючи головні ролі опер визначних європейських композиторів. У її репертуарі було понад 60 партій, а ще у 20-30-ті роки, як камерна співачка, вона блискуче виконувала твори Миколи Лисенка, мелодійні українські народні пісні. Про її багатогранну творчість говорили всі виступаючі.

Серед тих, хто прийшов провести в останню путь славетну українську співачку, я впізнавав відомих львівських композиторів Станіслава Людкевича, Миколу Колесу, Анатолія Кос-Анатольського, Євгена Козака, з якими пізніше познайомився в 60-70-х роках.

Борис Гмиря і Петро Білинник в моїй пам'яті

В 50-60-х роках минулого століття надзвичайно популярними в Україні були відомі співаки Борис Романович Гмиря (баритон) та Петро Сергійович Білинник (тенор). Їх приїзд на гастролі до Львова завжди викликав захоплення, а тому місцевий оперний театр завжди був переповнений глядачами. Овації не стихали після кожної оперної партії чи пісні, які вони виконували.

Десь на початку 60-х років відділ культури Львівського облвиконкому звернувся до мене з проханням провести екскурсію по місту для цих відомих співаків, які щойно приїхали на гастролі. Ми зустрілися в гостинниці «Інтурист» і гарної сонячної днини попрямували по відомих історичних місцях старовинного Львова.

Піднялися на Високий Замок і оглядали панораму міста. Зачарований видовищем Львова, Борис Гмиря захоплено сказав: «Яке гарне старовинне місто Львів із своїми святинями і будовами. Здається, рівного йому нема. Наш Київ гарний, але Львів по своїй багатовіковій розбудові нічим не поступається жодному сучасному європейському місту. Вдало Данило Галицький вибрав місце для майбутнього міста». Петро Білинник, посміхаючись, пожартував: «Ну що, Боря, може заспіваєш і твій голос покотиться по всьому місту...».

Пізніше ми багато бесідували, обмінювалися думками. Співаки були в захопленні від Львівської ратуші, «Чорної Камениці». Я розповідав про багатовікову історію міста, його економічний і політичний розвиток, про середньовічні епідемії (мори), історію спорудження оперного театру. Борис Гмиря допитувався про долю архітектора, який будував театр, адже ходили слухи, що він покінчив життя самогубством. Дізнався він і про те, що театр поступово осідає, бо збудований на дерев'яних сваях і річці Полтві. З великим захопленням оглядали славетні співаки львівський Личаківський некрополь і Янівський цвинтар. Їх вражала надмогильна архітектура і старовинні написи на гробницях.

Візит академіка Боголюбова до Львова

Наприкінці 60-х років ХХ століття до Львова завітав відомий фізик і механік, директор Об'єднаного інституту ядерних досліджень у м. Дубно під Москвою Микола Миколайович Боголюбов. Відомий львівський вчений-фізик Ігор Рафаїлович Юхновський попросив мене показати академіку М. М. Боголюбову старовинний Львів. Відвідавши гостиницю «Інтурист», де зупинився іменитий учений, я звернув увагу на той факт, що вищі партійні львівські чиновники всіляко підлещували московському гостю, а представники місцевих органів безпеки надійно його охороняли. Та не про це хочу мовити.

Академіка Боголюбова цікавило все, про що я розповідав з історії пам'ятників старовинної культури Львова. Звернув увагу, що наш гість із захопленням оглядав історичні споруди і храми міста. Коли він слухав мою розповідь про облогу Львова козаками, то захотів більш детальніше почути про гайдамаків, яких страчували у Львові 1768 року. По дорозі на Високий замок гість прошепотів мені на вухо,

що він козацького роду і навіть назвав сотню, в якій перебували його предки.

Цікавим виявився ще такий епізод. Коли ми зайшли в приміщення Бернандинського монастиря, де знаходилися скульптури, завезені з різних католицьких костьолів, один з партчиновників ввійшов у надпристольну частину. Академік не послідував за своїм супроводжуючим, мотивуючи це тим, що колись туди заходили тільки священики. Я зрозумів, що цей великий фізик глибоковіруюча людина, яка шанує святі місця храму.

Коли ми вийшли з храму, я висловився, що у вченого гарне прізвище, на що Боголюбов гордо відповів: «Я насправді ним горджуся, адже воно дуже древнє». Академіку дуже сподобалось наше місто, бо повернувшись до Москви, надіслав мені відкритку з подякою.

В гостях у Іванни Блажкевич

В дитинстві мені батько часто приносив різні дитячі книжечки з місцевої читальні «Просвіти», а ми із замилюванням роздивлялися малюнки та по черзі читали. Особливо запам'яталися мені казки Івана Франка «Коли ще звірі говорили» та «Лис Микита», дитячий щомісячник «Дзвіночок» та деякі інші видання тодішніх галицьких письменників. У середині 30-х років я захопився оповіданнями «Тарас у дяка» про юність Тараса Шевченка, «У малин день» і «Святий Миколай», які написала галицька письменниця Іванка Блажкевич. Однак, тоді я не знав нічого про автора оповідань.

Вона була вчителька, яка народилася 1886 року в селі Денисові на Тернопільщині в учительській сім'ї. Отримавши освіту, вчителювала в Станіславі, Купчинцях та рідному селі. А познайомились ми при наступних обставинах.

Йшла підготовка до чергового серійного видання «Історія міст і сіл УРСР» і мене, старшого наукового співробітника Інституту суспільних наук АН УРСР, голова редакційної комісії С. П. Нечай запросив до Тернополя, щоб посприяти з виданням окремого тому, присвяченого Тернопільській області. Проїздом у Тернопіль, я відвідав у с. Денисові стареньку письменницю, яка щиро зраділа моєму приходу, пригостивши філіжанкою кави. Вчителька цікаво

розповідала про пережите, особливо про події Першої світової війни та існування Західно-Української Народної Республіки, учасником якої була. Пригадала польський період та горезвісну пацифікацію, наслідки польсько-жандармського терору. Цікаво оповідала про тодішні галицькі українські товариства, кооперативний рух та жіночі організації, в яких брала активну участь. Під час спілкування вона постійно заглядала у вікно, чи хтось не підслуховує.

Іванна Блажкевич виявилася чудовим знавцем і давнішої історії України. Вона із знанням справи розповідала про битву козаків біля сусіднього села Копичинці та могилу, де вони поховані. Просила мене розшукати в архівах більш достовірні відомості про цю подію. Я розповів їй про творчість львівських письменників та дослідження істориків, пообіцявши надіслати авторську монографію «Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр.».

Повернувшись до Львова, я зробив спробу розшукати архівні документи про битву під Копичинцями, але нічого не знайшовши, повідомив про це вчительку.

Згодом Іванна Блажкевич надіслала мені два листи. Перший датувався 8 вересня 1972 року, а другий був писаний у 1973 році. Листи І. Блажкевич були проникнуті любов'ю до рідної історії, пам'яток нашої культури. Вона неодноразово зверталася до чиновників від культури зберегти козацьку могилу в Копичинцях. В першому листі Іванна Блажкевич дякувала за мій візит до неї і знову нагадувала про козацьку могилу: «Дякую Вам за відвідини, які були ясным променем в моїх життєвих сумерках. Не знаю чи говорила Вам, що на Денисівських полях є козацька могила, де відбулась битва козаків з поляками 1651 року. Близчі відомості про цю могилу є в музеї Оссолінеум у Львові, де знаходиться «Щоденник» з точним її описом». Вона писала, що свого часу зробила виписки з «Щоденника», але комусь передала і він загубився. Тому знову делікатно просила мене зайнятися пошуками архівних джерел. В листі Іванна Блажкевич помістила свій екслібрис та фотографію на згадку про нашу зустріч в Денисові.

В 1973 році я одержав другого листа від Іванни Блажкевич, в якому письменниця скаржилася на болі в руках – наслідки побиття її польськими пацифікаторами. Не забула знову пригадати козацьку

могилу, яку необхідно зберегти для наступних поколінь. «А мені, – писала вона, – легше буде вмирати, якщо відзначуть могилу борців за волю України».

Скаржилася, що всі за неї забули – вчителі та учні школи, в якій працювала на протязі десятиліть. Через три роки Іванна Блажкевич померла. Поховали її на місцевому цвинтарі. Я звернувся з листом до Долинської школи і сільської управи, але ніхто мені не відписав. З часу нашої зустрічі з Іванною Блажкевич пройшло сорок років, але в моїх споминах ця письменниця залишилася як народна вчителька, громадський діяч та щирий патріот України.

Наші зустрічі з Богданом Ясінським

Після проголошення незалежності України Прикарпаття почали відвідувати багато колишніх емігрантів, які покинули край напередодні та в роки Другої світової війни, обравши місцем свого осідку країни Європи, Америки та Австралії. Серед них був і уродженець Княгинина Богдан Ясінський – відомий науковець, бібліограф, меценат та культурно-громадський діяч діаспори.

Він народився в 1923 році, а по закінченні Станіславівської гімназії активно включився до націоналістичного руху. Змушений емігрувати за кордон, Богдан Ясінський навчався в Українському вільному університеті в Мюнхені, а в 1945 році переїхав до Сполучених Штатів, де закінчив Джорджтаунський університет та школу дипломатичної служби. Протягом двадцяти років очолював відділ мікрофільмування в бібліотеці Конгресу США у Вашингтоні. Він був одним з ініціаторів створення відділу україністики, до якого ввійшло 80 тисяч україномовних книг (всього в бібліотеці налічувалось 1,5 млн. примірників слов'янської літератури). У відділі україністики представлені унікальні книги – перше видання галицького «Букваря», прижиттєві публікації Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша, твори відомих українських письменників, істориків, філософів, етнографів, фізиків тощо.

Богдан Ясінський – автор ряду наукових праць і популяризатор україністики не тільки в США, але й у Європі та Австралії. Він вклав немало сил і власних коштів у видання двотомника «Альманах Станіславівської землі» (1975, 1984).

Перебуваючи багато років у діаспорі, Б. Ясінський не забуває про рідну Україну, виступаючи меценатом ряду українських видань. Зокрема, він профінансував мою монографію «Олекса Довбуш (1700-1745)» (1994), за що я йому безмежно вдячний. Незважаючи на поважний вік, Богдан Ясінський часто приїздив на Україну, зустрічався з державними діячами та представниками інтелігенції, навідувався до рідного Княгинина, де спочивають вічним сном його рідні.

Вперше я познайомився з Богданом Ясінським у 1991 році, коли він відвідав Прикарпатський університет (тоді ще Івано-Франківський державний педагогічний інститут). Незабутньою стала його зустріч з професорсько-викладацьким складом. Від імені історичного факультету я представив нашого гостя з діаспори. Богдан Ясінський не тільки цікаво розповідав про життя українців у діаспорі, але й зупинився на основних етапах пройденого ним життєвого шляху. З того часу я підтримував дружні взаємини з Богданом Ясінським. Ми зустрічалися під час кожного його приїзду до Івано-Франківська та рідного Княгинина. Саме він попросив мене написати історичний нарис про село, який я опублікував у 2000 році під назвою «Нарис історії Княгинина».

Останній раз Богдан Ясінський приїхав до Івано-Франківська на початку липня 2002 року. Ми зустрілися в гостиниці «Україна» і обмінялися думками з приводу плану-проспекту третього тому «Альманаху Станіславівської землі». Відчувалося, що сили поступово покидають цю мужню і жертвну людину. Богдан сидів у ліжку і скаржився на болі в ногах і загальну слабкість. Згадав він про свій рід, воєнні часи та участь у Першій українській дивізії, з хвилюванням висловлювався про запущеність місцевого княгининського кладовища, немов відчуваючи скору кончину. Ми попрощалися і я передав йому для конгресової бібліотеки кілька примірників моєї останньої опублікованої праці «Ілюстрована історія Прикарпаття».

28 липня 2002 року мене сповістили про раптову смерть Богдана Ясінського в Києві. Не хотілося вірити, що відійшов у вічність наш славетний земляк і щирий патріот України. Його тіло було перевезено в Івано-Франківськ і поховано на місцевому княгининському цвинтарі, де спочивають його близькі. Своє слово про незабутнього Богдана сказав на поминках і я.

Одна година з Олесем Бердником

Нещодавно відійшов у вічність відомий український письменник-фантаст Олесь Бердник. Він був не тільки письменником філософського спрямування, але й захоплювався малярством. З його талановитим твором «Зоряний керсар», який перевидавався в багатьох країнах світу, я познайомився ще в ті неспокійні часи, коли за знайомство з цією книгою карали радянською в'язницею. Олесем Бердником захоплювались всі, особливо українська молодь, яка горнулася до нього, зворушливо слухала його філософські роздуми з містичними забарвленнями. Моя дочка Оксана з своїми подругами зустрічалася в Києві з О. Бердником, якого в 60-70-х роках роках переслідували, заарештовували та ув'язнювали. Проте він продовжував залишатися собою і вистояв. Олесь Бердник справедливо ввійшов в історію як яскравий представник шестидесятництва.

Щаслива доля подарувала мені зустріч з славетним письменником одного серпневого дня 1991 року в Коломиї. Тоді, в місцевому Народному домі, відбувалася чергова презентація, на яку запросили й мене. Після її закінчення, коли ми вже виходили із залу, раптом я почув приємний голос: «Пане професоре, чи Ви ще досліджуєте легендарного Довбуша?». Я повернувся і не повірив, що до мене звертається сам Олекса Бердник. Ми привіталися і відійшли під будинок коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини, провівши майже годину разом. Письменник розповідав про свою творчість, роки, проведені в ув'язненні. Він уважно вислухав мою бесіду про Олексу Довбуша, діяльність якого вивчав на основі моєї книги «Народний герой Олекса Довбуш», виданій у далекому 1957 році.

Олесь Бердник захоплено переконував, що Олекса Довбуш двічі приходив на цей світ – спочатку із зброєю проти поневолювачів тодішньої України, а сьогодні він повідає словом про кращу долю рідного народу, який стоїть напередодні утвердження власної держави. Ці слова видатний письменник сказав у пам'ятному 1991 році, напередодні історичного референдуму 1 грудня. Пророцтво Олесея Бердника справдилося.

Ми обмінялися візитними карточками. До цього часу зберігаю візитку письменника з дарчим автографом: «Олекса перший раз прийшов з борткою, а нині – з словом. Так заповідано. Олесь Бердник. 17.8.1991». З того часу пройшло 12 років, але в моїй пам'яті залишився незабутній образ відомого українського письменника-шестидесятника.

Коротка зустріч з Юрієм Шевельовим

Хто сьогодні не знає про Юрія Шевельова – відомого літературознавця і мовознавця в діаспорі. Його багатогранна і талановита творчість відома широкому загалу.

Мені пощастило влітку 1993 року зустрітися з цим всесвітньовідомим вченим, а 13 серпня на прохання професора нашого університету Василя Грещука я організував екскурсію по Івано-Франківську для Юрія Шевельова. Протягом двох годин вчений оглядав пам'ятки історії та культури нашого міста. Його цікавило все – місця, де свого часу знаходилися освітні та наукові приміщення, старовинні храми, залишки давньої фортеці.

Ми відвідали колишній загальноміський цвинтар. Коли я розповідав про знищення цього кладовища органами радянської влади, то почув такі слова Ю. Шевельова: «Це був чистий чиновницький вандалізм, бо знесення могил характеризує жорстокість тих правителів, які такими діями плямують свою гідність». Після екскурсії ми ще довго обмінювалися думками щодо перспективи міста. На аркуші своєї записної книжки вчений залишив лаконічні рядки: «Проф. В. В. Грабовецькому з подякою за чудову переповідь історії Станіслава – Івано-Франківська. 13.8.1993. Ю. Шевельов».

З того часу минуло 10 років, але ця екскурсійна зустріч не забувається в моїй пам'яті.

Зразковий педагог і вчений

Наближається 10 річчя, як відійшов у вічність незабутній член кафедри історії України Прикарпатського університету, досвідчений

педагог і вмілий вихователь студентської молоді, кандидат історичних наук, доцент Микола Феофанович Кучернюк.

Він народився в селянській родині на Поділлі, провівши свою юність, як і інші його ровесники, в нелегкі часи панування радянського тоталітарного режиму. Вперше ми познайомились з Миколою Феофановичем у 1958 році, коли він, будучи вчителем Великоборовицької середньої школи, заочно студював історію в Львівському університеті, де я тоді навчався на стаціонарному відділенні. Ми одночасно складали державні іспити півстоліття тому. Разом з Миколою Ковальським – сьогодні відомим вченим і вузівським педагогом, Микола Феофанович закінчив університет з червоним дипломом.

Незважаючи на надмірну педагогічну перевантаженість у школі рідного села, Микола наполегливо працював над кандидатською дисертацією з періоду Хмельниччини під керівництвом свого однокурсника, тоді доцента Дніпропетровського університету М. П. Ковальського. Переборовши всі труднощі, Микола Феофанович у 1975 році на засіданні вченої ради Дніпропетровського університету успішно захистив кандидатську дисертацію «Джерела про російсько-українські політичні зв'язки визвольної війни українського народу 1648-1654 років». Так сталося, що саме я виступив першим офіційним опонентом цієї глибоконаукової дисертації.

Після захисту Микола звернувся до мене з проханням перевести його на педагогічну роботу в Івано-Франківський педінститут, де я вже працював професором кафедри історії СРСР історичного факультету. Ми довгі роки дружили, спільно керували студентськими науковими семінарами, видавали методичну літературу, організовували екскурсії для своїх вихованців по історичних місцях Івано-Франківська, Львова, Києва. Особливо співпрацювали в дослідженні актуальних проблем середньовічної історії України, зокрема Прикарпаття. Незабутніми залишаються в пам'яті засідання наших студентських гуртків, на яких заслуховувалися наукові реферати, велися жваві дискусії. Ряд наших вихованців, зокрема Володимир Пришляк, Віктор Ідзьо і Микола Вегеш успішно захистили дисертації й працюють у різних вищих навчальних закладах.

Микола Феофанович користувався повагою серед студентів та професорсько-викладацького складу університету. Він з піднесенням зустрів проголошення незалежності України. «Володимире, – якось він висловився, – які ми щасливі, що дочекалися нашої Української держави. Ми все робили для того, щоб хоч частково подавати правду про історичну долю України у наших лекціях». Проте в 1994 році Миколи Феофановича не стало. Цим спомином ми кладемо в знак шани квітку на його могилу в Чукалівському лузі, де спочив він із своєю вірною дружиною Таїсією.

З ЛЮБОВ'Ю ДО КОБЗАРЯ

За спогадами минулих літ

Я народився у мальовничому селищі Печеніжин на Коломийщині у старенькій солом'яній хаті біля зарінку річки Печеніги в середині 20-х років ХХ століття.

Ріс, як і всі убогі хлопчачки, босоногий пас вівці за селом на урочищах, названих «Крушина», «Пригід», «Горб», «Під верхом», «За верхом», «Підцигла», «Занога», «Шибінка», але не розлучався з поезією Кобзаря. Пам'ятаю, як досі, десь в 30-х років тато, Василь Грабовецький, приніс з читальні «Просвіти» книжечку «Кобзар» Тараса Шевченка і читав нам, діточкам Іванкові, Федорові, Парасці, Марії, Олені вірші. Ми, роззявивши роти, слухали і обливалися слізьми, коли тато читав, як ховали козака в байраці, а причинна дівчина загинула, не дочекавшись милого козака з походу, як бідна Катерина з дитятком на руках занапастила свою долю.

Пам'ятаю, як за Польщі у нашому селі відбувалися святочні академії, приурочені ювілейним датам народження і смерті Тараса Шевченка. Згадую, коли тато привів мене в читальню «Просвіти», де говорили про життя і смерть Шевченка, а відомий хор Котка виконував «Заповіт» поета. Всі встали і заплакали, а жандарм пильно стояв на дверях. Тато мені шепнув на вухо, що то 75 років, як помер наш Тарас. Я, маленький, декламував вірш Шевченка «Мені тринадцятий минало». Пам'ятаю, якась жінка з повними сліз очима поцілувала мене в чоло і сказала: «Синку, люби так навіки нашого поета». Це був пам'ятний 1936 рік.

Навчаючись у «Рідній школі» свого села, якось на уроці намалював я портрет Тараса Шевченка. Саме таким, у шапці, я бачив поета у газеті «Народна справа». Моя перша вчителька Софія Пнівчук похвалила мене за цей малюнок і до нас, дітей, усіх учнів класу, сказала, щоб ми постійно читали «Кобзар», бо це – наша національна і духовна молитва, адже Шевченко зберіг Україну.

Роки пропливали, я підростав, пастушив і читав «Кобзаря» пастухам, не розлучався з моєю книгою.

У 1936 році півроку навчався у славнозвісній Коломийській гімназії, а з приходом совітів нас перевели до середньої школи №2, яка була реорганізована з колишньої української гімназії «Рідна школа». Я приятелював з учнем Андрієм Пацаком, хлопчиком з приміського села Годи-Турка. Якось він запросив мене до себе на весілля сестри. І коли ми приїхали, то побачили весільних гостей, які мовчали, а молодих не було видно. Андрійкова сестра плакала. Андрійко шепнув мені, що її судженого забрали більшовики до криміналу. Не знаю, чому, але я почав декламувати для гостей Шевченкові поезії. Всі уважно слухали, плакали і цілували мене. Якась молодиця на весь голос крикнула: «Тарасе, пробудись, рятуй нас!».

У 1942 році мене, бідного хлопчика, у голодний рік забрала до себе у Винники, біля Львова, сестра Олена і влаштувала у Малу греко-католицьку духовну семінарію, де я навчався до 1944 року. В березні цього ж року духовна семінарія урочисто відзначала 130-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Відбувалася святочна академія, на якій мені пощастило декламувати вірш Кобзаря «Розрита могила» та уривок з поеми «Гайдамаки». Після мого виступу мене ласкаво привітав архієпископ Йосиф Сліпий: «Славно, синку!», погладивши мою голівку. І досі відчуваю дотик його руки.

На цій академії захопив мене величавий портрет Т. Шевченка, на якому художником були зображені збоку силуети Січових Стрільців. Згодом я довідався, що то був портрет видатного галицького художника Осипа Куриласа, який сьогодні зберігається у Львівському національному музеї. Але в 50-х роках ці силуети усусусів були затерті, напевно, кимось з блюстителів совіцької влади.

Згадувати про святкування ювілеїв Шевченка в часи мого навчання у Львівському державному університеті в 1947-1952 роках

не доводиться. Великий поет не вписувався в тодішню комуністичну ідеологію, він фактично замовчувався, – на нашому історичному факультеті за п'ять років не був проведений жоден вечір.

Працюючи у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР старшим науковим співробітником (1953-1975), я не переставав захоплюватися Шевченком, оскільки мешкав у Винниках, біля Львова, де Шевченкові традиції були особливо шановані місцевими українцями. Незважаючи на тоталітарну систему комуністично-партійної диктатури, винниківці, зокрема, робітники місцевої тютюнової фабрики, в час хрущовської відлиги постійно відзначали день народження Кобзаря.

Мене щороку запрошували читати реферати про життя і творчість славетного поета. Так було в 1954-1956 роках. Проте, пильне око районних партійців слідкувало за Шевченковими вечорами і вирішило перешкоджати цьому святкуванню. В 1956 році, як звичайно, винниківці готувалися відзначити Шевченкове свято у клубі тютюнової фабрики. Проте, як тільки почалася урочиста академія 10 березня 1956 року, під час мого виступу згасло світло (штучно вимкнути розпорядилася влада). Почулись погрози, але зал аплодував і вимагав далі виголошувати доповідь. Я говорив у темноті, десь спалахнули свічки, а потім хор виконав «Заповіт» та інші пісні на слова Шевченка. Діти декламували вірші «Розрита могила», поеми «Гайдамаки», «Сон», «І мертвим, і живим...». Це виглядало якимось таємничо, але учасники свята виявили свою нескореність. Пам'ятаю, як хтось у темноті вигукнув: «Шевченка вам не в силі вбити у наших серцях, він навіки Пророк і Геній!».

Тоді у Львові кожного року відбувалися Шевченкові березневі вечори у приміщенні Львівської філармонії. Згадую, якими урочистими і масовими були Шевченкові концерти. На одному з них я виступав із вступним словом про Кобзаря, після чого композитор А. Кос-Анатольський сказав мені: «Будьте обережні, мені сказали, що безпартійний Грабовецький щось собі багато дозволяє».

Проте я не зрікався своєї любові до Кобзаря і бажав хоч трішки наблизитися до його тематики. У місті Винниках був встановлений один із перших пам'ятників – скульптурне погруддя Т.Шевченка (ще в 1913 році, напередодні всенародного відзначення 100-річчя від дня народження поета). У 1919 році пам'ятник знищили поляки армії

Галлера. В 1924 році його відновили і в такому вигляді він зберігся до наших днів. Я вирішив написати історію встановлення цього пам'ятника. Позбирав матеріали, спогади сучасників, опрацював архівні матеріали і опублікував у 1957 році дві замітки у львівській газеті «Вільна Україна» за 13 березня і 14 квітня під назвами «Перший пам'ятник Т. Г. Шевченку» і «До історії першого пам'ятника Т. Г. Шевченкові». У 1958 році була опублікована окрема стаття в журналі «Жовтень» (№3) під назвою «Перший пам'ятник Т. Шевченкові в Західній Україні». Мої статті викликали полеміку між шевченкознавцями, а тому доводили, що перші пам'ятники були встановлені в Лисиничах, під Львовом і на Скільській горі біля Кут (1911). Ми доводили, що перший пам'ятник Кобзареві був встановлений у вигляді хреста на могилі поета 1861 року у Петербурзі, а потім у Каневі. Пам'ятники Шевченкові, встановлені у Лисиничах біля Львова як і на Скільській горі біля Кут у 1911 році, мали вигляд обелісків. Проте перший пам'ятник в Галичині у вигляді погруддя Кобзаря все-таки встановлений був у Винниках біля Львова.

Наші публікації про ці пам'ятники викликали зацікавленість серед українських емігрантів. До мене був надісланий лист з Нью-Йорка, в якому якась уроженка з Винників Софія Врецьона дякувала за ці публікації і визнала, що це був дійсно перший пам'ятник Шевченкові, споруджений у Львові, і кіньми на возах привезений до місця його встановлення. За цей лист мене ганили в партбюро Інституту суспільних наук АН УРСР і погрожували звільненням, якщо, за їхніми словами, буду спілкуватися із «заграничними націоналістами під ширмою Шевченкових культів».

Не встиг отямитись від цієї партійної напасти, коли наступили інші біди, викликані наближенням 100-річчя від дня смерті Тараса Шевченка. Винниківські шанувальники Шевченка, а конкретніше, робітники тютюнової фабрики, вирішили провести урочистий мітинг, присвячений цій даті, біля першого пам'ятника Кобзаря і запросили мене офіційно виступити з промовою. Але це стало відомо партійним чинам, і вони, довідавшись, вирішили приписати мені «антирадянську організацію націоналістичного зборища». Мене було терміново викликано туди, де горезвісний Маланчук погрозив мені (в котрий уже раз!) звільненням з роботи. І щоб якось утихомирити громаду Винників, наказав мені раніше на два дні, тобто 6 березня

1961 року, прочитати реферат про Шевченка не біля пам'ятника, а в Будинку культури, де було штучно включено в програму концерту пісні про Леніна і партію.

Згадую 1964 рік. Тоді українці і все людство широко відзначало 150-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Винницькі українці, як завжди, 8 березня провели урочистий мітинг біля першого пам'ятника Кобзареві, а пізніше зібралися на святочну академію у Винниківському Будинку культури. Хор тютюнової фабрики під орудою І. Броди виконав «Заповіт». Після цього мною була прочитана доповідь «Життя і творчість Великого Кобзаря, поета-революціонера, демократа». В ювілейному вечорі брали участь декламатори, солісти і з особливо цікавими спогадами про святкування уродин Шевченка виступив колишній в'язень сталінських «Гулагів», відомий український літературознавець Григорій Нудьга, якому забороняли поселятися у Львові, і він мешкав тоді у Винниках.

Працюючи у відділі історії України Інституту суспільних наук АН УРСР, мені часто доводилося їхати до Києва за архівними матеріалами для своєї тематичної роботи. У 50-60-х роках, перебуваючи в Києві, постійно відчував гнітюче враження від русифікаторського вигляду столиці. В основному, повсюди панувала російська мова, навіть мої колеги, які влаштувалися в столичних наукових установах, змушені були говорити по-російськи. Ось приклад. З нашого Інституту, з відділу економіки, влаштувався на працю у науковий інститут сільського господарства АН УРСР, що тоді був на вул. Леніна, старший науковий співробітник Б. Стасів. Якось завітав до нього. Він боязливо розмовляв зі мною, вивів мене у коридор і просив тихо говорити по-українськи, бо тут, мовляв, не люблять тих, хто розмовляє «хахляцким язиком». Мене це обурило. Як то може бути: в нашій українській столиці не можна говорити материнською мовою? На що мій колега відповів: «Не будь, Влодку, наївним, скоро українською мовою вже ніхто не буде говорити».

Та й не дивно, навіть в академічних інститутах української літератури та мови ім. Шевченка АН УРСР у коридорах науковці розмовляли між собою російською мовою. Це мене вкрай обурювало. Якось я запитав Зеню Франко, правнучку Івана Франка: «Що це робиться у вас в інститутах, які носять ім'я Шевченка?». На це Зеня,

яка там працювала, моя добра знайома, відповіла: «Тихо, Володимире, вже ні в чому не порадимо, йде нахабна русифікація столиці, і мій батько (син Каменяра Тарас. – В. Г.) обурюється, що так мало українських шкіл у Києві». Це правда, ми з ним дружили, і він мені про це говорив раніше.

Диво-дивне, навіть у метро чи автобусі, їдучи в натовпі пасажирів, спостерігав, що коли заговорю рідною мовою, то дехто, хоч і тісно, відвертається від мене, немов я якийсь заражений.

Все це мені набридало, до того обурювало, що я не міг терпіти. І щоб якось заспокоїти себе, у вільні хвилини забігав у державний музей Т. Шевченка на бульварі його імені, і там, оглядаючи експонати з життя і діяльності Кобзаря, заспокоювався на кілька днів.

Під час відвідування музею познайомився з деякими науковими працівниками цієї національної скарбниці. Це були кандидат філологічних наук К. П. Дорошенко – директор музею, К. В. Чумак – головний хранитель фондів. Особливо ми заприятелювали з науковим співробітником Анатолієм Костенком. Цей великий патріот Шевченкової творчої спадщини досліджував життя і творчість Кобзаря ще з 1931 року. За свою любов до Шевченка він перетерпів сталінські «Гулаги», але не скорився. Про все це сам мені часто розповідав. З його бесіди, які страхіття чинила сталінщина над нашими подвижниками. Це за його ініціативою і завдяки його праці вийшла в 1958 році «Біографія Т.Г.Шевченка. За спогадами сучасників». На пам'ятку про нашу дружбу він подарував мені цю книгу з дарчим автографом: «Шановному Володимиру Васильовичу Грабовецькому на добру згадку від співупорядника А. Костенка. 29.IV.1959. м.Київ».

При нашій бесіді я повідомив Анатолієві Костенкові, що цікавлюся першими пам'ятниками Шевченка, які були встановлені в Галичині, і, зокрема, в 1914 році, коли всенародно вшановували 100-річчя уродин Кобзаря. Тоді ми домовилися підготувати з цієї тематики статтю і опублікувати її в другому числі журналу «Питання Шевченкознавства». Я вислав Анатолієві свій варіант рукопису, і незабаром він надіслав вже готову відредаговану статтю для підпису. На жаль, склалася непередбачена подія. Не відомо мені й досі, як про цю статтю довідалися у Львівському обкомі. Мене негайно викликали у відділ науки. Особисто той же невгамовний партієць Маланчук

наказав не друкувати цю статтю з «махровим націоналістом Костенком», бо, мовляв, ми посилаємося у зносках на націоналістичний орган-газету «Діло».

Незабутнім був для мене 1968 рік. Відзначали ювілейну дату 200-річчя славетної Коліївщини. Я був запрошений в Умань на відзначення цієї дати, де ми оглядали пам'ятні місця, пов'язані з Шевченком.

У 1970 році в м. Черкасах відбувалася республіканська наукова конференція з питань виявлення і дослідження пам'ятників історії та культури. Мені було доручено вести секцію історичних пам'ятників. Серед учасників секції з науковим повідомленням виступив перший директор Канівського музею-пам'ятника «Могила Тараса Шевченка» Василь Коваленко. Він дуже цікаво розповідав про те, як перевозили останки Тараса Шевченка в Україну, як його перепоховали на Чернечій горі у Каневі, які і коли клали надгробні хрести, як готували і встановлювали пам'ятник Кобзареві в 1938-1939 рр. Я, як керівник секції, від учасників запропонував Василеві Коваленкові написати свої спогади і обіцяв їх видати у Львові. Всі учасники погодилися на це.

Після закінчення наукової конференції ми мали екскурсію на батьківщину Кобзаря. Побували в селі Шевченкове (колишній Кирилівці), біля пам'ятного знака, де стояла хата, в якій жила родина Шевченків, поклонились могилі, де похована мати Тараса. А потім оглянули літературно-меморіальний музей Т. Шевченка. Тоді я познайомився з Валентиною – правнучкою Кобзаря по лінії його брата Йосипа. Вона понад тридцять років працювала в музеї села Шевченкове Звенигородського району Черкаської області, вела постійно екскурсії в музеї. Її слова – неначе балада про геніального Кобзаря. Найбільше хвилювали мене її розповіді про музей поета в Шевченковому, і те, як багато перешкод створювали для його розвитку вищі урядові чини, противники Кобзарєвої поезії.

Надзвичайно мене схвилювала екскурсія учасників Черкаської конференції під час поїздки на Тарасову гору до Канева, де покоїться його прах. Цілу екскурсію вів перший директор Канівського музею-заповідника Василь Коваленко. Він по дорозі розповідав про поховання і перепоховання поета у Каневі. Коли ми під'їхали до Тарасової гори, то в першу чергу поклали квіти на могилу

довголітнього доглядача (1884-1933) І. Ядловського, хатина якого була першим Канівським музеєм Шевченка. Він заповів себе поховати саме біля могили поета.

Під'їхавши до музею-заповідника, ми побачили Хрест чавунний, який колись стояв на могилі Кобзаря. Коли наближалися до самої могили, захвилювалося серце, чомусь покотилися сльози не тільки в мене, а й у деяких інших учасників конференції. Ми всі заспівали «Заповіт», поклали вінок і довго стояли біля могили мовчки.

Признаюсь, що троє місць стали для мене святими: Батурин – столиця гетьмана Мазепи, вежа Соловецького монастиря, в якій царизм гноїв останнього кошового Запорізької Січі Петра Калнишевського (мені пощастило відвідати) і могила Шевченка у Каневі. Здається, що на тих місцях кристалізувалась наша козацька слава, а закінчувалася трагічними подіями. Не раз задаюся думкою: чому наша Україна така багатостраждальна, а геній Тарас зумів її так чудово оспівати в своїй поезії, в своїх живописних картинах, неперевершених офортах. Щаслива Україна, що народила нам Тараса! І моя глибока любов до історії України зародилась тільки завдяки Кобзаревій цілющій криниці.

Після огляду Канівського музею-заповідника, де так патріотично розповідав про унікальні реліквії, експонати з життя, поховання і могили Шевченка В. Коваленко, я ще раз звернувся до нього з проханням написати спогади про все ним сказане. Я щасливий, що він виконав прохання, але не з моєї вини вони не друкувалися так довго. Це пояснюється такими обставинами.

Після нашої Черкаської конференції Василь Коваленко в кінці лютого 1971 року надіслав рукопис спогадів на ім'я голови Львівської обласної організації Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури з проханням передати ці матеріали мені.

Отримавши рукопис, я попросив голову Львівської обласної організації товариства посприяти виданню цих унікальних спогадів. Голова товариства – заступник голови Львівського облвиконкому делікатно відмовився видати спогади у Львівських видавництвах. Усюди, де я не звертався, відмовляли у моїх наполегливих проханнях. А один видавничий чиновник прямо сказав мені: «Не ходіть, Володимире Васильовичу, з цим проханням, бо дана публікація зіграє

на руку українським буржуазним націоналістам, а вам того треба? Пишіть про свого Довбуша. І взагалі, чому вам не зайнятися радянською тематикою? Ви – здібний історик».

У 1972 році з посиленням реакції і арештами українських діячів культури Львова спогади про Шевченка Василя Коваленка я так заховав, що й сам не зміг виявити. І тільки тепер, впорядковуючи свій домашній архів, знайшов їх, на щастя, і вирішив надрукувати після 26-річного зберігання.

Спогади першого директора музею Т. Г. Шевченка в місті Каневі цікаві тим, що в них автор зібрав матеріали очевидців перепоховання Кобзаря на Чернечій горі і розкопок первісної могили, де він особисто доторкнувся труни Шевченка і був очевидцем побудови музею-заповідника, яким керував з 1936 до 1941 рр. В спогадах все згадано, починаючи від смерті і похорону поета у Петербурзі, до організації першого музею, так і встановлення пам'ятника та впорядкування могили, куди не заростає стежина для всіх, хто любить і шанує нашого Генія, незабутнього Кобзаря.

Додаю листа автора спогадів Василя Коваленка, який був надісланий ще у 1971 році до Львова з проханням видрукувати ці матеріали, які аж тепер вперше публікуються в незалежній Україні.

В ПОШУКАХ ДОВБУШЕВИХ СКАРБІВ

(СПОГАДИ)

Переднє слово

Володимире Васильовичу!
Шукайте документи, виведіть Довбуша за межі
фольклору. Отоді буде ваша заслуга як історика.
Академік Іван Крип'якевич

Часто мене як дослідника історії опришківського руху, і зокрема життя й антифеодальної діяльності легендарного народного героя Олексі Довбуша, запитують, коли я почав досліджувати і вивчати ці теми.

Важко тепер визначити точний час, коли саме ця проблема стала для мене улюбленою. Хочу на початку сказати, що та любов до моїх героїчних нащадків і Олексі Довбуша зародилася ще в дитинстві у рідному селі Печеніжині. Таке щастя моє, що я народився на батьківщині героя, де пам'ять про Олексу Довбуша збереглася у вигляді народної творчості по селянських хатинах, на полонинах. Про нього всюди із захопленням згадували не лише старі, а й молоді.

З материнським молоком я всмоктував мелодію найстаршої балади про великого мого земляка – «Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький», яку часто співали сусіди, мати, коли пряла куделю, батько, який ткав полотно. Цю й інші опришківські пісні співали пастухи на полонинах або увечері хлопці на зарінку чи на вулиці. На весіллях, на толоках і вечірніх сходинах – всюди можна було їх почути. Згадую, як на ярмарках у нас, в Печеніжині, в кінці 30-х років якийсь старий гуцул затягував на сопілці пісню про Довбуша. Досі не можу забути того вечора, коли в сільській читальні мене, маленького, зачарував сільський хор, що виконував пісню «Гей, браття опришки, налийте горівки, до ватри докиньте ще дров».

Скільки років минуло з того часу, але не забувається героїчний музичний пафос цих опришківських пісень, які глибоко ввійшли в мою душу, зрушили струни мого серця, збудили в ньому любов до

«чорних хлопців», їх подвигів і жаль за Олексою, що так трагічно загинув через зрадливу любаску Ксеню Дзвінку.

Чи міг я тоді подумати, що минуть роки і я буду вивчати життя і діяльність великого свого земляка. Не раз мати, коли я був неслухняним, говорила: «Ох, ти, опришку». «Мамо, чому я опришок?» – запитував її. Вона не знала про опришків, хто вони насправді були, і щоб відчепитись від мене, відповідала: «Та то, синку, були колись такі хлопці-бешкетники, як ти, гуляли по нашій Гуцульщині. Кажуть, що вони били панів, забирали у них гроші і давали бідним». – «Мамо, я хотів би бути таким опришком, брав би у багатих гроші і приносив би вам і татові».

Мати усміхалася і повчала бути чемним, а коли підросту, то щоб навчився читати і писати. «От, сину, – продовжував з-за ткацького верстата батько, – наука – то найбільше багатство, то наша криниця, звідки черпаємо живущу водицю, що збагачує наш розум, волю і долю».

А роки йшли... Я переїхав до Винників біля Львова (1942), вступив до Львівського університету (1947). Здавалося, любов до опришків і Довбуша забулася. Та ні, глибокі почуття дитинства збереглися. Варто було лише згадати про них, щоб вони воскресли.

...Я вчився тоді на четвертому курсі історичного факультету. У нас працював науковий гурток з історії УРСР (кафедра історії СРСР), яким керував старший викладач покійний сьогодні Володимир Тимофійович Горбатюк. На черговому засіданні гуртка він відбирав тематику наукових рефератів для нас, студентів, із спеціальності «Історія України». «Грабовецький, – звернувся він до мене, – над якою темою ви хотіли б працювати, але серйозно?». Я задумався і зніяковів, бо надзвичайно поважав цього викладача. Без наукового ступеня, проте дуже цікаво читав курс історії України дожовтневого періоду. «Студенте Грабовецький, ви звідки родом?» – такими словами вивів мене із задуми викладач. «З Прикарпаття, а точніше з Коломийщини» – відповів я. «То добре. Ви чули колись про опришків і їх ватажка Олексу Довбуша?» – «Так, говорили колись мені наші селяни, що були такі опришки Довбуша, а пісні про нього співають і досі в нашому гуцульському краї, навіть моя мати співала і співає ці коломийки-балади». – «А що як би ви взяли тему про опришків Довбуша для наукового реферату і прочитали на нашому гуртку?». В

моїй душі спалахнула іскра надії і зародилося бажання вивчати історію наших предків.

Я поринув у бібліотеки Львова, кинувся шукати історичні матеріали про опришків. Але дарма, мало хто знав про такі історичні праці. Навіть сам викладач Горбатюк не міг нічого порадити мені. Під час перегляду бібліографії до теми я звернув увагу на статтю у «Вестнику Ленинградского университета» (№3, 1948) доцента Є. М. Косачевської під назвою «Народные мстители – галицкие опришки». З виписок статті і посилань я натрапив на інших дослідників – попередників Є. М. Косачевської.

Поступово я опрацював працю західноукраїнського історика другої половини ХІХ ст. «Опришки», надруковану в «Руській історичній бібліотеці» (ХІХ. Львів, 1898), в збірнику «Народні оповідання про опришків» Володимира Гнатюка (Етнографічний збірник. Т.26. Львів, 1910), збірник «Песни Галицкой и Угорской Руси» Я. Головацького (М., 1887) та дослідження відомого польського історика А. Прохаска.

25 квітня 1951 року на засіданні наукового гуртка я прочитав автореферат про рух опришків у ХVІІІ ст., який схвально оцінили мої колеги-гуртківці і керівник старший викладач В. Т. Горбатюк. У моєму домашньому архіві зберігся рукопис реферату. Це були перші сходи до всебічного вивчення антифеодальної боротьби карпатського опришківства. «Грабовецький, ви гарно підготували реферат, – сказав Володимир Тимофійович. – Я рекомендую не покидати цієї теми – важливого антифеодального вогнища ХVІ-ХVІІІ ст. в Карпатському регіоні. В майбутньому може вийти цікава наукова праця, але треба потрудитися в архівах». Це було перше моє наукове хрещення, за університетською лавою з'явилася проблема дослідження, над якою я працюю вже 40 років.

Як визріла ідея колекціонування

Часто мене запитують, особливо під час виставок історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша, коли почався збір моєї колекції.

Я постійно відповідаю, що це почалося з того часу, коли почав вперше цікавитися цією темою, а точніше вивчати життя й

антифеодальну діяльність свого великого земляка Олексі Довбуша. А було це в 1948 році, коли я почав писати науковий реферат у студентському науковому гуртку під час навчання на історичному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка. Мої записи з історичного матеріалу та рукопис реферату, з яким я виступив на засіданні гуртка в 1951 році, і є першими експонатами колекції.

Але тоді у мене ще не було думки збирати про Олексу Довбуша все, що було написано в історії, літературі, мистецтві, тобто книги з Довбушевої тематики, фотоілюстрації, картини художників. І тільки в 1958 році, під час моїх зустрічей з відомим українським поетом, ученим і громадським діячем академіком АН УРСР Максимом Тадейовичем Рильським, я задумався над колекціонуванням так цікавої бувальщини Довбуша. Максим Тадейович після мого захисту кандидатської дисертації, коли я йому розповідав про опришків і Довбуша (що він завжди просив), раптово обірвав мене і сказав: «Влодзю (так люб'язно, по-батьківськи він мене називав), – робиш дуже добру справу, що збираєш історичну літературу і різні матеріали про Довбуша, але цього мало. Візьми приклад з відомого академіка Д. І. Яворницького, який із збиранням історичного матеріалу про запорізьких козаків рівночасно збирав різні експонати і створив власну колекцію, цілий музей в Дніпропетровську. А чому б тобі, уродженцю Карпат, землякові Довбуша, не зібрати все, що є в історії, літературі, музиці, образотворчому мистецтві про народного героя? Вийде цікава колекція, яка заговорить з часом про себе на виставках або може стати основою історико-меморіального музею Олексі Довбуша в Україні. Подумай, юний вчений, про це».

Це був перший поштовх до інтенсивного збирання історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша. Цією думкою я поділився з членом-кореспондентом АН України, відомим вченим-істориком Іваном Олександровичем Гуржієм, з яким у мене були наукові і дружні контакти. Він майже повторив слова М. Т. Рильського: «Володимире Васильовичу, мій дорогий друже, збір експонатів про Довбуша – це скарбниця героїчної бувальщини карпатського безстрашного месника і лицаря боротьби проти кріпосництва. Збирай, збирай усе, що потрапить до твоїх рук, залишиш цінну колекцію. Народ скаже тобі спасибі», – майже такими

словами підтвердив мій задум і академік АН України Іван Петрович Крип'якевич, мій дорогий наставник, якому я завдячую всім моїм скромним науковим доробком. – «Збір експонатів про Довбуша – нелегка справа, але благородна, корисна. Попробуйте, це буде наочна колекція, якою зможуть захоплюватися широкі маси шанувальників довбушіани».

Так почалося моє колекціонування історико-літературно-мистецької довбушіани, яке вже має свою історію, бо кожний експонат нелегко було придбати.

У пошуках архівних документів

Приступаючи до вивчення історії життя й антифеодальної діяльності Олекси Довбуша (починаючи із університетських студій 1948 р.), я звернув увагу на те, що збереглася величезна кількість народних переказів, оповідань про Довбуша. Таке багатство матеріалу, зібраного в минулому і частково опублікованого в різних збірниках, зокрема в цінному виданні видатного галицького етнографа Володимира Гнатюка (Народні оповідання про опришків. *Етнографічний збірник*. Львів, 1910. Т. 26) викликало враження у мене, як і в багатьох моїх попередників, що Олекса Довбуш – це якась міфічна особа. Здавалося, що народна міфологія огорнула його такими фантастичними оповіданнями, переказами, мовби це був надуманий підгіряними і верховинцями, а в більшості гуцулами образ одного з опришківських героїв, можливо, маловідомого в історії опришківського руху XVI – XIX століть. Більше того, деякі польські й австрійські історики твердили, що гуцули самі створили в своїй уяві такого багатиря.

Але тоді постає питання: чому інші опришківські ватажки XVI – XVIII ст. не удостоїлися такої слави в піснях, легендах, переказах, як Олекса Довбуш? Значить, щось тут криється поважніше. Цю таємницю треба було розкрити. Вже тоді, в 40-х роках, зародилася в мене думка, що багатюща народна творчість про Довбуша не випадкова, мусив бути справжній народний герой, який своїми грізними антифеодальними походами став широковідомим в історії, через що народна пам'ять зберегла його ім'я у віках.

Отже, виникла необхідність підтвердити свої припущення історичними матеріалами. Словом, треба було довести, що визначний ватажок опришків 30-40-х років XVIII ст., який прославився в боротьбі з феодалами, Олекса Довбуш – це реальна історична фігура. Треба було мати історичні факти, на основі яких можна довести, що легендарний борець проти кріпосництва є одним із найбільш видатних народних героїв серед опришків XVI – XVIII ст. і його активна боротьба – не епізод в історії класової боротьби селян західноукраїнських земель, а ціла епопея, насичена антифеодальними походами від Чорногори до Поділля, а далі в бік Молдови, Угорщини, Трансільванії.

Розв'язанню цієї таємниці мені довелося присвятити понад 45 років наукових пошуків. Я чітко розумів: щоб вивести Олексу Довбуша і в історії на такий же рівень, на якому він перебуває в усній народній творчості, треба шукати в архівах, рукописних відділах наукових бібліотек, виявляти історичні матеріали й на їх основі глибоко і всебічно вивчати історичну постать видатного месника.

Я ще раз повернувся до тих історичних джерел про Олексу Довбуша, які були виявлені моїми попередниками – дослідниками другої половини XIX – початку XX ст. Безперечно, виявлені в 50-х роках минулого століття відомим польським археографом А. Бельовським «Судові», так звані «Чорні книги» м. Станіслава за 1703-1751 роки, де були зафіксовані протоколи, які склалися під час слідства над спійманими побратимами Довбуша в Станіславській фортеці у 1741-1744 роках, значно висвітлили в історичному плані рух опришків. Вони, безперечно, розкрили багато фактів з життя загону Олекси Довбуша на Покутті. І саме на їх основі писав про це вперше А. Бельовський у своїй роботі «Покуття», опублікованій у польському місячному додатку до газети «Час» (Краків, 1857). В ній автор представляє рух опришків Довбуша в локальному плані, стверджуючи, що це був «ряд місцевих пригод» XVIII ст. За ним цю версію повторила М. Косак (Гуцули. Добош. *Львів'янин*. Львів, 1861).

Найбільш ґрунтовно ці матеріали використав у своїх розвідках про опришків галицький історик Ю. Целевич, який опублікував їх в серії статей у газеті «Діло» за 1882-1891 роки. Ці матеріали потім узагальнила і редакція «Руської історичної бібліотеки» (Целевич Ю. Опришки. *Руська історична бібліотека*. Т. XIX. Львів, 1897).

Упорядником публікації став відомий галицький письменник Михайло Павлик, який оживив мову статей Ю. Целевича.

Останній у своїх розвідках про опришків Довбуша використав, крім станіславівських судових книг, декілька інших документів, зокрема виявлений галицьким краєзнавцем А. Петрушевичем історичний факт – напад Довбуша на К. Золотницького у Борщеві на Поділлі. Також він віднайшов деякі документи із галицьких гродських книг, зокрема універсал коронного гетьмана Йосифа Потоцького (1742) проти дій загону Олексія Довбуша.

Проте ці документи ще не давали можливості піднести антифеодальну діяльність Олексія Довбуша до такого рівня, як його піднесла народна творчість. Потрібні були дальші пошуки історичних документів про народного героя, щоб показати його антифеодальну діяльність у ширшому світлі, розширити територію виступів загону Довбуша, показати характер, рушійні сили і тактику боротьби опришків, причини невловимості безстрашного месника і взагалі з'ясувати історичний образ легендарного лицаря на основі достовірних історичних фактів.

Так почалися тривалі пошуки нових документів. Перш за все я вирішив ще раз переглянути галицькі гродські книги, які зберігалися в Центральному державному історичному архіві України у Львові, за 30-40-ві роки XVIII ст. Крім виявленого Ю. Целевичем універсалу Йосифа Потоцького, мені пощастило знайти ще ряд документів про рух Довбуша. Перший з них – скарга шляхти про напад Довбуша на Богородчанський замок влітку 1744 року. Цей документ розкривав нові цікаві дані про антифеодальний характер цього походу, коли сміливий ватажок не тільки захопив у Богородчанах багато шляхетських скарбів пана Романовського, але й спалив якісь шляхетські економічні книги, що свідчило про чітко виражений соціальний характер боротьби народного героя з різними гнобителями селянських мас (Ф. 5. Т. 250. С. 1585-1587).

Цікавим був похід Олексія Довбуша на Борщів 4 травня 1744 року – знищення «злого пана» Константина Золотницького. Коли переляканий раптовою появою грізного ватажка у своїй спальні пан просив пощади і запропонував викуп, то почув горду відповідь: «Не по гроші сюди прийшов, а по твою душу, щоб ти більше людей не мучив». Пан був жорстоко убитий.

З цього документа, виявленого ще А. Петрушевичем у минулому столітті, не було відомо нічого про пана, хіба тільки те, що «то був злий пан» і замучив кількох селян. У галицькій гродській книзі (Ф.5. Т. 243. С. 1573-1574) ми виявили документи, які дали змогу пролити більше світла на цю картину: хто був той Константин Золотницький, що Олексі Довбушеві довелося з Чорногори робити такий віддалений рейд, аби помститися за народні кривди? Нові документи розповіли, що К. Золотницький був полковником коронного війська гетьмана Йосифа Потоцького. Останній доручив йому із залогою коронних військ придушувати селянський рух. Лютий Золотницький під час цієї каральної експедиції так жорстоко знущався над селянами, що сам коронний гетьман змушував його припинити розорювати села і неодноразово надсилав попереджувальні універсали. Проте полковник не звертав на це уваги. Він ще до того в своїх маєтках у Борщеві знущався над власними підданими, яких навіть убивав. У світлі нових документів стає, по-перше, зрозуміло, чому Довбуш, як захисник поневолених селянських мас, вирушив з Карпат на Поділля. По-друге, він стає, очевидно, настільки популярним героєм, що селяни Борщева запросили його захистити їх від злого пана.

Рівночасно з цим ми ще раз уважно вивчили згадані документи – судові, т. зв. Чорні книги, м. Станіслава, зокрема акти, де запротоколовані зізнання побратимів Довбуша перед Станіславським шляхетським судом. Уважне вчитування у них дало нам змогу ширше з'ясувати різні історичні факти, пов'язані з антифеодальною діяльністю Олексі Довбуша: його походи, побут опришків, їх зв'язки з селянами, тактику боротьби народних месників з панами, орендарями. Ці документи зберігаються у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України (Фонд Оссолінських, №1251 (II)).

Опрацьовуючи галицькі гродські книги за першу половину XVIII ст., я виявив багато документів про важке соціально-економічне, правове становище селян, що й стало основною причиною поширення опришківського руху під проводом Олексі Довбуша в 30-40-х роках.

Великою скарбницею у вивченні історії західноукраїнських земель XV-XIX ст. є відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Саме тут протягом XIX – початку XX

ст. відклалося багато рукописних фондів, які ще й досі не використані повністю. До колишньої бібліотеки, так званої Оссолінеум, потрапили судові акти – «чорні книги» міста Станіславова за першу половину XVIII ст. Їх, як сказано вище, виявив археограф А. Бельовський. З ними я ще раз ознайомився.

Під час опрацювання актових книг архіваріуси цього відділу, добрі знавці рукописних фондів бібліотеки, – В. Ф. Бандура, К. Т. Гебултовський підказали мені про існування у відділі рукописів неопрацьованого і невпорядкованого ще архіву князів Яблоновських з Бурштинського замку. То мене зацікавило, бо князі Яблоновські володіли маєтками Яблунівського ключа на Покутті – це територія, де в основному розгортався рух опришків під проводом Олекси Довбуша.

У цьому незвіданому фонді я виявив надзвичайно цікаві архівні матеріали – листування, кореспонденцію між посесором Яблунівського ключа Павлом Беное і власницею маєтків княжною Теофілею Яблоновською та іншими управителями цих маєтків у середині XVIII ст. Крім багатьох документів до історії соціально-економічного становища селян Прикарпаття, тут виявлено понад 50 нових архівних справ з історії опришківського руху під проводом Олекси Довбуша та його попередників і наступників.

Перший з цих документів, на який я натрапив, – лист-донесення шляхтича Йосифа Календовського, управителя маєтків Яблунівського ключа, до власниці маєтку про обставини загибелі Олекси Довбуша. Він багато чого прояснив з історії трагічної смерті народного героя в селі Космачі 24 серпня 1745 року. До цього часу про загибель Олекси Довбуша ми знали з двох документів – із зізнання вбивці Степана Дзвінчука перед Станіславським шляхетським судом 27 серпня 1745 року і зізнання Василя Баюрака в тому ж таки Станіславському суді. З цих даних невідомо було, що застали очевидці перед смертельно пораненим героєм вранці 24 серпня за Космачем, що було при ньому з особистих речей, що сказав умираючий про заховані скарби, про які в народі ходили чутки, і головне, що вчинила шляхта з мертвим тілом Олекси Довбуша.

Виявлений нами документ одразу роз'яснив багато з обставин загибелі Олекси Довбуша і значно доповнив попередні дані. По-перше, було сказано, що біля пораненого ватажка виявлено його

особисті речі, коновку з молоком, яку хтось йому вночі приніс. Місцевий орендатор заливав горілкою його рани, щоб міг довше жити; дещо уточнено з його передсмертних слів, зокрема про скарби. Коли Довбуша запитали, де його скарби, відповів недвозначно: «В Чорногорі, на Свидовій горі». Цими словами він уточнив місце захованих скарбів. У цьому документі найголовніше те, що було з'ясоване невідоме досі питання, що ж вчинила шляхта з мертвим тілом легендарного героя. Дослідники робили різні припущення – ніби Довбуш мав бути похований в с. Ямнім, де жила його сестра, або в Коломиї під ратушею, куди його привезла шляхта на показ перестрашеним народним масам: мовляв, він звичайна смертна людина, а не невловимий, якого куля не бере тощо.

В новому документі достовірно сказано, що за розпорядженням самого коронного гетьмана Йосифа Потоцького тіло мертвого Олекси Довбуша було порубано на 12 частин і розвішано в 11 місцях Прикарпаття. Такого знущання над мертвим тілом не знало середньовіччя Європи. Цю архівну знахідку ми опублікували в «Українському історичному журналі» в статті «Новий документ про загибель Олекси Довбуша» з нагоди 212-річчя з дня його загибелі (1957. №3).

Важливі документи знайдено про вбивство Олексою Довбушем орендаря на Свірській солеварні 1739 року. Це листи власниці солеварень Теофілії Яблоновської. В листах до посесора Павла Беное від 27 жовтня 1739 р. і 27 січня 1746 р. вона пояснює причину нападу опришків Довбуша на Лошака як на такого орендаря, що був «дуже багатий, посідав кілька оренд і кредитував усіх в тому краю», тобто на Косівщині і Яблунівщині.

У цих же фондах виявлено цікаві дані про перебування Олекси Довбуша в околицях Космача, Солотвини, Надвірної, його блискучі антифеодальні походи в західне Прикарпаття – Дрогобич, Турку і на Рогатинщину, що викликало значне занепокоєння місцевої шляхти. Такі походи значно розширювали радіус діяльності легендарного месника, не говорячи вже про загрозу заволодіти основними містами Покуття – Коломиєю, Косовим, Кутами, Солотвиною – опорними пунктами шляхетсько-орендарського панування в цих краях.

Знайдено такі документи, як письмові звернення Олекси Довбуша до панів – згадка про «Маніфест Довбуша проти князів»,

«Картки», в яких він попереджав панів (на зразок маніфестів і «прелесних» листів Омеляна Пугачова і Степана Разіна – керівників селянських воєн в Росії).

Документи про знищення економічних книг у Богородчанах (1744), спалення боргових книг орендаря Лошака на Свірській солеварні (1739), написання маніфестів і карток-відоzw проти гнобителів, виявлені в архіві князів Яблоновських, дали змогу піднести Олексу Довбуша до рівня видатних народних керівників селянських рухів в Європі. Таким чином, стає зрозуміло, чому селяни з великою любов'ю оспівали його ім'я в народній творчості. Під впливом антифеодальних виступів Довбуша почалися заворушення селян цілого Прикарпаття. Поневолені і пригноблені люди, як свідчать виявлені в цьому фонді дані, відмовлялися виконувати феодальні повинності і загрожували «революцією».

В архіві князів Яблоновських з Бурштинського замку серед інших документів з Довбушевої бувальщини є й письмова згадка про те, що судили побратимів Довбуша в місті Сиготі у Трансільванії. Там і збереглися протоколи, які склалися під час слідства над соратниками Довбуша і які досі не вивчені.

В цьому архіві знайдено цікавий документ – копію привілею княжни Теофілії Яблоновської, за яким вона винагороджувала Степана Дзвінчука за вбивство Олексі Довбуша. До того часу оригінал зберігався у вбивці в Космачі, його ще в середині XIX ст. бачили очевидці, про що повідомлялося в тодішній пресі. Польський письменник Ю. Турчинський 1891 року опублікував один із варіантів цього привілею у післямові до своєї книги «Страшна дружина» (польською мовою. Краків, 1891). Там же він писав: «По сьогодні в Космачі праправнуки Степана Дзвінчука переховують документ, виданий Яблоновським їх прадідові в нагороду за вбивство Довбуша. Там стоїть виразно...». Далі передається опис привілею. Ми знайшли новий документ цього привілею, який опублікували вперше в нашій книзі «Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.» (К., 1962. С. 205), фотокопія його зберігається в нашій колекції і експонувалася на виставках у 1965, 1970, 1980, 1988 роках.

Порівнюючи ці два варіанти, можемо констатувати, що поданий Ю. Турчинським текст привілею, виданого в Яблуніві 20 жовтня

1755 р. і підписаного князем Йосифом Яблоновським, викликає сумнів, бо тоді такого князя не було. Зате привілей з архіву Бурштинського замку достовірніший, бо писаний зразу після вбивства Довбуша, 10 вересня 1745 р., і підписаний власницею села Космача княжною Т. Яблоновською у Львові.

Нелегкими були пошуки достовірних історичних джерел для розв'язання надто цікавого питання про обставини загибелі Довбуша і любов Олексі до жінки Степана Дзвінчука, яка увійшла у найстаршу пісню-баладу про Довбуша під іменем Дзвінки. Від чого трагічно загинув прославлений лицар Карпат – від зради коханки, з інших причин? А може, то була помста чи Степан готувався вбити народного улюбленця заради винагороди, обіцяної панами?

На все це треба було дати відповідь, підтверджену достовірними історичними джерелами. Як називалася жінка Степана Дзвінчука, адже імені Дзвінка не було тоді. Треба було продовжувати пошуки в архівах. Як свідчить інвентар парохіян Коломийського деканату від 20 квітня 1783 р. (18 років після загибелі О. Довбуша), в Космачі були два господарства Дзвінчуків. На одному сидів Матей Дзвінчук і його жінка Ксеня, які мали двох синів, на другому – Степан Дзвінчук, і його жінка Марія, які мали двох синів і двох дочок. Отже, справжнє ім'я жінки Степана Дзвінчука – Марія.

Хто міг бути любаскою Олексі – Марія, Степанова жінка, чи Ксеня, жінка Матея? Прийнято, що це була Степанова жінка, але вона на ім'я була не Дзвінка, а Марія. В найстарішій пісні про Довбуша так і співається, що Довбуш іде «до Дзвінки, до Стефанової жінки». Такого трактування дотримувалися і ми на початку дослідження.

Заради кохання чи помсти прийшов Олекса ввечері 23 серпня 1745 року під хату Степана Дзвінчука з двома своїми побратимами, то оповите таємницею. Про це не сказано у документах, за винятком спогадів польського письменника Ф. Карпінського, який писав, що «гірський селянин, жінку якого кохав Довбуш, умовився з жінкою», але не сказано, хто цей селянин і хто ця його жінка.

Проте з документів архіву князів Яблоновських з Бурштинського замку видно, що протягом двох років Олекса Довбуш часто маневрував біля Космача. Про це доносить своїм вельможам керівник каральних загонів коронних військ Суський.

Здається, можна висунути нову гіпотезу: Довбуш міг кохатися не з Марією Дзвінчук, яка була старшою і мала чотирьох дітей, а з Ксенею – сусідкою, що була молодшою і мала лише двох дітей (у народних оповіданнях про загибель Довбуша часто згадується Ксеня). Але оскільки Марія ревнувала, то могла із заздрості наговорити на Ксеню. Олекса вирішив піти з'ясувати питання, але Степан був підготовлений до зустрічі. Мабуть, слідом за опришками, які понесли пораненого Олексу під ліс, і пішла Ксеня, яка могла принести йому коновку з молоком і бути з ним всю ніч. На основі нашої нової гіпотези художник Денис Іванцев створив цікаву картину на цей сюжет.

Із збірки художньо-літературних творів

Зібрані нами художньо-літературні твори про Олексу Довбуша мають свою бібліографічну вартість. Нашу колекцію започаткувала найстарша книга, видана у Варшаві ще 1840 року. Її автор – польський письменник Казимир Владислав Вуйціцький. У книзі під назвою «Старі гавенди і образи» (з польськ.), автор одним з перших подав історичний образ Довбуша з переказів і пісень народу. «Нинішня повість про Довбуша, – пише він, – ґрунтується на народних переказах, які сам збирав у місцях, де мали зайти ці події».

Книгу цю як бібліографічну рідкість подарував мені Володимир Кобринський, засновник Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини, ще в 50-х роках. Передаючи її, цей збирач мистецьких перлин Покуття і Гуцульщини, сказав: «Добре, пане Володимире, що ви так закохались в історію Довбуша, я вам передаю на пам'ять нашої зустрічі цю найстаршу книгу, де вміщена повість про нашого Олексу, яку колись придбав мій батько Йосафат Кобринський, відомий коломийський громадський діяч, фундатор і засновник Народного дому в Коломійі».

Друга книга про легендарного героя збереглась у нашій старенькій столітній хатині під соломою на вулиці Заплеші в с. Печеніжині. Це історична повість А. К. Кучурака «Олекса Довбуш славний ватажок опришків». Вона була опублікована, як записано на титульній сторінці книги, в Коломійі «черенками і накладом М. Білоуса» 1900 року в його відомій друкарні. В книзі вміщена праця

М. Білоуса «Опришки – исторический изследованія» з малюнками з життя опришків Олекси Довбуша.

Цю книжечку мій батько Василь Грабовецький зберігав спочатку в старенькій хатині, а потім переніс на горище нової хати, побудованої 1938 року. В 1948 р. якось батько показав мені цю книгу і передав із словами: «Це стара книга про нашого Довбуша, я її придбав у 1919 році, коли вступав добровольцем в Коломийський курінь нашої Української Галицької Армії і з нею пройшов всі бойові дороги в Галичині і на Великій Україні. Збережи її, бо ця книга може тобі знадобитися».

Не знав я тоді, що вона стане одним із перших експонатів в історико-культурній збірці про Олексу Довбуша. Це було друге виправлене видання, в якому в невеличких розділах ішла мова про Довбуша. Окремо в розвідці «Исторические изследованія» Михайло Білоус розповідає про життя і діяльність Довбуша. Цінне в книзі те, що в ній вміщені п'ять ілюстрацій ранніх робіт відомого художника Ярослава Пстрака.

З цих двох книг і почалася збірка історико-літературно-художніх творів про Олексу Довбуша. На сьогодні в нашій збірці зібрані майже всі літературно-художні твори, починаючи з найстарішого варіанту балади «Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький», до останнього історичного роману Бориса Загорулька «Чорногора», в якому йде мова про Івана Бойчука – соратника і наступника Олекси Довбуша (1980).

З кожним роком рівночасно з пошуками архівних скарбів про Довбуша ми збирали літературні і фольклористичні видання з Довбушевої тематики. Про їх усіх і про те, як вони потрапили в мою колекцію, неможливо розповісти, але про деякі з них варто нагадати любителям літературно-художньої довбушіани. При цьому з появою нових наших історичних праць з життя і діяльності Довбуша з'явилися в журналах і окремих виданнях поетичні, прозові та драматичні твори письменників і літературознавців. У більшості ці автори черпали з моїх видань історичні відомості про героя або консультувались у нас при підготовці своїх творів.

Прикладом може послужити наша дружба з відомим українським письменником Володимиром Гжицьким (1895-1973). Після повернення із довголітнього заслання, куди він був невинно

запроторений в 30-х роках сталінськими опричниками, письменник поселився у Львові і почав писати нові художні твори.

Володимир Зенонович якось зайшов у відділ історії України Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові до мене за консультацією про Довбуша. Між нами зав'язалася дружня розмова, письменник розповів мені про тяжкі роки свого ув'язнення, а потім перейшов на Довбушеву тему. «Я ще в 30-х роках, – говорив він, – почав працювати над історичним рукописом про Олексу Довбуша і навіть частину опублікував у тодішньому журналі, але грізні дні нещасного арешту і заслання перервали мої творчі задуми. Я знов беруся за Довбуша, прочитав ваші книги, які мені дуже допомагають при підготовці рукопису». Він довго радився зі мною, я ознайомив його з історичними документами і, зокрема, судовими протоколами, які склалися у Станіславові під час допитів побратимів Олексі Довбуша. Коли ми зайшли до відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки АН України і він почав читати ці протоколи, то з хвилюванням і сльозами на очах вчитувався у вислови побратимів Олексі Довбуша під час тортур та все повторював: «Господи, які ми терпіли муки в боротьбі за свою волю». «Пане Володимире, – говорив він, – тут треба шукати початки наших національно-визвольних змагань, і як добре, що ми вас маємо, як вченого, який так досконало вивчає нашу героїчну славу в далекі часи кріпосництва».

В кінці 1959 року Київське державне видавництво художньої літератури надіслало мені рукопис історичного роману про Олексу Довбуша Володимира Гжицького з проханням прорецензувати. Я підготував рецензію, але вказав у ній, що можна було б назвати твір просто «Опришки», оскільки автор багато уваги взагалі приділяє опришкам. Редакція так і назвала твір «Опришки», який вийшов з друку в 1962 році.

Автор дякував мені за підтримку, бо знову почали його замовчувати партійні чиновники, затримували рукописи письменника у видавництвах. З числа перших авторських примірників він подарував мені книгу з теплим дарчим написом: «Дорогому Володимиру Васильовичу Грабовецькому, автору прекрасного історичного нарису про О.Довбуша, на добру пам'ять і щастя. В. Гжицький. Львів. 4. XII. 1966 р.».

Ця книга видатного письменника і мученика за наше національне і духовне відродження зберігається у моїй колекції як цінна реліквія.

Приємно, що наші історичні матеріали про Олексу Довбуша використав у своїй драматичній поемі «Довбушева слава» один із відомих поетів 30-х років, редактор популярного тоді дитячого журналу «Дзвіночок» Юрій Шкрумеляк.

Не раз поет звертався до мене за порадою при підготовці цієї драми. «Пане професоре, – говорив він мені, – я радію, що і моя праця в «Дзвіночку» породила таких істориків як ви, що розшукують безцінні скарби Довбушевої слави. А це для нас, поетів і прозаїків, велика допомога, бо історичні праці дають тло правдивим творам».

Довголітня наша дружба і з відомим письменником, довголітнім редактором журналу «Дзвін», лауреатом Державної премії імені Тараса Шевченка Романом Федорівим. Крім відомих його повістей і романів заслуговує на увагу повість у легендах «Жбан вина» про Олексу Довбуша. Письменник використав і наші історичні праці, про що засвідчив у дарчому автографі книги: «Володимиріу Грабовецькому, який вивчає Довбуша, котрий також допоміг мені в написанні цієї книжечки. Р. Федорів. 17.V.1976».

Приємно в дні відзначення пам'яті Олексі Довбуша, в 250-ту річницю його трагічної загибелі, згадати незабутнього Гната Хоткевича – визначного українського письменника, автора відомого твору «Камінна душа». Він порівняно коротко перебував на Гуцульщині, але досконало вивчив гуцульський говір і не лише організував Гуцульський театр (1906-1910), але й написав драму про Довбуша та окрему історичну повість «Довбуш».

Мені пощастило зустрітись з його дружиною Платонідою Хоткевич пам'ятного 1971 року, коли на батьківщині героя в селищі Печеніжині встановлено пам'ятник. Після мого виступу на його відкритті 21 травня 1971 року Хоткевичева підійшла до мене, обняла із сльозами радості на очах і подарувала мені книгу свого мужа «Довбуш», яка була вперше видана 1965 року. На ній стояв такий дарчий напис: «Як був би радий мій Ігнат, коли б дожив до цієї хвилини, коли відкривається перший на Україні пам'ятник гуцульському герою, якого він так любив. В цій своїй книзі Гнат Хоткевич не випадково пов'язує Довбуша з Печеніжином. Спасибі Вам, дорогий Володимире Васильовичу, за ініціативу і старання

встановлення цього величного пам'ятника. В ньому і краплина шани до Гната Хоткевича. Платоніда Хоткевич. Печеніжин. 21 травня 1971 р.».

Про соратника і наступника Олексія Довбуша Івана Бойчука написав історичний роман, як уже згадувалося, письменник Борис Загорулько, спираючись на наші історичні дослідження про Івана Бойчука. Книга під назвою «Чорногора» з'явилась на світ 1980 року. В ній автор записав: «Вельмишановному Володимиру Васильовичу з побажанням добра від автора та з подякою за допомогу. м. Дрогобич, січень 1981 р.».

Мені пощастило бути заочно знайомим з професором Братиславського університету Андрієм Меліхерчиком – відомим словацьким істориком, який багато писав про Юрася Яносіка, польсько-словацького ватажка «збуйніків». Ми листувалися з цим науковцем, і він схвалював мої дослідження про Олексю Довбуша, підкреслюючи, що такі дослідження «стають неоціненними скарбами української національної історіографії і бажано вивчати всіх героїв України». Свою книгу «Юрась Яносік – герой проти феодального гніту словацького народу», видану 1963 року в Братиславі словацькою мовою, автор надіслав мені до Львова з таким дарчим автографом: «В. В. Грабовецькому на добру пам'ять, сердечне проф. Андрій Меліхерчик. Братислава. 17.1.1966». В останньому листі закликав мене: «Шановний професоре! Продовжуйте писати про Довбуша і порівнюйте його з нашим Юраськом Яносіком». Після його смерті дружина надіслала мені некролог. Я підготував його до друку, але в «Українському історичному журналі» не захотіли опублікувати мою замітку, мотивуючи це тим, що про смерть істориків інших країн у часописі не прийнято друкувати.

З першою історичною працею про Олексю Довбуша я ознайомився ще в студентські роки – 1950-го, коли готував свій перший студентський реферат про народного героя. Тоді в науковій бібліотеці Львівського університету я прочитав працю доцента Ленінградського університету Є. М. Косачевської «Народные мстители – галицкие опришки», яка була опублікована окремою статтею у «Вестнику Ленинградского университета» (№3 за 1948 р.). З цієї історичної праці я почав свої перші кроки щодо вивчення спеціальної друкованої літератури про Довбуша. Згодом ми

познайомилися з авторкою у Львові в архіві, де вона збирала матеріали до своєї іншої праці з історії Галичини 1848 року. Ми часто розмовляли про Довбуша. Дослідниця, прочитавши про мої праці з історії героя, сказала, що я вивчу цю проблему. «Олекса Довбуш, – говорила, – знайшов свого історика у вашій особі, хай вам щастить», – і подарувала відбиток своєї статті з 1948 року про опришків з дарчим написом: «Гов. Грабовецкому с уважением и признательностью. Е. Косачевская».

Матеріали з образотворчої Довбушіани

Образ Олекси Довбуша чи не найбільше відображений в образотворчому мистецтві, а почали художники змальовувати народного героя ще з кінця XVIII ст.

Понад 40 років збираю твори живописців, графіків, скульпторів, а їх у моїй образотворчій колекції довбушіани вже понад 150 – оригінали, фотокопії. Хочу зупинитися на найцінніших, з моєї точки зору, експонатах, які, крім того, що мають мистецьку вартість, яскраво відображають життя й антифеодальну діяльність Олекси Довбуша.

Передусім про картину Вадима Масюткіна «Олекса Довбуш», як вона творилась і як попала в мою колекцію. Це було в 1954 році, до мене звернувся за порадами студент Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва Вадим Масюткін. Він тоді малював картину «Олекса Довбуш» як дипломну роботу. Показав мені ескіз картини, який надзвичайно мене захопив. Олекса Довбуш в горах в оточенні бойових побратимів слухає скаргу старого гуцула на панський гніт. Вольова і рішуча постать героя: слухаючи покривджених, він задумує черговий антикріпосницький похід. І коли картина, а точніше декоративне панно (270x100) було виставлене перед державною екзаменаційною комісією, то справило значне враження на екзаменаторів. Будучи на захисті цієї дипломної роботи, я слухав позитивні відзиви рецензентів і мистецтвознавців. Робота в

цілому дістала відмінну оцінку, а на молодого художника звернули увагу як на перспективного живописця.

Картину придбав Львівський історичний музей, вона потрапила в його фонди, і про неї майже забули. Готуючи до друку свою першу книгу «Народний герой Олекса Довбуш», яка вийшла у Львівському книжково-журнальному видавництві 1957 р., я помістив фотоілюстрацію цієї картини. Згодом знімок було поміщено на обкладинці моєї другої книги про Довбуша, яка вийшла друком у Москві 1960 р. («Олекса Довбуш – легендарный герой украинского народа». М., 1960).

Оскільки картина зберігалась у фондах музею і її не виставляли, то на моє прохання історичний музей передав її в мою особисту колекцію (1970). Деякий час вона була в експозиції історико-меморіального музею Олекси Довбуша в Печеніжині, але після реконструкції цього музею повернулася в мою колекцію і нині постійно виставляється.

У постійній експозиції Львівського державного музею українського мистецтва зберігається портрет Довбуша. Ця перша і найстарша картина народного героя виконана невідомим художником кінця XVIII ст. Писана олією. Тут зображена постать Довбуша в бойовому одязі на тлі гірського пейзажу. На голові шапка, на спині сірак, за поясом два пістолі, в правій руці топір, який символізує його як керівника опришків. У всьому вигляді Довбуша, у виразі його вродливого лица вгадується замилювання автора картини своїм героєм, пристрасне бажання, аби його Довбуш вийшов мальовничим і сподобався людям. Фотоілюстрація цієї картини завжди започатковувала виставки з моєї історико-мистецької добушіани.

В моїй колекції є й інші фотоілюстрації визначних живописців 30-60-х років. Так, образ народного героя хвилював творчу уяву видатного західноукраїнського художника О. Новаківського, який кожного літа виїжджав до Космача, де колись бував Довбуш, і збирав перекази про нього. На їх основі 1931 р. художник намалював портрет, на якому Довбуш сповнений сили, рішучості і мудрості. Вся постава – поворот голови, могутні груди, що немов панциром огорнуті широким чересом – нагадує фігуру богатирської сили. Автор створив символічний образ народної могуті. Окремо була написана Дзвінка.

Варто згадати картину (у моїй колекції лише фотоілюстрація) відомого галицького художника Я. Пстрака, який створив індивідуальний неповторний образ Довбуша з усією складністю його внутрішнього світу, живої небуденної особливості. Він обрав для свого твору стиль, взагалі не властивий канонічній характеристиці героя. Художник зобразив його у тяжку хвилину, коли той, різко подавшись вперед, бреде один, крізь завірюху. Від твору віє трагізмом несумірності сил стихії і людини, що себе їй протиставила, трагізмом нескореності приреченого. Завжди, дивлячись на цю картину, думаєш, як тяжко було героєві серед лютого середньовіччя з невеличкою групою опришків боротися проти всесильних панів.

Збагатилась моя образотворча колекція талановитим портретом Довбуша, виконаним львівським живописцем Кротохвилею-Відимською Юзефою, яка вчилася в Вищій художній школі у Відні. Мені цей портрет (оригінал) подарував відомий львівський колекціонер Володимир Вітрук з нагоди святкування 225-річчя з дня загибелі О. Довбуша. Вручаючи портрет, він сказав, що в 1960 році художниця в одній із розмов з ним згадала моє ім'я і висловила побажання подарувати щось із своїх творів як вдячність за велику працю щодо вивчення історії руху опришків Довбуша. Я зрозумів, що саме тоді Юзефа Богуславівна передала для мене цей портрет, але В.Вітрук вручив мені його лише 1970 р. Сама картина «Олекса Довбуш» була написана 1950 року, в час, коли у творчості художниці гуцульська тематика займала помітне місце. Вона відзначається тонким психологізмом, правдивістю і майстерністю виконання.

Цікавим, безумовно, є полотно львівського живописця Володимира Патики «Довбуш – наша слава» (у нашій колекції є лише фотоілюстрація картини). Вона виставлялась кілька разів у тому ж Львові, а потім в Києві і Москві на групових виставках львівських художників. Картина викликала активне обговорення. Вражала композиційна сміливість митця. Багато хто розцінював картину як звичайну стилізацію під модний в ті роки примітив.

Насправді ж усе було значно складнішим і далеким від моди. Я, починаючи з середини 50-х років, дружив з художником, часто заходив до його майстерні по вулиці Ломоносова, 2, де саме тоді працював Володя, як його я називав по-товариськи, над картиною. Я був свідком, як багато він робив ескізів до картини – десятки. Один із

них, а саме портретне вирішення Довбуша, подарував мені тоді з автографом: «Другу і порадику при створенні картини. Студія опришка до картини «Довбуш – наша слава». В.Патик».

На цьому ескізі обличчя героя спокійне, стримане, відчувається величезний внутрішній потенціал цієї людини з топірцем у правій руці, а в цілому вражає глядача кольористика, така характерна для творчості художника. В 1987 році митець якось зайшов до моєї хатини і на фотокопії своєї картини поставив ще один автограф: «Талановитому історикові, видатному вченому, співцеві Гуцульщини, потомкові Довбуша на добру пам'ять і згадку. Твій друг Володимир Патик. 30.VII.1987».

Прикрашає нашу образотворчу довбушіану пейзаж карпатських вершин, виконаний заслуженим художником України вихователем багатьох львівських художників Романом Сельським. Одну з таких живописних картин – «Вид на Чорногору (Стойки), опорний центр карпатських опришків під проводом легендарного героя Олексі Довбуша», написану 1956 року, подаровано нам у 1970 р.

У нашій колекції були живописні твори колишнього учня О. Новаківського Григорія Смольського з Довбушевого циклу, ще 1971 року передані до історико-меморіального музею Олексі Довбуша в смт. Печеніжині. Це «Дзвінка» і «Довбуш» (1930). Справедливо один із мистецтвознавців писав ще в 1957 році, що «народні легенди Гуцульщини, багаті довбушівською тематикою, захоплюють Смольського романтично-героїчним сюжетом. З того часу «Довбуш» і «Дзвінка» та вірні товариші народного героя – опришки не сходять з репертуару художника. Його найбільші полотна присвячені цій тематиці». Критик має на увазі картину «Довбуша вітають в Космачі».

Цікаві за своїм задумом картини інших художників: Я. Очередька «Олекса Довбуш в горах» (Чернівецький краєзнавчий музей), С. Гроша «Олекса Довбуш», Л. Стіля «Допомога Довбуша біднякові» (Ужгородський краєзнавчий музей), І. Борейка «Розправа Довбуша над паном» (Львівський державний історичний архів) та інших. Цікава за своїм творчим задумом картина В. Кушніра «Дума про Довбуша», в якій на фоні гір гуцулка із сумом слухає легенду старого гуцула, що грає на лірі, про трагічну загибель славного борця за

визволення – О. Довбуша. В основному всі фотокопії ілюстрацій цих живописних полотен ми зібрали протягом 50-80-х років.

Взагалі, треба констатувати, що під впливом народної творчості, а пізніше історичних розвідок, і зокрема наших історичних досліджень 50-60-х років, в образотворчому мистецтві склався своєрідний канон образу Довбуша – людини вродливої, вольової, нескореної, мужньої, гуманної.

Скульптор М. Литвиненко, автор «Каменяра» – надгробного пам'ятника І. Франкові у Львові, створив у 30-х роках напрочуд оригінальне погруддя Довбуша. Цим він започаткував відтворення опришківської тематики в скульптурі (Львівський державний музей українського мистецтва). Цей же автор в 1940 р. задумав виконати новий твір з Довбушевої тематики, який йому не вдалося здійснити. Залишився тільки ескіз (групова експозиція), з якого видно, як талановито хотів здійснити свій задум автор. Вольова і мужня постать Довбуша, що задумує похід. А два його побратими – скликають опришків на раду і пильно спостерігають за підступними ворогами.

Саме у плані славного і вольового Довбуша виконали скульптурну фігуру М. Рябинін і В. Сколоздра ще в 50-х роках, за що стали лауреатами Державної премії України. Цей твір сьогодні зберігається у Львівському музеї українського мистецтва, а первісний ескіз із пластиліну був подарований нам скульптором В. Сколоздрую з нагоди 225-річчя з дня загибелі героя в його майстерні у с. Верхньодорожному на Львівщині, де мені доводилось бувати і розмовляти з митцем. Автор розповідав, як творився цей образ, скільки треба було перебороти всякого роду чиновницьких перепон, поки скульптурний портрет був визнаний як вдалий твір 50-х років.

Заслужений діяч мистецтв УРСР, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка, професор, скульптор Дмитро Крвавич створив твір про Олексю Довбуша за мотивами народної пісні – у романтичному плані. В мистецтвознавчій літературі він відомий під назвою «Карпатська легенда». Тут зображені голови Олексі і Дзвінки. Твір сповнений глибоких людських переживань, напрочуд гарна композиція сприймається як складна, багата емоційними відтінками новела про найкраще в житті – любов. Подарунок автора значно збагатив нашу колекцію.

Скульптурна довбушіана настільки багата творами й удачами авторів, що свого часу назріла була потреба увіковічити образ народного героя в пам'ятнику. І це здійснив відомий скульптор, народний художник УРСР, лауреат Державної премії УРСР професор Валентин Борисенко в пам'ятнику, встановленому в Печеніжині (1971). Монументальне погруддя народного героя, зображене з топірцем, виростає з землі і символізує єднання борця з народом. Після урочистого відкриття пам'ятника В. Борисенко, вручаючи мені пам'ятну бронзову медаль з написом «Олекса Довбуш. Печеніжин. 1700-1971», подарував первісний ескіз пам'ятника, заявляючи: «Дорогий друже Володимире Васильовичу, тільки завдяки вашій наполегливості і справді опришківському завзяттю стоїть пам'ятник Довбушеві на батьківщині героя і вашій, то прийміть від мене на пам'ять про нашу довголітню дружбу цю медаль і первісний ескіз до створення пам'ятника. Вдячні нащадки Довбуша оцінять ваші заслуги щодо увіковічення пам'яті славетного героя». Невеличкий цей первісний ескіз до скульптури Довбуша у нашій колекції, але він особливо цінний мені як творче єднання художника і вченого-історика. Бо історик досліджує історичні факти, а скульптор увічніює події в мармурі, камені.

І ще один експонат В. Борисенка зберігається в нашій колекції. Це ескіз у глині «Умираючий Довбуш». У ньому яскраво підкреслена зламана ворогама богатырська постать Довбуша. Проте автор відмовився перевести ескіз у скульптурний твір, мотивуючи це тим, що такі богатырі не вмирають, а живуть у пам'яті народу, як і наш герой, в легендах і піснях. Експонуванням цього ескізу, який я майже перед ліквідацією вирвав у автора, завжди завершую композицію виставок з моєї колекції довбушіани.

Коли на початку 60-х років я перебував на Закарпатті, мені пощастило отримати від заслуженого діяча мистецтв УРСР, скульптора-різьбяра М. Бумби ескіз (у пластиліні) образу Довбуша, який і досі з невідомих причин не переведено у творчу фігуру.

На виставках історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з моєї колекції увагу глядачів завжди привертала графічні роботи народного художника України, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата Державної премії ім. Т. Г. Шевченка Георгія Якутовича, відомого сьогодні київського художника.

Наше знайомство з цим оригінальним і вельми талановитим художником-графіком почалося ще в 1959 році. Тоді я із львівським журналістом Михайлом Білим підготував книжку для дітей «Як Олекса Довбуш карав панів». В основі її лежали зібрані мною під час мандрівок по Карпатах народні оповідання, легенди і пісні про Довбуша. Цю збірку погодилося опублікувати Державне видавництво дитячої літератури України, і вона вийшла друком 1960 року (Див.: Білий М., Грабовецький В. Як Довбуш карав панів: Оповідання та легенди / Гравюри Г. Якутовича. К., 1960).

Видавництво запросило художньо оформити цю книгу саме Г. Якутовича, який зарекомендував себе як молодий перспективний художник і дуже вдало відображав у живописі і особливо в графіці, гуцулів, Гуцульщину і взагалі типи й краєвиди Карпатських гір. Художник радо погодився і надзвичайно талановито оформив книгу, ілюструвавши її багатьма графічно-кольоровими рисунками. Це високо оцінила мистецтвознавча критика. Ю. В. Велічко в нарисі, присвяченому творчості Г. В. Якутовича, писав, що книга «Як Довбуш карав панів», оформлена Якутовичем, увійшла до кращих п'ятдесяти видань 1960 року й одержала на всесоюзному конкурсі диплом першого ступеня (Див.: Велічко Ю. Георгій Вячеславович Якутович. К., 1968. С. 17). І далі автор пише: «Художник часом виступав як співавтор письменників, в дечому розвиваючи і доповнюючи їхні задуми. Наприклад, на фронтисписі він подав сцену слухання лірника, що співає про Довбуша. Такої сцени в тексті немає. Ця композиція є варіацією станкового аркуша «Послухайте, люди добрі...». Вона визначає легендарність змісту книги і в той час пов'язує його з сучасністю. Пропонуючи своє трактування образів, Якутович тим самим ніби нейтралізував певну жанровість, прозаїчність, надав їм героїчного зображення».

Всього в книзі понад 17 ілюстрацій, і вони всі виконані з надзвичайною майстерністю – від сторінкових ілюстрацій до заставок і кінцівок кожного оповідання. Працюючи над ілюстраціями, Якутович чимало уваги приділяв побудові загального ансамблю книги, підпорядковував йому кожний елемент художнього оформлення; сторінкові ілюстрації змістовні, заставки – оповідально-жанрові, кінцівки чисто декоративні.

Використовуючи образи й прийоми народної творчості, Якутович, за словами мистецтвознавця Ю. Велічка, створив книгу виразно національну за характером, яка помітно виділялася серед книжкової продукції інших республік. Це було відзначено в пресі. Саме відомий мистецтвознавець В. Попов у статті «О конкурсах на лучшие книги», поміщеній в книзі «Искусство книги 1958-1960» (М., 1962), писав: «Цікаві рішення є в дитячих книжках, випущених республіканськими видавництвами... Вирішені в національному стилі, ці книжки привертають увагу цілісністю ілюстративно-графічної побудови. Саме так зроблена Г. Якутовичем книга М. Білого і В. Грабовецького «Як Довбуш карав панів».

З того часу я став частим гостем у майстерні Г. Якутовича, вів з ним розмови про Гуцульщину та Олексу Довбуша і все дякував йому за чудове оформлення книги «Як Довбуш карав панів». «Це не я, – говорив він мені, – а ви були винувником такого поштовху щодо Довбушевого циклу. Таки правда, я раніше захоплювався Гуцульщиною, її жителями і досить вона мене зацікавила під час карпатської подорожі. А ваша книга ніби дала мені друге хрещення з цієї благородної теми, і Довбуш став для мене ідеалом в моїх творчих уявленнях. Я з любов'ю працював над ілюстраціями, все поринав у ваші тексти оповідань. Вам велике спасибі, що з такою відданістю працюєте над цією історичною постаттю. Ви вивели Довбуша на сторінки історії так, як народ оспівав його в піснях і легендах. Хочу вам щось подарувати з цього циклу ілюстрацій».

І він вибрав із цих малюнків «Аркан», який був однією з ілюстрацій моєї книги. Дійсно, цей твір, що народився завдяки нашій книзі «Як Довбуш карав панів», став помітним явищем у творчості Г. Якутовича, про нього заговорили, він прикрасив багато книг і потрапив до постійної експозиції в Ермітажі та Третьяковській галереї. Історія цього твору викристалізувалася певний час. Спочатку він був виконаний у заставці до книги «Як Довбуш карав панів», а потім композиція «Аркан» перейшла у станковий аркуш. На думку мистецтвознавців, автор зумів надати роботі монументальності, а групі танцюючих опришків Довбуша – емоційного напруження. Якщо у варіанті книги опришки скоріше танцювали на одному місці, то тут вони крутилися в нестримному вихорі танцю, саме тут виявився властивий Якутовичеві потяг до

піднесення суворої романтичності, до напруженого динамізму, який втілюється як у зовнішніх діях героїв, так і в їх емоціях. Один з авторських експонатів був подарований мені з автографом: «Вельмишановному Володимиру Грабовецькому з пошаною. Г. Якутович. 4.IV.1961 р.». Цей твір дорогий моєму серцю, бо зародився у задумі автора завдяки нашій книзі «Як Довбуш карав панів», про що не раз говорив художник. У моїй колекції образотворчої довбушіани він є одним з найкращих творів і викликає захоплення у глядачів на виставках.

Пізніше, коли я готував до друку монографію «Карпатське опришківство», яка стала основою моєї докторської дисертації, я особисто попросив художника Г. Якутовича оформити обкладинку до цієї книги всупереч видавцям з видавництва Львівського університету. Все робилося майже приватно, і коли художник вислав мені готовий матеріал обкладинки, то я не міг від радості отямитися. Це фактично був вдалий твір, нова творча праця талановитого художника.

Я заніс літогравюру до видавництва, і художній редактор аж ахнув. Тут зображений ватаг опришків Олекса Довбуш, який із запаленим смолоскипом у супроводі побратимів іде в похід проти гнобителів. Гармонійна композиція, суворі обличчя опришків на тлі нічних сутінок створюють монументальність картини. Високохудожньо виконана обкладинка надала монографічній роботі привабливості.

Проте видавництво виявилось не на висоті, навіть не оплатило художникові гонорар, мотивуючи тим, що воно нічого не замовляло в автора, хоч неодноразово пропонувало мені знайти художника. І коли я хотів особисто заплатити художникові, то почув у відповідь: «Я виконав твір, щоб прикрасити вашу титанічну творчість на ниві історичної довбушіани».

Видавництво після тривалої тяганини повернуло мені авторський оригінал, який зберігся в моїй колекції, як ще один цінний твір з довбушівського циклу талановитого київського художника.

Під час наукової конференції, присвяченої 100-річчю з дня народження Івана Франка (1956), хтось із львівських митців познайомив мене з народним художником СРСР, дійсним членом Академії мистецтв СРСР, професором Василем Іллічем Касіяном.

З того часу ми підтримували тісні контакти, листувалися, а перебуваючи в Києві, я часто в кінці 50-х – 60-х років заходив до видатного графіка, який мешкав по Володимирській вулиці, за пам'ятником Богданові Хмельницькому. Василь Ілліч був прекрасним співбесідником, часто за склянкою чаю розповідав про своє життя і творчий шлях і особливо гордився, що народився, як він говорив, у Довбушевому краю, слухав уважно мої розповіді з історії виступу народного героя і сам переказував легенди про ватажка, які він чув в с. Микулинцях на Снятинщині, де народився.

«Знаєте, земляче, що в 1945 році видавництво замовило мені підготувати фронтиспис до драматичної поеми Леоніда Первомайського «Олекса Довбуш», то я надзвичайно зрадів, що можу діткнутися до свого великого земляка. І ось бачите, як вийшло, – зауважив якимось Касіян і показав примірник свого альбома із зображенням Олекси Довбуша з Дзвінкою, яке він виконав аквареллю, тушшю і пером. – Тому з насолодою дарую цю книгу вам, як історикові Довбуша», – і він поставив автограф: «Ентузіасту життя і діяльності Олекси Довбуша, дорогому землякові Володимирі Васильовичу Грабовецькому на добру згадку від художника Василя Касіяна. К., 3 червня 1965 р.».

Тоді ми довго розмовляли про образотворчу шевченкіану. «Вам трудно збагнути, як я люблю твори Шевченка, а тому радо робив ілюстрації до безсмертних його творів, і ще хочеться робити, ох, як хочеться», – сказав він. І на пам'ять про нашу зустріч подарував авторський естамп з дарчим автографом: «Дорогому землякові Володимирі Грабовецькому на добру пам'ять. Автор В. Касіян. К., 3 червня 1965 р.».

Шевченко зображений тут на фоні повсталих гайдамаків. Це одна з ліногравюр, виконана 1960 року.

Мене завжди цікавили графічні твори видатної української художниці Олени Кульчицької. Її графічні роботи з теми Довбуша стали широковідомими. Не раз слухав її виступи на урочистих конференціях. Вирішив з нею познайомитися і якимось набрався сміливості й зайшов до її хати. Це було в останній рік її життя. Відома художниця вже була дуже хвора, руки тремтіли. Я відрекомендувався і сказав, що досліджую історію руху опришків під проводом Довбуша. «Знаю про вас, – сказала вона дрижачим голосом, – від академіка Івана Крип'якевича чула про вас як про

перспективного історика Довбуша. Добре робите, що піднімаєте в історії цю людину, великого народного героя. Я мало знала з історії Довбуша, але багато чула з оповідань, на основі яких і зробила свої графічні роботи. Казали і кажуть, що добрі». Я сказав, що її роботи «Олекса Довбуш» і «Головач» талановито відтворюють не лише фольклорні, але й історичні матеріали, і помітив, що в художниці з'явилися сльози радості.

Вона попросила сестру чи помічницю принести ці дві гравюри і тремтячою рукою написала: «О. Кульчицька». Я щиро подякував і з цими безцінними творами вийшов з хати. «Олекса Довбуш» і «Головач» прикрасили мою колекцію і завжди привертати увагу глядачів на всіх моїх виставках з довбушіани.

У моїй колекції з образотворчої довбушіани зберігаються графічні роботи переважно львівських художників. Серед них однією з перших є робота Заслуженого художника України Стефанії Мефодіївни Гебус-Баранецької, учениці відомого західноукраїнського художника Олексія Новаківського.

З нею я познайомився на художній виставці Григорія Смольського в 1957 році. Тоді ми розмовляли на різні теми і між іншим порушили питання про Олексу Довбуша. «Маю бажання відтворити образ Довбуша в своїх творах, знаю, що ви багато працюєте над цим героєм і видали книгу про нього, порадьте, яку сторінку його життя можна змалювати. Я, до речі, запрошую вас у майстерню подивитися на мої мальовила», – звернулась вона ласкаво до мене. Через якийсь час я відвідав художницю, і вона показала мені картини, які створила протягом 30-50-х років. Ми довго розмовляли про Довбуша, і я зрозумів, що художниця захопилась моїми розповідями і серйозно задумала створити цикл з Довбушевої тематики...

Після деякого часу я знову завітав до майстерні художниці. Стефанія Мефодіївна дотримала слова. Вона показала мені три роботи (графіка), виконані в 60-х роках: «Олекса Довбуш» (1963), «Танець Олекси Довбуша з побратимами» (1966), «Олекса Довбуш з М. Дзвінчук» (1967). Ці твори цікаві художнім виконанням, яскраво виражають побут опришків, любов Довбуша до Дзвінки. Коли я захоплено розглядав ці твори, художниця тут же поставила на авторських експонатах автограф з дарчим написом: «Шановному

проф. д-ру Володимиру Грабовецькому на згадку від автора (Гебус-Баранецька, 3.IX.1970)». Про перший з цих творів я довідався ще 1965 року, коли готувався до наукового семінару в Центральному державному історичному архіві у Львові, присвяченому 220-річчю від дня загибелі народного героя. Тоді-то запрошення було ілюстроване графічним портретом Довбуша роботи Гебус-Баранецької, який і експонувався на виставці.

Цікава графічна довбушіана стала певним здобутком у художника Івана Остафійчука. Він закінчив Львівський інститут прикладного і декоративного мистецтва і скоро показав себе талановитим майстром станкової та книжкової графіки.

Надзвичайно вдалим твором Івана Остафійчука була графіка «Аркан опришків Довбуша», надзвичайно талановито виконана (1965), яка одразу ж слугувала ілюстрацією до багатьох книг. Сам автор, вручаючи мені авторський естамп з дарчим автографом («Моєму земляку Володимиру Грабовецькому, великому шанувальнику і досліднику Гуцульщини. Ів. Остафійчук, Львів, 1965»), заявив, що «для натхнення до створення цього твору послужили вичитані у вашій книзі сторінки історії побуту опришків в горах».

Про другу особливо вдалу графіку «Ми – гуцули» не треба багато говорити – вона одразу захопила глядачів, їй дали високу оцінку мистецтвознавці.

Останньою з черги вдалою роботою Ів. Остафійчука з Довбушевої тематики була віньєтка, виконана для запрошення на науковий семінар у Львівському центральному історичному архіві України, присвяченому 225-річчю від дня загибелі народного героя. В композиційному плані вона зображає коло, в якому намальований в народному одязі Олекса Довбуш на коні, і навколо написано: «Олекса Довбуш. 1745-1970». Цей малюнок прикрашав запрошення на всіх наступних ювілейних датах, присвячених Олексі Довбушеві (1970, 1980, 1988), а також є символічним і сьогодні на відзначенні 250-річчя його загибелі.

Привабливе не лише для мистецтвознавців, але й для всіх глядачів зображення Олекси Довбуша, виконане в графіці стрийським художником О. Оброцою. В півпрофільному портреті народний герой зображений в динамічній формі: спираючись на бойовий топір, немов

поривається в новий похід. Художника штовхнула на цей твір, як він зізнався, мандрівка місцями походів Довбуша і та історична й художня література, з якою він ознайомився. Вручаючи мені примірник авторського естампу з автографом («Володимиру Васильовичу Грабовецькому, пристрасному досліднику опришківського руху, від щирого серця. О. Оброца. 3.VIII.1969 р.»), художник щиро дякував за наші історичні твори, які надихають майстрів пензля та різця на достовірний опис народних героїв.

Довбушеву тематику порушив і львівський художник Степан Григорович Коропчак, який виконав серію ліногравюр під загальною назвою «Слідами Довбуша». В ній особливо виділяється гравюра «Скала Довбуша», написана 1961 року, яка стала узагальнюючою для всієї теми. Один із примірників цієї графічної довбушіани був мені вручений з автографом («На пам'ять Володимиру Грабовецькому. Степан. 15.VII.1962») після виходу моєї монографії «Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.» (К., 1962), де була висвітлена історична постать Довбуша.

Із соратників Довбуша в гравюрі зображений лише Василь Баюрак київським художником В. Мигульком 1959 року, коли знімався кінофільм на Київській кіностудії ім. О.Довженка. Художник, який оформляв фільм на моє прохання, спочатку зробив зарисовки, а потім і постать самого Баюрака.

До 250-річчя початку повстання селян-опришків під проводом Олексі Довбуша цікаву гравюру виконав самодіяльний художник із с. Завалля Снятинського району Емануїл Храпко. Спираючись на дуло рушниці, ватажок на фоні численного загону опришків стоїть, думаючи про далекі походи. Світанкове сонце символізує цей похід за волю народу, а вгорі поставлений напис: «Гайда, хлопці, гайда сміло». Художник на подарованому мені примірнику поставив автограф: «Шановному Володимиру Васильовичу Грабовецькому, невтомному збирачу спадщини славного О. Довбуша, від самодіяльного художника з Покуття Е. Храпка. 3.XI.1988 р.».

У моїй колекції зберігаються три живописні картини львівського художника Михайла Ткаченка, присвячені Довбушеві епопеї. Перша з них – «Довбуш пише маніфести проти панів». Під час пошуків архівних документів про Олексю Довбуша я виявив новий документ – конверт, в якому повідомлялося про існування «Маніфесту Довбуша

проти князів». Це ще раз свідчило про грізну силу антифеодального руху опришків Довбуша і дало можливість порівняти з маніфестами, які писав керівник селянської війни в Росії Омелян Пугачов. Про цю знахідку ми писали в окремій статті (Див.: Грабовецький В. Маніфест Олекси Довбуша. *Жовтень*. 1964. №4. С. 149-157) та в наступних монографіях.

Це привернуло увагу художника Мирослава Ткаченка, з яким ми познайомилися і підтримували дружні й творчі зв'язки. Художник за цими архівними даними відтворив картину «Олекса Довбуш пише маніфести проти панів». Картина була написана 1965 року, і на ній зображено, як ватажок в своєму опришківському центрі – на горі Стіг диктує слова маніфесту, який пише один із гуцулів. Унизу стоїть старий гуцул з хлопчиком, розповідає про сваволю панів.

У другій живописній картині цей художник змальовує страту першого побратима Довбуша Василя Баюрака в Станіславові у квітні 1754 року. Символічно виглядає картина: кат чекає, коли зітне голову засудженому, а народ, який зігнали пани на це жорстоке видовище, щоб залякати його, слухає жалібні верховинські думи, які в останній раз грає перед страшною смертю – четвертуванням Василь Баюрак. Картина написана 1966 року.

Третя картина М. Ткаченка «Іван Бойчук – соратник і наступник Довбуша на Запоріжжі в 1759 р.» відображає перехід ватажка після боїв з шляхтою із Прикарпаття на Запорізьку Січ, де він закликає запорожців у похід проти панів, на допомогу гайдамацьким загонам, що діяли на Правобережжі.

Образ Олекси Довбуша і його бойових побратимів привернув увагу живописців Прикарпаття. Цікаву картину-триптих виконав один із найстарших художників Івано-Франківщини Денис Іванцев. На ній зображено ліворуч – місячну ніч, посередині Олекса Довбуш стоїть у задумі на скелі, праворуч – ватажок з побратимами на гірській поляні. Автор назвав свій твір «Володар синіх Карпат» (на основі поеми Юрія Федьковича «Ясна нічка в Чорногорі») і написав її ще в 1955 році. Недавно цей первісний ескіз до триптиха подарував нам художник, поповнивши нашу живописну колекцію, з дарчим написом: «Сучасному провідному вченому з історії України, вельмишановному професору Володимиру Грабовецькому на спомин. Ав. – Автограф. Жовтень 1991 р.».

У нашій колекції зберігаються твори івано-франківського художника Ігоря Токарчука «Напад Довбуша на польський маєток» (1985), Михайла Фіголя «Легіні Карпат» (1978), в якій автор відтворив Довбуша в оточенні опришків на вершинах Карпат, первісний ескіз скульптури «Олекса Довбуш» Заслуженого художника України І. Лободи, пам'ятна бронзова медаль, яку виконав скульптор В. Борисенко з нагоди відкриття пам'ятника Олексі Довбушеві (Львів, 1971), «Орач – бідний селянин» В. Борисенка (Львів, 1961), «Довбуш» – ескіз до скульптури С. Литвиненка, «Збан» і «Тарілка» – декоративна кераміка, виконана до 225-річчя з дня загибелі Олекси Довбуша (художник Д. Петрук. Львів, 1970), «Олекса Довбуш. Інтарсія» (дипломна робота, 1970), декоративна тарілка з написом «Олекса Довбуш – легендарний лицар Гуцульського краю». В центрі – барельєфне зображення народного героя (Різьба по дереву. Самодіяльний різьбяр В. Марценюк).

Ряд цікавих творчих робіт належить івано-франківському художникові Ігореві Деркачу. Це дві афіші до виставок історико-культурних матеріалів з колекції професора В. Грабовецького з нагоди 235-річчя трагічної загибелі і 250-річчя початку виступу Олекси Довбуша. Крім цього, він виконав у графіці портрет героя та намалював кілька картин до книг – «Розправа Довбуша над губернатором Рушицею 27 квітня 1745», «Мертвого Довбуша привозять у Коломию» (1994-1995).

Музична Довбушіана в експонатах

Одним із перших експонатів колекції до музичної довбушіани були дві невеличкі книжечки, які мені ще в 50-х роках подарував Михайло Степанович Возняк, відомий український історик літератури, академік АН УРСР.

Це був перший рік моєї праці на посаді наукового працівника відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР. Десь восени 1953 року я зайшов до кабінету вченого за консультацією з приводу того, як і коли цікавилися життям і діяльністю Олекси Довбуша видатні українські письменники та етнографи кінця ХІХ – початку ХХ ст. Тоді-то академік Михайло Степанович Возняк дуже багато розповів мені про те, як великий Каменяр Іван Франко

цікавився Довбушем, і особливо детально розказав, як готувалась фольклористична книга «Народні оповідання про опришків», яку підготував і опублікував відомий український етнограф і громадський діяч Володимир Гнатюк у 1910 році.

«Щодо музики, – говорив мені М. С. Возняк, – то я добре пам'ятаю самодіяльного композитора Порфирія Бажанського, який цікавився Довбушевими мелодіями і навіть опублікував на початку нашого століття дві книги до своєї опери. Мені десь дав був свого часу Філарет Колесса ці книги, і я вам принесу після обіду. Можливо, вони вам знадобляться. До речі, популярною піснею про Довбуша «Ой, попід гай зелененький», як мені добре відомо, цікавилася Леся Українка, коли записувала на валиках українські думи, в тому числі і цю пісню, а Микола Лисенко розповідав, що записав від Івана Франка під час його перебування в Києві два чи три варіанти цієї пісні. Десь у листі до мене Лисенко про все це писав, якщо знайду цей лист, то вам принесу і прочитаю».

Ці слова відомого українського вченого-літературознавця збагатили моє уявлення про зацікавленість видатних класиків історичною постаттю Олексі Довбуша. Михайло Степанович був пунктуальним і приніс мені ці книги та передав назавжди, виправдовуючись, що листа Лисенка не знайшов, і обіцяючи розшукати його. На жаль, смерть академіка 20 листопада 1954 року не дала можливості побачити листа Лисенка і прочитати слова, що стосувалися Довбуша. Що це були за книги, які стали першими експонатами моєї музичної довбушіани, видно з їх назв: «Олекса Довбуш. Простонародна опера в 3-х діях (після народного переказу). Слова і музика Порфирія Бажанського. Львів, 1910, накладом автора», «Олекса Довбуш. Простонародна опера в 3-х діях (після народного переказу). Розширено змінене видане з додатком: драмат. трагедія. Дохід на руський театр. Слова і музика Порфирія Бажанського. Перемишль. Накладом автора, 1913».

Тривалі роки мене єднали творчі зв'язки з відомими львівськими композиторами. В 1959 році звернувся до мене за консультацією про опришків Довбуша голова тодішньої спілки Львівської організації композиторів Народний артист України, лауреат Державної премії УРСР Анатолій Кос-Анатольський. Тоді він працював над музикою до балету «Хустка Довбуша». «Ви знаєте, що я родом з Прикарпаття,

а точніше з Коломиї, дуже прагну щось створити в музиці до балету, що буде називатися «Хустка Довбуша». Багато неясних питань з історії цього опришківського руху. Прошу вас, як знавця цих історичних проблем, розповісти мені про Довбуша якнайбільше і щось таке, чого нема у вашій монографії, яку я добре проштудіював. Академік І. П. Крип'якевич мені про вас говорив жартома, що «то наш найбільший довбушівець, повикопував майже всі скарби опришка в архівах». То прошу, будь ласка, розкрийте ці скарби мені». Ми довго розмовляли, і я, здається, зумів збагатити уявлення композитора про Довбуша. Слухаючи мою розповідь, композитор пригравав собі на фортепіано, мабуть, укладав фрагменти арії та балету, і все мене запитував, чи відчуваю я в цих акордах героїчний пафос.

Ми постійно зустрічалися і часто мандрували Львовом, його балет «Хустка Довбуша» з успіхом був показаний на сцені Львівського академічного театру опери і балету імені Ів. Франка.

1977 року Кос-Анатольський приїхав на ювілей відомого скрипача, доцента музично-педагогічного факультету Івано-Франківського педінституту Юрія Дмитровича Криха. Другого дня ми зробили з композитором турне до історико-архітектурного заповідника «Скит Манявський», де багато розповідали про історію цієї пам'ятки.

Повертаючись до Івано-Франківська, ми багато говорили про Довбуша і я запросив композитора з дружиною та синочком завітати до моєї хатини. Кос-Анатольський уважно розглядав мою історико-літературно-мистецьку колекцію довбушіани і сказав: «Дорогий Володимире Васильовичу, ваша квартира – не лише наукова лабораторія, а справжнісінький історико-меморіальний музей Олексі Довбуша, безцінні речі, постарайтеся за всяку ціну зберегти ці унікальні експонати, часто їх показуйте на виставках, а головне збережіть для майбутніх поколінь. Можу собі уявити, якими нелегкими шляхами здобувались ці «Довбушеві скарби»: оригінали документів, ілюстрації, картини відомих художників, книги і т.д. Ой, нелегкими були ці пошуки Довбушевих скарбів».

Тоді композитор розповів про своє нелегке життя, композиторську творчість і всі ті труднощі, які йому зустрічалися на

шляху, і зокрема про тих, які заздрили йому після отримання державної премії за пісню «Від Москви до Карпат».

При відході композитор подарував мені свою книгу, де вміщені хорові твори, а на титулці написав: «Шановному Володимиру Васильовичу Грабовецькому, ентузіасту історії рідного краю на знак щирої пошани. Анатолій Кос-Анатольський. Львів, 27.3.1977». На сторінці, де вміщена українська народна пісня «Гей, браття опришки» в його обробці на слова М. Устияновича, дописано: «Історику опришків від Кос-Анатольського. Львів, 27.3.1977 р.». Ця книга і стала черговим експонатом нашої музичної колекції про Довбуша.

Довго зберігалось в моїй пам'яті незабутнє враження – знайомство з видатним українським композитором, Народним артистом України, лауреатом Державної премії ім. Т. Г. Шевченка, професором Львівської консерваторії, сучасником Миколи Лисенка, Івана Франка Станіславом Пилиповичем Людкевичем.

Наша зустріч відбулася в 1968 році. Мене запросили тоді прочитати лекцію для професорсько-викладацького і студентського колективу Львівської консерваторії на тему «Львівський некрополь». Після лекції, яка викликала велике зацікавлення слухачів, Анатолій Кос-Анатольський познайомив мене особисто з композитором Людкевичем і сказав йому: «Професоре, ви хотіли більше знати про Довбуша. Оце основний дослідник життя і діяльності народного героя, і, напевно, він вам розповість багато цікавого, саме те, що вам потрібно».

Старенький композитор запросив мене люб'язно на свою кафедру і розповів про працю над історико-героїчною оперою «Балада про Довбуша», яку закінчив у 1960 році. Зав'язалася розмова, і, що відрядно, композитор навів цікаві дані про те, як довбушівськими піснями цікавилися Леся Українка, Іван Франко, Остап Нижанківський, як і взагалі вся тодішня музична громадськість.

Мені було показано лібрето опери, з яким я ознайомився, підкресливши, що воно написане цікаво і збагачує в професіональному плані музичну довбушіану. Де в чому ми сперечалися, бо композитор доводив, що Олекса Довбуш не міг походити з бідного селянського роду, а що це був інтелігентний шляхтич, коли шляхетно поведився в побуті. В кінці розмови професор пообіцяв подарувати один із примірників рукопису лібрето

для колекції довбушіани. Згодом про це йому нагадала викладач консерваторії З. Зорівчак і він передав для мене рукопис лібрето з дарчим написом: «Для музею Довбуша на Гуцульщині, Людкевич», який зберігається у моїй колекції з авторськими помітками і поправками.

«Я маю Біблію про Довбуша»

Ці слова гуцула-пастуха, закоханого в Довбуша, ніколи не стиралися в моїй пам'яті. А було так. В 1957 році вийшла моя перша книга про Олексу Довбуша (Грабовецький В. Народний герой Олекса Довбуш. Історичний нарис. Львів: книжково-журнальне видавництво, 1957). В ній я на основі різних матеріалів, в основному першоджерел, зібраних в архівах і рукописних відділах бібліотек, та літератури подав усе, що було досліджене мною в історіографії. Книга невеликого формату, але гарно художньо оформлена, з ілюстраціями, привернула увагу багатьох читачів. Її тираж – 7.800 примірників скоро зник з полиць книжкових магазинів, а в газетах і журналах появилось 12 позитивних відгуків.

В той час до мене надійшло багато листів, в яких читачі щиро дякували за книжку і просили перевидати, оскільки не змогли придбати її в книгарнях.

Після цієї першої публікації я продовжував мандрівки по Карпатах: обійшов усі місця, пов'язані з перебуванням Олекси Довбуша. Повсюди – на Прикарпатті, Закарпатті і Буковині мене завжди вітали з опублікованою книгою і знов переконували, особливо вчителі, що треба її перевидати великим тиражем.

І ось один випадок, з яким я зіткнувся на полонині Менчул на Рахівщині, настільки захопив мене, що я ніколи не зможу його забути. Він стосувався моєї книги про Довбуша, і тоді я зрозумів, як гаряче любили народного героя прості гуцули. А сталася ця подія влітку 1959 року. Якось я в пошуках народних оповідань про Довбуша забрів на одну із полонин на Закарпатті біля села Ясіня Рахівського району.

Старий (понад 70 років) кремезний гуцул-чабан гостинно привітав мене на полонині. І тут при ватрі ввечері у колі пастухів повів розмову про Олексу Довбуша і дуже цікаво розповідав про героя, майже так як я описав його у книзі. Я здивувався і запитав, звідки він про це знає. Старий гуцул, курячи люльку, з гордістю відповів: «Ото, легінику (звернувся до мене), я маю біблію про Довбуша, а там все написано файно і по правді». «Що, біблію?» – перепитав я здивовано. І старий чабан підтвердив це із втіхою і гордістю.

«Покажіть мені цю біблію» – звернувся я до гуцула. «Тільки не нині, а вранці, як сонце зійде на полонину, я покажу вам, легінику», – відповів він. Тієї ночі у колибі я не спав, а все думав, як то могло статися, що гуцул має книги, мені, історикові Довбуша, невідомі. Снувались у голові різні здогади: можливо, збереглись якісь давні папери або старовинні записи, які могли збігтися із моїми твердженнями, побудованими на виявлених мною документах про життя й антифеодальну діяльність Олексі Довбуша.

Так і минула в мареві думок полонинська ніч. Мій господар полонини прокинувся, поцілував земличку, стиха прошептав якусь молитву і легко торкнув мене. «Підемо подивитися на біблію про Довбуша» – сказав. Я встав, обтер обличчя ранньою росою і ми разом з гуцулом відійшли приблизно на 500 метрів і зупинились над стрімким берегом. Ступивши на кілька кроків униз, гуцул відсунув шматок скельної брили, вийняв з-під нього згорток і показав мені почорнілу від часу книжечку: «Ось вам і біблія про Олексу-братика». Я відкрив обкладинку і мало не задрижав з хвилювання, коли побачив, що це саме перша моя книга, яка дійшла до гуцула на полонину. Отже, моя праця не пройшла марно, коли гуцули так любовно оберігають її, як колись наші батьки шанували Біблію.

«Подаруйте мені цю книгу, а я вам вишлю, дедю, нову, таку самісіньку», – сказав я гуцулові. «Що-що? Ще є така друга книжка?» – здивувався він. А я прочитав дарчий напис на книзі: «Гостинному господарю на пам'ять від львівських туристів».

Ось воно що. Львівські туристи під час своїх мандрівок подарували господареві полонин на пам'ятку цю книгу, і він з такою любов'ю оберігає її, немов святу.

«Ви читаєте цю біблію?» – запитав я старого чабана. «Та то, легінику, я не вмію читати, а мої хлопчини ввечері читають, а я все чисто запам’ятав, а все то цікаво і все то про нашого Олексу».

Я записав його сільську адресу і домовився, що вишлю нову книгу, а він, господар верховини, пообіцяв, що надішле мені до Львова старий примірник, як він назвав, біблії про Довбуша.

Після повернення до Львова я негайно надіслав поштою новий примірник книги з дарчим написом і через деякий час отримав стару книгу.

З того часу минуло багато років, але в пам’яті цей епізод не гасне. У моїй колекції історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша ця книга – чи не найдорожчий експонат. На всіх моїх виставках у Львові (1965, 1970), Івано-Франківську (1980, 1988) відвідувачі завжди звертали на неї особливу увагу. Я під час екскурсій розповідаю все дочиста, як було.

А хіба можна не гордитися тим, що твою книгу визнає народ і особливо гуцули, де мужньо горіло серце героя, де він ходив із своїми побратимами і захищав їх потоптані панами права. Для гуцула Довбуш – то бог величі і справедливості, то захисник їх волі, то безстрашний месник і лицар боротьби за селянську волю.

Експонати до історії загибелі Довбуша

Наш збір матеріалів з цього питання почався від часу пошуків документів, щоб дати відповідь щодо обставин загибелі легендарного героя, місця, де спочивають його останки.

Донедавна, як серед гуцулів, так і поміж дослідниками, існували різні версії того, де похований Олекса Довбуш. Одні говорили, що його тіло забрала сестра до села Ямни і там поховала, інші твердили, що його останки поховали таки в Коломиї під ратушею, де тіло було виставлене напоказ, щоб доказати, що він простий ватажок, а не такий, якого не брала куля.

Все це ускладнювало з’ясування історії цієї трагічної драми. Пробуючи відтворити справжній стан справ, на початку нашого пошуку ми ще раз звернулися до слів найстаршої балади про Довбуша «Ой, попід гай зелененький», де говориться, що герой, умираючи, просив своїх побратимів:

Ой ви, хлопці, ой ви мої,
Возьміть мене з хати тої,
Возьміть мене на топори,
Занесіть м'я в сині гори!
В сині гори занесіть м'я,
На дрібний мак посічіть м'я,
Най ся ляхи не збиткують,
Моє тіло не чвертують!..

Ці слова – «най ся ляхи не збиткують, моє тіло не чвертують» стали ніби ключем до пошуків істини.

Виходячи з цього, я поїхав до Космача на місце загибелі Довбуша, розпитував старожилів, чи не чули вони про четвертування мертвого Олекси, але ніхто не міг щось конкретне сказати. Єдине, що мені залишалось – це розшукати достовірні історичні звістки в архівах.

На щастя, мені усміхнулася доля: як я вже писав раніше, в 1954 році серед кореспонденції фонду архіву князів Яблоновських з Бурштина у рукописному відділі Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника я виявив лист овруцького стольника Йосифа Колендовського до варшавського каштеляна Павла Беное, в якому описано обставини загибелі Олекси Довбуша, та й що головне, сказано, що його за наказом коронного гетьмана Йосифа Потоцького порубано на 12 частин і розвішано в 11 містах і селах Прикарпаття – у Кутах, Косові, Криворівні, Космачі, на Лючках, у Микуличині, Чорному Потоці, Зелені, Вербіжі, Коломії і Биткові.

В 1970 році з нагоди 225-річчя загибелі Олекси Довбуша я відвідав ці населені пункти, розпитував старожилів, чи не чули щось про розвішення частин тіла порубаного героя, але ніхто нічого не знав. Лише співали баладу «Ой, попід гай зелененький...». Одна гуцулка в с. Зеленій сказала мені: «То правда, що нашого дедю так мертвого рубали. Господи, які ми були мученики колись».

Єдине, що я під час мандрівок зробив, – у цих місцях зібрав шматки глини, які поклав у коробочки і вклав у ніші обеліска в смт. Печеніжині під час відкриття пам'ятника 19 травня 1988 року та в Космачі, де на подвір'ї хати Михайла Дідишина відкривали погруддя героя з нагоди 250-річчя виступу опришків Довбуша.

Даремно шукати точні гравюри чи ілюстрації тогочасних художників, їх не було. Тому я почав шукати твори тих митців, які малювали за народними переказами та піснями. Вперше ми натрапили на рисунки художника Ярослава Пстрака, які він помістив у книзі А. К. Кучурака «Олекса Довбуш, славний ватажок опришків», надрукованій в Коломиї 1900 року. Там зображено поранення Олекси Довбуша на порозі хати Стефана Дзвінчука та його поховання в горах побратимами.

Щоб хоч приблизно відтворити в образах, малюнках таку трагічну подію, як загибель ватажка опришків, я порадив художникам намалювати картини. Першим, хто започаткував ці ілюстрації, був львівський художник Вадим Масюткін, який в 1958 році створив полотно, де відтворив момент поранення Довбуша на порозі хати Стефана Дзвінчука. Ця картина втрачена, але фотоілюстрації вміщено в нашій книзі «Олекса Довбуш – легендарний герой українського народу», опублікованій у Москві 1959 року.

Серію кольорових ліногравюр на високому художньому рівні виконав відомий український митець, Народний художник України Георгій Якутович до нашої книги «Як Довбуш карав панів: Оповідання та легенди», яку випустило в 1960 році Державне видавництво дитячої літератури. Серед цих гравюр виділяються три основні: як Олекса Довбуш прощається із своєю сестрою в с. Ямні, як вірні побратими Василь Баюрак і Павло Орфенюк ведуть пораненого ватажка з-під хати Стефана Дзвінчука і як гуцули сповіщають на трембітах про смерть славетного борця за волю поневолених.

Після поранення побратими Довбуша завели Олексу під космацький ліс і залишили його. В ту трагічну ніч хтось із космачан приніс пораненому ватагові коновку з молоком. Можливо, це була Ксеня Дзвінчук, жінка Матвія, як це ми встановили з першоджерел. Цей момент відтворив у своїй картині найстарший івано-франківський художник Денис Іванцев. На ній зображено, як Ксеня підтримує умираючого Олексу. Картина вперше була виставлена в Івано-Франківському краєзнавчому музеї з нашої колекції з нагоди 250-річчя початку виступу Довбуша. Її захоплено сприйняли глядачі.

Картину умираючого Олекси Довбуша під космацьким лісом намалював аквареллю печеніжинський художник Юрій Дмитерко в

1970 році. На ній ватажок опришків рукою тримається за серце, а біля нього стоїть космацька громада; орендар хоче горілкою заливати рану, з якої витікає кров, а позаду стоїть зажурена Ксеня і надбігає, як пес, губернатор Йосиф Колендовський. Копії цих картин поповнили нашу колекцію.

Перебуваючи якимось з відомим скульптором, Народним художником України Валентином Борисенком на місці загибелі Олексі Довбуша в Космачі, я подумав, що добре було б відобразити у скульптурі богатирський образ умираючого Довбуша. Я запропонував це скульпторові, і він через кілька тижнів показав мені ескіз моделі. На мене це справило велике враження, але скульптор відмовився далі працювати над образом, мотивуючи це тим, що такі герої не вмирають, а залишаються на віки у пам'яті народу як символ героїзму і вічного духу. Мені вдалося зберегти цей ескіз у глині, і він збагачує нашу образотворчу довбушіану.

Більшість із цих експонатів буде виставлено в першому на Україні музеї Олексі Довбуша, який невдовзі відкриється в Івано-Франківську.

Як знайдено топір Довбуша

Довбушів топір, оповитий цікавою і водночас таємничою історією. Уже в найстарішій пісні-баладі про Довбуша співалося:

Ой попід гай зелененький
Ходить Довбуш молоденький,
На ніженьку налягає,
Топірцем ся підпирає.

Олекса після того, коли його було поранено, дійсно налягав на ногу. Спіймані побратими ватага у своїх зізнаннях, зафіксованих у судових протоколах, так званій «Чорній книзі» міста Станіслава (1738-1751 рр.), часто згадували про Довбушів топір. Скажімо, коли брати Олекса й Іван навідувалися до батьків у Печеніжині, то мали на озброєнні, крім пістолів, рогатини, ще й топір.

Мужність новобранців Довбуш спочатку перевіряв, пропонуючи покласти руку на дубовий чи сосновий пень, і, замахнувшись топірцем, вдавав, що хоче відтяти руку. Хто відсмикував руку, того

Олекса не брав до свого товариства. Після таких випробувань на горі Стіг опришки присягали на великий Довбушевий топір і рушницю: «Я присягаю на цей топір вам, дєдику (так називали Довбуша. – В. Г.), і вам, легіні-братики. Ніколи нікого не викажу, хоч би мене мучили, четвертували і палили в панській катівні. А коли б не дотримав присяги, хай мене не мине цей топір і ця опришківська зброя на землі і під землею».

Цим топірцем або барткою, Олекса Довбуш знищив 1739 р. лихваря Лошака на Свірській (Пекуцькій) солеварні, 1742 р. – багатого українського отамана Миколу Дідушка в Довгополі, 1744 р. – лютого пана, полковника коронного війська Костянтина Золотницького в його маєтку у Борщеві та багатьох інших гнобителів прикарпатського люду.

В архіві князів Яблоновських з Бурштинського замку я знайшов цікавий документ, що теж пов'язаний з топором ватага. Це лист магната К. Скарбка до посесора Павла Беное, в якому він 27 квітня 1745 р. писав із Яблунова: «Довбушук в тих днях ночю напав на Печеніжин і пана Рушицю, тамтешнього губернатора, жорстоко убив, стяв йому топірцем голову на порозі і жінку скалічивши відійшов».

Довбушів топір, як холодна зброя, відіграв важливу роль у походах і розправах над панами.

Зі своїм бойовим топірцем Олекса Довбуш підійшов до хати Степана Дзвінчука ввечері 1745 р. І тут історичні відомості про топір легендарного ватага обриваються. Спробуємо ж розкрити цю таємницю. Із зізнань Дзвінчука перед Станіславським судом у 1745 р. та побратима Довбуша Василя Баюрака у 1754 р. стало відомо, що після свого поранення Олекса передав зброю бойовим побратимам, які тоді були при ньому: пістолі – Василеві Баюраку, а рушницю – Павлові Орфенюку. Про топір Довбуша в документах не сказано нічого. Пізніше, як відомо з історичних джерел, побратими відвели під космацький ліс важко пораненого ватага. Правдоподібно, що під час цього останнього свого походу Олекса спирався на бойовий топір, і він міг залишитися при ньому.

Вночі, коли Довбуш лежав, спливаючи кров'ю, топір зник. Бо як уранці 24 серпня сюди прибула громада, то, за свідченням його вбивці Степана Дзвінчука і пана Яна Календовського, виявила чимало особистих речей Довбуша, але ніде не говориться про

наявність топірця, якого, вочевидь, тоді вже не було при ньому. Напевно, забрав топірець хтось із тих, що були біля Олекси в трагічну ніч. Скажімо, людина, яка принесла Довбушеві коновку з молоком для зміцнення його фізичного стану. Це могла вчинити Ксеня Дзвінчук, жінка Матія, котра, за моїми здогадами, сиділа біля пораненого в його останню ніч. Можливо, умираючи, Олекса попросив її забрати топір, з яким пройшов усі свої нелегкі походи.

Якщо про Довбушів топір зовсім мало згадок в історичних джерелах, то в народних легендах, оповіданнях, переказах та піснях багато говориться про його дивовижну силу. А в найстарішій пісні-баладі про Олексу «Ой попід гай зелененький...» співається, що, умираючи, ватаг просив виконати його останню волю:

Ой ви, хлопці, ба й молодці,
Візьміть мене на топорці.
Беріть мене на топори,
Занесіть м'я в сині гори.
В Чорногорі занесіть м'я,
На дрібний мак посічіть м'я,
Най ся ляхи не збиткують,
Моє тіло не чвертують.

Але це усна народна творчість. А як було насправді з долею Довбушевого топора? 1957 р. в Космачі я побував на місці, де стояла хата Степана Дзвінчука, і розмовляв про Олексу з багатьма старими гуцулами. Найбільше почерпнув від старожила, любителя Довбушевої бувальщини Василя Васильовича Баб'яка. Від нього й почув, що топір ватага зберігається в одного старого гуцула на присілку Клифа.

Цю звістку тоді сприйняв якимось скептично: просто не вірилося, що з часу загибелі Довбуша (минуло 217 років) міг би залишитися у когось із селян його топір, – і не пішов подивитися на нього. Лише після того, як відомий композитор Станіслав Людкевич у Львові розповів мені, що знає місце, де був смертельно поранений Довбуш, і що в тому селі мав би зберегтися топір ватага (про це він чув від людей у кінці ХІХ ст.), я вирішив ще раз, уже вкотре, завітати у Космач.

Випала нагода для цього у 1959 р. під час зйомок історичного кінофільму «Олекса Довбуш», науковим консультантом якого мені

довелося бути. Знову повів розмову про Довбушів топір з місцевим краєзнавцем В. В. Баб'яком. Тоді ми з ним і завітали до гуцульської гражди на присілку Клифа. Її господар почав розповідати про ватага, його подвиги, побут, любов до Дзвінки. Я запитав: «Чи правда, дедю, що у вас зберігається топір, який належав Довбушеві?». «Йо, – відповів, – істинна правда». Він пішов до комори і виніс топір з тією любов'ю, як тільки вміє гуцул, поцілував у лезо і передав мені для ознайомлення. Уважно оглянувши топірець, я переконався, що металева сокирка давня, можливо з XVII ст., а топорище, певно, пізнішого періоду.

Тим часом гуцул-газда, власник тієї пам'ятки, говорив: «О, то дуже файно, що ми маємо справжній топір нашого Довбуша!.. А було так. Коли Олексу поранив скурвий син Степан Дзвінчук, то опришки, хоч був уже пізній вечір, понесли свого ватага до лісу за Космач і залишили там в кущах ще живого. Вночі, як розказував мені наш неньо, якась молодиця забрала топірець і заховала в одного гуцула, не знаю, як він називався. А той передав моєму прадіду, він далі – дідові, дід – батькові, а батько – мені. І би-сте знали, дедю, мій тато, коли мав умирати, то наказував, щоб я цю Довбушеву зброю часом не загубив. Так і лежить у мене топір здавна, я його ховаю на поді».

Я сказав господареві, що як науковець збираю матеріали про життя і походи Олекси Довбуша, різні документи в архівах, картини, книги і все, що пов'язане з ім'ям героя, щоб увіковічити його пам'ять. Наприкінці, помітивши, що цим викликав у гуцула велику увагу до себе, делікатно попросив його продати мені топір: «Ей, красний легінику, ця Довбушева річ не продається», – відповів він.

Потім я часто навідувався до того газди, ще і ще раз оглядав топір, милувався ним, радіючи серцем, що він таки зберігся. І лише серпневого вечора 1970 р., в 225-ту річницю з дня загибелі Олекси Довбуша, завдяки вмовлянням Василя Васильовича Баб'яка, старий гуцул передав мені унікальну пам'ятку. Згодом спеціалісти, провівши дослідження металу, з якого було виготовлено топір, підтвердили, що за часом своєї появи він відноситься до XVIII ст.

Топір Олекси поповнив мою колекцію й експонувався на виставках історико-літературно-мистецької спадщини про Довбуша у 1970, 1980 і 1988 роках. Ним усі цікавляться, і я завжди охоче розповідаю любителям історії Прикарпаття, краєзнавцям, учням,

студентам, туристам про непросту історію ватагової бартки. Хочеться, щоб вона збереглася навіки як одна із безцінних реліквій Довбушевої бувальщини.

УВІКОВІЧЕННЯ ПАМ'ЯТІ ПРО ОЛЕКСУ ДОВБУША

Встановлення першого пам'ятника О. Довбушу

Починаючи з самого початку моєї наукової праці мене манило увіковічити найвизначніші пам'ятні місця народного героя.

Насамперед – і це природно – виникло бажання встановити пам'ятник і відкрити історико-меморіальний музей Олекси Довбуша на його (і моїй) батьківщині – в містечку Печеніжині на Коломийщині, розшукати місце комірчини, де він народився.

Скажу одразу, що це виявилось нелегкою справою, бо надто важко було спонукати до неї керівництво тодішньої місцевої селищної ради та правління колгоспу, якому в 1965 році присвоєно ім'я Довбуша.

На прохання мешканців Печеніжина в 1957 р. керівництво Яблунівського району звернулося з відповідним листом до Івано-Франківського обласного управління культури з проханням встановити пам'ятник Олексі Довбушу в Печеніжині. На це надійшла відповідь за підписом начальника обласного управління культури Д. Громницького, що для того, аби встановити такий пам'ятник потрібна постанова Ради Міністрів УРСР.

І справа встановлення пам'ятника затягнулась на десятиріччя. Проте кожного року, як я приїжджав на батьківщину читати лекції про Олексу Довбуша односельцям, вони неодноразово запитували, коли буде встановлено пам'ятник героєві. Я часто ходив по території селища в пошуках місця під пам'ятник. Спочатку зародилася думка встановити його в урочищі «Замок», де стояв у XVI–XVII ст. замок магната Потоцького. Але це було задалеко від центру і незручно для доступу. Щодо самого центру містечка, то й тут він якось не вписувався.

Одного разу я зупинився під Дібровою, лісом, що розташований справа від дороги, при в'їзді в селище. Тут стояли пагорби і я задумався, чи не поставити пам'ятник на одному з них. Але виявилось, що це були не природні, а штучні насипи – археологічні пам'ятки, т. зв. карпатські кургани VI–VII ст. До речі,

частина з них вже була розкопана київським археологом В. Вакуленком.

Роки ж тим часом минали, а справа ні з місця. Та за цей час я познайомився з відомим львівським скульптором Валентином Борисенком, колишнім учнем відомого викладача Львівського інституту прикладного і декоративного мистецтва І. Севери, який закінчив мистецькі студії в Празі і Римі. В. Борисенко був співавтором пам'ятника Івану Франкові у Львові, часто виставляв свої твори на виставках. Серед цих творів мені особливо подобався «Орач – бідний селянин», «Гірський орел – прототип Олекси Довбуша». На той час він був уже визнаним скульптором, отримав почесні звання заслуженого діяча мистецтв України, народного художника України, керував секцією львівських скульпторів при львівській обласній організації Спілки художників.

Я став часто заходити до майстерні художника В. Борисенка на вул. Зелений, де познайомився з багатьма іншими львівськими скульпторами – В. Подольським, Я. Чайкою, В. Одрехівським, М. Садовським. Школа тодішніх львівських скульпторів була відомою всій Україні.

В наших бесідах з В. Борисенком я неодноразово підкреслював, що саме він міг би відтворити в скульптурі образ Олекси Довбуша, використавши ескізи, які вже були в нього. Один з них я навіть помістив у своїй першій монографії «Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст.» (К.: 1962). Але надто вимогливий до себе скульптор завжди відбувався словами, що я, мовляв, не місцевий, тим більше не гуцул, а тому важко мені братися за цей твір. Проте, як потім виявилось, під впливом моїх наполягань, він усе ж поступово втягнувся в роботу над образом Олекси.

Та конкретно про пам'ятник тоді ще не було й мови, хоч як я мріяв здійснити цей задум. І ось трапилася подія, яка сколихнула мене і запалила іскру надії, що пам'ятник таки буде встановлено.

Якогось дня 1969 року випадково (а то було моє щастя!) зайшов до майстерні Валентина Борисенка. Там сиділо двоє чоловіків середнього віку. Як звичайно, гостинний скульптор пригощав їх печеною картоплею, чаєм. Зав'язалась розмова і виявилось, що одним з гостей був В. Данищук – перший секретар Коломийського

міськкому КПУ, який приїхав замовити надмогильний пам'ятник для своєї покійної дружини, а другим – І. Ілик, голова Коломийського райвиконкому.

Я скористався з нагоди і звернувся до них з проханням увіковічити пам'ять Олекси Довбуша встановленням пам'ятника на його батьківщині, пропонуючи вкласти в це й кошти із своїх особистих заощаджень. «Володимире Васильовичу, – відповів В. Данишук, – хай ваші заощадження залишаються у вас, район спроможний за свої кошти встановити пам'ятний знак і створити музей Олексі Довбушу. В цьому я вас запевняю. А скульптурне втілення виконає ваш друг Валентин Назарович. Чи не так?». «Не підведу і з радістю зроблю це, хоч би тому, що Володя давно вже буквально не дає мені спокою. Та й самому цікаво попрацювати над О. Довбушем, щось у мене вже склалося в голові», – відповів ствердно В. Борисенко.

Через деякий час я зайшов до майстерні і Валентин показав мені первісний ескіз свого О. Довбуша. Це було зображення голови героя з розкинутим волоссям, що виростає просто із землі, а в руках – топірець. Задум виявився цікавим і вдалим. Цей первісний ескіз, подарований мені згодом, зберігається у моїй особистій колекції і часто демонструється на виставках. Основою ж композиції стала попередня робота В. Борисенка «Гірський орел».

Над робочою моделлю скульптор працював ще тривалий час, аж поки здав її на Львівську скульптурну фабрику, де день у день працювали студенти – учні Валентина Борисенка.

І нарешті макет – гіпсову скульптуру – навантажено на машини та привезено до Печеніжина. Залишилося виготовити з цементу сам пам'ятний знак. Робота тривала декілька днів, аж поки не настав час встановлення частин на постамент пам'ятника.

Того дня була гарна погода. Приїхав голова Коломийського райвиконкому І. Ілик, зібралося багато людей, щоб бути свідками встановлення пам'ятника. Фотографи наставили об'єктиви, а І. Ілик урочисто звернувся до мене: «Володимире Васильовичу, наступає хвилина, коли здійсниться ваша мрія – мрія історика О. Довбуша і мрія ваших земляків! Навік височітиме цей пам'ятник легендарному героєві».

Та коли з допомогою техніки стали піднімати частини пам'ятника, щоб змонтувати, – раптом розлетілися на частини цементні решітки. В моїх очах все потемніло, я мало не знепритомнів. Який жах! Страшно було дивитися на видовище – купа розпорошених цементних брил! Всі зацікавилися, скульптор поблід, інші люди охнули. То була одна з найтяжчих хвилин у моєму житті.

Ми з В. Борисенком, повертаючись до Львова, майже не розмовляли, їхали з важкими думками. Яка причина такого фатального наслідку? Існували різні припущення, а найпопулярніше – що недостатньо було дано цементу. Пішла погolosка, що робітники його продали і таке інше. Навіть з'явилася коломийка, як голова селищної ради Канцак продав цей цемент:

Ой п'є Канцак горівочку
З зеленої флешки.
Цемент пішов у Діброву,
А Довбуш – в опришки.

Ця гірка подія покотилася гомоном по всій околиці, всьому рикарпаттю, всій Україні, про неї довідалися й за кордоном і про це широко заговорила наша діаспора.

Але треба віддати належне й скульпторові. В. Борисенко пригрозив директорові скульптурної фабрики і наказав, що коли пам'ятник у найкоротший термін не буде виконаний робітниками, то всі матимуть великі неприємності.

Це змусило керівництво скульптурної фабрики діяти належним чином і – нарешті! – в кінці квітня 1971 р. пам'ятник був готовий.

Почалося впорядкування площі, скульптуру голови О. Довбуша встановлено на пагорбі, а біля його підніжжя – кам'яну брилу, на якій викарбувано пам'ятні слова: «Олекса Довбуш». Встановлено кам'яні східці до пам'ятника, розкинуто кілька каменів по території і виявилось, що скульптура вдало вписується в територію, аж мило було дивитися на цей твір. Ці дні були для мене дуже радісними, щасливими. Нарешті мій великий земляк у камені прийшов до своїх нащадків!

Перший в Україні пам'ятник Довбушеві!

День відкриття пам'ятника та історико-меморіального музею Олекси Довбуша призначався на 21 травня 1971 р. Сам музей було відкрито в одному із старих будиночків у центрі містечка. Основою

експозиції музею стали експонати з моєї домашньої Довбушіани, фотодокументи, мої наукові праці, картини і, зокрема, велике живописне панно – дипломна робота В. Масюткіна «Олекса Довбуш», скульптурні погруддя, також багато зібрано речей з етнографії й побуту селища Печеніжина.

І цей пам'ятний день 21 травня 1971 року настав. Він виявився як на замовлення – сонячний. При в'їзді до селища територію біля пам'ятника, покритого білим полотнищем, почали заповняти мешканці Печеніжина, гості з навколишніх сіл, Коломиї, Івано-Франківська, Львова та інших міст.

12 година дня. Гарно зодягнуті в гуцульське вбрання хлопчики-школярі сповістили трембітами про початок свята. Хор Коломийського музичного училища урочисто заспівав пісню О. Довбуша. Голова Коломийського райвиконкому І. Ілік вступним словом відкрив урочистий мітинг. Мені з кращими людьми селища доручено відкрити пам'ятник. Спало біле полотнище – і на всю велич перед глядачами постало погруддя Довбуша (скульптор В. Борисенко, архітектори В. Бліснюк, Л. Попиченко). На постаменті ватажок опришків з топірцем. Відкрите чоло виражає спокій і велич, незламність і мужність. Біля підніжжя пагорба кам'яна брила з написом «Олекса Довбуш».

Надано перше слово мені і я сказав так:

«Дорогі печеніжинці, шановні гості і друзі!

Сьогодні, у цей чудовий весняний день, ми зібралися в урочищі Діброва, біля ще не досліджених карпатських курганів, які, за визначенням археологів, були першими праслов'янськими поселеннями на відкриття величного монументу – пам'ятного знака синові України, легендарному героєві Карпат Олексі Довбушу.

271 рік тому, коли в 1700 році в цьому селі прийшов на світ Олекса Довбуш, був період важкого феодально-кріпосницького лихоліття. Тут, на цій печеніжинській землі, з материнським молоком всмоктував у себе маленький Олекса нужду, злиденне життя своєї родини і односельців.

Син убогого селянина-комірника Олекса Довбуш виростав у наймах і щоб якось вижити змушений був з батьком найматися пасти вівці громади села Марківка на гірських полонинах.

Бачачи це важке становище, Олекса не мирився з тими страшними умовами пансько-шляхетської сваволі. Він кидає рідну оселю, йде у гори Карпати і вступає в загін прославлених народних месників – опришків. Вже незабаром організаторські здібності, мужність і прикладений героїзм висувають його на керівника – ватага всього опришківського руху.

Піднявши топір, Олекса Довбуш організував міцний загін опришків і сім років, починаючи з 1739 по 1745 рік, вів справедливу народно-визвольну боротьбу проти різного роду феодальної верхівки, захищаючи селянство».

«Олексо, ти прийшов на світ у цьому селі 1700 року, ти жив і боровся за визволення поневоленого селянства сім тяжких років і хоч підступно був убитий і жорстоко порубаний на 12 частин, але слава про тебе не забулася. Ти увійшов у літопис історії, багатющу народну творчість, легенди, пісні, пам'ять про тебе зберегли твої нащадки – земляки і сьогоднішній образ твій, втілений у камінь, не зітреться ніколи. Ти залишишся в народній пам'яті навіки».

Промовляли ще перший голова колгоспу М. Пінчук, учитель історії А. Босацький, учень середньої школи. Учасники свята поклали квіти до підніжжя пам'ятника, після чого урочистим походом пройшли до центру містечка на відкриття історико-меморіального музею. Нас зустріли учні хлібом і сіллю, квітами. Перерізано стрічку, і мені випала честь провести першу екскурсію по музею, а потім вручити пам'ятну медаль гостям з нагоди відкриття пам'ятника і музею О. Довбуша. Особливо зворушливим був момент, коли до мене підійшла дружина відомого письменника і культурного діяча Гната Хоткевича – Платонида Хоткевич, обняла й сказала: «Дорогий Володимире Васильовичу, низенький уклін вам за все, що ви зробили для Олекси Довбуша. Ви прославили його в історії, ви вклали весь свій ентузіазм, щоб стояв героєві і музей, щоб земляки і гості читали літопис його великої діяльності. Історія і народ наш ніколи цього не забудуть. Щастя вас на поприщі дослідження Довбушевої історії».

Печеніжин цього пам'ятного дня справді був святковим: всюди людно, квіти, радісні співи. На місцевому стадіоні – концерти художньої самодіяльності селища, району, співали відомі солісти зі Львова – Марія Процев'як, Ярослав Шовковий. У цей урочистий день раділи нащадки Олекси Довбуша, бо врешті зійшов на п'єдестал у

камені їх земляк, герой минулих століть. Святковий гомін котився до вечора.

І стоїть сьогодні пам'ятник Довбуша на його батьківщині, і до нього йдуть усі, хто шанує його велике ім'я, що вписане золотими буквами в літопис історії українського народу. Слава про безстрашного лицаря переживе віки.

ВСТАНОВЛЕННЯ ОБЕЛІСКУ НА МІСЦІ СМЕРТЕЛЬНОГО ПОРАНЕННЯ НАРОДНОГО МЕСНИКА

Другим для мене священним місцем героїчної Довбушіани є село Космач на Гуцульщині, де трагічно обірвалося мужнє серце народного героя. Вперше я сюди прибув зі своєю сім'єю в 1956 році, оглядав місця, де стояла хата вбивці – Степана Дзвінчука. Показували мені тутешні люди місце де стояли будинки, в яких жили Дзвінчуки. Станіслав Людкевич розповів і показав мені, де був поріг хати Степана Дзвінчука, на якому смертельно поранено Олексу.

Жителі села Космача, які жили в цих місцях, розповідали про те, що вони навіть бачили дуло рушниці, з якої стріляв у Довбуша Дзвінчук і привілей, яким нагородили вбивцю пани за чорну роботу.

Вдруге сюди я прибув через рік, в 1957 році, коли мандрував по багатьох селах Гуцульщини, відвідуючи Довбушеві місця, збираючи фольклорні записи народних пісень, легенд, оповідань. Я знов побував на місці, де колись жив вбивця Довбуша. Там тоді стояла пустою стара завалена хата. За розповідями старожилів вона була побудована в 30-х роках.

Всі мешканці цього урочища говорили, що десь тут колись проживали Дзвінчуки, але де саме була розташована та хата ніхто точно не міг сказати.

Однак з часом мені пощастило визначити точне місце не лише хати Степана Дзвінчука, але й встановити де знаходився поріг, на якому був підстрелений легендарний ватажок. В цьому мені допоміг найстаріший тоді композитор України Станіслав Людкевич, з яким я познайомився в 50-х роках, коли він писав лібрето і музику до своєї опери «Олекса Довбуш».

Якось, йдучи по вулиці Академічній у Львові, у розмові з композитором я нагадав про хату Степана Дзвінчука в Космачі. Наголошував, що не знаю, де саме той злощасний поріг стояв, на якому смертельно було підстрелено Олексу Довбуша. «Дорогий, – сказав він мені, – я Вам допоможу, знаю де це було. Мені показав те місце Михайло Павлик, але я туди не їду, там десь відпочиває Микола Колесса, може він щось про це знає».

Можеш собі уявити, читачу, скільки труда мені коштувало завезти сюди майже 80-річного композитора! Знайшовши машину, ми поїхали до Космача. І ось композитор Станіслав Людкевич сказав: «Ось тут був поріг хати Дзвінчука, на якому був смертельно поранений ватажок». І тоді мною заволоділа ідея увіковічнити це місце, встановити пам'ятний знак, щоб нащадки пам'ятали, де загинув їх улюбленець.

Нелегко було цей задум здійснити, переборовши перепони місцевого керівництва, яке фактично не хотіло цього, мотивуючи різними хитромудрими причинами, як ось: «не бажано трагічних місць увіковічувати», «кому то потрібно, де вбито Довбуша», «було так було» і тому подібне. А до того ж ще вийшла трагічна історія і з Довбушевою церквою святої Парасковії, яка стояла неподалік і яку районне керівництво не дозволяло громаді Космача ремонтувати. Справа затяглася на кілька років. І все-таки мене не покидала думка увіковічнити це місце.

Якось, працюючи на історичному факультеті Івано-Франківського педінституту і роблячи перекличку студентів-заочників I курсу, звернув увагу на студента Степана Дзвінчука і поцікавився звідки він родом. Відповів соромливо: «З того ж таки Космача і з того ж таки роду». На перерві запитав, що там діється, де стояла хата вашого предка Степана Дзвінчука? У відповідь почув: «Якийсь сувенірник будує хату для своїх дітей». «А де кам'яні брили, завезені сюди з Чорногори під пам'ятник?», – запитав я студента з Космача. «Одну з них розбили під будівлю, а друга ще поки що збереглася», – відповів він стиха.

Ця звістка надзвичайно вразила мене, і я вирішив звернутися до керівництва області. Мав розмову із секретарем обкому партії по пропаганді П. Садачуком, на що він розвів руками, мовляв, будинок вже збудований. Довелося мені оббивати пороги чиновників, вести не одну розмову і все чув одну і ту ж цинічну відповідь: «У нас багато інших справ, а ви все про того О. Добуша, та то було давно, та чи потрібно ворушити».

Так справа затягнулася. Нарешті в 1960 році з нагоди 235-річчя загибелі Олексі Довбуша обласне і районне керівництво дозволило увіковічнити пам'ятне місце. Я поїхав до Космача з представником Косівського району. Новобудову розбирав сувенірник. Виготовлено

обеліск з однієї брили, на якій викарбувано пам'ятні слова. Планувалося відкриття пам'ятника в урочистій обстановці 24 серпня 1980 року. Велася підготовка до відкриття, були віддруковані запрошення, готувався концерт та моя основна доповідь про обставини загибелі Олекси Довбуша. Обеліск мав відкриватися під звуки трембіти. Проте, керівництво області чомусь не дало благословення на це відкриття, хоч в той день, у неділю, до Космача приїхало багато любителів Довбушевої бувальщини. Ця гірка подія надто схвилювала мене і досі не стирається в моїй пам'яті. Згодом секретар райкому партії, яка навчалася в нашому інституті, передала мені всі затримані примірники запрошень. Вони збереглися у моїй приватній колекції Довбушіани в кількості 200 штук і стали свого роду експонатами – свідченням дивної перестраховки місцевого чиновництва.

Та, незважаючи на різного роду перепони, ми все ж таки змогли, хоч і з великими труднощами, увіковічнити місце загибелі Довбуша. І з того часу до цього місця не заростає народна стежина. Численні туристи, краєзнавці, учні, студенти відвідують це місце, кладуть на постамент обеліска квіти, а то й часто співають найстарішу пісню «Ой попід гай зелененький...».

І сказав колись мені гуцул, який живе біля цього пам'ятника: «Професоре, спасибі вам, що так красно зробили з цим нашим місцем. Колись бувало тільки і чуєш від перехожих, а де то місце, де вбито було Довбуша? А сьогодні всі йдуть, йдуть і все кладуть квіти до пам'ятника. Боже, як це добре, що наш любий Олекса дістав таку шану».

Спорудження обеліску в Печеніжині

Ще одне Довбушеве пам'ятне місце довго залишалося неувіковічене. Ним було, як вказувалося раніше, урочище під назвою «Калинник» в селищі Печеніжин, в комірчині якої народився в 1700 році Олекса Довбуш. Історія збереження цього пам'ятного місця та встановлення в 1988 році пам'ятного знаку також цікава. Про це повинні знати наші нащадки і всі любителі Довбушевої бувальщини. Виявити, увіковічнити таке пам'ятне місце теж становить собою

Довбушевий скарб. Але щоб історично обґрунтувати це місце необхідні були тривалі наукові дослідження.

В селищі Печеніжині народ вказував на два місця, де міг би народитися Олекса Довбуш – урочище Бабичів і урочище Калинник. Але котре з них відповідає історичній достовірності, важко було на початку з'ясувати. Про що розповідають історичні документи? З достовірних архівних матеріалів, а точніше із судових протоколів, які складено під час слідства над побратимами героя в Станіславській фортеці, довідуємося, що Олекса Довбуш народився в селі Печеніжині (тепер Коломийського району) в родині бідного селянина Василя Довбущука, який винаймав комірчину у багатого сільського селянина Гаврила Твердюка. Батько Олекси Василь Довбущук, як свідчать історичні матеріали, належав до найбіднішої верстви сільського населення – «комірників» – тобто тих, що не мали своєї хати, а винаймала для себе комірку в багатих селян.

Про це свідчить зізнання самого власника хати Гаврила Твердюка 25 липня 1740 року перед шляхетським судом у Станіславі. Так в протоколі записано, що 25 липня 1740 року перед судом був доставлений і питаний господар іменем Гаврило Твердюк, в якого мешкав старий Василь Довбущук. Слідчі запитали чи бувають брати Довбуші «в тебе, батька і матері?». Почулося у відповідь: «Тепер ніколи вони в нас не бувають. З того часу, як почали діяти в Печеніжині і їх наказано було спіймати. Від того часу я їх ніколи не бачив». З невідомих причин Гаврило Твердюк не признався про нічний прихід братів Івана та Олекси до батьків. Але де саме жив цей селянин, не вказано нічого в документах та й чи можна було тоді визначити точне місце, на той час воно було не важливим ні для шляхетських судів, ні для власника хати. А що брати сюди ходили ще в 1739 році підтверджується свідченням Гаврила Твердюка, який розповідав шляхті в Станіславі, що сини Василя Довбущука озброєні від ніг до голови часто вночі з'являлися в Печеніжин. Але до хати вони не заходили, увесь час були на сторожі, викликали матір і говорили з нею по кілька годин, а відходячи, залишали родичам грошову допомогу.

З того часу про родинну комірку, де народився Олекса Довбуш, більше ніде в документах не згадується. А тому для точного визначення місця хати більш переконливо можуть прийти на

допомогу перекази, а ще точніше – якісь збережені пам'ятні речі. Якщо про урочище Бабичів, як про можливе місце народження ватажка, розповідають лише старожили в переказах, то на Калиннику зберігся з того часу пам'ятний знак. І народні маси не забули цього пам'ятного місця. Вони протягом століть оберігали його, передавали з покоління в покоління пам'ять про те, де знаходилася ця хата. На цьому місці був поставлений дерев'яний хрест, який час від часу замінювали селяни новим деревом і так зберегли до нашого часу.

Я дитиною досить добре пам'ятаю, як десь у середині 30-х років ходив я з батьком за церковною процесією по тих хрестах і капличках, які були розкинуті по території селища та де відправлялися моління і діти сипали квіти до підніжжя таких пам'ятників. Пам'ятаю, що був з батьком після такої відправи біля хреста на Калиннику. Запитав його, чому люди так шанують це місце і почув відповідь: «Сину, тут колись стояла хата бідного, як і ми, селянина, в якій народився Олекса Довбуш». А потім в 50-х роках, коли я приїжджав уже науковцем в рідне село і цікавився пам'ятними Довбушевими місцями, то старожил і палкий любитель минулого селянин Юрій Козьменко водив мене на те місце, плакав і цілував землю під хрестом, кажучи, що це «святе місце», яке народило великого ватагу-борця за волю України». Вже тоді я загорівся бажанням увіковічити те місце, тим більше, що і односельчани просили мене якось зберегти його.

З нагоди 280-річчя уродин і 235-річчя смерті Олексія Довбуша в 1960 році я за згодою відділу пропаганди Івано-Франківського обкому партії звернувся із проханням у Коломийській міській партії за дозволом встановити пам'ятний знак на місці, де стояла хата, в якій народився Олекса Довбуш. Тодішній секретар міському партії по пропаганді сухо прийняла мене в кабінеті і сказала, що не буде сприяти встановленню пам'ятного знаку, оскільки це пахне націоналістичними «предрасудками». На що я з обуренням відповів, що вона не відповідає своїй посаді, неграмотно ставиться до соціального борця і, незважаючи на тенденційний погляд до пам'яток історії, це місце буде колись увіковічене.

І тільки в 1988 році з нагоди 250-річчя початку повстання селян-опришків під проводом Олексія Довбуша та підготовки до урочистого проведення обласної науково-теоретичної конференції на

батьківщині народного героя в селищі Печеніжині вже вкотре постало питання про відзначення місця народження легендарного ватажка.

З істориком місцевої школи А. М. Босацьким, краєзнавцями С. Є. Довганом, М. В. Вуянко та іншими любителями Довбушевої бувальщини ми виїхали на урочище Калинник, щоб ще раз оглянути його і вивчити те місце за допомогою місцевих старожилів. Ми зупинилися на подвір'ї старожила Степана Івановича Якубенка. Він розповів, що за спогадами діда і прадіда тут стояла колись хатина на роздоріжжі, при старій чумацькій дорозі, яку в народі називали «соляною». І тут мав народитися Олекса Довбуш. Місце мальовниче, на узгір'ї за сосновим бором розкинулося урочище Калинник. Назва його за переказами старожилів мала піти від того, що в минулому тут густо росла калина. Дійсно, через урочище простежуються сліди стародавньої чумацької дороги, якою в далекому минулому їздили солеторгівці з Молодятина, Марківки і Печеніжина, що вивозили мажами сіль з місцевих солеварень в напрямі на Сопів, Коломию, а далі на Поділля і Наддніпрянську Україну. Тут було роздоріжжя, куди пролягали дороги на Малий Ключів, поблизу знаходився ліс, званий Готар. Розповіді місцевих старожилів підтвердили наші припущення про приблизне знаходження місця, де народився Олекса Довбуш. Про це говорили і вже згаданий С. І. Якубенко і старожил хутора Марія Сидорук, 1903 року народження. Вона ще дитиною чула від свого столітнього діда, що хрест, який стояв на місці Довбушевої хати, поставили опришки – наступники О. Довбуша.

З'ясувалося у нашій бесіді із старожилами, що на місці хати Гаврила Твердюка, правдоподібно в кінці XVIII ст., селяни на пам'ять про свого героя на місці його народження поставили хрест, який пізніше, коли спорохнів, поновляли іншими, новими. У 50-х роках, коли за розпорядженням місцевого чиновництва, яке ніби-то мало боротися з релігією, цей унікальний пам'ятний Довбушевий хрест зрізали. З розповідей старожилів зрозуміло, що селяни цього хутора боляче пережили варварський, ганебний вчинок чиновників. Марія Сидорук переказувала, що всі жителі хутора чули, що коли підрізаний цей Довбушевий дерев'яний хрест падав, то так, немов би застогнала умираюча або смертельно поранена людина. Після зрубаного хреста залишився пень, який ще сьогодні можна

спостерігати.

Сам пам'ятний знак, Довбушевий хрест, як його називають всі жителі хутора, зберігся. Місцевий житель Якубенко Степан заховав його у своїй stodolі. Ми оглянули його уважно. Хрест декоративно прикрашений топірцями – бойовою зброєю опришків та іншими символічними знаками, драбинами, що нас ще більше переконало про відношення цієї пам'ятки до опришків і О. Довбуша.

Почалася підготовка до відзначення пам'ятного місця. За проектом композиція пам'ятного знаку мала складатися з уламків скель змонтованих в єдине ціле і на меморіальній плиті мали бути викарбувані пам'ятні слова з нагоди чого встановлено цей пам'ятний знак.

Слідкуючи уважно за ходом спорудження цього пам'ятного знаку, хочу підтвердити, що жителі Довбушевого селища з великою любов'ю до свого великого земляка віднеслися до цього патріотичного почину. Робітники місцевого колгоспу «Гірський» завезли з карпатських гір камінні брили, а робітники Печеніжинського комунального господарства під керівництвом районного архітектора змакетували ці скелі, скріпили цементом і на мармуровій дошці викарбували пам'ятний напис. У той час, коли споруджувався пам'ятник, у мене виникла ідея встановити в нішу пам'ятника скриньку із землею з тих населених пунктів, де були розвішені шляхтою порубані катами магната Потоцького частини мертвого тіла О. Довбуша, символізуючи цим повернення його до рідного порогу.

Наступило Довбушеве свято на батьківщині героя у селищі Печезині. Сюди вранці 26 травня 1988 року прибули сотні людей із Києва, Львова, Івано-Франківська, Чернівців, Тернополя, Коломиї, Калуша, Косова, Надвірної, Верховини й інших населених пунктів України з нагоди обласної науково-теоретичної конференції, присвяченої 250-річчю від початку антифеодального руху селян-опришків під проводом Олексія Довбуша, відкриття пам'ятного знаку на місці, де народився народний герой та реставрованого історико-меморіального музею славетного ватажка.

Урочистості почалися при в'їзді у селище біля пам'ятника Олесі Довбушу. Під звуки трембіти трудящі селища, гості піднімаються до пам'ятника і кладуть до його підніжжя квіти, лунає

пісня про О. Довбуша, яку виконує самодіяльний народний хор колгоспу ім. О. Довбуша.

Звідси учасники прямують на відкриття пам'ятного знаку Олексі Довбушу. Мальовниче урочище Калинник давно, певно, не бачило такого скупчення людей. Старезні сосни на узліссі, здавалось, присунулись ближче, щоб побачити і почути, що тут відбувається. Мітинг з нагоди свята відкрив начальник управління культури облвиконкому М. В. Токаренко і доручив найпочеснішим гостям відкрити пам'ятник. Серед цих щасливих людей був і я. В ту хвилину я був радісно схвильований, що здійснилася моя довголітня мрія увіковічнити цей дорогий Довбушевий поріг, де Олекса вперше побачив світ і звідки пішов у славні загони опришків.

Спадає біле полотнище і на фоні соснового лісу і гір перед присутніми відкривається пам'ятний знак – нагромаджені одна на одну камінні брили, зібрані з тих місць в карпатських горах, де колись ходив славетний опришок.

На пам'ятному знаку на мармуровій сірій дошці вдячні земляки викарбували пам'ятні слова, які вперше прочитали присутні на відкритті: «На цьому місці стояла хата, в комірчині якої народився в 1700 році народний герой Прикарпаття Олекса Довбуш. Травень 1988 року».

Мені було надано перше слово про мого великого земляка. Не знаю чому, чи з радості, чи з хвилювання уста мої тремтіли, видно із здійснення моїх мрій і того, що я стою на порозі рідної комірчини та виголошую слова вдячності за ту велику антифеодальну діяльність Олексі Довбуша. Зібрався із всіма силами і почав свій виступ...

«Шановні земляки, наші дорогі гості!

Сьогодні ми зібралися у цьому мальовничому карпатському урочищі під такою милозвучною назвою Калинник, при колишній старовинній чумацькій дорозі, яка ледь-ледь простежується і якою гуцули-солеторгівці-чумаки возили сіль з солеварних жуп Печеніжина, Марківки, Молодятина, Рунгур в сторону Коломиї, а далі розвозили її по Поділля, Волині, по всій Україні, Білорусії, Литві. По цьому шляху віз закуплену сіль і син Богдана Хмельницького Тиміш перед визвольною війною українського народу 1648–1657 рр.

Саме в цьому місці колись стояла хата Гаврила Твердюка, в

комірчині якої животіла сім'я Василя Довбушука. Тут 236 років тому, а точніше в 1700 році, в цій убогій комірчині у нужденної родини Довбушуків народився син Олекса.

Тут пройшло його дитинство і юність, де він бачив страшне феодально-кріпосницьке лихоліття. Волелюбний юнак – пастух, який з братом Іваном і батьком наймитував, пас худобу громади Марківки і, не витримавши лихої долі в маєтку пана Андрія Тишковського, вступив в загін прославлених народних месників-опришків і 250 років тому запалив факел антифеодального повстання і підніс карпатське опришківство до найвищого піднесення.

Олексо! Хоч ти відірвався від родинного порогу і пішов в Чорногору – опорний центр твого загону, але ти не забував про нього.

Часто вечорами навідувався до батька і матері, ділився з ними своїми нелегкими буднями боротьби з лютим панством, давав їм на прожиток гроші і десь тут в тих місцях прощався із заплаканою матір'ю.

Але пани не спали і почали переслідувати твоїх батьків. Адже так в судовому протоколі записано, що 25 липня 1740 року перед шляхетським судом у Станіславі був ставлений і питаний господар іменем Гаврило Твердюк, в якого мешкав старий Василь Довбушук. Слідчі запитали, чи бувають брати Олекса та Іван Довбушуки у цього батька і матері. Почулася така відповідь: «Гепер ніколи вони в нас не бувають з того часу, як почали діяти в Печеніжині і їх наказано було спіймати. Від того часу я їх ніколи не бачив».

Але ти, Олексо, ще раз прийшов у Печеніжин у 1745 році і стяв голову на порозі своїм бойовим топірцем пану Рушиці, як і того самого ротмістра шляхетських військ, який прославив себе жорстокістю при придушенні гайдамацьких рухів на Правобережній Україні, любимця гетьмана коронного Йосифа Потоцького.

Олекса, як нам відомо сьогодні з багатьох документів – судових протоколів твоїх побратимів, яких мучили в Станіславських кріпосних казематах, і тих листів переляканої шляхти, погрожувального універсалу коронного гетьмана Й.Потоцького (1742 р.), посесорів і орендарів та різних інших гнобителів закріпаченого люду ти протягом семи років (з 1736 по 1745 роки) здійснив 30 знаменитих антифеодальних походів, карав панів – мучителів селян, орендарів, лихварів Лошака, Зельмана, губернатора Рушицю,

полковника К. Золотницького, пана Калиновського і інших, ходив у віддалені походи, мстив панам за їх соціальний гніт, лякав на смерть ненависних гнобителів і вселяв селянам віру на волю та визволення.

Олексо! Ти, караючи жорстоких панів, орендарів і багатіїв своїм бойовим Довбушевим топірцем захищав бідних уярмлених селян, ділив з ним всі свої нелегкі опришківські будні, а забране у панів багатство роздавав бідним і знедоленим.

Ось за що ти, Олексо, ще за життя і бойову опришківську боротьбу здобув собі славу і вдячну пам'ять твоїх земляків і всього поневоленого люду західноукраїнських земель.

Олексо! Вдячні твої нащадки увіковічили тебе в багатющій народній творчості – легендах, переказах, піснях. З любов'ю оспівали кращі місцини наших карпатських гір – скелі, печери, потоки, вершини. Хоч польська шляхта і магнати, зокрема коронний гетьман Йосип Потоцький, княгиня Теофілія Яблоновська, коронний прокурор Павло Бенуа, управитель маєтків Потоцького Рушиця, комендант Станіславської фортеці Пшелуський лютували, робили все, щоб спіймати тебе, Олексо, але не змогли, бо тебе підтримував і захищав простий люд.

І тільки підступно ти був убитий, але й мертвого тебе боялися. Через це люті гнобителі вже мертвого порубали тебе на 12 частин і розвішали по всьому Прикарпатті і під карою смерті забороняли вимовляти твоє ім'я, але ти жив в серцях свого народу, в його піснях і думках.

І австрійські чиновники – барони, графи, шляхта від Віденського імператорського трону до галицького намісництва у Львові, які загарбали ці віковічні українські землі, не змогли згасити любові народу до чесного і справедливого життя та антифеодалної діяльності.

Тільки в наш час літопис твоєї великої боротьби вписаний золотими буквами в історію України. Ти став поруч з такими легендарними героями України, як Северин Наливайко, Іван Богун, Данило Нечай, Устим Кармелюк, Лук'ян Кобилиця, Семен Височан, Максим Залізняк.

Не випадково 100 видатних діячів науки і культури революційної боротьби дали високу оцінку тобі і твоїй безсмертній діяльності, а письменники героїчний образ твій оспівали в історичних

романах, поезіях, драматургії, кінематографії, а картини і скульптури прикрашають експозиції народних музеїв, широко лунають пісні про тебе.

Олексо! Ми прийшли до твого порогу, колишньої священної батьківської комірчини і принесли тобі земличку з тих населених пунктів прикарпатського краю – Коломиї, Лючі, Вербіжа, Косова, Кут, Криворівні, Зеленої, Чорного Поток, Микуличина, Биткова і Космача, де спопеліли останки порубаного жорстокими катами шляхетської Речі Посполитої мертвого тіла.

Хай ця Прикарпатська земля буде найкращим свідченням любові до тебе, безстрашного лицаря боротьби проти кріпосництва, в наш час, коли твоє ім'я і твоя справедлива боротьба за волю гомонить повсюди і особливо сьогодні, при відкритті цього скромного, але з любов'ю виконаного твоїми земляками меморіального знаку.

Пройдуть роки, десятиріччя, віки, а до твого родинного порогу не буде заростати стежка.

Після закінчення виступу під звуки трембіти, на якій вигравав сумні верховинські думи старий гуцул-трембітар, я уклав скриньку із землею у заготовлену внизу нішу. З моїх очей капали сльози і я душею відчув немов зібралось в єдине ціле розпорошене тіло мого великого земляка. Гуцули-земляки піднесли до підніжжя кам'яного пам'ятника таблицю з чорного мармуру, на якій, ніби рубані барткою, стояли слова: «Тут зберігається земля з населених пунктів Прикарпаття – Биткова, Вербіжа, Зеленої, Коломиї, Космача, Косова, Криворівні, Кут, Лючок, Микуличина, Чорного Поток, де потіли останки порубаного 1745 року шляхтою на 12 частин мертвого тіла народного героя Олекси Довбуша. Встановлено в 1988 році з нагоди 250-річчя повстання селян-опришків під проводом народного месника».

Хвилина мовчання. Мітинг закінчився традиційним трембітанням і популярною піснею «Ой, по під гай зелененький ходить Довбуш молоденький...» Її виконували соліст Гуцульського ансамблю пісні і танцю Михайло Кривень та викладач музичної школи обласного центру Михайло Туринський, а підтримали цю пісню всі присутні. То був гімн славному ватагу карпатських опришків. Після урочистого відкриття пам'ятного знака в урочищі Калинник відбулося пленарне засідання обласної науково-

теоретичної конференції в селищному Будинку культури. Перед тим відкрито реставрований історико-меморіальний музей. На конференції мною була виголошена доповідь «Олекса Довбуш в оцінці видатних діячів науки і культури».

Учасників свята привітали науковий співробітник Інституту фольклору та етнографії ім. М. Рильського Я. М. Пилинський (Київ), учений секретар Інституту суспільних наук АН України, кандидат історичних наук Б. В. Грабовецький (м. Львів), учитель історії Стриганської восьмирічної школи Бережанського району Тернопільської області В. В. Пришляк, поетеса Ольга Слоньовська із села Ценяви Коломийського району.

Довбушеве свято завершилося концертом колективів художньої самодіяльності Коломийщини. Селище виглядало урочисто, всюди виднілися квіти, гомоном котилися пісні і танці, перед Будинком культури відбулося театралізоване видовище «Олекса Довбуш з побратимами».

Пам'ятник О. Довбушу в Космачі

З Космачем пов'язана і ще одна історія з пам'ятником О. Довбуша. Тут живе по вул. О. Довбуша, 17, старожил – гуцул Михайло Юсипчук, названий в народі Дідишин. Це народний майстер, який протягом багатьох років в гуцульських лісах збирав коріння і з них витворив дивовижні фігури. Коли дивишся на них, зачаровуєшся тими фантастичними витворами природи. Твори Юсипчука стали вже широко відомі багатьом в нашій країні.

Але є ще одна позитивна риса в цього гуцула – пристрасного любителя історії рідного краю – він буквально закоханий в О. Довбуша і вже тривалий час широко популяризує це легендарне ім'я не лише на Гуцульщині, але й по всій Україні.

По-перше, він якось вивідав, що на одному із присілків Космача зберігається хата Степана Дзвінчука – вбивці О. Довбуша. І хоч важко судити про історичну достовірність цієї будівлі, він зумів викупити цю хатину, перевезти на своє подвір'я і популяризувати всім, що саме ця деревна хата із кедровим столом належала Степану Дзвінчуку. В цій хатині він розмістив усі свої творчі роботи з дивовижного коріння, а також за його розповідями, опришківську

зброю, пістолі, топірці, порохівниці та дуло з рушниці, з якого стріляв у ватажка Степан Дзвінчук, стару дерев'яну скульптуру з придорожніх капличок.

Таким чином, був створений Довбушівський самодіяльний музей, який кожного року відвідують багато любителів історії народного мистецтва Гуцульщини. Це ще більше популяризувало ім'я О. Довбуша.

Наша дружба з народним майстром зародилася на початку 60-х років, коли він завітав до моєї хати якось у неділю і приніс мені у рамі з кореня дерева випалений на дощечці портрет Довбуша з написами. З однієї сторони автор експонату викладає в написі такі слова Довбуша: «Я хотів для своїх гуцулів щастя і світла для вас принести, щоб та іскра Божої любові пломеніла в серцях назавжди». Олекса Довбуш. Автор Михайло Дідишин. Космач. 1976 р.

Уважно оглянувши мою домашню історико-літературно-мистецьку колекцію О. Довбуша, він із захопленням залишив у книзі відгуків такий запис:

«Низький уклін Вам, дорогий Володимире Васильовичу! Ви – слава і гордість нашого рідного краю. Думаю, що висловлю думку сотень гуцулів. Професор Грабовецький Володимир Васильович – це збирач перлин нашої Гуцульщини. Напевно, сам Бог послав на землю Вас, дорогий професоре.

Сам я також є тою маленькою частиною тих збирачів Гуцульщини та слідів опришківства і, зокрема, Олекси Довбуша. Я віднайшов хатину, де був смертельно поранений Олекса Довбуш, в якій знаходиться пишний кедровий стіл, за котрим не раз сидів О. Довбуш, а також цівка з рушниці, якою був вбитий ватажок опришків. Багато речей з часів О. Довбуша мені вдалося розшукати та розмістити в хатині Марічки Дзвінчук. Тут пізнав Олекса найбільше радості, тут він зустрівся із своєю смертю.

Щиро, від серця, я вдячний Вам за ті величезні труди, які робите Ви для свого народу. Ваша хата – це справжній музей, музей Довбушіани, де можна зустрітися з різними художніми творами різних майстрів, для яких О. Довбуш був гордістю їхнього краю. Дорогий Володимире Васильовичу, багато Вам щасливих років на славу своїй рідній Гуцульщині. Майстер народної творчості. Житель села Космача М. Дідишин».

Роки пропливали і наша дружба ще більше міцніла. Михайло Юсипчук вирішив встановити ще один пам'ятник Олексі Довбушу в Космачі. Якось він довідався, що в Болехівському лісокомбінаті зберігається скульптура Олексі Довбуша, десть там валялася вона у непомітному місці. Михайло Дідишин виїхав на місце, оглянув і купив її за свої кошти та перевіз на своє домашнє подвір'я у Космач. Треба було мати неабияку силу волі і захопленість О. Довбушем, щоб придбати за свої кошти цю скульптуру і поставити її біля своєї хати. Згодом з'ясувалося, що цю фігуру виконав на замовлення Болехівського лісокомбінату Івано-Франківський скульптор Болюк.

За наполегливою ініціативою народного майстра Косівський райвиконком дозволив Космацькій сільській раді народних депутатів провести урочисту конференцію і відкрити пам'ятник легендарному герою з нагоди 250-річчя початку повстання селян-опришків під проводом Олексі Довбуша.

3 липня 1988 р. до мальовничого села ранком почали прибувати учасники свята, гості зі Львова, Києва, Івано-Франківська, Коломиї, Косова та інших населених пунктів Прикарпаття, Закарпаття, Буковини. Біля хати Михайла Дідишина збудовано поміст, і на ньому прапори і все потопало в квітах. На це урочисте свято було запрошено і мене та мого сина Богдана Грабовецького.

О 12 годині голос трембіти сповістив про початок Довбушевих урочистостей. Голова сільради після короткої бесіди надав мені слово про О. Довбуша. В своєму півторагодинному виступі я розповів учасникам свята про життя і антифеодальну діяльність великого сина Гуцульщини, безстрашного борця проти кріпацтва. На закінчення я сказав:

«Дорога громада Космача, дорогі гості!

Знов до мальовничого села Космача прийшло Довбушеве свято. І тужно і радісно на серці. З тугою ми згадуємо, що саме тут 257 років тому трагічно обірвалося життя легендарного Олексі Довбуша, а радісно всім нам, що це благородне ім'я захисника закріпачених селян глибоко залишилася в пам'яті народній – в піснях, легендах, переказах. І в наш час особлива шана безстрашному меснику, і тут його нащадки космачани і всі, хто прибув сьогодні сюди не забувають тих лицарів, що топірцями боролися за селянську волю.

Ми сьогодні широко відзначаємо 250-річчя початку виступу Олексі Довбуша. Недавно, 28 травня таке свято було на батьківщині героя в селищі Печеніжині, а нині тут, в Космачі. Глибока подяка за це свято нашому господарю, палкому любителю Довбуша Юсипчуку Михайлові Ільковичу».

Після цього гості свята під звуки музики і співу підійшли до пам'ятника. Мені із сином та Михайлу Дідишину було доручено відкрити пам'ятник. Спадає біле полотнище і перед очима глядачів до нас дивиться вибите в камені барельєфне задумане і звернуте вниз обличчя Олексі Довбуша. Під ним викарбувані слова «Олекса Довбуш. 1700–1745». Здається, кращого не могло бути, бо сумне зображення героя пояснюється його тут загибеллю.

В своєму слові я зупинив увагу учасників свята на обставинах загибелі Олексі Довбуша в Космачі в той трагічний серпневий день 1745 року і розповів про відзначення пам'ятниками Довбушевих місць на Прикарпатті: «Від сьогодні, – говорив я, – всі шанувальники О.Довбуша зможуть ще оглянути один пам'ятний знак в Космачі, який при значному сприянні придбав, встановив відомий майстер народної творчості, житель цього села, шанувальник героя Михайло Ількович Юсипчук. Шана і земний уклін вам за це, що не забуваєте славетних борців за народну волю. В літопис історії Космача буде занесено з пошаною і Ваше ім'я».

Після цього я підійшов до пам'ятника із скринькою, в якій знаходилася земля з тих 11 населених пунктів Прикарпаття, де спопеліли частини порубаного панами мертвого тіла О. Довбуша і встановив до підніжжя постаменту та звернувся до свого великого земляка: «Олексо, ми принесли тобі до пам'ятника ту земличку, де спочили твої останки. Ти загинув у нерівному бою, але слава твоя не померла, вона житиме у віках і буде нагадувати нащадкам, якою нелегкою була боротьба за визволення від кріпосного ярма, за соціальне і національне визволення України».

Хвилиною мовчання всі присутні вшанували пам'ять героя. Від львів'ян говорив вчений секретар Інституту суспільних наук АН УРСР, кандидат історичних наук Б. В. Грабовецький, від івано-франківців виступав старший науковий співробітник обласного краєзнавчого музею П. І. Арсенич, вірші, присвячені Олексі Довбушу, читав журналіст і краєзнавець І. Симчич. На закінчення з

хвилюванням і сльозами на очах щиросердечно подякував господар свята всім присутнім за участь у відкритті цього пам'ятного знака. На згадку про цей радісний день Михайло Дідишин вручив мені фотографію пам'ятника з дарчим написом: «Володимирі Васильовичу. Пам'ятник ватажкові карпатських опришків Олексі Довбушеві. Побудований в Космачі 1988 р. жителем Космача Михайлом Дідишином своїми силами» (напис випалений на дереві). І цей другий дарунок – цінний експонат не тільки фотографією, але й майстерно виконаною рамою з рубленого кореня.

Після цього кілька годин продовжувався святковий концерт, представлений художньою самодіяльністю Космача і багатьох гуцульських сіл Косівського району.

Велика група учасників свята пройшла вулицею селища до пам'ятного знаку, який був встановлений в 1980 році на місці загибелі Олексі Довбуша. Було покладено до підніжжя пам'ятного знаку квіти. Я, на основі достовірних історичних документів, розповів усім учасникам про трагічні хвилини, які тут відбулися вечором 23 серпня 1745 року, коли смертельно пораненого народного героя оплакували гуцули, з якими труднощами увіковічувалося це місце в 235-річчя від дня загибелі ватажка, як місцеві чиновники побоялися урочисто відкрити тоді пам'ятний знак. Після хвилини мовчання в знак пошани героя всі заспівали гуртом найстарішу баладу про О. Довбуша «Ой, по під гай зелененький ходить Довбуш молоденький». Голос жалібної думи про О. Довбуша гомоном котився по Космачу, а десь тоді по горах сумно заграла трембіта, ніби з'єдналася з нами на місці Дзвінчукової хати.

Довбушева церква, її хресна дорога

Важко згадувати долю церкви святої Парасковії у селі Космачі недалеко від того місця, де смертельно був поранений національний герой України Олекса Довбуш. Так склалося, що Стефан Дзвінчук важко поранив легендарного месника Карпат ввечері 23 серпня. Він цілу ніч спливав кров'ю, а ранком 24 серпня помер при космацькій громаді. Жорстокий гетьман Йосиф Потоцький наказав порубати його мертве тіло на 12 шматків і розвісити в 11-ти місцях Прикарпаття. То було тоді, а з 60-х років своєю хресну дорогу

пройшла старовинна церква св. Парасковії в селі Космачі, яку народ називав Довбушевою, бо за переказами славний ватажок молився в ній і присягнув, що буде боротися за волю кріпосного люду.

Але все за порядком.

Старовинне і мальовниче село Космач на Гуцульщині має славні сторінки у своїй віковій історії. Тут здавна гуцули промишляли сіллю, яку продукували на місцевій солеварні, розквітало народне прикладне і декоративне мистецтво і особливо відоме в цілому світі неповторне писанкарство. Тут відпочивали і творили славні люди України: композитори Філарет Колесса і його син Микола, відомі художники Олекса Новаківський, Григорій Смольський, письменники Іван Франко, Василь Щурат, етнографи Володимир Гнатюк і Володимир Шухевич, з року в рік з ХІХ ст. тисячі туристів і любителів карпатської екзотики перебували тут і вивчали цей край.

І ось у цьому такому багатому на гуцульську культуру селі стояла старовинна церква св. Парасковії, побудована ще на початку ХVІІІ, визначна пам'ятка дерев'яної архітектури з прекрасним іконостасом. Так вона стояла протягом ХVІІІ – ХІХ ст. і до середини ХХ століття. До неї заходили народні месники – карпатські опришки і найголовніший їх ватажок Олекса Довбуш. Тут неподалік він загинув і знятий з його грудей хрест занесли до цієї церкви. З цим хрестом прославлений ватажок пройшов шляхами основних своїх бойових походів.

Перебувши віки, ця Довбушева церковця зазнала в 50-70-х роках свого знищення. Почалося з того, що церква вимагала ремонту. Космацька громада звернулася з проханням до керівників Косівського району за дозволом провести ремонт даху бані, покрити її гонтами. Проте місцеві косівські партійно-виконкомівські чиновники заборонили проводити будь-який ремонт. У той час, знімаючи кінофільм за повістю Михайла Коцюбинського «Тіні забутих предків», без згоди місцевої громади хтось із працівників кіностудії ім. О. Довженка під виглядом реставрації забрав до Києва ікони із старовинного іконостасу цієї церкви. Це викликало обурення активістів громади і вони вимагали їх повернення. Серед них найбільше про це клопотався старожил села Василь Васильович Боб'як – палкий любитель рідного краю і Олекси Довбуша. Він писав

листи до Києва з вимогою повернути забрані експонати. Його повідомили, що іконостас буде переданий до Львова на реставрацію. Ця справа зволікалася біля семи років. Василь Боб'як, з яким автор познайомився ще в 1956 році, будучи запрошеним нами на наукову конференцію присвячену 225-річчю загибелі Олекси Довбуша у Львів, звертався до учасників конференції від імені мешканців Довбушевого краю, розповідав про долю цієї церкви і просив наукову громадськість допомогти вплинути на косівські районні власті, щоб дозволили відремонтувати Довбушеву церкву, оскільки вона має не лише архітектурну, але й історичну цінність. Ми, як організатори цієї конференції, звернулися до Косівського райвиконкому з проханням дати дозвіл на ремонт церкви. І куди тільки я, як історик О. Довбуша, не звертався письмово й усно, звідусіль надходили холодні чиновницькі відповіді: «Церква не зареєстрована серед пам'ятників архітектури», «біля неї поховані бандерівці», «в церкві проводився вишкіл бандерівських старшин» і таке інше. Ми виїхали на місце і побачили дійсно важку картину: через діри бані протікала вода в середину церкви. Місцеві чиновники холодно зустріли нас, і ми тоді зрозуміли, що все чинилося з метою знищення церкви О.Довбуша.

А тим часом церковний іконостас з Києва не повернули до Львова на реставрацію. В листі від 5 вересня 1971 року згаданий старожил Василь Боб'як писав до мене: «Вельмишановний Володимир Васильович! Сердечний привіт Вам із Гуцульщини, а окремо з Космача!.. Коротко пишу Вам про Довбушівську церкву в Космачі. Експонати забрані з неї, зібрані в Києві всі до купи і скоро будуть привезені у Львів для реставрації. Так мене повідомили з Києва. Івано-Франківський комітет охорони пам'яток виніс рішення якнайскоріше приступити до реставрації цієї церкви. Я був би дуже радий, щоб це все була правда, бо хотів все бачити на своєму місці, а також музей Олекси Довбуша в Космачі. Я вже вибився із сил за тих сім років всякого крутіства, але постановив, що не вмру, поки не побачу все на своєму місці. З глибокою пошаною до Вас. За любителів Довбушіани в Космачі – В. Боб'як».

Старожил В. Боб'як помер, так і не добившись нічого. Навколо цього іконостасу все було оповите таємницею. А церква через подірваний дах занепадала. Повсюди пішли листи до тодішньої Ради Міністрів і зокрема до заступника голови Ради Міністрів УРСР з

питань культури П. Тронька. Якось при зустрічі зі мною він згадав про цю письмову тяганину в справі ремонту Довбушевої церкви і сказав, що там збереглася велика письмова справа, з якою бажано познайомитися. Не хотів я йому відповісти, що частина цієї вини припала і на нього, він мав тоді силу віце-прем'єра Ради Міністрів УРСР і міг допомогти.

На захист Довбушевої церкви у Космачі стали й деякі львів'яни, як, наприклад, дружина поета Андрія Волощака. Вона писала до Києва, Івано-Франківська і все відсилали її листи до Івано-Франківської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Але ці керівники, знаючи ставлення косівських чиновників-невігласів, не поспішали допомогати.

Справа набрала широкого резонансу, зашуміли за кордоном і нарешті Рада Міністрів УРСР доручила Держбуду УРСР розібратися в цій справі. Останній створив республіканську урядову комісію в складі п'яти чоловік (див. : список у Доповідній записці).

Урядова комісія приїхала до Космача, її супроводжували представники місцевої влади – Михайло Андрійович Дідух, Юрій Танасійович Брустурняк – голова Космацької сільської Ради, представник Косівського райвиконкому та Василь Фащук з Івано-Франківського обласного управління архітектури.

Ми оглянули церкву св. Парасковії, яка мала жалюгідний вигляд. Крізь бані світилося небо, від дощів почала гнити підлога, ікон не було, по землі валялися рештки якихось шматків різьби з рамок. Представники місцевої влади мовчали. Ми з обуренням констатували, що церкву треба негайно ремонтувати, бо вона має архітектурне й історичне значення. Пам'ятаю досі, як покійна Олена Станіславівна Компан заявила: «Яке варварство, яка неповага до такої пам'ятки культури, чому ви, місцева влада не дбаєте про те, щоб врятувати її?» На очах у неї появилися сльози.

Після того ми зібрались і обговорили все щодо архітектурної та історичної пам'ятки та підготували доповідну записку, в якій виклали свої думки і одночасно вимагали проведення негайних позачергових ремонтно-реставраційних робіт згідно з кошторисом, і занесення церкви як архітектурного та історичного пам'ятника в додатковий список «Пам'ятників архітектури УРСР», які підлягають охороні державою.

Після підпису ця доповідна записка була направлена в Держбуд УРСР і Раду Міністрів УРСР. Але там тодішні республіканські чиновники не звернули на це увагу, зрозуміло чого, а церква Довбушева розпадалася і згодом згоріла. З того часу минуло 23 роки. Якось, переглядаючи свій домашній архів, виявив копію цієї доповідної записки і вирішив її опублікувати як додаток до нашої статті з нагоди 250-річчя пам'яті загибелі Олексі Довбуша. Крім цього, додаю ще й лист вчительки Космацької середньої школи М. М. Юсипчук. Хай наш сучасник і нащадки дізнаються, яке страшне лихоліття переживали наші святині, скарби культури у застійні роки партійно-комуністичної диктатури.

Доповідна записка

На виконання наказу Держбуду УРСР від 25 лютого 1972 року №31 комісія в складі:

Ачкасової В. Н. – директора Державного архітектурно-історичного заповідника «Софійський музей» (голова);

Грабовецького В. В. – ст. наукового співробітника Інституту суспільних наук АН УРСР, доктора історичних наук (м, Львів);

Компан О. С. – ст. наукового співробітника Інституту історії АН УРСР, доктора історичних наук, голови бюро секції історичних пам'ятників Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури;

Макушенко П. І. – ст. наукового співробітника сектору Історії архітектури дорадянського періоду, Київ НДІТІ;

Самойловича В. П. – в. о. професора Київського державного художнього інституту, члена бюро секції пам'яток архітектури Українського Товариства охорони пам'ятників історії та культури, доктора мистецтвознавства

для визначення архітектурно-історичної та художньої цінності і доцільності збереження та реставрації будинку колишньої дерев'яної церкви в с. Космач Косівського району Івано-Франківської області на місці ознайомились з зазначеною спорудою.

Українська РСР славиться своєю народною дерев'яною архітектурою, серед пам'ятників якої немало творів світового значення. Це золотий фонд нашої національної культури. На Прикарпатті гуцульські теслі створили яскраву і самобутню школу

дерев'яного будівництва. Дерев'яні храми, які вони побудували, відзначаються своїми архітектурно-конструктивними формами і оригінальними деталями, елементами декору і особливо ладом пропорцій і співвідношень. У цих будівлях втілено високі ідеали та мистецькі уподобання народу.

До гуцульських храмів належить і дерев'яна церква св.Параскеви (1718 р.) та двоярусна дзвіничка біля неї.

В плані церква хрещата з широкими, але не глибокими боковими раменами, центральне приміщення на перехресті – однакової ширини з бічними. Будівля має характерну для гуцульської школи об'ємно-просторову композицію, в якій домінує центральна баня, що ніби замкнута між крилами. На четверику тримається восьмерик з окремим наметовим перекриттям, з невеличким ліхтариком і тендітною маківкою у вінчанні.

Вдало зібрані пропорції бічних об'ємів, будучи необхідним компонентом у створенні компактності і стрункості силуету. В українській дерев'яній архітектурі це один з характерних прикладів, де ритм присадкуватих пропорціональних членувань проведений так послідовно і майстерно. Як в рисунку бані, так і в обрисі об'ємів зовні багато ліній, що надає масиву храму скульптурної класичності.

Будівлю опоясує піддашся, яке тримається на потужних фігурних кронштейнах, створених з випусків вінців зрубу.

В інтер'єрі внутрішній простір стримано-урочистий, при більш ніж скромних фізичних розмірах. Майстер вдало оперує багатим арсеналом засобів виразності й повністю володів секретами будівельної вмілості.

Спокійної кривизни арки-вирізи, направлені сміливою досвідченою рукою, відкривають простори бічних приміщень на всю ширину. Центральна баня фактично зливається з бічними об'ємами, утворюючи єдиний простір, відкритий на середохресті у висоту широкою банею. Поривання вгору посилюється легким вихилом стін всередину, оригінальним заходом, який використовується майстрами для більшої конструктивної міцності будівлі. На жаль, іконостас розібраний, і його частини зберігаються в Музеї українського мистецтва в Києві. В приміщенні залишилося лише три ікони.

Дерев'яна церква в селі Космач є класичним зразком п'ятидільної гуцульської церкви з однією банею. Пам'ятник мав

безсумнівну архітектурно-художню цінність поряд з іншими українськими дерев'яними будівлями української архітектури.

Про те, що церква Параскеви в селі Космач дійсно відноситься до більш ранніх типів культових споруд, зокрема, свідчать акти першої візитації Коломийського деканату з 25 січня 1741 року, де говориться, що «Церква св. Параскеви-мучениці» збудована в 1718 році коштом Космацького жителя Матвія Ватаманчука. Додається детальний опис церкви, майна, ікон, ґрунтів, даних про священика (Львівський державний музей українського мистецтва, бібліотека № 822, том 14, стор. 221, 36-222).

Про цінність цієї архітектурної пам'ятки свідчить той факт, що вона вміщена в праці відомого українського мистецтвознавця Данила Щербаківського як Космацька церква XVIII ст. (Данило Щербаківський. Українське мистецтво, частина II, Київ-Прага, 1926. С.12, ілюстрація 23).

Церква Параскеви є оригінальним твором народного зодчества, поширеного в Україні у XVII-XVIII ст. В умовах польсько-шляхетської агресії будівництво церков здійснювалося переважно коштом селян і міщан. Талановиті народні майстри не раз жорстоко переслідувалися як польськими, так і покатоличеними українськими панами. Тому церкви, подібні до обстежуваної комісією, становлять не лише велику мистецьку цінність, але й історичну: вони пов'язані з класовою і національно-визвольною боротьбою трудящих мас.

У ті часи релігія була панівною ідеологією і кожна справа освячувалася або засуджувалася церквою. Боротьба народних мас за своє визволення також виступала під релігійною оболонкою. Закликаючи до боротьби, керівники повстань апелювали до Бога. За безбожником маси б не пішли. Поширену серед західноєвропейських протестантів пісню «Господь – твердиня наша» вчені називали Марсельською селянської війни. Так було і в Україні, де на чолі повстанців не раз ставали сільські священики, де по церквах радилися і переховувалися опришки. З побудованою в 1718 році церквою в с. Космач пов'язано ім'я славного ватажка опришків О. Довбуша (1700–1745). У Космачі він мав численних побратимів, схованку від ворогів, тут він зазнав першого юнацького кохання і вдруге наприкінці життя. О. Довбуш, як свідчать перекази, допомагав церкві Параскеви, що цілком правдоподібно. Ця церква була бідна і утримувалася

сільською громадою. Її священник сплачував чинш панові нарівні з усіма (Львівський музей українського мистецтва. Рукоп. фонд. Церков, візитація, од. зб. 16/17316. Коломийський деканат 1753 р., арк. 598).

Народні перекази про будівництво церкви Довбушем мають під собою той реальний факт, що О. Довбуш був дуже близький космацькій громаді, об'єднаній навколо церкви. Документи свідчать про збереження в названій церкві речей О. Довбуша. Серед останніх був різьблений «руський» хрест, встановлений після смерті ватажка в кіоті (Львівська державна наукова бібліотека АН УРСР, відділ фондів, архів князів Яблоновських з Бурштинського замку, од. зб. 5/III, арк. 12–13. Див. також: В. Грабовецький, публікація в «Українському історичному журналі», 1957, №3, стор. 96–98). В торбинці вбитого О. Довбуша знайдено речі християнського культу – пляшечку з миром і просфорку (Там само). Все це засвідчує, що перекази про зв'язок історії колишньої космацької церкви з історією опришківства і, зокрема, з життям Олексія Довбуша, мають під собою цілком реальний історичний ґрунт.

Вважаємо, що з часом буде виявлено більше документів про зв'язки Олексія Довбуша з с. Космач, зокрема, його стосунки з цією церквою: не виключено, що церковний дяк чи священник цієї церкви – письменні люди – писали для О. Довбуша заклики проти князів і панства, які вже сьогодні відомі в історичній літературі.

Комісія ознайомила на місці з спорудою дерев'яної церкви початку XVIII століття (1718 р.) у с. Космач Івано-Франківської області та, вивчивши архівні документи, обмірні креслення і літературні першоджерела, прийшла до висновку:

1. Вищезгадана споруда має безумовно архітектурно-мистецьку і історичну цінність і є пам'ятником архітектури та історії, вона повинна бути занесена в додатковий список «Пам'ятників архітектури УРСР», які підлягають охороні державою.

2. Для збереження цього пам'ятника архітектури та історії необхідно негайно провести першочергові ремонтно-реставраційні роботи, згідно з кошторисом (5 тис. крб.), складеним Львівською ремонтно-реставраційною майстернею.

3. В приміщенні реставрованої споруди колишньої дерев'яної церкви в селі Космач Косівського району Івано-Франківської області

доцільно створити музей визвольного руху на Гуцульщині від найдавніших часів до подій Великої Вітчизняної війни включно.

Підписи:

*Ачкасова В.Н., Грабовецький В.В., Коман О.С.,
Макушенко П.І., Самойлович В.П.*

Вчителька середньої школи с. Космач М. М. Юсипчук пише: «Довбушева церква ще в 1954 р. була діючою. Коли знімали фільм «Тіні забутих предків» С. Параджанов забрав із церкви іконостас, ікони та ін. церковні речі, які потім не повернув. Кажуть, що ці речі пізніше продали за границю. Решту церковного майна порозкрадали туристи і місцеві жителі (деякі).

Церква потребувала ремонту. Але місцева і районна рада не давала згоди. Потім знайшлося кілька чоловік, які пішли нібито перекривати церкву. Вони відкрили середню баню і тут, нібито несподівано, появились машини з косівським начальством, міліцією, представниками КГБ. Робітники порозбігались, а церква залишилась відкритою. Вона стала ще більш доступною для вітрів і дощів. Верх повністю звалився в середину будівлі. Так було кілька років, а пізніше, під час дощу, церква згоріла з невідомої причини».

І ще про Довбушеву церкву

Після публікації статті про Довбушеву церкву («Поліття», №21, червень, 1995 р.) до її автора написав листа відомий народний майстер із Космача, довголітній збирач Довбушевих скарбів, Михайло Дідишин. Він – місцевий житель, а тому мав нагоду не лише відстоювати, а й спостерігати за нещасною долею церкви, коли її обкрадали і, свідомо довівши до руїни, спалили.

«Добрий день!

Дорогий Володимире Васильовичу, щиро хотів би допомогти Вам у дослідженні Довбушевої церкви, але мені здається, що я дуже мало знаю про це і не знаю, чи мій внесок буде якимось вагомим. Але все ж таки слівце до слівця, то можна щось написати. Саме головне, щоби матеріал був правдивим, бо в наш час так багато всяких вивихів, що вже не охота і дивитись на ту покалічену писанину. Але, знаючи Вас, пане професоре, думаю, що ми не зганьбимо імені свого

славного земляка Олекси Довбуша і всього, що зв'язано з ім'ям О. Довбуша, будемо робити так, як розповідають про нього документи, які збереглися, і розповіді народу.

Отож горішня церква в Космачі, так її називали, або Довбушева церква, церква святої Параскеви. У 1954 р. весною в Зелені свята я женився і мені в тій церкві священник Дольний Михайло казав заповідь. В ті п'ятдесяті роки хотіли перекрити церкву новою гонтою, так як стара вже подекуди протікала. Почали робити риштунок і звідкись почали завозити гонту. Хто давав гонту, я не знаю. Факт той, що було завезено пару тисяч гонти, яку тимчасово завезли по сусідству до Івана Римчука і зложили в стодолу. Тут хочу зауважити, що церкву хотіли ремонтувати, щоби в ній був музей О. Довбуша (а, можливо, атеїзму), але говорили, що О. Довбуша. Люди ніяк не погоджувалися, щоби з церкви робити музей. Зробили збори, але то ніхто не хотів слухати. Я, по правді, видів ту боротьбу і розумів, що врятувати церкву можна було тільки музеєм. Думаю, що хтось був порядною людиною в області чи районі, що дав цю ініціативу на музей, але люди того не хотіли розуміти і казали, що їм потрібна церква, а не музей. А відкрито, видно, не могла сказати ця людина, що, люди добрі, хочете врятувати церкву, робіть музей – це також святиня народу.

Так припинився ремонт церкви, пропала гонта, завалився риштунок. Церква занепадала. Десь в шістдесяті роки припинили відправляти службу Божу. Але церква стояла. Прийшли сімдесяті роки, церква ще стояла, але знайшовся знаменитий режисер С. Параджанов, що знімав фільм «Тіні забутих предків» і, бачите, потребувався йому іконостас з Довбушевої церкви, який він і визичив. Але я ніяк не можу відшукати точно, коли був забраний іконостас: чи в шістдесят якомусь році, чи в сімдесят якомусь і коли точно був знятий і закінчений той фільм. Мені здається, що фільм «Тіні забутих предків» уже йшов на екрані коли забрали іконостас. І, зрештою, Довбушевого іконостаса в тому фільмі я не бачу. Думаю, що все це було продумано в районі і обговорено з сільським головою Лукином Михайловичем Палійчуком, який заспокоїв космачан, що це така поважна людина С. Параджанов і, що фільм дуже потрібний, щоби звеличити Гуцульщину і що мусимо визичити той іконостас. Так приїхали машини і Василя Боб'яка син та завідуючий клубом

Петро Васильович Бойчук допомогли вирізати той іконостас, повантажили на машини – і в добру путь. А коли Василь Васильович Боб'як побачив, що іконостас не повертають, почав писати і їздити всюди, щоб повернули, але то було даремно, бо казали, що С. Параджанов розпорошив його навіть по Франції. Але чи правда це, чи ні трудно сказати. Тоді заплакав старий Боб'як, що був обдурений і ще його сини самі допомогли злодіям викрасти скарби народу з рідного села. А Лук'ян Михайлович Палічук передав своє головування Івану Васильовичу Клапцуняку, який, напевно, також добре знав, яким способом визичували іконостас, бо договір був складений на якогось Горохівського, і коли новий голова заступив на престол, то і договір десь пропав. Даремно сарака Боб'як хотів то віднайти. Дехто говорив один одному на вухо, що то все пропили з тими зйомочниками. Так почалося страшне руйнування тої церкви, в якій залишились ще цінні ікони, хрестики, деякі підсвічники, що недодивив С. Параджанов. А також колони, різьба по дереву з гронами винограду, позолоченими щирим золотом. Різні туристи вирізали ті грона винограду та брали, що хто міг, розкрадали, що кому подобалося. Але будова ще стояла. Та десь в сімдесят якомусь році – 76, 78 чи 79 знайшовся один гуцул Юрій Олексійович Линдюк, який чомусь хотів накрити церкву, закликав людей, які й почали зривати стару гонту. Один з майстрів зауважив, що не варто відкривати цілий купол, щоб відкривали потроху і відразу накривали новою гонтою. Але Юра заперечив, сказавши, щоб відкрити цілий купол, усю баню, що якби навіть хтось прийшов, то не дозволить, щоби церква стояла розкрита. Так і сталося. Коли зірвали гонту з цілої бані, з Косова приїхали представники, записали прізвища майстрів, заборонили роботу і дали по десять рублів штрафу. А Юра вже більше не журився, що до церкви падає дощ. Гадаю, що то було все обдумано наперед і Юра, можливо, й не знав, що робить, але, напевно, робив за порадою якогось друга. Так сухе дерево почало скоро набирати води в себе і гнити. Простоявши декілька років на дощі і снігу, верхній купол проламався, почали проломлюватися стіни – церква стала страшним видовищем села. Сільська та районна влада дуже нервувалися, що стоїть таке позорище в селі, просили людей, щоби розібрали ту церкву і зробили з того ще доброго дерева яку каплицю, щоби не стояли такі страшні руїни в славному Космачі,

але ніхто і рукою не ворухнув, а церковця все занепадала. І так дожила до весни 1983 року.

Одної ночі вона згоріла, хтось її запалив десь опівночі, коли всі люди спали. М.Дідишин».

Відзначення ювілейних дат, присвячених Олексі Довбушу

У 1955 році, коли я працював науковим співробітником відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР, до мене звернулася редакція газети «Вільна Україна» з проханням підготувати статтю для публікації про Олексю Довбуша з нагоди відзначення 210-річчя з дня загибелі народного героя. Для мене це була проблема, адже надто мало було ще на той час виявлено нових документів. Однак я підготував статтю і вона була опублікована на сторінках газети за 24 серпня 1955 року під назвою «Народний проводир Олекса Довбуш» (до 210-річчя з дня загибелі). Це була моя перша публікація з життя і діяльності мого великого земляка. Всі в Інституті мене поздоровляли, а професор І. П. Крип'якевич, потискуючи мені руку, сказав: «Хай ця перша ластівка з вашої історичної Довбушіани переросте у багато інших публікацій, з яких вирине історичний образ такого розміру, як його віками оспівав народ». Мені було приємно слухати такі слова мого вчителя і я ще з більшою активністю працював над збором історичного матеріалу про О. Довбуша. З того часу для мене стало традицією кожен річницю загибелі героя відзначати публікаціями.

За 45 років моєї праці над історичною постаттю Олексі Довбуша я постійно публікував статті в газетах, журналах, наукових збірниках, тезах наукових конференцій, колективних та індивідуальних монографіях, особливо з нагоди річниць і круглих ювілейних дат. Виявлені нові документи про героя намагався донести до науковців і масового читача, публікуючи дані на сторінках газет та журналів. Плідним стосовно розшуків історичних документів з життя героя для мене були 1955–1957 роки. Вже в публіцистичній статті «Народний герой Олекса Довбуш: з історії визвольної боротьби трудящих Західної України», надрукованої в журналі «Жовтень» (№ 12 за 1956 рік) багато було використано нового історичного матеріалу про легендарного ватажка. Дана публікація заговорила про себе.

Поступово Олекса Довбуш за допомогою нових виявлених історичних документів піднімався сходишками на п'єдестал історії. Підтвердженням цьому була велика антифеодальна діяльність народного героя, так глибоко оспівана у народних думках, піснях, легендах, переказах.

У 1967 році з'явилися нові мої історичні публікації, які викликали позитивні відгуки в рецензіях. Визнаю, що не сподівався на таку широку популярність наших досліджень. А мова йде про виявлені нові дані стосовно загибелі легендарного героя. Добре пам'ятаю, коли мій зір вперше зупинився на віднайденому документі – донесенні Яна Колеовського про загибель О. Довбуша і його жорстоке четвертування, то на моїх очах стали сльози: невже порубала шляхта на 12 частин мертве тіло мого великого земляка? Адже у всесвітній історії досі не було такого прикладу – ні в період рабовласницьких, ні феодальних відносин. І я подумав, ось яким страшним ворогом для панів, покутської шляхти був Олекса Довбуш. Недаремно княжна Теофілія Яблоновська, святкуючи перемоги і надаючи вбивці привілей, називала Довбуша «смоком в Запрутських горах». Цей важливий документ вперше був опублікований в №1 «Українського історичного журналу» за 1957 рік під назвою «Новий документ про загибель Олекси Довбуша (до 212-річчя з дня загибелі)». Тепер читачі і любителі Довбушевої бувальщини могли довідатися про обставини загибелі героя.

В цьому ж таки році вийшла моя перша книга «Народний герой Олекса Довбуш. Історичний нарис» у львівському книжково-журнальному видавництві, з картою походів героя, фотоілюстраціями гравюр XVIII ст. і картин художників О. Кульчицької, В. Малюткіна та інших. Вже те, що на цю публікацію було дано 12 рецензій, які друкувалися у нашій країні і за кордоном, говорить само за себе. На той час в прогресивній газеті «Знання», що виходила в Буенос-Айресі (Аргентина), була надрукована моя стаття з журналу «Жовтень» під назвою «Народний герой О. Довбуш» за 23 лютого і 2, 16 березня 1957 року. Ось так українська прогресивна громадськість за кордоном дізнавалась про життя і антифеодальну діяльність Олекси Довбуша.

З року в рік в пресі, журналах, в окремих виданнях появлялися мої опубліковані матеріали про Олексу Довбуша. Найбільше їх число виходило в ювілейні роки героя.

Моя домашня історико-літературно-мистецька колекція спадщини про Олексу Довбуша не тільки поповнилася новими історичними працями, але й книгами письменників, які писали прозові твори з цієї теми.

220-річчя загибелі Олексі Довбуша

Наближалася дата 220-річчя з дня загибелі Олексі Довбуша. У мене виникла думка провести наукову конференцію, присвячену цій даті. Але де її проводити? В 60-х роках активізувалася наукова робота при Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Львові. Тут кожного місяця проводилися наукові семінари, присвячені в основному допоміжним історичним дисциплінам, ювілейним історичним датам, архівному діловодству. На ці семінари збирались науковці цілого Львова, архівісти, гості з різних міст України.

За погодженням з дирекцією архіву у вересні 1965 року заплановано було провести такий науковий семінар присвячений 220-річчю з дня загибелі народного героя. Тоді до конференції було організовано виставку «Олекса Довбуш в документах і матеріалах Центрального державного історичного архіву у Львові». Це була перша з черги виставка історико-літературно-мистецької Довбушани, на якій крім архівних оригінальних документів про Олексу Довбуша, що зберігалися тут у фондах, були виставлені і основні мої експонати, фотокопії документів, книги з Довбушевої тематики письменників, художників, композиторів та матеріали кінофільму «Олекса Довбуш». Збереглися фотографії цієї виставки.

17 вересня 1965 року о 14 годині директор архіву Н. Ф. Вradій відкрила засідання наукового семінару. У своїй доповіді «Матеріали львівських архівів – основне джерело до вивчення антифеодального руху карпатських опришків під керівництвом Олексі Довбуша» я проаналізував і дав характеристику документам, виявленим у львівських архівах і відділах рукописів Львівської наукової бібліотеки АН УРСР. Після доповіді та виступів була проведена екскурсія по виставці. З нагоди ювілею нами надруковано було кілька статей в журналах і газетах. Основний зміст доповіді опубліковано було дещо пізніше, а точніше: «Джерела з історії боротьби карпатських опришків під проводом Олексі Довбуша (До 225-річчя з

дня загибелі)». *Архіви України*. 1970. №4. С.60–84).

225-річчя з дня загибелі легендарного героя

Ще через п'ять років, тобто в 1970 році, мені вдалося ще ширше відзначити ювілейну дату 225-річчя з дня загибелі Олекси Довбуша. В ювілейний рік вдалося опублікувати в різних виданнях 20 наукових і науково-популярних статей, виступити на наукових конференціях, семінарах, широко інформувати наукову громадськість, читачів про історичну постать Олекси Довбуша на сторінках різних журналів, газет (див. Володимир Васильович Грабовецький. *Бібліографічний покажчик*. Івано-Франківськ, 1988. С.18-20).

Надзвичайно цікавою виявилась телепередача на Львівській телестудії, присвячена цій ювілейній даті, яку проглянули телеглядачі ввечері 24 серпня 1970 року. Після мого вступного слова про Олексу Довбуша виконувалися опришківські пісні, зокрема один із варіантів найстарішої балади «Ой по під гай зелененький ходить Довбуш молоденький», яку виконував львівський артист Юрій Брилинський. Ця пісня супроводжувалася показом талановитих рисунків (автором яких був художник Іван Остафійчук) стосовно сюжету виконаної балади.

Також 30-хвилинним концертом відзначило ювілейну дату Львівське обласне радіомовлення. Після нашого слова про легендарного героя співались опришківські пісні, в тому числі «Ой по під гай зелененький ходить Довбуш молоденький», декламувались вірші Юрія Федьковича, Дмитра Павличка про О. Довбуша.

Всі записи по телебаченню та радіомовленню вдалося мені зберегти у домашній фонотеці музичної Довбушіани. Вони залишилися цінними експонатами і свідченням шани творчої інтелігенції Львова до свого карпатського героя.

Завершилися ювілейні Довбушеві свята науковим семінаром, присвяченим 225-річчю від дня загибелі Олекси Довбуша, що відбувся вдруге в приміщенні Центрального державного історичного архіву УРСР у місті Львові.

Тут 15 вересня відбулася наукова конференція, присвячена 225-річчю від дня загибелі Олекси Довбуша. На конференцію прибули

науковці, письменники, художники, артисти, широке коло громадськості Львова, а також гості з Ужгорода, Чернігова, Рівного, жителі гірських сіл Космача, Печеніжина, Рахова.

Учасники конференції з увагою вислухали основну мою доповідь «Легендарний герой Олекса в оцінці видатних діячів науки і культури», в якій було наведено понад 50 крилатих висловів відомих вчених, істориків, письменників, художників, композиторів України, Росії, Польщі, Словаччини про антифеодальну боротьбу народного героя Олекси Довбуша.

Відомий львівський художник Г. С. Смольський говорив про відображення Олекси Довбуша в образотворчому мистецтві і детально розповів про створення картини О. Довбуша видатним західноукраїнським художником Олексом Новаківським.

Змістовною була доповідь кандидата філологічних наук Г. А. Нудьги «Історична постать Олекси Довбуша в народній творчості». Доповідач наголосив на широкій популяризації народних легенд і пісень про О. Довбуша, які не поступаються місцем серед подібної народної творчості інших країн Європи.

Про славетну постать Олекси Довбуша в українській музиці говорила доцент Львівської консерваторії ім. М. Лисенка М. Л. Білинська. Вона дала глибокий аналіз і високу оцінку музичним творам, які присвятили Олексі Довбушу відомі українські композитори П. Бажанський, С. Воробкевич, Р. Сімович, А. Кос-Анатольський, С. Л. Людкевич.

Завідувача відділом історичного архіву П. І. Захарчишин ознайомила учасників конференції з головними історичними документами, які зберігаються у Львівському центральному державному історичному архіві та Львівській державній науковій бібліотеці УРСР про життя і антифеодальну боротьбу Олекси Довбуша.

З теплим привітанням до учасників конференції звернувся житель села Космача В. В. Боб'як. Він у своєму короткому виступі подякував львів'янам за проведення конференції і популяризацію історичної постаті народного героя та просив надати допомогу в організації меморіального музею Олекси Довбуша в селі Космачі.

На конференції було повідомлено, що до славної річниці 225-річчя загибелі Олекси Довбуша на батьківщині героя в селі

Печеніжині Коломийського району незабаром буде відкрито меморіальний музей Олексі Довбуша, а також іде підготовка до встановлення пам'ятного знака герою, який на високому мистецькому рівні виконав відомий львівський скульптор, заслужений діяч мистецтв УРСР В. Н. Борисенко. Учасники конференції мали можливість оглянути виставку «Олекса Довбуш в документах і матеріалах», на якій були виставлені судові протоколи й інші оригінали документів, у яких відображено героїчну боротьбу Олексі Довбуша. А також оглянули історичні праці, твори художників, письменників, присвячені народному герою.

На закінчення конференції артисти Львівського академічного драматичного театру імені М. Заньковецької – заслужений артист УРСР Б. Антків, артисти Ю. Брилинський та Ф. Стригун майстерно виконали дві пісні про О. Довбуша, старовинну баладу «Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький», «Гей, браття опришки». Артист Ю. Брилинський продекламував поему Ю. Федьковича «Довбуш», а львівські поети М. Петренко і Б. Стельмах прочитали свої вірші, присвячені Олексі Довбушу.

Цікаво відзначити, що учасників конференції прибуло настільки багато, що неможливо було їх умістити в читальному залі і просторому коридорі архіву, де й була розміщена нова виставка під назвою «Олекса Довбуш в документах і матеріалах. 1745–1970». Учасники мали змогу слухати наукові повідомлення і паралельно оглядати чисельні експонати виставки, оригінали архівних документів, картини і різні книги, виставлені на стендах з історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша. Відрадно, що основна маса цих експонатів, за винятком оригіналів архівних документів, складалися із моєї приватної колекції. Це була моя друга виставка із нашої довголітньої історико-мистецької збірки про О. Довбуша. Не можу забути моменту, коли після закінчення цієї наукової конференції до мене підійшов старенький професор з колишньої української гімназії у Львові і, обнявши мене побатьківськи, сказав: «Синку, дякую тобі за ту духовну споживу, що не забуваєш наших славних предків і з такою любов'ю виголосив промову, що не раз мені капали сльози, а то все, що по стінах вивішено, то живі наглядні скарби. Дай тобі, сину, Боже здоров'я іти й далі нелегкими стежками Довбушевої бувальщини».

В моєму домашньому архіві зберігся лист запрошеного із Космача старожила Василя Боб'яка, де він між іншим писав мені: «...Сердечно дякую Вам, дорогий земляче, що запросили мене на таке велике свято, як науковий семінар дорогого і ніколи невмирущого, рідного нам Олексія Довбуша.

Це чи не найбільша подія в моєму житті, виступити перед такою славною і чисельною аудиторією і бути так тепло зустрінутий ученими людьми. Не раз доводилося мені виступати на всяких зборах сільських, районних та обласних рад, при всяких зустрічах депутатів, кандидатів чи кооперації. Але цей виступ у Львові, цей науковий семінар, цю теплу зустріч з такими дорогими людьми не забуду до кінця своїх днів... Дуже хотілось би послухати Вашу доповідь про Олексія Довбуша в Космачі... Космач 20 вересня 1970 р. Василь Боб'як». Матеріали цієї конференції також доповнюють мої експонати з колекції Довбушіани.

У 1975 році я переїхав зі Львова у Івано-Франківськ, де почав працювати професором кафедри історії СРСР та УРСР на історичному факультеті педагогічного інституту ім. В. Стефаника. На відміну від академічної системи робота в інституті продовжувалася: лекції, семінарські заняття. Але Довбушева тематика не покидала мене. Я включав питання опришківського руху під проводом О. Довбуша в роботу проблемного студентського семінару, продовжував досліджувати різні питання з історії руху опришків, публікував статті в журналах і місцевій пресі.

280-річчя від дня народження народного месника

1980 рік, рік 280-річчя від народження і 235-річчя з дня загибелі Олекси Довбуша зустрів новими заходами по відзначенню дорогих ювілейних дат. Я дослідив і опублікував у обласних газетах статті про Івана Довбушука – брата Олекси та образ О. Довбуша в образотворчому мистецтві, музиці і кінематографії. Статтю про Івана Довбушука навіть передрукувала газета «Наше слово» у Варшаві (орган української еміграції в Польській Народній Республіці).

Проте, найбільші Довбушеві свята пройшли влітку і в основному були пов'язані із новою моєю виставкою історико-мистецької спадщини про Олексу Довбуша. З вересня 1980 р. о 16 годині у виставочному залі Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею була відкрита виставка. Письменник Ярослав Ярош говорив про створення нашої колекції історико-мистецької Довбушіани, виступали інші учасники від обласної організації українського товариства охорони пам'яток історії та культури, викладачі педінституту. В своєму слові я говорив про життя і антифеодальну діяльність Олекси Довбуша, про те, як творилася ця колекція, якими способами вона поповнювалася експонатами. На закінчення підкреслив патріотичне значення виховання молоді на традиціях героїчного минулого нашого Прикарпаття. Все в житті минає, лише завжди горить і лишається в пам'яті отчий світильник в духовній культурі народу. Олекса Довбуш не тільки славетний лицар гуцульського краю, він своєю справедливою боротьбою настільки увійшов в плоть поневоленого люду, що той його священний образ проніс крізь століття в серпанку переказів, легенд і пісень.

Народний епос про О. Довбуша не має собі рівних в Європі. Він настільки колоритний і багатий на усну народну творчість, що може рівнятися хіба з українськими козацькими думами Наддніпрянщини. Кожний гуцул щось розповідав про О. Довбуша, має його образ в легендах найкращими рисами справедливого борця, мелос найстарішої пісні «Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький» з часів О.Довбуша гомонить і досі по всіх хатинах Прикарпаття, Закарпаття і Буковини, на полонинських стаях, став як би свого роду гімном гуцулів. Не має такого весілля, проводів у армію, чи інших свят, де б не лунала ця мелодійна Довбушева пісня.

Та хіба можна передати в словах ту любов народу до свого великого предка! Здається, ні, такий велетенський лицар завжди стає гордістю своїх нащадків.

Після цього провів екскурсію по виставочному залі, розповідав про історію кожного експонату, починаючи від літопису життя і антифеодальної діяльності Олекси Довбуша і закінчуючи пам'ятниками, встановленими народному герою.

Учасники відкриття виставки мали змогу оглянути експонати. Це карта походів Олекси Довбуша, оригінали і фотокопії архівних документів про діяльність ватажка опришків, наукові та популярні видання, твори письменників, художників, композиторів, матеріали кінофільму «Олекса Довбуш», почути в записі музичної Довбушіани пісні «Гей, браття опришки», «Хто там у півночі по лісі блукає», «Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький». До відкриття виставки був опублікований буклет-запрошення.

Виставка працювала два місяці, її відвідали понад 10 тисяч глядачів, які залишили в записах книги відгуків свої враження: «Дорогому землякові доктору історичних наук Володимиру Грабовецькому сердечна подяка за велику довголітню працю над збіркою матеріалів і увіковічення пам'яті нашого прикарпатського легендарного героя Олекси Довбуша. Виставка захоплююча. Горджусь Вами, Володимир Васильович. Марія Костюк з дітьми, внуками і правнуками. 14.09.1960».

250-річчя початку виступу лицаря Карпат

1988 рік можна було б назвати Довбушевим на Прикарпатті, оскільки трудящі краю широко відзначили календарну дату 250-річчя початку антифеодального повстання (1738 р.) селян-опришків під проводом Олекси Довбуша. Почин цьому надала обласна організація Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури. З метою відзначення ювілейної дати на президії товариства були затверджені заходи, складені мною, зокрема планувалося провести обласну науково-теоретичну конференцію та опублікувати тези наукових доповідей і повідомлень, сприяти завершенню перебудови експозицій історико-меморіального музею і відкрити його до дати святкування на батьківщині героя в селищі Печеніжині

Коломийського району у урочищі «Калинник»-Бабичів, встановити пам'ятний знак і впорядкувати площу на місці, де стояла хата Василя Твердюка, в комірчині якої в сім'ї Василя Довбуша у 1700 році народився син Олекса, відкрити виставку у виставочному залі обласного краєзнавчого музею історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з моєї колекції, читати лекції і опублікувати статті в обласних і районних газетах.

Незважаючи на деякі чиновницькі перепони, нам, в основному, вдалося здійснити ці заходи. Вони почалися на початку квітня з організації вказаної виставки. Треба віддати шану науковим працівникам музею і в першу чергу заввідділом музею дожовтневого періоду Уляні Головчанській, яка з кропіткою наполегливістю перевезла всі мої експонати в музей і на протязі тижня зуміла підготувати виставку. Любо було дивитися, з якою старанністю працювали науковці музею, щоб якнайкраще показати експонати глядачам. Виявилось, що одного залу буде замало і таким чином виставка була організована в двох залах. Фактично, це вийшов цілий історико-меморіальний музей Олекси Довбуша.

Напередодні її відкриття був опублікований каталог виставки творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з моєї 40-літньої колекції, в якому подано перелік найосновніших експонатів (документи, книги, твори образотворчого мистецтва, музики, кінематографії) та власні опубліковані історичні праці про легендарного героя із вміщенням 24 фотоілюстрацій.

Каталог викликав зацікавлення не лише рядових читачів, але й відомих дослідників історії України. Член-кореспондент АН УРСР, професор Ф. П. Шевченко писав: «Глибоко шановний, Дорогий Володимир Васильович. Щиро вдячний Вам за надіслані книги. Із задоволенням ознайомився з каталогом виставки, яка є переконливим свідченням про Ваш вагомий і новаторський внесок у справі вивчення важливої теми. Зичу Вам нових творчих успіхів, негасимої Довбушівської енергійності, міцного здоров'я. Завжди з глибокою повагою. Ф. Шевченко. 18.03.1986. Київ».

В листі доктор історичних наук, професор, заслужений працівник вищої школи УРСР І. Г. Шульга писав: «Дорогий Володя. Сердечно дякую за лист, «Стежки Олекси Довбуша» та виставку творів із твоєї колекції. Я затримався із відповіддю через те, що лежав

у лікарні. Нирки, напевне, доконають мене. По телевізору бачив і твій виступ. Радий, що ти живеш творчим життям, хоч знаю, що із здоров'ям не все гаразд. Однак, необхідно трудитися. Твоя тема, твій Олекса знайшов у твоїх працях всебічне і глибоке висвітлення. Дай Боже, тримати так і в подальші роки. Молодець, зроблено багато, залишена глибока борозна на науковій ниві, в опришківському рухові... З глибокою повагою і привітом І. Шульга. Вінниця, 29.03.88».

Доктор історичних наук, професор, заввідділом капіталізму Інституту історії АН УРСР В. Г. Сарбей писав: «23.30.88. Вельмишановний Володимире Васильовичу! Шлю Вам вітання з славного міста Орел. Тут відбувається наукова конференція... Напередодні свого виїзду (з Києва) сюди отримав Вашого листа з каталогом. Каталог справляє сильне враження. Можна сказати, що не дарма проф. В. Грабовецький прожив до цього часу своє життя, і хай ще проживе вдвічі більше і ще скільки ж зробить для уславлення О. Довбуша, а через нього для слави нашого рідного народу. Поки що на все добре! З повагою і дружбою. В. Сарбей».

Доктор історичних наук, професор і зав. кафедрою джерелознавства та історії Дніпропетровського державного університету М. Ковальський писав: «Дніпропетровськ. 21.03.88. Дорогий друже Володимире Васильовичу! Спасибі за бандероль: одержав екземпляр прекрасного видання – брошури «Виставки». Заздрю Вам у цьому, як у Вас шанують вчених, такого рангу як Ти. У нас ще до цього дуже далеко. Микола».

Однак, треба визнати і те, що місцеві чиновники не з такою легкістю погодились на організацію виставки і опублікування каталогу. Про це свідчать деякі бюрократично-адміністративні методи обласних чиновників, які утруднювали хід проведення Довбушевого свята. Це видно із процедури створення оргкомітету конференції. Правління обласного товариства охорони пам'ятників історії та культури визначило оргкомітет із 10-ти чоловік, назначивши мене головою. Папірець пішов в обком партії, а там у відділі пропаганди не погодились із таким порядком ведення конференції. Мабуть, вбачали, що я, по-перше безпартійний, а, по-друге, без високої адміністративної посади, а тому, як це видно із поправок складу оргкомітету, мене викреслили із голови, а на моє

місце призначили колишнього мого учня-студента Токаренка М. В. Зате тепер начальник управління культури облвиконкому дописав моє прізвище останнім із трьох заступників голови.

Так чи сяк, але виставка була своєчасно підготовлена. 6 квітня 1988 року залишилося в моїй пам'яті як особливо радісний Довбушевий день. В цей день була урочисто відкрита виставка. Починаючи з 16 години на відкриття прибуло багато учасників, так що фойє музею не змогло всіх вмістити: творча інтелігенція, робітники, студенти, учні, обласні керівники культури, громадських організацій.

Виставку вступним словом відкрив начальник управління культури облвиконкому М. В. Токаренко. Після нього виступали кандидат філологічних наук, доцент Л. М. Кіліченко, член спілки журналістів СРСР, мистецтвознавець В. Л. Баран, інші учасники свята, які говорили про виховання історичної пам'яті, збереження і примноження кращих зразків народної духовної культури, оцінювали нашу збиральницьку історико-літературну мистецьку спадщину про Олексу Довбуша. У своєму виступі я звернув увагу на найголовніші аспекти життя та діяльності народного героя і про ту нелегку роботу по збиранню експонатів, які лише частково виставлені на виставці. Краще навести мої щирі слова славетному землякові: «Шановні учасники відкриття виставки присвяченої нашому прикарпатському народному герою Олексі Довбушу! 250 років минуло з того далекого часу, коли на Прикарпатті в період посилення феодално-кріпосницького лихоліття запалив факел антифеодалної боротьби прославлений в народі Олекса Довбуш.

Народившись в бідній селянській родині комірника в Печеніжині, він з дитинства зазнав важкого соціального гніту і, не витримавши сваволі феодалів, зібрав загін карпатських опришків та сім років з 1738 по 1745 роки громив ненависних гнобителів, шляхту, лихварів і своїх дуків. Олекса Довбуш зробив 30 знаменитих антифеодалних походів на західноукраїнських землях, заходив в Угорщину, Молдавію і Трансільванію. На рівні із знаменитим гайдамацьким рухом на Україні Олекса Довбуш в цьому ж таки часі прославив себе в боротьбі із гнобителями закріпаченого люду.

Караючи панів, забране у них майно він роздавав бідним і пригнобленим, за що ще за життя став легендарним любимцем

народу, який його прогресивну боротьбу увінчав у прекрасному серпанку високохудожньої народної творчості – легендах, оповіданнях, переказах і піснях, які від покоління до покоління передаються і цим зробили йому прекрасний пам'ятник в усній народній творчості.

Пани і сам кат українського народу коронний гетьман Йосиф Потоцький не змогли спіймати живого і лише мертвого порубали на 12 частин та виставили в 11-и населених пунктах, щоб цим залякати народні маси, відвернути їх від справедливої боротьби за волю.

Радісно, що сьогодні у весняну пору, з появою перших весняних квітів ми зібралися тут у старовинному приміщенні оглянути мою колекцію Довбушіани. Колись під цим приміщенням у казематах кат Козловський мучив спійманих побратимів Довбуша, а сьогодні ми тут згадуємо початок антифеодальної боротьби О. Довбуша, славимо їх виступи проти гнобителів.

Виявлені нами 80 нових документів значно розширили нашу уяву про активну боротьбу О. Довбуша і прирівняли до багатющої народної творчості.

Я не закривався у науковій лабораторії лише як дослідник історії руху опришків під проводом О. Довбуша, а з 50-х років за порадою визначних діячів науки і культури поета Максима Рильського, істориків, академіка АН УРСР І. П. Крип'якевича, члена-кореспондента АН УРСР І. О. Гуржія, художника В. І. Касіяна, партизанського генерала П. П. Вершигори, найстарішого композитора України Станіслава Людкевича збирав різні експонати з історії, літератури, образотворчого мистецтва і музики. Так зібралося понад 1000 експонатів, які вже виставлялися раніше, але сьогодні ви оглянете їх 350, з яких можете уявити собі, який славетний був наш Олекса Довбуш».

Тріо бандуристок виконало народну пісню, а після цього почався огляд експонатів виставки. Для глядачів мною була проведена перша екскурсія, де давав пояснення по всіх експонатах, починаючи від оригіналів документів і закінчуючи матеріалами відзначення ювілейних дат.

Цікаво відзначити, що експонати, коли зберігалися у моїй квартирі якось не були такими наглядними, а як їх розмістили у двох просторих кімнатах музею, то виявився справжній історико-

меморіальний музей Олекси Довбуша. «Виставку справедливо можна назвати музеєм Олекси Довбуша, в якому професійно і любовно зберігається кожний експонат, творча лабораторія вченого, що вважає дослідження карпатського опришківства справою свого всього життя. Колекція дає можливість кожному з нас торкнутися глибини віків, ще і ще раз перегорнути сторінки історії нашого прикарпатського регіону, усвідомити велич боротьби народних месників за волю і справедливість. Виставка буде цікавою вченим, студентам, учням, краєзнавцям, всім, хто шанує і вивчає історію свого народу», – висловилася під час виступу на відкритті виставки краєзнавець М. М. Вуянко.

Цікавими для відвідувачів став перший стенд, де були виставлені оригінали документів (інвентар сіл Печеніжинського ключа, в якому описані повинності селян за 1722 рік, письмовий договір про передачу в оренду Печеніжинського маєтку державцем шляхтичем (1722–1725), орендний договір між Йосифом Тишковським і управителем Печеніжинського маєтку та посесором галицьким, гродським писарем Павлом Бенуа (1722 р.), наказ коронного гетьмана Йосифа Потоцького громадам сіл Чортківця і Тишківців припинити непослух державцеві П. Бенуа під загрозою ув'язнення (25 квітня 1725 р.), пункти договорів між шляхтою про орендні справи печеніжинських маєтків (1725–1726 рр.), які нам вдалося протягом кількох десятиліть зібрати: частину із Печеніжина від старожилів, а решта подаровані мені в свій час академіком АН УРСР І. П. Крип'якевичем. Ці документи в оригіналі відтворюють тогочасну епоху і висвітлюють соціально-економічні і правові причини піднесення опришківського руху під проводом Олекси Довбуша. Уявлення глядача про рух загону О. Довбуша, його яскраво виражений соціальний характер, побут опришків, страх гнобителів перед народними месниками ще більше переконують представлені на виставці фотокопії протоколів допиту спійманих шляхтою побратимів О. Довбуша з Чорної книги міста Станіслава за 1738–1751 рр., конверт, де зберігався маніфест Олекси Довбуша проти панів, фотокопія універсалу гетьмана Потоцького до селян спіймати О. Довбуша (1742 р.), фотокопія привілею княжни Теофілії Яблоновської, виданого у Львові 10 вересня 1745 р., яким вона винагородила Степана Дзвінчука за вбивство О. Довбуша в с.

Космачі.

Документальну частину експозиції наглядно підкріплює образотворча Довбушіана, представлена українськими уславленими художниками В. Касіяном, О. Кульчицькою, Г. Якутовичем, В. Патиком, І. Остафійчуком, Р. Сельським, С. Гебус-Баранецькою, Д. Кравичем, В. Сколоздрою, В. Борисенком та іншими митцями живопису, графіки, скульптури, кераміки, різьби по дереву.

Найбільше увага глядачів була привернута до двох стендів, в яких були виставлені наші наукові праці, монографії, колективні монографії, статті в різних журналах, наукових збірниках, енциклопедіях. Відчувалось по запитаннях глядачів, що виникає необхідність видати історичну літературу про О. Довбуша. Всіх здивувало, чому досі неопубліковані окремим збірником документи про народного героя, а лише деякі із них.

В експозиції оглядали учасники виставки художні книги про Олексу Довбуша Володимира Гжицького, Романа Федоріва, Іллі Шульги, Алли Хлистової, Гната Хоткевича, подаровані нам в різний час авторами з дарчими написами і подякою за допомогу з історії опришківського руху під час написання творів. Доповнювала цей розділ виставки фольклористична Довбушіана: зібрані нами легенди, пісні, перекази і значна частина записів найстарішої балади «Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький».

Музична Довбушіана представлена була творами з автографами видатних композиторів С. Людкевича (лібрето опери «Олекса Довбуш»), А. Кос-Анатольського (пісня «Гей, браття опришки»). Це власне всі матеріали по створенню кінофільму «Олекса Довбуш», консультантом якого я був. Але, звичайно, вразили мене під час проведення першої екскурсії по музею слова народної вчительки з Гуцульщини. Там була виставлена квітка едельвейсу, знайдена на горі Стіг в Чорногорі – опорному центрі загону Олекси Довбуша. І, коли я розповідав, що її мені приніс і передав старий гуцул, то вчителька-гуцулка виразно заявила: «Шановний професоре, у нас на Гуцульщині цю квітку прийнято називати квіткою О. Довбуша». Це викликало в присутніх радісне пожвавлення і оплески.

Привертали увагу відвідувачів зброя і, особливо, топірець Довбуша, чи не найцінніший експонат виставки, одяг, карта походів,

а також поштові листівки, театральні афіші, запрошення, фотографії наукових конференцій, присвячених О. Довбушу 60–80-х років.

До сліз зворушило відвідувачів те, що під час нашої розповіді про найстарішу баладу про О. Довбуша на фоні талановитих малюнків І. Остафійчука, у виставочному залі заспівали цю пісню соліст обласної філармонії Михайло Кривень і викладач музичного училища Михайло Туринський, яка злилася з голосом всіх присутніх, що співали і плакали. Під час відкриття у виставочному залі гомоніли Довбушеві пісні, декламації поеми Ю. Федьковича із нашої музичної фонотеки, що доповнювало святковий настрій. «Господи, яка це краса, яке це свято, який світлий день нашого краю, коли ми завдяки вам і тільки вам так насолоджуємося нашими героїчними українськими традиціями», – заявила в цей час 80-літня гуцулка Марія Семенюк.

І дійсно, коли я дивився на панораму у виставочному залі, то гомін відвідувачів, радісні обличчя, пильний погляд на експонати батьків і зацікавлений зір їхніх діточок наповняли моє серце невимовною радістю і трепетом. І тоді мені прийшло на думку, що я, син гуцульської землі, народився, щоб возвеличити в історії славу великого мого земляка, славу, яку народ у своїх думках проніс крізь століття.

Виставка тривала півроку з квітня по жовтень 1988 р. Її відвідали тисячі людей з різних куточків нашої країни і зарубіжжя. Про її виховне значення свідчать 300 записів у книзі відгуків.

СПОМИНИ ПРО СЛАВЕТНИХ

В час моєї юності та протягом півстолітньої науково-педагогічної та суспільно-громадської діяльності мені пощастило зустрічатися з багатьма творчими особистостями, відомими церковними ієрархами, науковцями, представниками образотворчого і музичного мистецтва.

Були це короткі чи тривалі зустрічі, але вони залишилися в моїй пам'яті назавжди. Люди, про яких йде мова, в період Другої світової війни, а потім в час нелегких випробувань радянсько-комуністичної диктатури зуміли вкласти свій талант в скарбницю духовного і культурного розвитку. А роки їх діяльності були

нелегкими, як точніше виразитися, стелилися тернистими шляхами. Незважаючи на це окремі особистості, такі як патріархи української національної церкви Андрей Шептицький, Йосип Сліпий, визначні науковці – академіки, літературознавець Михайло Возняк, історик України Іван Крип'якевич, професори Іларіон Свенціцький, Михайло Марченко, Федір Шевченко, Тарас Франко, композитори Станіслав Людкевич, Анатолій Кос-Анатольський, Володимир Івасюк, Ігор Білозір, художники Василь Касяян, Георгій Якутович, Стефанія Гебус Бараницька, Олена Кульчицька, Валентин Борисенко, Григорій Смольський, Іван Севера, співаки Борис Гмиря, Іван Козловський та інші. Такі величні постаті нашої культури, всупереч вітрам, наперекір тодішній радянській дійсності вкладали на п'єдестал свої таланти високої професійності.

Не випадково і влучно в свій час писав про нашу багатовікову українську культуру ще у 1918 році великий митрополит, мовознавець й історик Іван Огієнко: «І не дивлячись на всі перешкоди, – писав він, – що завжди горою ставали йому на порозі, нарід український утворив власне життя, утворив своєрідну культуру. І можна тільки дивуватись і благовіти, як це народ наш незвичайно тернистим шляхом досяг такої великої культури».

Саме з вище названими світочами нашої української науки і культури усміхнулася доля зустрічатися мені в 50–90-х роках минулого століття. І лише деякі окрушини із життя і творчості цих подвижників, які спостерігав при зустрічах з ними, хочу нагадати нашому сучаснику. Бо їх праця і вклад в ім'я України стає зразком для нових поколінь українців.

В боях за волю України: спогади про батька

Роки минають, заросли могили травами і закосичилися барвінком, але пам'ять не стирається і про ті вікопомні роки, коли за Божим провидінням виникла після розпаду Австро-Угорщини Західно-Українська Народна Республіка.

85 років минає з того історичного часу, коли 1 листопада на Львівській ратуші, а потім по всій Галичині замайоріли синьо-жовті стяги, які сповістили про проголошення ЗУНР.

Вже багато написано про це в літературі і в мемуарах істориками і учасниками тих незабутніх подій. Але в наш час, час незалежності України варто нагадати нашим сучасникам, особливо молоді, як то наші галичани виборювали волю в період, коли Україна відновила свою державність у 1917–1920 роках.

До лав Української Галицької Армії вступив добровольцем селянський син з Печеніжина Василь Грабовецький – син Дмитра. В 118 річницю народження мого батька хочеться згадати його спогади про формування Української Галицької Армії в 1918 році, яка брала участь у боях з поляками, а потім перейшла Збруч на Велику Україну і там відстоювала збройно нашу державність.

Жаль тільки, що я так мало запам'ятав про ті батьківські походи від Галичини до Великої України і зараз за окремими фрагментами відтворюю деякі уривки спогадів мого незабутнього батька Василя, як стрільця відомого Гуцульського куреня Гриця Голинського.

Як відомо, Коломия одна з перших здійснила переворот у місті і в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 року одночасно з львівськими подіями проголосила українську владу. Створивши українські збройні сили, коломийські старшини взяли як військову, так і цивільну владу в місті. Український військовий штаб в Коломиї в період ЗУНР зміг організувати збройні сили і уряд не лише в Коломиї, але й у всьому покутському краю. Він зміг мобілізувати військові курені, які надсилав на допомогу під Львів проти наступу польської армії Галлера. Сучасники визнавали, що Покуття стало в той час для ЗУНР найкращою організованою округою Східної Галичини.

В Коломиї виріс Гуцульський курінь, який складався із добровольців – вихідців з Гуцульщини, його очолив четар Український Січових Стрільців Гриць Голинський.

Гуцульський курінь пройшов важкий, але славний похід як в Галичині, де протистояв польській армії Галлера, так і на Великій Україні, переніс важкі випробування в чотирикутнику смерті. В Гуцульському курені був стрільцем мій батько, який в 30-х роках розповідав своїм дітям про тернисті шляхи тих стрілецьких походів. Як сьогодні пам'ятаю, коли батько Василь Грабовецький, син Дмитра, в неділю у нашій старенькій хатині на Заплеші розповідав

про ці нелегкі стрілецькі бойові шляхи. Лише дещо я тоді дитиною запам'ятав і сьогодні пробую нагадати. «Я повернувся від москалів (тобто як полонений австрійський вояк), прийшов до нашої хати, – згадував батько, – мати мене зустріла на порозі з плачем. Оленка вже мала 10, а Федір 6 років. Недовго я газдував. Тоді в нашому Печеніжині була українська влада на чолі з гуцулом з Березова Михайлом Березовським. Це був учений чоловік, вояк австрійської армії. Якимсь він мене зустрів на зарінку і запитав: «Василію, ти воював на фронті? Мені казали, що ти дуже побожний і любиш нашу Україну. Ми маємо свою державу, а тепер треба її рятувати від поляків. Збери хлопців із Заплеші і Кашиці й підіть до Коломиї, бо там формується українське військо». Я пішов порадитися до ксьондза, а він мені сказав: «Василію, ти воював на фронті! Треба рятувати нашу державу як від поляків, так і від большевиків». Дав мені хрестик і образок і поблагословив у новобранці. З тим хрестиком я пройшов стрільцем української армії від Коломиї до Львова, Києва і Вінниці.

Повернувся додому, а мати в плач, не лишай дітей, вони ще малі, ти вже воював, не покидай нас. Якимсь я умовив вашу маму, пішов за іншими газдами, але не всі погодилися, лише нас троє зрихтувалися і пішли до Коломиї. Коли ми минули міст на Пруті, то побачили українські фани на будинках, а на парканах висіли якісь папери, на яких повітова бойова управа закликала українців вступати в ряди свого січового війська.

Ми зайшли у військову комендатуру, зголосилися і нас записали в якийсь курінь. Нас трохи вчили зицирки, а потім зібрали всіх нас на ринку, де ми під гомін дзвонів склали присягу на вірність Україні і що будемо битися за її волю до загину. Ксьондз нас поблагословив і покропив, ми маршем пройшли через місто. Серед нас було дуже багато гуцулів, всі вони були у своєму убранні – кожухах, байбараках, кептарях. Ми проспівали кілька пісень і вирушили на фронт проти поляків.

Коломия тоді нагадувала як би великий празник, дзвони дзвонили як на Великдень, люди з радості обнімалися, цілувалися, співали українські пісні, всі раділи, що маємо українську державу, своє військо. Не знали ми ще тоді, коли відходили на фронт, що не зможемо утриматися. Занадто багато було тоді наших ворогів,

особливо поляків, яких привів з Франції генерал Галлер. Важко згадувати про це сьогодні, але приємно, що Коломия гуртувала нас у стрілецьке військо. Вже будучи на Великій Україні у Києві, а потім на Поділлі у чотирикутнику смерті, я, перебуваючи у гарячці від тифу, завжди нагадував святкову Коломию і, немов чув дзвони і веселі українські співи того пам'ятного дня, коли формувався наш коломийський курінь Української Галицької армії».

За спогадами батька, Гуцульський курінь входив до складу II Самбірської бригади Української Галицької Армії. Він на відтинку Хирів – Перемишль вів затяжні бої з поляками. «Наші стрільці, – згадував батько, – міцно билися з армією Галлера. Пам'ятаю, що ми деякий час стояли під Старим Селом, а потім з боями проривалися до Львова і навіть зав'язали бої біля підльвівських сіл Зубра і Пасіка Зубрицькі. Хоч наші хлопці відважно билися, але встояти перед більшими силами поляків було важко. Наш командир отримував все нові і нові накази, перекидали наш курінь з одного участку фронту на другий. Пам'ятаю, як одного разу наш сотник крикнув: «Хлопці, ідемо на Велику Україну помагати там нашим українцям». Ми з сумом покидали наш галицький край, але один другому говорили, що ми ще повернемося до свого рідного порогу. Пригадую, коли відступали на Поділля, нас всюди вітали, розмовляли, давали їсти і співали українські пісні. Пам'ятаю як сьогодні, в одному селі сліпий кобзар грав на бандурі і співав про козаків у турецькій неволі. Стрільці стояли і плакали, а один з них зарідав, бо його батька і всю родину розстріляли польські вояки.

Вечорами збиралися стрільці біля вогнища і співали українські пісні, жартували і цим вселяли нам дух на перемогу. Мило про це споминати. А коли вступив наш курінь у Київ, то не забуваються хвилини, як нас, галичан, закидали кияни квітами, вручали синьо-жовті фанки. Одну таку фанку, як бачите, мої діточки, тоді дала мені київська дівчина біля Софіївського собору. Щоб вона мені десь не пропала, я носив її з собою і повернувся з нею до нашої хати».

Довго та фанка зберігалася у нашій старенькій хатині під образами і батько тільки на Святвечір і Великдень ставив її біля Святої Вечері і Паски. Господи, як згадаю, як то було гарно і урочисто, коли наш тато благословив тією фанкою. Жаль, що під час війни та фанка десь пропала.

З сумом і сльозами на очах згадував батько, як вони після боїв з денікінцями і більшовиками відступали на Поділля і як їх косив тиф. «Важко згадувати те, – говорив батько, – що ми, галицькі стрільці, пережили тоді. Звідусіль наступали вороги, а тиф косив, косив наших вояків. Одного разу ми лежали в бараку, хто вмирав у гарячці, хто стогнав з болю. І раптом увірвалися будьонівці, я їх вперше побачив по гостроверхих шапках. Хтось з них крикнув: «проколить їх». А інші загорлали: «Эта вся петлюровская сволочь и так подохнет».

Завдяки Божому провидінню, а може за того хрестика, який я носив на грудях, судилось мені вижити. Тоді хтось із старших крикнув: «Хто годен! Збирайтеся стрільці і підемо далі». Ми ледве піднялися і зайшли в якесь село. Зупинилися в хаті на Поділлі біля Вінниці. Від тифу лежали мертвими мати і батько та мале дитя, а худоба ревіла від голоду, собаки вили. Ми в цебрі загрили воду, поскидали вошиві шинелі і одержу, попрали і заснули твердим сном. А потім встали, погодували худобу і кинули їй сіна, а мертвих похоронили біля яблунь. Наш отець Микола відправив панахиду. Ми всі співали і плакали, що так тяжко склалося з нашою Україною».

Згадував батько, що, повертаючись з Великої України в рідну оселю, зазнав переслідування від польської жандармерії. У Чорткові, а потім в Коломиї держали його кілька місяців у в'язниці, допитуючи про причини вступу в Українську Галицьку Армію.

Хоч родина Грабовецьких збільшилася дітьми і наступили нестатки, все-таки батько, як мені відомо з архівних першоджерел і спогадів печеніжинських старожилів, після повернення з українського війська включився в суспільно-громадську діяльність села. Він навчався на господарських курсах в Печеніжині, які закінчив із своїми односельчанами 18 лютого 1926 року. Крім того, батько займався ткацтвом, навчаючись ще перед Першою світовою війною у відомого місцевого майстра-ткача Миколи Кузьменка. Ткав тканини для домашнього вжитку – верети, скатерті, перемітки, хустки на замовлення місцевих селян, а також жителів сусідніх сіл. Ще й досі в багатьох хатах Печеніжина вам покажуть полотняні вироби мого батька.

Після закінчення Першої світової війни в рідному селі оживали українські національні товариства, активізувалася освітньо-культурна діяльність, поновив свою роботу місцевий осередок читальні

«Просвіта», де активно включився в цю роботу Василь Грабовецький. Він став членом Українського Націонал-Демократичного Об'єднання. Професор Микола Кугутяк виявив в газеті «Діло» за 1926 рік інформацію про повітові збори УНДО, що відбулися у Коломиї 6 липня 1926 року. Від печеніжинського осередку УНДО брав участь і був обраний членом повітового проводу партії селянин Василь Грабовецький, син Дмитра.

Батько брав участь у діяльності місцевої «Просвіти» та інших громадських організацій села. Збереглося фото з 1934 року, де серед сільських активістів Печеніжина є і батько. Він з 1936 року очолював читальню греко-католицької церкви «Скала», в якій я малим зачитувався не лише церковною, але й світською літературою і особливо жадібно читав книги з історії України – Миколи Аркаса, Михайла Грушевського та мого майбутнього вчителя і наставника Івана Крип'якевича. Мабуть, тоді зародилася моя любов до історії України, за що я в першу чергу дякую своєму батькові.

Мій добрий, чесний і побожний батько був довголітнім паламарем при горішній церкві Святого Михайла Архистратига, брав мене малого за руку і босоногого вів до Народного Дому в Коломию слухати оповідання з історії України, які читав відомий український письменник Андрій Чайковський. Пам'ятаю великий здвиг народу в Коломиї на похоронах цього талановитого письменника, автора історичних оповідань, таких як «На уходах», «За сестрою», «Олюнька» та інших якими я зачитувався перед Другою світовою війною. Похоронна процесія вийшла з Народного Дому і прямувала до місцевого Собору Святого Михайла, де відправлялась панахида за усопшим.

З моїм переходом у 1942 році до Винник під Львовом і далі, під час навчання в університеті, я рідше зустрічався з батьком, хоч листовно ми спілкувалися протягом 1945–55 років. Збереглися у моєму домашньому архіві кілька листів батька з 1952–54 років, де він пише про родинні негаразди з приходом других совітів і просить грошової допомоги, щоб сплатити всякі податки та якось вижити в насильно організованому колгоспі.

СПОГАДИ ПРО АРХІЄПИСКОПА ЙОСИФА СЛІПОГО І МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Сьогодні в незалежній Україні повертаються забуті імена наших світочів, славетних діячів культури, науки і церкви. Серед них на особливу увагу заслуговує український патріарх греко-католицької церкви, мученик більшовицьких гулагів, кардинал Йосиф Сліпий. Про нього уже появляються статті в газетах, журналах, друкуються спогади сучасників великого отця нашої церкви.

В плині цих видань і мені хочеться хоч коротко згадати про мої зустрічі з незабутнім владикою. Це було пам'ятного 1942 року. Я малим хлопчиком проживав у родинному містечку Печеніжині на Коломийщині. Тоді були німці, почався голод, від якого гинули мої односельчани. Наша сім'я рятувалася, як могла, але було тяжко.

Якось тоді до нас завітала сестра Олена, яка працювала на тютюновій фабриці у Винниках під Львовом. Побачивши таке горе своєї багатодітної сім'ї, вона вирішила мене, худого виснаженого хлопця, забрати до себе, щоб тільки врятувати від голодної смерті.

Я виїхав до Винників і перебував у сестри. Вона, спостерігаючи мої здібності до навчання, вирішила дати мене до однієї з львівських гімназій. Але мене, надто виснаженого, там не прийняли. Тоді сестра, за порадою місцевого священика, привела мене у малу духовну семінарію у Львові. Після аудієнції ректор семінарії о.Сімович, батько відомого композитора Сімовича, зарахував мене в 5-й клас. Мене помістили в семінарську бурсу, що була тоді по вул.Сикстутській. Там мене виховували отці Левенець, Карпанський, Фурикевич, Гуглевич та інші наставники – прекрасні педагоги.

Якось одного дня, не пам'ятаю числа, але восени 1942 року, до нас у бурсу завітав ректор великої Богословської академії архієпископ Йосиф Сліпий. Він побував у моїй кімнаті №25. Тоді він справив на мене сильне враження своєю постаттю, гарним обличчям з бородою. Він звернув увагу на те, що над моїм ліжком висить образ Гошівської Богоматері і похвалив мене за любов до Бога та погладив мене по голові. Пізніше, пам'ятаю, він цікавився життям семінарських бурсаків, деколи обідав з нами в їдальні і благословив

нас своїм хрестом. Згодом я бачив архієпископа Сліпого в каплиці великої духовної Академії, де він в оточенні дияконів, священиків, каноніків правив архієрейську службу божу. Запамяталися в цій каплиці стінні художні розписи, які, як пізніше мені сказали, були розмальовані видатним українським художником Петром Холодним. Після руйнації каплиці радянською владою восени 1944 року розписи були знищені. Жаль, що не запамятав тієї проповіді архієпископа Йосифа на цьому богослужінні, за винятком таких слів: «Дорогі семінаристи, будьте ревними священиками, любіть свою українську церкву, бо вона пройшла тяжку хресну дорогу, але ніколи не покидала свого народу».

І ще одна незабутня подія з семінарських буднів. Перед святом Андрея в 1943 р. сповістили наставники, що ми підемо до собору св. Юри вітати з днем ангела митрополита Андрея Шептицького. Ми всі зраділи. Дійсно, в день святого Андрея, ввечері, парами прибули ми до митрополичої палати. Всі з нетерпінням чекали прибуття князя церкви, так шанованого і любимого нашою церквою і народом. О 7 год. вечора із сусідньої кімнати у колясці в'їхав митрополит. То було незабутнє враження. Перед нами, семінаристами, появився справжній патріарх і благословляв нас своєю рукою. Хор великої духовної семінарії співав урочисто многая літа. Здавалось, що сам Бог витає над нами. На нас дивились обличчя в галереї портретів митрополитів Львівської греко-католицької церкви минулих років. Ми, семінаристи, по черзі підходили і приймали благословення митрополита. А оскільки я був одягнутий в гуцульський кептарик, то митрополит запитав мене з ласкавою і доброю усмішкою: «Звідки ти, гуцулку?». «З Печеніжина, коло Коломиї» – відповів я. «Славно, синку, хай тебе Господь береже» – відповів Кир. Андрей. З того часу пройшло багато десятиліть, а ці слова, сказані митрополитом, і досі не забуваю. Запамяталось і те, з якою повагою до іменинника відносився, стоячи біля митрополита, архієпископ Йосиф Сліпий в супроводі каноніків і нашої професури.

В березні 1944 р. наша мала духовна семінарія урочисто відзначала 130-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Відбувалася святочна академія, на якій мені пощастило декламувати два вірші Кобзаря «Розрита могила» та уривок з поеми «Гайдамаки».

Після виступу мене ласкаво привітав архієпископ Сліпий словами: «Славно, синку» і вдруге погладив мою голівку.

На цій академії схвилював мене величавий портрет Т. Шевченка, на якому художником в стороні були зображені силуети січових стрільців. Згодом я довідався, що то був портрет видатного галицького художника Осипа Куриласа, який сьогодні зберігається у львівському музеї народного мистецтва. Але в 50–60-х роках ці силуети були затерті напевно кимсь з представників совітської влади.

Надійшла важка весна 1944 року. В місті Львові німці готувалися до відступу. Ми в семінарії чули постійно постріли і не знали де вони. А потім нам сказали, що в тюрмі Лонського, неподалік нашого семінарського подвір'я німці розстрілювали політичних в'язнів.

З кожним днем ставало важче, місто почали бомбардувати і нас семінаристів, які залишилися, перевели в житлові приміщення святоюрської катедри. Ми під час бомбардування ховалися у пивницях, разом з нами переховувалися владики і сам архієпископ Йосиф Сліпий.

Я не знав, що далі робити. Деякі товариші по семінарії роз'їхалися по домівках, а інші виїхали на захід, мотивуючи тим, що прийдуть совіти і почнуться арешти та розправи над семінаристами. Мені нічого не залишалося робити, як піти з порадою до благочинного Йосифа Сліпого, який заступав митрополита Андрея Шептицького. «Ваша ексцеленція, що мені робити?» – з такими словами я звернувся до архієпископа. Він уважно вислухав мене і сказав: «Синку, можливо не треба відходити на захід і полишати рідний край. Може тебе Бог охоронить від нещастя, я теж залишаюся. Де ти можеш піти, то йди, може чимось прислужишся нашому народу, бо настали тяжкі хвилини. Така хресна дорога нашої України, але все в Божих руках». Архієпископ поблагословив мене, а я вийшов з брами церкви св. Юри і пішов пішки до Винників, де і почався новий етап моїх життєвих нелегких доріг.

І сьогодні, коли перенесли останки великого борця за українську незалежну церкву з Ватиканської крипти в заповітне підземелля церкви св.Юри, згадуємо ще раз великого мученика за христову віру і нашу національну українську церкву кардинала Йосифа Сліпого.

Хочеться закінчити свої скромні спогади про незабутнього і блаженного патріарха куплетом вірша поета Романа Завадовича, який він присвятив 85-им роковинам народження Йосифа Сліпого:

Твої літа – як ниви плодовиті
Під шумом злив, під рокотами бур,
Не так квітками, як тернами вкриті
Отруйним зіллям смутків і зажур.
Твоє Господь із рук катівських вирвав,
Для церкви й люду рідного зберіг,
Щоб демон зла не кинув їх у прірву,
Не задавивши в зашморгах своїх,
А щоб з терпінь і з тих мук безодні
Їх вивів в сонця ясну сторону
Їх, як Борець – Архистратиг Господній.

Згадка про академіка Михайла Возняка

В українській літературі у першій половині ХХ століття одне із провідних місць займав відомий історик літератури Михайло Возняк.

Він народився 3 жовтня 1881 року у бідній селянській родині села Волиця (колишні Вульки Мазовецькі) Рава-Руського повіту на Львівщині. У 1906 році закінчив філософський факультет Львівського університету і деякий час учителював. Упродовж 20–30 років працював над проблемами історії української літератури, відзначався надзвичайною скрупульозністю в опрацюванні і підборі фактів, джерел. Він активно співробітничав у тодішніх українських часописах, журналах. У 1929 році, живучи у Львові, отримав звання академіка АН УРСР за видатні заслуги в галузі історії української літератури, а в 1959 році йому було присвоєно звання професора. У післявоєнний період, а точніше з 1944 року завідував кафедрою української літератури Львівського університету. Одночасно з 1951 р. був завідувачем відділом української літератури Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові, де працював до кінця свого життя.

З під пера видатного вченого-літературознавця вийшло багато праць з історії української культури, а точніше з історії давньої української літератури, мови, театру, міжслов'янських культурних взаємозв'язків.

Глибоко вивчав визначний вчений літературну творчість Маркіяна Шашкевича, Григорія Квітки-Основ'яненка, Тараса Шевченка, в буквальному розумінні він був одним з перших, хто вклав титанічну працю в дослідження життя і творчості Івана Франка. Всі дослідники української літератури відзначають, що академік Михайло Возняк заклав основні підвалини у розробці різних проблем наукової Франкіяни. Він, як ніхто інший, всебічно і досконало знав величезну літературну, письменницьку і наукову спадщину Каменяра.

Справедливо і влучно літературознавці писали, що в дослідження спадщини Івана Франка найбільше сил віддав Михайло Возняк. Він опублікував після війни ряд книг і багато статей, в яких докладно висвітлювалися біографія, громадська діяльність і творчість Каменяра.

Мені пощастило півтора року (1953–54 рр.) працювати спільно з Михайлом Возняком в Інституті суспільних наук АН УРСР. Як сьогодні пам'ятаю середнього зросту сивого академіка з приємним поглядом очей, який сидів у своєму робочому кабінеті на першому поверсі зліва за столом, повернутим до стіни, де, за розповідями очевидців, сидів колись Іван Франко, коли працював у Науковому Товаристві імені Т.Шевченка. Ранком, прямуючи до Інституту на роботу, закупував у кіоску всі газети, які виходили того дня, для поповнення своєї бібліотеки, котра вважалася найбільшою з приватних бібліотек у Львові.

Академік Михайло Возняк досконало знав фонди Львівської наукової бібліотеки АН УРСР. Яюсь я шукав книгу з творчості Івана Франка, але бібліотекар не зміг її виявити на полицях. Ми звернулися до академіка і він на диво швидко прийшов і показав місце її розташування. Вчений працював без відпусток і перепочинку. Раптом 3 жовтня 1954 р. нас науковців Інституту суспільних наук повідомили, що стався сердечний приступ з Михайлом Возняком. Ми прибули, коли його з робочого місця забирила швидка допомога. Того ж таки дня Михайло Возняк помер у лікарні.

Увечері 3 жовтня 1954 року у конференц-залі Інституту зібрався колектив науковців на траурне засідання. З вступним словом виступив директор Інституту професор І. П. Крип'якевич.

«Українська наука, – говорив він, – зазнала важкої втрати, на 73 році життя відійшов від нас академік АН УРСР Михайло Возняк. Він чесно ходив по цій землі і вклав багато у вивчення історії української літератури. Земне життя закінчилося, зате твори його житимуть вічно». Інші промовці говорили про доробок вченого і потребу видати його рукописну спадщину.

Як вже було сказано, визначний вчений залишив велику бібліотеку, яку формував понад 50 років. Вона поповнила фонди Львівської наукової бібліотеки АН УРСР. У рукописному відділі цієї бібліотеки збереглися особисті документи і рукописні праці Михайло Возняка, в тому числі з Франкіяни, зокрема рукописи праць: «Велетень думки і праці», «Від дитинства до повноліття Івана Франка», розвідки, статті і рецензії на праці, присвячені Івану Франкові. Тут і епістолярна спадщина вченого, автографи Івана Франка, листування з видатними тодішніми діячами науки і культури

М. Зубрицьким, В. Касіяном, О. Кульчицькою, І. Свенціцьким, І. Крип'якевичем та іншими, цікаве листування І. Франка з М. Драгомановим.

У цьому рукописному фонді неопубліковані рукописи праць М. Возняка з історії літератури XVI–XIX ст. («Два острозькі твори кінця XVI сторіччя і їх автор», «Два відгуки 1650-х років про Богдана Хмельницького», «Львівська братська школа в часи свого процвітання», «Життя і творчість Марка Вовчка», «Творчість Панаса Мирного», «Шевченко і Гоголь») і статті присвячені М. Драгоманову, Н. Кобринській, В. Стефанику. Цікава праця вченого «Зустрічі І. Франка з наддніпрянськими діячами» про зв'язки Каменяра з М. Коцюбинським, Лесею Українкою, Оленою Пчілкою.

У 1961 році громадськість Львова скромно відзначила 100-літній ювілей М. Возняка, було дещо опубліковано з його спадщини і на батьківщині відкрито художньо-літературний музей М. Возняка.

ЗУСТРІЧІ З ТАРАСОМ ФРАНКОМ

В моїй пам'яті збереглися назавжди дві урочисті дати – 100-річчя від дня народження геніального сина українського народу Івана Франка (1956 р.) та відкриття у 1964 році йому монументального пам'ятника у старовинному Львові. Особливо дорогі вони мені не лише величавими урочистостями, які сколихнули широку громадськість України, але й тим, що пощастило особисто познайомитися з сином великого Каменяра, незабутнім Тарасом Івановичем. А потім ще раз зустрітися з ним в день відкриття пам'ятника, який сьогодні прикрашає парк навпроти приміщення Львівського державного університету, що носить ім'я Івана Франка.

Як зараз бачу благородне і скромне обличчя Тараса Івановича Франка, яке так нагадує образ свого славетного батька. Кажуть, що у великих батьків не так талановиті діти. Можливо, що частково це й так. Але про Тараса Франка так не можна говорити. Він був високо освіченою людиною, закінчив як форцук Львівську класичну гімназію, студіював філологію спочатку у Віденському університеті, а завершив її напередодні Першої світової війни у Львівському університеті.

Десять років ми підтримували щирі дружні відносини з сином Каменяра Тарасом Івановичем Франком. У моїй пам'яті не згасав образ цієї чудової людини, щирого і привітного співбесідника, а найбільш те, що багато довідався від нього про життя і письменницько-літературно-наукову діяльність великого генія українського народу.

Запам'яталася наша розмова про його ім'я. Якось я сказав Тарасу Івановичу, що він носить цікаве ім'я, на що той відповів: «А хіба могло бути іншим? Адже я щасливий, бо народився 9 березня 1889 року в 75-у річницю від дня народження Тараса Шевченка. І батько, який безмежно любив Кобзаря, дав мені при хрещенню це дороге ім'я. Не раз, коли я був неслухняний, то батько або мати говорили: «Не забувай, дитино, що ти носиш ім'я великого нашого поета».

А з якою любов'ю згадував Тарас Франко про свої юні недільні мандрівки з батьком на Чортову скалу, яка височить над селом Лисиничі під Львовом: «Ми нетерпеливо чекали неділі, – згадував він, – коли тато нас з братами і сестрою брав за руки та водив на мальовничі околиці Львова, в ліс біля села Пасіка Зубрицькі, на Вульку, Високий Замок і, особливо, на Чортову скалу. Ми виходили рано і за Личаківською рогачкою повертали в ліс і мандрували до загадкової скелі, де проводили гарний відпочинок. Там наслухалися від батька і старожилів Лисиничів багато легенд про Чортову скелю, як чорти скинули її із злоби на дорогу, щоб мішала людям при переходах».

Пригадую, як характеризував Тарас Іванович обстановку напередодні Першої світової війни в Галичині: «Відчувалося повсюди, – говорив він, – національне пробудження в Галицькому краю, особливо активізувалися студентські рухи після вбивства Адама Коцка. Ми, українська молодь, вірили в ідеал національного відродження, активізувалися прогресивні демократичні рухи. Хвороба батька дещо засмутила нашу сім'ю, але він вірив у силу духу і поновлення поїздки на Гуцульщину, де надіявся поправити стан свого здоров'я. В цьому його переконував друг нашої сім'ї, відомий український етнограф Володимир Гнатюк. Батько, хоч і з підірваним здоров'ям, горів бажанням творити, творити якнайбільше, немов відчуваючи, що це останній лебединий злет у його багатолітній письменницькій і науковій творчості. Воєнні дії розлучили мене з батьком і я з болем в серці сприйняв в далечині смерть осиротілого свого отця, бо і матері не було біля нього».

Мене при кожній зустрічі з Тарасом Івановичем цікавила моя улюблена тема, як Іван Франко я інтересувався опришківським рухом і, зокрема, Олексою Довбушем. «Ця тема, – говорив Тарас Іванович, – завжди цікавила батька і особливо під час перебування на Гуцульщині. Пам'ятаю, як сьогодні, коли ми відпочивали в Криворівні, то батько постійно розповідав нам про життя і побут гуцулів та переповідав записані ним легенди про Олексу Довбуша. Часто він підспівував популярну пісню «Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький». І не тільки розповідав нам, дітям, але водив нас до печер Довбуша і писаного Каменя біля Ясенова Горішнього. І тут ми, зачаровані розповіддю батька, слухали про

заховані скарби славного вожака, який своєю барткою списав цей камінь, від чого люди і почали його так називати. При цьому батько викарбував на цьому камені і своє прізвище поруч написаного Юрієм Федьковичем». До речі, про все це згодом згадували його сини, що й було опубліковано в 1956 році в книзі «Спогади про Івана Франка» (К., 1956. – 305–311).

Хочеться сьогодні нагадати і про те, як незабутній Тарас Іванович хвилювався за збереження пам'ятників історії та культури. Якось я розповідав йому, що друкую з 1956 року у львівській молодіжній газеті «Ленінська молодь» серію нарисів з історії міст і сіл Львівщини під рубрикою «Вивчай рідний край», а історико-красознавчим нарисом «Звенигород» розпочав публікації брошур у Львівському книжково-журнальному видавництві. Тарас Франко одразу ж гаряче підтримав мою ініціативу і сказав: «Нести світло історії рідного краю до жителів міст і сіл – це дуже патріотично. Народ, який не знає свого історичного кореня, блукає немов у пільмі. Так говорив колись мій батько в мої юні роки».

Вже пізніше я подарував йому свої історичні нариси про Олексю Довбуша, видані у Львові (1957 р.) та Москві (1959 р.). Тарас Франко не лише щиро подякував, але й згадав одного із перших дослідників історії опришківського руху Скиту Манявського і першого голову Наукового Товариства імені Т.Шевченка у Львові Юліана Целевича, підкреслюючи, як то добре, що в «царині вивчення героїчних традицій українського народу є свої послідовники. Вони немов передають факел вивчення історичної правди про легендарних героїв, на яких так багатий український народ. Це благородно – виводити історичну постать Олексю Довбуша на ту висоту в історії, як він закріпився у фольклорі».

Сьогодні, коли повсюди піднімається питання про збереження народних традицій і особливо української мови, не можна не згадати з яким хвилюванням, трепетом душі ставився до нього син Каменяра Тарас. Мандруючи по визначних місцях столиці, де ми зустрічались під час моїх наукових відряджень, він часто говорив про зменшення українських шкіл в містах України. «Так не може продовжуватися в майбутньому, на це зверне увагу наша громадськість» – говорив Тарас Іванович. І це він часто повторював своїм знайомим. Дехто тоді з наших київських інтелігентів з іронією сприймав ці слова.

Хочеться згадати і часті спогади Тараса Івановича про літературну і громадську діяльність свого батька. Запамяталися мені слова Тараса Франка про те, як наполегливо працював великий Каменярь: «Як сьогодні пам'ятаю, що батько майже не знав відпочинку, часто, а то і ніч просиджував за робочим столом, обкладений книгами, рукописами, пишучи свої твори і піднімаючись час від часу для короткого відпочинку. Цікавим є і такий штрих в його творчій біографії. Дорогою до Наукового товариства ім. Т. Шевченка, виношував у голові новий вірш чи оповідання, а то й наукову розповідь, а прийшовши на місце тут же записував їх».

На жаль, не можу сьогодні згадати цікаві спогади Тараса Івановича про його педагогічну роботу в місті Станіславі та Львові. Тільки пригадую собі, що в зв'язку з перейменуванням міста Станіслава в Івано-Франківськ в 1962 році, при нашій зустрічі його поздоровив, а він усміхнено із задоволенням сказав: «Все добре, але чому названо Івано-Франківськ, а не просто Франківськ, дивно і довго. О! Я пам'ятаю той старий Станіслав, коли під час вчителювання я мав кілька добрих приятелів, і взагалі, цікаве місто своїми українськими традиціями. Хоч за Австрії і Польщі було сильно колонізоване, як розповідав мій батько». І тоді він мені з любов'ю розповідав про кількарізний приїзд Каменяря до Станіслава, де його тепло зустрічала українська громадськість на зборах Товариства руських жінок, Шевченкових річницях тощо.

Наші спогади були б неповними, коли б ми не згадали про вклад Тараса Івановича у створення літературно-меморіального музею Івана Франка у Львові, директором якого він працював в 40-х роках. Він розповідав як нелегко давався збір експонатів, які треба було уважно вивчати і розставляти на свої місця в колишньому батьківському домі. «Але добре, що я все чудово пам'ятав у нашій хаті», – говорив він мені.

У 50–60-х роках Тарас Франко, працюючи у Києві, де він завідував батьківською бібліотекою, надавав фахові консультації дослідникам спадщини Каменяря. Хочу навести один цікавий факт. Якось, будучи в столиці, подзвонив Тарасу Івановичу на роботу і він запросив мене у свій робочий кабінет. Ми фактично не могли поговорити, бо до нього постійно підходили науковці з різними запитаннями щодо Франкової проблематики. Він чемно вибачався

переді мною, підкреслюючи: «Ось бачите, так майже кожного дня мені приходиться комусь відповідати, давати консультацію по літературній Франкіані». Цим він немов оправдувався. Ідучи додому, подумав про Тараса Івановича, що це справжня криниця знань про спадщину Франка.

Завдяки Тарасу Івановичу я багато почерпнув інформації з проблем історії селянства Прикарпаття, яку пізніше використав у своїх наукових працях.

Остання наша зустріч відбулася на відкритті пам'ятника Іванові Франкові у Львові у 1964 році. Під час урочистого відкриття Тарас Іванович на моє запитання, яке враження робить на нього цей день, відповів мені зі сльозами радості: «Дорогий друже, хто міг подумати, що колись мого тата не допускали до університетської кафедри, а сьогодні перед львівським університетом, цією святинею науки, так величаво у граніті стоїть його фігура. Господи, яка то історична справедливість. Здається, ось-ось він зійде з п'єдесталу і скаже нам: «Спасибі, дорогі мої земляки-львів'яни, що не забуваєте за своїх попередників, які несли вам слово правди, слово поступу і надії на краще майбутнє рідного українського народу».

Близько 30 років немає між нами незабутнього сина Каменяра Тараса Івановича, але його світлий образ не згасає в пам'яті тих, хто з ним знався, спілкувався.

І хай невеликі спогади про Тараса Івановича, сина славетного Каменяра, члена Спілки письменників України будуть віночком шани на незабутню пам'ять 100-літніх роковин його народження.

Незабутній Анатолій Кос-Анатольський

Хто хоча б раз слухав задушевні хорові пісні «Гей, браття-опришки», «Чотири воли пасу я», «Ой ти дівчино, з горіха зерня» не зможе забути ім'я відомого українського композитора, народного артиста УРСР, лауреата Державної премії СРСР, лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка, професора Анатолія Йосиповича Кос-Анатольського.

Та хіба лише ці пісні у доробку талановитого композитора! Понад 200 романсів, обробок народних пісень, опереток. Він писав також музику до балетів та різних вистав.

Уся його музична діяльність насичена чудовими перлами українського народного мелосу. Ось чому твори А. Кос-Анатольського успішно виконуються не лише в концертних залах, оперних театрах України, але й далеко за її межами, вони широко відомі за кордоном.

80 років тому у славній Коломиї в сім'ї лікаря Йосипа Коса народився син Анатолій. Мати Лідія, родом з Лемківщини, прищепила синові любов до музики. Від неї він навчився грати на фортепіано, а потім у Станіславі, куди переїхали батьки, й у Львові, де студіював юридичні науки, юнак не полишав навчатися музики.

Хто зустрічався у своєму житті з Анатолієм Йосиповичем, не міг не захоплюватися талановитим композитором, завжди оптимістично настроєним співбесідником, чудовим оратором. Признаюся, що кожного разу, слухаючи виступи А. Й. Кос-Анатольського, я дивувався його величезній ерудованості, емоційній спрямованості й високій національній самосвідомості. Композитор був закоханий в українську пісню і черпав з цілющої криниці народних мелодій ті музично-фольклорні зерна, які потім проросли у його творчості.

Щаслива доля звела мене з композитором у 1957 році, коли я, молодий вчений, подарував йому свою першу книгу «Народний герой Олекса Довбуш». Між нами зав'язалася розмова, з якої я зрозумів, що композитор хоче, як висловився, «щось музично створити про Довбуша», і просив мене побільше розповідати про легендарного героя. Пам'ятаю, як сьогодні, під час моєї розповіді він замріяно сказав: «А що, якби зробити обробку популярної пісні М. Устияновича «Гей, браття-опришки», вона припала мені до душі ще в Коломиї!».

Через якийсь час композитор запросив мене до Львівської організації Спілки композиторів України і загравав на фортепіано у своїй обробці пісню «Гей, браття-опришки». Я й досі щасливий, що був одним з перших слухачів цього твору, який дуже скоро став популярним.

Ми часто зустрічалися з композитором на ювілейних святах. Особливо запам'яталися мені виступи А. Кос-Анатольського на ювілейному вечорі, присвяченому 50-річчю композитора Євгена Козака, а також на відкритті пам'ятника Миколі Лисенку на його

батьківщині, пам'ятника Василю Стефанику у Львові. Не забуваються слова композитора, сказані про Василя Стефаника: «...вийшов із землі Покуття і зрісся із замуленими та обездоленими селянами, зумів достеменно описати їх лихоліття в безсмертних новелах. Уклін Тобі, великий земляче, за слово правди про селян».

Як відомо, Анатолія Йосиповича єднала багатолітня дружба з видатним композитором Станіславом Людкевичем. У 1962 році я читав лекцію для професорсько-викладацького складу Львівської консерваторії «Львівський некрополь». Тоді Анатолій Кос-Анатольський особисто познайомив мене з С. Людкевичем. З розмови академіків АН УРСР І. П. Крип'якевича, М. С. Возняка, професора І. С. Свенціцького я знав, що на початку ХХ століття відомий український письменник і громадський діяч Михайло Павлик та видатний галицький етнограф Володимир Гнатюк показували С. П. Людкевичу точне місце того злопам'ятного порогу хати Дзвінчука у Космачі, на якому увечері 23 серпня 1745 року був смертельно поранений легендарний Олекса Довбуш. Використовуючи нагоду, я звернувся до С. Людкевича з проханням виїхати у Космач і показати те місце, де загинув народний герой. Композитор почав делікатно відмовлятися, посилаючись на свій вік. І тоді Анатолій Йосипович сказав: «Дорогий наш професоре, бажано знайти час і поїхати з істориком О. Довбуша, щоб не забути те місце і увіковічити його для нащадків. Прошу Вас ласкаво, зробіть це святе діло».

Дійсно, через якийсь час ми виїхали на Гуцульщину. Дорогою С. Людкевич дуже багато згадував про видатних діячів України, з якими підтримував творчі зв'язки, дуже тепло оцінював композиторську і громадську діяльність Анатолія Кос-Анатольського.

Ми приїхали у Космач і композитор показав те місце, на якому згодом мені вдалося з допомогою космачан встановити пам'ятний обеліск з нагоди 235-річчя загибелі Довбуша. Велика заслуга в цьому й А. Кос-Анатольського. 24 серпня 1980 року мало відбутися урочисте відкриття обеліска під звуки трембіти і промови А. Кос-Анатольського, депутата Верховної Ради СРСР. Проте, налякані функціонери від культури побоялися масового сходу, тим більше, що з їх вини розвалилася Довбушева церква у Космачі, бо не дозволяли космацькій громаді відремонтувати її за свої кошти.

Особливо пам'ятні для мене дні, коли композитор разом з дружиною і сином прибув до нашого педінституту на ювілейний вечір, присвячений 70-річчю відомого скрипаля, доцента музично-педагогічного факультету Ю. Д. Криха, що відбувся 26 серпня 1977 року. Які гарні задушевні слова були сказані ювіляру композитором! Наступного дня я повіз А. Кос-Анатольського у Манявський Скит, розповів історію цього славетного історико-культурного заповідника. Тоді ж Анатолій Йосипович згадував про те, як нелегко було йому у післявоєнні роки, коли чиновники чинили перешкоди до написання музики, буквально переслідували композитора, але він продовжував творити і це, за словами самого композитора, були його «найкращі роки музичного злету». Цей вечір спогадів продовжився у моїй квартирі. Тоді мені вдалося дізнатися про життєвий і творчий шлях А. Кос-Анатольського.

Оглянувши експонати культурно-мистецько-літературної спадщини Олексі Довбуша, композитор у захопленні вигукнув: «Та це ж цілий історико-меморіальний музей Олексі Довбуша, захований від масового глядача. Робіть, професоре, виставку по всій Україні, пишіть історію Гуцульщини». Ці слова були для мене ніби дороговказом і я двічі організовував виставки історико-літературно-мистецької Довбушіани у 1980 і 1988 роках, написав історію Гуцульщини. У той же березневий вечір я запитав композитора, як йому, крім великої громадської державної роботи (а був тоді А. Кос-Анатольський депутатом Верховної Ради СРСР), вдалося створити так багато нових творів? Почув впевнену відповідь: «Крила для злету дала мені моя люба дружина Надія. Ви не можете собі уявити, яка це сила в моєму житті. Вона мені є натхненням разом з моїми синочками. Господи, яке це родинне щастя».

Того пам'ятного дня композитор подарував мені книжку своїх хорових творів з написом: «Шановному Володимирі Васильовичу Грабовецькому, ентузіасту історії рідного краю, історикі опришків в знак щирої пошани. Анатолій Кос-Анатольський. Львів. 27.03.77». Цей дар бережу, як дорогоу реліквію, пам'ять про композитора.

З любов'ю зберігає багато зі спадщини Анатолія Йосиповича його дружина Надія Андріївна. У Львові на квартирі по вулиці Глібова вона організувала меморіальну кімнату. У Коломиї на будинку, де народився композитор, встановлено меморіальну дошку.

Варто, на мою думку, встановити меморіальну дошку і в Івано-Франківську по вулиці Шевченка, на будинку колишньої гімназії, де навчався свого часу композитор. Настав також час громадськості Львова, Івано-Франківська, Коломиї подумати про видання спогадів та зібрання творів А. Й. Кос-Анатольського.

ВЕЧІР З ВОЛОДИМИРОМ ІВАСЮКОМ

Під час майже 30-річного перебування у Львові (1948–1975 рр.) я зустрічався і спілкувався з багатьма тодішніми відомим діячами науки і культури. Вже багато забулося, але не стирається з моєї пам'яті один вечір-зустріч з Володимиром Івасюком. Це було 10 жовтня 1974 року.

Якось після закінчення роботи у відділі історії України Інституту суспільних наук, де я працював старшим науковим співробітником, я пішов до міського кафетерію «Під левом» на чашку кави.

До мого столика підійшов юнак: «Ви Володимир Грабовецький, так? А я Володимир Івасюк, якщо Ви про мене щось чули». Я зрадив, бо знав, що це славний композитор, пісні якого, особливо «Червона рута», дзвеніли тоді в Україні і в світі.

«Шановний професоре, – продовжив Івасюк, – я давно хотів з вами особисто познайомитися, хоч заочно знаю вас з ваших книг «Народний герой Олекса Довбуш», «Карпатське опришківство». На Буковині всі захоплюються легендарним героєм, тому я задумав створити щось про Довбуша. Розкажіть мені про нього».

Володимир Івасюк замовив дві чашки кави, і між нами зав'язалася кількагодинна бесіда. Я, захоплений таким знайомством, охоче розповів композиторові про життя й антикріпосницьку діяльність народного месника, а коли заговорив, як його мертвого порубали польські шляхтичі на 12 кусків, мій новий знайомий просльозився. Він витягнув записну книжку і уважно зафіксував все почуте. Цікаво, чи збереглася ця книжка в спадщині Володимира Івасюка?

В кафетерії вже гасили світло, а ми все розмовляли. Та пора було йти додому. Володимир провів мене до вулиці В. Стефаніка, подякував за бесіду і пообіцяв зайти до Інституту, щоб я написав

йому автограф на книзі про Довбуша, яку він придбав в Чернівцях. На жаль, нам не судилося більше зустрітися.

Ще, пригадую, композитор того пам'ятного вечора розповідав мені, що його батько Михайло Івасюк – письменник і пише історичний роман про народного героя Буковини часів Хмельниччини, опираючись на історичні дані моєї книги «Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648–1654 рр.», надрукованій у видавництві «Наукова думка» в Києві 1972 року. В цій книзі я писав, що зосередження в Буковині в 1649–1654 рр. значної кількості повсталих з Галичини і Буковини, які вже мали досвід боротьби з феодалами на Покутті, сприяло виникненню у 1654 р. в Чернівецькому і Хотинському повітах грізного антифеодального вогнища. Його очолив Дитинка, як про це згадує молдавський літописець Мирон Костін.

На основі цього лаконічного твердження батько Володимира Михайло Івасюк написав дві частини історичного роману «Балада про вершника на білому коні» і «Лицарі великої любові». Рукопис книг був поданий до Ужгородського видавництва «Карпати», але ще потрібно було написати післямову.

Вже після трагічної загибелі Володимира Івасюка в січні 1980 р. до мене в Івано-Франківськ завітав батько композитора. Як з'ясувалося, йому порадив звернутися до мене письменник Степан Пушик. Ми познайомилися і я в розмові якось запитав, як він пережив трагічну смерть сина. Після кількахвилинного мовчання мій співбесідник гірко заплакав і крізь сльози промовив: «Те, що я пережив, дорогий професоре, лише Господь знає. У морзі показали погоріле тіло. Я впізнав сина і голосно вигукнув: «За що його убили у розквіті таланту?! Не питаєте, як ми з дружиною пережили його смерть і похорон на Личаківському цвинтарі...».

Я ледве заспокоїв страждаючого батька. Потім він до опівночі розповідав мені про дитинство, юність і творчий злет сина.

Михайло Івасюк попросив мене ознайомитися з рукописом його історичного роману «Балада про вершника на білому коні» і написати післямову до книги, що я і зробив. Книга вийшла друком у 1980 р. з моєю післямовою «Балада про нескорених предків». Отак ми з Михайлом Івасюком подружилися. Він кілька разів приїздив до мене погостювати, а після виходу його книги надіслав її з дарчим

написом, в якому підкреслював схожість героя книги з портретними і психологічними рисами характеру свого сина. Про це чітко написано в дарчому автографі: «Дорогому Володимиру Васильовичу Грабовецькому з глибокою шаную, любов'ю, вдячністю за те, що в надзвичайно важку хвилину в моєму житті Ви простягли мені теплу руку друга, прихильно поставилися до мого героя, в якому є чимало портретних і психологічних рис мого сина. Бажаю Вам щастя і здоров'я на добру пам'ять. Автор М. Івасюк. 29.01.1981 р. м. Чернівці».

Після виходу другої частини історичного роману про героя Хмельниччини на Буковині «Лицарі великої любові» (у тому ж видавництві 1987 року) автор надіслав мені її з теплим автографом: «Дорогій людині, славному ученому, моєму другу Володимиру Васильовичу Грабовецькому з вдячністю, шаную і любов'ю. На добру пам'ять. Автор М. Івасюк. 4.11.1987 р. м. Чернівці».

Пройшли роки. Але в моїй пам'яті назавжди залишився образ молодого талановитого українського композитора Володимира Івасюка. Він відійшов у вічність, а його неперевершені пісні і музика вічно житимуть поміж нас. І сьогодні, в ювілейний рік, на 50-річчя з дня народження композитора хочу цими спогадами вшанувати Володимира Івасюка.

КВІТКА ШАНИ НА МОГИЛУ КОМПОЗИТОРА ІГОРЯ БІЛОЗІРА

Якось так доля щастила, що мені в житті довелося зустрічатися з відомими українськими композиторами Іваном Козловським, Борисом Гмирьою, Станіславом Людкевичем, Анатолієм Кос-Анатольським, Володимиром Івасюком.

Про мої зустрічі з деякими митцями музики я писав у своїх спогадах. І сьогодні, коли львів'яни, івано-франківці, всі кому дороге ім'я славного композитора, сумують, схиляють голови на свіжій могилі незабутнього Ігоря Білозіра, хочеться нагадати про свої короткі зустрічі з цим композитором.

Це відбулося 12 червня 1986 року в місті Луцьку. Я тоді перебував там, будучи головою державної комісії на історичному факультеті державного педінституту. Того пам'ятного дня ми зустрілися з Ігорем в одному з міських готелів. Ігор Білозір зі своєю дружиною Оксаною гастролювали з львівським вокально-інструментальним ансамблем «Ватра». Між нами відбулася бесіда про славу цього ансамблю. А в 70–80-х роках широко славилися пісні композитора Ігоря Білозіра, такі як: «Встань з коліна народе», «Мамина світлиця», «Чумацький шлях», «Пшеничне перевесло» та інші, які віртуозно виконувала Оксана Білозір.

Під час нашого діалогу порушувалося багато питань з історії музики тогочасної української естради. Я тоді зрозумів, що Ігор Білозір палкий патріот не лише музики, але й історії України, її національних героїв і, звичайно, я на прохання Ігоря розповідав про багатостраждальну історію Галичини, в тому числі згадав про О. Довбуша і подарував родині Білозір свою монографію «Олекса Довбуш».

Ігор, як колись і Володимир Івасюк, носився з думкою створити пісню про О. Довбуша, навіть запросив мене зайти у Львові до нього з історичними матеріалами про легендарного героя. Згадую цікавий штрих нашої тодішньої розмови в готелі. Я розказував, що Довбуша, єдиного українця в історії, порубали на 12 частин і

розвішали в 11 населених пунктах Прикарпаття. Ігор задумався, а потім сказав: «Пане професоре, ось як нас вбивали вороги, рубали, але не змогли вбити наші вікові традиції, творіння наших талантів у культурі і науці».

Господи, як воно буває. В наш час, час незалежної України, згасла ще одна світла зоря, ще один неперевершений композиторський талант. Хочу словами незабутнього Ігоря сказати: «Не зможуть наші вороги вбити наші вікові традиції, творіння наших талантів». Одним із них був композитор І. Білозір.

На прощання Ігор Білозір дав мені свою візитну картку, яку я зберігаю на пам'ять про вельми талановитого композитора і палкого українського патріота.

Спи спокійно, дорогий Ігоре, славний композиторе в Личаківському пантеоні Львова. Наступні покоління українців збережуть пам'ять про твою велику композиторську творчість.

Поїздка з Іваном Козловським до Сосниці

У 1994 році сумна звістка облетіла Україну. На 94-ому році життя помер славетний український співак Іван Козловський, який так щиро любив Україну. Його поховано в Москві.

Хоч тяжка доля закинула його в Москву в роки дикої сталінщини і застою, але славетний український співак не забував ніколи свою Україну, рідну Мар'янівку і заповідав, аби його тут поховали. Засвідчую це авторитетно.

У 1959 році пощастило мені зустрітися з Іваном Козловським. А було це так. У той час, в листопаді, я давав консультації в процесі зйомок історичного кінофільму «Олекса Довбуш». Режисер Київської кіностудії ім. О. Довженка Віктор Іванов 25 листопада познайомив мене із славетним співаком та з партизанським генералом Петром Вершигорою.

Був чудовий сонячний осінній день. Віктор Іванов запропонував поїздку на Чернігівщину, але не пояснив з якої причини їдемо. Ми виїхали автомашиною. І моїм сусідом у подорожі виявився співак Іван Козловський. Під час кількогодинної поїздки велася між нами жвава розмова. О, як шкода, що я її тоді не записав! Я розповідав співаку про нашого Довбуша, а він мені – про Україну,

пригадував свої молоді літа. Незабутні слова говорив і про своє село, де почав уперше співати в церковному хорі. Я добре пам'ятаю його слова: «Я так люблю свою Мар'янівку, що колись і спочину в ній навічно».

Я навіть попросив його заспівати просто у машині свою улюблену пісню «Ой у полі криниченька», яку він віртуозно, з насолодою виконав та ще й подав мені руку і ласкаво усміхнувся.

Увечері приїхали під якусь стареньку селянську хату. Іван Козловський став на порозі хати і заспівав пісню «Чуєш, брате мій», та так мелодійно і чудово, що, здається, й досі його голос звучить у моїх вухах.

Було то селище Сосниця на Чернігівщині і в той пам'ятний день, 25 листопада, минало три роки з дня смерті славетного українського режисера, друга Івана Козловського Олександра Довженка. Тож товариш приїхав відвідати поріг рідної хатини-музею режисера світового значення. Боже, як тремтіло моє серце, коли Іван Козловський, тримаючи колиску, сказав: «Козаченьки мої, в цій колисці колисався наш великий Олександр Довженко». Минуло з того часу 44 роки, але я не забуваю того пам'ятного вечора у Сосниці, і ось 20 січня 1994 року республіканське радіо сповістило, що 29 січня відбулася поминальна панахида наших київських владик в соборі св. Володимира за упокій душі українського співака Івана Козловського. А 29 січня на батьківщині відбулося відкриття пам'ятного каменя, який сповіщав, що тут буде побудована хата-садиба Івана Козловського. Слово мав наш віце-прем'єр М. Жулинський. Але я не почув, на жаль, слів віце-прем'єра про те, що потрібно, згідно з заповітом покійного, поховати співака в рідній землі, яка народила цей великий талант.

А мені дуже пам'ятні слова Івана Козловського про те, щоб поховати його в Мар'янівці, бо він завше належав до нашої України, любив її в часи розгулу більшовицької влади, своєю українською піснею як в Києві, так і в Москві нагадував нам, українцям услід за Тарасом Шевченком, що «наша пісня, наша дума не вмре, не загине».

Підтримайте, мої дорогі прикарпатці, мою пропозицію про перенесення останків співака Івана Козловського на Україну, яка розкрила, нарешті свої незалежні крила.

ТРИ ГОДИНИ З КОБЗАРЕМ-ЛІРНИКОМ ВАСИЛЕМ НЕЧЕПОЮ

(Про зустріч у козацькій січі – Переяславському музеї під відкритим небом в дні роботи I Міжнародного Конгресу Україністів)

Одна година часом замінює цілий вік – так приказують старі люди. І дійсно в нашому житті бувають деколи зустрічі, які не стираються ніколи в пам'яті.

Добре сказано, краще не придумаєш. А поведу я розмову про пам'ятний день 31 серпня 1990 року, коли я з учасниками I Міжнародного Конгресу українців виїхав в історичний Переяслав-Хмельницький на екскурсію. Тут ми оглянули ряд музеїв і завітали до будинку першої діючої на сьогодні у державі школи кобзарського мистецтва. Розглядаючи портрети видатних наших українських кобзарів та їх кобзи і бандури, ми зачарувались прегарним співом і грою на бандурі відомого сьогодні на Україні бандуриста і лірника Василя Нечепи. Він виконував думу про Байду.

Я здавна цікавився історією українських Кобзарів і навіть підготував колись спеціальну розвідку про українських кобзарів XVI–XVIII ст. на основі історичних джерел і монографій – Михайла Максимовича, Дмитра Яворницького, Михайла Грушевського та послав до одного журналу. Але там вона лежала роками, так і не була опублікована і десь загубилася.

Особливо ніколи не пропускав можливості послухати кобзарів. Якось, коли я був ще дитиною, до нашого рідного села Печеніжина, що на Коломийщині, забрів бандурист з Совітської України, як тоді говорили. На зарінку, недалеко від нашої хати, він виконував на бандурі козацьку думу про втечу трьох братів з турецької неволі. Мій батько і мати, схилившись, слухали і плакали. Батько, на моє запитання звідки цей чоловік, відповів, що «він утік з Великої України переслідуваний сталінськими посіпаками».

Пізніше у нас, у Львові, в 60-х роках виступали відомі тоді вже брати Литвини – бандуристи. Не пам'ятаю сьогодні дня і місяця, а було це в 1964 році в актовому залі Львівського політехнічного

інституту. Кобзарі з усієї України давали концерти. Що то була за естетична насолода, коли вони спочатку поодиночі, а потім разом виконували козацькі думи і, зокрема, запам'яталась одна із них «Ой полети ж, галко, та на Січ рибу їсти» – про зруйнування Запорізької Січі Катериною II 1775 року. Дивлячись і слухаючи цих віртуозів-кобзарів, я немов уявляв собі село Козацької України XVI–XVII ст., коли кобзарі своєю грою звеселяли або засмучували селян, а то й закликали на бій з панами за волю рідної України.

Тоді я почув уперше виконаний знаменитий Запорізький марш незабутнього і відомого старого Кобзаря І. Адамцевича. Стає боляче, що коли тепер виконують цей марш, не згадують ім'я автора, а говорять як про народну музику.

Після концерту я зайшов за куліси, щиро обняв старого і сліпого Кобзаря, сказавши: «Ви зачарували нас, львів'ян, своєю грою про славетну козацьку вольницю», на що бандурист просльозився, протягнув до мене руки і сказав: «Юначе, спасибі за красні слова, я так вже співаю і граю про нашу славу козацьку шістдесят років, відколи я навчився гри у кобзарській школі ще у минулому столітті».

І на диво, коли я почув у Переяславі спів бандуриста Василя Нечепи, то в моїй пам'яті воскресли і згадки про сліпця-кобзаря із Сівітської України та І. Адамцевича.

Наша група учасників Конгресу поїхала оглядати музей. Я не бачив нічого подібного. Перед нами серед мальовничої природи виринали українські хати, вітряки, млини, корчми – все таке миле і традиційне, що годі передати словами.

А найбільше мене вразила козацька січ, змонтована за зразком XV ст., коли в придніпровських степах оселялися в байраках, гаях перші уходники-козаки. 500-річчя їх першого поселення минуло в 1990–1992 роках. Спасибі науковцям, працівникам музею, що вони за даними джерел і тогочасної архітектури зуміли вповні відтворити козацький осередок. Це ухадницьке двохповерхове дворище з кількома будинками в середині, в яких почали жити кілька козацьких сімей. Кругом на підвищеному штучному насипі обведена міні-січ частоколом з рублених або січених колод. З цього і пішла назва січ. А далі видніється сторожова вежа в степу.

І ось в такому то козацькому дворищі-січі Василь Нечепа із бандурою і лірою сидів і співав та грав козацькі думи. Мені

пощастило підійти на цю вражаючу сцену і передати гостинний хліб бандуристу. Так почалася незабутня зустріч. Василь Нечепа виконував козацьку думу «Гомін, гомін по діброві». Яюсь завелася розмова про козацтво і я дещо пояснював з козацької бувальщини. Не знаю, хто попросив мене розповісти історію про виникнення і розвиток славного козацтва на Україні.

А учасники Конгресу українців все підходили і зібрався чималий гурт, в тому числі гості – українці з діаспори. Я розповідав на основі джерел і літератури про те, що виникло історичне козацтво в степах України в кінці XV ст. як відповідь на дике поневолення селян польськими панами. Я помітив, як В. Нечепа зацікавився моїми історичними розповідями про славні походи запоріжців проти турків і татар в кінці XVI – на початку XVII ст., про їх бойову діяльність в 30-літній війні, про участь в битві під Хотиним 1621 р. та Віднем 1633 р., про славетних кошових Петра Конашевича-Сагайдачного, Івана Сірка, Костя Гордієнка та останнього замученого в Соловецьких казематах кошового Петра Калнишевського.

Кожен розділ моєї розповіді супроводжувався думою, яку виконував В. Нечепа. Так вийшов імпровізований концерт-розповідь про козаків в супроводі бандури. Враження було колосальне. Хтось з присутніх вигукнув: «Професоре і ви, кобзарю, організуйте такі концерти по Україні, це багато дасть для відродження традиції нашої незабутньої козащини».

Після того слухачі розійшлися, а ми ще годину сиділи і гомоніли з Василем Нечепю. Він мені розповів, що родом з Чернігівщини – батьківщини Остапа Вересая – легендарного кобзаря XIX ст. Любов до бандури прищепив Василеві дідусь, який був нащадком неперевершених кобзарів Терентія Пархоменка, Василя Шута та інших.

Одну з пісень він присвятив мені в подяку за розповідь про козаків, про Байду. Знали б ви, як це зворушило мене, як стало мило моєму серцю за ту невмирущу славу нашої української козацької бувальщини. На жаль, ще так мало знають про неї в народі, особливо в східних регіонах країни, де десятиріччями замовчувалися славні сторінки нашої історії. Адже там, якщо навіть і читалась історія України, то обов'язково російською мовою, як в Кіровограді і Ворошиловграді на історичних факультетах педінститутів.

Ми прощалися, потискуючи руки. «Звідки ви?» – на останку спитав мене Василь Нечепа. «З рідного мого Прикарпаття, де я в педінституті читаю історію України на істаці». «Ось воно що, тоді зрозуміло мені, чому ви так досконало володієте літописом козаччини. Мені здавалось, що коли ви розповідали про козаків, то немовби говорив сам незабутній знавець цієї проблеми Дмитро Яворницький. Дайте якийсь папірець, я напишу вам автограф» – сказав до мене бандурист.

Я порився по кишенях і знайшов клаптик паперу. Василь написав кілька слів: «Професурі Івано-Франківського педінституту і студентам найкращі побажання і щирий уклін від кобзаря-лірника Василя Нечепи. 31 серпня 1990 р. В. Нечепа». А я йому подарував на пам'ять свою брошуру «Скульптурна Франкіана Прикарпаття».

З того часу пройшло 13 років, але в моїй пам'яті не забуваються ці три пам'ятні години з кобзарем Василем Нечепю, який несе нашій любимій Україні і діаспорі велич кобзарського мистецтва, віртуозно виконуючи козацькі пісні та думи.

З ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ ВОЛОДИМИРА ГРАБОВЕЦЬКОГО

РОДИННІ ЛИСТИ

1. Лист батька Василя до сина Володимира

17 вересня 1952 р.

с. Печеніжин

С. І. Хр. (Слава Ісусу Христу)

Дякую Тобі за лист так щирий від себе Дорогий Сину, за відповіді Твої, Поздоровляю від Себе і Мами Тебе і Твою родину – Жену, Маму, Дочку. Нехай Господь їх Благословит і помагає в тяжкій праці. Я тепер вдома сам працюю – кошу, жну, молочу, здаю поставку державі. Кухарю, пасу і годую корову. Мама лежить далі в ліжку на ногу, вже розібрали бінт, нога болит даліше, не можна ставати на ню. Тягарі на мене всі спали і роботи багато весною.

Книжка найшлася була в стіні в стодолі, Марія віддала. Володку, прошу, як маєш час, то дещо напиши від себе кілька слів про життя і поваження свої.

Нехай Тобі Бог помагає Своєю ласкою працювати для добра свого і свого народу. Твій батько і мати немічна в ліжку. Незабудь відпиши.

Будьте всі здорові. Слава Ісусу Христу.

2. Лист батька Василя до сина Володимира

жовтень 1952 р.(?)

с. Печеніжин

Слава Ісусу Христу

Дорогий Сину Володку

Поздоровляю Тебе і Твою Родину з котрою жиєш і прошу Тебе, подай нам з мамов відомість ближшу про Своє жите і працю на новім місці житя, опиши прошу щось більше і ширше.

Мама наша лежит хора, ледви дише, просить Тебе не за нас поможи. Нам тепер приходит всякі податки, бо віддають в суд.

Мама лежит хора, молока нема, корова не дала, бо тільки 2 місяці теляти, нема чим запастись. Згадує за тебе, що Ти обіцяв щось написати.

Тепер у нас робота, зібрали кукурудзи. Ос тепер ідем в поле бараболю брати, треба працювати сам удень. Прошу відпиши і поможи, а Господь Бог Тобі поможе в Твоїй тяжкій праці, не забудь за нас старих родичів. До милого побаченя Твій Батько, Мати Василь і Марія. Щасти Боже.

3. Лист батька Василя до сина Володимира

26 березня 1954 р.

с. Печеніжин

Слава Ісусу Христу

Дорогий Сину Володку.

Поздоровляю Тебе і Твою Родину добрим здоров'ям і щастям, і прошу Господа Бога Благословеньства і молитви над Твоєю працею, дай Тобі Боже кріпість і силу до праці.

Дякую Тобі за щирю поміч Твою матеріальну для мене старого, котру я від Тебе одержав 22 марта 100 рублів. Слова подяки від мени Тобі дуже щирі, бо я тепер ні звідки не маю.

Тепер Марійка їде до Львова і буде там у Вас, прийміт її щиро із дівчинов, бо дівчина має тепер вільний тиждень від науки, бо Марія мені тільки помагає. Федір до мене відноситься дуже холодно.

Прости буду Тебе Володко моя щира Дитино не забувай і на дальше за мене, Господь Тобі поможе в Твоєму життю за Твої добрі діла і милосердне серце.

Відпиши пару слів від Себе і передай до мене, котрі будут для мени великою потіхою, бо я того чекаю.

Оставай здоров до милого зобаченя. Твій Батько, котрий тепер жиє і просить у Господа Бога щастя і добра для своїх дітей.

Господи поможи.

Грабовецький Василь.

4. Лист батька Василя до В. В. Грабовецького

18 жовтня 1954 р.

с. Печеніжин

Слава Ісусу Христу!

Дорогий Сину Володку. Поздоровляю Тебе Моя Дитино і Твою Родину дочку Оксану і Бабку домашну господиню і Жену Твою Іванку. І прошу у Бога ласки, здоров'я, щастя і помочи Божої і втіхи над Вами. Ти моя Дитино в світі найщиріша. Просивбим Тебе від

Себе відомості з Твого дому і Твого життя і праці наукової і здоровля Родинного.

Я тепер збираю бараболю в поли на горбу і Слава Богу здоров все працюю. Марія працює в своїй установі далі, дівчина її ходить в школу добру учиться. Федір ставиться до мене вороже – обходить мене...

Тепер я хотів би Тебе просити щоби Ти мені поміг трохи грошима для купівлі корови, бо сам нічого не маю, а без молока мені старому тяжко вижити. Даруй мені, що так осміляюся Тебе просити Дитино моя Дорога.

Тебе прошу не забудь зажені пока я еще, хто мене пожалує як не Свої рідні діти.

Оставай здоров до милого зобачення Твій Батько Василь і чекаю на твою щедрю руку.

У нас зараз тепер тепло і погода гарна стоїть на дворі, добре все робити, всюди ходити і треба щось на зиму забезпечити ся на одягу і харчі і дрова і тому прошу поможи мені оскільки Твоя спроможність Твій Батько.

5. Лист сестри Параски Грабовецької до родини в с. Печеніжин

9 листопада 1948 р.
м. Винники

Слава Ісусу Христу!

Дорогенькі Родичі, я заїхала до Винник щасливо, всьо добре. Марічка і Іван втішилися мною, а Анничка така здорова, бависе і каже мені, що хоче поїхати до діда і до бабкі далеко-далеко. Дорогенькі Мамко, не журіться а приїду до дому коло 15 16 числа, що можети то робіт а що ні то я приїду. Івась купив мені мешти а Маріка купила спідничку і я чекаю, щоб заробити більше грошей і приїду додому а то що Іван писав щоби я приїхала щоби и собі забрала. То всю на сім кінчу і поздоровляю вас тату і ви мамко я скоро приїду то більше вам скажу.

Параска Грабовецька.

6. Лист В. Грабовецького до родини у м. Львів

6 лютого 1958р.

м. Київ

Дороженькі мої!

Заїхав щасливо. В дорозі у вагоні не спав, тільки над ранком заснув. Бо не видержав. Взяв постіль і придрімав. З вечора біля мене крутився якийсь п'яний і я не міг від нього відчепитися.

В 9.45 год. ранку приїхав в Київ. Майже цілий день шукав місця. Тут майже не можна знайти будь-який притулок. Тільки мій добрий професор як довідався про все, то негайно допоміг мені вирішити це питання. Він негайно подзвонив одному знайомому, який знає особисто директора однієї гостинниці. А цей знайшов мені місце. Тут в гостинниці майже не можна влаштуватися, бо постійно приїжджають гості з закордону. Того ж вечора я з професором ходив головною вулицею Хрещатиком і на Володимирську гірку. Однак я сильно замерз. Бо сорочка без рукавів, і мене почали колоти руки. Вечором я ледве відійшов.

Другий день ранком зайшов в Інститут і приніс свою дисертацію, але вони не приймали її, тільки через те, що вся документація була заготовлена на українській мові, а тут потрібно на російській. Крім цього не знаю чи свідомо чи не свідомо Карпова всі документи неправильно підписала. Все потрібно на російській мові, навіть анкета особиста. І я по всьому Києві ходив за анкетами і ледве найшов, але другого дня. І як би ви знали як важко було. З листами Івана Петровича (Крип'якевича) тут ніхто не рахується. Я познайомився з деякими спеціалістами по своїй темі. Однак я змушений був все наново заготовляти на російській мові, друкувати, а машиністок ледве знайшов. І лише сьогодні все заготовив і відсилаю до Львова, щоб в Інституті знову завірили і вислали. Я з Києва не виїду доти, поки не приймуть моєї роботи. І тому очікую її. Документи передав через наших товаришів, а ті мають затвердити і вислати скоро в Київ. Я страшно переживаю. Вчора дзвонив в наш Інститут, щоб вони вислали якнайскоріше мої документи.

Вечорами нікуди не ходжу і перечитую свою роботу. Сьогодні дзвонив професор, щоб вечором пройтися. Але охоти нема. Заходив у газету «Правда України» і довідався, що на мою роботу «Олекса Довбуш» буде найближчим часом написана рецензія в газеті. Страшно скучаю за Вами і особливо Богданчиком. Він сниться мені по ночах. Справді, чудовий син, я горджусь ним. Передайте від мене

йому поцілунок. Як вчиться Оксана – пустогонка чи здорова? Ось все, що хотів написати. Все подрібніше розповім на місці. Думаю, що в п'ятницю 16 лютого, виїду з Києва, як все буде добре. Цілую всіх, а найбільше Богдана. Ваш Володимир.

7. Лист сестри Олени до брата Володимира (уривок)

27 листопада 1968 р.

м. Бидгощ

Дорогі мої рідні. Дістала лист від Івася, і пише, що Волотко є доктор, свій ступінь науки збільшив. Дорогий Брацішку мій, я тобі з цілого серця складаю гратуляцію, за твій труд і поступ, я заплакала з радості, що з нашої родини вийшов чоловік такий здібний. Волотко, я тебе цілую і бажаю багато здоровля, де у тебе мало здоровлі, Янко тобі також дякує...

Сестра Олена.

Різні листи

8. Лист проф. Г. Якубського до В. Грабовецького

30 серпня 1954 р.

м. Ленінград

Уважаемый Владимир Васильевич!

Прежде всего, извиняюсь за задержку. Весной Рутковский был во всех книжных магазинах, но за лето разошелся, и пришлось ждать, пока откроется университетский магазин, где, как мне сказали, книга еще осталась. Что касается статьи Косачевской, то в магазине старые выписки Ученых Записок завалили более свежими поступлениями и сразу отыскать не могли. Обещали в ближайшее время разыскать, тогда я сразу вышлю.

Кстати, Косачевская возвращается на работу в наш Университет. В последнее время она работала в пединституте где-то в Средней Азии. Еще ее не видел: когда увижу, расскажу, что нового слышно насчет опришков.

Виделись ли Вы с О. Е. Ивановой?

Каково Ваше мнение относительно «Истории Польши» Ин-та славяноведения? Я еще не успел ее прочесть целиком, но прочитанная сотня страниц производит впечатление поверхности и

приспособленчества (понятно, это не относится к археологическому разделу; тут уж я совсем ничего не понимаю, и мне этот раздел показался очень интересным). Во всяком случае, это далеко от «обобщающего исследовательского труда Большого масштаба», который Ин-т славяноведения обещал 5 лет тому назад. Правда, теперь редакция сбавила тон и в предисловии сама определяет работу как научно-популярную. Сложных, узловых проблем, по крайней мере, в первой части, авторы избегают, как черт ладана. На ста страницах не попало ни одной свежей мысли, если не считать явные ошибки и неточности. Может быть, хоть дальше лучше.

В университете, как полагается, летнее затишье. Я весь август не притрагивался к диссертации – 20 дней с утра до вечера принимал экзамены у поступающих, а потом еще умудрился при сравнительно хорошей погоде схватить грипп.

Получил письмо от Ольшевича. Вацлав Адольфович был настолько любезен, что прислал еще дополнительную библиографию. Я еще не успел ответить ему (хочется предварительно познакомиться с теми книгами, которые он рекомендует); если Вы увидите Вацлава Адольфовича, передайте, пожалуйста, ему искреннюю благодарность.

Перехожу к книжным просьбам, если можно, пришлите, пожалуйста, следующее: 6-ой том «Творів» Франка, а также новые тома, если они появились, – т.е. начиная с 14-го (а Л. Украинку – с 4-го тома). Нельзя ли у Вас подписаться на Чехова? Я здесь прозевал подписку (Квитанции подписок на Франка и Украинку я затерял, но в магазине подписных изданий сказали, что дадут и так).

Как Вы поживаете? Как Ваша работа? Что нового в львовском ученом мире? Если у Вас есть ко мне какие-нибудь поручения, с удовольствием постараюсь выполнить.

С приветом И. Якубский.

9. Лист В. Грабовецького до тов. Мусяновича 19 вересня 1958 р.

м. Львів

Ми отримали Вашого листа і готові допомогти опублікувати історію села Віжомля. Але нам спочатку потрібно познайомитись з рукописом Вашої праці про історію Віжомлі.

Тому просимо Вас надіслати свій рукопис в наш Інститут суспільних наук. У нас ряд спеціалістів познайомиться з Вашою працею і висловлять свою думку про роботу.

З пошаною до Вас В. Грабовецький,
науковий співпрацівник відділу історії України
Інституту суспільних наук.

10. Лист В. Грабовецького до тов. Швеця

8 березня 1960 р.

м. Львів

Вельмишановний тов. Швець.

Пробачте за затримку відповіді на Ваш лист і прохання. Справа в тому, що я знаходився у довгостроковому відрадженні.

Вашу поему про Довбуша уважно прочитав. Вона написана з історичного боку дуже цікаво. Але оскільки я історик, то не можу дати кваліфікованої оцінки з літературної сторони. Проте, я раджу Вам надіслати Вашу поему в редакцію журналу «Жовтень» (м. Львів, вул. Підвальна, 3. Редакція журналу «Жовтень») для ознайомлення. Можливо вони погодяться її хоч частково опублікувати на сторінках журналу. Але прошу не зазначати в листі до редакції моєї поради.

Я особисто не можу допомогти в її опублікуванні, оскільки працюю не в редакції, а науковій установі. Прошу повідомити про одержання поеми.

З пошаною В. Грабовецький.

11. Лист В. Грабовецького до тов. Заброцького

Б.д., б.р.

М.Львів

Шановний тов. Заброцький!

Даємо відповідь на прохання, яке Ви надіслали в Інститут суспільних наук. Дуже приємно, що Ви цікавитесь видатними народними героями визвольної боротьби трудящих західноукраїнських земель в епоху соціалізму. Вашу ініціативу Інститут радо підтримує.

Народний проводир Олекса Довбуш сім років (1738–1745 рр.) боровся з шляхтою на західноукраїнських землях. 1744–1745 рр. були роками найактивнішої діяльності народного месника. Виступи

Довбуша в 1744 р. носять яскраво виражений класовий, антифеодальний характер. Олекса Довбуш в першу чергу розправлявся з тими панами, які жорстоко визискували своїх кріпаків. Так, 4 травня 1744 року, на прохання місцевих кріпаків загін Довбуша напав на двір багатого шляхтича Константина Золотницького в містечку Борщові на Поділлі. Цей шляхтич відомий був нелюдським ставленням до своїх кріпаків, сучасник дав таку характеристику цьому шляхтичу: «Був то пан злий на людей і навіть кількох замучив». Щоб помститись за селянські кривди, Довбуш віддав пана на муки. І коли переляканий шляхтич просив пощади і давав викуп за себе, народний месник йому відповів: «Не по гроші я тут прибув, але по твою душу, щоб ти людей більше не мучив». Після цього маєток був спалений, а шляхтич з усією сім'єю знищений.

Література:

А. Петрушевич. Сводная галичско-русская летопись с 1700-1772, Львов, 1887, стор. 165.

Розвідки про народні рухи на Україні-Руси в XVIII віці. Руська історична бібліотека, т. XIX, Львів, 1897.

Журнал «Жовтень» за 1956 рік №12, стор. 88-89.

З пошаною до Вас В. Грабовецький.

12. Поштова картка №1

Я. Дашкевича до В. Грабовецького

21 листопада 1968 р.

м. Київ

Дорогий Володимире!

Говорив я з Любов'ю Варламівною. Вона просила передати Тобі, щоб Ти не турбувався. Очевидно, в найближчих днях прийде підтвердження з ВАКу. Вона вважає, що підтвердження не прийшло разом з повідомленням для Куца, а вже у ВАКу дисертації пішли до різних референтів. Між іншим, в Києві Ти (а може Куц?) залишили ключі від помешкання – ключі ці в Любові Варламівни, в науковій частині.

Всього тобі найкращого.

Ярослав.

13. Поштова картка № 2

Я. Дашкевича до В. Грабовецького

13 вересня 1987 р.

м. Львів

Дорогий Володимире Васильовичу!

Сьогодні посилаю Тобі рекомендованою бандероллю вінницькі тези (разом з найкращими вітаннями від Миколи; дуже шкода, що Тебе не було!), а також чотири відбитки з моїх новіших статей – може Тобі пригодяться. Прошу Тебе дуже вислати мені 2-3 бібліографії своїх праць: вони пригодяться мені та не лише мені. Не забудь послати! Всього Тобі найкращого. А найбільше міцного здоров'я. Ярослав.

14. Поштова картка №3

Я. Ісаєвича до В. Грабовецького

Б.д., б.р.

м. Львів

Дорогий Володимире!

Щойно глянув у «Рад. енци. історії України» і побачив, що Твій день народження уже минув. Хоч і з запізненням, але від щирого серця вітаю Тебе з славним ювілеєм! Бажаю міцного опришківського здоров'я, творчого настрою, багатьох нових наукових досягнень. Хай Тобі щастить у житті і науковій праці!

Я не випадково обрав для вітання картку з пам'ятником Богдана XVII-те століття для Тебе рідне – Ти багато зробив для роз'яснення славних сторінок минулого – а зможеш зробити ще більше. Цього і Тобі бажають всі, кому дорога старовина і традиції, всі шанувальники історії.

Щиро твій Ярослав.

15. Лист Б. Патона до В. Грабовецького

Б. Патон – президент Академії наук УРСР, головний редактор журналу «Вісник Академії наук Української РСР», академік.

1 вересня 1975 р.

м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Редакційна колегія повідомляє, що розпочалася передплата на «Вісник Академії наук Української РСР» на 1976 рік.

Запрошуючи Вас поновити передплату, сподіваємося, що Ви, як і раніше, будете як і передплатником, так і автором нашого журналу.

З повагою

Президент Академії наук УРСР,
головний редактор журналу,
академік Б. Є. Патон

16. Лист В. Голобуцького до В. Грабовецького

28 квітня 1978 р.

м.Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Як так сталося, що ми не зустрілися? Вранці у суботу мені подзвонили з Інституту: не приходьте, бо кінчаємо суботник о першій годині і двері замикаються. Я став дзвонити Вам по тел. 41-09-74, щоб попередити Вас і зустрітися у іншому місті, але ні того дня, ні протягом наступного дня телефон не відповідав. Я вирішив, що Ви з якоїсь причини виїхали.

Дуже і дуже жаль, що так сталося. Хотілося побувати у вашому товаристві й поговорити. Як Ви себе почуваєте на новому місці, в нових умовах? Чи одужав ваш син? Ви говорили якось мені, що йому набагато краще. Бажаю йому здоров'я і успіхів.

Прийміть мої сердечні побажання здоров'я, успіхів і щастя й поздоровлення з першотравневим святом. Не забувайте.

Ваш В. Голобуцький.

17. Привітальна телеграма Інституту суспільних наук АН УРСР (м. Львів) до В. Грабовецького

Б.д., б.р.

м. Львів

Дорогий Володимире Васильовичу!

Колектив Інституту суспільних наук АН УРСР щиро вітає Вас, визначного вченого, автора багатьох фундаментальних праць з історії українського народу з нагоди славного ювілею. Від усього серця зичимо Вам здоров'я, щастя, нових творчих успіхів.

Від імені колективу Ф. І. Стеблій.

**18. Лист-подяка Я. Барчинської
до В. Грабовецького**

12 листопада 1994 р.
м. Сідней (Австралія)

Вельмишановний Пане проф. В. Грабовецький.

Щиро дякуємо за дарунок від Вас Українській Шкільній Раді НПВ «Олекса Довбуш» і Братській Рідній Школі ім. св. Андрія «Роксоляна в історії» з присвятою автора, які передала нам учителька пані Одарка Брецько.

Ваші праці написані дуже цікаво й ми в наступному навчальному році (лютий-грудень) включимо їх в шкільну лектуру для старших учнів.

З пошаною і привітом з управи УШР НПВ і школи ім. св. Андрія
Я. Барчинська

**19. Привітальна телеграма з Верховної Ради України
І. Юхновського (депутатська група «Державність»)
до В. Грабовецького**

15 вересня 1995 р.
м. Київ

Вельмишановний пане Володимире!

Маю високу честь від імені депутатської групи «Державність», від себе особисто вітати Вас сердечно з відкриттям історико-меморіального музею Олекси Довбуша.

Кожен з нас вкладає свою частку в багатство України. Ваша частка житиме вічно у створеному Вами музеї, який нагадуватиме нам завжди героїчну постать Олекси Довбуша і є досягненням великого історика Володимира Грабовецького.

Вітаю всіх шановних організаторів та гостей, що зібралися вклонитися пам'яті Сина українського народу у День 250-х роковин з дня його загибелі.

Бажаю щастя, успіхів, щиро Ваш
Підпис І. Юхновського.

20. Урядова телеграма від імені М. Косіва

20 вересня 1995р.
м. Київ

Дорогі земляки!

Сердечно вітаю всіх учасників відкриття історико-меморіального музею Олекси Довбуша і наукової конференції, присвяченої 250-річчю від дня його загибелі.

Урочистості в Чигирині, присвячені 400-річчю від дня народження Богдана Хмельницького, куди я мав відбути від комісії Верховної Ради, не дають мені можливості приїхати на ваше свято. Є щось символічне у цьому співпадинні. Роздєрта поміж чужинцями Україна, завжди боролося за свою волю і соціальну справедливість, прагнула до державної соборності. Свідченням цього є життя і боротьба легендарних синів українського народу Богдана Хмельницького й Олекси Довбуша.

Дякую організаторам музею і конференції за запрошення. Бажаю успіхів у Вашій так потрібній сьогодні роботі.

З повагою голова комісії М. Косів.

21. Лист О. Гунька до В. Грабовецького

15 січня 1996р.
м. Снятин

Шановний Володимире Васильовичу!

Прийміть найкращі поздоровлення та побажання добра і міцного здоров'я, творчих звершень в ім'я прогресу української науки з нагоди присвоєння Вам, талановитому вченому, доктору історичних наук, професору, заслуженому діячеві науки і техніки, автору багатьох книг і наукових публікацій, звання академіка Академії вищої школи.

У Вашій високій науковій ерудиції і обізнаності ми переконалися в час Вашого виступу на науково-теоретичній конференції «Завальська «Січ» – початок масового руху національно-патріотичних сил за відродження української державності», що проводилася у с. Заваллі Снятинського району 25 березня 1995 року.

Хай ваша творча діяльність і неперевершений талант і надалі служитимуть українському народові у його державотворчій діяльності!

Висловлюємо надію, що у Вашій творчій діяльності належне місце займуть історичні дослідження щодо місця і ролі Завальської «Січі» в розбудові Української держави періоду початку нинішнього століття.

Міцного здоров'я Вам і Вашій сім'ї у 1996 році.

З пошаною і найкращими побажаннями голова оргкомітету «Завальська «Січ»-95, голова Завальської сільської Ради народних депутатів Снятинського району

Гунько Орест Іванович.

22. Лист М. Мушинки до В. Грабовецького

7 липня 1996 р.

м. Пряшів

Вельмишановний пане В. Грабовецький!

Звертаюся до Вас як до визначного цінителя й пропагатора життя і творчості славної пам'яті Юліана Целевича. Здається мені, що Ви були єдиним вченим України, який цитував його навіть в часі, коли це було небезпечно. Це я підкреслюю і у вступі до щойно виданої його праці «Дещо за поселення Угорської України русинам», яку Вам висилаю разом з цим листом.

Це тільки відбитка із збірника. Редакція збірника, на жаль, не надрукувала мого вступу. А стаття без вступу для пряшівського читача не має жодної ціни.

Тому я вирішив наново опублікувати весь матеріал, майже повністю на власні кошти.

Буду радий, якщо відзначите десь у Вашій пресі появу цієї майже невідомої праці Целевича.

Я часто згадую на Вашу прекрасну конференцію, присвячену його пам'яті. Посилаюся на неї і у своїй праці.

Мабуть у серпні зустрінемося з Вами у Харкові на Конгресі українців, або у вересні на ужгородській конференції про Українські Карпати.

З побажаннями М. Мушинка.

23. Лист українського поета Дмитра Павличка до В. Грабовецького

13 серпня 1997 р.

м. Братислава

Вельмишановний пане В. Грабовецький!

В. Білейчук надіслав мені одразу три Ваші книжки – «З любов'ю до Кобзаря», «В пошуках Довбушевих скарбів» та «Історія Коломій». Я дуже дякую Вам за написи на цих книжках, та, зрозуміло, за самі книжки, які я вже встиг переглянути. Який Ви невсипущий і не замінімий трудівник! Скільки цікавого мені відкривають ці Ваші праці!

Мені було цікаво читати про Ваші зустрічі з Людкевичем і про його оперу. Адже колись мене ще дуже люб'язно просили у Львові написати лібрето опери «Довбуш» для Людкевича. Я мав з ним декілька бесід. Він мені намагався довести, що Довбуш був шляхтичем, кумом багатого польського поета, поведився як рафінований кавалер і т. д. У мене нічого тоді не вийшло, а початок того лібрето, яке я писав, десь ще є. Я думаю, що наш погляд на Довбуша (Ваш і мій) не треба перебудовувати. Мені Ваші статті й книжки про Довбуша дуже дорогі. Коломия мене завжди хвилювала, адже я там вчився, і там ставав людиною, і сформувався музикантом. Отже, дякую за Вашу працю і вклоняюсь Вам. Щодо книжки про Стопчатів (Білейчук пише, що Ви маєте намір і таку написати), то, певна річ, я був би радий таку книжку читати і вітав би її всією душею.

На святкування 630-річчя Уторопів. Мабуть, не приїду. Неможливо буде відірватися від обов'язків та й ще саме на ті дні припадає тут якась важлива подія. Та, сподіваюсь, ми зустрінемося цієї осені.

**24. Привітальна урядова телеграма
віце-прем'єр-міністра В. Смолія до В. Грабовецького**

24 вересня 1998 р.

м. Київ

Високоповажний Володимире Васильовичу!

Сердечно поздоровляю Вас, визначного українського історика, літописця гуцульського краю і героїчної минувшини нашого народу з 70-літтям від дня народження. Сьогодні нам неможливо уявити собі українську історіографію без Ваших фундаментальних праць, що

стали окрасою вітчизняної історичної науки і відомі далеко за межами нашої батьківщини. В цей світлий день бажаю Вам, дорогий Володимире Васильовичу, щастя, добра, міцного здоров'я, нових успіхів на благо нашої батьківщини.

З глибокою повагою віце-прем'єр-міністр України,
академік НАН України В. Смолій.

**25. Привітання владики Софрона Мудрого
з нагоди 70-річчя дня народження
академіка В. Грабовецького**

24 вересня 1998 р.
м. Івано-Франківськ

З нагоди 70-річчя з дня народження і 50-річчя наукової, педагогічної і громадської діяльності академіка АН вищої школи України, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України й завідувача кафедри історії України Прикарпатського університету ім. В. Стефаника, Володимиріві В. Грабовецькому з найкращими побажаннями. З запевненням молитов про Боже благословення для плідної праці та архієрейським благословенням зістаюсь відданий Вам у Господі

Софрон Мудрий, ЧСВВ,
Ст. Ординарій Івано-Франківської Єпархії

**26. Привітання єпископа Іринія Білика
з нагоди ювілею В. Грабовецького**

22 вересня 1998 р.
м. Івано-Франківськ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

З нагоди Вашого славного ювілею 70-річчя з Дня Народження і 50-річчя наукової, педагогічної і громадської діяльності з надзвичайною приємністю засилаю до Вас свої найкращі привітання та найщиріші побажання.

Я пізнав Вас, як людину глибокої релігійної і національної свідомості, високої культури та невтомного дослідника історії Прикарпатського краю.

Нехай Всещедрий Господь кріпить Ваші сили для подальших змагань за розвиток і утвердження національної ідеї серед нашого українського народу.

З архієрейським благословенням на многії і благії літа
Єпископ Іриней Білик,
Генеральний Вікарій Івано-Франківської Єпархії.

27. Лист Б. Гринів до В. Грабовецького

3 вересня 2001 р.
м. Львів

Вельмишановний Пане Професоре!

Посилаю Вам матеріали до книжки «Долина над Дністром». А саме – списки учасників боїв, жертв репресій та інші, в які внесено доповнення і поправки, згідно завваг п. Бортник – зав. музею:

історико-географічний нарис села Долина, підготовлений вчителями школи. Мені здається, що я забрала Ваш примірник, коли на ньому, на Ваше прохання, написала пояснення. Пробачте!

новий, уточнений автором біографічний очерк Крехівського.

Бажаю успішної роботи,

зі справжньою пошаною Борислава Гринів.

28. Лист В. Грабовецького до Ф. П. Шевченка

Шевченко Ф.П. – член-кореспондент АН УРСР, доктор історичних наук, професор.

9 червня 1971 р.
м. Львів

Дорогий Федоре Павловичу!

Здійснилася моя мрія. 29.VI.1971 р. у моєму селі Печеніжині відкрито пам'ятник Олексі Довбушу. 10 років ішла підготовка до цього встановлення пам'ятника.

Дуже хотілося, щоб Ви, наш вельмишановний Федоре Павловичу, помістили у журналі інформацію про відкриття пам'ятника. Не зміг Вас особисто запросити, бо запрошення прислали з Коломиї дуже пізно.

Десь там лежить моя стаття про народного героя Івана Грабовського, але невідомо чи вона піде до річниці (липень). Прошу Вас її розшукати.

Не знаю чи отримали мою статтю «Петро Сагайдачний і Західна Україна». До речі, зараз львівський скульптор Петро Кулик підготував проект пам'ятного знаку Петру Сагайдачному, який має бути встановлений до 350 років Хотинської битви на батьківщині гетьмана в с. Кульчицях на Львівщині.

Надіюся, що ця інформація буде опублікована.

З глибокою пошаною і подякою до Вас В. Грабовецький.

Листи, нотатки Я. Ісаєвича до В. Грабовецького

Ісаєвич Ярослав Дмитрович – академік НАН України, директор Інституту Українознавства НАНУ ім. І.Крип'якевича, доктор історичних наук.

29. Лист №1

Б.д., б.р.
м. Львів

Про хід рецензування підручника історії України я встановив таке. Кафедра історії України просила завідуючого відділу допомогти їм у підготовці рецензії. Книжку читали тт. Низовий і Кравець. Інші співробітники, в тому числі Ісаєвич, навіть не бачили цієї книги і не знали, що подана на неї рецензія. Низовий і Кравець дали зауваження, але в цілому роботу оцінили позитивно. Тоді І. Я. Кошарний з кафедри історії України заявив, що цей проект рецензії їм не підходить, Ви більше хвалите книгу, ніж критикуєте, а у нас є більш серйозні зауваження, зокрема у доц. Кіся. Коли кафедра підготувала рецензію, то звертались до М. К. Івасюти за підписом. Проте, як каже Михайло Кирилович, він відмовився підписати, оскільки кафедра не врахувала точки зору працівників відділу (Кравця і Низового).

Ще раз підкреслюю, що з тих товаришів, які у відділі займаються феодалізмом, ніхто не має ніякого відношення до рецензії. Ми довідались про неї тільки тепер, розпитаєш про це у Кіся та Івасюти.

Докладніше про деякі подробиці цієї справи зможу розповісти Вам у особистій розмові.

(Зверху листа рукою В. Грабовецького написано: «Автограф акад. Я. Ісаєвича»).

30. Лист №2

Б.д., б.р.
м. Львів

Володимир Васильович!

Треба, щоб Ти виступив як неофіційний опонент на захисті Я. П. Кіся. Можеш взяти у Марійки копію відзиву відділу, запитати там від свого імені. Ми приїдемо з Кам'янця в п'ятницю.

(підпис)

31. Лист №3

(про В. Грабовецького вказується)

Б.д., б.р.
м. Львів

Шановний Ігор Онуфрійович!

Клуб спелеологів працює під керівництвом секції історії особисто В. В. Грабовецького. Грабовецького зараз немає, тому вони звернулися до мене. Думаю, що товариство могло б видати їм відношення до відділу архітектури, щоб їм дозволили обстежити підземні ходи під церквами і костьолами Львова. Дуже прошу посприяти нашим спелеологам в цьому.

Я. Ісаєвич

32. Лист №4

Б.д., б.р.
м. Львів

Дорогий Влодку!

Висилаю Тобі книжку, а також деякі матеріали, які можна використати для рецензії. Я думаю, що можна було б дати одну рецензію на обидві книжки (якщо вони захочуть).

Міцно тисну руку!

(підпис)

33. Лист П. Толочка до В. Грабовецького

Толочко Петро Петрович – академік НАН України, віце-президент НАН України, доктор історичних наук, професор.

1994 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

У розбудові незалежної України важливого значення набуває використання духовного надбання українського народу. В цих умовах чільне місце займає вивчення нашого історичного минулого. Відновлення діяльності історичного Товариства Нестора літописця слугуватиме цій меті.

Організаційний комітет, створений при редакції часопису «Київська старовина», виступив з пропозицією про відновлення історичного Товариства Нестора літописця.

Запрошуємо Вас до співробітництва і пропонуємо створити первинну організацію при Вашій установі (вузі, факультеті, кафедрі і т.ін.) та направити представника на Установчу конференцію, яка відбудеться 20 грудня 1994 р. у м. Києві о 10 годині в залі засідань Інституту історії НАН України (вул. Грушевського, 4, шостий поверх).

П. П. Толочко,
академік НАН України,
віце-президент НАН України,
Голова організаційного комітету.

Листи П. Гопака до В. Грабовецького

Гопак Павло із Братислави, Словаччина – професор, дослідник з проблем словацько-українських історичних зв'язків.

34. Лист №1 (словацькою мовою)

6 листопада 1965 р.
м. Братислава

Милий Володимире!

Вже пройшло кілька тижнів. Але ми ще не одержали ніяких Ваших книжок. Наша центральна бібліотека на вул.Клеменсова, 27 одержала на початку жовтня декілька філологічних праць, але ні одної історичної. Ми були б дуже раді, якщо могли б побачити у нашому історичному журналі деякі Ваші книжки.

Я був з Ставровським. Його книжка ще не вийшла і мабуть не вийде раніше, ніж у другій половині 1966 р. Як я Тобі писав, вона повинна вийти на українській мові. Твої праці Ставровський знає. Я також був з проф. Мельхерчиком, котрий також казав, що Твої праці знає. Казав, якщо б у нас була якась конференція такого характеру, вони Тебе обов'язково повідомлять.

Інакше, горілки ми випили і всі її хвалили. Було у Вас, хлопці, дуже мило і приємно, – приємно від серця. Якщо б Ви були у нас, побачите, що не менш приємно буде і Вам у нас.

А я тепер закінчив одну статтю для міжнародного збірника на німецькій мові (50 стор.) і хотів би трохи відпочити, але знову треба готуватись до Бухаресту.

Щиро вітаю Юрка Сливку та всіх інших.

Твій (підпис).

35. Лист №2 (словацькою мовою)

5 січня 1966 р.
м. Братислава

Дорогий Володимире, повернувшись з Будапешту, я знайшов посилку книжок від Тебе. Спасибі за них. У нашому журналі «Історичний часопис» №2/1966 буде про ці праці інформація. Про Твоїх опришків вже писати не буду, бо я писав про книжку спеціальну статтю в «Історичному часопису» №4/1964, стор. 598-599. Я знаю, що я вислав 2 відбитки Божук Анні до Ужгорода, щоб вона один вислала Тобі і дивно, що Ти його не одержав. А тепер вже відбитків не маю. Я тоді не знав, де Ти живеш і працюєш.

Відносно бібліографії про опришків в Словаччині, особливо про Юрася Яношіка (Яношек) – це не є для мене легка справа, оскільки я працюю над ХІХ ст. Але я постараюсь це зробити. Думаю, що воно буде найкраще, якщо Тобі вишлю книжку Меліхерчика (є вона у Тебе?). Запитай його, які ще цікавлять праці, котрі він в своїй праці

не використовував. У книжці Меліхерчика, ймовірно, є також бібліографія. Також поговорю зі Ставровським і попрошу у нього відбитки його праць. Його дисертація ще не вийшла, чогось воно тягнеться уже 6 років, але є надія, що вийде в цьому році в українському перекладі у Пряшеві, де є українське видавництво. Тепер мені випадково прийшла на ум праця:

А. Гучава. Про цінність забійницьких (розбійницьких) дружин північно-східного слов'янства у кінці XV ст. – в збірнику «Історичні студії, II, Братислава. – Слов'янська академія від 1956, стор.181-215.

Там найдеш і відносини з Галичиною і дані з Закарпаття, а в замітках деяку бібліографію та документи. Я запитаю професора Гучаву, чи у нього випадково не буде відбиток цієї статті. Як буде, вишлю.

А я собі працюю і працюю. Тепер багато святкували, так що якимось перехід на нормальний темп ніяк не йде. Тепер опрацьовую матеріали з Відня і чекаю матеріал з Будапешту. Навесні ще поїду у Будапешт на 3 тижні, а потім у нас буде симпозіум в Бухаресті – один тиждень. Від нас з інституту туди їдуть двоє. Не знаю, як вийдуть справи у майбутньому році. Якщо не поїду на стажування в Румунію (2-3 місяці), то спробую поїхати в західноукраїнські архіви і в архів морської торгівлі в Ленінграді, де хочу шукати торгівельні відносини зі Словаччиною в XIX ст. потім вип'ємо горілки, але без перцю.

А ще одне. Чи працює хтось у Вас над проблематикою дуалізму як політичного питання. У нас буде в майбутньому році конференція – 100 років від часу виникнення дуалізму. В оргкомітеті цієї конференції є і я. На конференцію хочемо закликати також науковців із-за кордону, також з Ужгорода. Особливо буде проблематика з території колишньої Угорщини.

Насамкінець, вибач за мою погану українську мову. Як поїду до Вас, то трохи потренуюсь.

Щиро вітаю.

Твій Павло.

P.S. щиро здоровлю і споминаю Юрка Сливку.

36. Лист №3
(словацькою мовою)

5 лютого 1966р.

м. Братислава

Милий Володимире.

Ти мабуть одержав книжку проф. Меліхерчика – Яношік. Я йому дав Твою книжку про селянський рух. Книжку Меліхерчика я вислав через нашу бібліотеку прямо на Твоє ім'я. Проф. Меліхерчик казав, що був би радий до Вас поїхати на тиждень-два у рамках обміну: він би платив комусь від Вас перебування у нас, а йому хтось із Вас. Правда, не казав, коли. Якби Ти йому хотів написати, пиши прямо на кафедру етнографії (кафедра народознавства) філософського факультету університету ім.Коменського (Братислава, Шафарика, 12).

Тепер я готуюсь на 3 тижні поїхати у Будапешт. Мені вже треба було їхати, але народився у мене другий син – Володимир – так що трохи затримався.

Щиро здоровлю.

Павло.

P.S. Ти одержав мого листа ще перед цим місяцем?

37. Лист №4

18 липня 1966р.

м. Братислава

Шановний Володимире.

Твої книжки я одержав ще раніше і віддав їх, кому вони належать. Жаль, професора Меліхерчика як раз перед тим ми похоронили. Він помер от розрива серця. Книжку я віддав його дружині.

На Твою книжку напишу рецензію в етнографічний журнал «Slovensky náukorís», котра вийде мабуть до кінця року. Крім того, ще напишу в наш історичний часопис. Якщо Тобі треба рецензію раніше, то можу вислати копію машинопису.

Вибач, що я Тобі раніше не писав. Я був на науковій конференції в Польщі, де приготував реферат. Також робив реферат в Румунію, але конференція, котра мала бути кінцем травня, буде тільки в осені. А найгірше, що у мене дуже захворіла дружина після родов (другий син Володимир) так, що повинна була іти на операцію серця. Тепер вона вже вдома, но ще поїде в курорт.

З привітом Павло.

38. Лист №5

9 грудня 1966 р.
м. Будапешт

Милий Володимире!

Довго я Тобі не писав. У мене сей рік був дуже поганий. В лютому місяці, коли я був працював, умерла в мене мама. У нас родився другий син – Володимир, після чого дружина шла на операцію серця. Потім комплікації, двоє дітей і т.д. – не буду про це писати. Етнографічний журнал в Братиславі чекає від мене рецензію 5-6 стор. на Твої обидві роботи про опришків. Я до тепер не міг нічого писати. Крім того я не можу найти Твоїї першої роботи про опришків. Може я її позичив Меліхерчикові, а він вмер. Ще буду її шукати. Скоро вже їду до дому. З побажаннями доброго здоров'я.

Павло

P.S. От Ваших хлопців я одержав якісь книжки. Спасибі.

39. Поштова картка №1

Б.д., б.р.
м. Будапешт

Багато щастя, здоров'я і трудових успіхів в Новому році бажає Вам П. Гопак

P. S. Я тепер працюю в Будапешті. Крім іншого я тут знайшов гарні матеріали про відносини львівських та закарпатських українців, а також про Драгоманова (напр., його листа із Женеви р. 1877). Може цей матеріал буде опублікований.

40. Поштова картка №2

Б.д., б.р.
м. Катовіце (?)

Привіт із Катовіце (?) посилає Павло.

P.S. Тут працюю в архіві. Ще поїду в Краків та Варшаву. Книжку від Ісаєвича одержав. Напишу замітку.

Привіт всім. Павло.

41. Лист дружини Г. Гопака до В. Грабовецького

21 березня 1968 р.

м. Братислава

Уважаемый тов. Грабовецкий.

Отвечаю на Ваше письмо, которое Вы написали моему мужу. Павел сейчас находится в Германской федеративной республике, он там уже полгода и вернется только в сентябре. Моментально он, как мне писал, разъезжает по архивам и собирает материал. К сожалению, у меня сейчас нет возможности выслать ему Ваш автореферат. В таком положении я считаю своей обязанностью сообщить Вам все это.

С уважением S. Naráková.

Листи В. Грабовецького до Г. Гопака

42. Лист №1

24 листопада 1965 р.

м. Львів

Любий Павле!

Від щирого серця дякую Тобі за вашого дружнього листа. Приємно, що наша українська горілка знайшла поклонників в Братиславі серед Ваших друзів.

Коли будеш в Бухаресті поцікався як там опрацьовують питання гайдуцького руху XVI-XIX ст., можливо віднайнеш якісь книги. Побратимів Олекси Довбуша судили в Сиготі (1742-1744 рр.) і напевно в Сиготському архіві є судові протоколи і взагалі багато матеріалів з історії Закарпаття. Поцікався цим питанням, як буде можливість.

На Ваше прохання ми зібрали, що в нас було в Інституті 11 примірників праць наших співробітників і надсилаю в бібліотеку Вашого Інституту.

(підпис)

43. Лист №2

Б.д., б.р.

м. Львів

Дорогий Павле!

Щиро дякую за лист. На жаль лист прийшов тоді, коли я знаходився у відрядженню і не зміг своєчасно відписати.

Дуже мені приємно, що наша українська горілка подобалася Вашим друзям. Цікаво, що мої праці знають Меліхерчик і Ставровський, яких дуже поважаю і мрію познайомитися ближче з ними. Бажаю дуже отримати від них матеріали про словацьке збійництво. Я висилаю їм свої праці.

Всі ми бажаємо Вашим науковим успіхам.

Будемо висилати обіцяну нашу опубліковану літературу. Зараз я вишлю Вам ті історичні праці, написані нашими працівниками, які вдалося розшукати.

Любий Павле! Постарайся прислати мені бібліографію опублікованих праць у Чехословаччині про збійників, гайдуків (особливо Яношика), а по можливості опубліковані праці, бо це буде велика подяка...

Наші хлопці передають Вам привіт і творчих успіхів. Окремий привіт передає Юрко Сливка.

Чи отримали мій лист.

(підпис)

44. Лист О. Курила до В. Грабовецького

Курило Олександр – професор (з Кракова) Ягайлонського університету, син Теофіла Курила, що писав про збійництво.

7 травня 1985 року
м. Краків

Вельмишановний Пане Професор!

Пише до Вас Олександр Курило, син Теофіла Курило – автора історичних заміток про збійництво на Лемківщині.

Вашу й мою працю про збійництво зацікавило людей у Кракові. Думаю, що на початок вже дуже зроблено на ту тему. Оскільки Пан Професор хотів би написати статтю до Українського Календаря на рік 1987 р. на тему опришків, то я можу поговорити з головним редактором п. Мир. А. Середняцьким з Варшави.

Пані пересилає Вам відбитки праць і пересилає свого листа, хоче нав'язати науковий контакт. Це, як говорять в Польщі, «порядна фірма».

Оскільки Шановий Пан Професор немає нашого календаря на рік 1986, то прошу написати, негайно вишлю.

Щиро здоровлю, з великою шаною
Олександр Курило.

Листи О. Компан до В. Грабовецького

Компан Олена Станіславівна (1916 р.н.) – доктор історичних наук, з 1956 р. старший науковий співробітник Інституту історії АН УРСР.

45. Лист №1

2 березня 1964 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

Вибачте будь-ласка за затримку із відповіддю. Навіть і не виправдовуючи, бо розумію, що погано вчинила. Я одержала обидва Ваші листи, але мені чомусь здалося, що я відповіла на перший і подякувала за рецензію. Тепер бачу, що у мене вже не все в порядку з пам'яттю, очевидно, склероз. Ну, як би там не було, але прийміть від мене якнайщирішу подяку. Ніколи не забуду Вашого доброго ставлення до мене. Захист, можливо, і не відбудеться, бо все залежить зараз від того, як до моєї книги поставиться комісія, яка у нас зараз працює. Вони уже висловили незадоволення тим, що занадто багато докторських захищається і вгледіли в цьому якийсь кримінал. Та одержати ступінь доктора не є для мене абсолютно необхідним. Значно гірше буде, коли нас знову почнуть скорочувати і на цей раз в масових розмірах. Одного хочу: мати можливість займатися любимою роботою.

Володимир Васильович, не думайте про мене погано. Мені соромно за мою забудькуватість. Може колись і я в нагоді Вам стану.

Бувайте здорові, вітайте всіх товаришів, окреме сердечне привітання Івану Петровичу. О. Компан.

46. Лист №2

5 травня 1968 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

Ваша доповідь «Гайдамацький рух і опришківство» включена в програму виїзної сесії в Умані 17 травня. 14/V буде одноденне

засідання в Києві, а 16-17 в Умані. Отже, запрошую Вас на сесію. Якщо не зможете бути в Києві, то приїздіть в Умань. Там будуть замовлені місця в готелі. Обов'язково напишете Ваш виступ. Обсяг не більше 15-17 сторінок. Ми відразу будемо готувати до друку збірник доповідей. Дуже Вас прошу прислати мені днями хоч би тези. Я забула написати Вам про це і сьогодні мала неприємність з цього приводу. Всього Вам доброго, готуйтеся до сесії!

О. Компан.

47. Поштова картка

Б.д., б.р.
м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович! З Новим роком Вас! Хай буде він щасливим для Вас і Вашої родини. З приємністю згадую нашу місію у Луцьку. Я там довідалась, що Грабовецький не тільки справжній вчений, але і дотепна, весела людина. Будьте ж завжди таким і хай щастя посміхається Вам! Олена Компан.

48. Лист №3

Б.д., б.р.
м. Київ

Шановний Володимир Васильович!

Вибачте ради бога, що знову турбую Вас. Але на цей раз за дорученням товаришів. Просимо Вас, а якщо у Вас немає часу, то Я. Ісаєвича (я загубила його адресу) розшукати для 1-го тому «Історії УРСР» знімок першого будинку львівського університету, того, в якому вчився ще І. Франко. Може у Вас знайдеться фото, або якийсь малюнок університету. Бажано розміром 13×18 і в 3-х примірниках. Можливо у когось з товаришів такий знімок є. Просимо товаришів зробити це якнайскоріше. Я ж прошу не сердитись на мене і вибачити. Завжди готова в разі потреби стати і Вам на допомогу.

З повагою О. Компан.

Листи В. Голобуцького до В. Грабовецького

Голобуцький Володимир Олексійович (1903 р.н.) – доктор історичних наук, професор, працював в Інституті історії АН УРСР з

1948 р., з 1961 р. – професор Київського інституту народного господарства.

49. Лист №1

17 серпня 1977 р.
м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Сердечно дякую за все – за дружні почуття й послугу.

У своєму листі Ви пишете, зокрема, про свою роботу, подану кілька років тому в редакцію 1-ї книги 1-го тому багатотомної «Історії Укр. РСР». Скажу Вам відверто: зараз уже нічого не можна зробити, бо рукопис у видавництві і готується до друку. До цього питання можна вернутися через рік, у середині 1978 р., коли буде готуватися російський переклад (з відповідними, зрозуміло, доповненнями, виправленнями й ін.). Тоді Ви можете розраховувати на мою повну підтримку.

Як Ви живете й працюєте на Новому місці, чи вдоволені переїздом?

Прийміть мій щирий привіт й побажання доброго здоров'я, творчих успіхів і щастя. Ваш В. Голобуцький.

50. Лист №2

10 вересня 1983 р.
м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Сьогодні повернувся з дачі і поспішаю відповісти на вашу дружню телеграму. Сердечно дякую за те, що не забуваєте мене.

Як Ваше здоров'я? Радий за Вас, за Ваші творчі успіхи.

Бажаю Вам, дорогий друже, бути завжди здоровим, енергійним, доброзичливим, веселим, тобто таким, яким я Вас знаю.

Як здоров'я і успіхи Вашого сина?

Чекаю Ваших нових праць. Одну з останніх недавно прочитав.

З Великою приємністю і радістю за Вас

Ваш (підпис).

51. Лист №3

16 серпня 1984 р.
м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Одержав Вашого листа. Не знаю як і дякувати Вам за клопоти, за дружню послугу. Одночасно прошу пробачити мене за те, що тільки сьогодні спромігся відповісти і запакувати другий примірник «Оповідань». Через кілька днів ви одержите заказну бандероль. Мені дуже прикро, що я так запізнився з висилкою. Справа в тім, що я і Галина Олександрівна на дачі, а Ніна тільки сьогодні повернулася з відпустки. До того ж в нашій квартирі ми все зв'язали, бо дожидаємо ремонту, із-за такого розгартіяшу довго не могли знайти моїх оповідань.

Якщо вони сподобаються Вам і редакції, то я розшукаю ще дві або три розповіді і надішлю Вам.

Як почуваете себе взагалі і чи перестала боліти рука?

Прийміть наші найкращі побажання, передусім доброго здоров'я і успіхів.

Завжди Ваш (підпис)

52. Лист №4

24 жовтня 1984р.

м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу, як Ви живете, чи в доброму здоров'ї? Хочу запитати Вас про мої справи. Якщо будуть критичні зауваження, то прошу Вас сказати від мого імені, що прийму їх і постараюся поліпшити текст. Я і сам хотів дещо удосконалити, але не мав на це часу. Буду дуже радий, якщо Ви напишете мені бодай декілька слів.

Бажаю Вам доброго здоров'я і успіхів. Сердечний привіт від Галини Олександрівни і Ніни.

Завжди згадуємо Вас добрим словом. Ваш (підпис).

53. Поштова картка

28 грудня 1986 р.

м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Сердечне вітаю Вас і Вашу родину з Новим роком, бажаю найкращого здоров'я, успіхів в усіх справах і щастя.

Був би радий одержати від Вас вісті, а ще краще зустрітися з Вами у нас у Києві. Дякую Вам за дружні клопоти. Галина Олександрівна і Ніна вітають Вас.

Завжди Ваш (підпис).

Листи В. Грабовецького до В. Голобуцького

54. Лист №1

початок 60-х рр. ХХ ст.

м. Львів

Дорогий Володимире Олексійовичу!

Дуже давно ми з Вами зустрічалися. Ви обіцяли осінню загостити до нас у старовинний Львів, зустрітися із своїми учнями та покуштувати свіжої капусти, огірків і головно побачити нашу Львівську золоту осінь. Якщо у Вас буде можливість, не забувайте про це і навідайтесь.

Ваші поради відносно моєї хвороби дали позитивні результати, я себе краще почуваю, хоч зовсім поки що не вилікувався.

Мені стало відомо, що держполітвидав запланував з 1963 р. видавати бібліотечку з історії України, а Ви являєтесь загальним редактором. Дуже нам приємно.

Дорогий Володимире Олексійовичу, дуже прошу Вас не забудьте про мене, запропонуйте мені щось з історії західноукраїнських земель. У мене є багато тем, а особливо з історії опришків. Наприклад, цікава була б брошура «Опришки – лицарі гір» і т.д. Якщо це можливо, то ще раз прошу повідомте мене про це листом.

З найкращими побажаннями

В. Грабовецький

P. S. Дуже прошу повідомити мене про можливість моєї участі в запланованій серії.

55. Лист №2

Б.д, б.р.

м. Львів

Вельмишановний Володимире Олексійовичу!

Вибачаюся, що не зміг своєчасно відповісти на Вашого листа, в якому ви пропонуєте для підготовлюваного на російській мові

видання 2 частини I тому «История Украинской ССР: очерк об антивоенном (?) движении на западно-украинских землях (Галиция, Буковина, Закарпатье) во второй половине XVI – первой половине XVII вв.». Объем 0,6 авт. л.

Я лежав в лікарні і тільки недавно виписався. Я згоден підготувати даний текст до кінця березня 1979 р.

Перед тим мені був надісланий лист за підписом заст. директора Інституту історії АН УРСР П. С. Соханя з пропозицією написати текст для другої частини I тому гл.VII, §2. «Антифеодалная борьба в Галиции, Буковине и Закарпатье в XV в.» (объем 0,5 авт. л.) до 1 квітня, який я згодний підготувати у вказаний строк.

Високошановний Володимир Олексійович, дякую за Ваше щире ставлення до мене і повідомте мене, чи буде якась гарантія, що підготовлені матеріали увійдуть до цього видання, оскільки колись я готував їх до першого видання і вони невідомо мені з яких причин не були опубліковані за моїм авторством.

З глибокою пошаною до Вас (підпис).

Листи О. Гуржія до В. Грабовецького

Гуржій Олександр Іванович – доктор історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України.

56. Лист №1

6 вересня 1984 р.
м. Київ

Добрий день, шановний Володимир Васильович!

Вибачте мене, що турбую Вас такою справою: зараз «Наукова думка» збирає тираж на збірник статей «Історія та історіографія України», де Ви є одним з авторів. Збільшення тиражу, як Ви самі розумієте, надає популярності книзі. А це бажано зробити, бо видавництво підготувало анотацію вкрай погано. Навіть не вказано, що книжка спеціально присвячена 70-річчю від дня народження І. О. Гуржія, що в ній буде вміщена велика стаття про його життя і

науковий доробок. Можливо бібліотека або хтось із співробітників у Вашому інституті також зацікавиться цим збірником.

Вибачте за цю турботу. Бажаю Вам міцного здоров'я та всього найкращого.

Ваш Олександр Гуржій.

57. Поштова картка №1

травень 1985 р.

м. Київ

Щиро вітаю Вас з святом 1-го Травня та 40-річчя Перемоги. Від душі бажаю Вам міцного здоров'я, великого щастя, всього найкращого.

P.S. Користуючись нашою з Вами попередньою домовленістю, надсилаю кілька замовлень на свою монографію. Можливо, хтось із викладачів чи студентів зацікавиться нею.

Чи одержали ви 5 примірників книги «Історія та історіографія України»? як сподобалась книга? Всього доброго. О. Гуржій.

58. Поштова картка №2

30 грудня 1998р.

м. Київ

Дорогий Володимир Васильович!

Палко вітаю Вас і Ваших рідних з Новим 1999 р.! Бажаю міцного здоров'я, наснаги опришка, щастя і всього найкращого. Завжди пам'ятаю Ваше добре ставлення і увагу.

З київським привітом Ол. Гуржій.

59. Лист №2

16 квітня 1999 р.

м. Київ

Шановний і дорогий Володимир Васильович!

Щось вже давно не отримував від Вас ніяких звісток! Чи отримали Ви від мене книжку «Гетьман І. Скоропадський». Чекаю незабаром виходу своєї нової книги про Гетьманську Україну (кінець XVII – кінець XVIII ст.). Що нового в житті й на творчій ниві у Вас? Чи не збираєтесь Ви відвідати Київ?

У мене до Вас велике прохання – чи не змогли б Ви написати 2-3 сторінки «Відзиву» на мій автореферат докторської дисертації? Бажано зробити 1-2 зауваження. Число можна не ставити. Захист має відбутися, коли нічого не завадить, 28 травня.

Наперед вдячний. З найкращими побажаннями
Ваш Ол. Гуржій.

60. Лист №3

24 травня 1999р.
м. Київ

Добрий день, дорогий Володимир Васильовичу!

Щиро вдячний за наукову підтримку і надісланий Вами відгук на автореферат моєї докторської дисертації. Одержав його я своєчасно! Використаю під час захисту 28 травня.

Моєї матері – Марії Іванівни не стало майже три роки тому. Зараз ми живемо втрьох: я, моя дружина Оксана і дочка Іванка (їй нині 14 років).

Надсилаю свою книгу про гетьмана І. Скоропадського, щоб Ви мали майже повну уяву щодо моєї дисертації.

Бажаю Вам міцного здоров'я, нових творчих злетів і всього доброго.

З київським привітом Ол. Гуржій.

Листи О. Апанович до В. Грабовецького

Апанович Олена Михайлівна – історик козацтва, кандидат історичних наук, доцент Київського національного університету ім. Т.Шевченка.

61. Лист №1

Київ
27 апреля 1961 г.

Дорогой Владимир Васильевич!

Как всегда мне было очень приятно получить Ваши письма, хотя в них, особенно в первом, пишется о грустных делах. Мне стало очень больно за Вас, но в тоже время я очень удивилась, что личная

неустроенность могла Вас довести до таких отчаянных мыслей. У Вас такое блестящее будущее, ваша научная карьера (в хорошем смысле слова) все время развивается на таком подъеме, Вы имеете возможность создавать и печатать труды, стать широкоизвестным человеком и создать обеспеченную, интересную, полноценную жизнь Богданчику и все это уничтожить ради ничтожной женщины, живущей в атмосфере обмана, какой-то двойной жизни.

Я не знаю подробностей и деталей развивающихся сейчас событий у Вас. Знаю только одно, что Вам нужно сделать большое нравственное усилие и вырваться из этого порочного круга. У меня впечатление, что вы продолжаете еще ее любить и поэтому не можете оставить ее. Но нужно быть мужчиной. Нельзя, чтоб Вас втаптывали в грязь. Когда-то нужно один раз перестрадать, чем мучится так долго. Ведь люди по несколько раз женятся, считая, что произошла ошибка, а в следующий раз будет более счастливый случай. А Вы, уже давно сознавая, что Вы ошиблись, тянете на себе груз этой ошибки и терзаетесь. Надо кончать резко и безоглядно. Это трудно, придется расстаться с привычками, отказаться от некоторых удобств и устоявшихся традиций; но – революция требует жертв, в том числе и домашняя революция. А ситуация, которая сложилась у Вас, не может найти компромиссного решения, о чем свидетельствуют даже последние годы. Нужна логика!

Вы простите, что я так навязчива со своими советами, но я считаю Вас своим другом, я не могу не вмешаться.

Отвечаю Вам с запозданием, т. к. первое письмо попало ко мне в руки только 16 августа, когда я прилетела в Киев. В этом письме Вы писали, что собираетесь вскорости приехать. Я и ждала Вас лично, не надеясь, что письмо успеет Вас застать. Из второго письма я узнала, что Вы задерживаетесь, но тоже своевременно ответить не смогла, т. к. Сережкин садик на ремонте (до 5-го сентября) и я опять кручусь как белка в колесе, особенно с 21 августа, когда вышла на работу. Приезжаю, расписываюсь и сижу потом дома, бегаю по магазинам, готовлю, кормлю Сережку и т.д. Так что даже не знала, что там, в институте делается. Прошлые события, которые происходили летом, я узнала из рассказов (борьба Леся за свое заведование), но об этом расскажу лично. Ведь Вы же думаете приехать в начале августа? Тогда же расскажу и подробности о своем отпуске, кратко скажу

только, что, в общем, было неплохо, чувствую, что мы с Сережкой отдохнули и хорошо загорели.

Книгу я купила по приезду, еще экземпляры не получила. Знаете, испытала легкое разочарование. Вложила столько усилий, а книга получилась небольшой, особенно на фоне Голобуцкого. Но все же – это хорошо, что, наконец, вышла. Я Вам буду чрезмерно благодарна, если Вы добьетесь помещения рецензии. В каком номере редакция обещала напечатать Вашу рецензию?

Что касается моего приезда во Львов, то он откладывается на зиму, т. к. мне сообщили из Москвы, чтоб я готовилась к командировке в Польшу в октябре или ноябре месяце.

Федор Павлович в отпуске. Завтра думаю выбраться в город вместе с Сережкой, чтобы получить разрешения «работать» дома, пока Сережкин садик откроется. Зайду в издательство и узнаю о Вашей работе. Думаю, что в связи со съездом задерживается ряд работ, и потом мне известно, что лимиты бумаги исчерпаны на этот год.

Владимир Васильевич, Вы работали в Станиславском архиве, разве там есть материалы XVII-XVIII вв.? Это мне очень интересно знать.

Почему Вы не зашли попрощаться перед отъездом из Киева? А насчет «кавалера» Вы правы. Я отношусь к нему отрицательно и Милочева также. Она, между прочим, в августе отдыхала в Крыму, сейчас вернулась в Сталино. Сделали ли Богданчику операцию? Написали ли рецензию на заявление университета?

Пишите.

Приветствую Вас. Е. А.

62. Лист №2

Б.д., б.р.
м. Київ

Дорогой Владимир Васильевич!

Отвечаю, как всегда, с большим опозданием. Но все же по русской пословице – «лучше поздно, чем никогда». Я благодарю Вас за выписки. Со своей стороны хотела Вам помочь в отношении Семена Высочана. Выписку я не нашла, к сожалению. Но нашла архивную ссылку: ЦГАДА, ф. Разрядный приказ Белгородский стол,

стяб.539, л.154. Это к тексту о том, что «на допомогу запоріжцям Брюховецький послав козаків на чолі з Семеном Височаном» (это в начале 1664 г.). Потом встретила сообщение о присяге русскому царю в 60-х гг. XVII в. Семена Височана с полком в Актах Юго-Западной России, т.V, стр.248, правый столбец. И, вообще, я Вам советую просмотреть именные указатели к томам Юго-Западных Актов ЮЗР, которые их имеют. Особенно подробное письмо я Вам писать не буду, т. к. Федосий Иванович сказал, что Вы вскорости приедете в Киев на утверждение, тогда мы поговорим и об уходе Компанийца и об других институтских делах.

Я, наконец, получила верстку, держу ее уже больше месяца, воспользовавшись тем, что мой редактор Вайнштейн болел более 10 дней. Большая волокита и неурядица с ссылками.

Сережка сочиняет стихи, все время стремится к словам подобрать рифмы. Сейчас немножко приболел гриппом, не ходит в садик. Наша поездка во Львов сейчас не состоится, так как я должна до Львова отработать Киевский архив, а с защитой брата я была занята 10 дней, а теперь – верстка. Я только с 1-го апреля приступлю к архиву в Киеве, в 20-х числах мая планирую выезд в Ялту в отпуск. У меня с 15 июня путевка в дом отдыха матери и ребенка «Химик». Так я хочу свой второй месяц отпуска провести тоже в Ялте и в не жаркий месяц, когда там нет слишком большого наплыва отдыхающих. Поэтому, если все сложится так, как хочется, то Вы сможете с Богданчиком приехать в августе – второй половине июля в Киев, я уже вернусь. А я с Сережкой приеду во Львов в сентябре. Кажется и все новости. Пишите, приезжайте.

Ел. Апанович.

63. Лист №3

Б.д., б.р.
м. Київ

Глубокоуважаемый Владимир Васильевич!

Написала Вам письмо на главпочту, до востребования, поскольку Вы в отпуске. Но вдруг Вы переменили свои планы и работаете, тогда ведь на почту Вы можете не зайти. Поэтому сообщаю, что Вам следует пойти на почту (главпочтамт). Вас там ждет письмо. А,

может быть, Вы, вообще, уехали, так что не знаю получите ли Вы мои письма своевременно.

Я с 19 июля по 12 августа в командировке в Москве и Ленинграде. Ваше письмо получила уже перед выездом на вокзал, так что Ваши просьбы выполняю по возвращении в Киев.

Приветствую и желаю Вам прежде всего и больше всего здоровья.

Елена Апанович.

64. Лист Оргкомітету до В. В. Грабовецького з нагоди вшанування Миколи Мушинки

Мушинка Микола – доктор філологічних наук, професор університету ім. Шафарика у Пряшеві (Словаччина).

15 жовтня 1995 року
м. Ужгород

Вельмишановному панові Грабовецькому Володимирові

1996 року минає 60 років од дня народження Миколі Мушинці, одному з найбільш плідних дослідників на ниві української науки. Численні публікації з питань історії, літературознавства, народознавства, краєзнавства, фольклору, ґрунтовні монографічні праці про життя та творчість В. Гнатюка, В. Січинського, Н. Лещишака, С. Дністрянського, С. Ключурака, багатьох інших визначних діячів української культури – все це промовистий внесок доктора філології Миколи Мушинки в літопис особливо чільних надбань українознавства упродовж 70-90-х років.

Українська асоціація «Світ культури» планує видати збірник статей для достойного вшанування д-ра Миколи Мушинки під знаком вдячності видатному вченому за його невтомні труди, а також у пов'язі з 30-літтям наукової праці та 60-річним ювілеєм викладача університету ім. Шафарика у Пряшеві, Українського вільного університету в Мюнхені, дійсного члена Наукового товариства імені Шевченка та голови Асоціації українців Словаччини.

Оргкомітет має за честь запросити взяти участь у підготовці збірника на пошану Ювіляра й надіслати дослідницьку статтю, що досі не друкувалася (обсяг – до 10 сторінок машинописного тексту, через два інтервали, мова – материнська, або ж за волею кожного

автора), у двох примірниках – до першого лютого 1996 року. Збірник передбачається опублікувати наприкінці вказаного року, власне, знаменного для високодостойного Ювіляра. Ласкаво просимо повідомити про Вашу згоду взяти участь у «Ювілейному збірнику на пошану д-ру Миколі Мушинці» до двадцятого грудня 1995 року на адресу:

Україна
294017 – Ужгород,
провулок Університетський 6/40
Проф. Миколі Зимомрі

За редакційну колегію Збірника: проф. Микола Зимомря, проф. Володимир Задорожний, проф. Василь Гомоннай.

Листи М. Ковальського до В. Грабовецького

Ковальський Микола Павлович (1929 р.н.) – доктор історичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедру історіографії та джерелознавства Дніпропетровського державного університету.

65. Лист №1

6 лютого 1968 р.
м. Дніпропетровськ

В. Шановний Володимир Васильович!

Надсилаю Тобі 2 примірники проекту відзиву. Прошу негайно подивитись. Мені треба знати Твою думку, Влодьо, про 2 недоліки. Я не знаю, можливо дуже гостро написано? Товариші на кафедрі казали, що недоліки, зазначені, невеликі, але все ж я, по дружбі, щоб Ти задалегідь цей відзив прочитав. Зроби корективи і негайно вишли мені один виправлений примірник. Я хотів би, щоб все було добре для Тебе. Всі Твої корективи я внесу в остаточний текст. Очевидно, що треба буде зробити теж ще і остаточну правку.

Прошу Тебе дуже внеси всі, які вважаєш, доповнення і зміни. Після цього лише я дам текст на підпис завідувачому. З нетерпінням буду чекати відповіді від Тебе.

Я дуже вдячний Тобі за подарунок книг з автографом, книги проф. Пройді я передав. Величезне спасибі за журнали. Велика подяка.

Моя сім'я одержала величезну насолоду від ансамблю «Черемош». Ми двічі його слухали всією сім'єю. Познайомилися з Твоєю симпатичною донькою, але на наше запрошення вона до нас не завітала. Ми дуже раді б бачити її у нас.

Виступ ансамблю «Черемош» був великою подією в культурному житті. Залишилось у нас неповторне, чудове враження, милий серцю Львів знов повстав в нашій з Любою уяві.

Дуже приємно було познайомитись з А. М. Максим'юком, він ентузіаст справи, сердечна, мила людина.

Отже, Володьо, чекаю від Тебе листа з корективами. Коли одержу, зразу вишлю Тобі новий варіант відзиву. А дисертацію в Київ надішлю особисто.

Сердечні вітання від мене, Люби і всієї нашої родини. Бажаю успіхів!

З сердечним привітом Микола.

Вітання Твоїй сім'ї, дружині. Хай всі будуть здорові і щасливі.

P.S. Відносно моєї теми, думаю все ж зосередитись на «зв'язках». При першій можливості поїду в Київ, коли Ти там будеш.

(підпис)

P.S. Очевидно, що наше листування щодо відзиву залишається конфіденціальним і не підлягає розмноженню.

(підпис)

66. Лист №2

21 лютого 1968 р.
м. Дніпропетровськ

Дорогий друже Володимире.

Текст нової рецензії Тобі післав, але не написав окремого листа, бо був хворий, а послала рецензію Тобі моя дружина. Лише через 2 дні прийшов від Тебе текст. Думаю, що все буде гаразд.

При підготовці до захисту, на мій погляд, Тобі треба звернути увагу на питання, який вплив мав рух опришків на різних стадіях в соціальному (а може економічному) розвитку Галицької і інших земель. Справа в тому, що у Тебе в дисертації двічі говориться (у

вступі на 1 сторінці і в кінці IV розділу), що селянські, антифеодальні виступи розхитували феодальну формацію, або феодалізм.

Це дуже «слизьке» положення. Дійсно, в часи до 1956 р. (період «культу») на основі «Короткого курсу історії ВКП(б)» ця теза була генералізована для всіх селянських повстань, тоді ж виникло логічне питання чому ж феодалізм дедалі зміцнювався, зміцнювалась феодальна держава? В сучасній історіографії до такої тези ставляться дуже обережно. На мій погляд, треба говорити не про «розхитування», а які в кожному конкретному випадку руху мав він наслідки, як реагувала феодальна влада (не лише каральними засобами, але і законодавством, певні поступки і кому саме і т.д.). Цікаво як реагували окремі феодалі, що змінювалось у господарстві? Отже, які були посередні і безпосередні результати цих селянських заворушень, виступів і т.д. Це дуже важлива проблема і до відповіді на неї (може не повністю – залежить від матеріалу), на мою думку, треба бути готовим, маючи конкретний галицький матеріал. В дисертації це питання не повністю висвітлене.

Ось така моя Тобі, Володимире, дружня порада. А в цілому на роботу, дуже цінну, я виклав в відзиві. Цей відзив прошу залишити собі на пам'ять. У Київ (Лаврову) я послав дисертацію і 2 примірники відзиву. Копію залишили на кафедрі.

Посилаю газету з рецензією на виступи «Черемошу». Прошу її передати нашому спільному знайомому, що приїздив у Львів – Антону Михайловичу, директору університетського клубу.

З сердечним привітом. (підпис)

67. Лист №3

29 лютого 1968р.
м. Дніпропетровськ

В. Шановний Володимире!

Сьогодні був в нашій університетській бібліотеці, де є стаття про ансамбль «Черемош». Посилаю її Тобі на wspomин про Дніпропетровськ.

Хвилююсь, що не написав, чи одержав новий варіант (удосконалений і доповнений) рецензії або відзиву. Я послав вже її давно, але не знаю, яке Твоє враження. Дисертацію і два примірники відзиву надішлеш на каф. історії УРСР проф. Лаврову в Київ.

Бажаю успіхів і щастя.
З привітом від нашої сім'ї. (підпис)

68. Поштова картка №1

15 червня 1975 р.
м. Дніпропетровськ

Дорогий і вельмишановний Володимир Васильович!

Сердечно дякую за Ваш лист, відзив і хороші слова в адрес моєї скромної праці. 12 червня відбулась Велика вчена Рада університету, на якій одногосно (теж таємним голосуванням) (30 – «за», проти – «немає») за присвоєння Н. Ф. Кучернюку вченої степені кандидата історичних наук. Отже, з радістю можеш це повідомити.

Міцно тисну руку
(підпис)

69. Поштова картка №2

17 грудня 1975р.
м. Дніпропетровськ

Дорогий Володю!

Щиро вітаю Тебе з наступаючим Новим 1976 роком. Зичу від усієї душі найкращі вітання, побажання – міцного здоров'я, щастя, успіхів на славу української радянської історіографії. Як у тебе справи? Чекаю вістки з ВАК про М. Ф. Кучернюка, мого аспіранта, що захистився в березні 1975 р.

Часто тебе згадую, а на wspomин шлю новий наш збірник. Напиши кілька слів: чи одержав гроші за опонування і командировочні?

Міцно тисну руку.
(підпис)

70. Поштова картка №3

грудень 1980 р.
м. Дніпропетровськ

Дорогий Влодю!

Сердечні вітання Тобі з Новим 1981 роком! Хай він буде добрим роком у Твоєму житті – щастя, здоров'я, успіхів Тобі. Що це з Тобою

зробилось, що Ти постійно хворієш. Колись я ніколи не чув, щоб Ти хворів. Бажаю Тобі в 1981 р. вже не хворіти.

У мене все без змін. Обидві мої доньки вчаться в університеті – Таня на англ. філології, Іра – на історичному факультеті. Зараз я у відпустці, постараюсь довести до кондиції текст дисертації, щоб у цьому році подати її до захисту.

Привіт від мене Кучернюку М. Ф.

З найкращими побажаннями

(підпис)

P.S. 20/X-19/XI був в науковому відрядженні в Кракові і Варшаві, працював в архівах.

71. Поштова картка №4

15 січня 1982 р.
м. Дніпропетровськ

Дорогий мій товаришу і колего Влодю!

Сердечне дякую за теплі товариські привітання! Щиро вітаю Тебе з новим 1982 роком, бажаю великих творчих успіхів, щастя, здоров'я. Ти ж у нас в республіці унікальний доктор з історії України дружньої епохи нарівні з Ф.Н.Швидько і В.О.Голобуцьким. Хай все у Тебе буде добре. 4-10/1.82 я був у Львові, прийняв участь у габілітації Твоїєї землячки Анісії Макарівни Козій. Вона і її чоловік – чудові люди! Захистилась вона прекрасно і одноголосно.

(підпис)

72. Лист №4

11 жовтня 1982 р.
м. Дніпропетровськ

Дорогий Володимире Васильовичу!

З великою подякою і вдячністю за чудову Твою монографію! Це нове і відчутне свідчення, що Ти, Володимир Васильович надзвичайно творчо і інтенсивно працюєш! Вважаю, що цей твір-видання є визначна подія в науковій розвідці проблем вітчизняної історії і велика дань Прикарпаттю, Гуцульщині, яку Ти прославив у віках і написав першу наукову її історію.

Ще раз поздоровляю Тебе з цією видатною подією з Твоїєї творчої біографії. Як свідчення нашої скромної праці – наші збірники,

що періодично друкуються в нашому університеті, а з 1983 р. будемо видавати вже і міжвузівський збірник з питань вітчизняної історіографії і джерелознавства, редактором збірника затверджено мою кандидатуру.

З найкращими побажаннями і подякою за пам'ять
(підпис)

73. Поштова картка №5

12 травня 1990 р.
м. Дніпропетровськ

Дорогий і вельмишановний Володимире!

Щирі мої і моєї сім'ї Тобі вітання з травневими святами. Щастя, здоров'я, успіхів. Дякую за повідомлення. Мій хлопець приїде лише у червні. Він з Тобою сконтактується. Дякую наперед. Читали спецкурс вже в цьому році. Я не маю коли, бо 31.VI я на державних екзаменах.

(підпис)

74. Поштова картка №6

Б.д, б.р.
м. Дніпропетровськ

Дорогий і вельмишановний Володимир Васильович!

Сердечне дякую за відзиви! Все одержано! Їх надійшло... 30! Захист відбувся 23/XI і пройшов успішно, без негативних голосів. Атмосфера була дуже добра. Були на захисті обидві мої доньки, мої колишні аспіранти.

Обіймаю! Привіт!

(підпис)

75. Лист №7

1996 р.
м. Острого

Вельмишановний п. В.Грабовецький!

Острозький осередок Українського Історичного Товариства ім. М. Грушевського і Ректорат Острозького Вищого Колегіуму проводять у вересні 1996 року міжнародну наукову конференцію «Велика Волинь в науковій спадщині та громадській діяльності Михайла Грушевського», присвячену 130-річчю від дня народження

видатного українського вченого і державного діяча Михайла Грушевського.

В разі Вашої згоди взяти участь у конференції, просимо надіслати оргкомітету до 1 квітня 1996 р. назву вашого виступу і текст тез обсягом до 5 сторінок машинопису через 2 інтервали з наскрізною нумерацією посилань, вміщених після тексту.

Ваша участь в конференції сприятиме відродженню Острога як наукового центру України та посилення дослідницького інтересу до історії Волині.

Голова оргкомітету д-р історичних наук,
професор М. П. Ковальський.

76. Лист №8

1998 р.
м. Острог

Вельмишановний Володимир Васильович!

Оргкомітет по проведенню урочистостей з нагоди 70-річчя з дня народження Заслуженого діяча науки і техніки України, доктора історичних наук, професора Миколи Павловича Ковальського запрошує Вас прийняти участь у виданні збірника на пошану ювіляра, присвяченого близьким до його наукових зацікавлень проблемам: джерелознавству, археографії, історіографії України.

До 15 січня просимо надіслати статтю обсягом до 0,5 др. арк. за адресою: Атаманенко А. Є., каф. історії, Острозька Академія, вул. Семінарська, 2, м. Острог Рівненської обл., 265620.

77. Лист №9

6 грудня 1998 р.
м. Острог

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Звертається до Вас старший викладач Острозької Академії Віталій Яремчук. Як Вам вже, напевно, відомо, наш вуз в березні 1999 р. святкуватиме 70-річчя з дня народження Вашого однокурсника професора М. П. Ковальського. Я готую до друку в

збірнику на пошану ювіляра статтю «Студентські роки Миколи Ковальського». Хотів би попросити Вас написати невеличкі спогади про Ваші студентські роки, про самого Миколу Павловича – яким він Вам запам'ятався в часи навчання у Львівському університеті.

Заздалегідь вдячний.

З повагою В. Яремчук

78. Лист №10

28 жовтня 1999 р.

м. Острог

Дорогий і вельмишановний Володимир Васильович!

Маю добру нагоду надіслати Тобі свою нову книжечку і відбитки моїх статей 1998-1999 рр., що вийшли за цей час саме в Острозі.

Таким чином є привід для відновлення контактів і засвідчитись ще істотною працею в Академії.

До речі, ніхто з синів Миколи Феофановича Кучернюка на мій лист ні слова не відповіли, і я взагалі не знаю точну дату його кончини.

З щирими вітаннями.

(підпис)

Поштові картки В. Грабовецького до М. Ковальського

79. Поштова картка №1

Б.д., б.р.

м. Львів

Дорогий Микола Павлович!

Сердечно дякую за всі великі турботи по відзиву моєї дисертації. За це буду Тобі завжди вдячний. Відзив дуже добре підготовлений. Зауваження слухні. Можливо потрібно було розширити у відзиві другу частину і більше зупинитися на оцінці розділів, хоч у першій частині вони подані у лаконічному, але змістовному викладі. Ти дуже оперативно і скоро підготував відзив і вже обговорено на кафедрі, щиро дякую...

Дуже прошу цей примірник дисертації уважно запакувати, щоб по дорозі до Києва не був пошкоджений. Це дуже важливо. Радий, що

відсилати будеш особисто. І припильнуєш, щоб він не загубився. За витрати я розрахуюся. Миколо! Опришківське Тобі спасибі!

Про тему Твоїї дисертації вів розмову у нашому відділі. Тільки треба, щоб Ти залишався при старій своїй темі «зв'язках», але добре сформулювати, щоб не дублювати канд. дисертацію. Прошу Тебе скоріше вишли кілька проектів назви теми, тут ми будемо мізкувати. А потім, обов'язково виїдемо до Києва і там будемо добивати. Я прикладаю всі зусилля, щоб вийшло якнайкраще. Перекоаний, що все буде гаразд.

Глибокий уклін дружині Любі, матері і донечкам.

Щиро вдячний Володимир.

80. Поштова картка №2

Б.д., б.р.

м. Львів

Вельмишановний Миколо Павловичу! Насилаю завірений відзив. Відрядження і білети. Дуже прошу припильнуй, щоб мені вислали оплату на мою адресу. В. Грабовецький.

Листи І. Гуржія до В. Грабовецького

Гуржій Іван Олександрович (1915-1971) – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент АН УРСР, секретар Відділу економіки, історії, філософії та права АН УРСР, з 1969 р. – заступник директора і завідувач відділом історіографії та джерелознавства Інституту історії АН УРСР.

81. Лист №1

26 грудня 1964 р.

м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

З планом Вашої докторської дисертації і списком опублікованих праць по темі ознайомився. Вважаю, що ви можете подавати рукопис, не чекаючи виходу в світ монографії. На мій погляд, конче необхідно зробити деякі зміни в плані дисертації (див. зауваження на полях рукопису), а також написати окремий розділ про відображення опришківського руху в народній творчості, художній літературі і мистецтві. Бажаю довести загальний обсяг рукопису дисертації до

1000 сторінок. Палко вітаємо Вас і Вашу родину з наступаючим Новим роком. Шлемо Вам наші найкращі побажання. На все добре!
(підпис)

82. Лист №2

10 січня 1965 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Примірники газети одержав. Щиро вдячний за добре слово про мою діяльність. Якщо виникатимуть якісь затруднення – питання в процесі завершення дисертації, пишть – будемо спільно їх вирішувати. Прийміть привіт-поклін і найкращі побажання. На все добре!

(підпис)

83. Лист №3

6 вересня 1965 р.
м. Київ

Вельмишановний і дорогий

Володимире Васильовичу!

Безмежно вдячний Вам за старанно підготовлений бібліографічний покажчик моїх праць. Ви так багато приклали зусиль у підготовці його до друку, що я можу лише сказати: зроблено якнайкраще. Отже, це для мене подарунок виняткової цінності. Я Ваш боржник. Прийміть ще раз мою сердечну вдячність і найкращі побажання. Буду завжди радий бачити Вас у Києві і в себе вдома. Привіт і щира подяка М. К. Івасюті. Палкі вітання і найкращі побажання всій Вашій родині.

На все добре!

(підпис)

84. Лист №4

28 травня 1966 р.
м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Прийміть привіт-поклін і найкращі побажання. Дуже прошу допомоги чим зможете пред'явнику цього листа – Григорію

Васильовичу Олексенку. Він заслуговує на всіляку підтримку. Вирішуйте питання разом з тт.Білякевичем, Вовчиком, Івасютою, Кравцем, Свіжинським та іншими нашими спільними знайомими-львів'янами. Виконайте накреслений нами план щодо дисертації. Вітаємо Вашу дружину і діток.

На все добре!

(підпис)

85. Лист №5

22 вересня 1966 р.

м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Позавчора повернувся з профвідпустки, під час якої прочитав Вашу дисертацію. В мене склалось гарне враження про неї. Цілий ряд зауважень Ви зможете врахувати, остаточно переглядаючи текст. Якщо маєте змогу, візьміть на кілька днів відрядження в Київ, де ми переглянемо зауваження, а також з'ясуємо попередньо питання про захист. Палкий привіт Вашій дружині та дітям. Передайте привіт-поклін тт. Вовчику, Білякевичу, Бейлісу, Івасюті, Кравцю, Ісаєвичу, Свешнікову, Сливці, Стеблію, брату Михайлу.

На все добре!

(підпис)

86. Поштова картка №1

листопад 1967 р.

м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Сердечне вітаємо Вас і всю родину з славним ювілеєм – всенародним святом – 50-річчям Великого Жовтня. Прийміть найкращі побажання.

87. Поштова картка №2

13 липня 1968 р.

м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Прийміть привіт-поклін і найкращі побажання. В моєму житті особливих змін не відбулося, а кількість турбот з кожним днем зростає. У вирішенні однієї з них і звертаюсь з проханням до Вас.

Дуже прошу допоможіть всім чим зможете у вирішенні питання Шимка Миколи Івановича. Вітайте М. К. Івасюту, М. М. Кравця, П. В. Свежінського, А. Ф. Вовчика, М. Т. Мелешкіна.

З глибокою пошаною

(підпис)

P.S. В Київ приїжджаю (повертаюсь) 20 липня. Дзвоніть про стан підготовки і часу захисту дисертації.

88. Лист №6

початок 70-х рр. ХХ ст.

м. Київ

Зав. кафедрою

Вельмишановний товаришу Грабовецький В.

Відділ історіографії та джерелознавства Інституту історії АН УРСР підготовляє до друку наступний, VI випуск щорічника «Історіографічні дослідження в Українській РСР». Тематика збірника – важливі питання української історіографії від давніших часів до наших днів.

Просимо подавати пропозиції щодо участі викладачів, очолюваної Вами кафедри в наступному випуску збірника. Стаття обсягом 1 друк. арк. має бути написана українською мовою з дотриманням видавничих вимог – надрукована у двох примірниках, через два інтервали, включаючи і поклики.

Статті надсилайте не пізніше 15 листопада 1971 р. на адресу: м. Київ, Кірова 4, Інститут історії АН УРСР, Відділ історіографії та джерелознавства.

Зав. відділу історіографії та джерелознавства

Член-кор. АН УРСР І. О. Гуржій

89. Поштова картка №3

кінець 60-х рр. ХХ ст.

м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Сердечно вітаємо Вас і Вашу родину з святом праці та весни – 1 травня. Прийміть наші найкращі Першотравневі побажання.

Гуржій.

90. Поштова картка №4

Б.д., б.р.
м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Сердечно вітаємо Вас і Вашу родину з 1 травнем – святом весни, праці і миру. Шлемо Вам найкращі побажання.

Гуржій.

91. Лист №7

9 березня 1971 р.

Інститут історії АН УРСР м. Київ

Старшому науковому співробітнику

Інституту суспільних наук АН УРСР у Львові
доктору історичних наук В. В. Грабовецькому

Шановний Володимир Васильович!

Після рецензування підготовленої Вами карти про визвольну війну українського народу 1648-1654 рр. просимо Вас допрацювати такі матеріали і внести відповідні корективи, а саме:

Карту слід розробити з врахуванням карти І. Крип'якевича про воєнні події 1648-1654 рр.

Показати на карті структуру полків.

Необхідно показати Запорізьку Січ.

Посилити показ битв, подати всі важливі події цього часу.

На карті відобразити весь хід визвольної боротьби, від її початку до завершення.

Показати опорні пункти поляків.

Подати вирізками окремі важливі битви.

Поповнити карту матеріалами про розташування російських військ на кордонах з українськими землями.

Подати відомості про розташування польських і литовських військ.

Показати місця селянських повстань.

Показати вплив селянських заворушень на Україні на Польщу і Білорусію.

Продумати про можливість виготовлення вирізки карти про селянські повстання в Європі 1648 р.

Окремо картографу необхідно мати такі матеріали:

Список міст і важливих населених пунктів України крім тих, де відбувалися події визвольної війни.

Необхідно подати пояснювальний текст (легенду) для карти.

Просимо подати всі матеріали російською мовою до Відділу історіографії та джерелознавства Інституту історії АН УРСР до 15 квітня 1971 р.

Заступник директора

Інституту історії АН УРСР

Член-кореспондент АН УРСР І. О. Гуржій

Листи В. Грабовецького до І. Гуржія

92. Лист №1

22 квітня 1965 р.

м. Львів

Вельмишановний Іване Олександровичу!

Знову тривожу Вас своїм листом. Підготовка Ваших праць (мається на увазі бібліографія) до друку просувається успішно. Я домовився про її видання у Львівській державній науковій бібліотеці Міністерства культури УРСР.

Для солідного опрацювання теми я взяв собі співавтора по впорядкуванню, досвідченого бібліографа цієї бібліотеки. Робота виявилася тривалою. Ми вже понад два місяці працюємо і майже завершили. По Вашому списку наукових праць звірили по літописах книг. Але у нас є до Вас прохання допомогти в'яснити деякі питання.

І. Уточнити нам наступні позиції:

Народний герой «Чорноморська комуна» за 10.X.1939, що це, газета чи журнал, де видавалась.

Цінна наукова праця, що викриває буржуазно-націоналістичні теорії. За Вашим списком стаття опублікована в ж. «Вітчизна» №3, за 1953 р. На жаль, ми в журналі не знайшли цієї статті під тим №3, можливо в інших номерах.

Київська козаччина «Календар колгоспника на 1955 р.»
Издательство сельскохозяйственной литературы УССР. Цієї статті не могли розшукати.

II. Дуже важко прийшлося з енциклопедичними статтями. Деякі з них вже в'яснено. Прошу Вас взяти з УРЕ список всіх Ваших статей і надіслати мені на кілька днів.

III. Треба врахувати у бібліографії всі праці, які виходили до сьогодні. Прошу надіслати мені список Ваших опублікованих праць за 1964 і 65 роки. Також треба в'яснити (назву, автора, сторінку журналу чи газети) всіх рецензій опублікованих на Ваші праці. Більшість з них ми встановили, але знайшлися по літописах книг і такі рецензії на Ваші книги, про які Ви не згадуєте у своєму списку. Необхідно прислати список всіх рецензій на Ваші книги. Це дуже важливо.

В. Грабовецький.

93. Лист №2

1965 р.
м. Львів

Дорогий Іване Олександровичу!

Ваші видатні наукові і науково-популярні праці з історії України відомі всім: вченим, студентам, вчителям історії і широкому колу читачів.

Вшановуючи Вашу титанічну працю на ниві української історичної науки, ми видали до 50-річчя з дня народження бібліографічний покажчик Ваших праць. Прийміть від нас цей скромний подарунок в день з нагоди Вашого ювілею.

Бажаю Вам нових історичних творів, міцного здоров'я і всього-всього найкращого.

З львівським поклоном В. Грабовецький, С. Костюк

94. Поштова картка №1

грудень 1969 р.
м. Львів

Дорогий Іване Олександровичу!

Щиро вітаю Вас, Марію Іванівну і всю Вашу сім'ю з Новим 1970 роком. Бажаю всім Вам міцного здоров'я, щастя в особистому житті і великих творчих звершень.

Свіжість, свіжість молода, морозяна,
В білі хутра одяглись ялиці...
Стука рік Новий у оселю кожному
Сійся, родися!
Родина Грабовецьких.

Листи І. Бойка до В. Грабовецького

Бойко Іван Давидович – доктор історичних наук, з 1956 р. старший науковий співробітник Інституту історії АН УРСР, з 1965 р. – Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР.

95. Лист №1

10 вересня 1958 р.
м. Київ

Мій молодий друже!

Усі три листи Ваші одержав. Щиро дякую Вам за безмежні (?) турботи про мої справи.

Мікроплівку мені вислали лише однієї (?), яка була в читзалі. На жаль вона зовсім не читабельна і я не зможу її використати. Щодо тих документів, що Ви відібрали в архівосховищі, то мікрофільму з них, як видно, не зробили.

Учора відправили листа в філіал, щоб зробити мікроплівку з документів рукописного відділу бібліотеки. Але я переживаю турботи, чи не вийде і тут щось подібне до першого мікрофільмування. Буде шкода, якщо це повториться. Це позбавить мене можливості ввести в науковий обіг цінні документи.

Учора на Вченій Раді Інституту висунули Івана Петровича в академіки. Балотування було одноголосне.

Лист «антибойко», що готував А.К., не друкують в журналі, здається, справа закінчиться тими двома абзацами, що він вмістив в останньому номері. А в тім – хтозна, може «из искры возгорится пламя»! Побачимо.

Будьте здорові. Привіт усім товаришам.
З привітом Бойко!

96. Лист №2

Б.д., б.р.
м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Говорив у Вашій справі з Лавровим. Він сказав, що ректорат заборонив приймати до осені дисертації, бо уже є прийнятих 4 докторських і 12 кандидатських, а часу до перерви мало. А як буде восени – сказав «побачимо».

Може зробите ставку на свій університет? Не думаю, щоб у ньому були якісь підводні рифи.

Будьте здорові. Тисну руку.

Ваш (підпис).

97. Лист №3

29 серпня 1962 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

У Вашій статті «Рух Карпатських опришків» є дуже цікаві дані про грошову ренту в селах Делятині, Заріччі та інш. Чи не були б Ви так ласкаві надіслати мені повніші дані – скільки всіх було сіл, що тримав в оренді Селнецький (?), а коли є дані і скільки в них дворів та їх майновий стан, які це були роки, де ближчий ярмарочний, чи борговий пункт для цих сіл був. Я хочу приведені Вами дані використати у своїй доповіді на мінському симпозиумі, який відбудеться в половині вересня цього року. Чи поїдете Ви туди? Я хочу зробити доповідь на тему «Піднесення селянського господарства України в товарно-грошові відносини в XVI – першій половині XVII ст.» і тому підшукую відповідні матеріали. Як же Ви провели літо? Над чим трудитесь? З привітом (підпис).

98. Лист №4

22 січня 1965 р.
м. Київ

Дорогий Володя!

Давненько не чути і не видно Вас. Правда, Ваші земляки говорили, що Ви стараєтесь (?) на останнього опришка і коли впіймаєте, тоді вже усіх разом і віддаєте на суд громадськості. Чекаю цього.

Пишу Вам з такої нагоди. Оскільки обсяг монографії про селянство скоротили, то вирішили окремих розділів про Галичину не давати, а включити важливіші факти і події, що стосуються цієї області до розділів, які висвітлюють життя селянства цілої України. Ваш розділ про селян Г-ни (Галичини) XVI – XVII ст. передали мені. Читаючи його, я натрапив на одну дату, яка у мене визвала сумнів. Це – «наступ 400 зварачів (мабуть зваричів?)... у 1734 р.». Це – друкарська опечатка? Який це точно рік? (це стор.20). Ви не могли б трошки детальніше написати?

Про те, що Ваші й інших авторів матеріали будуть використані в двотомнику, буде, звичайно, сказано в передмові. Якщо ще побачить він світ! Я песимістично дивлюся на це.

Пишіть ще, як у Вас справи з дисертацією. Мені після довгої тяганини ВАК затвердив (27.X)!..

Зараз ще доопрацьовую двотомник. А далі – буду продовжувати над своєю старою хворобою – розвиток товарно-грошових відносин в XVI – XVII ст.

Пишіть ще.

Ваш (підпис).

Тисну руку.

Нова адреса: Київ, бульвар Дружби Народів, 24/2, кв.38.

P.S. Дорогий Володимире Васильовичу!

Посилаю листа до архіву. Відбирайте для мікрофільмування факти торгівлі крупніших масштабів.

Щиро Ваш (підпис).

У листі вкладений супровідний лист від 15 січня 1965 р. Гриф: «Міністерство Освіти УРСР. Київський державний педагогічний інститут іноземних мов» такого змісту:

Директору Львівського Центрального
Державного історичного архіву

Ректорат Київського педінституту іноземних мов просить Вас дати дозвіл змікрофільмувати документи з фонду №5 Вашого архіву, необхідні для написання монографії на тему «Розвиток товарно-грошових відносин на Україні в XVI-XVII ст.», яку розробляє викладач нашого інституту доцент Бойко Іван Давидович.

Необхідні для мікрофільмування документи з зазначеного фонду відбере тов. Грабовецький В. В.

Рахунок оплатить т. Бойко.

Проректор інституту

по науковій і учбовій частині доц. А. Жаловський

99. Лист №5

Б.д., б.р.

м. Київ

Шановний Володимире Васильовичу!

Як почуваете себе після такої «встряски»? Сподіваюся, що вже прийшли до норми і знову з завзяттям взялися до роботи. Хоча на мою думку не гріх було б побродити по слідах опришків у мальовничих Карпатах і відпочити по-справжньому.

Листи про мікрофільмування я послав і директору бібліотеки, і в філіал архіву. Але дуже прошу Вас прослідкуйте, щоб була точність у сторінках, бо Ваші записи польською мовою вийшли не дуже чіткі і я не все вписав, тому й боюся, щоб не вийшло там плутанини. Для орієнтування посилаю Вам і Ваші записи.

Я до 25 (?) ще буду в Києві, а потім переберуся на дачу. Буватиму звичайно частенько і в Києві.

Передайте від мене вітання Івану Петровичу (Крип'якевичу), Петру Наумовичу (?), Дмитру Івановичу (?), Петру (?), Петру Володимировичу (?), Михайлу Кириловичу (?) і решті добрим знайомим.

З привітом (підпис).

100. Лист 3. Хижняк До В. Грабовецького

Хижняк Зоя – кандидат історичних наук, доцент Київського державного університету, дослідник історії Києво-Могилянської академії.

28 травня 1971 р.

м. Київ

Шановний Володимир Васильович!

Пам'ятаючи нашу розмову в Києві, звертаюсь за порадою й допомогою до Вас особисто, а також до Ярослава Дмитровича: Федір Павлович радить надіслати мою дисертацію «Києво-Могилянська

академія в міжслов'янських зв'язках» на зовнішній відзив до вашого інституту або на кафедру історії УРСР Львівського університету.

Хотілося б ліпше до інституту, якщо буде на це Ваша з Ярославом Дмитровичем згода. 14.VI Наукова рада. Мушу їм повідомити офіційно, куди думаю надсилати роботу, тому чекаю на Вашу відповідь.

З повагою З. Хижняк.

Листи Г. Якутовича до В. Грабовецького

Якутович Георгій В'ячеславович (1930 р.н.) – графік, заслужений діяч мистецтв України, народний художник України, лауреат державної премії ім. Т. Шевченка, оформив книгу В. Грабовецького «Як Довбуш карав панів» (1960 р.), працює в галузі книжкової та станкової графіки, художник кіно.

101. Лист №1

Б.д., б.р.
м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

Пробачте, що зразу не відповів Вам. Але зразу, як тільки отримав рукопис, почав читати його і компонувати обкладинку. Зараз вона вже вирізана, але з написом «Карпатські опришки», який доведеться змінити, хоча зображення саме було підпорядковане старій назві. Але думаю, що підійде і до нової назви. З титульною сторінкою поки не знаю, що робити. Мені здається, що для такого характеру книги (наукового твору) найкраще підійшов би титул чисто придатний без всяких зображуваних елементів, було б більш солідне. Але я це роблю дуже погано, гірше за будь-якого графіка. Мені здається, що найкраще було б після того, як ви отримаєте обкладинку і, можливо, в західній формі думки щодо титула, і в разі згоди з обкладинкою, дати оформити титул кому-небудь з графіків там у Львові. Навіть, найкраще набрати титул набором, як це робиться в Чехословаччині. Зрозумійте, що це я говорю не із-за небажання робити, а саме бажаючи, щоб було книгу видано якнайкраще. Обкладинку вишлю в перших числах листопада. Треба перерізати назви і подумати над титулом.

Вітаю Вас.

З пошаною (підпис)

102. Лист №2

Б.д., б.р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Нарешті надсилаю Вам обкладинку. І знову таки прошу пробачення, що так запізнився. Виною моя неорганізованість і перевантаженість.

На сірому папері – оригінал у збільшеному форматі, на білому – відбиток з якого робитимуть фотозйомки з друкарської форми.

Не знаю, чи Вам сподобається моя сучасна графічна мова, але я посилаю Вам свою обкладинку з чистим сумлінням, бо я працював над нею багато і щиро.

Рукопис я весь прочитав, з великою цікавістю – багато для мене нових і потрібних моментів з української історії. Велике Вам спасибі за Вашу кропітку і цілеспрямовану щирю працю.

З повагою та приязню (підпис)

103. Лист В. Грабовецького до Г. Якутовича

Б.д., б.р.
м. Львів

Вельмишановний Георгію Вячеславичу!

Щиро дякую за бандероль з обкладинками до моєї книги. Признаюся, коли я відкрив бандероль, мене поразила так майстерно виконана обкладинка. Це було мені дуже приємно, що воно зроблено в такому стані. Тисячу, тисячу раз дякую Вам, що будучи так перевантажені, нашли час і вклали так багато праці і таланту до обкладинки. Виконана Вами обкладинка ще раз підкреслює, що Ви надзвичайно талановитий і найкращий художник в нашій країні.

Можете собі уявити момент, коли я показав Вашу обкладинку в видавництві Львівського університету. Всі «ахнули», вона викликала загальне схвалення. Всі запитували буквально словами «хто цей графік» – оскільки Вашого прізвища не було на обкладинці. Виробничий відділ виділив дати зробити обкладинку і на ній помістити Ваш чудовий твір, який виконаний з такою любов'ю і вмільстю.

Моє щастя, що книгу про славне опришківство буде прикрашувати Ваше художнє зображення героїчної епопеї. Ви зробили найкращу пам'ять опришкам. Уявляю собі, як будуть захоплюватися Вашою обкладинкою читачі.

Ви своє виконали. Але треба якось оформити оплату за Вашу працю. У видавництві сказали, що будуть виконувати це питання. Прошу Вас написати скільки треба заплатити за виконаний Вами твір. Бо я хоч опришок, як мене всі називають, буду в довгу перед Вами, перед таким чудовим художником. На початку 1966 р. я буду в Києві і обов'язково хочу зустрітися з Вами і висловити опришківське дякую.

Найщиріші привітання Вашій дружині і діточкам.

З глибокою пошаною і подякою (підпис)

Листи Г. Храбана до В. Грабовецького

Храбан Григорій – уманський краєзнавець, історик, дослідник гайдамацького руху 1768 р. (Коліївщина), житель м. Умані.

104. Лист №1

19 червня 1968 р.

м. Умань

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

В додаток до попереднього листа повідомляю про поїзди, якими зі Львова можна потрапити до Умані.

Із Львова відходить два поїзди – Львів-Донецьк і Львів-Сімферополь. Ці поїзди проходять через станцію Христинівку, що на відстані 20 км від Умані. З цієї станції найкраще до Умані (з Христинівки) їхати автобусом (правда, можна їхати робочим поїздом, але це незручно і часу більше піде). Поїзд Львів-Донецьк прибуває на Христинівку о 22 год. 16 хв. Цей поїзд незручний. По-перше, тому, що треба виїжджати зарання зі Львова (мабуть, десь опівдні) і до того прибуття до Умані для людини, що вперше приїжджає, серед ночі зовсім погано. Отже, цей поїзд відпадає.

Поїзд Львів-Сімферополь вибуває із Львова десь опівночі, або трохи раніше, а прибуває на ст. Христинівку о 9 год. 10 хв. ранку. Отже, зразу на автобусну. Навіть, коли з півгодини чи трохи більше

його чекати доведеться, то об 11-ій годині дня вже можна бути в Умані. Так що квиток по залізниці брати до ст.Христинівка.

Виїжджати з Умані до Львова поїздом не зовсім зручно. Донецьк-Львів виходить з ст.Христинівка об 11 год. 30 хв.; значить з Умані треба виїхати десь о 9 год. ранку. Сімферополь-Львів проходить через Христинівку о 4 год. ранку. Це зовсім незручно, бо ніч пропадає на ст. Христинівка.

Без пересадки до Умані їзда тільки автобусом, що виїжджає із Львова о 20 год. 05 хв. (головний вокзал). Але ж це ніч не спати (яке спання в автобусі, хоч і м'якому!). Але це вже, як на себе надіятися.

Значить, щоб потрапити в Умань 26-го, треба виїжджати 25-го.

До побачення в Умані.

З повагою (підпис)

105. Лист №2

21 червня 1968 р.

м. Умань

Вельмишановний Володимир Васильович!

Може ще цей лист Вас застане вдома. Справи ще трохи уточнюються. 24 червня сесія почне свою роботу в Києві і може Вас туди викличуть. 25 червня переїжджають до Умані. 25/VI в Умані нічого не буде: знайомство з містом.

26 червня сесія починає свою роботу о 15 годині. Але об 11 годині мітинг з участю гостей: закладка пам'ятника Залізняка і Гонті.

Здається, будуть Умані дані бланки запрошень і тоді я постараюся декілька їх дістати для львів'ян, які б приїхали без запрошень.

Отже, зважте, будь-ласка, на все те, що я до ладу й без ладу писав Вам у своїх листах.

До скорого побачення.

З повагою (підпис)

106. Лист №3

8 липня 1968 р.

м. Умань

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

У мене після 27.06 було повно всяких справ, пов'язаних з 50-річчям КПУ в Умані та й довелося їздити в Черкаси на обл. партактив.

А це сьогодні їду на 2 тижні в Київ: посилає обком у справі написання історії міст і сіл області.

Повірте, що мені хотілося б просто відпочити, а ніколи...

У зв'язку з такими обставинами мені вдалося лише вчора ввечері проявити фотоплівку, на яку Ви знімали відкриття пам'ятника. Я ще в своїй новій квартирі не пристосувався до фото і лише це вдалося зробити вчора.

Здається знімки вийшли непогані. Проте їх відбити на папері вдасться, мабуть, не скоро. Повернусь я з Києва і буде гарячка з закінченням нарисів історії. Отже, прошу не сердитися на мене, коли я надішлю Вам знімки з запізненням: рада б душа в рай, та гріхи не пускають.

Я пришлю по кілька фото, щоб було для Вас і для архіву – для історії.

Взагалі не все так робиться, як хотілося б. Я думав, що «Путівник Умань» уже буде в Умані. Але чомусь сталася затримка в видавництві.

Ви звернули увагу, що в № 6 УІЖ тільки ми з Вами вдвох виступаємо. А там же планувалося ще 3 статті. Як бачите, їх знято.

І зверніть, будь-ласка, увагу ось на що. Коли планувався № журналу, то добірка статей ішла під назвою: «До 200-річчя Коліївщини». А в дійсності вийшов заголовок інший. Я певен, що все ж мої зусилля дають нові ростки нової думки.

Жалкую, що теж по-другому вийшло з запрошеннями і Ваші львов'яни не побували в Умані. Жалко...

Ви, мабуть, заїхали добре. Може дорога до дому вилікувала Вас і Ви приїхали до рідних в повному здоров'ї.

Прошу передати мої найщиріші вітання моїм знайомим у Львові, хто ще мене пам'ятає. Щира подяка тов. Купчинському за його дружню допомогу.

Вітаю Вашу родину.

Моя Марія Василівна від душі шле Вам поздоровлення і своє захоплення Вами.

З повагою Ваш (підпис)

107. Лист №4

11 серпня 1968 р.
м. Умань

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Мабуть, уже Вам у голову прийшло, що я не вмію додержуватися свого слова: обіцяв прислати Путівника Умань і от нема його.

На жаль, його таки ще нема в Умані. А він уже місяць тому вийшов із друкарні в Дніпропетровську і десь ще блукає в дорозі, а в Умані нема. Були прислали з видавництва три примірники: один уже в Польщі, один у Москві, а третій, мабуть, у першого секретаря МК КПУ.

А фотографій я ще не робив, бо просто ніколи було. Крутився як білка в колесі. Два тижні опрацьовував архівні матеріали в Інституті історії партії ЦК КПУ. Повернувся, зайнявся справами історії міст і сіл Черкаської області, доробляв свою статтю з археології «Чорноліська культура на Уманщині» (визнане за мною відкриття) для збірника «Археологія». А це ще треба написати статтю для збірника до 100-річчя Леніна про ленінську «Искру» на Черкащині, зокрема про друкарню «Искры» в Умані. А історія міст і сіл давить і давить...

Ви вже, мабуть, познайомилися із статтею Гуржія та Кулаковського в УІЖ №7.

Повинен Вам сказати, що мене сум бере. Я не дивую Кулаковському, що він неглибокої ерудиції і може плести, що в голову влізе, таким, як кажуть, і бог прощає: що з них візьмеш, коли на більше нездатні! Але чому поставив своє прізвище під цією статтею І. Гуржій?!

Адже я б цю статтю розтрощив, як бог черепаху, коли б це хтось узяв до друку таку статтю.

Мало наплутали за 200 років, то ще нову плутанину вводить невіглас, а Гуржій своєю маркою і спиною прикриває...

Не буду я в цьому листі писати «рецензії» на цю статтю, але дещо не можу не сказати.

Насамперед мене дивує, що Кулаковський і тут виступив з твердженням про початок повстання «на початку травня» (стор. 63). Це – нісенітниця. Правда, в моїй статті з вини редакції УІЖ викинуто

детальні обґрунтування початку повстання 26 травня, але ж, здається, копія моєї статті у Вас є. Тому я на цьому не зупиняюся.

Куди глянь там, де Кулаковський не повторює загальновідомі перерахування історіографії, натикнешся на «перлини» думки.

Ось він наводить на сторінці 58-ій висловлення Шевченка. А до чого це наводиться? Ясніше це навів Гуслистий у своїй статті в «Правде України» за 28 травня ц.р. і зовсім ні до чого, бо він приписав Шевченкові не те, що він думав. Раджу Вам знайти це місце у Шевченка в повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали». І Ви пересвідчитесь, що Шевченко говорив протилежне тому, що йому хоче приписати Гуслистий. А що хотів приписати Кулаковський, то навіть неясно.

Скажу Вам, що обґрунтування права на існування терміну «коліївщина» просто несолідне. І я б сказав, що врешті воно відгонить садизмом. Справа ж не йде про те, що слово «коліївщина» не українського походження, тобто не створене за законами української мови. А хіба всяке слово українського походження годиться в якості терміна для назви історичної події?

А говорити, що повстанці пишалися словом і ділом «колотити», що вони мали за честь «підняти ворога» (хай би сказав ясніше за термінологією 1768 року: «підняти ляха та жида») «на три списи вгору», «пишалися цим словом», то це означає захищати садизм і говорити наклепи на наш народ, що за своїм характером від віків був дружелюбним, гостинним і тільки, коли терпець у нього вривався, мусів брати списа й колотити... Але хіба повстанці мали насолоду піднімати ворогів на списках угору? Брехня!

Згадують слова Шевченка, препаруючи їх, викидаючи з них серцевину! А Шевченко якраз сказав про такі діла, які приписувала шляхта в мемуарах Залізнякові в Лисянці (при чому Шевченко зробив оговорку: «если верить туземцам» (тобто лисянцям), так Шевченко все ж про таке сказав: «Да если считать все подобные события (це про події в Лисянці в 1768 р., які приписує шляхта Залізнякові), недостойные памяти человека, замечательными...»). Бачите, як думав Шевченко про всяку різню в 1768 році... А Гуслистий приписує Шевченкові, що він пишався, гордився кривавими ділами... А хіба не те каже Кулаковський, а Гуржій припечатав це своїм прізвищем,

висловившись, що повстанці пишалися тим, що на три списи підіймали ляхів!

Не так треба доводити!

Коли Залізник ішов до Умані, ніде не було різні, не було коліївщини, тобто масового вбивства, коли кололи списками. Це тільки в уяві Кулаковського пишались садисти вбивством, а він такими робить повстанців слідом за польською шляхтою.

Було лише вбито біля 2000 в Умані. І слідом за шляхтою Кулаковський повторює, що пишалися цим повстанці і називають слідом за ворогами трудового народу борців за свободу, повстанців, «ніжненьким» словом «колії»...

Ні, не почув я досі справжнього, не дитячого, а наукового аргументування права «коліївщини» на існування для назви великого визвольного народного руху.

Термін «Хмельниччина» не містить у собі жодної образи, але він не має в собі всього того, щоб собою всю велич цієї історичної події визначити, отож він залишився тільки в піснях і як історичний факт, а тепер ми кажемо ясніше і чіткіше: «Визвольна війна українського народу». В 1768 році був другий етап «визвольної війни», а не різні, не «коліївщини».

Я ще раз кажу: не чув я путнього наукового обґрунтування права на існування «коліївщини», як терміну для визвольної війни 1768 року. Прихильники цього слова аргументують голослівно, як обивателі, а не як учені історики і до того не тільки, як бездушні «об'єктивні» «автомати», а як бійці за правду з отими почуттями, з якими справжній син народу кинув в обличчя: «Брешеш, людоморе! За святу правду, волю розбійник не стане!».

Українці розправлялися з ворогами круто, але наш народ не садист і він своїми «коліївськими» ділами не пишався, як не пишаємося ми тим, що під час Великої Вітчизняної війни знищили стільки-то мільйонів фашистів. Ми їх били і будемо бити, коли доведеться, ще краще, але це наш народ робив вимушено. Хіба хтось наважиться нашу священну боротьбу назвати бойнею за тим, що багато гітлерівців знищили?

Прошу пробачити за всі ці тиради. Мені подвійно болить.

По-перше, мені болить, що минуло вже 200 років, минуло 50 років радянської влади, є безліч докторів і кандидатів наук, а досі ще

не знайшлося серед них такого, що сказав правдиве слово про історію великого народного повстання, селянської війни.

По-друге, у тих, що пишуть цю історію, бракує того народного духу, яким жив великий син України Тарас. Коли шляхтич Чайковський написав наклеп на український народ своїм романом «Вернигора», Шевченко своїм мужицьким чуттям зрозумів, відкіля віє, і написав свої «Гайдамаки», а згодом на адресу пана Скальковського гнівно виступив у «Холодному Яру».

Історик повинен писати правду, правдиво висвітлювати історичні події, не перекручуючи їх, але ця правда народна, мужицька, робітничка, а не ж «вашим і нашим».

Думаю, що Путівник «Умань» все ж таки скоро прибуде до Умані і я з великим задоволенням його відішлю до Львова своїм новим друзям.

Бажаю Вам всього кращого

З повагою (підпис)

P.S. Моя Марія Василівна нагадала мені, що й від неї йде Вам дружній привіт.

108. Лист №5

16 серпня 1968 р.

м. Умань

Вельмишановний Володимир Васильович!

Нарешті прибули до нас путівники «Умань». Посилаю Вам цю скромну книжечку, до якої все ж довелося вкласти чимало праці. Труднощі ускладнювалися тим, що в-во «Промінь» у Дніпропетровську, який не набагато ближчий за Львів. Довелося відстояти саме таку структуру змісту путівника (в ньому чималий історичний нарис, але ж Умань може більше «похвалитися» своєю історією, ніж визначними місцями, якщо взяти без Софіївки).

Трохи «допомогли» умови видання: видавництвом вже було виготовлено схему туристського маршруту по Умані, але її було знято.

2 примірники дайте за своїм вибором в Інституті суспільствознавства і Шпирковському, Врадій і Купчинському вислав окремо.

Вітає вас Марія Василівна.

Всього кращого (підпис)

109. Лист №6

15 грудня 1968 р.
м. Умань

Дорогий Володимире Васильовичу!

З усією щирістю від усього серця я і Марія Василівна вітаємо Вас із успішним захистом докторської дисертації! Бажаємо Вам великих творчих успіхів на ниві історії рідного краю! Бажаємо також Вам міцного здоров'я і швидко подолати остаточно недугу.

Мене озадачувало Ваше мовчання, але на своєму віку я багато бачив того, як несподівано може хтось довго мовчати і потім виявляються об'єктивні причини. Так і тут я передбачав, що щось сталося. Адже тоді Ви виїхали з Умані (та й прибули сюди) не зовсім здоровим. Та навіть коли б не сталося із здоров'ям, то за цей час Вам довелося захищати докторську. А в житті так багато всього буває, що іноді просто вгору глянути ніяк. Ось, приміром, узяти мене. Я проявив оту плівку, що Ви фотографували на мітингу, а руки не дійдуть до того, щоб відпечатати: я відвик від фотографування. Проте треба буде колись взятися, відпечатати й Вам переслати.

В справі пам'ятника в Умані. Я знаю про те, що виготував Гончар. У нього два варіанти: один без коней, а другий – Гонта з Залізняком на конях. Я не бачив, але мені говорили, що на конях більше монументальний. Минулого тижня в Києві мала розглядати ці варіанти досить висока комісія, а після неї ще має розглянути комісія на найвищому щаблі, та й вирішить. В Умані голова міської Ради недавно говорив на одних зборах, що пам'ятника буде встановлено величного.

А за минулий час таке велике навантаження довелося перенести, що ще й досі не вишкрібався з роботою над історією Умані. Ви маєте рацію: з Путівником я таки мав роботи. При чому, коли я послав до видавництва рукопис, там забракували: «Хіба це Путівник? Це ж історичний нарис!» Мені довелося переконувати: «Спробуйте. Умань – це індустріальний центр і нема чим хвалитися. А історія у нашого міста така, що є чим хвалитися. Може для малих міст саме такі Путівники пригодяться». В видавництві трохи врізали тексту, а коли

видали, то мені написали: «Дуже добре, що Ви настояли саме на такій формі путівника!». А потім ще я мав два місяці мороку, поки прислали гроші фотографу.

Мені приємно, що путівник і Вам сподобався: я вклав у нього, якщо не душу, то принаймні праці немало. І навіть один співавтор був на мене в обиді, коли я його перелицював текст з «сухаря» на такий, що можна читати (післявоєнний період). Я з цим автором і зараз морочуся півроку. Ви знаєте, що на моїй шії історія Умані і Уманського району для тому Черкаської області. У мене є том Львівської, то я там бачив і Вашу роботу. Ото ж я вже таки давненько кінчив села Уманського району, а місто не можу й досі, бо автор післявоєнного періоду досі тягнув. Насилу дописав. Потім я редагував. А це неприємна штука: людина просить відредагувати, а потім навіть ображається, коли почнеш черкати.

Дякую Вам за нарис «Городок» і Ваш автореферат. Ви в своєму дарчому написі мене надто звеличуєте, а я поки що путнього ще не зробив.

Отож я зараз Вам доповім, що зроблено і що маю робити.

Після відсвяткування 200-річчя я побачив, що до цього ювілею все ж ті, хто за своїм званням зобов'язаний був зробити, але не дали народові справжньої історії. Ви, виходячи зі свої теми – рух опришків, сказали своє слово про зв'язок народних рухів на Правобережжі і в Галичині. Виявився також мій одностудець – Ф. П. Шевченко – адже його стаття в «УІЖ» № 9 – це мої думки. Однак це тільки частина всебічної монографії, яку вже давно чекають. І я бачу, що в моїй голові і в руках є справжня історія. В ній ще не всі факти, які хотілось б, є, але зате те, що є, це не кривава епопея, а героїчна визвольна боротьба, яка тривала цілий рік, як і писав Т.Шевченко, тому я зараз вважаю, що ціллю мого життя, яке ще залишилося, є виконати свій обов'язок перед народом і віддати йому те, що я знаю з історії повстання 1768 року. На мене не будуть в обиді: я з 18 років віддавав свої сили утвердженню соціалізму в нашій країні. Зробив усе, що міг і на що був здібний. Умань на мене теж не може бути в образі – для її історії я попрацював немало. На мене не в образі й археологи. Хоч скрізь тут вклад мій невеликий, але він не безслідний.

А щодо повстання 1768 року, то справа честі мого життя зняти з нього криваве покривало, розчистити Авгійові стайні, розчистити

намул і навіть саму образливу назву його здати до історичного архіву: це – селянська війна, а не різня, тобто, не коліївщина в перекладі на українську мову. Кулаковський пише в УІЖ і № 7, що слово «коліївщина» створене за законами української мови. А хіба мова йде про те, що за законами польської? Чи якоїсь іншої? А хіба всяке слово українське підходить для назви народного визвольного руху? А це ж була визвольна селянська боротьба, а не «жезь гуманська».

Але я ще морочу собі голову отими історіями для тому Черкаська область і це у мене вирвало багато дорогоцінного часу. Проте повинен Вам сказати, що я і за цих несприятливих умов майже виконав свій план щодо монографії. Я мав рознести на картки згідно плану монографії виписки зі своїх зошитів. Я це зробив. Крім того, я на протязі минулого опрацював ряд питань, що ввійдуть у монографію. Довелося ще попрацювати над остаточною шліфовкою свого виступу на сесії для збірника, що готується в Інституті історії АН. Не знаю, як там його «препарували» під час редагування. А то ще в №10 «УІЖ» на стор. 117 вміщено невеличку замітку, яка ніби мене «підправляє». Я на неї теж послав відповідь, може надрукують. Справа в тому, що в рукописі своєї статті, яка вміщена в №6 «УІЖ», я детально висвітлив і питання про єврейську дату «5 тамуза», яку згадує С. Боровой у №10. Проте цей Боровой, хоч і єврей за національністю, але слабо розбирається в єврейському календарі. Я попотів над цим 5 тамуза і перевів його за всіма даними астрономії на старий стиль і це число за єврейським календарем в 1768 році припало на 9 червня ст. ст., а не на 18 червня, як пише Боровой. Отже 5 тамузі підтверджує те, що Залізник підійшов до Умані в понеділок 5 тамуза (9 червня ст. ст.), а вівторок, на другий день, як пишеться в тому єврейському джерелі, на яке послався Боровой, тобто 10 червня ст.ст. Умань була повстанцями взята.

Хай не сподіваються ні Борові, ні хто інший, що дати, які я називаю, взято зі стелі: вони аргументовані так, що ніяка сила їх не підважить.

Що ж до замітки С. Борового, то я відчуваю за нею зовсім іншу мету, яку він мав, подаючи її в журнал: він із свого націоналістичного погляду хотів повернути увагу саме на те, що в Умані вбито тоді багато «безневинних» євреїв, про що автори українці в своїх статтях

до 200-річчя «забувають» або навіть не знають. Я з цим сіоністичним підходом знайомий. Для них євреї одна суцільна безневинна маса, а тут треба не національний підхід, а класовий: яку роль у феодальному гніті на Правобережжі відігравали орендарі, які за національністю були євреями і без яких не обходилося навіть село, що мало 10 хат.

Отже я й цей час використав на поглиблене продумування всього матеріалу і 1969 рік уже повинен бути таким, що я сяду за монографію. Я мав бути в Києві, але історія Умані, вірніше автор по розділу післявоєнному, зірвала поки що поїздку.

Бачите, як я розписався! Ось тому я за машинку зразу взявся, бо так легше Вам буде читати.

Ще раз вітаємо Вас від усієї душі з науковою перемогою і бажаємо Вам міцного здоров'я, яке так потрібно для творчості!

Міцно стискаємо Ваші руки.

Щиро Ваш (підпис)

110. Лист №7

29 січня 1969 р.

м. Умань

Дорогий Володимире Васильовичу!

Ми з Марією Василівною боляче сприйняли з Вашого листа те, що Ви хворієте. Від усього серця ми зичимо Вам найміцнішого здоров'я. Вам ще тільки працювати й працювати і для власного задоволення творчою працею і для нашого народу!

Друкую Вам листа, хоч він і невеликий, бо ж у Вас хворі очі і тому, мабуть, краще так читати. Але сподіваємося, що з Вами вже все гаразд.

Я з початку січня їздив до Києва, з тиждень попрацював в архіві з досить добрими наслідками.

Мені Ф. П. Шевченко дав книжку краківського історика професора В. А. Серчика «Коліщизна». Скажу про неї дещо далі. Мене не зовсім добре вразила незнана мені новизна: Ф. П. Шевченка призначено директором інституту археології. Йому теж це не зовсім подобається, але треба було.

Тепер про В. Серчика. Мабуть, у Львові ця книжка є, але з-за Вашого захворювання Вам не довелося читати. Книжка має великих

173 сторінки. Отже поляки спромоглися до 200-річчя видати солідну працю. Чи ж не червоніти нашим історикам?

На неї Ф. Шевченко написав рецензію (УІЖ, №12, 1968, стор. 136). В основному я до неї приєднуюся. Та й Шевченко зважав на те, що вперше на польській мові виходить книжка, яка з правильних позицій оцінює повстання, тому він до помилок і недоліків ставиться з певною дозою лібералізму.

Серчикові треба віддати належне: він опрацював багато архівних документів у нас на Україні, приїжджав до нас двічі. Він і в Польщі проглянув архіви, виявив навіть важливі документи, яких дає фото: грамота Залізняка та отамана Павла Тарана.

Пригадуєте, я Вам говорив, що я розглядаю це повстання з погляду того, що для нього були не тільки об'єктивні фактори, але й суб'єктивні, і в 1768 р. на Правобережжі існувала революційна ситуація. Мені приємно було побачити, що й Серчик згадав про це (правда, в цьому у нас з ним не все тотожне).

Проте глибше подивитися до написаного Серчиком і можна побачити, що він ще не позбавився шляхетського погляду на повстання. Деякі факти, які йому безумовно (спалення Данила Кушніра, знуцання барських конфедератів тощо), він замовчує, або навіть за Равітою Гавронським заперечує: мовляв, безпідставно закидають конфедератам знуцання на Подніпров'ї, нема фактів. Він і гайдамацький рух розглядає неправильно: бажання подивитися і помститися за особисті кривди і лише тоді цей рух набирав класового характеру, а не звичайного грабежу, коли до нього приєднувалися селяни (1734, 1750, 1768). Отже він вважає гайдамацький рух за форму класового протесту.

І лексикон в нього панський. Селяни, приміром, Ромнівського староства розікрали на фільварку панську худобу, коней, зерно. В інших випадках пише дуже часто – розграбили. Повстанець Вишнівський приїхав у Холодний Яр на вкраденому коні... Серчик багато приділив уваги опису дій одного селянина В.Дубинного. А цей селянин про панське добро у фільварку говорив: «Це наша праця!» Тому ми привикли писати про такі події, що селяни розібрали все на фільварку, бо вони не крали, а забрали своє украдене, чи пограбоване панами. Отакий наш, мужицький погляд на вчинки селян. А Серчик

дивиться з погляду пана... Тому для нього селянський рух восени 1768 року на Уманщині «ребелія», тобто протизаконні дії, заколот!

Я не хочу втомлювати Вас своїм листом. Бо й так розписався, але скажу Вам по щирості: мені в багатьох місцях, читаючи книжку Серчика, шкребло мою мужицьку душу...

Посилаю Вам вирізку з «Уманської зорі». Подивіться, який проект пам'ятника Залізняка з Гонтою. Цей проект розглядала висока комісія в Києві. Можливо, вже й затверджено.

Від усього серця бажаємо Вам міцного, міцного здоров'я.

Ваш (підпис)

111. Лист №8

26 квітня 1969 р.

м. Умань

Дорогий Володимире Васильовичу!

Коли я пишу Вам щось, я на значній віддалі відчуваю, що в Вашій голові, читаючи написане мною, виринає думка: «А що ж ти все таки встиг уже зробити з тим, що повинен зробити?».

На жаль, я ще не можу похвалитися суттєвими наслідками. На перешкоді все ж стоять історія міст і сіл Черкаської області. У Львові був гурт людей, що зразу взяли за справу й довели до кінця. Черкаси не Львів. Нариси Умані й сіл району вже чотири рази були на рецензії в Києві в відділі історії міст і сіл Інституту історії. Кожного разу нові рецензенти і кожний, що йому в голову влізе, пише, ставить підряд по два-три запитання, якісь значки-ребуси. Що один писав не треба і писав викинути чи скоротити, то інший картає, чому того нема, або чому так коротко написано. Пишуть, щоб застрахувати себе на всякий випадок, а про допомогу авторам і гадки не мають. Скажу, що просто злість бере за неуцькі зауваження...

Проте не можна сказати, що я нічого не роблю з основного для мене. Дещо зробив. Шліфуються висновки і навіть ще збільшується кількість фактів. І зараз я вирішив поділитися з Вами однією думкою.

Про повстання 1768 року пишуть як про повстання на Правобережній Україні. Скажу Вам, що чомусь у мене так відрубно, як це звичайно буває в усяких монографіях, Правобережжя не відступає від Галичини. У мене всі землі, які були в XVIII ст. під Польщею асоціювалися в терміні Правобережжя. А я відчув уже

деякий час, що цим я робив географічну помилку. Зате я відчув, що робиться інша помилка: коли говориться про визвольну боротьбу на Україні у XVIII ст., чомусь натискується на Правобережжя, а не на всю Україну-Русь від Дніпра до верхів'їв Карпат. Адже не тільки Київське, Брацлавське, Волинське та Подільське воєводства, які згодом відійшли до Росії, але також воєводства Руське та Белзьке 1772 року входили до складу Речі Посполитої і тому в великих народних рухах, коли йде мова про історичну долю українського народу, не можна ділити українських земель так, як це було вже на початку XX століття.

Правда, коли розповідається про повстання 1768 року, то принагідно згадується, що відгомін повстання залишив відбиток і в Руському воєводстві, давав себе чути і серед галичанських верховинців.

Мені здається, що мова повинна йти про те, що повстання 1768 року так розгоралося, що всі українські землі, які були під владою шляхетської Польщі, були б піднялися на визвольну боротьбу. Отже мова в нарисі про це повстання повинна йти не про Правобережжя тільки, а про всі українські землі.

Горе тільки, що все ж для 1768 року фактів майже нема. Але ж Ваші праці про опришків – це ж той самий гайдамацький рух, що й на Правобережжі, тільки обумовлений особливостями історичного розвитку, географічними тощо. Але це рух уярмленого українського народу. А хотілося б, щоб оця єдність народної боротьби на всій «польській» Україні була опукліше висвітлена.

За цей час мені довелося переглядати машинопис підготовлюваного до друку продовження історичного роману Миколи Сиротюка «Побратався сокіл» (це на тему повстання 1768 року); мене автор попросив проглянути з погляду відповідності з дійсною історією. Думаю, що роман, коли побачить світ, буде вигідно вирізнятися від інших і художньою правдою, і правдою – близькою до історії. Автор писав мені, що ще далі працюватиме. При чому він думав раніше видати частину, яку прислав мені, а останню частину з трилогії згодом; він вирішив написати все до кінця, а потім пускати в світ.

Всього кращого.

Ваш (підпис)

112. Лист №9

8 вересня 1969 р.

м. Умань

Дорогий Володимире Васильовичу!

Турбую Вас цим листом і забираю у Вас час, бо знаю, що Вам не байдуже до тієї сторінки історії, яка мені не дає спокою. Поінформую Вас, що я зараз роблю, але перед тим хочу звернутися до Вас з однією проською.

Мені не хочеться проминути тих друкованих джерел, про які мені відомо, що вони існують. Ще в дореволюційній російській енциклопедії Брокгауза і Єфрона серед літературних джерел було вказано на віршовані записки польською мовою – «Белавські, Жезь гуманска». Окремого видання такого твору ніде нема. У Шпитковського є запис, за яким ці мемуари вміщено у польському журналі, що видавався у Львові, «Пшияцель домови» за 1861 рік (№ журналу не зазначено). Я звертався до львівської бібліотеки. Мені відповіли, що цього журналу нема. З Вашого автореферату я бачив, що в Ваших руках був цей журнал за 1861 рік №1-4. Може навіть у ньому цей вірш є. Отже у мене до Вас просьба. Може цей журнал є у бібліотеці Львівського університету, чи де його Ви бачили. Може Вам удасться переглянути цей журнал за весь 1861 рік і дізнатися, в якому номері оця сама «Жезь гуманска».

Я Вам поясню, чому він мене цікавить, цей вірш ще. Я припускаю, що це та сама «Польська поема про різню», яку опублікував Іван Франко в журналі ЗНТШ том 62 за 1909 рік (книга 4). У Франка автор невідомий (ним є М. Даровський, один із учнів уманської школи). І от я думаю, що в «Пшияцель домови» вказано прізвище Белявськи не авторове, а того, хто цей вірш опублікував. Проте це тільки припущення, а воно не може ствердитися. А пропускати джерела про події в Умані мені не випадає.

Ще я хочу поділитися з Вами однією думкою.

Звичайно, коли заходить мова про повстання 1768 року, то наші історики пишуть «Селянське повстання на Правобережній Україні в 1768 р.» (це формулюється в різних стилістичних варіаціях). Я прийшов до висновку, що підкреслення про Правобережжя неправомірне і тому не місце йому в історіографії.

Адже тоді, в 1768 році, в складі Польщі було не одне Правобережжя, а й інші українські землі, зокрема Галицька Русь. Це була одна держава. Хоч українські землі тоді в дечому різнилися (приміром, не скрізь панщина була однаковою), але всі вони були однакові в тому, що основна маса українського народу складалася з селян, що зазнавали важкий соціально-економічний гніт разом з гнітом національним, який виявлявся в формі релігійної у нав'язуванні унії. Це все відчував і незначний прошарок населення українського в Польщі – міщанства. Тому перед усім українським народом, і на Правобережжі, і в Галичині гостро стояло питання визволення з-під економічного і національно-релігійного гніту. Повстання, що розпочалося у 1768 році в Холодному Яру, охопило не тільки значну частину Правобережжя, але відгуки його відчувалися на Поділлі, Волині, Галичині, аж у Карпатах. Лише специфічні обставини не дали змоги запалати повстанню по всіх українських землях. Проте на всій українській землі, що входила до складу Речі Посполитої, визріли умови до всенародного повстання.

Чому ж тоді говорять: «Повстання на Правобережжі»? Адже ж те повстання, яке очолював Пугачов, теж не охопило всю Російську імперію, але проте пишуть так – «Крестьянская война в России в 1773–1775 годах».

Тому я вважаю, що про події, про які я веду мову, можна писати монографію, давши їй таку назву: «Селянська війна в Україні в 1768–1769 роках».

Запровадивши таку термінологію, буде остаточно покінчено з образливим терміном «коліївщина», що виявився таким зручним і причепливим. Навіть один вираз «Селянська війна в Україні» буде визначальним, про які події йде мова: адже на Україні до цього періоду можна з повнотою віднести термін «селянська війна».

По-друге, ми покінчимо з тим неправомірним розділенням між Правобережною Україною і Галичиною, яке штучно прищепилося до історії України в XVIII віці. Якщо це правомірно розподіляти після першого поділу Польщі, коли Галичина відійшла до Австрії, то для періоду до загарбання Галичини такий поділ не має ніяких абсолютно підстав: ці землі буди в складі однієї держави, у них була однакова доля і однакові завдання визволитися з-під гніту шляхетської Польщі.

У мене ще є додаткові міркування, що дають мені право відстоювання інтегрального підходу до всіх українських земель, які входили до складу Польщі в 1768 р., і це повинно знайти свій відбиток у назві цього повстання. Але ж про ці додаткові міркування можна тут і не писати, щоб не забирати у Вас час.

Тепер що я роблю?

Я вже почав писати, хоч багато не зробив, бо ледве виплутався з нарисів до тому «Черкаська область». Повинен Вам сказати, що я побачив більші труднощі, ніж я сподівався. Ці труднощі полягають ось у чому.

За 200 років налипло до історії повстання стільки брехні і вигадок, що зробити вигляд, буцімто всього цього не було й нема, мовчати про це і писати тільки позитивний виклад історії повстання ніяк не виходить.

Ось конкретний приклад.

Питання про дату підходу Залізняка до Умані і здобуття цього міста тепер не повинно було б викликати дискусію: для цього є настільки певні документи, що сперечатися з ними, це – ламатися в відчинені двері. До УІЖ я надіслав досить певну й чималу аргументацію. Її мені редакція скоротила підходяще. Я не настоював, бо був переконаний, що у істориків ця дата вже не викликала дискусії. Але я помилився. Очевидно, Ви звернули увагу, що в УІЖ в №10, 1968, стор. 117 одеський історик, проф. Боровой, висунув знову дату 18 червня ст. ст., хоч вона така, що з неї кури повинні б сміятися. Проте дехто, можливо, подумав, що Храбанові невідоме єврейське джерело і воно мене покладе на обидві лопатки. Кому-кому, а Боровому як єврею з єврейськими джерелами годилося б розбиратися, а він навіть не подбав про докладне ознайомлення з принципами побудови єврейського календаря. Щодо мене, то я ним поморочив собі голову.

До чого я все це веду?

А до того, що мені при викладі позитивної історії повстання не можна обминати всі відомі мені перекручення історії повстання, які проникли в історіографію і художню літературу: про них треба сказати. Коли я промовчу, то знайдеться ще не один Боровой і почне відкривати «Америку». Коли ж я про це скажу, то навряд знайдеться охочий вступати в дискусію.

Отже, в монографії, крім позитивного викладу історії подій, потрібно приділити велику увагу критиці вигадок і брехні. Але ж я побачив (і то не зараз), що коли все це робити підряд, то за критикою не буде видно самої історії, позитивної історії. Щоб уникнути цього, я вирішив, що обґрунтування неправдивості вигадок треба перенести на кінець монографії в спеціальний розділ «Пояснення». Однак об'єм їх буде немаленький.

Все ж таки досі існує твердження, що в Умані було вбито багато тисяч шляхти і євреїв. Вл. Серчик написав «веле тисенци» і навіть для обґрунтування послався на зізнання самих повстанців за «Коденською книгою». На ділі ж приписувані ним слова повстанців належать... слідчому. Ось яка буває аргументація!

Правда, що Костомаров писав, що вбитих в Умані, мабуть, було в десять раз менше. Франко Іван назвав навіть 2,5-3 тисячі. Проте все це – припущення. А чи не можна точніше?

І я даю певні докази. Я примушений зробити досить складні розрахунки з можливою кількістю шляхти та євреїв, які могли опинитися в Умані. Щодо євреїв, то я використовую офіційну статистику за 1765 рік, а щодо шляхти – кількість населених пунктів на Уманщині з зазначенням, куди з них тікали: в Умань чи поза Умань? При чому є навіть (неповні) відомості з гродських книг.

А все це займає немало місця. І пояснень треба чимало, щоб не перевантажувати основний текст монографії, щоб видно було саму конкретну історію, а не полеміку з вигадками. «Розгром» вигадок виношу в пояснення. Правда, дещо лишається і в основному тексті, коли не займає багато місця. Іноді я вдаюся навіть до такого прийому: в основному тексті я вдаюся до обґрунтування чогось на досить певних документах; це займає небагато місця і не розбиває змісту, але в «Поясненнях» я звертаю увагу читачів на вигадки, розкидані по різних виданнях.

Тепер, я думаю, що я виклав дещо з того, який я вирішив узяти напрямок. Хочеться бути зрозумілим в основному тексті, а в «Поясненнях» розтрошити всі нашарування, всі вигадки, щоб не приписували Залізнякові те, чого під його керівництвом повстанці не робили; щоб в авторитетних працях, таких, як історія Української РСР т.І, такого маршруту Залізнякових козаків, яким він не йшов до Умані (на карті вірний лише відтинок Корсунь-Богуслав, а решта –

міф!). Щоб не писав Кулаківський і «іже з ним» такого: «підняти ворога на «три списи вгору», заколоти його в бою, і козаки, і гайдамаки вважали для себе за честь. Гайдамаки пишались цим словом (тобто словом «колоти»), адже ненависть до гнобителів була такою великою, що їх убивали, як свиней, тобто кололи».

Здається, що у Кулаківського ніби все до пуття, але вдуматися, то видно, що він глибоко продумав, що він пише. І не треба забувати, що слово «коліївщина» пішла не від того, що повстанці «кололи» в бою... Про який тут може бути бій мова, коли кололи в Умані тих, що вже не чинили опору? Це була розправа. Розправа жорстока, хоч і не виправдана. Вона була вимушена, викликана величезними знущаннями. Але цією розправою ні повстанці, тобто за висловом Кулаковського гайдамаки, ні народ не пишались. До речі, не пишався цим Шевченко, хоч йому приписує це навіть і такий шановний учений як Гуслистий (я, здається, про це якось Вам писав).

Наш народ не садист, що йому було дуже приємно навіть ворога «підняти на три списи вгору», щоб цим наш народ пишався. Він це робив, бо він іншого виходу не бачив, як вийти з неволі, але він не пишався кількістю вбитих, серед яких усе ж таки були не тільки ті, хто залив за шкуру «сала», а були й діти...Справедливо говорив про наш народ І. Котляревський – («Енеїда»):

«не звір'я – людську кров пролити,
І не харциз людей щоб бити».

Скільки є прикладів того, як під час повстання 1768 року не тільки жінки, а й чоловіки рятували шляхетських і єврейських дітей! А в Буках (на Уманщині) за наказом Залізняка всіх євреїв вихрестили й залишили в живих. А скільки вихрестили в Умані!

Багато чого треба спростувати. І мені здається, що без цього всяка монографія про повстання 1768 року буде не тим, що зараз потрібно.

Прошу Вас пробачити за такий довжелезний лист.

Всього Вам найкращого шлю я Вам з Марією Василівною; щирі побажання Вашій дружині. щиро Ваш (підпис).

113. Лист №10

1 квітня 1971 р.
м. Умань

Дорогий Володимире Васильовичу!

Мене ось уже третій рік пекло, що я виявився негречним і не дотримався свого слова з фотографіями відкриття пам'ятного каменя на місці пам'ятника Залізняка і Гонти.

Але повірте, що я про це весь час думав і гнітився. На цій квартирі, де ми тепер живемо, я ще ні разу не робив фотознімків. На попередній квартирі це робити було краще. І так тягнувся день за днем. А я все старію і навіть щодо фотографування декваліфікувався. А все причандалля десь по кутках позапихано. Нарешті я вже пересилив пенсіонерську інертність і взявся відпечатати знімки. Не зовсім підходящий фотопапір (якщо не додати до цього вже зовсім невідходящого фотографа) і тому знімки не вийшли такими, якими б хотілося.

Дуже прошу вибачити і за таке нехлюйство, що стільки тягнув і за такі фотовідбитки.

Щасливі Ви, що з історією міст і сіл Львівської області закінчили ще в 1967 році. А нас, у Черкаській області, мучать ще досі. Мабуть, разів вісім варили воду в Інституті історії, а оце почала редакція УРЕ.

Прислали зауваження дріб'язкові, але, зціпивши зуби, мовчиш і на них відповідаєш. А на подібне вже надокучило писати рецензентам з Інституту історії, бо вони змінювалися і кожен по-своєму крутив сонцем.

Всього найкращого, творчих Вам успіхів.

Ваш (підпис)

Листи Г. Гербільського до В. Грабовецького

Гербільський Григорій Юлійович (1904 р.н.) – львівський історик, доктор історичних наук, професор. З 1946 р. працював у Львівському державному університеті ім. І. Франка.

114. Лист №1

2 лютого 1978 р.
м. Львів

Дорогий Володимире Васильовичу, не треба Вам більше турбуватися відносно моїх «Рев. демократів». Волинська газета погодилась їх друкувати. Дуже прошу надіслати ваші обидва

примірники, щоб я міг швидко надіслати їх в Луцьк. Не треба Вам, зрозуміло, навантажувати себе переговорами із «Знанням». Я знаю, що цю справу довести нелегко. Якось обійдетесь.

В. В., я дуже Вам вдячний і прошу пробачити за турботи.

Обіймаю, Ваш (підпис)

115. Лист №2

3 жовтня 1978 р.

м. Львів

Дорогий Володимире Васильовичу, надсилаю 2 прим. статті «Рев. демократи – поборники дружби» і три (1, 2, 4) статті про Чернишевського. Статті №3 «Чернишевський про Галичину» я не маю... Якщо Вам буде потрібно – я передрукую і надішлю.

Для «АУ» міг би дати довідку «Казка»(?) як джерело для вивчення сел. і рев. руху на Україні» або «Казка»(?) – важливе джерело для вивч. рос.-укр. рев. зв'язків». Таку статтю я міг би дати до кінця року (можливо, і в листопаді). Що Ви скажете?

Обіймаю, Ваш (підпис)

116. Лист №3

9 жовтня 1978 р.

м. Львів

Дорогий Володимире Васильовичу, до Вас і до Івана Кириловича така просьба.

Запитайте у знайомих Вам івано-франківських газет чи потрібні їм для відзначення 325-річчя такі статті: «Спільна боротьба рос. і укр. народів проти іноземної агресії у XVIII – XIX ст.» (1709, 1812 (?) – можуть бути і окремі статті), «Культурні зв'язки зах.-укр. земель з Росією у I пол. XIX ст.», «Рев. демократи – поборники дружби рос. і укр. народів» (можуть бути дві статті – 50-60 рр. і Франко про дружбу). Подібна «Тематика для лекцій і бесід» опублікована у львівських газетах. Статті я міг би надіслати у жовтні-листопаді.

Моя адреса Вам відома (подається адреса – А.К.).

Ваш (підпис)

Листи В. Дядиченка до В. Грабовецького

Дядиченко Вадим Архипович (1909 р.н.) – доктор історичних наук, професор. З 1948 р. завідувач відділом історії феодалізму Інституту історії АН УРСР.

117. Лист №1

17 квітня 1961 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Отримав Вашого листа, щиро Вам вдячний за Вашу люб'язність. Ми вже завершуємо (сподіваємось, що остаточно) роботу над I томом «Історії УРСР». Слідом за цим приступаємо до видавництва I тому «Історії селянства». Був би дуже Вам вдячний, коли б Ви інформували про хід написання Вашими товаришами розділів до цієї праці.

З повагою (підпис)

118. Лист №2

10 лютого 1965 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Щиро вдячний Вам за Вашого листа, з якого я дізнався про справи львівських істориків. Прошу вас написати нам, що саме готують наші львівські товариші для першого тому «Історія селянства УРСР» – автор, назва розділу, обсяг.

Дуже був би Вам вдячний, коли б Ви написали мені бібліографію з такого, порівняно невеличкого, питання, як розвиток освіти на Правобережній і Західній Україні з XVIII ст. – університет, колегії, шкільна освіта. Мова йде про друковані джерела і літературу (російською, українською, польською та іншими мовами) – також – якщо про це у вас є відомості – і про архівні фонди. Ця справа не дуже термінова і може зачекати ще з місяць-півтора. XVIII століття є сферою Ваших наукових досліджень і тому звертаюся до Вас з цим проханням. З найкращими побажаннями.

В. Дядиченко (підпис)

119. Лист №3

17 червня 1966 р.

м. Київ

Глибокошановний Володимир Васильович!

Як Ви вже знаєте, мене дуже цікавлять питання освіти на Правобережжі і в Галичині в другій половині XVIII ст. У Львові з цих питань є ряд важливих матеріалів, але у мене зараз нема можливості (та, мабуть, не буде і в ближчий час) побувати там особисто. Тому я хотів би прохати Вас подивитись до архівних справ і виписати для мене деякі дані. Мова іде про Центральний Державний історичний архів у Львові, фонд 146 (Галицьке намісництво), оп.106, один. збер. 133 (чи 135?) – звіт про стан шкільництва Галичини, Буковини. Мене цікавлять такі дані про школи ХУІІІ ст.

початкові, прихідські або парафіяльні школи – їх загальна кількість, кількість по окремих обл. одиницях (воєводствах), їх програма, кількість учнів і т.д.;

колегії – їх місце розташування, ... учнів тощо;

інші заклади – ліцеї, семінарії тощо.

Цитування не обов'язкове, можете тільки вказати № архівної справи. Якщо Ви це могли б зробити, дуже був Вам вдячний.

Як Ваша велика монографія про опришків? Пишіть про Ваші справи.

З повагою (підпис)

120. Лист №4

14 вересня 1966 р.

м. Київ

Глибоко шановний Володимир Васильович!

Період літніх відпусток закінчився, зараз майже всі товариші повернулися до роботи. Вашого листа одержав, щиро вдячний Вам за Вашу добру згоду попрацювати з питань історії освіти і зокрема – з історії Львівського університету. Буду чекати Ваших листів.

Дуже прошу Вас також і ось про що. Текст нового видання нашого шкільного підручника з Істрії України (видавництво «Радянська школа») надісланий до Львівського обласного інституту удосконалення вчителів. Дізнайтеся, будь ласка, як там ідуть справи.

З пошаною (підпис)

121. Лист №5

1966 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Щиро вітаю Вас з Новим роком і бажаю всього кращого. Сердечно дякую Вам за надіслані матеріали і за ілюстрації до «Історії селянства». (підпис)

122. Лист №6

7 лютого 1968 р.
м. Київ

Глибокошановний Володимире Васильовичу!

Відділ історії феодалізму готує до здачі у видавництво АН книгу «Історія історичної науки на Україні» за доби феодалізму. Текст у нас вже в основному підготовано, книга вийде на початку 1969 р. Термін здачі її у видавництво – 31 березня ц.р. Проте, ми вважали б дуже важливим додати до деяких розділів (з історії історичної науки в кінці XVI – першій половині XVII ст. – автор О. С. Компан; в другій половині XVII ст. – автор К. І. Стецюк; в першій половині XVIII ст. – автор В. А. Дядиченко; в другій половині XVIII ст. – автор О. М. Апанович) матеріал з історії історичної думки на правобережних і західноукраїнських землях.

Відділ ухвалив звернутися до Вас, як відомого фахівця, з проханням написати частину тексту з історії історичної думки в Східній Галичині в зазначений відрізок часу. За обсягом це мають бути невеликі (кілька сторінок машинопису) частинки тексту до відповідних розділів.

Текст увійде до видаваного тому з зазначенням Вашого авторства. Проте, ми, на жаль змушені нагадати Вам, що це видання безгонорарне і запрошені нами автори не одержуватимуть плати за поданий текст. Тому виконання цієї роботи доцільно включити в план Вашої наукової роботи; в разі Вашої згоди Інститут надішле до Вашої установи відповідного листа.

Ми дуже хотіли б Вашої позитивної відповіді на наше звернення і Вашої участі у виданні. Просимо, однак, мати на увазі, що час для готування тексту, хоч він і дуже невеликий за обсягом, обмежений. Ми повинні одержати все до 15 березня. Тому чекаємо від Вас швидкої відповіді. Разом з одержанням Вашої згоди нам треба одержати короткий перелік питань, які Ви передбачаєте освітити у

Вашому тексті (які саме історичні твори, їх автори, історична освіта того часу і т.д.).

Якщо ті чи інші обставини не дадуть Вам можливості взяти участь у нашому виданні, то просимо Вас порадити нам іншу кандидатуру і дістати її попередню згоду. Чекаємо якнайшвидшої відповіді. З пошаною (підпис)

123. Лист №7

1969 р.
м. Київ

Шановний В. В. Грабовецький!

Просимо Вас терміново сповістити, чи друкувалася Ваша стаття повністю, або частково «Гайдамацькі рухи і опришківство».

Якщо ні, то бажано надіслати академічну довідку про те, що це планова робота. Від вузівських авторів потрібна заява на ім'я дирекції нашого Інституту, що робота виконана в порядку службового завдання і автор не претендує на гонорар.

З повагою В. А. Дядиченко.

124. Лист №8

Б.д, б.р.
м. Київ

Шановний В. В. Грабовецький!

Ближчим часом ми надішлемо Вам листа Інституту історії з проханням допомогти нам у поданні відповідних заявок облкнигкульторгам на книгу «Історія історичної науки на Україні за доби феодалізму».

Поки що просимо Вас повідомити про свою згоду замовити примірники як авторам. Київські автори замовляють по 50 примірників.

Нагадуємо також, що до Ваших розділів потрібно підібрати ілюстрації. Бажано надіслати їх або вказати книгу і сторінку, де знаходиться потрібна ілюстрація.

З повагою

Зав. відділом історії феодалізму

Інституту історії АН УРСР

В. А. Дядиченко

125. Лист №9

1970 р.
м. Київ

Глибокошановний Володимире Васильовичу!

Вашого, листа одержав. Відповідаю з запізненням, оскільки був до цього часу у відпустці. Пропонована Вами тема цікава, але програма ювілейної сесії вже затверджена і, до того ж, вона включає лише дуже загальні теми. Вам варто запропонувати статтю на цю тему для «Українського історичного журналу» (до вересневого номера).

Просимо регулярно інформувати нас про хід роботи над розділами «Історії УРСР».

З повагою (підпис) В. А. Дядиченко

126. Лист №10

Б.д, б.р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Від імені редколегії 3-го тому багатотомної «Історії Української РСР» звертаємось до Вас, як одного з авторів, з наступним великим проханням: в найближчий час надішліть, будь ласка, список ілюстрацій з історії Галичини XIV-XVIII ст., які конче потрібні для остаточного укладання списку ілюстрацій до 2-го – 3-го томів.

Відповідальний редактор 3-го тому
доктор історичних наук
(підпис)

P.S. Одночасно повідомляємо, що всі терміни здачі Вашого тексту до 3-го тому минули. Не одержано від Вас відповіді й щодо розмежування з Ф. І. Стеблієм.

127. Лист №11

Б.д, б.р.
м. Київ

Глибокошановний тов. Грабовецький В. В.!

Видавництво АН УРСР «Наукова думка» готує до видання у 1970 р. наукову працю «Нариси історії історичної науки на Україні за доби феодалізму» (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.), обсягом у 25 др. арк.

В книзі, авторами якої є провідні історики – вчені Інституту історії АН УРСР, знайшли свою наукову розробку і освітлення всі основні питання розвитку історичної думки на Україні феодальної доби. В дальшому передбачується видати наступні томи, присвячені періоду капіталізму та радянській добі.

Це видання розраховане, головним чином, для студентів історичних, філософських і філологічних факультетів, а також істориків-фахівців – науковців вузів і викладачів – просимо Вас зробити ближчим часом належну заявку у Ваш Облкнигкультторг.

Про зроблену заявку просимо повідомити Інституту історії.

Зав. відділом Інституту історії АН УРСР

доктор історичних наук, професор В. А. Дядиченко

128. Лист №12

Б.д, б.р.
м. Київ

Глибокошановний В. В. Грабовецький!

Ваші матеріали одержані, включені до книги і передані до видавництва. Дякуємо Вам за своєчасну відсилку тексту. Просимо Вас і надіслати – протягом квітня – остаточний варіант тексту з всіма Вашими доповненнями.

Видавництво зажадало (такі у них сурові закони) від авторів академічну довідку про те, що це – планова робота. Від вузівських авторів потрібна заява на ім'я дирекції нашого Інституту (надсилати її можна на мою адресу), що робота виконана в порядку службового завдання і автор не претендує на гонорар.

Просимо Вас обов'язково надіслати частину про другу половину XVIII ст.

З пошаною В. А. Дядиченко.

129. Лист №13

1971 р.
м. Київ

Шановний Володимире Васильовичу!

Ми одержали верстку нашої колективної праці про історичну науку на Україні за доби феодалізму. На жаль, ми не мали можливості одержати Вашу допомогу при виправленні і редагуванні Вашого тексту, оскільки не могли встановити з Вами особистий або хоча листовний зв'язок.

Зараз нам треба терміново з'ясувати, чи автором частин тексту про історичну науку на Східній Галичині є тільки Ви, чи також і Я. Д. Ісаєвич. Прошу Вас негайно повідомити про це мене листовно.

З пошаною В. А. Дядиченко.

130. Лист №14

1972 р.
м. Київ

Шановний Володимире Васильовичу!

Ми відправили листа на ім'я тов. М. М. Олексюка. Просимо Вас і інших товаришів підтримати наше прохання перед тт. Олексюком і Івасютою. Як Ви побачите, ми свідомо (з метою планування) написали значно більший обсяг – 1,5-2 др. арк.

Щодо терміну, то розкриємо Вам такий секрет – Ви можете нам надіслати на цей термін самий короткий текст, самий загальний, а потім надіслати доповнення, бо ми текст здаємо 31 березня, а роботу над ним розпочнуть десь влітку, і ми приєднаємо (замінімо) деякі сторінки. Надішліть коротенький текст; треба історичні твори історика, а не джерела.

Привіт всіх товаришів.

З пошаною В. А. Дядиченко

131. Лист №15

1978 р.
м. Київ

Глибокошановний Володимире Васильовичу!

На жаль, я не зміг побачитися з Вами в Києві під час Вашого приїзду. Тому користуюся нагодою, щоб повідомити Вас про деякі наші справи. Насамперед, для нас дуже важливим є планування досліджень на наступні роки. Наш Інститут вже складав такі попередні плани до 1980-1985 рр., певно, що це зробили і у вашому інституті. Тому ми дуже просили б Вас надіслати (це не так

спішно)..., під яким Ви (а може ще й інші) бажали б попрацювати по питаннях історії середньовіччя. Нам це потрібне для загального зведення.

Листи В. Грабовецького до В. Дядиченка
132. Лист №1

20 вересня 1966 р.
м. Львів

Високошановний Вадиме Архиповичу!

Одержав Вашого листа. Збирався Вам також писати. Після закінчення вступних екзаменів я повністю пірнув у фонди нашого історичного архіву по питанню освіти Правобережжя і Галичини першої половини XVIII ст. Проглянув основні описи по питанню культури (1772-1800 рр.) і знайшов багато матеріалів до історії освіти австрійського періоду.

На жаль, в австрійських фондах майже нічого немає про освіту першої половини XVIII ст. (включно до 1772 р.). Я радився з фаховими знавцями львівських архівів і вони всі розводять руками.

Ясно одне – питання освіти на Правобережжі і на Галичині в першій половині XVIII ст. не вивчене і сьогодні ним ніхто у Львові не цікавиться. Крім тієї бібліографії, яку надіслав Вам раніше, поки що не виявив інших друкованих праць з XIX і XX ст.

Зараз у львівському історичному архіві завершують опрацювання великого фонду Василіанських монастирів. Там буде багато матеріалів про школи XVIII ст. Як тільки буде доступ дослідників до цього фонду, я почну проглядати матеріали. По питанню освіти першої половини XVIII ст. залишаються рукописні книги актів городських і земських. Це великий фонд і я почав переглядати.

У нашому музеї українського мистецтва у Львові знаходяться церковні візитації з 50-60 років XVIII ст. Це описи греко-католицьких церков по всіх селах і містах Галичини, які складала довірені (т.з. церковні візитатори) від імені львівської метрополії. Там напевно будуть подані школи при церквах. Думаю проглянути увесь фонд (56 томів, 1015 арк.). думаю звести до купи всі виявлені школи і надіслати Вам реєстр.

Мушу проглянути всі матеріали, які знаходяться у відділі рукописів львівської державної наукової бібліотеки, там напевно найдуться матеріали і по освіті XVIII ст.

Над історією львівського університету, починаючи з 1961 р., працює великий колектив університетських науковців. На якийсь час ця робота припинилась, а зараз знову працюють, бо обіцяють їм надрукувати окрему монографію «Історія львівського університету». Мені невідомо чи Вам треба всю історію львівського університету, чи матеріали до першої половини XVIII ст. Напишіть.

Цікавився долею тексту нового видання Вашого шкільного підручника з Істрії України. Мені пояснили, що рукопис Вашої книги прийшов на рецензію в Інститут удосконалення вчителів в липні місяці. В час літніх відпусток вони не мали кому дати на рецензію. Зав. кабінетом історії інституту (новий товариш) на моє прохання дав справі хід і пообіцяв, що рецензія буде написана фаховим вчителем історії і вислана в Київ у видавництво «Радянська школа» до кінця місяця вересня. Я буду далі цікавитися просуванням рецензії і постараюся довести до кінця.

В попередньому листі Ви запитували, як справа з моєю великою працею. Ви напевно маєте на увазі проблему опришківського руху. Рукопис підготовлений (900 стор.). Але я не знаю, що далі робити, де захищати. Прошу Вашої поради. На мою книгу («Карпатське опришківство») вже опубліковано 6 рецензій. Дав позитивний відгук академік І. П. Крип'якевич.

З нетерпінням чекаю Вашої відповіді.

З глибокою пошаною В. Грабовецький

133. Лист №2

1 листопада 1966 р.

м. Львів

Вельмишановний Вадиме Архиповичу!

Прошу пробачити за затримку відповіді на Ваше прохання. У мого брата сталося велике нещастя – поламав ноги і я змушений був виїхати йому допомагати в листуванні.

Проглянув все до історії Львівського університету за I половину XVIII ст. в наших архівах і відділі рукописів бібліотеки. Нічого не

виявив. І взагалі нічого нового в наших архівах до історії університету (XVIII ст.) немає.

Все треба брати з літератури, яку Вам вислав. Можливо Вам не повелося знайти будь-якої книги в Києві, то напишіть, я Вам позичу на свій абонемент і вишлю на Вашу адресу. А може щось перекласти до Вашої теми? Радо зробимо. Зараз буду шукати матеріалів до освіти. Надсилаю Вам замітки з історії університету тов. Кіся, а також рукопис, над яким працюють по історії університету.

Надсилаю при цьому підібрані мною фотоілюстрації до історії західноукраїнського селянства XVI-XVIII ст., про які Ви писали в своєму листі від 19.X.66 р.

Дуже прошу повідомити мене, чи отримали мій лист і фотоілюстрації. І взагалі.

З глибокою пошаною В. Грабовецький.

134. Лист №3

Б.д, б.р.
м. Київ

Вельмишановний Вадиме Архиповичу!

Дуже дякую за Ваш лист. Радо відповідаю на Ваше прохання. Наші вчені працюють над розділами І тому «Історії селянства України».

Я. Д. Ісаєвич «Селяни західноукраїнських земель в XIV-XV ст.».

В. В. Грабовецький «Селяни західноукраїнських земель в XVI-XVIII ст. (до 1772р.)».

Ф. І. Стеблій «Селяни західноукраїнських земель в кінці XVIII – першій половині XIX ст.».

М. М. Кравець. «Селянство західноукраїнських земель в другій половині XIX ст.».

Бажано, щоб вчені Ужгорода і Чернівців написали історію селянства Закарпаття і Буковини XIV-XIX ст.

Плануємо написати свої розділи до початку травня.

Приступив до виконання Вашого прохання в справі бібліографії. Важливо проглянути щось в наших архівах по цьому питанню. Постараюсь зібрати всі архівні відомості про освіту в Галичині у XVIII ст. В. Грабовецький.

135. Лист П. Михайлини до В. Грабовецького

Чернівці,
24 квітня 1992 р.

Дорогий Володимире Васильовичу!

Наближається Ваша дата, правда не така то вона й кругла – 65 років. Але вже можна підсумувати свої доробки на ниві дослідження нашої історії України. Ви як медієвіст-дослідник починаючи з 50-х років вклали багато праці у вивчення не лише Вашої любимої теми опришківства, але глибоко торкнулися і різних питань історії України XIII-XIX ст. Цінність Ваших праць в тому, що використали велику кількість документів, зібраних в архівах України, Росії, Польщі.

Враховуючи так багато підготовлених Вами наукових праць з історії України, історичного краєзнавства, допоміжних історичних дисциплін у мене виринула думка підготувати історичний нарис про Ваше життя і науково-педагогічну та краєзнавчу діяльність. Але я знаю Вас як скромного вченого тому звертаюся до Вас за дозволом здійснити таку надію. Прошу Вас дати дозвіл розпочати таку роботу.

Що нового біля Вас? Як здоров'я? Як працюється Богданові? Як почуває себе дочка? Прошу пишіть. Чекаю відповіді.

Бажаю всього найкращого!

Обнімаю Ваш (підпис) П. Михайлина

136. Лист М. Магуня до В. Грабовецького

Державний меморіальний музей Михайла Грушевського у Львові
21 квітня 1999 р.

Високодостойний пане Грабовецький!

Дирекція Державного меморіального музею Михайла Грушевського у Львові висловлює щире подяку за Вашу книжку «Михайло Грушевський», Івано-Франківськ, 1991. Такого видання у фондах музею не було, а Ваш дарунок збагатив музейну збірку.

Наповнення фондів музею, праця над створенням експозиції триває. Готуємося ми і до саміту Президентів країн Центральної

Європи, оскільки Музей включений в перелік об'єктів, де побувають Глави держав. У нас вони садитимуть яблуневий сад.

Тому роботи нам вистачає і особливо, хотілося б збагатити фонди музею, а також експозиційний розділ «Михайло Грушевський і Гуцульщина», суттєво доповнивши його оригінальними речами побуту ужиткового і прикладного мистецтва Вашого краю.

Нам відомо, що Ви маєте надзвичайно цінну книгу збірку та інші цікаві матеріали. Можливо, з ласки Своєї, Ви змогли би дещо передати до Музею.

Сподіваємося, що у Вашій особі знайдемо доброго друга, наставника і порадника.

З повагою

Директор музею (Підпис) Магунь М. К.

137. Лист В. Грабовецького до М. Небелюка та І. Андрусяка

24 липня 1994 р.

м. Івано-Франківськ

Пан Андрусяк Іван відповідно до Вашого рішення про підготовку і видання книги «Історія Гуцульщини» звернувся до нас з пропозицією написання такої праці. Ми дійсно біля 40 років працюємо над цією проблемою і видали першу частину Історії Гуцульщини (XIII-XIX ст.). Подібної роботи немає, за винятком збірника М. Домашевського «Історія Гуцульщини».

Ми продумали Ваше прохання і пропонуємо наступне. Надсилаємо Вам складений нами план-проспект майбутньої праці. На нашу думку, вона може складатися з 2-х книг (томів). Ми погоджуємося підготувати до кінця цього року рукопис «Історії Гуцульщини» з праісторичних часів до початку ХХ ст. Для високопрофесійного рівня праці плануємо подати науковий апарат, тобто посилення на першоджерела та літературу. Бажано, щоб книга була гарно проілюстрована старовинними автентичними картами, гравюрами, схемами, фотодокументами тощо.

Тепер стоїть питання: де планується видання цієї книги? Якщо в Канаді, то ми надішлемо після складання обов'язкової угоди між нами та Управою рукопис нашої праці. А якщо ця робота буде видаватися у Львові, крім угоди Управа мусить передбачити відповідальних за видавництво, а також відповідне фінансування. В

такому випадку в угоді потрібно передбачити також додаткові витрати на наукові відрядження, пов'язані із збором архівних документальних та фотоматеріалів.

Просимо з цим листом ознайомити Вашу Управу і дати нам відповідь про Ваше рішення.

З повагою до Вас, з гуцульським поклоном
Володимир Грабовецький

138. Лист М. Косіва до В. Грабовецького

Косів Михайло – заслужений діяч мистецтв України,
Народний депутат України
15 березня 1995 р.

Голові Івано-Франківської обласної
організації всеукраїнської спілки краєзнавців,
доктору історичних наук,
професору Грабовецькому В. В.

Вельмишановний пане Володимире!

Низько схиляємо голову перед Вашою мудрістю і великою подвижницькою діяльністю вченого-краєзнавця, історика, заповзятого літописця нашого неповторного Прикарпаття, правдива історія України немислима без правдивого висвітлення історії Прикарпаття. Те, що Ви давно й наполегливо, ґрунтовно робите, відоме шанувальникам Вашого таланту, нині благодатно впливає на національно-культурне відродження народу, піднесення нашої історичної свідомості.

Комісія з питань культури і духовності гаряче підтримує Ваші добрі починання і включається у пошуки благодійників, які візьмуться за спонсорвання Ваших краєзнавчих робіт. Сподіваємося, що ці нелегкі пошуки, особливо у пробудженні історичної пам'яті новоявлених бізнесменів, увінчаються нашим спільним успіхом.

З побажанням творчих успіхів

М. Косів

Голова Комісії з питань культури і духовності Верховної Ради,
заслужений діяч мистецтв України.

139. Лист Ю. Марченка до В. Грабовецького

Київ
2000 р.

Вельмишановний Володимир Васильович!

Видавництво довідкової літератури «К.І.С.» висловлює Вам свою щиру повагу та побажання найкращих успіхів. З 1993 року видається серія довідників «Хто є хто в Україні». Нині готується до друку чергове видання, яке міститиме, зокрема, відомості і про Вас.

Надсилаємо Вам текст біографічної довідки. Будемо вдячні за уточнення та доповнення, які Ви можете зробити просто на цьому аркуші. Найбажанішим варіантом для нас було б одержати Вашу заповнену анкету (бланк додається).

Сподіваємось на Вашу вчасну відповідь. Планований термін анкетування – березень-квітень 2000 року. Просимо надіслати відповідь на адресу 03146 Київ-146 а/с 272/7.

З найкращими побажаннями Юрій Марченко, директор

140. Лист О. Антонця до В. Грабовецького

Київ
16 жовтня 2000 р.

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

З великою приємністю повідомляємо, що за пропозицією Івано-Франківської облдержадміністрації Ваша кандидатура представлена для занесення в «ЗОЛОТУ КНИГУ УКРАЇНИ-2000».

Мета цього унікального видання – віддати належне кращим людям країни, які її, своїми професійними досягненнями і талантами заслужили право бути занесеними до почесного переліку імен, котрими пишається Вітчизна.

«ЗОЛОТА КНИГА УКРАЇНИ-2000» являє собою коштовний фоліант, у якому представлено читачам дві тисячі персоналій найвидатніших українців, що працюють і творять у різних галузях народного господарства, науки, культури, освіти, бізнесу, спорту тощо. Це своєрідна портретна галерея наших сучасників, як громадян України, так і визначних українців світу, що вплинули на хід новітньої історії нашої держави і визначили її сьогоденне становище у світі.

У виданні кожній особистості, зокрема Вам, присвячується окремий текстовізуальний блок. Він складається з двосторінкового розвороту, де буде розміщено фотопортрет, коротка біографія та монолог героя.

Редакційна Рада звертається до Вас із проханням розпочати співпрацю з видавництвом «Мазепа» над підготовкою Вашого монологу до «ЗОЛОТОЇ КНИГИ УКРАЇНИ-2000».

З пошаною –

Директор видавництва «Мазепа» (Підпис) О. П. Антонь.

141. Лист В. Ющенко до В. Грабовецького

Грабовецькому В. В.
Івано-Франківська обл.
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, б. 57
2004
Київ

Вітаю Вас і Вашу родину.

Не знаю, за чим застане Вас мій лист, але хочу поговорити з Вами про те, що думаю, є близьким і для Вас, і для мене – про країну, в якій будемо жити ми, наші діти й онуки.

Написати Вам я вирішив на Полтавщині, на третій день своєї виборчої поїздки по Україні. Під час зустрічей у різних містах, селах і містечках мені задають багато схожих запитань. І я хочу безпосередньо відповісти на них. Але моєму спілкуванню з Вами «завзято» заважають. Навіть якщо вдається прорватися у прямий ефір, то у навколишніх будинках несподівано гасне світло, або трапляється ще якимось «стихійне лихо». Вірю, написані мною рядки допоможуть подолати бар'єр, який намагаються звести між нами.

В листі про все не напишеш. Але розповім хоча б про головне: що і для чого я робив, що роблю сьогодні.

Нас довго переконували, що швидкі і якісні зміни в Україні неможливі, що треба ще потерпіти. Терпіли ... Проте півтора року роботи в уряді остаточно переконали мене – це неправда. В нас немає жодних причин для злиднів та економічного занепаду. Ми можемо не просто виживати чи животіти, а й з року в рік піднімати добробут кожної людини, кожної сім'ї.

Чому ж цього не сталося? – запитуєте Ви, бо втомилися жити закличками та обіцянками.

Ось моя відповідь. Нинішня ситуація породжена моральною та професійною кризою влади, яка не може й не хоче здійснювати справжніх змін. Я знаю реальний стан вітчизняної економіки. У 2000-му році ми зрушили ситуацію на краще. Ліквідували тіньові схеми, створили умови для приросту промислового продукту. Не тільки погасили заборгованості перед пенсіонерами і працівниками бюджетної сфери, але й розпочали підвищення пенсій та зарплат. При цьому не позичили ані копійки ні від Заходу, ні від Росії.

Це вдалося зробити за відносно короткий час, і то були тільки перші кроки. Але моєму уряду не пробачили того, що він позбавив напівзлочинні фінансово-політичні групи можливості красти. Вони ніколи не заробляли грошей, а просто крали: з енергоринку, з бюджету, з бартеру, з Ваших кишень ... Хіба вони могли змиритися з тим, що наш уряд скасував понад 250 попередніх постанов, які надавали переваги цим «обраним» комерційним структурам? За один рік ми повернули до бюджету понад 10 мільярдів гривень.

Це вже історія. А нам треба думати про майбутнє. Саме переконаність у можливості змін на краще спонукала мене до створення виборчого блоку «Наша Україна». У ньому об'єдналися 10 партій та понад 100 громадських організацій. Ми прагнемо здійснити нашу з Вами мету: бути заможними, гідними і щасливими на своїй землі.

Звичайно, це не всім подобається. Мене попереджали, яка це нелегка справа – боротися з тими, хто свої капітали робить на крадіжках та брехні. Зосередивши у своїх руках абсолютну більшість засобів масової інформації, вони позбавляють Вас можливості зробити вільний вибір.

Вас щодня залякують моїми «гріхами». Я відчуваю це, отримуючи майже на кожній зустрічі ніби однією рукою написані запитання. «Ющенко винен у банкрутстві банку «Україна». Нісенітниця. Банк збанкрутували у 2001 році, а я пішов звідти у 1993-му. Доки я працював першим заступником голови правління, доти він входив до першої трійки українських банків. Пізніше, ставши прем'єром, я не допустив банкрутства «України». Наш уряд був єдиний, що не взяв ні копійки у цього банку. Ви запитаете – а хто ж

насправді винен? Моя відповідь: у банкрутстві винен той, хто не повернув кредити. Перелік позичальників – не таємниця. Серед них багато моїх сьогоднішніх «викривачів».

Так само кричать: «Дружина Ющенко – американка». Моя дружина – українка. Її батько, а мій тесть, Михайло Чумаченко, народився на Луганщині, а мати – на Київщині, під час війни їх обох вивезли на чужину. В Америці Михайло Андрійович працював електриком. Моя дружина Катерина повернулася в Україну дванадцять років тому, як тільки це стало можливим. Дивує, чому мені цим дорікають: вона ж повернулася додому, а не виїхала до Америки. Тут, в Україні, – її Батьківщина.

Ви почуєте й інші звинувачення. Не хочу і не буду спростовувати їх. Бо розумію, що дехто надіється, що я облишу важливі справи та втягнуся в цю гризню. Цього не буде. Мене ніхто не зібє з обраного шляху. Проте вся ця кампанія фальсифікації й очорнювання ставить під загрозу демократичність теперішніх виборів, зазіхає на Ваше право знати правду.

Мій батько, який все життя вчителював на Сумщині, сказав мені ще в дитинстві: «Запам'ятай, щасливий той, хто може не брехати». І я запам'ятав ці слова на все життя. Сьогодні я справді щасливий, бо можу чесно дивитися людям у вічі.

Ми на своїй землі. Нам немає куди з неї відступати.

Тому прошу Вас: прийдіть 31 березня на вибори і проголосуйте.

31 березня – час дії. У цей день кожен українець є найвищою владою. У цей день все залежить від нас.

31 березня не словом, а ділом кожен з нас може обрати краще життя. Прийдіть і проголосуйте по совісті, щоб знову роками не довелось нарікати, яка погана влада.

Прийдіть і проголосуйте самі, щоб Вашим голосом не скористалися інші.

Прийдіть і проголосуйте так, як велить Вам Ваше серце.

Щастя Вам.

З повагою,

Щиро Ваш (Підпис)

P.S. Можливо, у Вас є до мене запитання чи поради. Я ціную Вашу думку і Вашу позицію та обов'язково відповім. Звертайтеся,

будь ласка, за адресою: 01034, м. Київ-34, вул. Прорізна, 9, кімн. 20.
Тел. 8 (044) 228-8687.

142. Лист Д. Пясецького до В. Грабовецького

2 липня 2004 р.
м. Тернопіль

Високоповажний Пане Володимире!

Я, Пясецький Дмитро Іванович, 1936 р. нар., інвалід 1 групи, голова Комітету захисту прав інвалідів в Україні, щиро дуже прошу Вас подаруйте інвалідам 3-томну історію Прикарпаття, яку Ви створили за 50 років праці, Висока Вам шана і честь!

Дякую, (Підпис)

Уродженець смт. Гвіздець, тепер, на жаль, Коломийського району, хоч кожне місто, містечко, як і Гвіздець, мали б виконувати свою історичну роль – столиць районів.

143. Лист М. Железняк до В. Грабовецького

30 січня 2004 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Дякую за надіслані матеріали та фото, які, як Ви й просили, повертаю.

Пересилаю текст статті про Історико-меморіальний музей О. Довбуша. Був би вдячний за Ваші уточнення та доповнення, якщо їх слід зробити.

А також статтю про «Скелі Довбуша», яку плануємо покращити, однак поки що не знайшли автора. Чи не маєте Ви ілюстрації до неї?

З повагою

Керівник координаційного бюро ЕСУ

М. Г. Железняк

144. Ювілейне привітання Анатолія Матвієнка

24 липня 1999 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу! Щиро вітаю Вас з днем народження. Бажаю здійснення всіх творчих задумів, добра і злагоди, міцного здоров'я і наснаги на довгі роки. З повагою і за дорученням Президії Центральної Ради.

Голова УНП «Собор» Анатолій Матвієнко

145. Професор Д. Степовик про творчість В. Грабовецького

2 травня 1999 р.

м. Київ

Історіографія України має небагато таких істориків, як Володимир Грабовецький. Його особливість, а може й унікальність полягає у відданості одній темі – опришківству і його вичерпному освітленню в усіх деталях і зв'язках з іншими темами.

Як і всякого величного вченого, Володимира Грабовецького легко читати і фахівцям, і звичайним, так би мовити «пересічним» читачам. Це говорить і про його велику вченість, і про апробований і добрий метод чудового оповідача про потаємні сторінки української історії.

Дмитро Степовик, доктор філософії та мистецтвознавства.

146. Звернення В. Грабовецького до М. Вишиванюка

25 квітня 2001 року

м. Івано-Франківськ

п. Михайлові Вишиванюку,

Голові Івано-Франківської обласної держадміністрації

Володимира Грабовецького,

доктора історичних наук, професора, академіка АН вищої школи
України

Вельмишановний Михайле Васильовичу!

Мною протягом півстоліття зібрані значні історичні першоджерела, на основі яких у 1992-1995 рр. було опубліковано 6 томів «Нарисів історії Прикарпаття». Це було перше і єдине такого роду багатотомне видання серед регіонів всієї України. Проте ці

книги були виконані обмеженим тиражем на слабкому поліграфічному рівні і тепер стали бібліографічною рідкістю.

Тому, на численні прохання навчальних закладів, бібліотек і читачів, я маю намір перевидати ці видання під назвою «Ілюстрована історія Прикарпаття» в 6-ти томах, в яких буде викладений літопис нашого краю в хронологічно-проблемному плані за новою періодизацією. В книгах буде вміщено автентичні гравюри, старовинні карти, плани середньовічних фортець і замків.

Поки що ніхто з моїх учнів не має змоги найближчим часом працювати зі старовинними першоджерелами у зв'язку з недостатнім знанням іноземних мов, а саме: латинської, готичної, старопольської тощо.

Я у поважному віці і хочу, щоб ці видання були опубліковані, оскільки вони конче потрібні для нашого читача, особливо – молоді.

Щоб здійснити це видання, потрібні кошти. Шановний Михайле Васильовичу, знаючи Вас як шляхетного мецената української культури, сердечно прошу виділити необхідні кошти на це актуальне видання та взяти його під свій патронат.

Залишаюсь з глибокою повагою до Вас
Володимир Грабовецький

147. Владика С. Мудрий про творчість В. Грабовецького

2002 р.

м. Івано-Франківськ

ЛІТОПИСЕЦЬ ПРИКАРПАТСЬКОЇ ЗЕМЛІ

Сказати, що п. Володимир Грабовецький є талановитим, поважним та авторитетним істориком буде зовсім недостатньо для оцінки насправду титанічного внеску цієї скромної людини в історичну науку сучасної України. Він, без перебільшення, видатний та унікальний літописець Прикарпатської Землі. Його майже піввікову дослідницьку працю та її місце в українській науці та культурі можна сміливо ставити в один ряд з подвижництвом Михайла Грушевського, Івана Крип'якевича, Дмитра Багалія, Дмитра Яворницького.

Колишній учень Малої греко-католицької духовної семінарії у Львові, Володимир Грабовецький крізь усе своє творче і наукове життя проніс благословення двох князів нашої Української Греко-

Католицької Церкви – Митрополита Андрея Шептицького та Йосифа Сліпого. У незабутні 1942-1944 роки Господнє Провидіння звело юного Володимира з нашими видатними Владиками, і їхні напутні слова стали для нього найсвітлішим дороговказом у житті. Вже набагато пізніше, в умовах незалежної України, ставши одним з найавторитетніших українських істориків, Володимир Грабовецький опише ці незабутні зустрічі у своїх спогадах. Але перед тим, у моторошні брежнєвсько-сусловські 70-ті, торкаючись у своїх наукових працях історії Української Церкви, він намагатиметься писати її неупереджено і об'єктивно, як вірний син свого народу і його християнської віри. Бо такий заповіт йому дали великі Митрополити...

З-під пера Володимира Грабовецького вийшло друком 900 наукових і науково-популярних праць, у тому числі десятки монографій, брошур, статей з історії населених пунктів рідного краю. Дослідження академіка Грабовецького охоплюють важливі проблеми історії України від княжих часів до ХХ століття, різних історичних дисциплін, але найбільшу увагу вчений приділив вивченню історії рідної Галичини і, зокрема, її Церкви. Особливо слід відзначити монографію «Нарис історії Галича», видану з нагоди 1100-річчя Галича. У ній багато уваги присвячено історії українських святинь, починаючи з княжого періоду і закінчуючи ХХ століттям.

У нещодавно виданих монографічних розвідках з історії Печеніжина (1993), Коломиї (1996), Калуша (1997), Уторопів (1997), Івано-Франківська (1999), Княгинина (2000), Іванівців (2001), Грабівки (2001) автор на ґрунтовній джерельній та науковій основі досліджує, відновлює і навіть створює літописи цих населених пунктів.

І ось у руках читача унікальна книга академіка В. Грабовецького – перший том «Ілюстрованої історії Прикарпаття», який охоплює період з найдавніших часів до 1-ї половини XVII ст. На основі рідкісних архівних матеріалів, зібраних в Україні і за кордоном, автор крок за кроком прослідковує бурхливу і досі маловідому історію Івано-Франківщини, засвідчуючи перед українським народом та усім світом, що наш край – це не задвірки європейської цивілізації, а один з важливих осередків її виникнення і розвитку. Свідченням є те, що на території Прикарпаття розміщено п'ять історичних етнографічних

регіонів, історія формування яких сягає в глибину тисячоліть, чим не може похвалитися не тільки жодна інша область не тільки України, але, мабуть, і Європи.

Мандруючи сторінками «Ілюстрованої історії Прикарпаття», допитливий читач збагатить свої знання цим унікальним літописом свого краю, а його серце і душа сповняться гордістю, повагою та бажанням успадкувати кращі риси своїх історичних попередників, які, докладаючи титанічних зусиль, заклали міцний і незнищений фундамент Будівлі, імя якій – Українська Нація та Українська Держава.

Дякуючи п. Володимиру Грабовецькому за цю його пре цінну наукову працю, просимо для нього Божого благословення та особливої опіки Пресвятої Богородиці, щоб його творчий та життєвий шлях стелився на многі і благі літа для добра Українського Народу, Церкви і Держави, бо він – їх вірний і люблячий син.

Проф. д-р. Софрон Мудрий ЧСВВ,
Правлячий Архиєрей
Івано-Франківської Єпархії УГКЦ

Листи В. Грабовецького до М. Вегеша 148. Лист №1

19 вересня 1998 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо Миколайовичу!

Щиро поздоровляю тебе, першого нашого колишнього студента із захистом докторської дисертації. Радію, що наша Прикарпатська історична школа так успішно росте.

Я вислав оригінал рецензії в Інститут історії України НАН України по місцю захисту на ім'я Вченого секретаря п. Н. А. Шип. Другий примірник висилаю Вам в Ужгород.

Я дальше хворію і покращення не видно, але добре що росте така зміна талановитих учнів Alma mater Прикарпатського університету.

Щастя тобі в захисті. 24 вересня буде проходити в нашому університеті вшанування мого ювілею, жаль що ти не будеш.

З повагою твій вчитель В. В. Грабовецький.

149. Лист № 2

Вересень 2000 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо!

Дуже прошу по можливості приїхати на наукову конференцію. Ти виступаєш на пленарному засіданні. Доповідь «Олекса Довбуш на Закарпатті», або щось інше про опришків і Довбуша.

При нагоді на конференції я тобі вручу Диплом почесного члена музею Довбуша. Пам'ятай про 19 жовтня 2000 р.

Вчитель В. Грабовецький.

150. Лист № 3

2 листопада 2000 р.
м. Івано-Франківськ

Шановний Миколо!

У нас проходила конференція, присвячена 300-річчю уродин Олекси Довбуша і я включив твою доповідь. Але ми спішили і я кілька раз дзвонив, але не міг додзвонитися.

До тебе приїде мій учень Волощук Мирослав – колишній наш студент, а зараз аспірант. Зараз він поступив в аспірантуру. Дуже прошу допомогти йому по темі дисертації.

Бажаю всього доброго. Володимир Грабовецький.

151. Лист № 4

5 вересня 2001 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий п. Миколо!

Регіональна науково-теоретична конференція, присвячена 350-річчю Берестецької битви відбудеться 20 вересня 2001 року у конференц-залі Івано-Франківської облдержадміністрації об 11 год. Дуже прошу приїхати і виступити з доповіддю на тему: «Берестецька битва в оцінці Михайла Грушевського – патріарха української

національної історіографії». Ці матеріали можна знайти в IX-I томі «Історії України-Руси». С. 273-308.

Дуже прошу прибути.

З прикарпатським поклоном В. Грабовецький.

152. Лист № 5

12 липня 2002 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо!

Надсилаю Тобі примірник моєї книги «Ілюстрована історія Прикарпаття» Т. 1. Щиро дякую за передмогу до книги. Уважно прочитай і скажи своє слово. Так склалося у моїй Прикарпатській історичній школі, що всі мої аспіранти, магістранти досліджують тільки історію Галичини XIX-XX ст., бо не знають іноземних мов – старопольської, німецької (готичної), на яких велися діловодні документи часів Речі Посполитої і Австро-Угорщини, коли вони панували в цьому краї.

Це поки-що єдина книга про історію Прикарпаття минулих віків. Я намагався охопити літопис Прикарпатського краю з найдавніших часів до середини XVII століття.

Другий том, який я готую до друку, охопить період історії Прикарпаття другої половини XVII-XVIII століть. Також хочу ілюструвати картами, схемами, автентичними документами та ілюстраціями картин відомих художників, граверів.

Але це поки що мрії, бо літа минають, а я поважнію і хворію. Проте радий, що після мене такі талановиті учні як ти зможуть продовжувати досліджувати історію Галичини, чи Закарпаття і Буковини.

Якби була можливість, то бажано підготувати і надрукувати хоч би в газеті маленьку рецензію на цю книгу і підкреслити, що такі кількатомні видання бажано друкувати у інших регіонах України.

Відпиши мені як працюєш над запланованими темами? Цікаво, як живе і працює проф. В. Задорожний. Щось про нього не чути, по телефону він говорив, що вже на завідує кафедрою, бо відтиснули його молоді.

Миколо! У вересні, як ми доживемо, я запланував провести чергову регіональну науково-теоретичну конференцію, присвячену

350-річчю битви під Батогом Богдана Хмельницького. Я запланував тему твого виступу «Битва під Батогом в оцінці Михайла Грушевського і Івана Крип'якевича». Як розумію, ти під час нашої розмови по телефону погодився. Прошу тебе не підведи мене, бо тоді, коли ти мав виступати з нагоди 350-річчя битви під Берестечком, не зміг з поважних причин приїхати. Я тоді приготував для Тебе диплом почесного члена наукової ради музею Олекси Довбуша. Диплом пишній і чекає на тебе у вересні цього року. Крім цього до диплому додається з дарчим підписом пишне видання «Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький» – історія найстарішої балади про легендарного героя. Все це буде Тобі вручено урочисто перед учасниками конференції. Дату проведення повідомлю пізніше, можливо вишлю запрошення. Напиши чи отримав мою книгу. Ось і все.

З Прикарпатським поклоном В. Грабовецький.

153. Лист № 6

14 травня 2003 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо Миколайовичу!

Згідно нашої домовленості надсилаю Тобі список опублікованих моїх праць за 1953-2003 роки. Вони друкувалися у книзі на пошану мого 70-річчя, тепер я доробив те, що друкувалося пізніше до 2003 року. Але я дещо змінив структуру бібліографії. Спочатку подав «монографії», пізніше «окремі видання», в кінці подав статті. Те, що було в старій бібліографії, щоб не повторятися, я викреслив. Прошу тебе подай за своєю нумерологією так, як воно є за хронологією років.

Даю відзиви на мене, опубліковані в різних виданнях, а також захищені під моїм керівництвом кандидатські дисертації. Якщо будеш мати можливість, то опублікуй все що надсилаю. Варто дати, що я удостоївся звання Почесного громадянина 8 населених пунктів Прикарпаття, це єдиний випадок серед істориків України.

Щось холодно у нашому Прикарпатському університеті ставляться до мого ювілею. Ще крім Миколи Васильовича ніхто з ректорату не став зі мною говорити. А я так багато зробив для університету. Єдиним моїм в цій справі став ти, мій учень, і я тобі щиро вдячний і не забуду ніколи. Мабуть, як ти не видаш моєї бібліографії з твоєю передмовою, яку можна видати в «Carpathica», то ніхто нічого не зробить. Як виходить, крім тебе не вдячні деякі мої вихованці.

І ще дуже тебе прошу по можливості вислати мені ще хоч 5-6 примірників «Carpathica» для посилання в світові бібліотеки.

Безконечно тобі вдячний. Твій Володимир Грабовецький.

P.S. Якщо будеш уважати дати котрийсь із цих портретів до бібліографії, то прошу їх використати. Будь ласка повідом, чи отримав мою бандероль.

154. Лист № 7

31 травня 2003 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо Миколайовичу!

Згідно нашої домовленості надсилаю решта матеріалів до підготовки тобою до друку матеріалів.

Шановний і найдорожчий мій учню, знаю, що то нелегко надрукувати, але цим відчуваю щире твоє ставлення до свого вчителя. Цього добра я ніколи не забуду в своєму житті.

Тут висилаю тобі три блоки матеріалів. Перше – листування. Вибери на свій погляд, що важливе і дай на початку попередній огляд змісту цього листування. Другі матеріали – це спогади побратимів і учнів про мою скромну працю. Здається, я щось передав тобі раніше, можливо повторюсь. Третє – це спогади про незабутніх. Мені здається, що я про свого прославленого вчителя тобі дав. Якщо можна то видай їх, бо варто про це згадати. В кінці надсилаю тобі фотографії, їх можна подати в місцях тексту на твій погляд.

Тепер здається, що ти єдиний зможеш мене вшанувати з нагоди 75-річчя, бо тут щось затримується у нас і багато робить зависть. А що мені завидувати, вони, ці мої «друзі», ніколи не досягнуть того, що я зробив за півстоліття. А що варті мої здобутки, то скажуть наші нащадки по науці.

Дуже прошу повідомити мене листовно чи отримав мої матеріали.

Дорогий Миколо! З глибокою подякою за все, що зробив ти для свого вчителя. Не забуду. Володимир Грабовецький.

P.S. Пишу коряво, бо рука дуже болить, не знаю з чого.

155. Лист № 8

2003 р.

м. Івано-Франківськ

Вельмишановний Миколо Миколайовичу!

24 липня 2003 р. виповниться 75 років відомому історику України, педагогу і громадському діячу, академіку АН вищої школи України, доктору історичних наук, професору, заслуженому діячеві науки і техніки України, завідувачу кафедри історії України Прикарпатського університету імені Василя Стефаника Володимиру Васильовичу Грабовецькому.

З нагоди цієї дати університет планує видання ювілейного збірника на пошану визначного вченого. Запрошуємо Вас взяти участь у цьому збірнику, написати статтю про співпрацю з В. В. Грабовецьким, про відомі сторінки його життя і творчості (до 15 травня).

Редакційний комітет

156. Лист № 9

9 березня 2003 р.

м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо!

Щось довго не маю відомостей від Тебе з Твоєї Alma-Mater – Ужгородського національного університету. Як ти живеш і працюєш, чи наступають заздрісники, завидуючи твоїм науковим успіхам.

Щодо мене, то я вступив у своє 75-річчя нелегкого життя. Хворію, але ще працюю і щасливий, що маю таких учнів, як ти, які так багато роблять в науці.

Що робить наш друг Володимир Задорожний і чи то правда що помер Іван Гранчак. Напиши про все.

Миколо! Якщо ти мав би охоту, то напиши спогади про мене на кілька сторінок. Наше університетське керівництво планує видати

книгу на мою пошану з нагоди 75-річчя. А ти мій дорогий і неперевершений учень і знаєш як ми намагались в нелегких умовах тоталітарної системи прищепити любов до нашої минулої слави.

Не знаю чи доживу до липня, дня мого народження, але вірю, що такі мої учні як ти, завжди згадають мене добрим словом, бо я справді хотів бачити їх перспектив на майбутнє.

Ось і все, що хотів написати і попросити тебе. З гордістю і повагою до тебе. Твій вчитель Володимир Грабовецький.

P.S. Якщо відважишся написати спогади, то чим скоріше вишли на мою адресу.

157. Лист № 10

15 вересня 2003 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо Миколайовичу!

Вибач, що звертаюся до Тебе цим листом і великим проханням.

Я у серпні важко захворів. У мене почалася сильна горячка, 39-40 градусів, я весь горів. Лікарі довго не могли встановити діагноз. І тільки нарешті встановили, що в лівій нирці великий камінь, який прорвав тканини і сильно загноївся. Я переніс складну операцію на нирку. Поки-що вийшов з лікарні, але важко ходити.

І знов треба робити ще дві операції на аденому, не знаю Миколо чи витримаю все це.

Я тобі, мій дорогий, щиро дякую, що ти один з тих, хто завжди мене, як свого вчителя, підтримував. А твої публікації до мого 75-річчя – найцінніші подарунки з нагоди моїх уродин.

А тут мені мої деякі колеги з факультету разом з ректоратом у такий важкий період нанесли мені болючий удар, фактично забракували підготовку на 400 сторінок книгу на пошану, мотивуючи, що не треба вміщувати в ній спогади мої із життя і наукової творчості і всякі, як вони виразилися, спогади про незабутніх та нікому не потрібне листування. А порадили мої «доброжелателі» звести цю книгу на пошану до вступної статті та деяких моїх раніше опублікованих статей. Так ти Миколо, якби відчував і випередив своїм друком 4 томи про мою науково-педагогічну діяльність. Ніколи, ніколи я не забуду твого благородного вчинку.

Все це свідчить про зависть тих, хто мене оточує тепер в університеті і намагається приховати мою скромну наукову роботу, а чи це можна зробити, коли тільки мною надруковано 34 монографії, які тобою так чітко представлені в бібліографічному покажчику. І цього не зможуть не визнати наступні науковці ХХІ століття.

В зв'язку з цим дуже а дуже прошу тебе, Миколо, постарайся надрукувати ще одну книжечку з цієї серії твоїх видань, ті матеріали, які випали з друку, а мали друкуватися у книзі на пошану, що готувалась у нашому університеті. Я їх тобі міг би переслати, вони відредаговані, якщо ти погодишся. Всі витрати грошові я оплачую і то негайно.

Можливо цю книгу міг би озаглавити «Володимир Грабовецький. На вітвар історії України». Сюди увійдуть короткий твій вступ, а далі у двох чи трьох параграфах можна подати: 1. Увіковічення пам'яті Олекси Довбуша. Встановлення першого пам'ятника О. Довбушу. Встановлення обеліску на місці поранення народного героя. Спорудження обеліску в Печеніжині. Пам'ятник О. Довбушу в Космачі. Довбушева церква, її хресна дорога. Відзначення ювілейних дат, присвячених Олексі Довбушу: 220-річчя загибелі Олекси Довбуша; 225-річчя загибелі Олекси Довбуша; 280-річчя народження народного месника; 250-річчя початку виступу лицаря Карпат.

2. Спомини про незабутніх. В боях за волю України: спогади про батька. Спогади про архієпископа Йосифа Сліпого та Митрополита Андрея Шептицького. Згадка про академіка Михайла Возняка. Зустріч з Тарасом Франком. Незабутній Анатолій Кос-Анатольський. Вечір з Володимиром Івасюком. Квітка шани на могилу композитора Ігоря Білозіра. Поїздки з Іваном Козловським. Три години з кобзарем-лірником Василем Нечепую.

3. Колеги і учні про свого побратима і вчителя. З. Матисякевич. Спомин з юних та зрілих літ. І. Любінець. Життєві дефініції. В. Пришляк. Окрушини зі студентських років 1979-1984.

Все це складає понад 100 сторінок. Миколо! Постарайся видати все це, тоді всі матеріали будуть видані до мого ювілею.

З глибокою повагою і щирою подякою Володимир Грабовецький.

P.S. Пишу коряво, бо руки тремтять після операції. Відпиши, чи ти згоден надрукувати 5 томом і чи вислати ці матеріали.

158. Лист № 11

22 вересня 2003 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Микола Миколайович!

Довідався від Петра Хмельовського, що ти отримав мого страждального листа і сказав, щоб я передав рукописи до 5-го тому ювілейного видання. Я підготував тексти, вони відредаговані і складають понад 100 сторінок. На мою думку можна підготувати до друку за моїм планом і структурою. Але ти знаєш краще, знаєш як подати ці матеріали до книги і зроби як знаєш. Буду тільки тобі вдячний.

Якби ти зміг, то дай моє фото на початку на цілу сторінку із книги, яку передаю тобі про Печеніжин. То моє останнє фото з регаліями. Хай знають мої зависники, що я науково працював 50 літ і заслужив дещо у двох державах, бо крім науки ніщо не придбав з маєтку.

Якщо не в стані написати вступ до книги, то обмежся моєю короткою автобіографією, яку тобі надсилаю.

Надсилаю відгук у газеті на твій перший том ювілейного видання, а в редакції обіцяли дати такі відзиви на наступні томи.

Не знаю чи ти маєш 2-ий том моєї «Ілюстрованої історії Прикарпаття». Якщо не маєш, то я тобі вишлю. При цьому надсилаю тобі два моїх видання «Коронація Данила Галицького 1253 року» і «Печеніжин в літописі та ілюстраціях». Крім того передаю тобі 21 фотографію. Бажано, щоб в кінці ти їх помістив у книзі окремим блоком, а по можливості подати до них підписи. Всі мені вони дорогі, але бодай би умістити хоч деякі. Це виступ на відкритті пам'ятника Олексі Довбушу в Печеніжині 29 травня 1971 р., на похороні І. Крип'якевича і особливо прошу тебе подати фото про гранітний обеліск, присвячений мені в Уторопах. Він не має аналогів в Україні. Це єдиний випадок, щоб історик був встановлений в окремому населеному пункті. Ось і все про цей 5 том твого видання, знаю, що для тебе це нелегко здійснити, але жаль що такі матеріали залишилися неопублікованими. Бо вони мали всі піти в книзі на

пошану, яку обіцяв ректор фінансувати. Хлопці попрацювали, а коли дали на погодження ректору, то останній за словами М. Кугутяка не погодився... А Микола Васильович не зумів його переконати.

Він порадив дати вступ комусь із докторів і передрукувати мої статті, все посилаючись, що він до свого 70-річчя так зробив. Я розумію чому він так поступив. Його здивувало, що у мене 34 монографії, кілька десятків окремих видань, до того ж я почесний громадянин 8 сіл і міст. Так вони не порядно зі мною поступили, хоч я 29 років віддав праці у цьому виші.

Яке щастя і Боже провидіння, що ти, мій дорогий Миколо, як би відчув і опублікував всі мої матеріали. Господь тебе нагородить за добро до свого вчителя. Мало сказати дякую.

Стан мого здоров'я неважний після операції, важко ходити, поволі загниває рана, а ще мене чекає операція на аденому.

Миколо! Як там в тебе в університеті, як будеш мати час то напиши до мене. Буду з нетерпінням чекати твого листа.

З щирим вітанням і глибокою повагою за все добре твій Володимир Грабовецький.

P.S. Пишу коряво, бо руки не слухають

159. Лист № 12.

5 березня 2004 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо!

Повідомили мене, що ти був в Прикарпатському університеті і деканаті історичного факультету. Жаль, що ти не повернув до мене, я дуже хотів з тобою зустрітися. Не вийшло, мабуть спішив до себе. Мені сказали, що ти очолив деканат істфаку Ужгородського національного університету, якщо так, то вітаю тебе.

Надсилаю тобі книгу, яку подарувала мені колишня учениця заочного відділу. Дуже прошу тебе повідомити мене, чи отримав ці видання.

Взагалі напиши мені більше про свої успіхи на ниві науки та праці.

Чекаю твого листа. Твій Володимир Грабовецький.

160. Лист № 13

5 липня 2004 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Микола Миколайович!

Чекав Тебе на конференцію «Духовна вісь України», але мабуть обставини не дозволили приїхати в свою Alma Mater, хоч всі надіялися на прибуття. Ми мали вести одну із наукових секцій з тобою.

У нас все по-старому. Якось закінчили навчальний рік. Надсилаю тобі свій 3-й том «Ілюстрованої історії Прикарпаття. Тисячолітній літопис Гуцульщини». Варто було жити, щоб видати цю трилогію з історії Прикарпаття. Думаю що не скоро хтось із прикарпатських істориків зможе видати такі монографії. Мрію видати 4-тий том «Ілюстрованої історії Прикарпаття. Хрестоматія», але мабуть не встигну: різні хвороби підточують моє здоров'я, як його підірвали нелегкі роки минулого століття.

Але не жалію за нічим, що міг, то зробив в науці і зокрема історії мого рідного Прикарпаття. Одним горджуся, що із моїх учнів ти так високо науково виріс. Молюсь Богу, щоб не з'явилися твої зависники і не підірвали твій злет. Оберегай себе від них, Миколо!

Мій аспірант вислав на Твоє ім'я статтю про опришків в творчості Івана Франка. Його прізвище Віталій Скоморовський. Яка її доля, чи можна десь її у Вас опублікувати? Напиши мені чи отримав мою книгу і цю статтю аспіранта.

І взагалі повідом мене над чим працюєш науково та чи легко керувати деканатом. Ось і все про що хотів тебе повідомити. Не пожалій хвилини хоч кілька слів написати про себе.

З глибокою пошаною до тебе твій вчитель Володимир Грабовецький.

P.S. Що сталося з твоїм ректором. Я якийсь зустрічався з ним минулого року.

161. Лист № 14

20 листопада 2004 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо!

Надсилаю Тобі цю книгу, на яку «спромігся» наш ректорат з вірним слугою деканом з нагоди 75-річчя.

Спочатку була підготовлена книга про моє життя і 50-річну творчість. Але це не сподобалося з чиеїсь заздрісної поради ректору, і він порадив перевидавати деякі мої статті з 50-60-х років ХХ ст. Визначили упорядника – недосвідченого молодого викладача, а він підібрав без мене старі статті. Я в той час лежав у лікарні й не зміг підібрати кращі статті. Книга вийшла з деякими устарілими тогочасними висловами і мені прийшлося доопрацьовувати, так що, вибач, за ці хиби. З того злорадствував дехто з моїх «учнів». Але книга вийшла і я щиро дякую за твоє редакторське благословення. Деякі наші колеги істфаку зазналися, загордилися. Аж дивно. Та хіба вони зможуть досягнути такого наукового рівня як ти, Миколо, спромігся так багато зробити в науці.

Радію про твої наукові досягнення. Я зараз почав писати спогади про мій Івано-Франківський період життя та науково-педагогічної діяльності. Не знаю чи зможу їх завершити своєчасно. Може колись хто з моїх учнів опублікує їх з нагоди якоїсь моєї річниці, так я це ти зробив, за що я щиро дякую і буду пам'ятати до останнього подиху.

Дуже прошу тебе не пожалій часу і підготуй список наявних у тебе моїх окремих видань і вишли мені чим скоріше. Я хочу додати й ті книги, які ти не маєш. Хай у тебе буде увесь мій скромний доробок. В моєму житті я не придбав нічого з майна, але що міг, то зробив у науці і мої нащадки, доброзичливі учні, можливо оцінять в майбутньому.

Якщо найдеш хвилину часу то відпиши, а я залишаюся завжди з повагою і глибокою вдячністю до тебе. Твій вчитель Володимир Грабовецький.

162. Лист № 15

31 грудня 2004 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо Миколайовичу!

З нагоди Нового 2005 року надсилаю Вам щире побажання опришківського здоров'я, особистого щастя, успіхів у науково-педагогічній діяльності. Чомусь не відповіли листом чи отримали

попередню бандероль з моєю книгою і не надіслали список отриманих Вами моїх книг. При цьому надсилаю Вам дві брошури про мої колишні захисти, а також третю про закарпатського Пинтю з нагоди його 400-річчя виступу.

Чекаю Вашого листа. З новорічним вітанням Володимир Грабовецький.

163. Лист № 16

28 лютого 2005 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо!

Надсилаю Вам мою книгу «Згадайте праведних гетьманів і кошових: де їх могили?». Над нею я працював майже півстоліття і так не везло її видати було в радянські часи, хоч частково публікував окремі матеріали. Крім того надсилаю для Вас і Володимира Задорожного брошури про лауреатів премії імені академіка Івана Крип'якевича, які ми видали з Гаврилівим.

Мій аспірант Віталій Скоморовський вислав на Ваше ім'я 2 статті з оплатою згідно домовленості. Якщо не важко, то прошу по можливості відписати, хоча він буде Вам дзвонити.

У нас особливих новин немає, все по-старому. Новий ректор намагається щось нового вводити в навчально-науковий процес. Він заявив, що важливою є наукова робота, яка сприяє навчанню, як це в університетах Європи.

Я дуже радію Вашому успіху як в науці, так і проходженню на університетський Олімп.

Дуже прошу Вас повідомити мене про майбутні вибори ректора. Залишаюсь з великою повагою Володимир Грабовецький.

164. Лист № 17

25 травня 2004 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо!

Отримав Твого листа, за що щиро дякую. Приємно мені, що ти активно створюєш свою Закарпатську історичну школу. Вічно буде вдячна Закарпатська земля, що породила такого талановитого

історика в твоїй особі. Надсилаю тобі відгук на дисертацію Токаря М. Ю.

Миколо, чи отримав статтю мого аспіранта Скоморовського до збірника, який плануєш видати. Це про опришків у творчості Івана Франка.

З глибокою пошаною і щирою подякою Володимир Грабовецький.

165. Лист № 18

5 червня 2005 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо Миколайовичу!

Після нашої останньої телефонної розмови не можу зв'язатись із Вами, вже на посаді ректора Ужгородського національного університету.

Перш за все, як Ваш колишній учитель, щиросердечно поздоровляю Вас із цією високою і нелегкою ректорською посадою. Але дуже радий, що Ви, найбільш талановитий учень Прикарпатської історичної школи, так скоро і блискуче досягли таких висот в науці і на університетському Олімпі.

Нагадую Вам, що наближається 120-річчя від дня народження академіка Івана Крип'якевича. Я, як його учень, хочу видати до ювілею книгу про нього. Підготував рукопис, шукаю спонсора.

Бажав би, щоб Ви, як лауреат премії імені академіка Івана Крип'якевича, були автором вступного слова. Підготував текст для Вас, можливо щось зміните, або додадите. Прочитаєте і надішлете на мою домашню адресу цю передмову.

Дуже прошу вказати свої адресу і телефони. Я зараз готуюся до операції і досить поважно хворію. Це, мабуть, моя остання праця.

З глибокою повагою до Вас

Володимир Грабовецький

166. Лист № 19

26 серпня 2005 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо!

Надсилаю Тобі свою книгу про свого вчителя, незабутнього академіка Івана Крип'якевича з нагоди його 120-річчя від дня народження. Знаю, що Ти зайнятий на своєму високому посту, але дуже подай свою точну адресу.

У нас особливо нема чогось нового. Новий ректор поступає досить обережно, бо вести цей корабель нелегко. Університет планує у листопаді відзначити своє 65-річчя, а тимчасом починаються семестрові будні.

Готуюся до написання історичного нарису про оселю Маркіяна Шашкевича – Підлисса, бо я 46 років тому, виступаючи від імені Академії наук, обіцяв видати таку книгу. Але забув, а старожил цього села, почувши про мене на центральному радіо, розшукав мене і просив дотримати своє слово.

У вересні у нашій міській бібліотеці готують презентацію під назвою «100 книг за 50-ліття мого наукового життя і творчого доробку». Може це останнє моє слово про нелегку стежину праці на ниві історії України. Даються відчувати недуги, бо роки роблять своє. Але я радію, що учні моєї Прикарпатської школи, правда не всі, гідно продовжують досліджувати різні питання з історії українського народу. І серед цієї когорти особливо виділяється ти, мій дорогий, який так багато вже встиг зробити в науці, а тепер ведеш університетський корабель. Господи, допоможи тобі на цій нелегкій стежині!

Миколо! Ти один з тих моїх учнів, який по-справжньому не забував свого вчителя і гідно оцінив у своїх книгах про мене мою скромну працю. Хто знає як склалося б, коли б на моєму шляху не зустрівся незабутній мій вчитель Іван Крип'якевич. Але я його не забуваю, бо він повірив у мою наукову перспективу і став моїм наставником в тих нелегких 50-60-х роках минулого століття.

Миколо! Бажаю тобі наснаги в науковій творчості і гідно вести своїх учнів Ужгородської історичної школи на початку нового 21 століття.

З повагою до тебе Володимир Грабовецький.

167. Лист № 20

10 жовтня 2005 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо Миколайовичу!

Дуже прошу тебе погодитись дати відгук на дисертацію мого викладача кафедри історії України асистента Єгрешія Олега Ігоревича. Він захищає свою дисертацію на нашій спеціалізованій Вченій Раді 3 листопада 2005 року.

Ласкаво прошу затвердити відгук і вислати на мою адресу (Грабовецький В. В., вул. Пилипа Орлика 5/24, м. Івано-Франківськ, 76000).

З глибокою повагою і щирою подякою Володимир Грабовецький.

168. Лист № 21

2005 р.

м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо Миколайовичу!

Згідно нашої домовленості мій аспірант Скоморовський В. Б. підготував цю статтю до друку. Дуже прошу помістити її у своєму виданні. Чекаю твого приїзду у місто Франка.

З глибокою повагою В. Грабовецький.

P.S. Стаття до наукового збірника «Carpatica-Карпатика».

169. Лист № 22

1 січня 2006 р.

м. Івано-Франківськ

Дорогі мої Анастасіє Іванівно і Миколо Миколайовичу!

Прийміть від мене із Орлиного Скиту щирі вітання з Новим 2006 роком та Різдвом Христовим. Бажаю Вам, Вашим рідним і близьким міцного здоров'я, щастя і успіхів у Вашій роботі. Нехай Новий рік буде для Вас багатим на добро, щедрим на успіхи та удачі, а Різдв'яні свята додадуть гарного настрою, сил та наснаги.

Вельми дорожу п. Миколо Вашим ставленням до мене і радію Вашим успіхам на ректорській нелегкій, але благородній роботі.

З глибоким Прикарпатським поклоном Ваш Володимир Грабовецький.

Року Божого 2006, 1 дня січня власною рукою.

170. Лист № 23

5 липня 2007 р.
м. Івано-Франківськ

Дорогий Миколо!

Надсилаю Тобі тетралогію мого життя і скромної творчості. Щиро дякую за передмови до цих книжечок та що не забуваєш про свого колишнього вчителя тих нелегких років минулого століття. Ще раз поздоровляю тебе з високою урядовою нагородою – орденом «За заслуги» третього ступеня.

Працюю над книгою і моїми спогадами про Прикарпатський період мого життя і цієї школи, з якої вийшов такий славний ректор Ужгородського національного університету.

Радію за всі твої успіхи. Подзвони вечером або повідом листовно чи отримав ці книги.

З щирим потиском руки твій Володимир Грабовецький.

Листи М. Марченка до В. Грабовецького

Марченко Михайло Іванович – київський історик. Народився 19.11.1902 р. – доктор історичних наук, професор Київського державного університету імені Т. Шевченка. В 1939-1941 роках був першим радянським ректором Львівського університету. У 1941 році був репресований, після повернення працював у Києві.

171. Лист № 1

6 березня 1967 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

У мене трапилась велика помилка. В одному забутому місці мого мешкання виявилися додатково ще журнали ЗНТШ (Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка). До того ж їх не мало – близько 40. Я поспішаю Вам сповістити, щоб запобігти зайвої купівлі, бо в мене виявляється майже повний комплект. По моїх підрахунках 125 номерів. Виявились додатково такі номери ЗНТШ: 50, 57, 71, 72, 73, 74, 78, 84, 87, 88, 89, 96, 98, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 121, 125, 126, 127, 123, 124, 129, 134-135, 146, 147, 153, 155, 158.

Пишіть, як Ви там живете. Вітайте всіх (підпис).

Дописано. Немає томів Зап. Наук. т-ва ім. Шевченка 1, 3, 4, 5, 10, 11, 12, 23, 37, 40, 50, 54, 61, 62, 63, 64, 65, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 104, 106, 107, 108.

Далі є лише – 110, 130, 122, 128, 131, 132, 133, 141-143.

172. № 2

5 листопада 1967 р.
м. Київ

Добрий день Шановний Володимир Васильович!

Дякую Вам за надіслану мені книжку, бо правда, признаюсь, що у мене нема не лише цього видання, а й тієї невеликої книжки, що до революції вийшла під ред. Ф. Волкрва «Укр. народ в его прошлом и настоящем». Одержав також і другу книгу бандероль, зміст якої мені не пригодився. Я Вашу дисертацію прочитав від початку до кінця і написав рецензію. Те саме зробив Павло Арсенович Лавров. 3.12. дисертація обговорюватиметься на засіданні двох кафедр (об'єднано) і рекомендована до захисту. 11 грудня ц/р. те саме буде зроблено на засіданні Ради істор. факультету, якщо це засідання не буде перенесено на інший раз, бо всього буває. Опонентами призначені: І. О. Гуржій, Ф. П. Шевченко, І. Г. Шульга (з Ужгорода). На сторонню рецензію дисертація буде надіслана кафедрі історії України Харківського університету.

Отже, як бачите, все йде гаразд.

Вітайте всіх моїх друзів і знайомих.

М. Марченко.

173. № 3

17 лютого 1968 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

Я цілий час гризуся тим, що Вам вдалося зробити у Дніпропетровську. Коли Пройда обіцяв написати рецензію на Вашу дисертацію. Її ще нема в Києві. Після Вашої відповіді, можливо мені доведеться його потурбувати листом.

Взагалі напишіть, як Ви себе почуваєте, що робите. На Вашу зацікавленість про те – чи маю я Записки Товариства ім. Шевченка надсилаю Вам перелік тих журналів, яких у мене немає. Як бачите,

картина не завидна – нема близько 40 книжок до тому 110. Далі від цього числа на моїх полицях лежать томи: 110, 130, 122, 128, 131, 132, 133, 141-143 – і все. 141-143 – це остання книжка, якою закінчується мій некомплектний вантаж ЗНТШ. Кінчається журналом під ред. Кирила Студинського (вірніше книжкою під редакцією Студинського) – Праці філологічної секції. І на цьому край. Далі я навіть не знаю, скільки вийшло з друку томів (здається до 153 включно).

Якщо це для Вас буде багато клопоту, щоб доукомплектувати мені це видання, то, мабуть, не турбуйтеся. Буду обходитися бібліотечними книгами.

З повагою до Вас (підпис).

P.S. Щодо останніх книг, про які в нас була мова, те ж саме.

З пошаною (підпис).

174. № 4

4 березня 1968 р.

м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

Дякую Вам за інформацію відносно доброї рецензії з Дніпропетровського. Я нічого не знав і тому турбувався. Щодо моїх справ прошу відкладіть їх до самої весни, до мого приїзду у відрядження до Львова й до Вашого захисту. Мені все це зараз не потрібне. Якщо забудете щось, збережіть все це у себе, не надсилайте й не везіть до Києва. Я працюю над такою проблемою, що ці матеріали потрібні будуть ще на осінь. Взагалі, давайте займемося дисертацією (звичайно Вашою) й більше нічим. Думаю, що до кінця навчального року ми з цим завданням впораємось, а може й значно раніше. Наполягає випередити один з Ваших львів'ян. Робіть так, як я Вам раджу. Пишіть мені про все. Розповісте мені про чутки, звідки вони йдуть щодо поновлення філіалу Академії наук УРСР.

З пошаною до Вас Марченко.

175. Лист № 5

27 квітня 1968 р.

м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

Дякую Вам за щирого листа, а ще дякую за давніше присланий автореферат.

Розповім насамперед про те, що Вас найбільше цікавить. Склалась така обставина, що захист Вашої дисертації, та й не лише Вашої, трохи затримується. В цьому півріччі на історичному факультеті Київського університету виявилось багато захистів. Рада засідає що два тижні, а іноді й раз на тиждень і не може впоратися з розрідженням густоти захистів. В сучасний момент в нас лежать п'ять докторських, а кандидатських дисертацій пропускати не будуть. В травні відбудеться захист одного з дисертантів нашого факультету по новій історії, а також буде захищати Свежинський. В червні м-ці піде на захист Куц, а за Куцом Ви. Павло Арсентійович поставив у чергу відповідно до часу подання дисертацій на захист. Це вірно й зробити нічого не можна. Отже, якщо наприкінці червня м-ця відбудеться захист Вашої дисертації, то кращого мені й Вам побажати не треба.

Я вчора домовлявся про це з Лавровим і він мені показав ось такий розклад, про який я Вам сповіщаю без його дозволу. Ви пошліть йому автореферат, а то він сказав, що він його не має й не читав. І взагалі, сповістіть мене, в якому стані розсилка вашого автореферату – розісланий він чи ні, бо Ви самі, здається, цим займалися.

Нічого нема й не було такого, що стояло б на перешкоді вам чи вашій дисертації. Складаються об'єктивні обставини так, що трохи затримується справа. Але це явище нашого зростання – багато з'являється претендентів на докторів наук. Це дуже добре й треба цьому радіти. Дуже рідко хто захищає раніше року після подання до захисту на доктора наук. Ви, львів'яни, захистите раніше.

176. Лист № 6

9 вересня 1968 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Вибачте, що затримав відповідь на Вашого останнього листа. Цілком розумію Ваше хвилювання, якому наближається кінець. За розписом Ви мали захищати дисертацію 23.09 ц/р. Однак, після підрахунку кількості членів Ученої Ради, що до кінця вересня можуть

бути в Києві, не виявилось належного кворуму. Засідання Ради по єдиному Вашому питанню перенесене на 7 жовтня. Отже, я цим листом, мабуть, подаю Вам добру звістку. Готуйте, що від Вас вимагається тепер. Хвилювання геть! Прошу сповістити мене, чи все гаразд з документацією – чи є рецензія з Ужгорода та від київських опонентів. Взагалі, чи все гаразд з формальностями. В успішності захисту нема найменших сумнівів. Ваш М. Марченко.

177. Лист № 7

20 вересня 1968 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Дякую за Вашого останнього листа і поспішаю сповістити Вам новину. Ваш захист відбудеться 30 вересня о 10-й годині ранку. Скорочення терміну на тиждень викликане тим, що люди прибули з відпусток і кворум Ради може бути забезпечений. А головне, що 30.09, о 14-й годині, відбудеться також велика Університетська Рада, на яку буде винесене і Ваше питання на затвердження захисту факультетської Ради.

Павло Арсенович дома. Повернувся з лікарні, але лежить дома хворий. Домовлено, якщо він не зможе прибути на засідання, замість нього виступаю я. Мені здається, що ми зможемо його доставити машиною на засідання. В такому разі я, однаково, виступаю як неофіційний – четвертий! Все повинно бути гаразд. Думаю, що Вам треба послати листа І. Г. Шульзі в Ужгород і нагадати йому своєю просьбою, щоб він не забув про захист 30.09. Сповідання йому послане, але на пошті буває всяке. Мені здається, що Ви повинні будете прибути до Києва числа 27-28 вересня. Може потребується технічна допомога в організації захисту – домовленість з друкарками, оголошення тощо. Може потрібна зустріч з опонентами, якщо є зауваження в рецензіях. Трохи відпочинете тут від хвилювання, яке, мабуть, огортає Вас дома. З пошаною (підпис).

P.S. Тільки-що прочитав у «Правде України» оголошення про Ваш захист (за 20 вересня).

178. Лист № 8

28 лютого 1970 р.

м. Київ

Дорогий Володимир Васильович!

Тяжко мені було читати Вашого листа, в якому Ви розповіли про тяжку хворобу, що виявлена у Вас, а ще більше у Вашого брата. Як не добре, що хвороба від часу до часу чіпляється до Вас. Тримайтеся міцніше, не нервуйте, адже від цього ніщо не поліпшиться. Видужуйте й приїжджайте хоч на декілька днів до Києва. Я за Вами вже скучаю давно. Моє здоров'я добре. Восени, правда, я хворів. Але це був прикрий випадок – я отруївся ненароком. Тепер уже все гаразд, як допоможе то може я відвідаю Львів. Тимчасом Ви одужайте й ми спробуємо подорожувати по околицях його, а може й далі. Що торкається замовлення на книжку. Скажу Вам, що питання її – це моя ідея і моя консультація. Твір цей винятково патріотичний. Ми домоглися, щоб він був надрукований і побачив світ. Але, якщо це важко виконати те, що я просив, то ми ж нічого вдіяти не можемо. Ви цим дуже не гризійся, як кажуть галичани. У мене в самого складаються справи короткі. В мене написана наново «Українська історіографія» (25 арк.), поновив я також свою «Історію культури», написав ще одну нову книжку, але я не можу нічого зробити з друком, мушу терпеливо і спокійно це перетерпіти.

У нас в університеті є й новини. Вожді партійні й урядові центри виконали роботу нашого внутрішнього закладу (?) (колись у минулому славного центру науки на Україні) не тільки задовільного, а поганого. Вчора, 27 лютого, увільнили з посади ректора університету академіка, «заслуженого діяча науки», ленінського орденосця і заступника Голови Верховної Ради УРСР Івана Трохимовича Швеця. Прийшов на його місце молодий доктор фізики, професор, кол. декан фізичного факультету КДУ Михайло Ульянович Білий – син селянина із Чернігівщини, який місяць тому був обраний членом-кореспондентом Академії наук УРСР.

Бережіть свій славний університет ім. Івана Франка від такої тяжкої ганьби, від (?). Вітаю всіх моїх друзів і знайомих. З пошаною до Вас (підпис).

179. Лист № 9

3 лютого 1971 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

Дорогий мій друже! Я запримітив давненько, що Ви до моїх ділових інтересів ставитеся байдуже і забуваєте про те, що Ви обіцяли. Я просив у Вас, звичайно по можливості, придбати для мене (гроші я можу надіслати) «Історію української літератури» Михайла Возняка. Ось убого я й до цього часу чекаю безнадійно. Я до Вас звернувся ще з однією проською. Львівський університет видає збірники статей з античної історії та літератури, що зветься «Питання класичної філології». Якщо Вам буде можливість нав'язати зв'язки з видавцями цього журналу – хай мені вишлють накладною оплатою на мій домашній адрес: Київ 14, Бастіонна вул. 1/36, кв. 70, останній – восьмий номер цього журналу.

Вибайте, що я сьогодні на Вас дуже наполягаю. Колись у розмові про мою «Українську історіографію» Ви мені говорили про те, Що я в ній дечого не зробив, се – та те проминув і т. д. Мені тепер випала можливість, якщо нічого не стане на перешкоді, надрукувати «Історіографію» – в тій самій назві у збільшеному обсягу.

Якщо Ви, разом з Ярославом Дмитровичем (Ісаєвичем), змогли мені допомогти в цьому своїми зауваженнями і порадами, я був би дуже вам обом вдячний. При цьому, ще останнє прохання є далеко актуальніше ніж попередні, про які я тут згадав вище. Питання з доробкою, тобто доопрацюванням історіографії – це справа найближчого часу і для мене нині актуальна.

Пишіть частіше мені – довічному вашому колезі про все, що у Львові нового. Попрошу Вас ще про одну важливу справу. Мій кол. аспірант із Тернополя давно захистив кандидатську дисертацію про боротьбу за радянську владу на Тернопільщині в період Жовтневої революції і громадянської війни (1918-1920 рр.). Назва моя тут не точна. ВАК надіслав цю роботу на рецензію (тобто рецензія для ВАК) одному професору, що постраждав у Львівському університеті минулої осені. Ця справа делікатна і треба діяти уміло. Ви розпитайте у Гошко, він, мабуть, знає про це. Потім подзвоните мені по телефону (Ви мабуть знаєте його – 97-91-44). Як стоїть і в якому становищі ця справа. Прізвище дисертанта Поглічук Василь Іванович, він працює в Тернопільському педагогічному інституті – читає історію партії, чи науковий комунізм. Для мене питання клопоту про людей важливіше

за все те, що я Вам написав спочатку цього листа. З глибокою пошаною (підпис).

180. Лист № 10

29 серпня 1972 р.
м. Київ

Дорогий Володимире Васильовичу!

Сердечно дякую за Вашу нову й добру книжку про часи Визвольної війни в Галичині. Я завжди був і залишаюся радий Ваши науковим успіхам. Незважаючи на слабе здоров'я Ви робите один крок за одним в дослідженні нового в історії нашої Вітчизни.

Побажаю Вам все більших і дальших успіхів у цьому напрямкові. Ваш М. Марченко.

А вже мені не вистачає декілька книжок із циклу «Записки Наукового товариства». Зараз мені роблять тверді обкладинки на них.

Передайте моє щире привітання і побажайте доброго здоров'я Ярославу Івановичу (підпис).

P.S. Загубив Ваш домашній адрес, а тому, вибачте, що пишу в адрес інституту.

181. Лист № 11

5 лютого 1973 р.
м. Київ

Вельмишановний Володимир Васильович!

В той день, як ми з Вами зустрічалися в університеті в Києві і дали Ви мені працю «Повстання Мухи», обгорнуту в течці, мене спіткала велика неприємність. Я й до цього часу не можу заспокоїтись від цього дикого випадку – я загубив Ваш рукопис. Того ж самого дня як ми з Вами попрощались (о 3-й годині). Я взяв Вашу папку й пішов додому. По дорозі зайшов до гастроному на розі вул. Леніна і Хрещатика дещо купити; а коли я отримував це куплене від продавщиці я папку поклав на прилавку з лівого боку біля себе. Взяв куплене й пішов, забувши про неї, але спохватився й побіг на місце втрати, а течки вже не було. Продавці сказали, що вони її зовсім не бачили, а людей у магазині дуже багато. Я виходив, походив по магазину на дворі й змушений був з тяжким сумом піти додому. Київ великий, а чесних людей навряд чи може легко знайти таких, що

можуть повернути вкрадене, хоч там на чистому листкові є Ваша домашня і службова адреса, яку Ви написали для мене.

Оце так мені лихо трапилось. Я мушу просити у Вас покаяння за мій тяжкий гріх перед Вами й не знаю, чим зможу його спокутувати. Ваш М. Марченко.

P.S. В мене немає Вашої адреси, тому я пишу на ім'я Вашого сусіда Ісаєвича.

181. Лист Б. Гаврилів до В. Грабовецького

13 жовтня 1969 р.
м. Івно-Франківськ

Добрий день, шановний Володимир Васильович!

Висилаю Вам газету з матеріалом, на який ми довго чекали. Ваші пропозиції з приводу увічнення пам'яті Семена Височана дуже слушні і наша організація Товариства приймає їх до уваги. Я дуже вдячний, що Ви виступили в нашій рубриці і сподіваюсь, що ще в цьому році Ви надрукуєте нові матеріали.

Хочу повідомити вас, що прийнята нами розгорнута постанова по встановленню пам'ятника О. Довбушу передана в облвиконком на розгляд. Успішно вирішилися справи із виданням збірника матеріалів першої Прикарпатської конференції.

Іван Якович в ці дні виїхав в Крим – за досвідом і ... відпочинком. Дуже вже напружені дні пішли в нашій роботі, бо все треба і все хочеться зробити.

Зараз ми поміж усією роботою, зокрема, мені приходиться займатися трьома нововиявленими пам'ятниками феодального періоду, про два з яких писала «Прикарпатська правда». Тільки добавлю, днями ми пішлемо в Ділятин для обстеження інженера, члена секції науки і техніки.

Сьогодні з відрядження повернувся наш член секції науки і техніки т. Кураєв, який в Рожнятівському районі, Ангелівське лісництво, обстежував бойківську домницю, якій десь біля 300 років, як припускає автор статті в «Прикарпатській правді». Інженер Кураєв зробив обміри і фотографування давно закинутої домни. Зараз здано в лабораторію кусочки чавуну та каменю з цієї домни. Місцеве населення вказує, що в часи Довбуша домна успішно працювала, а місцевий житель народж. 1886 р. тов. Матуско повідомив, що назва

урочища «Анталівське» походить від слова Англія (як держава) і що весь металургійний комплекс належав англійській фірмі. Тому у вирішенні цього питання без Вашої консультації, допомоги львівських вчених та архівів, мабуть, не обійтись.

Лист вийшов довгий, але я користуюся нагодою і хочу запитати, чи проходив Б. Хмельницький у своєму поході на Львів через Тлумач (Товмач), Тисменицю, Вільшаницю, Стригунці, Галич і на Львів. Недавно ми з Іваном Яковичем відвідали с. Вільшаницю, де є стара завалена церква, в священика якої за переказами Б. Хмельницький був кумом.

Володимир Васильович, я закінчив свого занадто довгого листа і прошу вибачити за турботи. При нагоді прошу написати нам з приводу піднятих питань. До побачення! З повагою Богдан Гаврилів.

Листи П. Михайлини до В. Грабовецького 182. Лист № 1

31 травня 1992 р.
м. Чернівці

Шановний Володимире Васильовичу!

Отримав Вашого бажаного листа і він мене схвилював. Мені стало дивно, що Ви категорично відмовляєтесь від підготовки історіографічної праці про Вас. Ви мотивуєте тим, що за життя вченого не варто писати про нього. Хай нащадки оцінюють здобутки істориків України. Але я іншої думки. Тому про письменників і навіть деяких слабих прозаїків, поетів пишуть літературні портрети і друкують окремими виданнями. Це роблять про музикознавців і мистецтвознавців. А про наших відомих істориків України крім бібліографії ми нічого не знаємо більше. А тим також найкраще відтворювати і оцінити життя і наукову діяльність істориків України, якщо є за що, в тому його визрівання. По тому Ви не хочете погодитись про підготовку про Вас як довголітнього дослідника таких традиційних у національному відношенні тем як карпатське опришківство, українське козацтво, гайдамацтво, таких національних героїв України як Муха, Семен Височан, Олекса Довбуш, Лукіян Кобилиця, Іван Капушак та ін., які Вами опрацьовані і опубліковані. Тому я ще раз звертаюсь до Вас не заперечуйте проти такої історіографічної праці про Вас.

Як Ваше здоров'я та здоров'я дітей? Які біля Вас новини? Прошу милість, опишіть про все, буду щиро вдячний. Хай щастить Вам у всьому! Обнімаю Ваш (підпис) П. Михайлина.

P.S. (на полях). При нагоді вітайте від мене Я. І. Вівчара. П. М.

183. Лист 2

15 жовтня 1992 р.

м. Чернівці

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Надсилаю Вам короткого листа про те, що всупереч Вашому бажанню хочу таки написати історіографічну працю про Вас, в якій планую відобразити Ваше життя, науково-педагогічну діяльність, вклад не лише в дослідження різних проблем історії України, допоміжних історичних дисциплін, але сказати і про велику подвижницьку працю на історико-краєзнавчій ниві, виявленні та вивченні і популяризації пам'ятників історії та культури, колекціонування експонатів з історії карпатського опришківства, українського козацтва, гайдамацтва і т. д.

Спочатку на мою пропозицію і Ваші категоричні заперечення я покинув думку вивчити і опублікувати цю книгу про Вас, але коли ознайомився із Вашими творами, монографіями, книгами, статтями і рецензіями на них та відгуками і взагалі високою оцінкою про Вашу наукову і краєзнавчу діяльність, то зрозумів, що конче треба підготувати і опублікувати таку працю. Хай знають історики і краєзнавці незалежної України, що серед них живе і наполегливо працює такий плідний дослідник нашої славної історії.

Одне дивує як Вам удалося безпартійному в роки таких важких часів радянщини і застою в 50-80-х роках так багато вивчити проблем з історії України і рідного Прикарпаття і опублікувати в понад 700 наукових і науково-популярних працях та ще й підняти такі актуальні питання опришківства, козацтва, гайдамаччини. Невже у Вашій особі ми маємо такого авторитетного дослідника.

Хай Господь Бог дасть Вам ще довгих років і наснаги до вивчення історії України. Дивовижно, що Ви розпочинали видавати багатотомну історію Прикарпаття, це оцінять нащадки і обов'язково перевидадуть Ваші твори у ХХІ столітті. Ознайомившись з двома першими томами «Нарисів історії Прикарпаття», я зрозумів, у яких

нелегких умовах поліграфічного оформлення Ви видаєте ці праці, такі необхідні нашому сучаснику.

Все це дає мені право всупереч Вашого бажання підготувати про Вас книгу «Володимир Грабовецький – історик України». Хай знають сучасники про відомих наших істориків другої половини ХХ ст. Я вирішив підключити до співпраці добре Вам знайому мені Марію Вуянко, яка кілька років цікавиться Вашою науковою працею. Мабуть, це буде основою її кандидатської дисертації.

З глибокою повагою до Вас (підпис) П. Михайлина.

184. Лист М. Мушинки до В. Грабовецького

7 липня 1996 р.

м. Пряшів (Словаччина)

Вельмишановний пане В. Грабовецький!

Звертаюся до Вас як до визначного цінителя й пропагатора життя і творчості славної пам'яті Юліяна Целевича. Здається мені, що Ви були єдиним вченим України, який цитував його навіть в часі, коли це було небезпечно. Це я підкреслюю і у вступі до щойно виданої його праці «Дещо за поселення Угорської України русинами», яку Вам висилаю разом з цим листом.

Це тільки відбитка із збірника. Редакція збірника, на жаль, не надрукувала мого вступу. А стаття без вступу для пряшівського читача не має жодної ціни. Тому я вирішив наново опублікувати весь матеріал, майже повністю на власні кошти.

Буду радий, якщо відзначите десь у Вашій пресі появу цієї майже невідомої праці Целевича.

Я часто згадую Вашу прекрасну конференцію, присвячену його пам'яті. Посилаюся на неї і у своїй праці.

Мабуть у серпні зустрінемося з Вами у Харкові на Конгресі українців, або у вересні на ужгородській конференції про Українські Карпати.

З побажаннями М. Мушинка.

185. Лист В. Пришляка до В. Грабовецького

Пришляк Володимир Васильович – кандидат історичних наук, доцент Волинського державного університету, учень Прикарпатської

історичної школи академіка Володимира Грабовецького. Дослідник середньовічної історії України.

10 жовтня 1999 р.

м. Луцьк

Дорогий Володимире Васильовичу!

Вітаю Вас з Покровою!

Надсилаю Вам свою статтю «Волинська земля в об'єднувачому процесі України-Русі на рубежі XII-XIII ст.» до конференції, приуроченій 800-літтю Галицько-Волинської держави. Наперед прошу вибачення за затримку тексту, але маю надію, що Ви таки помістите її у збірнику матеріалів конференції, пришлете запрошення. Планую, бо дуже вже хочу до Станіслава, приїхати на цю наукову академію, можливо, навіть 20.10, оскільки поїзд «Брест – Чернівці» курсує лише по парних числах, але це буде видно. Взагалі, мені потрібно з Вами переговорити про багато речей.

Можливо (писав мені), приїде Вегеш. До побачення!

З повагою – Ваш Володя Пришляк.

186. Поштова картка В. Пришляка до В. Грабовецького

Кінець грудня 2005 р.

м. Луцьк

Дорогий учителю!

Щиро віншую Вас з Новим 2006-им роком і Різдвяними святами. Гратулюю із 30-літнім ювілеєм подвижницької праці у рідному Станіславо-Франківську. Усі свята празникуйте, здоровим нових дожидайте!

З повагою – Ваш (підпис).

187. Лист М. Вегеша до В. Грабовецького

Вегеш Микола Миколайович – доктор історичних наук, політолог, професор, ректор Ужгородського національного університету, учень Прикарпатської історичної школи академіка Володимира Грабовецького. Дослідник історії Карпатської України.

15 травня 2004 р.

м. Ужгород

Вельмишановний Володимире Васильовичу!

Ваші книги, вислані на мою адресу, одержав. Безмежно вдячний. На жаль, я зараз більше в роз'їзді по Україні, ніж знаходжусь в Ужгороді. Ось, щойно приїхав з Києва, де голова Верховної Ради України В. М. Литвин вручив мені «Грамоту Верховної Ради».

Завершую роботу над власним шеститомником, в якому том присвячений Вам.

Однак, головна мета мого звернення до Вас – інша. Мій учень М. Токар захищає дисертацію.

До зустрічі в Івано-Франківську. Буду найближчим часом. Ваш Микола Вегеш.

188. Лист І. Ковальської до В. Грабовецького

Ковальська Ірина Миколаївна – кандидат історичних наук, донька відомого дослідника джерелознавства історії України, доктора історичних наук, професора Миколи Павловича Ковальського.

15 жовтня 2001 р.

м. Дніпропетровськ

Вельмишановний Володимир Васильович!

Дуже Вам вдячна за Ваш відгук на автореферат! Для мене було дуже важливо отримати від Вченого такого високого рангу підтримку! Захист пройшов добре. Микола Павлович був на захисті і передавав Вам особисте вітання. Ще раз дуже Вам дякую. Володимир Васильович, якщо Вам потрібна буде допомога, завжди можете на мене розраховувати.

З щирою повагою Ірина Ковальська.

**ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ ГРАБОВЕЦЬКИЙ
ВИБРАНА БІБЛІОГРАФІЯ**

ОКРЕМІ ВИДАННЯ

1. Народний герой Олекса Довбуш: Історичний нарис. Львів: Книж. журн. вид., 1957. – 152 с. Рец.: Матесяк Т. Народний

- герой Олекса Довбуш. *Червоний прапор (Коломия)*. 1957. 7 листопада; Хромей М. Читач буде задоволений. *Червоний прапор (Коломия)*. 1957. 15 листопада; Павлюк І. Нарис про народного героя. *Ленінська молодь*. 1957. 15 листопада; Ісаєвич Я. Книга про народного героя. *Родимське слово (Дрогобич)*. 1957. 20 листопада; Яцкевич Є. Нова цікава книга. *Прапор перемоги (Яблунів)*. 1957. 12 грудня; Кравець М. Книга про народного героя Олексу Довбуша. *Вільна Україна*. 1957. 17 грудня; Прокопів І. Олекса Довбуш. *Червоний прапор (Самбір)*. 1957. 22 грудня; Гришко Г. Книга про народного героя. *Прикарпатська правда*. 1958. 15 лютого; Мельничук Я. Книга об Олексе Довбуше. *Львовская правда*. 1958. 8 мая; Туз О. Олекса Довбуш – народний герой. *Вільне життя (Тернопіль)*. 1958. 12 червня; Прокопів І. Народний герой Олекса Довбуш. *Наше слово (Варшава, Польська Народна Республіка)*. 1961. 17 грудня; Єрмоленко О. Слово про народного героя. *Вітчизна*. 1958. №8. С.214-216; Кривонос Н. Народний герой. *Правда України*. 1958. 4 листопада; *Правда Украины*. 1958. 4 ноября.
2. Крестьянское движение в Галицком Прикарпатье во второй половине XVII ст.: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Киев: АН УССР, Институт истории, 1958. 17 с.
  3. Олекса Довбуш – легендарный герой украинского народа. Москва: Соцэкгиз, 1959. 89 с.
  4. Звенигород. Нариси з історії західноукраїнських міст і сіл: Вивчай рідний край. Львів: Кн.-журн. вид-во, 1959. 67 с. Рец.: Галушко Н. История села Звенигорода: Читая новые книги. *Львовская правда*. 1959. 14 июля; Мельничук Я. Цікава книга про Звенигород. *Ленінська молодь*. 1959. 29 липня; Дашкевич Я. Звенигород. *Літературна газета*. 1959. 14 липня; Нізовський Г. Славний літопис Звенигорода. На читацькій конференції в селі Звенигороді. *Маяк комунізму (Бібрка)*. 1959. 16 жовтня.
  5. Як Довбуш карав панів: оповідання та легенди. Київ: Дитвидав, 1960. 50 с. Співавт.: М.Білий.
  6. Народні музеї Львівщини. Львів: Кн.- журн. вид-во, 1961. 44 с. Рец.: Кот Н. Рассказ о народных музеях. *Львовская правда*. 1962. 23 января; Василько Г. Народні музеї Львівщини.

- Ленінська молодь*. 1962. 2 лютого; *Справжні вогнища культури: У світі книг. Вільна Україна*. 1962. 13 червня; Васьків В. Музеї на громадських засадах. *Жовтень*. 1962. №7. С.152-154.
7. Селянський рух на Прикарпатті в другій половині XVII – першій половині XVIII ст. Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. 212 с. Рец.: Арсенич П. Новий твір нашого земляка. *Прапор перемоги (Яблунів)*. 1962. 10 квітня; Ісаєвич Я. Слідами славного минулого. Критика та бібліографія. *Ленінська молодь*. 1962. 6 червня; Арсенич П. Нова книга з історії нашого краю. Критика та бібліографія. *Прикарпатська правда*. 1962. 30 липня; Кот Н. Удар по фальсификаторам історії: Книга львовських учених. *Львовская правда*. 1962. 9 сентября; Мельник З. Нове дослідження з історії. *Колгоспне життя (Перечин)*. 1962. 15 вересня; Прокопів Т. Антифеодальна боротьба селян Прикарпаття. *Червоний прапор (Самбір)*. 1962. 13 листопада; Білецький С. Т., Шекера І. М. *Український історичний журнал*. 1963. №1; *Наша культура (Варшава, Польська Народна Республіка)*. 1963. №3.
8. Галич. Вивчай рідний край. Львів: Вид-во «Каменярь», 1964. 70 с. Співавт.: П. Арсенич. Рец.: *Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР*. 1964. №16. С.93-94; *Жовтень*. 1965. №1. С.146.
9. Іван Олександрович Гуржій. Бібліографічний покажчик. Львів, 1965. 29 с. Співавт.: С. П. Костюк.
10. Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1966. 252 с. Рец.: Завадка Б., Васьків В. Карпатські бастіони. *Ленінська молодь*. 1966. 10 травня; Босацький Д. Карпатські опришки: Нові книги. *Червоний прапор (Коломия)*. 1966. 17 травня; Медовой Я., Халус П. Опришки. Кто они такие? *Львовская правда*. 1966. 30 июня; Мельничук Я. Карпатське опришківство: У світі книг. *Прикарпатська правда*. 1966. 2 липня; Тимощук Б. Буковинські опришки: Серед книг. *Радянська Буковина*. 1966. 6 липня; Музика М. У піснях і легендах: На книжковій полиці. *Радянська Верховина (Верховина)*. 1966. 2 серпня; Шульга І. Люди і легенди: Прочитай цю книгу. *Закарпатська правда*. 1966. 21 серпня; Марискевич Г. Лицарі гір – карпатські опришки: У світі

- нових книг. *Радянська Волинь*. 1966. 6 вересня; Компан О. С. Грабовецький В. В. Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX ст. *Український історичний журнал*. 1966. №11. С.147-149; Васьків В. Карпатське опришківство в документах і фольклорі. *Народна творчість та етнографія*. 1967. №4. С.87-89.
11. Городок. Історико-краєзнавчий нарис. Львів: Вид-во «Каменярь», 1968. 52 с. Співавт.: І. Гопала.
  12. Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX століть. Автореферат дисертації на соискание ученої ступені доктора історических наук. Київ: Київський університет ім. Т. Г. Шевченка, 1968. 44 с.
  13. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр. Київ: Наукова думка, 1972. 192 с. Рец.: Прес-служба Жовтня. *Жовтень*. 1972. №9. С. 121; Заставний Й. Козаки на Західній Україні. *Наша культура (Варшава, Польська Народна Республіка)*. 1972. №10. С.13; Західноукраїнські землі за часів Хмельниччини. *Українські вісті (США)*. 1972. 16 листопада; Російський О. Сторінки героїчного минулого. *Ленінська правда*. 1972. 4 грудня; Максим'юк М. Погляд в історію: На книжкових меридіанах. *Комсомольський прапор*. 1973. 23 січня; Мишко Д. І. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр. *Архіви України*. 1973. №1. С.83-84; Васьків В. Це тут було: Нотатки про одну історичну монографію. *Вільне життя (Тернопіль)*. 1973. 20 лютого; Мартинюк Д. Коли Хмельницький водив полки: Серед книг. *Радянська Волинь*. 1973. 6 березня; Іванців С. Сторінки сивої давнини. *Радянська Верховина (Надвірна)*. 1973. 5 квітня.
  14. Городок. Історико-краєзнавчий нарис. Львів: Вид-во «Каменярь», 1968. 52 с. Співавт.: І. Гопала.
  15. Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI – XIX століть. Автореферат дисертації на соискание ученої ступені доктора історических наук. Київ: Київський університет ім. Т. Г. Шевченка, 1968. 44 с.
  16. Селянське повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років. З історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії. Львів: Вид-во «Вища Школа», 1979. 124 с.

- Рец.: Іванців С. Сторінки сивої давнини. *Радянська Верховина*. 1979. 5 квітня; Стеблій Ф. Цінне монографічне дослідження. *Прикарпатська правда*. 1979. 29 травня; Юсип Д. Боролись як уміли і могли. *Комсомольський прапор*. 1979. 3 липня; Григоришин С., Рендюк Т. Славна сторінка спільної боротьби. *Радянська Буковина*. 1979. 16 липня; Сіреджук П. Дзвеніли коси в руках повстанців. *Комсомольський прапор*. 1979. 19 лютого; Шевченко Ф. П. *Архіви України*. 1979. №6. С.63-64; Кравець М. Спалах народного гніву. *Жовтень*. 1980. №1. С.149-150; Полек В. Народний ватажок. *Друг читача*. 1980. 22 травня; Винар Л. *Український Історик: Журнал Українського Історичного Товариства*. Нью-Йорк – Торонто – Мюнхен, 1984. №1-4. С. 209-211; Стеблій Ф. І., Заремба С. З. *Український історичний журнал*. 1980. №3. С.154-155.
17. Як підготувати практичні заняття з історичного краєзнавства: Методичні поради студентам-заочникам. Івано-Франківськ, 1980. 26 с.
18. Гуцульщина XIII – XIX століть. Історичний нарис. Львів: «Вища Школа», 1982. 151 с. Рец.: Сарбей В. Історія Гуцульщини: Книга наших земляків. *Прикарпатська правда*. 1982. 17 листопада; Петришин Л. Книга цікава і корисна. *Нове життя (Богородчани)*. 1982. 11 листопада; Ісаєвич Я. Дослідження з історії Гуцульщини. *Комсомольський прапор*. 1982. 25 листопада; Матвіїв З. Погляд в сиву давнину: З історії прикарпатського краю. *Вперед (Тисмениця)*. 1982. 18 грудня; Пелепейко І. Історія нашого краю. *Радянська Гуцульщина*. 1983. 11 січня; Задорожний В. Про гуцулів і Гуцульщину. *Закарпатська правда*. 1982. 12 квітня; Захарук Д. Книга з історії Гуцульщини. *Життя і слово (Торонто, Канада)*. 1983. 14 квітня; Кравець М. У синіх Карпатах. *Жовтень*. 1983. №7. С. 127-128; Задорожний В. Е. *Общ. науки в СССР*. РЖ. Серія 2. Історія. 1983. №4. С.79-85; Стеблій Ф. І., Паньків В. М. *Український історичний журнал*. 1983. №8. С.143-145.
19. Колиска трьох братніх народів (До 1500 – річчя Києва). Івано-Франківськ, 1982. 34 с. Рец.: Пришляк В. «Град Кия» з погляду дослідника. *Прикарпатська правда*. 1982. 14 травня.

20. Надвірна: Путівник (українською і російською мовами). Ужгород: Карпати, 1982. Співавт.: Г. В. Бурнашов, М. Н. Рехтман.
21. З історії боротьби проти унії та католицизму. Івано-Франківськ: Знання, 1983. 23 с. Співавт.: В. М. Головін.
22. Сходінками історії – у майбутнє: До 325-річчя м. Івано-Франківська. Методичні матеріали на допомогу лекторам, доповідачам, пропагандистам, агітаторам і політінформаторам. Івано-Франківськ: Знання, 1987. 40 с. Співавт.: О. Ю. Карпенко.
23. Стежками Олекси Довбуша. Путівник. Івано-Франківськ, 1988. 16 с. Рец.: Василів Г. Стежками Довбуша. *Прикарпатська правда*. 1988. 28 травня; Дмитрів Б. Там, де ходив Довбуш. *Вперед*. 1988. 4 червня; Сторожик Л. Стежками Довбуша. *Вісті з України*. 1988. червень.
24. Галицька Трійця XIII століття: Тимофій, Авдій, Митуса (До 1100-річчя Галича). Івано-Франківськ, 1989. 40 с.
25. Скульптурна Шевченкіана Прикарпаття. Путівник. – Івано-Франківськ: Поліграфвидав, 1989. – 24 с. Рец.: Боднарчук Н. Знайомство з скульптурною Шевченкіаною. *Радянський педагог*. 1989. 14 березня; Тимінський Б. У віночок шани народної. *Прикарпатська правда*. 1989. 27 березня; Боднарчук Н. Цікавий путівник. *Прикарпатська правда*. 1989. 2 квітня; Вуянко М. Скульптурна Шевченкіана Прикарпаття. 175-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 6 квітня; Вуянко М. Скульптурна Шевченкіана Прикарпаття: Нові видання. *Прикарпатська правда*. 1989. 25 червня.
26. Нариси історії Івано-Франківська. З найдавніших часів до початку XX століття. Івано-Франківськ, 1989. 101 с.
27. Скульптурна Франкіана Прикарпаття. Путівник. Івано-Франківськ, 1990. 27 с.
28. З історії некрополя України. Про могили українських гетьманів. Івано-Франківськ, 1990. 47 с.
29. Михайло Грушевський – видатний історик України, громадсько-політичний і державний діяч. До 125-річчя з дня народження. Івано-Франківськ: Облвидав «Галичина», 1991. 42 с. Рец.: Сигидин М. Сторінками великого життя: Книги наших земляків. *Західний кур'єр*. 1992. 27 лютого.

30. Літопис Запорізького козацтва. Івано-Франківськ, 1992. 26 с.
31. Кабінет історії України в навчальному закладі. Методичні рекомендації. Івано-Франківськ, 1992. 34 с. Співавт.: Б. М. Гаврилів.
32. Кабінет історії України в навчальному процесі. Із досвіду роботи вузу. Київ, 1992. 20 с.
33. Нариси історії Прикарпаття. З найдавніших часів до XV ст. Т.1. Івано-Франківськ, 1992. 208 с. Рец.: Петрів С. Перший том багатотомної праці. Галичина афішує (Проф. В. Грабовецький. Нариси історії Прикарпаття). *Галичина*. 1992. 27 жовтня; Багатотомна історія Прикарпаття Володимира Грабовецького. *Галичина*. 1992. 27 жовтня; Симчич М. Професор Грабовецький: «Для відродження національної свідомості потрібна нова українська історична школа». До виходу у світ першого тому «Історія Прикарпаття» Володимира Грабовецького. *Новий час*. 1992. 5-11 грудня.
34. Нариси історії Прикарпаття XVI – XVII ст. Т.2. Івано-Франківськ, 1993. 210 с. Рец.: На допомогу студентам, краєзнавцям: Анонс. *Галичина*. 1994. 23 березня; Бабій В. З історії Прикарпаття. *Галичина*. 1994. 24 липня.
35. Нариси історії Прикарпаття. Друга половина XVII ст. Т.3. Івано-Франківськ, 1993. 167 с. Рец.: Слабий Б. Створено фонд підтримки «Нарисів історії Прикарпаття»: Книжкові прем'єри. *Галичина*. 1994. червня; На допомогу студентам-краєзнавцям: Анонс. *Галичина*. 1994. 23 березня; Бабій В. Нова книга відомого історика. *Слово народу (Богородчани)*. 1993. 7 серпня.
36. Історія Печеніжина. Коломия: Вид-во «Світ», 1993. 128 с.
37. Роксолана в історії. Івано-Франківськ, 1993. 44 с.
38. Народний трибун Іван Капушак. До 125-річчя смерті. Івано-Франківськ, 1993. 40 с.
39. Гуцульщина в історії України. Виступ на конгресі гуцулів. Коломия: Вид-во «Світ», 1993. 30 с.
40. Олекса Довбуш (1700 – 1745). Львів: Вид-во «Світ», 1994. 271 с. Рец.: Іванович В. Олекса Довбуш у снах і в творчих муках Володимира Грабовецького: Книги наших земляків. *Галичина*. 1994. 26 квітня; Іванович В. «Олекса Довбуш» – плід 40-літньої праці. *Галичина*. 1994. 26 травня; Кучернюк М. Невтомний

- дослідник Довбуша: Нові книги наших краян. *Рідна земля*. 1994. 6 травня; Бенєфіс профєсорє Грєбовєцькєго (Прє презентєцїє кнїги В. Грєбовєцькєго «Олєксє Довбуш»: кєльтурно-мїстєцькї новїни). *Рідна земля*. 1994. 31 трєвнє; Слєновськє О. «Умер Довбуш молодєнькїй, тє не вмерлє слєвє». *Новїй час*. 1994. 4 червнє; Куфрїк Б. Олєксє Довбуш Володїмїрє Грєбовєцькєго: Берєгїни. *Нєроднє волє (Нєдвїрнє)*. 1994. 4 червнє.
41. Нарїси їсторїї Прикарпєттє. Соцієльнє-єкєномїчнї вїдносїни (єнтїкрїпєснїцькє опозїцїє нєроднїх мас у ХVІІІ ст. Т.4. Івєно-Фрєнкївськ, 1994. 188 с.
42. Нарїси їсторїї Прикарпєттє. Вїрменськї посєлєннє ХV – ХVІІІ ст. Т.5. Івєно-Фрєнкївськ, 1994. 174 с. Рєц.: Вїрмени нє Укрєїнї: пєглєд нє сьєгодєннє. Гєлїчїнє єфїшє. *Гєлїчїнє*. 1994. 23 лїпнє; Івєновїч В. Знєчнїй вкєлєд в укрєїнськє їсторїєгрєфїє. *Гєлїчїнє*. 1994. 29 лїстєпєдє; Бєднєрчєк Н. Укрєїнознєвствє – цє нє лїшє їсторїє укрєїнцїв, щє прєжївєють нє нєшїх зємлєх. *Вїстї з Укрєїни*. 1995. 25 сїчнє – 1 лєтєго.
43. Хмєлївкє. Кєрєткїй їсторїчнїй нєрїс. Бєгорєдчєнї, 1994. 16 с.
44. З їсторїї кєв'єрєнь в Єврєпї. Гєлїч, 1994. 14 с. Рєц.: Ясїнськїй В. Кнїжєчкє прє першї кєв'єрнї: Прєзєнтєцїє. *Ріднє зємлє*. 1994. 16 грєднє; Шїмєнськїй Г. Рєцєпт «кєфє пє їнтерєснєму» прєдлєгєєт вєзрєдїть учєнїй їз Івєно-Фрєнкєвськє Влєдїмїр Грєбовєцькїй. *Кїєвськїє вєдомєстї*. 1995. 18 єнвєрє.
45. Нарїси їсторїї Прикарпєттє. Гєцєлєщїнє в дрєгїй пєловїнї ХІХ – пєчєткє ХХ ст. Т.8. Івєно-Фрєнкївськ, 1995. 222 с. Рєц.: Лїтєпїс Гєцєлєщїнї: Нє пєрєломї стєлїть. *Гєлїчїнє*. 1996. 23 лєтєго.
46. Сємєн Вїсєчєн. Дє 400-х рєкєвїн Бєгдєнє Хмєлєнїцькєго. Нє дєпємєгє вчїтєлєю їсторїї, стєдєнтєу ї крєєзнєвцєю. Івєно-Фрєнкївськ, 1995. 33 с. Рєц.: Чїплїк І. Прє нєшєго крєєнїнє Сємєнє Вїсєчєнє. *Свїт молєдї*. 1994. 11-17 лїстєпєдє.
47. В пєшєкєх Довбушєвїх скарбїв. Спєгєдї. Дє 250-рїччє зєгїбєлї нєцієнєльнєго гєрєє Укрєїнї. Івєно-Фрєнкївськ, 1995. 46 с. Рєц.: *Пєлїттє*. 1995. №31.
48. Їсторїє Колємїї. З нєєдєвнїшїх чєсїв дє пєчєткє ХХ ст. Ч.1. Колємїє: Вїд-вє «Вїн», 1996. 174 с. Рєц.: Колємїє отрїмєлє

- свою писану історію: Нові видання. *Поліття*. 1995. №22. С.3; Грицишин В. Свіжий струмінь в Коломійі. *Вільний голос (Коломия)*. 1996. 1 червня; Нагірний В. До міста над Прутом у нього особливий сантимент. Сьогодні презентація «Історії Коломійі» В.Грабовецького. *Вісник Коломійі*. 1996. 31 жовтня; Презентація книжки Володимира Грабовецького «Історія Коломійі». *Вісник Коломійі*. 1996. 31 жовтня; Русин І. «Ваше місто конкурувало свого часу зі Львовом». Презентація книжки В. Грабовецького «Історія Коломійі». *Вісник Коломійі*. 1996. 5 листопада; Ярій М. Частину серця. *Коломия*. 1996. 6 листопада.
49. Історичний атлас Галичини. З праісторичних часів до ХХ ст.: Карти, схеми, автентичні гравюри, печатки. Івано-Франківськ, 1996. 51 с. Рец.: Унікальне картографічне видання. *Поліття*. 1996. №1; Унікальне картографічне видання. *Поліття*. 1996. №2.
50. Іван Крип'якевич – визначний історик України. До 110-річчя від дня народження. Івано-Франківськ, 1996. 24 с.
51. Історичні постаті Прикарпаття. Краєзнавчо-бібліографічний довідник. Снятин, 1996. 72 с. Співавт.: Я. І. Трофяк.
52. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку ХХ ст. Дрогобич – Львів, 1997. 221 с. Рец.: Шевчук П. «І в небі зірка його не меркне». Презентація на книжку акад. В.Грабовецького «Історія Калуша». Дрогобич – Львів, 1997. *Галичина*. 1997. 13 вересня.
53. Уторопи. Сторінки історії. До 630-річчя першої письмової згадки. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 1997. 224 с. Рец.: Скрипник І. На прославу рідного краю: Нові видання. *Галичина*. 1997. 23 серпня; Запрошують жителі Уторопів. *Рідна земля*. 1997. 19 вересня; Сторінки історії. *Вісник*. 1997. 21 вересня; Пилипейко І. Знаменна подія культурно-громадського життя. Уторопам – 639. *Вісник*. 1997. 25 вересня; Свято в Уторопах (Презентація книги акад. В.Грабовецького «Уторопи. Сторінки історії»). Івано-Франківськ, 1997). *Тижневик Галичини*. 1997. 25 вересня.
54. Нарис історії Галича. З найдавніших часів до початку ХХ ст. До 1100-річчя Галича. Галич, 1997. 225 с. Рец.: Райківський І.

- Рецензія на монографію В. Грабовецького «Нарис історії Галича». Галич, 1997. *Галичина*. 1997. 22 листопада.
- 55.3 любов'ю до Кобзаря. За спогадами минулих літ. Василь Коваленко. З історії Канівського музею-могили Тараса Шевченка. Спогади першого директора музею Т.Г.Шевченка у місті Каневі (1936-1941). Івано-Франківськ, 1997. 30 с. Рец.: З любов'ю до Кобзаря: Нові видання. *Галичина*. 1997. 22 березня.
56. Як знайдено топір Олексі Довбуша. Івано-Франківськ, 1997. 12 с.
57. Історико-краєзнавчі дослідження Ісидора Шараневича. Івано-Франківськ, 1997. 37 с. Співавт.: Б. Гаврилів, С. Барчук.
58. Борець за народну волю Іван Смицнюк (До 155-річчя загибелі). Івано-Франківськ, 1998. 35 с.
59. Історія Івано-Франківська (Станіславова). З найдавніших часів до початку ХХ століття. Ч.1. Присвячується 337-й річниці виникнення міста Івано-Франківська. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 1999. 304 с. Рец.: Михайлина П. Від праісторичних часів до початку ХХ ст. (Івано-Франківськ). *Галичина*. 1999. 22 червня.
60. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння. Присвячується 2000-літтю Різдва Христового. Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 1999. 80 с. Рец.: Райківський І. Катедральний Собор отримав біографію. *Нова Зоря*. 2000. 2 лютого.
61. Вшанування пам'яті Олексі Довбуша на Прикарпатті. Історико-краєзнавчі дослідження. До 300-річчя народження Олексі Довбуша. Івано-Франківськ, 1999. 46 с. Співавт.: Б. Гаврилів.
62. Літопис кафедри історії України. До 10-річчя відкриття. Івано-Франківськ, 2000. 36 с.
63. Визвольна боротьба на Волині у 1648-1657 рр. Огляд опублікованих джерел. Київ, 2000. 46 с. Співавт.: О. Б. Ярошинський.
64. Старожитності Тисменичини. Соціально-економічне становище селян та національно-визвольний рух і антифеодальна опозиція на Тисменичині в XVII – XVIII ст. Івано-Франківськ, 2000. Співавт.: В. Харитон.

65. Історик, краєзнавець Ярослав Мельничук. Івано-Франківськ, 2000. 26 с. Співавт.: Б. Гаврилів, А. Нечипоренко.
66. Народний полководець Семен Височан. Івано-Франківськ, 2000. 64 с.
67. Історичні знання в Західній Україні XVI – XVIII ст. Посібник-хрестоматія. Історичні записки Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ, 2000. 80 с. Співавт.: В. Марчук. Рец.: Вегеш М. Історія в літературі: Від пізнього середньовіччя до новочасся. *Галичина*. 2001. 16 січня.
68. Ой, попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький. Етногенез, поширення, варіанти. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2000. 96 с. Співавт.: М. Козачок, О. Турянська.
69. Вірмени на Прикарпатті. З історії етнічних груп Галичини. Івано-Франківськ – Торонто: Вид-во «Нова Зоря», 2000. Співавт.: Б. Грабовецький. Рец.: Вірмени на Прикарпатті. *Галичина*. 2000. 4 квітня; Марчук В. Вірмени на Прикарпатті. *Галичина*. 2000. 5 квітня; Коземчук Я. Вірмени на Прикарпатті. *Західний кур'єр*. 2000. 21 квітня.
70. Нарис історії Княгинина. Присвячується 338-ій річниці виникнення міста. Івано-Франківськ, 2000. 152 с. Рец.: Михайлина П. Нарис історії Княгинина. *Західний кур'єр*. 2001. 31 березня.
71. Івано-Франківськ у пам'ятниках історії та культури. Присвячується 10-й річниці незалежності України та 340-й річниці заснування Івано-Франківська. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2001. 136 с. Співавт.: Б. Гаврилів, Г. Карась. Рец.: Горбань Г. Цей незнайомий знайомий Івано-Франківськ. *Галичина*. 2001. 25 жовтня; Коземчук Я. Пам'ятники історії та культури міста. *Рідна земля*. 2001. 11 жовтня.
72. Іванівці. Літопис села над Прутом. До 485-річчя заснування. Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2001. 255 с. Рец.: Стрільчук В. Іванівці. Презентація книги В.Грабовецького «Іванівці». *Вільний голос (Коломия)*. 2001. 10 травня; Задорожний В. Літопис села над Прутом. *Рідна Земля*. 2001. 22 червня; Задорожний В. Оселя над Прутом. *Галичина*. 2001. 5 липня.

73. Грабівка. Літопис села над Луквою. Присвячується 440-й річниці виникнення села. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2001. 241 с.
74. Ілюстрована історія Прикарпаття. З найдавніших часів до I половини XVII ст. Т.1. Друге, доповнене видання. Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2002. 427 с. Рец.: Арсенич П. Історію Прикарпаття розкішно ілюстрували. *Західний кур'єр*. 2002. 15 серпня; Твардовський В. Ілюстрована історія Прикарпаття. *Рідна земля*. 2002. 15 серпня; Гук В. Літописець Прикарпатської землі. У видавництві «Нова Зоря» побачив світ 1-ий том «Ілюстрованої історії Прикарпаття» академіка, професора Володимира Грабовецького. *Нова Зоря*. 2002. Ч.34.
75. Берестецька битва 1651 р. та історія створення пантеону і музею-заповідника «Козацькі могили». До 350-річчя вікопомної події в історії України. Івано-Франківськ, 2001. 44 с. Рец.: Михайлина П. В., Федорук А. В. Грабовецький Володимир. «Берестецька битва 1651 року та історія створення пантеону і музею заповідника «Козацькі могили». *Питання історії України*. Збірник наукових статей. Т.5. Чернівці, 2002. С.208-210.
76. Антон Петрушевич – дослідник історії Галичини. Івано-Франківськ, 2001. 76 с. Співавт.: А. Королько.
77. Битва під Батогом 1652 – славна сторінка в історії Хмельниччини. Івано-Франківськ, 2002. 23 с.
78. Путівник по музею Івано-Франківська. Івано-Франківськ, 2002. 7 с.
79. Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI – XVII ст. Посібник для істориків України. Присвячується 510-річчю виникнення українського козацтва. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2003. 262 с. Рец.: Вегеш М. Запорізьці в Галичині. *Західний кур'єр*. 2003. 4 квітня.
80. Долина над Дністром. Ілюстрована історія села. Вид-во «Нова Зоря», 2003. 271 с. Рец.: Гаврилів Б. Ілюстрована історія оселі над Дністром. *Рідна земля*. 2003. 24 квітня.
81. Ілюстрована історія Прикарпаття. Друга половина XVII – XVIII ст. Т.ІІ. Друге, доповнене видання. Івано-Франківськ, 2003. 405 с.

- 82.3 історії роду Грабовецьких. Івано-Франківськ, 2003. 20 с.
83. Таємниця Збруцького ідола. Івано-Франківськ, 2003. Співавт.: В.Геник.
84. Коронація Данила Галицького 1253 р. До 750-річчя визначної історичної події. Івано-Франківськ, 2003. 35 с.
85. Печеніжин в літописі та ілюстраціях. До 560-річчя першої письмової згадки. Івано-Франківськ, 2003. 60 с.
86. Ілюстрована історія Прикарпаття. Тисячолітній літопис Гуцульщини. Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2004. 464 с. Рец.: Вівчар Богдан. Слово про край гуцульський. *Галичина*. 2004. 24 липня; Бурдуланюк Василь, Райківський Ігор. Трилогія ілюстрованої історії Прикарпаття. *Галичина*. Івано-Франківськ. 2004. № 10. С. 270-272; Золоті жнива академіка. *Нова Зоря*. 2004. Ч. 31; Яблонський Іван. Прикарпаття і Печеніжин в історії. *Галичина*. 2004. 26 серпня; Гук Василь. Презентація історичної трилогії. *Галичина*. 2004. 4 вересня.
87. Ілюстрована історія Львова. Слідами пам'яток історії та культури. Івано-Франківськ, 2004. 160 с. Рец.: Нова книга з історії Львова. *Нова Зоря*. 2005. Ч. 4.
88. Історія села Росільна. Історичні нариси, спогади, публіцистика. Івано-Франківськ, 2004. 138 с. Співавт.: В. Бабій. Рец.: Про Росільну для росільнянців. *Рідна земля*. 2004. 13 травня.
89. Галичина. Проблеми середньовічної і нової історії. Івано-Франківськ, 2004. 312 с. Рец.: Гаврилів Б. М. Проблеми середньовічної і нової історії. *Нова Зоря*. 2004. Ч. 43.
90. Роксолана-Хурем та її історична доля / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ, 2004. 54 с. Рец.: Крайній Іван. Загадкова султанша Роксолана-Хурем. Про легендарну українку, яка понад три десятиліття була однією з найвпливовіших постатей могутньої Османської імперії... Нова книга про Роксолану. *Нова Зоря*. 2004. Ч. 38.
91. Ілюстрована історія Прикарпаття у «Слові о полку Ігоревім». До 820-річчя видатної поеми княжої України. Івано-Франківськ, 2004. 62 с.
92. Перший літописець Гуцульщини Петро Ступницький. До 210-річчя з дня народження. Івано-Франківськ, 2004. 20 с.

93. Національно-визвольні змагання гайдамаків на Правобережній Україні в середині XVIII ст. Івано-Франківськ, 2004. 48 с.
94. Битва під Конотопом 1659 р. – Славна сторінка в історії гетьманської України. Івано-Франківськ, 2004. 32 с.
95. Народні герої Іван Пискливий і Степан Пинта. До 400-річчя виступів легендарних месників Прикарпаття і Закарпаття. Івано-Франківськ, 2004. 40 с.
96. Нариси історії містечок Львівщини / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ, 2005. 44 с.
97. Виникнення Києва. Визначні пам'ятники історії та культури / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ, 2005. 40 с.
98. Богдан Хмельницький в історії України / Видання друге, доповнене. На допомогу викладачам історії України студентам та краєзнавцям. Івано-Франківськ, 2005. 48 с.
99. Іван Мазепа – символ української державності. На допомогу викладачам історії України, студентам та краєзнавцям. Івано-Франківськ, 2005. 48 с. Рец.: Скоморовський В. Книги про українських гетьманів. *Нова Зоря*. 2005. Ч. 38.
100. Кафедра історії України – 15 років: її здобутки. Присвячується членам професорсько-викладацького складу. Івано-Франківськ, 2005. 24 с. Рец.: Гаврилів Б. До проблеми історії Галичини. Про видання «Наукових записок Прикарпатської історичної школи». *Нова Зоря*. 2004. Ч. 50.
101. Згадаймо праведних гетьманів і кошових: де їх могили? Івано-Франківськ, 2005. 131 с.
102. Літопис історії України. Штрихи до портретів визначних українських істориків XIX-XX ст. Івано-Франківськ, 2005. 100 с.
103. Іван Крип'якевич – визначний історик України. До 120-річчя з дня народження. Івано-Франківськ, 2005. 200 с.
104. Підлісся. Ілюстрований літопис оселі Маркіяна Шашкевича. Його життя, творчість та вшанування. До 195-річчя від дня народження. Івано-Франківськ, 2006. 210 с.
105. Прикарпаття і Каменяр. До 150-річчя з дня народження І. Франка. Івано-Франківськ, 2006. 90 с.

106. Академік Володимир Грабовецький з Печеніжина. Світлини я кладу на вітвар історії культури рідного села. Івано-Франківськ, 2006. 60 с.
107. Легендарні опришки – лицарі Карпат (XVI-XIX ст.) в літописі та ілюстраціях / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 464 с.+20 с. кольор. вкл.
108. Культура Печеніжина крізь століття. Івано-Франківськ – Печеніжин, 2008. 371 с.
109. Моринці. Сторінки історії села Тараса Шевченка та вшанування Кобзаря. До 200-річчя від дня уродин. Івано-Франківськ, 2008. 183 с. Співавтор: В. Неумитий.
110. Національно-визвольні змагання на Долинщині і Калушинфі в XVI-XVIII ст. Івано-Франківськ, 2008. 111 с.
111. Українські святині Прикарпаття крізь століття. Т. 3. Івано-Франківськ, 2009. 290 с.
112. Андрей Шептицький і Прикарпаття. До 110-ліття його вступу на єпископський престіл Станіславівської Єпархії. Т. 2. Івано-Франківськ, 2009. 227 с.
113. Запорізьке козацтво і українська гетьманська держава XVII-XVIII ст. в літописі та ілюстраціях. До 520-річчя українського козацтва. Івано-Франківськ, 2010. 354 с.
114. Василь Грабовецький: життя, стрілецька, громадська, політична та культурна діяльність в першій половині ХХ ст. До 125-річчя уродин. Івано-Франківськ, 2010. 163 с.
115. Івано-Франківський державний історико-меморіальний музей Олекси Довбуша: довідник-путівник. Івано-Франківськ, 2010. 260 с.
116. Мої незабутні Винники в літописі та ілюстраціях. За спогадами минулих літ. Івано-Франківськ, 2011. 283 с.
117. Історія Покутської землі XV-XVIIст в літописі та ілюстраціях. До 600-річчя першої письмової згадки. Т. 1. Івано-Франківськ, 2011. 195 с.
118. Історія Покутської Хмельниччини 1648-1655 рр. в літописі та ілюстраціях. До 600-річчя першої письмової згадки. Т. 2. Івано-Франківськ, 2011. 180 с.

119. Покутська земля в XVII-XVIII ст. в літописі та ілюстраціях. До 600-річчя першої письмової згадки. Т. 3. Івано-Франківськ, 2011. 300 с.
120. 350 років крокує в історії місто Івана Франка. Івано-Франківськ, 2011. 450 с.
121. Історія встановлення першого скульптурного пам'ятника Тарасові Шевченкові у Винниках в Україні і у світі 1913 р. та вшанування Кобзаря. До 100-річчя воздвиження першого скульптурного монумента Кобзаря. Івано-Франківськ, 2012. 250 с.
122. Скит Манявський серед монастирів Прикарпаття XII-XIX ст. в літописі та ілюстраціях. Івано-Франківськ, 2012. 350 с.
123. Поховання козацького гетьмана у прославі віршами Касіяна Саковича київськими братськими спудеями «на жалосний погреб зацного рицера Петра Конашевича Сагайдачного». Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ, 2012. 132 с.
124. Мої незабутні зустрічі з духовною і творчою елітою України. За спогадами минулих літ / Упорядкування: Ю. Крайчук. Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ, 2013. 250 с.
125. Історія Гуцульщини: навчальний посібник. Косів: Писаний Камінь, 2013. 244 с.
126. Українці, подолаємо віковічні три зла – заздрість, амбіцію і зраду! Історичний аспект / передмова і редагування І. Макаровського. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2013. 124 с.

СТАТТІ

127. Там, де проходив Богдан Хмельницький. *Радянське життя (Винники)*. 1953. 24 грудня.
128. Против общих врагов. Этапы великой дружбы. *Львовская правда*. 1954. 15 января.
129. Там, де працював Іван Федоров. По визначних місцях Львова. *Вільна Україна*. 1954. 28 лютого.

130. Спогади про революційну боротьбу [Рец. на книгу: Маківка Степан. Нескорені креси. Записки політв'язня. – Львів, 1954]. *Жовтень*. 1955. №12. С.113-115.
131. Герої “Потьомкіна” [Рец. на книгу: Пономарев І. Герої Потемкіна. М., 1955]. *Жовтень*. 1955. №12. С.113-115.
132. Народний проводир Олекса Довбуш: (До 210-річчя з дня загибелі). *Вільна Україна*. 1955. 24 серпня.
133. Видатний ватажок селянського руху: (До 120-річчя з дня народження У.Кармелюка). *Вільна Україна*. 1955. 11 жовтня.
134. Устим Кармелюк. *Радянське життя (Винники)*. 1955. 13 жовтня.
135. Народний герой Олекса Довбуш: З історії визвольної боротьби трудящих Західної України. *Жовтень*. 1956. №12. С.84-97.
136. Полум'яний борець за дружбу народів. *Ленінська молодь*. 1956. 28 березня.
137. Народження нашого міста: До 700-річчя Львова. *Ленінська молодь*. 1956. 16 травня.
138. Селянське повстання в 1656 році на Долинщині. *Червона Долина (Долина)*. 1956. 27 травня.
139. Іван Федоров у нашому місті: До 700-річчя Львова. *Ленінська молодь*. 1956. 13 червня.
140. Народження нашого міста: До 700-річчя Львова. *Соціалістична перебудова*. 1956. 24 червня.
141. Богдан Хмельницький під Львовом: До 700-річчя Львова. *Ленінська молодь*. 1956. 20 липня.
142. Коли нехтують історичною правдою: Замість рецензії. *Ленінська молодь*. 1956. 29 липня.
143. Опришки в творчості Івана Франка: До 100-річчя з дня народження Івана Франка. *Ленінська молодь*. 1956. 15 серпня.
144. Молодість старовинного українського міста: До 700-річчя Львова. *Прикарпатська правда*. 1956. 17 жовтня.
145. Рух карпатських опришків напередодні і в роки визвольної війни 1648-1654 рр. *З історії західноукраїнських земель*. Вип.1. 1957. С.25-42.

146. Селянський рух на Галицькому Прикарпатті в другій половині XVIII ст. *З історії західноукраїнських земель*. Вип.2. 1957. С.32-57.
147. Новий документ про загибель Олекси Довбуша: (До 212-річчя з дня загибелі). *Український історичний журнал*. 1957. №3. С.96-98.
148. Минуле і сучасне Нестерова: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 6 лютого; Нове життя (Нестерів). 1957. 14 лютого.
149. Сторінки історії Винників: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 1 березня.
150. Перший пам'ятник Т.Г.Шевченку. *Вільна Україна*. 1957. 13 березня.
151. Найстаріше місто Львівщини [Белз]: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 12 квітня.
152. До історії першого пам'ятника Т.Г.Шевченкові. *Вільна Україна*. 1957. 14 квітня.
153. Місто над Верещицею [Городок]: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 22 квітня.
154. Славетний Звенигород: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 12 травня.
155. Золоте місто [Золочів]: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 7, 9 червня.
156. Місто над Бугом [Буськ]: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 5 липня.
157. Містечко відпочинку [Брюховичі]: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 5 липня.
158. Сокаль: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 21 серпня.
159. З історії Бібрки: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 20 вересня.
160. Над Ратою річкою [Великі Мости]: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 20 листопада.
161. Там, де шуміли явори [Яворів]: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1957. 20 листопада.
162. Перший пам'ятник Т.Шевченкові в Західній Україні. *Жовтень*. 1958. №3. С. 111-112.

163. Армянская колония в Станиславе в XVII – XVIII вв. *Изд. Акад. наук Арм. ССР: Общественные науки*. Ереван. 1958. №6. С. 43-51.
164. Армянская колония во Львове в XIV – XVIII вв. *Изд. Акад. наук. Арм. ССР: Общественные науки*. Ереван. 1958. №12. С.51-62. Соавт.: Н. Кирпонос.
165. 300-річчя селянського повстання на Долинщині. *Жовтень*. 1958. №12. С.106-108.
166. Рец. на книгу: Гошко Ю.Г. Тернопільщина в складі Росії (1810 – 1815). Львів, 1958. *Вільна Україна*. 1958. 7 лютого. – Співавт.: М. М. Кравець.
167. Славетний літопис Звенигорода. *Вільна Україна*. 1958. 7 січня.
168. Від Кристинополя до Червонограда: До 265-річчя заснування міста: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1958. 8 січня.
169. До історії пам'ятника Т.Г.Шевченка. *Радянське життя (Винники)*. 1958. 9 березня.
170. Рава Руська: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1958. 25 травня.
171. Дивна позиція: Лист до редакції. *Ленінська молодь*. 1958. 18 липня.
172. Гартована у боротьбі: З історії спільної боротьби трудящих Галичини і Буковини. *Ленінська молодь*. 1958. 20 серпня.
173. Старовинне містечко Щирець: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1958. 12 вересня.
174. Зв'язки істориків Львова та Єревану. *Український історичний журнал*. 1959. №2. С.159-160.
175. Виступи галицьких опришків у другій половині XVII ст. *Український історичний журнал*. 1959. №4. С.40-52.
176. Армянское население на западноукраинских землях. *Институт истории АН Армянской ССР. Научная сессия, посвященная историческим связям и братской дружбе украинского и армянского народов: Тез. докл.* Ереван, 1959. С. 10-12.

177. Економічно-географічні райони і міста. Львівська область (Краєзнавчий нарис). На допомогу вчителям географії. Львів, 1959. С. 62-89.
178. Лопатин: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1959. 1 квітня.
179. Містечко над озером [Брюховичі]: Вивчай рідний край. *Ленінська молодь*. 1959. 16 серпня.
180. Историческая повесть [Рец. на книгу: Микитин Т. Під мурами Львова: Повесть. – Львів, 1958]. *Ленинская правда*. 1959. 22 июля.
181. Рух опришків у XVIII ст. *Книга для читання з історії Української РСР. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст.* К.: Радянська школа, 1960. С.188-196.
182. Опришківський рух у Галицькій землі в першій половині XVIII ст. (1700 – 1738 роки) . *З історії західноукраїнських земель*. Вип.4. 1960. С.15-29.
183. З історії опришківського руху середини XVIII ст. (Василь Баюрак). *З історії західноукраїнських земель*. Вип. 5. 1960. С.25-36.
184. Історичні зв'язки українського і вірменського народів. *Український історичний журнал*. 1960. №1. С. 143-145. – Співавт.: В. К. Восканян, І. І. Слинько.
185. Дружба народів-братів [Рец. на книгу: Шевченко Ф.П. Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст.]. *Жовтень*. 1960. №4. С.152. Співавт.: М. К. Івасюта.
186. Цінне наукове дослідження [Рец. на книгу: Компанієць І.І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини на початку XX століття (1900-1919 роки). – К., 1960]. *Вільна Україна*. 1960. 22 червня. Співавт.: М. К. Івасюта.
187. Легендарний борець проти кріпосництва: (До 125-річчя загибелі Устима Кармелюка). *Вільна Україна*. 1960. 22 жовтня.
188. Броди. *Українська Радянська Енциклопедія*. Т.2. К., 1960. С.98.
189. Великі Мости. *Українська Радянська Енциклопедія*. Т.2. К., 1960. С. 280.

190. Селянський рух в Східній Галичині у 1902 р. *Книга для читання з історії Української РСР. З кінця 50-х років ХІХ ст. до лютого 1917 року*. К.: Радянська школа, 1961. С.156-167.
191. Самодіяльні музеї. *Народжене життя: Про нові форми ідеологічної роботи партійних організацій Львівщини*. Львів: Кн.-журн. вид-во, 1961. С.32-35.
192. Армянские поселения на западноукраинских землях. *Исторические связи и дружба украинского и армянского народов: Материалы научной сессии Акад. наук Арм. ССР. Институт истории*. Ереван, 1961. С.79-82.
193. Наукові праці І.П.Крип'якевича з архівознавства і допоміжних історичних дисциплін: (До 75-річчя з дня народження). *Науково-інформаційний бюлетень Архів. упр. УРСР*. 1961. №6. С.79-82.
194. Добромиль. *Українська Радянська Енциклопедія*. К., 1961. Т.4. С.262-263.
195. Долинське повстання 1658. *Українська Радянська Енциклопедія*. К., 1961. Т.4. С.284-285.
196. Довбуш. *Українська Радянська Енциклопедія*. К., 1961. Т.4. С. 265.
197. Звенигород. *Українська Радянська Енциклопедія*. К., 1961. Т.5. С. 229.
198. Звенигородське князівство. *Українська Радянська Енциклопедія*. К., 1961. Т.5. С. 230.
199. Здолбунів. *Українська Радянська Енциклопедія*. К., 1961. Т.5. С. 241.
200. Золочів. *Українська Радянська Енциклопедія*. К., 1961. Т.5. С. 313.
201. Расслоение крестьян Галицкой земли во второй половине XVII – первой половине XVIII в. *Ежегодник по аграрной истории Восточной Европы*. К., 1962. С.198-206.
202. Рух галицьких опришків у другій половині ХVІІІ ст. *З історії Української РСР*. Вип. 6-7. К., 1962. С.36-47.
203. Конференція з питань допоміжних історичних дисциплін. *Український історичний журнал*. 1962. №2. С. 148-149.
204. Походження назв повстанців проти феодального гніту на Україні. *Український історичний журнал*. 1962. №4. С. 113-118.

205. Антифеодальна боротьба опришків у Галичині і Буковині в ХІХ ст. *Науково-інформаційний бюллетень Архівн. упр. УРСР*. 1962. №4. С.54-61.
206. Армянская колония в Снятинне. *Научная сессия, посвященная историческим связям и братской дружбе украинского и армянского народов: Тез. докл.* К.: Изд-во АН УССР, 1962. С.30-32.
207. Документи Богдана Хмельницького [Рец. на книгу: Документи Богдана Хмельницького 1648-1657 рр. / Упор.: І.Крип'якевич та І.Бутич. К.: Вид-во АН УРСР, 1961]. *Жовтень*. 1962. №8. С. 153.
208. Опришки. *Українська Радянська Енциклопедія*. К., 1962. Т.10. С.359-360.
209. Подих братньої дружби. *Вільна Україна*. 1962. 25 листопада.
210. Нові документи про визвольні походи Наливайка в Галичину. *Науково-інформаційний бюллетень Архів. упр. УРСР*. 1963. №1. С. 67-71.
211. Рецензія на книгу: Дашкевич Я.Р. Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV – ХІХ веков. Издательство Армянской ССР, 1962. *Историко-филологический журнал*. Ереван, 1963. №1. С. 253-258. Співавт.: Я. Д. Ісаєвич.
212. Рецензія на книгу: Крип'якевич І. П. Джерела з історії Галичини періоду феодалізму (до 1772 р.). Огляд публікацій. К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 84 с. *Науково-інформаційний бюллетень Архівн. упр. УРСР*. 1963. №1. С.82-83. Співавт.: Я. С. Мельничук.
213. Цінна книга з історії України [Рец. на книгу: Компан О.С. Міста України в другій половині ХVІІ ст. К.: Вид-во АН УРСР, 1963]. *Вільна Україна*. 1963. 25 жовтня.
214. Про роль державних архівів у розвитку краєзнавства. *Історичні джерела та їх використання*. Вип. 1. К.: Наукова думка, 1964. С. 9-20. Співавт.: В. Л. Калиниченко, Ш. Л. Людковський.
215. Гуцульська хроніка. *Жовтень*. 1964. №2. С. 157-159.
216. Маніфест Олексі Довбуша. *Жовтень*. 1964. №4. С. 149-157.

217. Лицар карпатських гір: Нові документи про Олексу Довбуша. *Наука і життя*. 1964. №9. С. 45-47.
218. Спільна антифеодальна боротьба прикарпатських і закарпатських опришків. *Тези доповідей та повідомлень до XVIII щорічної наукової конференції Ужгородського університету. Серія історичних наук. Кафедра історії СРСР*. Ужгород, 1964. С.62-65.
219. Рецензія на книгу: Компан О. С. Міста України в другій половині XVII ст. К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 388 с. *Науково-інформаційний бюллетень Архів. упр. УРСР*. 1964. №3. С. 84-85.
220. Рецензія на книгу: Сергієнко Г. Я. Визвольний рух на Правобережній Україні в кінці XVII і на початку XVIII ст. К.: Вид-во АН УРСР, 1963./ *Український історичний журнал*. 1964. №4. С. 142-143.
221. Першодрукар у Львові. *Львівська правда*. 1964. 1 березня.
222. Вірмени у Львові. *Львівська правда*. 1964. 21 червня.
223. Мистецтво книгодрукування. *Літературна Україна*. 1964. 24 червня.
224. З історії Дрогобича: Цікава книжка [Рец. на книгу: Ісаєвич Я., Хонігсман Я., Черненко А., Палкін Ю., Надім'янов В., Горпинко А., Брик М. Дрогобич]. *Вільна Україна*. 1964. 24 червня.
225. До питання про генеалогію учасників народних рухів у Галичині XV - XVIII ст. *Архівне управління при Раді Міністрів УРСР. Друга республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних дисциплін: Матеріали*. К., 1965. С. 163-177.
226. Армянская колония в Снятинне. *Исторические связи и братская дружба украинского и армянского народов: Сборник материалов научной сессии*. К.: Наукова думка, 1965. С. 140-144.
227. Джерела до вивчення антифеодального руху опришків у XVI – XIX ст. *Науково-інформаційний бюллетень Архів. упр. УРСР*. 1965. №3. С. 63-68.
228. Олекса Довбуш – борець проти гноблення селянських мас західноукраїнських земель: (220-річчя з дня загибелі). *Український історичний журнал*. 1965. №8. С. 134-136.

229. Ямницька трагедія: Вікно в історію. *Жовтень*. 1965. №1. С.118-121. Співавт.: Ф. І. Стеблій.
230. Виникнення і розвиток руху карпатських опришків у XVI – першій половині XVII ст. *Тези доповідей та повідомлення XIX наукової конференції*. Серія історія (загальна історія та історія СРСР). Ужгород, 1965. С. 41-42.
231. Спільна антифеодальна боротьба галицьких і буковинських опришків в XVI – XVIII ст. *Тези доповідей міжвузівської наукової конференції, присвяченої 25-річчю возз'єднання Північної Буковини з Українською РСР* (Чернівецький університет). Чернівці, 1965. С. 87-89.
232. Рецензія на книгу: Кравець М.М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині XIX ст. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1964. *Науково-інформаційний бюлетень Архів. упр. УРСР*. 1965. №1. С.84-85. Співавт.: Н. Врадій.
233. Наші вчені [І.О.Гуржій]. *Вільна Україна*. 1965. 6 січня.
234. Живе в Карпатах легенда: До 220-річчя з дня загибелі Олекси Довбуша. *Ленінська молодь*. 1965. 29 серпня.
235. Полководець селянсько-козацького війська Семен Височан (До 300-річчя дня загибелі). *Український історичний журнал*. 1966. №8. С.142-145.
236. Страта Івана Підкови у Львові (1577 р.): Вікно в історію. *Жовтень*. 1966. №6. С. 128-131.
237. Так виглядав Олекса Довбуш (За описом джерел). *Жовтень*. 1966. №9. С. 136-138.
238. Видний учений – историк: (К 80-летию со дня рождения И. П. Крипякевича). *Львовская правда*. 1966. 25 июня.
239. Соціально-економічне і політичне становище селян на Правобережній Україні і в Галичині (в другій половині XVII ст.). *Історія селянства Української РСР: У 2-х томах*. Т.1. К.: Наукова думка, 1967. С. 191-200. Співавт.: К. І. Стецюк.
240. Антифеодальна боротьба на Правобережжі та Галичині. Опришки (в другій половині XVII ст.). *Історія селянства Української РСР: У 2-х томах*. Т.1. К.: Наукова думка, 1967. С. 200-209.

241. Правобережна Україна і Галичина у XVIII ст. *Історія селянства Української РСР: У 2-х томах. Т.1.* К.: Наукова думка, 1967. С. 256-291. Співавт.: О. С. Компан.
242. 40-річчя коломийського музею Гуцульщина. *Український історичний журнал.* 1967. №4. С. 159-160.
243. Армянское поселение в Кутах. *Исторические связи и дружба армянского и украинского народов: Тезисы докладов научной сессии, 6-9 сентября 1967 года.* Академия наук Армянской ССР. Институт истории Армянской ССР. Ереван, 1967. С.60-62.
244. Історія братств на Україні [Рец. на книгу: Ісаєвич Я.Д. Братства та їх роль в розвитку Української культури XVI – XVIII ст. К.: Наукова думка, 1966]. *Жовтень.* 1967. №2. С. 151-153.
245. Городок. *Історія міст і сіл УРСР: Львівська область / Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, АН УРСР.* К., 1968. С. 207-224. Співавт.: М. М. Альтшілер.
246. Комарне. *Там само.* С. 243-256. Співавт.: Л. П. Бобак.
247. Звенигород. *Там само.* С. 584-592. Співавт.: Б. О. Мельник.
248. Антифеодальна боротьба. *Торжество історичної справедливості.* Львів: Вид-во Львівського університету, 1968. С. 101-105.
249. Участь народних мас західноукраїнських земель у визвольній війні українського народу 1648-1654 рр. *Там само.* С. 133-142.
250. Єдність визвольної боротьби трудящих західноукраїнських земель і Наддніпрянщини. *Там само.* С. 151-157.
251. Відгук гайдамацького руху на західноукраїнських землях. *Український історичний журнал.* 1968. №6. С. 104-110.
252. Епопея антифеодальної боротьби: До 200-річчя Коліївщини. *Жовтень.* 1968. №7. С. 106-113.
253. Запорізькі козаки на Коломийщині: З історії нашого краю. *Червоний прапор (Коломия).* 1968. 12 травня.
254. «Сини мої, гайдамаки»: 200 років Коліївщини. *Ленінська молодь.* 1968. 15 травня.
255. Страта гайдамаків у Комарно і Городку в 1768 р.: До 200-річчя Коліївщини. *Серп і Молот (Городок).* 1968. 18 травня.

256. Вони загинули в Роздолі в 1768 році: До 200-річчя Коліївщини. *Ленінська зоря (Миколаїв)*. 1968. 21 травня.
257. Гайдамаки: 200 років Коліївщини. *Радянський шлях (Жидачів)*. 1968. 21 травня.
258. Вони загинули в Яворові: До 200-річчя Коліївщини. *Зоря (Яворів)*. 1968. 25 травня.
259. Їх скарано в Щирці: До 200-річчя Коліївщини. *Ленінський прапор (Пустомити)*. 1968. 4 червня.
260. За волю и правду: К 200-летию Колиевщины. *Львовская правда*. 1968. 14 июня.
261. Гомін віків. *Ленінська молодь*. 1968. 14 червня.
262. На землі Залізняка і Гонти: Відзначення 200-річчя Коліївщини в Умані. *Ленінська молодь*. 1968. 10 липня.
263. Коліївщина: З історії рідного краю. *Червоний прапор (Коломия)*. 1968. 19 липня.
264. Автору «Підземної Галичини». *Ленінська молодь*. 1968. 24 липня.
265. Гайдамацький рух і Прикарпаття: Сторінки історії. *Прикарпатська правда*. 1968. 30 липня.
266. Слідами козацької бувальщини. Гомін віків. *Ленінська молодь*. 1968. 7 серпня; *Вісті з України*. 1968. 11 вересня.
267. Таємниця Комсомольського озера. Гомін віків. *Ленінська молодь*. 1968. 11 серпня.
268. На сторожі пам'ятників історії. *Вільна Україна*. 1968. 22 серпня.
269. Історичні пам'ятники Львівщини. *Наше слово*. 1968. 22 вересня.
270. Свідки подвигів і слави. *Жовтень*. 1969. №4. С. 105-110; №5. С. 112-116.
271. Козацька слава невмируща [Рец. на книгу: Апанович О.М. Збройні сили України першої половини XVIII ст. К.: Наукова думка, 1968]. *Жовтень*. 1969. №6. С. 151-153. Співавт.: М. Кравець.
272. Історик-мемуарист Гуцульщини Петро Ступницький: (до 175-річчя від дня народження). *Український історичний журнал*. 1969. №7. С. 142-144.

273. Повість про звитяжця [Рец. на книгу: Стецюк Я. Гонта. Львів: Каменяр, 1969]. *Вітчизна*. 1969. №7. С. 206-208.
274. Народний полководець Семен Височан. *Прикарпатська правда*. 1969. 11 жовтня.
275. Альнпек Ян. *Радянська енциклопедія історії України*. Т.1. К., 1969. С. 46.
276. Андрій Юрійович. *Там само*. С. 53.
277. Баюрак Василь. *Там само*. С. 119.
278. Белзьке князівство. *Там само*. С. 122.
279. Бельовський Август. *Там само*. С. 122.
280. Березовський Лесь. *Там само*. С. 126.
281. Бойчук Іван. *Там само*. С. 174.
282. Бойчук (Клям) Михайло. *Там само*. С. 174-175.
283. Бордюк. *Там само*. С. 180.
284. Василько Романович. *Там само*. С. 237-238.
285. Василько Ростиславович. *Там само*. С. 238.
286. Вередюк Іван. *Там само*. С. 262.
287. Височан Гнат. *Там само*. С. 283.
288. Височан Семен (Сень) Гнатович. *Там само*. С. 283.
289. Волинець Петро. *Там само*. С. 344.
290. Володимир Ростиславович. *Там само*. С. 352.
291. Волощук (Громадський) Іван. *Там само*. С. 355.
292. Галицьке повстання 1144. *Там само*. С. 393.
293. Галицьке повстання 1189. *Там само*. С. 393.
294. Галицьке повстання 1221. *Там само*. С. 393-394.
295. Городоцький бій 1655. *Там само*. С. 445.
296. Дедько Дмитро. *Там само*. С.525.
297. Олекса Довбуш на Закарпатті. *Матеріали наукової сесії, 29 червня – 2 липня 1967 р.* Ужгород: Карпати, 1970. С. 86-98.
298. За велінням часу. *Ленінська молодь*. 1970. 28 лютого. Співавт.: М. Колесса, Я. Чайка, М. Вахула.
299. Львівський некрополь. *Жовтень*. 1970. №6. С. 124-137.
300. Та й побратались соколи. *Жовтень*. 1970. №7. С. 132-143. Співавт.: Б. Загорулько.
301. Гайдамацькі рухи і опришківство. *Коліївщина*. 1768. Матеріали ювілейної наукової сесії, присвяченої 200-річчю повстання. К.: Наукова думка, 1970. С. 81-91.

302. Опришківські скарби: (До 225-річчя від загибелі О.Довбуша). *Жовтень*. 1970. №8. С. 133-137.
303. Славний лицар Карпат [Олекса Довбуш]. *Україна*. 1970. №34. С.8.
304. Джерела з історії боротьби карпатських опришків під проводом Олекси Довбуша: (До 225-річчя з дня загибелі). *Архіви України*. 1970. №4. С. 80-84.
305. Перекази слів Олекси Довбуша: (До 225-річчя з дня загибелі народного героя). *Український історичний журнал*. 1970. №8. С. 131-132.
306. З історії Львівського некрополя. *Пам'ятки України*. 1970. №3. С. 45-47.
307. Нескорений Довбуш: (До 225-річчя з дня загибелі). *Наука і суспільство*. 1970. №10. С. 17-19.
308. Наукова конференція, присвячена 225-річчю від дня загибелі Олекси Довбуша. *Український історичний журнал*. 1970. №1. С. 143-144.
309. Довбуш Олекса Васильович. *Радянська енциклопедія історії України*. Т.2. К., 1970. С. 52-53.
310. Долинське повстання 1658. *Там само*. С. 57.
311. Доростольська оборона 971. *Там само*. С. 72.
312. Кокош Йосиф. *Там само*. С. 416.
313. Левенці. *Там само*. С. 553.
314. Ленунги. *Там само*. С. 579.
315. Легендарний герой Карпат: (До 225-річчя з дня загибелі Олекси Довбуша). *Прикарпатська правда*. 1970. – серпня.
316. Олекса Довбуш під Туркою: (До 225-річчя з дня загибелі). *Ленінський шлях (Турка)*. 1970. 22 серпня.
317. Легінь правди і волі: (До 225-річчя з дня загибелі Олекси Довбуша). *Ленінська молодь*. 1970. 22 серпня.
318. Олекса Довбуш на Косівщині: (До 225-річчя з дня загибелі). *Радянська Гуцульщина*. 1970. 22 серпня.
319. Легендарний камінь: (До 225-річчя з дня загибелі Олекси Довбуша). *Радянська Верховина*. 1970. 22 серпня.
320. Легендарні скелі Олекси Довбуша в Карпатах. 225 років тому загинув Олекса Довбуш, борець проти гноблення

- селянських мас Прикарпаття (1700-1745). *Червона Долина (Долина)*. 1970. 25 серпня.
321. Олекса Довбуш на Богородчанщині: До 225-річчя з дня загибелі народного героя Карпат. *Нове життя (Богородчани)*. 1970. 22 серпня.
322. Народний герой: До 225-річчя з дня загибелі Олекси Довбуша. *Вільна Україна*. 1970. 23 серпня.
323. Довбуш на Поділлі. *Вільне життя*. 1970. 23 серпня.
324. Народний герой Олекса Довбуш. 24 серпня минуло 225 років з дня загибелі героя. *Світанок (Верховина)*. 1970. 25 серпня.
325. Славний месник народний: З минулого нашого краю. *Радянська Буковина*. 1970. 6 вересня.
326. Червоні обеліски: До 50-річчя Галицького Ревкому. *Ленінська молодь*. 1970. 10 жовтня.
327. Таємниці підземного Львова. *Ленінська молодь*. 1970. 24 листопада.
328. Шана Довбушеві. *Ленінська молодь*. 1970. 26 вересня.
329. Хвилююча історія львівської ратуші: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1970. 8 грудня.
330. Місцями революційної слави у Львові: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1970. 31 грудня.
331. Олекса Довбуш, славний лицар Карпат (на англ. мові). *Український ілюстрований кварталник*. 1970. №4. С. 13.
332. Універсал і найдавніша козацька печатка гетьмана Григорія Лободи з 1595 р. *Середні віки на Україні*. Вип. 1. К.: Наукова думка, 1971. С. 204-208. Співавт.: В. О. Гавриленко.
333. Пропагуючи – зберігаємо. *Пам'ятки України*. 1971. №3. С. 24-25.
334. Селянське повстання в Галицькій землі під проводом Мухи 1490-1492 рр. в джерелах. *Матеріали звітної наукової сесії Інституту суспільних наук АН УРСР 1971 р.* К.: Наукова думка, 1971. С. 56-57.
335. Армянское поселение в Кутах. *Исторические связи и дружба украинского и армянского народов*. Вып. III. Ереван: Издательство АН Армянской ССР, 1971. С. 255-260.

336. Манявський Скит. Радянська енциклопедія історії України. К., 1971. Т. 3. С. 81.
337. Мухи повстання 1490-1492. *Там само*. С. 89-90.
338. Опришки. *Там само*. С. 290-292.
339. Пинтя. *Там само*. С. 380-381.
340. Пискливий Іван. *Там само*. С. 382.
341. Покутське повстання 1648 р. *Там само*. С. 404.
342. Легенди та історія Чортової скали: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1971. 18 листопада.
343. Високий той замок: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1970. 11 березня.
344. Відкриття пам'ятника та історико-меморіального музею Довбуша в Печеніжині. *Наше слово*. 1971. 12 жовтня.
345. Фортифікація середньовічного Львова: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1971. 14 вересня.
346. Фортифікація середньовічного Львова: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1971. 16 вересня.
347. Дорогочинське побоїще: Вікно в історію. *Жовтень*. 1972. №3. С. 119-124.
348. Дарунок львів'ян. *Музика*. 1972. №3. С.1.
349. Гетьман і Західна Україна: До 350-річчя від дня смерті Петра Конашевича Сагайдачного. *Наша культура*. 1972. №4. С. 9-10.
350. Сліди давнього життя, або мандрівка по підземному Львову. *Наука і суспільство*. 1972. №6. С. 32-33.
351. Штолюк (Штола) Мирон. *Радянська енциклопедія історії України*. К., 1972. Т.4. С. 335.
352. Фури. *Там само*. С. 398.
353. Яким'юк Василь. *Там само*. С. 551.
354. Мандрівки львівських кам'яних левів: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1972. 2 березня.
355. Ой Морозе, Морозенку: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1972. 2 березня.
356. Великий кубинець: До 125-річчя з дня народження Хосе Марті. *Комсомольський прапор*. 1972. 28 січня.
357. «Ізборник» Святослава 1073 р. *Український календар*. 1973. С. 97-99.

358. Друкарня Федорова у Львові 1573 року. *Там само*. С. 102-104.
359. Статті для заспокоєння руського народу 1633 р. *Там само*. С. 104-106.
360. Найстаріша козацька печатка. *Наша культура*. 1973. №6. С. 13-14.
361. З історії спільної антифеодальної боротьби селян України та Молдавії в XVII – XVIII ст. *Український історичний журнал*. 1973. №7. С. 59-61.
362. Золотники. *Історія міст і сіл УРСР: Тернопільська область*. К., 1973. С. 497-504. Співавт.: М. П. Топчій, В. І. Шевчук, В. І. Шесюк.
363. Козова. *Там само*. С. 351-359. Співавт.: В. І. Масловський, Д. П. Федик.
364. Олекса Довбуш на Буковині. *Минуле і сучасне Північної Буковини*. Вип. 32. К.: Наукова думка, 1973. С. 32-36.
365. Історія Львівського Підзамче: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1973. 20 лютого.
366. Вулиця Леніна: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1973. 14 червня.
367. Дорогою до науки. М. К. Івасюта: Вчені – наші земляки. *Радянське Слово (Збараж)*. 1973. 16 червня.
368. Індустрія оновленого краю [Рец. на книгу: Ковальчак Г. І. Індустріальний розвиток західних областей України. К., 1973]. *Вільна Україна*. 1973. 8 серпня.
369. Стрийський парк – від давнини і дотепер: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1973. 23 жовтня.
370. Рецензія на книгу: Ковальчак Г.І. Індустріальний розвиток західних областей України в період комуністичного будівництва. К., 1973. *Вісник Академії наук Української РСР*. 1974. №3. С. 107-109.
371. Львівські книгодруки Івана Федорова. *Жовтень*. 1974. №7. С. 156-158.
372. Стрийський парк: Вікно в природу. *Жовтень*. 1974. №9. С. 154-157.

373. Навіки разом: Завтра минає 320 років від дня, коли Переяславська рада ухвалила возз'єднання України з Росією. *Ленінська молодь*. 1974. 17 січня.
374. У боротьбі за возз'єднання [Рец. на книгу: Сливка Ю. Ю. Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. К., 1973]. *Вільна Україна*. 1974. 2 лютого. Співавт.: І. Патер.
375. Твердиня вітчизняної науки: 250 років тому засновано російську Академію наук, тепер Академію наук СРСР. *Ленінська молодь*. 1974. 7 лютого. Співавт.: Ф. Стеблій.
376. 275-річчя з дня народження Олексія Довбуша. *Український історичний журнал*. 1975. №3. С. 140-141.
377. Побут опришків загону Олексія Довбуша. *Народна творчість та етнографія*. 1975. №6. С. 92-94.
378. Скелі і печери Довбуша: Вікно в історію. *Жовтень*. 1975. №8. С. 154-158.
379. Як і коли виник Львів: Карби віків. *Ленінська молодь*. 1975. 13 березня.
380. Живий у легендах: (До 275-річчя з дня народження народного героя Олексія Довбуша). Стежками рідного краю. *Комсомольський прапор*. 1975. 28 серпня.
381. Мармуровий літопис. Стежками рідного краю. *Комсомольський прапор*. 1975. 4 жовтня.
382. Карби пам'яті. Стежками рідного краю. *Комсомольський прапор*. 1975. 18 жовтня.
383. Безсмертні імена. Стежками рідного краю. *Комсомольський прапор*. 1975. 15 листопада.
384. Гранітні акорди. Стежками рідного краю. *Комсомольський прапор*. 1975. 1 листопада.
385. Легенди Чортової скали: Вікно в природу. *Жовтень*. 1976. №4. С. 157-158.
386. Селянський полководець Муха: З історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії. *Жовтень*. 1976. №12. С. 112-118.
387. Вершники революції. Стежками рідного краю. *Комсомольський прапор*. 1976. 4 січня.

388. Декабристи і Галичина. *Комсомольський прапор*. 1976. 29 січня.
389. Селянський полководець. Стежками рідного краю. *Комсомольський прапор*. 1976. 16 березня.
390. Літописець Гуцульщини. Стежками рідного краю. *Комсомольський прапор*. 1976. 6 квітня.
391. Голосисті скрипки. *Прикарпатська правда*. 1976. 9 квітня.
392. Червоний заспів. *Комсомольський прапор*. 1976. 1 травня.
393. Каменярь і опришки: До 120-річчя з дня народження Івана Франка. *Комсомольський прапор*. 1976. 26 серпня.
394. Палкий заклик до миру. Правда життя. *Комсомольський прапор*. 1976. 12 квітня.
395. Над Батерсом рікою (Скит Манявський). *Комсомольський прапор*. 1976. 12 жовтня.
396. Жива і глибока думка. У концертних залах. *Культура і життя*. 1976. 29 жовтня.
397. Трудові ресурси невиробничої сфери [Рец. на книгу: Устенко А. А. Трудовые ресурсы непроизводственной сферы. Львов, 1976]. *Прикарпатська правда*. 1976. 25 грудня.
398. Приклад безмежної відданості. *Комсомольський прапор*. 1976. 27 грудня.
399. Відгомін визвольних ідей. *Жовтень*. 1977. №1. С. 125. – Співавт.: І. Червінкін-Корольов.
400. Архівні джерела до вивчення історії Гуцульщини доби феодалізму. *Архіви України*. 1977. №3. С. 60-67.
401. Край, заселений гуцулами. *Наука і суспільство*. 1977. №5. С. 45-47. Співавт.: А. Чорний.
402. Марія і Василь Корпанюки. *Жовтень*. 1977. №8. С. 156-157.
403. Скит Манявський. Пошук. *Жовтень*. 1977. №9. С. 128 – 133.
404. «... Дрижання землі було». Чи були землетруси в нашому краю? *Комсомольський прапор*. 1977. 19 березня.
405. З жестом суворим і простим (Про скульптурні пам'ятники В. І. Леніну на Прикарпатті). *Комсомольський прапор*. 1977. 21 квітня.

406. Скульптурна Ленініана Прикарпаття. Розповідь про те, скільки в нашій області є пам'ятників В. І. Леніну. *Вперед*. 1977. 21 квітня.
407. Край, заселений гуцулами. *Наше слово*. 1977. 28 серпня.
408. Він спинився з книгою в руках. Відкриття пам'ятника Івана Федорова у Львові. *Комсомольський прапор*. 1977. 1 грудня.
409. Городок. *История городов и сел Украинской ССР. Львовская область*. К.: Наукова думка, 1978. С. 222-234. Соавт.: М. М. Альтшилер.
410. Комарно. *Там же*. С. 234-245. Соавт.: Л. П. Бобак, М. Н. Швагуляк.
411. Звенигород. *Там же*. С. 482-487. Соавт.: В. Г. Отпрыск.
412. Найдавніша балада про Довбуша. Студія одного твору. *Жовтень*. 1978. №7. С. 134-140. Співавт.: М. Козачок.
413. У найдавніші часи і в добу феодалізму. *Назустріч мрії: Нариси історії Прикарпаття*. Ужгород: Карпати, 1978. С. 7-41. Співавт.: І. К. Васюта, Є. Г. Гуменюк, Я. С. Мельничук, В. Т. Полек, Г. К. Потоцький, М. Н. Рехтман, П. С. Федорчак, А. І. Чорний, Д. І. Юхнович.
414. Василько. *Українська Радянська Енциклопедія*. 2-е вид. К., 1978. Т.2. С. 134.
415. Височан. *Там само*. С. 247.
416. Вірменські колонії. *Там само*. С. 315.
417. Як заснувалась Гуцульщина. Стежками рідного краю. *Комсомольський прапор*. 1978. №3. 5 червня.
418. Незабутня подія: До 325-річчя возз'єднання України з Росією. *Прикарпатська правда*. 1978. 14 листопада.
419. Щоб навіки єдині були: 325 років возз'єднання України з Росією. *Жовтень*. 1978. №1. С. 100-111.
420. З історії селянсько-міщанських збройних виступів у Галичині в період визвольної війни українського народу (1648). 325-річчя возз'єднання України з Росією. *Архіви України*. 1979. №1. С. 37-39.
421. Карбований літопис боротьби: До 40-річчя возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною. *Пам'ятки України*. 1979. №3. С. 12-15. Співавт.: Б. В. Грабовецький.

422. Селянський рух та опришківство на західноукраїнських землях. *Історія Української РСР: У 8-ми томах*. К.: Наукова думка, 1979. Т.2. С. 309-317.
423. Народний полководець [С.Височан]. *Комсомольський прапор*. 1979. 8 січня.
424. Йшли козаки біля хати... До 325-річчя возз'єднання України з Росією. *Комсомольський прапор*. 1979. 6 січня.
425. За щастя народу: До 325-річчя возз'єднання України з Росією. *Комсомольський прапор*. 1979. 3 березня.
426. Нові архівні документи про повстання міської бідноти Брацлава (кінець XVI – початок XVII ст.). *Архіви України*. 1980. №5. С. 61-62.
427. Як і коли виник Львів. *Жовтень*. 1980. №10. С. 48-104.
428. Балада про нескорених предків: Післямова. Івасюк М. Балада про вершника на білому коні. Ужгород, 1980. С. 266-271.
429. Поборники дружби народів-братів. І. І. Срезневський і «Руська трійця». *Прикарпатська правда*. 1980. 19 лютого. Співавт.: А. В. Крюков.
430. Актуальна проблема дослідження [Рец. на книгу: Чугаєв В.П. В боротьбі проти фашизму і угрози війни. К., 1980]. *Прикарпатська правда*. 1980. 18 липня. Співавт.: І. Васюта.
431. Іван Добошук – брат Олексі. *Комсомольський прапор*. 1980. 12 серпня.
432. Образотворча Довбушіана: До 280-річчя народження Олексі Довбуша. *Прикарпатська правда*. 1980. 13 серпня.
433. Образ Довбуша в музиці. *Комсомольський прапор*. 1980. 21 серпня.
434. Правда про загибель ватажка опришків. *Радянська Гуцульщина*. 1980. 30 серпня.
435. Славетний подвиг: До 600-річчя Куликовської битви. *Комсомольський прапор*. 1980. 13 вересня.
436. Іван Добошук – брат Олексі. *Наше слово*. 1980. 14 вересня.
437. Олексі Довбуш в кінематографії. *Комсомольський прапор*. 1980. 18 вересня.
438. Найстаріша коломийка (Коли і де вона виникла і звідки пішла її назва). *Комсомольський прапор*. 1980. 23 жовтня.

439. Пам'яті О. Довбуша: (Про відкриття пам'ятного знаку народного героя в с. Космачі. *Пам'ятники України*. 1981. №2. С. 62.
440. Нововиявлені документи до бібліографії Олексі Довбуша. *Архіви України*. 1981. №6. С. 54-56.
441. Найдавніша коломийка. *Жовтень*. 1981. №8. С. 158.
442. Говорить каміння: (Про перші пам'ятники Кобзареві). *Комсомольський прапор*. 1981. 10 березня.
443. Найстаріша коломийка. *Наше слово*. 1981. 19 квітня.
444. Про заснування Києва: До 1500-річчя Києва. *Прикарпатська правда*. 1981. 12 вересня.
445. Мухи повстання 1490-1492. *Українська Радянська Енциклопедія*. 2-е вид. К., 1982. Т.7. С. 183-184.
446. Манявський Скит. *Там само*. С. 353-354.
447. День перший і останній [Богдана Хмельницького]. *Жовтень*. 1982. №7. С. 108-113.
448. Біля витоків книгодрукування. *Наука і суспільство*. 1982. №8. С.21. Співавт.: М. Кравець.
449. Антифеодальна боротьба опришків на Поділлі в кінці XVI – першій половині XVII ст. *Республіканська друга наукова конференція з історичного краєзнавства*. К., 1982. С. 337-338.
450. Матір міст руських. 1500. *Прикарпатська правда*. 1982. 12 січня.
451. Олегова могила: До 1500-річчя Києва. *Комсомольський прапор*. 1982. 27 лютого.
452. Три братні гради: Ст.1. Славутич. *Комсомольський прапор*. 1982. 13 березня.
453. Три братні гради: Ст.2. Як і коли виник Галич. *Комсомольський прапор*. 1982. 18 березня.
454. Три братні гради: Ст.3. Таємниці древнього Галича. *Комсомольський прапор*. 1982. 3 квітня.
455. Три братні гради: Ст.4. Розквіт Галича. *Комсомольський прапор*. 1982. 17 квітня.
456. Покутське повстання 1648. *Українська Радянська Енциклопедія*. 2-е вид. К., 1982. Т.8. С. 463.
457. Золоті ворота. До 1500-річчя Києва. *Комсомольський прапор*. 1982. 12 квітня.

458. Жінки древньої Русі. Киянки: До 1500-річчя Києва. *Комсомольський прапор*. 1982. 8 травня.
459. «И створиша град». З глибини віків. «И створиша град и нарекоша имя ему Киев»: До 1500-річчя Києва. *Комсомольський прапор*. 1982. 25 травня.
460. «И створиша град». Про дату заснування Києва. Чи вірогідна легенда. *Комсомольський прапор*. 1982. 27 травня.
461. Хто заснував Галич. *Комсомольський прапор*. 1982. 3 червня.
462. Спадкоємці першодрукаря: Книги наших земляків [Рец. на книги: Ісаевич Я. Д. Преемники первопечатника. М., 1982; Запаско Я. П. Пам'ятники книжкового мистецтва. Львів, 1982]. *Прикарпатська правда*. 1982. 13 червня.
463. Хто вони: Тимофій, Авдій, Митуса – «Галицька трійця» XIII століття? Ст.1. «Премудрий книжник» Тимофій. *Комсомольський прапор*. 1982. 24 червня.
464. Хто вони: Тимофій, Авдій, Митуса – «Галицька трійця» XIII століття? Ст.2. Скульптор «Хитрець Авдій». *Комсомольський прапор*. 1982. 10 липня.
465. Хто вони: Тимофій, Авдій, Митуса – «Галицька трійця» XIII століття? Ст.3. «Славний співець» Митуса. *Комсомольський прапор*. 1982. 5 серпня.
466. Опришки. *Українська Радянська Енциклопедія*. 2-е вид. К., 1982. С. 33.
467. Борьба опришков. Усиление антифеодальной и освободительной борьбы (XVI – XVII вв.). *История Украинской ССР*: В 10-и томах. Т.2. К.: Наукова думка, 1982. С. 347-349.
468. Чисті джерела. Вікно у світ прекрасного. *Комсомольський прапор*. 1983. 17 березня. Співавт.: О. Турянська.
469. Звідки походить Коломия. *Наука і суспільство*. 1983. №6. С. 30. Співавт.: А. Чорний.
470. Хто вона, гуцулка Ганка? До історії першої письмової згадки про гуцулів. *Прикарпатська правда*. 1983. 18 вересня.
471. Крестьянское движение и опришковство на западноукраинских землях. *История Украинской ССР*: В 10-ти томах. Т.3. К., 1983. С. 336-344.

472. Гуцули нам здорово допомогали. За спогадами генерала Петра Вершигори. *Прикарпатська правда*. 1983. 9 жовтня.
473. Тимофій, Авдій, Митуса – митці XIII століття. *Жовтень*. 1984. №1. С. 104-107.
474. Хто вона, гуцулка Ганка? *Жовтень*. 1984. №2. С. 134.
475. Народ про опришків [Рец. на книгу: Ходили опришки. Ужгород: Карпати, 1983]. *Жовтень*. 1984. №8. С. 126.
476. Фольклористична опришкіана [Рец. на книгу: Ходили опришки. Ужгород: Карпати, 1983]. *Закарпатська правда*. 1984. 10 червня.
477. Юрій Федькович на Гуцульщині: Наш календар. *Комсомольський прапор*. 1984. 8 серпня.
478. Лунає Ярославни голос: До 800-річчя «Слова о полку Ігоревім». *Комсомольський прапор*. 1984. 22 вересня.
479. За єдність Руської землі: Похід Ігоря за описом Київського літопису: До 800-річчя «Слова о полку Ігоревім». *Комсомольський прапор*. 1984. 4 жовтня.
480. За єдність Руської землі: Похід Ігоря в переспіві «Слова». *Комсомольський прапор*. 1984. 14 жовтня.
481. За єдність Руської землі: Прикарпаття в «Слові». *Комсомольський прапор*. 1984. 18 жовтня.
482. За єдність Руської землі: Прикарпаття в «Слові». *Комсомольський прапор*. 1984. 20 жовтня.
483. За єдність Руської землі: Коли і як було виявлено «Слово». *Комсомольський прапор*. 1984. 23 жовтня.
484. Хто був автором «Слова»: До 800-річчя «Слова о полку Ігоревім». *Комсомольський прапор*. 1984. 1 грудня.
485. Міг бути автором «премудрий книжник»: До 800-річчя «Слова о полку Ігоревім». *Комсомольський прапор*. 1984. 20 грудня.
486. Вивчення історії Прикарпатського краю на сучасному етапі. *Третя республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства*: Тези доповідей. К., 1984. С. 24-25.
487. «Слово» в перекладах і переспівах: До 800-річчя «Слова о полку Ігоревім». *Комсомольський прапор*. 1985. 17 січня.
488. Скільки ж років Скиту? Гіпотеза. *Комсомольський прапор*. 1985. 21 лютого.

489. В сузір'ї світової класики: До 800-річчя «Слова о полку Ігоревім». *Прикарпатська правда*. 1985. 13 квітня.
490. Страницы истории Прикарпатья в «Слове». *Черниговская областная научно-методическая конференция, посвященная 800-летию «Слова о полку Игореве»*, май 1986: Тезиси докладов. Ч.1. Чернигов, 1985. С. 43-44. – Соавт.: Г. Ю.Т омин.
491. «Галицька трійця» XIII ст. – Тимофій, Авдій, Митуса. *Історія та історіографія України: Збірник наукових праць*. Присвячується пам'яті члена-кореспондента АН УРСР Івана Олександровича Гуржія. К.: Наукова думка, 1985. С. 32-39. Рец.: Яковенко П. Діалог з минулим. *Прапор комунізму (Київ)*. 1985. 18 червня.
492. Від Ільмень-озера до Дністра-ріки: До 1125-річчя Новгороду. *Жовтень*. 1985. №5. С. 111-113. Співавт.: В. Пришляк.
493. Олекса Довбуш на Поділлі. *Тези доповідей VI – ої Подільської історико-краєзнавчої конференції (Секція історії дожовтневого періоду)*. Кам'янець-Подільський, 1985. С. 57-59.
494. Прикарпаття в «Слові»: До 800-річчя «Слова о полку Ігоревім». *Жовтень*. 1985. №8. С. 95-97.
495. Народні повстання на Брацлавщині в 1664-1665 рр. під проводом Василя Дрозденка. *Тези третьої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції*, 4 вересня 1985 р. Вінниця, 1985. С. 66.
496. Походи Єрмака: Наш календар. *Комсомольський прапор*. 1985. 22 серпня.
497. Хто ж вона, Дзвінка? До 240-річчя загибелі Олекси Довбуша. *Комсомольський прапор*. 1985. 24 серпня.
498. Град Волині синьоокої: До 900-річчя Луцька. *Прикарпатська правда*. 1985. 24 вересня.
499. Волинь у «Слові»: До 800-річчя «Слова о полку Ігоревім». *Комсомольський прапор*. 1985. 1 жовтня.
500. Відлуння бурі: До 80-річчя революції 1905-1907 років. *Прикарпатська правда*. 1985. 16 жовтня.
501. За щастя народне: До 150-річчя з дня загибелі Устима Кармелюка. *Прикарпатська правда*. 1985. 22 жовтня.

502. Олекса Довбуш в Богородчанах: До 240-річчя загибелі народного героя. *Нове життя (Богородчани)*. 1985. 28, 30 листопада.
503. Сорочинська трагедія: До 80-річчя революції 1905-1907 рр. *Прикарпатська правда*. 1985. 28 грудня.
504. Від села до обласного центру: Знахідки, дослідження. *Прикарпатська правда*. 1986. 28 січня.
505. Перший твір з історії Львова: До перекладу Романа Івсіва «Опис міста Львова» Яна Альпнека. *Жовтень*. 1986. №3. С. 90-93.
506. Різбяр Михайло Писарчук з Росільни: Із скарбниці народного декоративного мистецтва. Вивчай рідний край. *Нове життя (Богородчани)*. 1986. 8 травня.
507. Княгинин бір. Знахідки, дослідження: До 325-річчя заснування міста Івано-Франківська. *Прикарпатська правда*. 1986. 24 травня.
508. З легенди – під перо Каменяра: (До 130-річчя з дня народження І. Франка). *Комсомольський прапор*. 1986. 24 травня.
509. Олекса Довбуш в творчості Івана Франка. *Іван Франко – письменник, мислитель, борець за дружбу між народами*: Тези доповідей обласної наукової конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження Великого Каменяра. Івано-Франківськ, 1986. С. 77-78.
510. Росільна: Сторінки історії. Ст.1: Коли виникло село? Звідки пішла його назва? *Нове життя (Богородчани)*. 1986. 14 червня. Співавт.: І. Пуняк.
511. Росільна: Сторінки історії. Ст.2: Під феодальним гнітом. *Нове життя (Богородчани)*. 1986. 31 липня.
512. Опришки і гайдуки в творчості Каменяра: З історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Болгарії. До 130-річчя з дня народження І. Я. Франка. *Прикарпатська правда*. 1986. 26 серпня.
513. Росільна: Сторінки історії. Ст.4: Таємниця солеварної бані.

Нове життя (Богородчани). 1986. 21 серпня.

514. Новий документ про діяльність Северина Наливайка на Брацлавщині в 1594 р. *Тези доповідей четвертої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції, 4 вересня 1986*. Вінниця, 1986. С. 55-56.
515. Росільна: Сторінки історії. Ст.5: Культура у закріпаченому селі. *Нове життя (Богородчани)*. 1986. 4 вересня.
516. У вінок шани [Каменяреві]. Міжнародний симпозіум «Іван Франко і світова культура». *Прикарпатська правда*. 1986. 20 вересня.
517. Пам'ятник древньому Галичу. *Комсомольський прапор*. 1986. 25 вересня.
518. Велич таланту. Вшановуючи пам'ять Каменяра. *Вперед (Тисмениця)*. 1986. 25 вересня.
519. І. І. Срезневський і «Руська трійця». *Жовтень*. 1986. №9. С. 92. Співавт.: А. Крюков.
520. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 1: Маловідомі сторінки історії. *Комсомольський прапор*. 1986. 18 жовтня.
521. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 2: З минулого села Заболоття. *Комсомольський прапор*. 1986. 21 жовтня.
522. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 3: Коли і як виникло наше місто. *Комсомольський прапор*. 1986. 25 жовтня.
523. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 4: Місто фортифіковане кріпосними. *Комсомольський прапор*. 1986. 30 жовтня.
524. Живі свідки історії. До 325-річчя Івано-Франківська. *Прикарпатська правда*. 1986. 1 листопада.
525. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 5: Таємниці фортечних казематів. *Комсомольський прапор*. 1986. 4 листопада.
526. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 6: Середмістя. *Комсомольський прапор*. 1986. 11 листопада.
527. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 7: Заболотівське передмістя. *Комсомольський прапор*. 1986. 13 листопада.

528. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 8: Тисменицьке і Галицьке передмістя. *Комсомольський прапор*. 1986. 15 листопада.
529. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 9: Поселенці із сонячної Вірменії. *Комсомольський прапор*. 1986. 20 листопада.
530. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 10: 3 історії української громади. *Комсомольський прапор*. 1986. 22 листопада.
531. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 11: Заболотівське передмістя. *Комсомольський прапор*. 1986. 25 листопада.
532. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 12: Ратушевий дзвін. *Комсомольський прапор*. 1986. 27 листопада.
533. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 13: Боротьба проти класового гноблення. *Комсомольський прапор*. 1986. 29 листопада.
534. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 14: Росіяни і козаки у Станіславі у XVIII столітті. *Комсомольський прапор*. 1986. 11 грудня.
535. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 15: Культура панівного класу. *Комсомольський прапор*. 1986. 16 грудня.
536. Перша українська [школа]: До 325-річчя Івано-Франківська. *Прикарпатська правда*. 1986. 16 грудня.
537. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 16: Культура жителів передмість. *Комсомольський прапор*. 1987. 6 січня.
538. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 17: Нові правителі. *Комсомольський прапор*. 1987. 17 січня.
539. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 18: Життя Станіслава у кінці XVIII – XIX ст. *Комсомольський прапор*. 1987. 22 січня.
540. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 19: Село Княгинин: коли і як воно виникло. *Комсомольський прапор*. 1987. 29 січня.
541. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 20: Княгинин: сторінки історії XVII – XIX ст. *Комсомольський прапор*. 1987. 3 лютого.
542. Місто древнє і молоде: Сторінки історії. Ст. 1: Коли

- появились вірмени в Тисмениці. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 31 січня.
543. Місто древнє і молоде: Сторінки історії. Ст. 2: Із життя вірменської громади XVI – XVII століття. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 5 лютого.
544. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 21: 1848 рік у Станіславові. *Комсомольський прапор*. 1987. 7 лютого.
545. Місто древнє й молоде: Сторінки історії. Ст. 3: Ремесло тисменицьких вірмен. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 7 лютого.
546. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 22: Розвиток капіталістичної промисловості. *Комсомольський прапор*. 1987. 14 лютого.
547. Місто древнє й молоде: Сторінки історії. Ст. 4: Торгівля тисменицьких вірмен. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 12 лютого.
548. Місто древнє й молоде. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 12 березня.
549. Місто древнє й молоде: Сторінки історії. Ст. 5: Культура вірмен у Тисмениці. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 14 лютого.
550. Місто древнє й молоде: Сторінки історії. Ст. 6: Тисменицька трійця (Визначні діячі культури – вірмени Григорій Амірович – лікар, Андрій Криштофович – заслужений воїн Росії, Григорій Шанбей – відомий поет і вчений, юрист. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 17 лютого.
551. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 23: Формування робітничого класу, його становище. *Комсомольський прапор*. 1987. 21 лютого.
552. Спадковість надбання (Огляд – конкурс фольклорних колективів, окремих виконавців та народних умільців Прикарпаття). *Комсомольський прапор*. 1987. 25 лютого.
553. Устим Кармелюк в усній народній творчості Прикарпаття. *Тези наукової конференції «Народний герой Устим Кармелюк (До 200-річчя від дня народження)»*. Кам'янець-Подільський, 1987. С. 53-54.

554. Народом оспіваний: До 200-річчя з дня народження Устима Кармелюка. *Прикарпатська правда*. 1987. 10 березня.
555. Легендарний месник Устим Кармелюк. Пам'ятні листки календаря. *Вперед*. 1987. 10 березня.
556. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 24: Страйова боротьба робітників. *Комсомольський прапор*. 1987. 19 березня.
557. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 25: Відлуння революції 1905-1907 рр. *Комсомольський прапор*. 1987. 21 березня.
558. На землі Устима Кармелюка: (Святкування 200-річчя від дня народження Устима Кармелюка на Поділлі). *Вперед*. 1987. 21 березня.
559. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 26: Стан культури: освіта, медицина, мистецтво. *Комсомольський прапор*. 1987. 24 березня.
560. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 27: Вони народилися і вчилися у Станіславі. *Комсомольський прапор*. 1987. 4 квітня.
561. З позицій історичної правди [Рец. на виставку: «Олекса Довбуш» за мотивами історичного роману В. Гжицького «Опришки», поставлену на сцені Івано-Франківського обласного музично-драматичного театру ім. Ів. Франка]. *Прикарпатська правда*. 1987. 4 квітня.
562. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 28: Іван Франко у Станіславі. *Комсомольський прапор*. 1987. 25 квітня.
563. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 29: Страйк семінаристок у 1911 році. *Комсомольський прапор*. 1987. 28 квітня.
564. Місто в межиріччі Бистриць. Ст. 30: Під впливом революційних ідей. *Комсомольський прапор*. 1987. 7 травня.
565. Виникнення міста Івано-Франківська. *Тези обласної науково-практичної конференції, присвяченої 325-річчю заснування міста Івано-Франківська*. Івано-Франківськ, 1987. С. 59-60. Співавт.: Б. В. Грабовецький.
566. Джерела до вивчення історії міста Івано-Франківська феодального періоду. *Там само*. С. 62-64.

567. «Русалочка з-над Дністра». Ст. 1: Дума про опришків. Сторінки історії (До 150-річчя виходу альманаху «Русалки Дністрової»). *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 26 травня.
568. «Русалочка з-над Дністра». Ст. 2: Ой, попід гай зелененький (До 150-річчя виходу в світ «Русалки Дністрової»). М. Шашкевич про опришків в «Русалці». Сторінки історії. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 26 травня.
569. Народний трибун Іван Капущак. Ст. 1: В кайданах кріпосницького лихоліття. Наші славні земляки. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 6 червня.
570. Народний трибун Іван Капущак. Ст. 2: Доля закріпаченого села Ляхівці. Наші славні земляки. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 9 червня.
571. Народний трибун Іван Капущак. Ст. 3: З кріпосних походив Іван Капущак. Наші славні земляки. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 13 червня.
572. «Русалочка з-над Дністра». Ст. 3: Іван Вагилевич про опришків: (До 150-річчя виходу в світ альманаху «Русалка Дністровая») Сторінки історії. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 16 червня.
573. Поборники слов'янського єднання: До 150-річчя «Русалки Дністрової». *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 19 червня.
574. Села, з яких виросло місто: До 325-річчя виникнення міста Івано-Франківська. *Жовтень*. 1987. С. 98-102.
575. «Русалочка з-над Дністра». Ст. 4: Антифеодальна боротьба селян. Прикарпаття в творах І.Вагилевича в кінці 30-х – початку 40-х років ХІХ ст. Сторінки історії. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 27 червня.
576. Народний трибун Іван Капущак. Ст. 4: Настав 1848 рік. Наші славні земляки. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 30 червня.
577. «Русалочка з-над Дністра». Ст. 5: Яків Головацький про опришків. Сторінки історії. *Вперед (Тисмениця)*. 1987. 7 липня.

- 578.** Свідчать документи історії (Нові документи про антифеодальні виступи селян Чортівця і Тишківців на Городенківщині в 1725 р.). *Колгоспник Придністров'я (Городенка)*. 1987. 4 липня.
- 579.** Народний трибун Іван Капушак. Ст. 5: «Голос дали за хлопа з Ляховець». Наші славні земоляки. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 9 липня.
- 580.** Обставини загибелі Данила Нечая в «Записках» Мартина Голінського. *Тези доповідей п'ятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції (4 вересня 1987 р.)*. Вінниця, 1987. С.83. Співавт.: Б. Грабовецький.
- 581.** За монумент художньо-виразний і неповторний: (До спорудження пам'ятника Івану Франкові в місті Івано-Франківську). *Комсомольський прапор*. 1987. 14 липня.
- 582.** Народний трибун Іван Капушак. Ст. 6: «У дебаті промовляв один руський селянин». Наші славні земляки. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 30 липня.
- 583.** Зустріч з прекрасним. Виставки [Відгук на виставку робіт художника І. М. Деркача у Крилоському історико-краєзнавчому музею під назвою «Мій рідний край»]. *Прикарпатська правда*. 1987. 22 липня.
- 584.** Минуле гуцульського краю. *Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження*. К.: Наукова думка, 1987. С. 56-72. Співавт.: П. Арсенич, Ю. Гошко.
- 585.** Народний трибун Іван Капушак. Ст. 7: «Його промова наробила великого шуму». Наші славні земляки. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 6 серпня.
- 586.** Народний трибун Іван Капушак. Ст. 8: Відлуння Капушаківської промови в Європі. Наші славні земляки. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 11 серпня.
- 587.** Народний трибун Іван Капушак. Ст. 9: Громадсько-освітня діяльність Івана Капушака в 50-60-х роках ХІХ ст. Наші славні земляки. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 18 серпня.
- 588.** Перша у Прикарпатті: (Про найстарішу письмову згадку

- про першу українську школу в Станіславі). *Вісті з України*. 1987. №32.
- 589.** Звіт майстра пензля [Про виставку художника І. М. Деркача]. *Прапор перемоги (Галич)*. 1987. 15 серпня.
- 590.** Неопублікована «Хроніка» І. Вагилевича: До 150-річчя «Русалки Дністрової». Біля літературної карти області. *Прикарпатська правда*. 1987. 6 вересня.
- 591.** Звідка пішла колишня назва села Підгір'я-Ляхівці. Вивчай рідний край. *Нове життя (Богородчани)*. 1987. 17 вересня.
- 592.** Прикарпатський регіон в дослідженнях радянських істориків. *Первая Всесоюзная научная конференция по историческому краеведению (г. Полтава, октябрь 1987 г.): Тезисы докладов и сообщений*. К., 1987. С. 129-130. Соавт.: А. Е. Карпенко.
- 593.** Коли виник Галич. Пам'ять: з історії міст. Наші публікації. *Прикарпатська правда*. 1988. 27 січня.
- 594.** Легендарний герой Прикарпаття. 1. Місце, де народився Олекса Довбуш. Наші публікації. *Прикарпатська правда*. 1988. 29 березня.
- 595.** В боротьбі за кращу долю. Минає 250 років від початку антифеодального повстання селян-опришків під проводом Олекси Довбуша. Пам'ять: сторінки історії. *Прикарпатська правда*. 1988. 16 березня.
- 596.** Легендарний герой Прикарпаття. 2. Олекса Довбуш в спогадах сучасників. Наші публікації. *Вперед (Тисмениця)*. 1988. 23 квітня.
- 597.** Легендарний герой Прикарпаття. 3. Олекса Довбуш в спогадах Францішка Карпінського. Наші публікації. *Вперед (Тисмениця)*. 1988. 7 травня.
- 598.** Відзначення ювілею монументальної пропаганди. *Прикарпатська правда*. 1988. 7 травня.
- 599.** Славний лицар Карпат. 1. Коли виник опришківський рух? *Нове життя (Богородчани)*. 1988. 17 травня.

600. Славний лицар Карпат. 2. Антифеодальна боротьба народного героя на Гуцульщині. *Нове життя (Богородчани)*. 1988. 19 травня.
601. Легендарний герой Прикарпаття. 4. Спогади очевидців про розправу Олекси Довбуша над гнобителями селян. Наші публікації. *Вперед (Тисмениця)*. 1988. 21 травня.
602. Славний лицар Карпат. 3. Справедливістю боротьби живе в пам'яті народу. *Нове життя (Богородчани)*. 1988. 21 травня.
603. Волинь періоду народно-визвольної війни українського народу 1648-1654 рр. в «Записках» Мартина Голінського. Минуле і сучасне Волині. *Тези доповідей та повідомлення II-ї Волинської історико-краєзнавчої конференції 26-28 травня 1988 р.* Ч.1. Луцьк, 1988. С. 165-168. Співавт.: М. Вуянко.
604. Легендарний герой Прикарпаття. 5. Історики про Олексу Довбуша. Наші публікації. *Вперед (Тисмениця)*. 1988. 4 червня.
605. Відень. Капушак у парламенті. *Жовтень*. 1988. №7. С. 125-130.
606. Славний лицар Карпат. 4. Стежками Довбуша по Богородчанщині і Наддвірнянщині. *Нове життя*. 1988. 4 червня.
607. Славний лицар Карпат. 5. Слідами Довбуша на Косівщині та Верховині. *Нове життя*. 1988. 9 червня.
608. Легендарний герой Прикарпаття. 6. Літературна Довбушіана. Наші публікації. *Вперед (Тисмениця)*. 1988. 16 червня.
609. Літопис життя і антифеодальної діяльності Олекси Довбуша. *Тези доповідей і повідомлень обласної наукової конференції (До 250-річчя початку антифеодального опришківського руху)*. Івано-Франківськ, 1988. С. 3-5.
610. Олекса Довбуш в оцінці видатних діячів науки і культури. *Там само*. С. 7-15.
611. Олекса Довбуш у спогадах сучасників. *Там само*. С. 23-25.
612. Пам'ятник і пам'ятні знаки, встановлені Олексі Довбушу в

Печеніжині, Космачі та Яремчі. *Там само*.

- 613.** Стежками Олекси Довбуша. Знайомтесь: цікавий маршрут. Стежками Карпатського краю. *Світанок (Верховина)*. 1988. 18 червня.
- 614.** Олекса Довбуш у творчості «Руської Трійці». *Тези доповідей і повідомлень обласної наукової конференції (До 250-річчя початку антифеодального опришківського руху)*. Івано-Франківськ, 1988. С. 29-30.
- 615.** Пониззя під час князювання Данила Галицького. *Тези доповідей шостої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції*. Вінниця, 1988. С. 10-11. Співавт.: П. В. Дутчак.
- 616.** Свідчення історії. Збережемо історико-краєзнавчі літописи старожилів. Сторінки історії. *Прикарпатська правда*. 1988. 12 серпня.
- 617.** Легендарний герой Прикарпаття. 7. Довбуш в літературі та кінематографії. Наші публікації. *Вперед (Тисмениця)*. 1988. 20 серпня.
- 618.** Освячено духом історії. Виставка [Відгук на виставку художника І. М. Деркача у Крилоському історико-краєзнавчому музеї]. *Прикарпатська правда*. 1988. 23 серпня.
- 619.** Легендарний герой Прикарпаття. 8. О. Довбуш в музиці і співах. Наші публікації. *Вперед (Тисмениця)*. 1988. 8 вересня.
- 620.** Передмова до книги «Скит Манявський у графіці І. Деркача». Івано-Франківськ, 1989. С. 3-5.
- 621.** Святкування 100-літнього ювілею Т. Г. Шевченка на Прикарпатті. *Тези доповідей науково-теоретичної конференції, присвяченої 175-річчю від дня народження Великого Кобзаря*. Івано-Франківськ, 1989. С. 116-118.
- 622.** Прикарпаття в XIV – XVI ст. *Прикарпаття – наш край: Методичні рекомендації для учителів*. Івано-Франківськ, 1989. С. 15-20.
- 623.** Наш край в XVII – першій половині XVIII ст. *Там само*. С. 21-27.

624. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка в його праці “Галицьке краєзнавство” // IV республіканська конференція з історичного краєзнавства. Тези доповідей і повідомлень. – К., 1989. – С. 64-65.
625. Історико-краєзнавчі видання на Прикарпатті на сучасному етапі. *Там само*. С. 162-164. Співавт.: І. Є. Цепенда.
626. Легендарний герой (До 325-річчя загибелі народного героя визвольної війни 1648-1654 рр. козацького полковника Івана Богуна). *Радянський педагог*. 1989. 14 лютого.
627. Як знайшли топір Олекси Довбуша. *Прикарпатська правда*. 1989. 5 березня.
628. Свідки боротьби і шани (Про святкування 100-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка в Галичині). *Радянський педагог*. 1989. 7 березня.
629. Фортеця у Межиріччі. Сторінки історії Івано-Франківська. *Прикарпатська правда*. 1989. 30 травня.
630. Роксолана. Скільки книг написано. Невільничими шляхами. Прикарпатська бранка. Ім’я в історії. Наші публікації. *Прикарпатська правда*. 1989. 27 серпня.
631. Роксолана: Хто вона і як її звати? *Прикарпатська правда*. 1989. 29 серпня.
632. Роксолана. Двірцеві інтриги і таємниці. Зв’язки з Україною. *Прикарпатська правда*. 1989. 30 серпня.
633. Роксолана. Байда Вишневецький і Росса. *Прикарпатська правда*. 1989. 1 вересня.
634. Згадаймо праведних гетьманів. Іван Підкова. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 7 вересня.
635. Згадаймо праведних гетьманів. Яків Шах, Самійло Кішка, Криштоф Косинський. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 14 вересня.
636. Селянський полководець [Муха]. З історії спільної антифеодальної боротьби селян України і Молдавії. *Зоря (Рогатин)*. 1989. 26 серпня, 3 жовтня.

637. Згадаймо праведних гетьманів. Северин Наливайко, Григорій Лобода. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 5 жовтня.
638. Згадаймо праведних гетьманів. Яцко Бородавка, Петро Сагайдачний. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 7 жовтня.
639. Згадаймо праведних гетьманів. Петро Сагайдачний, Оліфер Голуб, Григорій Чорний, Михайло Дорошенко, Тарас Трясило. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 10 жовтня.
640. Згадаймо праведних гетьманів. Іван Сулима, Павло Павлюк, Яків Остряниця, Дмитро Гуня. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 12 жовтня.
641. Згадаймо праведних гетьманів. Богдан Хмельницький. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 21, 26, 31 жовтня, 2 листопада.
642. Форум українознавства [Про Установчі збори республіканської асоціації українознавців]. *Радянський педагог*. 1989. 31 жовтня.
643. Згадаймо праведних гетьманів. Іван Виговський, Юрась Хмельницький. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 11 листопада.
644. Важливе джерело з історії антифеодальної боротьби подільських селян наприкінці XVI ст. *Тези доповідей восьмої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції*. Вінниця, 1989. С. 28.
645. Перші народні школи на Гуцульщині в кінці XVIII – на початку XIX ст. *Тези обласної історико-краєзнавчої наукової конференції*. Івано-Франківськ, 1989. С. 98-99. Співавт.: П. В. Дутчак.
646. Історико-краєзнавчі погляди Івана Франка. Джерела зародження історичного краєзнавства на західноукраїнських землях. *Там само*. С. 137-138.
647. Згадаймо праведних гетьманів. Павло Тетеря, Яків Сомко,

- Іван Брюховецький. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 16 листопада.
648. Згадаймо праведних гетьманів. Петро Дорошенко, Дем'ян Многогрішний. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 18 листопада.
649. Згадаймо праведних гетьманів. Іван Скоропадський, Павло Полуботок, Данило Апостол, Кирило Розумовський. З історії некрополя України. *Вперед (Тисмениця)*. 1989. 25 листопада.
650. Шляхи взаємозбагачення. Форум Республіканської Асоціації українознавства. *Прикарпатська правда*. 1989. 28 листопада.
651. Визвольні походи Максима Кривоноса влітку 1648 року на Поділля в «Записках» Мартина Голінського. *VII Подільська історико-краєзнавча конференція: Тези доповідей. Секція історії дожовтневого періоду*. Кам'янець-Подільський, 1990. С. 55-56.
652. Іван Франко про Галицький край у XV ст. *Там само*. С. 10-11.
653. Антифеодальна боротьба народних мас в XVIII в. Опришківство. Карта. Атлас Івано-Франківської області / Главное управление геодезии и картографии при Совете Министров СССР [В.Грабовецкий – член редакционной коллегии]. – М., 1990.
654. Іван Франко про карпатських опришків і балканських гайдуків. *Іван Франко і світова культура*. Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО. Книга 1. К.: Наукова думка, 1990. С. 442-444.
655. Перші пам'ятники Т.Шевченкові в Галичині. *Т.Шевченко і українська національна культура*. До 75-річчя заснування Наукового Товариства ім. Т.Шевченка у Львові. Матеріали наукового симпозіуму. Львів, 8-9 червня 1989 р. Львів: Світ, 1990. С. 61-62.
656. Облога Збаража і Зборівська битва 1649 р. в «Записках» Мартина Голінського. *Тези доповідей і повідомлень I-ої*

Тернопільської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції. Частина II. Тернопіль, 1990. С. 11-13.

- 657.** Літопис селянського повстання на Прикарпатті під проводом Мухи 1490-1492 років. *Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом національного героя Мухи.* Івано-Франківськ, 1990. С. 4-5.
- 658.** Народний герой Муха в оцінці діячів науки і культури. *Там само.* С. 7-8.
- 659.** Погляди акад. Грушевського на проблему повстання 1490-1492 років під проводом Мухи. *Там само.* С. 9-10.
- 660.** Де могили українських гетьманів? *Дзвін.* 1990. №11. С. 119-128.
- 661.** Першоджерела духовності. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1990. 6 січня.
- 662.** Дослідники розкривають давнину. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1990. 14 січня.
- 663.** Данило Галицький (До 725-річчя смерті). Сторінки древньої історії. *Радянський педагог.* 1990. 16 січня.
- 664.** Від палеоліту до залізного віку. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1990. 28 січня.
- 665.** Поява слов'янських племен. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1990. 28 січня.
- 666.** Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1990. 4 лютого.
- 667.** В часи Київської Русі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1990. 18 лютого.
- 668.** Ростиславичі та їх гради. Сторінки історії Прикарпаття. *Прикарпатська правда.* 1990. 25 лютого.
- 669.** Столиця Галицької землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1990. 4 березня.

670. «І не бути солі по всій Руській землі». Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 25 березня.
671. Володимирко – об'єднувач Галицької землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 1 квітня.
672. Післямова про Миколу Костомарова – визначного історика України. З публікації праці Миколи Костомарова «Князь Данило Романович Галицький». Домашня бібліотека. *Прикарпатська правда*. 1990. 3 квітня.
673. «Був він князь мудрий і красномовний» [Ярослав Осмомисл]. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 8 квітня.
674. Автор «Слова» [о полку Ігоревім] про часи Ярослава Осмомисла. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 15 квітня.
675. Від Володимира Ярославича до Романа Мстиславича. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 22 квітня.
676. «Сей король Данило був князем добрим, хоробрим і мудрим». Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 29 квітня.
677. Нащадки Данилові – правителі Галицької землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 6 травня.
678. Культура в Галицькій землі XII – XIII ст. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 13 травня.
679. А ти співай, Михайле! Щтрихи до портрета [соліста Гуцульського ансамблю пісні і танцю Михайла Кривеня]. Культура і ми. *Прикарпатська правда*. 1990. 20 травня.
680. Галицька Трійця. Премудрий книжник Тимофій. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 27 травня.

681. Скульптор – умілець Авдій. Славетний співак Митуса. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 3 червня.
682. Некрополь Прикарпаття. Зберегти пам'ять. Гомін віків. *Радянський педагог*. 1990. 5 червня.
683. Важкі випробування Галицької землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 10 червня.
684. Заселення Галицької землі у XV столітті. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 24 червня.
685. «Від того часу доля наших селян була тяжка». Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 5 липня.
686. «Бодай такі порядки нікому не снилися». Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 11 липня.
687. Правові відносини у Галицькій землі у XV ст. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 26 липня.
688. Міста Галицької землі в XIV – XV століттях. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 3 серпня.
689. За соціальне і національне визволення. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 11 серпня.
690. Від повстань до народно-визвольної війни. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 18 серпня.
691. Походи Мухи на Галицькі землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 25 серпня.
692. Корона проти армії Мухи. Сторінки історії Прикарпаття.

- Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 31 серпня.
- 693.** Проводир Андрій Борула. Смерть Мухи. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 7 вересня.
- 694.** Слово про Михайла Грушевського. *Прикарпатська правда*. 1990. 21 вересня.
- 695.** Святиня освіти над Прутом. Днями виповнилося 90 років від дня заснування Коломийської української гімназії. *Прикарпатська правда*. 1990. 25 вересня.
- 696.** Заселення Галицької землі в XVI – XVII ст. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 28 вересня.
- 697.** Україна – наша мати. I-й Міжнародний Конгрес Україністів. *Педагог Прикарпаття*. 1990. 2 жовтня.
- 698.** Звернення до викладачів, працівників і студентів [педагогічного] інституту про створення громадського об'єднання «Людяність», щоб утверджувати у вузі гуманізм і високу моральність, правду й соціальну справедливість, чесність і благородство у педагогічній праці. *Педагог Прикарпаття*. 1990. 2 жовтня. Співавт.: Л. Бабій, І. Климишин, В. Матвійшин, М. Сливоцький, В. Полек та ін.
- 699.** Галицька земля: правителі і кріпаки. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 5 жовтня.
- 700.** Кріпаки і їх повинності. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 12 жовтня.
- 701.** Святиня освіти над Прутом. До 90-річчя Коломийської української гімназії. Альма-матер зустрічає своїх вихованців. *Прикарпатська правда*. 1990. 22 жовтня.
- 702.** Легенди і факти про Княгинин. Святкують нащадки княгиничів (Про історію старовинного села Княгинки, яке на початку XX ст. злилося з містом Станіславом. *Західний кур'єр*. 1990. 25 жовтня.

703. Історія Гуцульщини, її заселення. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 26 жовтня.
704. Причини заселення Гуцульщини. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 8 листопада.
705. Галицька земля XV століття у працях Ісидора Шараневича. *Тези доповідей та повідомлень*. Івано-Франківськ, 1990. С. 20-21.
706. Вшанування Богдана Лепкого. *Літературна Україна*. 1990. 15 листопада. Співавт.: М. Рудковський, М. Яковина, Р. Степаняк, В. Корпанюк та ін.
707. Назви гуцульських поселень. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 16 листопада.
708. «Гуцули» – назва загадкова. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 23 листопада.
709. Гуцули під панським гнітом. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 30 листопада.
710. Феномен національної школи (з історії «Рідної Школи» в Галичині). Відродження. *Галичина*. 1990. 30 листопада.
711. «Рідна Школа» – феномен національної освіти. З нагоди святкування 60-річчя першого випуску учнів Печеніжинської «Рідної Школи» (1926-1990). *Педагог Прикарпаття*. 1990. 5 грудня.
712. Господарське життя гуцулів. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 7 грудня.
713. Солеварні промисли Гуцульщини. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 14 грудня.
714. Міста Галицької землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 21 грудня.
715. Викуп з кріпацтва. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1990. 28 грудня.

716. З літопису життя і науково-громадської діяльності академіка Івана Крип'якевича. *Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження визначного історика України, академіка Івана Крип'якевича.* Івано-Франківськ, 1991. С. 3-5. Співавт.: О. Кізлик, В. Полєк.
717. Історія України в працях академіка Івана Крип'якевича. *Там само.* С. 7-9.
718. Сторінки історії Прикарпаття у наукових працях Івана Крип'якевича. *Там само.* С. 34-35.
719. Історико-краєзнавча тематика у науково-популярних працях Івана Крип'якевича. *Там само.* С. 35-36.
720. Іван Крип'якевич про освіту в Галичині. *Там само.* С. 36-37.
721. Багатий і пам'ятний. Кафедра йде назустріч студенту [Про досягнення новоствореної кафедри історії України педінституту за 1990 рік і перспективи її роботи в новому 1991 році]. На вістрі часу. *Педагог Прикарпаття.* 1991. 4 січня.
722. Надіїв і Раків чинять опір. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1991. 11 січня.
723. Селяни рятуються втечею. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1991. 18 січня.
724. Непокора селян триває. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1991. 25 січня.
725. Селяни беруться за зброю. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1991. 1 лютого.
726. Опришківський рух. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1991. 8 лютого.
727. Соціальні виступи міщан. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1991. 2 березня.
728. Запорізькі козаки на Прикарпатті. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда.* 1991. 15 березня.

729. Три години з кобзарем-лірником Василем Нечепую [Про зустріч у козацькій Січі Переяславського музею під відкритим небом в дні роботи I Міжнародного конгресу Українців у Києві]. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 16 березня.
730. Замки і фортеці Галицької землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 22 березня.
731. Татарське лихоліття на Галицькій землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 6 квітня.
732. Єднання галичан і наддніпрянців. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 23 квітня.
733. Видатний історик України. До 105-річчя з дня народження Івана Крип'якевича. *Західний кур'єр*. 1991. 23 травня.
734. Культура Галицької землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 16 травня.
735. Відлуння чигиринських дзвонів на Прикарпатті. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 24 травня.
736. Походи визвольних військ Богдана Хмельницького в Галицьку землю. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 8 червня.
737. Хмельницький Галицької землі. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 14 червня.
738. Передмова до твору визначного історика України Михайла Грушевського «Хмельницький і Хмельниччина» (Записки НТШ. Т.23-24. Львів, 1898). *Прикарпатська правда*. 1991. 25 травня.
739. Тлумаччина, Обертинщина і Заболотівщина у повстанні Семена Височана. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 21 червня.
740. Хто ми є, чий діти. Нова кафедра вузу [Про роботу кафедри

- історії України за рік існування]. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 25 червня.
741. Такий бачу герб Івано-Франківська [Проект автора про новий герб обласного центру, в якому повинна бути історична символіка колишнього Станіслава]. *Західний кур'єр*. 1991. 27 червня.
742. Спілка краєзнавців Прикарпаття. Звернення до краєзнавців Прикарпаття. *Західний кур'єр*. 1991. 11 липня.
743. Заболотівщина, Городенківщина у вогні збройного повстання С.Висорана. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 16 липня.
744. Видатний історик та державний діяч України: До 125-річчя з дня народження Михайла Грушевського. *Західний кур'єр*. 1991. 27 липня.
745. Народне повстання під проводом Івана Грабівського. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 3 серпня.
746. Як писалася багатотомна «Історія України-Руси»: До 125-річчя з дня народження Михайла Грушевського. *Західний кур'єр*. 1991. 8 серпня.
747. Покозачення прикарпатського люду. Характер народного повстання. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 9 серпня.
748. За кермом Центральної Ради: До 125-річчя з дня народження Михайла Грушевського. *Західний кур'єр*. 1991. 15 серпня.
749. Прикарпатська трагедія 1649 року. Сторінки історії Прикарпаття. Гомін віків. *Прикарпатська правда*. 1991. 16 серпня.
750. Михайло Грушевський в оцінці своїх учнів і сучасників: До 125-річчя з дня народження Михайла Грушевського. *Західний кур'єр*. 1991. 22 серпня.
751. З літопису життя і науково-громадської та державно-

- політичної діяльності академіка Михайла Грушевського. *Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського*. Івано-Франківськ, 1991. С. 1-3.
752. Як писалася багатотомна «Історія України-Руси» Михайла Грушевського. *Там само*. С. 5-14.
753. Вивчення історичної спадщини М. Грушевського в українській діаспорі. *Там само*. С. 29-31. Співавт.: І. Д. Іванцев.
754. Сторінки літопису Прикарпаття в «Ілюстрованій історії України» акад. М. Грушевського. *Там само*. С. 49-52.
755. М. Грушевський про рідну мову і українську освіту. *Там само*. С. 64-66.
756. Галичина в дослідженнях академіка. Сторінки літопису Прикарпаття в «Ілюстрованій історії України» М. Грушевського: До 125-річчя з дня народження Михайла Грушевського. *Західний кур'єр*. 1991. 12 вересня.
757. Славний син України: До 125-річчя від дня народження М. Грушевського. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 25 жовтня.
758. Історико-краєзнавчі аспекти праці І. Я. Франка «Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині». *Тези доповідей і повідомлень V Всеукраїнської конференції «Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України»* (жовтень 1991). Київ – Кам'янець-Подільський, 1991. С. 126-127.
759. Історія України в творчій спадщині Михайла Драгоманова: До 150-річчя від дня народження видатного українського мислителя. *Західний кур'єр*. 1991. 3 грудня.
760. Подорож М. Драгоманова на Гуцульщину 1875 р. *Тези науково-теоретичної конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження видатного українського публіциста, історика, літературознавця, філософа і громадсько-культурного діяча Михайла Драгоманова*. Івано-Франківськ, 1991. С. 11-12.
761. Деякі віхи історії України в дослідженнях М. Драгоманова.

Там само. С. 13-17.

762. Подорож на Гуцульщину: До 150-річчя від дня народження М. П. Драгоманова. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 1 грудня.
763. Одна нас мати родила (Враження про роботу I Конгресу Україністів у Києві 22-23 січня, як учасника. *Західний кур'єр*. 1992. 30 січня.
764. Літопис Запорізького козацтва. *Галицька Січ*. 1992. 8, 22 лютого.
765. Слово до читача [Вихід у світ першого числа краєзнавчого часопису]. *Краєзнавець Прикарпаття*. 1992. Ч. 1. С. 2.
766. Мета і завдання краєзнавців Прикарпаття. *Краєзнавець Прикарпаття*. 1992. Ч. 1. С. 2-4.
767. Відродимо галицьку школу краєзнавців минулого. *Краєзнавець Прикарпаття*. 1992. Ч. 1. С. 4.
768. Воскресла українська державність. *Краєзнавець Прикарпаття*. 1992. Ч. 1. С. 4-5.
769. На допомогу вчителям історії. *Краєзнавець Прикарпаття*. 1992. Ч. 1. С. 5.
770. Збережемо літописи для нащадків. *Краєзнавець Прикарпаття*. 1992. Ч. 1. С. 6.
771. Самодіяльні музеї – складова краєзнавчої спілки. *Краєзнавець Прикарпаття*. 1992. Ч. 1. С. 6.
772. Конгрес єднання українців [Про роботу I Конгресу українців незалежних держав колишнього Союзу]. *Педагог Прикарпаття*. 1992. 24 лютого.
773. Перший похід запорізьких козаків на Прикарпаття 1613 року: До 500-річчя виникнення українського козацтва. *Західний кур'єр*. 1992. 7 травня.
774. Роль запорізького козацтва в історії України: До 500-річчя українського козацтва. *Західний кур'єр*. 1992. 14 травня.
775. Перші походи запорожців на Галичину: До 500-річчя козацтва. *Західний кур'єр*. 1992. 7 травня.

776. «Було колись – запорожці вмiли панувати»: До 500-рiччя виникнення Запорозького козацтва. *Захiдний кур'єр*. 1992. 4 червня.
777. Роль Запорiзького козацтва в iсторiї України. *Матерiали мiжвузiвської наукової конференцiї «500-рiччя українського козацтва i Галичина»*. Івано-Франкiвськ, 1992. С. 3-8.
778. Роль Запорiзького козацтва в iсторiї Галичини. *Там само*. С. 18-25.
779. Народний полководець Прикарпаття Семен Височан – поборник єднання Галичини з козацькою Україною. *Там само*. С. 49-52.
780. Документ про перший похiд запорiзьких козакiв на Прикарпаття. *Там само*. С. 53-55.
781. Дмитро Яворницький – визначний iсторик Запорiзького козацтва. *Там само*. С. 69-71.
782. Хмельниччина у пам'ятках старовини Галичини. *Там само*. С. 99-102.
783. «Були колись запорожці, вмiли панувати»: До 500-рiччя виникнення Запорiзького козацтва. *Захiдний кур'єр*. 1992. 11 червня.
784. Передмова до книги Б. Ступарика «Нацiональна школа: витоки, становлення». Івано-Франкiвськ, 1992. С. 3-4.
785. Кабiнет iсторiї України в навчальному закладi (Методичнi рекомендацiї). На допомогу викладачам iсторiї: Про створення i дяльнiсть одного iз перших типових кабiнетiв iсторiї України на iсторичному факультетi Івано-Франкiвського педiнституту iм. В. Стефаника. *Український iсторичний журнал*. 1992. №4. С. 45-63. Спiвавт.: Б. М. Гаврилiв.
786. Днi козацької слави на Прикарпаттi: 500 рокiв Запорiзького козацтва. *Галичина*. 1992. 17 червня.
787. Три днi козацької слави на Прикарпаттi. *Захiдний кур'єр*. 1992. 18 червня.
788. «Були колись запорожці, вмiли панувати»: До 500-рiччя

- виникнення Запорізького козацтва. *Західний кур'єр*. 1992. 4 червня.
789. Йшов до брата брат. Роль Запорізького козацтва в історії Галичини. *Галичина*. 1992. 1 липня.
790. Гуцульський літописець [Записки Петра Ступницького про останнє перебування запорізьких козаків на Буковині та Прикарпатті]. *Літопис Червоної Калини*. 1992. №1-5. С. 18-19.
791. В час перебування козаків на Городенківщині. *Край (Городенка)*. 1992. 23 червня.
792. Мої спогади про архієпископа Йосифа Сліпого. *Нова Зоря*. 1992. 6 серпня.
793. Історична тетралогія Богдана Лепкого: До 120-річчя від дня народження письменника. *Галичина*. 1992. 16 вересня.
794. Михайло Грушевський в бронзі. До відкриття першого пам'ятника видатному історикові України. *Педагог Прикарпаття*. 1992. 6 жовтня.
795. Мій прощальний уклін домовині Йосифа Сліпого. *Нова Зоря*. 1992. 15 жовтня.
796. Краєзнавець Петро Арсенич. Літописець Прикарпаття. *Прикарпаття*. 1992. №2. С. 5.
797. Пам'ятник Петру Сагайдачному. З нагоди відкриття монументу славному козацькому гетьману. *Рідна земля*. 1992. 30 жовтня.
798. Хто вона, Уляна з Рогатина? Про полонянку з Прикарпаття в Італії XVI ст. *Рідна земля*. 1992. 20 листопада.
799. Історичні основи тетралогії Богдана Лепкого. *Матеріали регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження видатного українського письменника Богдана Лепкого*. Івано-Франківськ, 1992. С. 3-11.
800. Славний гетьман. З нагоди відкриття монумента Петру Сагайдачному. *Рідна земля*. 1992. 1 грудня.
801. В ім'я правди, добра і краси. Моє слово про Дмитра Юсипа [івано-франківського літературознавця]. *Інтелігент і час*. *Новий*

час. 1992. 12-18 грудня.

- 802.** «Міжнародна людина року» – Денис Іванцев. *Рідна земля*. 1992. 18 грудня.
- 803.** Визначний галицький історик Юліян Целевич: До 100-річчя від дня смерті. *Галичина*. 1992. 24 грудня.
- 804.** Не лише вчений, але й великий педагог: До 150-річчя з дня народження Юліяна Целевича. *Рідна земля*. 1992. 25 грудня.
- 805.** Майстер пензля – Денис Іванцев: Постаті. *Галичина*. 1992. 26 грудня.
- 806.** З літопису життя і науково-громадської діяльності професора Юліяна Целевича. *Матеріали міжвузівської наукової конференції, присвяченої 150-річчю з дня народження українського історика Юліяна Целевича*. Івано-Франківськ, 1993. С. 3-5.
- 807.** Визначний історик, етнограф і громадський діяч Юліян Целевич. *Там само*. С. 6-10.
- 808.** Педагогічна діяльність Юліяна Целевича. *Там само*. С. 33-34.
- 809.** Біля витоків Просвітянського руху в Галичині. «Просвіта»: історія, постаті, чин. *Матеріали наукової конференції, присвяченої 125-ій річниці заснування «Просвіти»*. Івано-Франківськ, 1993. С. 3-5.
- 810.** Розкриваються таємниці Галицької могили. Сенсаційні розкопки українських археологів: До 1100-річчя Галича. *Галицький Собор: суспільно-політичний історико-літературний альманах*. Галич, 1993. Ч. 1. Серпень. С. 6-7.
- 811.** Фортеця над Галичем. *Там само*. С. 4-5.
- 812.** Державотворча діяльність уряду ЗУНРу в Станіславові за спогадами Лонгіна Цегельського. *Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю Західноукраїнської Народної Республіки. 1-3 листопада 1993 р.* Івано-Франківськ, 1993. С. 104-106.
- 813.** Гуцули. Хто вони і звідки? *Україна*. 1993. -11. С. 12-13.

814. Хто вона, Уляна з Рогатина? Історія рідного краю: версії науковців. *Рідна земля*. 1993. 7 січня. – Співавт.: Г. Нудьга.
815. Історик, етнограф, педагог: До 150-річчя від дня народження визначного галицького історика Юліяна Целевича. Постаті. *Галичина*. 1993. 16 лютого.
816. Аж до Слободи Рунгурської. З історії залізниць Галичини. *Львівський залізничник*. 1993. 19 лютого.
817. Славний гетьман. З нагоди відкриття монумента Петру Сагайдачному. *Галичина*. 1993. 24 липня.
818. Гуцульщина в історії України. *Галичина*. 1993. 6, 10, 11, 13 серпня.
819. Таємниці галицького замку: До 1100-річчя Галича. *Рідна земля*. 1993. 22, 28 жовтня.
820. З історії кав'ярень в Європі. *Рідна земля*. 1993. 15 серпня.
821. Сповнимо заповіт сонечка нашої пісенної спадщини. Життя духовного основа: Про потребу перепоховання україньського співака Івана Козловського на Україні згідно його заповіту. *Рідна земля*. 1994. 18 лютого.
822. Могильну плиту лише зрушено з місця. Юсип Дмитро. При світлі слова. Діалоги і студії. Коломия, 1994. С. 29-44.
823. Станьмо під один прапор! Звернення до українців, до чесних громадян і патріотів України. *За вільну Україну*. 1994. 1 березня. У співавт. 40 діячів культури і науки України.
824. Наталія Боднарчук. Іван Козловський був українцем (Спогади В.Грабовецького про славетного співака Івана Козловського і його заповіт похоронити в с. Мар'янівка на Київщині). *Вісті з України*. 1994. 21-27 квітня.
825. Згуртувати сили для розбудови незалежної України [Звернення в співавторстві з 115 діячами культури і науки України]. *Літературна Україна*. 1994. 7 квітня.
826. Хмелівці – 365: З історії села Хмелівки на Богородчанщині. *Слово народу (Богородчани)*. 1994. 18 травня.
827. Семен Височан: До 400-х роковин Богдана Хмельницького.

- Замість передмови. Ігнат Височан – осудник і борець за селянську волю. *Галичина*. 1994. 13 липня.
- 828.** Семен Височан – народний полководець на Покутті. Тлумаччина й Обертинщина у повстанні Семена Височана. *Галичина*. 1994. 16 липня.
- 829.** Семен Височан. Заболотівщина у вогні збройного повстання. *Галичина*. 1994. 20 липня.
- 830.** Семен Височан – визначний полководець. Народні повстання на Калущині і Долинщині під проводом Івана Грабівського. *Галичина*. 1994. 21 липня.
- 831.** Семен Височан. Покозачення прикарпатського люду. *Галичина*. 1994. 23 липня.
- 832.** Перехід Семена Височана на гетьманську Україну (1648-1666 рр.). *Галичина*. 1994. 27 липня.
- 833.** Передмова до книги Івана Скрипника «Нариси історії Скиту Манявського». Богородчани, 1994.
- 834.** Про походження назв «гуцул», «Гуцульщина»: перспективи соціально-економічного і духовного розвитку України. *Матеріали наукової конференції Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську*. 17-18 серпня 1993 р. Івано-Франківськ, 1994. С. 17-18.
- 835.** Карпатське опришківство до початку XVIII століття. *Гуцульська школа*. 1994. №2. С. 31-35.
- 836.** Краєзнавець, якого називають «живою енциклопедією» (До 70-річчя В. Полека). *Рідна земля*. 1994. 23 вересня.
- 837.** «Пам'ять его во благословеніє». Андрей Шептицький і Станіславщина. Ім'я в історії. *Галичина*. 1994. 29 жовтня.
- 838.** «Пам'ять его во благословеніє». Андрей Шептицький і Станіславщина. Ім'я в історії. *Галичина*. 1994. 1 листопада.
- 839.** Як відзначимо 250-річчя загибелі Олексі Довбуша. *Новий час*. 1994. 12 листопада.
- 840.** Від покоління до покоління. Пам'ять. *Галичина*. 1994. 16 листопада.

841. Відзначимо дату загибелі Олекси Довбуша. *Рідна земля*. 1994. 18 листопада.
842. Коломия – колыска легендарних Покутських «Січей». «Завалівська «Січ» – початок масового руху національно-патріотичних сил за відродження української державності. *Матеріали науково-теоретичної конференції. 25 березня 1995 року, с. Завалля Снятинського району Івано-Франківської області*. Снятин, 1995. С. 44-48.
843. Євангелія на Прикарпатті. *Рідна земля*. 1994. 23 грудня; 1995. 13, 20 січня.
844. Шиманский Геннадий. Рецепт «кофе по-интересному» предлагает возродить ученым истории из Ивано-Франковска Владимир Грабовецкий. *Киевские ведомости*. 1995. 18 января.
845. «Беру з тої криниці воду й беру, та годі дна дістати». До 120-річчя від дня народження Стефана Томашівського. *Галичина*. 1995. 11, 14 січня.
846. В пошуках Довбушевих скарбів: Спогади. Як визріла ідея колекціонування. *Галичина*. 1995. 11 травня.
847. В пошуках Довбушевих скарбів: Спогади. В пошуках архівних матеріалів. *Галичина*. 1995. 17 травня.
848. В пошуках Довбушевих скарбів: Спогади. Із збірки літературно-художніх творів. *Галичина*. 1995. 24, 31 травня.
849. Топірець Олекси Довбуша. Сторінки історії. *Рідна земля*. 1995. 8 серпня.
850. Історія встановлення пам'ятника Довбушу в Печеніжині. *Новий час*. 1995. 10 червня.
851. В пошуках Довбушевих скарбів. Матеріали з образотворчої Довбушіани. *Галичина*. 1995. 7, 15, 28 червня.
852. В пошуках Довбушевих скарбів: Спогади. Музична Довбушіана. *Галичина*. 1995. 24 червня.
853. В пошуках Довбушевих скарбів: Спогади. Експонати до історії загибелі Довбуша. *Галичина*. 1995. 28 червня.
854. Довбушева церква, її хресна дорога: До 250-річчя загибелі

- легендарного героя. *Поліття*. 1995. №21. червень.
855. Встановлення обеліску на місці загибелі Довбуша в Космачі. *Поліття*. 1995. №22.
856. І ще про Довбушеву церкву. *Поліття*. 1995. № 22.
857. Олекса Довбуш в історії України: До 250-річчя загибелі легендарного героя. *Поліття*. 1995. №24.
858. Богдан Хмельницький в історії України. *Новий час*. 1995. 22 липня.
859. Встановлення обеліску в Печеніжині, де народився Довбуш. *Поліття*. 1995. №26, 27. серпень.
860. «Компілятивна неофальсифікація», або, що замовчує Г. Дем'ян. *Новий час*. 1995. 1 липня.
861. Богдан Хмельницький і Галичина. Визвольна боротьба українського народу під керівництвом Богдана Хмельницького за українську державність. *Матеріали наукової конференції 25-27 жовтня*. Харків, 1995. С. 61-63. Співавт.: В. М. Яковишин.
862. Народний герой Гуцульщини Олекса Довбуш і його наступники: До 250-річчя загибелі ватажка опришків. *Гуцульська школа*. 1995. №1. С. 26-30.
863. Гуцульщина в період народно-визвольної війни 1648-1654 рр. *Гуцульська школа*. 1995. №1. С. 31-34.
864. Івано-Франківськ. Проблеми історії: До 333-річчя виникнення Івано-Франківська. *Новий час*. 1995. 3 червня.
865. Встановлення обеліску на місці поранення Довбуша в Космачі. *Поліття*. 1995. №2.
866. Богдан Хмельницький в історії України. *Галичина і Волинь в часи визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького*. Матеріали міжвузівської студентської науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, 1996. С. 7-14.
867. Моє слово про автора. Передмова до книги Геннадія Бурнашова «Генерал-хорунжий Юрій Тютюник». Чекістська справа №39. Івано-Франківськ, 1996. С. 3-6.

868. Переднє слово до книги «Статті з історії культури й освіти на Коломийщині». Івано-Франківськ – Коломия, 1996. Вип. 1. С. 3.
869. Переднє слово до брошури Михайла Хавлюка «Угорницький монастир». Івано-Франківськ, 1996. С. 3.
870. Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Слідами праісторичних поселень. *Галичина*. 1996. 15 березня.
871. Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Від старослов'янського городища до літописного града Галича. *Галичина*. 1996. 20 березня.
872. Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Перша письмова згадка про Галич та походження його назви. *Галичина*. 1996. 22 березня.
873. Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Галич – столиця Ростиславичів у міжнародних відносинах XII ст. *Галичина*. 1996. 27 березня.
874. Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Галич – столиця Романовичів у міждержавних відносинах XIII ст. *Галичина*. 1996. 29 березня.
875. Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Від Крилоського узгір'я і Золотого Току княжого града до середньовічного міста над Дністром. *Галич*. 1996. 3, 10 квітня.
876. Повернення Миколи Євшана [Рец. на книгу: Юсип Дмитро. Микола Євшан. Нарис життя і творчості. – Вінниця, 1995]. *Новий час*. 1996. 13 квітня.
877. Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Галич в середині XVI ст. Галицьке староство та його функції і доходи. *Галичина*. 1996. 24 квітня.
878. Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Стан ремісничого виробництва. *Галичина*. 1996. 21 квітня.
879. Святині княжого града. Літопис тисячолітнього Галича: До 1100-річчя града над Дністром. *Поліття*. 1996. №13-14. квітень.
880. Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Галич

- в XV – XVIII ст. в системі торговельного життя. *Галичина*. 1996. 15 травня.
- 881.** Повернення Миколи Євшана [Рец. на книгу: Юсип Д.Я. Микола Євшан. Нарис життя і творчості. Вінниця, 1995]. *Дзвони Підгір'я (Калуш)*. 1996. 18 травня.
- 882.** Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Татарські напади на Галич. Середньовічна фортифікація. *Галичина*. 1996. 22 травня.
- 883.** Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. Розселення в середньовічному Галичі. *Галичина*. 1996. 1 червня.
- 884.** Дзвони з града над Дністром: До 1100-річчя Галича. *Галич в часи Хмельниччини*. *Галичина*. 1996. 5 червня.
- 885.** У давнє минуле Прикарпаття [Передмова до книги: Угорчак Андрій. Чернолицька легенда. Івано-Франківськ, 1996. С. 3-5].
- 886.** З історії Галицької митрополії. *Поліття*. 1996. №4.
- 887.** Культура Галича XIV – XVIII ст. *Поліття*. 1996. №21.
- 888.** Культура Галича XIV – XVIII ст. *Поліття*. 1996. №22.
- 889.** Галич під австро-угорською короною (1772-1918 рр.). Реорганізація адміністративно-судового і міського управління Галича Австрією. *Поліття*. 1996. №23.
- 890.** Галич під австро-угорською короною (1772-1918 рр.). 1848 рік в Галичі. Від цехових промислів до кустарних підприємств і дрібної торгівлі. *Поліття*. 1996. №24.
- 891.** Галич під австро-угорською короною (1772-1918 рр.). Деякі демографічні аспекти Галича XVI – XIX ст. Народності в Галичі XIV – XIX ст. *Поліття*. 1996. №25.
- 892.** Галич під австро-угорською короною (1772-1918 рр.). *Поліття*. 1996. №26.
- 893.** Повернення Миколи Євшана [Рец. на книгу: Юсип Д. Микола Євшан. Нарис життя і творчості. – Вінниця, 1995]. *Новий час*. 1996. 13 квітня.

894. «Про кафедру історії України я заводив мову ще в 70-ті»: Вища школа. *Галичина*. 1996. 29 липня.
895. З історії Української державності: Наші скарби. *Галичина*. 1996. 15 серпня.
896. Повернення Пітрічу статусу села. Точка зору вченого. *Галичина*. 1996. 25 вересня.
897. Як писалася багатотомна «Історія України-Руси» Михайла Грушевського. *Галичина*. 1996. 28 вересня.
898. Українські національні школи. Київська історична школа професора Володимира Антоновича. Львівська історична школа академіка Михайла Грушевського. *Поліття*. 1996. №30. вересень.
899. Українські національні історичні школи. Львівська історична школа академіка Івана Крип'якевича. До 130-річчя від дня народження Михайла Грушевського. *Поліття*. 1996. №31. вересень.
900. Нехай живуть серця для України. *Тижневик Галичини*. 1996. 31 жовтня.
901. Переднє слово про місто над Прутом. *Вісник Коломиї*. 1996. 31 жовтня.
902. Стрілець куреня Гуцульського (За спогадами батька Василя Грабовецького про його бої за волю України, як стрільця Української Галицької Армії). *Тижневик Галичини*. 1996. 1 листопада.
903. Прикарпаття – Шевченкові (Про виставку, присвячену 183-й річниці від дня народження Тараса Шевченка). *Тижневик Галичини*. 1997. 6 березня.
904. Цінне монографічне дослідження. Для всіх, хто цікавиться історією рідного краю [Рец. на книгу: Копчак С. І., Мойсеєнко В. І., Романюк М. Д. Етнічна структура та міграції населення українського Прикарпаття. Статистично-демографічне дослідження. Львів, 1996]. *Поліття*. 1997. №16. травень.
905. Олекса Довбуш в історії України. *Матеріали міжнародної*

науково-теоретичної конференції, присвяченої 250-річчю з дня загибелі Олексія Довбуша. Івано-Франківськ, 1997. С. 3-9.

906. Літопис життя і діяльності Олексія Довбуша. *Там само*. С. 14-17.
907. Як умирав Олексія Довбуш? *Там само*. С. 25-27. Співавт.: Б. Слабий.
908. Відзначення ювілейних дат, присвячених Олексі Довбушу. 220-річчя загибелі Олексія Довбуша. 225-річчя легендарного героя. 280-річчя народження народного месника. 250-річчя початку виступу лицаря Карпат. *Там само*. С. 51-63.
909. Нова книга з історії Збройних сил України [Рец. на книгу: Кравчук М. В. Правові основи будівництва Національних Збройних сил України (Організація, структура, штати): історико-правове дослідження. К., 1997]. *Нова політика: науково-публіцистичний журнал*. 1997. №3. С. 12.
910. Василь Коваленко. «Свою Україну любіть»: Спогади першого директора Канівського музею-пам'ятника «Могила Тараса Шевченка». *Галичина*. 1997. 8 березня.
911. Серед степу широкого. 9 березня – 183-тя річниця від дня народження Т. Г. Шевченка. *Поліття*. 1997. №7.
912. З любов'ю до Кобзаря: За спогадами минулих літ. *Поліття*. 1997. №8.
913. Літопис старовинного Галича: До 1100-річчя першої письмової згадки. *Поліття*. 1997. №19-20.
914. «Нам пора для України жити!» – закликав Іван Франко, 141-у річницю з дня народження якого урочисто відзначала громадськість Івано-Франківська і області. Уклін Каменяреві. *Наша справа*. 1997. 29 серпня. №18.
915. Прикарпаття – Каменяреві. *Галичина*. 1997. 27 серпня.
916. Шануймо високе ймення – Університет. *Західний кур'єр*. 1997. №7.
917. Екскурс в історію Конституції. Про виставку до першої річниці Конституції України. *Галичина*. 1997. 27 червня.

918. З історії української державності. Про виставку, присвячену 6-й річниці незалежності України. *Галичина*. 1997. 15 серпня.
919. Від часів княжих і до наших днів. Про виставку, присвячену 1100-річчю Галича. *Галичина*. 1997. 9 вересня.
920. Слово про автора [Передмова до книги: Бабій Василь. Короткий нарис історії Богородчанського краю. Богородчани, 1997]. С. 2.
921. Передмова до книги Богдана Гавриліва «Галицьке краєзнавство. Ч. 1. Історичні дослідження на Прикарпатті в ХІХ – на поч. ХХ ст.». Івано-Франківськ, 1997. С. 3-4.
922. Мета і завдання спілки краєзнавців Прикарпаття. *Матеріали ІІІ Прикарпатської історико-краєзнавчої конференції*. Івано-Франківськ, 1997. С. 4-6.
923. Відновимо Галицьку школу краєзнавців. *Там само*. С. 66-67.
924. Церква воскресла в макеті (Про Космацьку церкву Св. Параскевії, яку гуцули називали Довбушевою, знищену радянськими партійними чиновниками у 1983 році). *Поліття*. 1997. №37.
925. Дмитро Похилевич – відомий історик України (До 100-річчя від дня народження). *Поліття*. 1998. №2-3.
926. Проблеми історії Галицько-Волинського князівства та княжого Галича в працях І. Крип'якевича: До 1100-річчя Галича. *Галичина*. 1998. №2. С. 5-12. Співавт.: М. Вуянко.
927. Присвячено Кобзареві: До 184-річчя від дня народження Тараса Шевченка. *Галичина*. 1998. 7 березня.
928. Вмілий підприємець і меценат – Мирослав Табахарнюк. *Галичина*. 1998. 15 квітня.
929. Про «весну народів» – документально (150-річчя скасування кріпосного права в Галичині). *Галичина*. 1998. 28 квітня.
930. 350-річчя Хмельниччини. *Галичина*. 1998. 11 липня.

931. Спогади про краєзнавця Олександра Феданка: До 100-річчя від дня народження. *Галичина*. 1998. 20 липня.
932. Історична наука на Прикарпатті в наші дні: Критерії мають бути вищими. *Галичина*. 1998. 5 травня.
933. Столиця Ростиславичів і Романовичів у міжнародних відносинах XII – XIII століть: До 1100-річчя Галича. *Вісник Прикарпатського університету*. Історія. Випуск 1. Івано-Франківськ, 1998. С. 3-13.
934. Історична наука на Прикарпатті в наші дні: Критерії та завдання мають бути вищими. *Галичина*. 1998. 5 травня.
935. Галич – столиця Ростиславичів і Романовичів у міжнародних відносинах XII – XIII ст. *Галич і Галицька земля: Збірник наукових праць*. Київ – Галич, 1998. С. 41-46.
936. З глибини віків до наших днів: До 1100-річчя Галича. *Галицьке слово*. 1998. 26 вересня.
937. Переднє слово до книги : Хавлюк Михайло. Отинія. Історичні нариси. Коломия, 1998. С.4-5. Співавт.: М. Вуянко.
938. Проблеми історії Галицько-Волинської держави та княжого Галича в працях Івана Крип'якевича. *Галичина*. 1998. №1. С. 11-18. – Співавт.: М. Вуянко.
939. Збирач наших народних пам'яток. Краєзнавець Олександр Феданко (До 100-річчя з дня народження). Івано-Франківськ, 1998.
940. Передмова до книги: Педич Василь. Історична школа Михайла Грушевського у Львові. Івано-Франківськ, 1998. С. 1-2.
941. Про Станіславів з часів первісних [Виставка до 337-річчя міста]. *Тижневик Галичини*. 1999. 13 травня.
942. Вечір з Володимиром Івасюком: Спогади. *Тижневик Галичини*. 1999. 18 березня. С. 14.
943. Зібрали за життя – не для власної скрині [Про виставку О.Турянської]. *Галичина*. 1999. 25 грудня.
944. Історичні витоки соборності України. *Соборність України*:

- Історія і сучасність*. Івано-Франківськ, 1999. С. 22-23.
- 945.** На спомин про Спасителя світу: До джерел духовних. Галичина. 1999. 10 квітня.
- 946.** Галич у міжнародних відносинах XII – XIII ст. *Галич і Галицька земля в українському державотворенні (До 1100-річчя Галича і 800-річчя Галицько-Волинського князівства)*. Івано-Франківськ, 1999. С. 78-90.
- 947.** Христос Воскрес. Воскресла Україна. Виставка до Великодня в Івано-Франківському музею Олекси Довбуша. *Нова Зоря*. 1999. 28 квітня.
- 948.** Кафедра історії України має свій літопис. *Галичина*. 1999. 27 листопада.
- 949.** Об'єднання Галицько-Волинських земель в єдину державу – спадкоємницю Київської України-Русі: До 800-річчя утворення Галицько-Волинського князівства. *Вісник Прикарпатського університету*. Історія. Випуск II. Івано-Франківськ, 1999. С. 17-26.
- 950.** Історик-краєзнавець та громадський діяч Петро Арсенич. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1999. С. 3-4.
- 951.** На скрижалях історії (800-ліття возз'єднання Галицько-Волинських земель у велику українську державу XIII ст. *Тижневик Галичини*. 1999. 10 червня.
- 952.** Українська вишивка – гордість нації. Виставка. *Галичина*. 1999. 28 травня.
- 953.** Прикарпаття в XIV – середині XVIII ст. *Мій рідний край – Прикарпаття*. Івано-Франківськ: Вид-во «Плай», 2000. С. 47-54.
- 954.** Андрей Шептицький і Прикарпаття. *Спадщина митрополита Андрея Шептицького в національному і духовному відродженні України*. Івано-Франківськ, 2000. С. 19-86.
- 955.** Роман Фабрика – заслужений журналіст України. *Рідна земля*. 2000. 21 липня.

956. Неперевершеність мага світлин (Нарис з нагоди 50-річчя фотомитця Василя Пилип'юка. *Західний кур'єр*. 2000. 14 січня.
957. За покликом історії. Про відкриття і посвячення музею кафедри історії України на історичному факультеті Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. *Галичина*. 2000. 21 червня.
958. Незабутній Ігор Білзор: Спогади. *Галичина*. 2000. 27 червня.
959. Без правди історії нема. Юсип Дмитро. Ця Богом послана Голгофа. Художньо-документальні студії, критика, публіцистика. Івано-Франківськ, 2000. С. 227-346.
960. До роковин Олексі Довбуша (Розпорядження голови облдержадміністрації про відзначення 300-річчя з дня народження легендарного героя). *Галичина*. 2000. 27 червня.
961. Світова слава Кобзаря. Виставка. *Галичина*. 2000. 11 березня.
962. Історичний факультет: здобутки, пріоритети, перспективи. Івано-Франківськ, 2000. С. 23-28. Співавт.: М. Кугутяк, Б. Гаврилів, П. Федорчак.
963. Без минулого нема майбутнього. *Західний кур'єр*. 2000. 12 травня.
964. Книга, якою зачитувались герої УПА [Про книгу професора Івана Крип'якевича, видану в 1941 р.]. *Західний кур'єр*. 2000. 15-25 серпня.
965. Без минулого нема майбутнього [Про відкриття і освячення музею кафедри історії України в Прикарпатському університеті]. *Західний кур'єр*. 2000. 12 травня.
966. Спогади про вчителя і наставника. *Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці і суспільстві*. Львів, 2001. С. 608-613.
967. Битва 1245 року під Ярославом – славна сторінка в історії військового мистецтва: До 800-річчя народження Данила Галицького. *Вісник Прикарпатського університету*. Історія. Випуск IV – V. Івано-Франківськ, 2001. С. 3-8.

968. Вітаємо український греко-католицький часопис «Нова Зоря» з нагоди заснування. *Нова Зоря*. 2001. Ч. 12.
969. До питання про метафоричний знак «топірця». *Дар служити науці*. Науковий збірник на пошану професора В. Задорожного. Ужгород: «Патент», 2001. С. 543-548.
970. Слово про літопис села Липівка [Передмова до книги: Любчик Ігор. Через роки і долі (Нарис історії села Липівки). Івано-Франківськ, 2002]. С. 3-4.
971. Пам'яті Богдана Ясінського [Некролог]. *Галичина*. 2002. 1 серпня. У співавт.
972. Про наукові праці з історії Ямниці [Дейчаківський Ігор. Ямничани. Івано-Франківськ, 2002].
973. Відгук на докторську дисертацію М. М. Вегеша. *Микола Вегеш – історик України*. Ужгород, 2002. С. 274-275.
974. Різдв'яна виставка [В музею Олекси Довбуша]. *Західний кур'єр*. 2003. 9 січня.
975. Всесвітня слава Шевченка [Виставка в Івано-Франківському музеї Олекси Довбуша з нагоди 179-річчя народження Кобзаря]. *Рідна земля*. 2003. 20 березня.
976. Штрихи до творчого злету художника [Григорія Михнюка]. *Рідна земля*. 2003. 20 березня.
977. Виставка до Воскресіння Христового [В музеї Олекси Довбуша]. *Рідна земля*. 2003. 24 квітня.
978. Вони боролись і загинули за незалежність України. Передмова до видання «Книга пам'яті полеглих за волю України Тлумацького району Івано-Франківської області». Івано-Франківськ, 2003. С. 2.
979. «Чигирине, Чигирине». Передмова до книги Олександра Солодара «Нариси історії Чернігівщини». Черкаси, 2003. С. 3-4.
980. Коронація Данила Галицького. Як давня Україна в особі Галицько-Волинської держави єдналася з Європою в XIII ст. *Галичина*. 2003. 15 липня.
981. Дослідник історичного краєзнавства [Богдан Гаврилів].

Нова Зоря. 2003. Ч. 50.

982. Літописець рідного краю [Богдан Гаврилів]. *Галичина*. 2003. 25 грудня.
983. 60-річчя краєзнавця Богдана Гавриліва. Богдан Гаврилів – дослідник історичного краєзнавства. *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2003. № 2. С. 5-6.
984. Музейна минувшина Івано-Франківська. Наше місто. *Галичина*. 2003. 16 грудня.
985. Олекса Довбуш. Уривок із книги Василя Бабія «Помста опришків». Івано-Франківськ, 2004. С. 11-12.
986. Богдан Гаврилів – дослідник історичного краєзнавства на Прикарпатті. Передмова до книги. *Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гавриліва*. Івано-Франківськ, 2004. С. 5-9.
987. Сторінками літопису рідних осель. Передмова до книги Василя Гука «Церківна і Станківці». Івано-Франківськ, 2004. С. 8-9.
988. Місто має свій музей (Про відкриття кімнати-музею міста Івано-Франківська). *Рідна земля*. 2004. 1 січня.
989. Рецензія на книгу В. Барана і М. Зорія. *Рідна земля*. 2004. 5 лютого.
990. Співець душі народної (Про виставку, присвячену 190-й річниці уродин Т. Шевченка). *Рідна земля*. 2004. 1 квітня.
991. Відновимо «Книги священнодійств». *Нова Зоря*. 2004. Ч. 7.
992. Івано-Франківську – 336. *Галичина*. 2004. 4 вересня.
993. 10 років тому вийшла з друку «Історія Тишківців». *Галичина*. 2004. 12 серпня.
994. «Історія Тишківців» – десять років. Ювілеї. *Шлях перемоги*. 2004.
995. В ім'я Воскресіння Спасителя (Про виставку до Великодня). *Нова Зоря*. 2004. Ч. 26-27.
996. Унікальне видання з історії сіл. Рецензія на книгу В. Гука «Церківна і Станківці». *Нова Зоря*. 2004. Ч. 26-27.

997. Свідчення народу. Збережемо історико-краєзнавчі літописи старожилів і відновимо «Книги священнодійств». *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2004. № 4. С. 6-8.
998. Історія населеного пункту – це історія нашої Церкви. *Нова Зоря*. 2004. Ч. 24.
999. «Нова Зоря» в моєму житті. *Каталог видань. 1995-2005*. Івано-Франківськ, 2005. С. 37-40.
1000. Боже провидіння над Україною. Лист до редакції. *Нова Зоря*. 2005. Ч. 1-2.
1001. Каплиця Матея Марківа. *Нова Зоря*. 2005. Ч. 8.
1002. Для прийдешніх поколінь. До проблеми історико-меморіальних заповідників у селах Прикарпаття. *Нова Зоря*. 2005. Ч. 11.
1003. П'ятнадцять років під орудою академіка В. Грабовецького. З літопису кафедри історії України Прикарпатського національного університету. *Нова Зоря*. 2005. Ч. 26-27. С. 6-7.
1004. Наймогутніший із південноруських князів (Роман Мстиславович). *Галичина*. 2005. 16 червня.
1005. Розвиток краєзнавства на Прикарпатті. Передмова до книги «Відомі краєзнавці Прикарпаття». Івано-Франківськ, 2005. С. 3-5.
1006. Збережемо історико-меморіальні заповідники в селах Прикарпаття. *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2005. № 5. С. 29-32.
1007. Слово про книгу. Передмова до книги Тараса Михайліва «Нариси історії освіти села Старий Лисець. 1855-2005 рр.». С. 3-4.
1008. У вирі першого наукового випробування. За матеріалами захисту кандидатської дисертації. Івано-Франківськ, 2005. 48 с.
1009. У вирі другого наукового випробування. За матеріалами захисту докторської дисертації. Івано-Франківськ, 2005. 50 с.
1010. «Без ентузіастів краєзнавство неможливе» (Інтерв'ю кореспонденту Ларисі Клевцовій про життя і творчість автора).

Робітнича газета. 2004. 20 серпня.

1011. Єдність національно-визвольних змагань народних мас Галичини і Наддніпрянщини в період Хмельниччини (1648-1654 рр.). *Україна соборна*. Збірник наукових статей. Випуск 2. Частина 1. Київ, 2005. С. 56-65.
1012. Легінь правди і волі. До 260 річчя з дня загибелі Олекси Довбуша. *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2005. № 6. С. 5-7.
1013. Єдність національно-визвольних змагань народних мас західноукраїнських земель і Наддніпрянщини в другій половині XVII – середині XVIII ст. *Соборна Україна*. 2006. Випуск четвертий. Т. 1. С. 287-293.
1014. Видатний історик України. *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2006. С. 50-52.
1015. Головний Маркіянів подарунок дітям. Упорядкування і вступна стаття до книги «Маркіян Шашкевич. Читанка». Івано-Франківськ, 2006. С. 3-6.
1016. Коронація Данила Галицького. *Науковий вестник Українського університета*. Т. XI. М., 2006. С. 53.
1017. Як писалася багатотомна «Історія України-Руси»: до 140-річчя з дня народження Михайла Грушевського. *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2006. № 8. С. 38-40.
1018. Видатний історик України. До 120-річчя з дня народження Івана Крип'якевича. Історія краю в іменах. *Краєзнавство Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2006. № 7. С. 50-52.
1019. Без правди історія німа... (Мої діалоги з кореспондентами з 1976 по 2006 роки). Івано-Франківськ, 2007.
1020. Вільне місто Калуш (До 445-річчя магдебурзького права). *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2007. № 10. С. 3-5.
1021. Скарбниця краєзнавчих знань. Вступне слово головного редактора. *Краєзнавець Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 2007. № 10. С. 3.

ПУБЛІКАЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ ВИДАННЯХ

1022. 700-річчя українського міста Львова. *Дружньо вперед (Пряшів, Словаччина)*. 1956. №16. С. 24-27.
1023. Народний герой О.Довбуш. З історії визвольної боротьби трудящих Західної України. *Знання (Буенос Айрес, Аргентина)*. 1957. 23 лютого, 2, 16 березня.
1024. Олекса Довбуш – лицар Карпатських гір. *Українське слово (Вінніпег, Канада)*. 1964. 20, 23 грудня.
1025. Найстаріша козацька печатка. *Наша культура (Варшава, Польща)*. 1973. №6. С. 13-14.
1026. Іван Довбуш – брат Олекси. *Наше слово (Варшава, Польща)*. 1980. 14 вересня.
1027. Найстаріша коломийка. *Наше слово (Варшава, Польща)*. 1981. 19 квітня.
1028. Українсько-Кримські міждержавні відносини у середині XVIII ст. (За тюркськими історичними джерелами). *Історія і культура (Істамбул, Туреччина)*. 1996. №26. Квітень. Співавт.: Туранли Фархад Гардашкан Оглу (турецькою мовою).
1029. Гуцульщина в історії України. *Гуцульщина (Торонто, Канада)*. 1998. Ч.52.
1030. Гуцульщина в історії України. *Гуцульщина (Торонто, Канада)*. 1998. Ч.53.
1031. Гуцульщина в історії України. *Гуцульщина (Торонто, Канада)*. 1998. Ч. 54.

ВОЛОДИМИР ГРАБОВЕЦЬКИЙ – ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР, ЧЛЕН РЕДКОЛЕГІЇ ТА РЕЦЕНЗЕНТ

1032. 500-річчя українського козацтва і Галичина. Матеріали міжвузівської науково-теоретичної конференції. Івано-Франківськ, 1992. 140 с.

- 1033.** Арсенич Петро. Священничий рід Бурачинських. Івано-Франківськ, 2004 (Рецензент).
- 1034.** Вісник Прикарпатського університету. Історія. Вип. I. Івано-Франківськ, 1998. 200 с. (Голова редакційної колегії).
- 1035.** Вісник Прикарпатського університету. Історія. Вип. II. Івано-Франківськ, 1999. 195 с. (Член редакційної колегії).
- 1036.** Вісник Прикарпатського університету. Історія. Вип. IV–V. – Івано-Франківськ, 2001. 122 с. (Член редакційної колегії).
- 1037.** Гавриленко В.О. Українська сфрагістика. Питання предмета та історіографії. К.: Наукова думка, 1977. 166 с. (Рецензент).
- 1038.** Гаврилів Б., Педич В. Стародавній Галич в історико-краєзнавчих дослідженнях ХІХ ст. (Науковий редактор).
- 1039.** Гаврилів Богдан, Горбаль Галина. Сторінки історії Прикарпаття в бібліографії. Посібник на допомогу краєзнавцям. Івано-Франківськ, 1997.
- 1040.** Гаврилів Богдан, Любінець Ігор. Історичне країнознавство (навчально-методичний посібник). Івано-Франківськ, 2001.
- 1041.** Гаврилів Богдан, Педич Василь. Стародавній Галич в історико-краєзнавчих дослідженнях ХІХ ст. Івано-Франківськ, 1997.
- 1042.** Гаврилів Богдан. Галицьке краєзнавство. Ч.1. Історичні дослідження на Прикарпатті в ХІХ – поч. ХХ ст. Івано-Франківськ, 1997.
- 1043.** Гаврилів Богдан. Програма та методичні рекомендації з історичного краєзнавства (для студентів історичного факультету). Івано-Франківськ, 1997.
- 1044.** Галичина. Науковий і культурно-просвітницький часопис. № 10. Івано-Франківськ, 2005. (член редколегії).
- 1045.** Галичина. Науковий і культурно-просвітницький часопис. № 1-2. Івано-Франківськ, 1998. 202 с. (член редколегії).
- 1046.** Галичина. Науковий і культурно-просвітницький часопис. № 3. Івано-Франківськ, 2000. 200 с. (член редколегії).
- 1047.** Галичина. Науковий і культурно-просвітницький часопис. № 4. Івано-Франківськ, 2000. 208 с. (член редколегії).

- 1048.** Галичина. Науковий і культурно-просвітницький часопис. № 5. Івано-Франківськ, 2000. (член редколегії).
- 1049.** Галичина. Науковий і культурно-просвітницький часопис. № 6. Івано-Франківськ, 2000. (член редколегії).
- 1050.** Галичина. Науковий і культурно-просвітницький часопис. № 7. Івано-Франківськ, 2001. 195 с. (член редколегії).
- 1051.** Галичина. Науковий і культурно-просвітницький часопис. № 8. Івано-Франківськ, 2002. 226 с. (член редколегії).
- 1052.** Грицан Анатолій. Просвітня Зоря Прикарпаття. Нариси про історію товариства «Просвіта» на Прикарпатті між двома війнами (1921-1939 рр.). Івано-Франківськ, 2001.
- 1053.** Делятинський Руслан. Історія Станиславівської Єпархії (1880-1900). Івано-Франківськ, 2001. 95 с. (Рецензент).
- 1054.** З історії західноукраїнських земель. Вип. 2. К.: Вид-во АН УРСР, 1957. 249 с. (Член редакційної колегії).
- 1055.** З історії західноукраїнських земель. Вип. 5. К.: Вид-во АН УРСР, 1960. 187 с. (Член редакційної колегії).
- 1056.** З історії Української РСР. Вип. 6-7. К.: Вид-во АН УРСР, 1962. 200 с. (Член редакційної колегії).
- 1057.** З історії Української РСР. Вип. 8. К.: Вид-во АН УРСР, 1963. 130 с. (Член редакційної колегії).
- 1058.** Засновник і головний редактор щоквартального часопису Івано-Франківської обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців.
- 1059.** Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т.46. Книга 1. Історичні праці (1883-1890). К.: Наукова думка, 1985. 671 с. Співавт.: В. О. Гавриленко, Я. Й. Грицак, Г. І. Ковальчак, О. Г. Москвич, В. В. Нечитайло, В. В. Панащенко, Я. Є. Полотнюк, Ф. І. Стеблій, С. М. Трусевич (Упорядкування та написання коментарів).
- 1060.** Іван Франко. Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т.46. Книга 2. Історичні праці (1891-1897). К.: Наукова думка, 1985. 438 с. Співавт.: В.О. Гавриленко, Г.І.Ковальчак, І.З.Мицько, Я.Є.Полотнюк, Ф.І.Стеблій, С.М.Трусевич (Упорядкування та

написання коментарів).

- 1061.** Історик, етнограф, педагог. Матеріали міжвузівської наукової конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Юліана Целевича. Івано-Франківськ, 1993. 84 с.
- 1062.** Історична школа професора Володимира Задорожного. Науковий збірник. Випуск 1. Ужгород, 1999. 256 с. (Рецензент).
- 1063.** Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772 – 1849). Документи і матеріали. К.: Наукова думка, 1974. 596 с. (Рецензент).
- 1064.** Краєзнавець Прикарпаття. Випуск 1. Івано-Франківськ, 2003. 70 с. (Головний редактор).
- 1065.** Краєзнавець Прикарпаття. Випуск 2. Івано-Франківськ, 2003. 78 с.
- 1066.** Краєзнавець Прикарпаття. Випуск 3. Івано-Франківськ, 2003. 74 с. (Головний редактор).
- 1067.** Краєзнавець Прикарпаття. Випуск 4. Івано-Франківськ, 2004. 79 с. (Головний редактор).
- 1068.** Краєзнавець Прикарпаття. Випуск 5. Івано-Франківськ, 2005. 78 с. (Головний редактор).
- 1069.** Краєзнавець Прикарпаття. Випуск 6. Івано-Франківськ, 2005. 74 с. (Головний редактор).
- 1070.** Краєзнавець Прикарпаття. Регіональний науково-методичний альманах. Івано-Франківськ, 2003. №3 (січень – червень). 70 с.
- 1071.** Кучернюк М.Ф. Джерела про російсько-українські зв'язки в роки визвольної війни українського народу (1648-1654). Львів: Вид-во «Вища школа», 1980. 178 с. (Науковий редактор).
- 1072.** Макаровський І. Марк Туллій Цицерон: письменник, філософ, політик, оратор. Івано-Франківськ, 2001 (Рецензент).
- 1073.** Максим'юк М. У віках збудована, з попелу відроджена. Івано-Франківськ, 2002.
- 1074.** Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, присвяченої 250-річчю з дня народження Олексія Довбуша. Івано-Франківськ, 1997. 72 с.
- 1075.** Міста і села Галицького району: історія, політики,

- особистості. Івано-Франківськ, 2001. 95 с.
- 1076.** Некрополь Прикарпаття. Вісник. Івано-Франківськ, 2000. 178 с. (рецензент).
- 1077.** Професор Володимир Грабовецький був ініціатором і організатором підготовки і проведення науково-теоретичних конференцій та видання тез і матеріалів, присвячених 250-річчю від початку антифеодального руху опришків під проводом Олекси Довбуша (1988), 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом Мухи (1990), 105-річчю від дня народження визначного історика України академіка Івана Крип'якевича (1991), 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського (1991), 500-річчю українського козацтва (1992), 100-річчю від дня народження визначного галицького історика Юліана Целевича (1993). До цих дат були організовані в обласному краєзнавчому музеї виставки з історико-культурних творів та видані каталоги до них з колекції професора Володимира Грабовецького.
- 1078.** Руська Трійця в історії суспільно-політичного руху і культури України. К.: Наукова думка, 1980. 378 с. (Рецензент).
- 1079.** Слабий Богдан. Карби отчої землі (Нарис історії села Яблунова). Івано-Франківськ, 1994.
- 1080.** Слабий Богдан. Містечко, що в низині (Літопис Обертину). Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1996.
- 1081.** Статті з історії культури й освіти на Коломийщині. Івано-Франківськ – Коломия, 1996. Випуск 1.
- 1082.** Ступарик Б.М. З історії розвитку фахової освіти на Прикарпатті. Івано-Франківськ, 1991. 35 с. (Рецензент).
- 1083.** Тези доповідей обласної науково-теоретичної конференції, присвяченої 250-річчю від початку антифеодального руху селян-опришків під проводом Олекси Довбуша. Івано-Франківськ, 1988. 93 с.
- 1084.** Тези доповідей та повідомлень науково-теоретичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження академіка Михайла Грушевського. Івано-Франківськ, 1991. 58 с.
- 1085.** Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня

народження визначного історика України, академіка Івана Крип'якевича. Івано-Франківськ, 1991. 54 с.

- 1086.** Тези обласної науково-практичної конференції, присвяченої 325-річчю заснування міста Івано-Франківська. Івано-Франківськ, 1987. 164 с. (Член редакційної колегії).
- 1087.** Харитан В., Тимофійчук М. Снятин над Прутом. Снятин, 2003 (Науковий редактор).

КАНДИДАТСЬКІ ДИСЕРТАЦІЇ, ЗАХИЩЕНІ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ В. ГРАБОВЕЦЬКОГО

- 1088.** Паньків Богдан Михайлович. Економічний розвиток міст і сіл Галицької землі в другій половині XVI – першій половині XVII ст. (1983, Львівський державний університет ім. Івана Франка).
- 1089.** Сіреджук Петро Степанович. Історія заселення Галицької землі в XIV – XVIII ст. (1989, Львівський державний університет ім. Івана Франка).
- 1090.** Цепенда Ігор Євгенович. Українська національна освіта в Західній Україні 1919 – 1939 рр. (1993, Київський державний університет ім. Тараса Шевченка).
- 1091.** Гаврилів Богдан Михайлович. Розвиток українського історичного краєзнавства на Прикарпатті (XIX – початок XX ст.) (1996, Чернівецький державний університет ім. Юрія Федьковича).
- 1092.** Педич Василь Пилипович. Львівська історична школа М.Грушевського (1890 – 1914 рр.) (1996, НАН України, Інститут українознавства, археографії і джерелознавства).
- 1093.** Бурдуланюк Василь Миколайович. Культурні зв'язки Галичини з Наддніпрянською Україною в кінці XIX – на початку XX ст. (1996, Чернівецький державний університет ім. Юрія Федьковича).
- 1094.** Дутчак Парасковія Василівна. Культурно-просвітницька діяльність жіночих організацій в Західній Україні в 20-30-х роках XX ст. (1997, Чернівецький державний університет ім.

Юрія Федьковича).

- 1095.** Туранли Фархад Гардашкан-оглу. Українсько-кримські відносини у середині XVII ст. (за тюркськими історичними джерелами) (1997, НАН України, Інститут українознавства, археографії і джерелознавства).
- 1096.** Барчук Степан Миколайович. Громадсько-культурна та наукова діяльність Ісидора Івановича Шараневича (1999, Чернівецький державний університет ім. Юрія Федьковича).
- 1097.** Ярошинський Олег Богданович. Волинь в період національно-визвольної боротьби 1648 – 1654 рр. (2001, Харківський державний університет).
- 1098.** Королько Андрій Зіновієвич. Громадсько-політична та наукова діяльність Антона Петрушевича (2002, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича).
- 1099.** Егрешій Олег Ігорович. Суспільно-політична та культурно-просвітницька діяльність єпископа Григорія Хомишина (1904-1945 рр.). (2003, Прикарпатський університет імені Василя Стефаника).
- 1100.** Дрогомиренко Людмила Романівна. Українська кооперація у громадсько-політичному житті Західної України (1920-1939 рр.). (2004, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника).
- 1101.** Хмельовський Петро Михайлович. Українське педагогічне товариство «Рідна Школа» в суспільно-політичному житті Західної України (1919-1939 рр.) (2004, Прикарпатський університет імені Василя Стефаника).
- 1102.** Міщук Андрій Іванович. Громадська і наукова діяльність Юліана Целевича (1843-1892 рр.). (Прикарпатський університет імені Василя Стефаника).
- 1103.** Гурак Ігор Федорович. Українське студентство в суспільно-політичному житті Східної Галичини (60-ті роки XIX – початок XX ст.). (Прикарпатський університет імені Василя Стефаника).

МАТЕРІАЛИ ПРО ЖИТТЯ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В. ГРАБОВЕЦЬКОГО

- 1104.** Активність не згасає [Про спільне засідання Івано-Франківського міського громадського об'єднання «Наше місто» і депутатської фракції міської ради «Наше місто» під головуванням голови ради старійшин громадського об'єднання академіка Володимира Грабовецького]. *Прикарпатська правда*. 2002. 8 серпня.
- 1105.** Амчиславський М. Від батрака-пастуха до вченого. *Червоний прапор*. 1967. 3 листопада.
- 1106.** Анталовський Володимир, Анталовський Ігор. Слово про дорогого вчителя [Рец. на книгу: Вегеш Микола. Володимир Грабовецький – видатний історик України]. Микола Вегеш – історик України. Ужгород, 2002. С. 106-107.
- 1107.** Анталовський Володимир, Анталовський Ігор. У пошуках історичної достовірності (Микола Вегеш – володар премії ім. академіка Івана Крип'якевича) [Академік Володимир Грабовецький вручив диплом лауреата премії ім. академіка Івана Крип'якевича Миколі Вегешу]. Микола Вегеш – історик України. Ужгород, 2002. С. 54-56.
- 1108.** Анталовські Володимир та Ігор. Слово про дорогого вчителя [Рец. на книгу: Вегеш Микола. Володимир Грабовецький – видатний історик України. Ужгород, 1997]. *Верховина (Міжгір'я)*. 1997. 8 січня.
- 1109.** Арсенич П. Довбушіана В.Грабовецького. *Прикарпатська правда*. 1980. 9 вересня.
- 1110.** Арсенич П. Легендарному герою [Про виступ професора В.В.Грабовецького на відкритті пам'ятника Олексі Довбушу в с. Космачі 3 липня 1988 р.]. *Комсомольський прапор*. 1988. 3 липня.
- 1111.** Арсенич Петро. Вчений – краєзнавець, педагог, громадянин. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 214-216.

1112. Бабій Василь. Грабовецький Володимир (24. 07. 1928). *Хто є хто*. Біографічний словник. Богородчани, 1995. С. 6-7.
1113. Бабій Василь. Мій учитель Володимир Грабовецький. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 210-213.
1114. Багатотомна історія Прикарпаття Володимира Грабовецького. *Галичина*. 1992. 27 жовтня.
1115. Бібліографічний покажчик друкованих матеріалів активістів і працівників обласної організації Товариства про історико-культурну спадщину Прикарпаття м. Івано-Франківська. Івано-Франківськ, 1986. С. 28-36.
1116. Бібліографічний покажчик опублікованих наукових праць академіка Володимира Грабовецького (Четверте видання). *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 217-297.
1117. Боднарчук Н. «Людина мусить знати отчий поріг...» [Інтерв'ю журналіста з професором В.В.Грабовецьким про любов до історії рідного краю]. *Радянський педагог*. 1989. 26 лютого.
1118. Боднарчук Н. Тепер маємо можливість глибше і повніше вивчати історію України [Про роботу кафедри історії України при Івано-Франківському педінституті за 1990 – 1991 навчальний рік]. *Західний кур'єр*. 1990. 20 квітня.
1119. Бойчук Зіновій. Внесок академіка В.Грабовецького в українську історичну вірменологію. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 132-135.
1120. Бойчук Зіновій. Слово про автора. Грабовецький Володимир. Нариси історії Прикарпаття. Вірменські поселення XIII – XVIII ст. Т. V. Івано-Франківськ, 1994. С. 1-2.
1121. Боровик Б. У пам'яті народній. Виставки [Відгук на виставку творів історико-літературно-мистецької спадщини про

- Олексу Довбуша з колекції професора В.В.Грабовецького]. *Прикарпатська правда*. 1988. 13 квітня.
1122. Бринська Леся. П'ять томів вже маємо [Презентація перших п'яти томів «Нарисів історії Прикарпаття» професора В.Грабовецького]. *Світ молоді*. 1994. 2-8 грудня.
1123. Бурдуланюк В. Невтомний дослідник опришківства [Про життя, науково-педагогічну та громадську діяльність професора В.В.Грабовецького]. *Радянський педагог*. 1989. 12 грудня.
1124. Бурнашов Г. Академік Володимир Грабовецький. Тернопіль, 2003. 67 с.
1125. Бурнашов Геннадій. Із життєвих доріг академіка Володимира Грабовецького. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 29-88.
1126. Бурнашов Геннадій. Лицар із роду опришків (Про життя і науково-педагогічну та громадську діяльність проф. В.Грабовецького). Івано-Франківськ, 1995. 96 с.
1127. Вегеш М. Академік Володимир Грабовецький – визначний історик України. Видання друге, доповнене / Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника; Кафедра історії України. Івано-Франківськ: Видавництво «Нова Зоря», 2006. 432 с.
1128. Вегеш М. Академік Володимир Грабовецький – почесний доктор Ужгородського національного університету. *Бюлетень прес-служби Ужгородського національного університету*. Інформаційне видання. 2006. №5. С. 14-15.
1129. Вегеш М. Вірменські поселення на Україні. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького: (До 70-річчя з дня народження / Ужгород. держ. ун-т, кафедра історії України, кафедра політології*. Ужгород, 1998. С.48–52.
1130. Вегеш М. Володимир Грабовецький – видатний історик України / Ужгородський державний університет. Ужгород, 1996. 58 с.

1131. Вегеш М. Володимир Грабовецький (р. н. 1928). *Вчені, письменники і політичні діячі про Україну: (Збірник наукових праць)* / Ужгород. держ. ун-т., Ужгород. культ.-осв. і благодійницьке т-во «Карпатське братство». Ужгород, 1996. Вип.1. С.99–112.
1132. Вегеш М. Володимир Грабовецький (р.н. 1928). *Життя і творчість Володимира Грабовецького в оцінці сучасників. Збірник відгуків. Видання третє, доповнене. Частина третя. Івано-Франківськ, 2007. С. 26-38.*
1133. Вегеш М. Володимир Грабовецький: вчений, педагог, громадсько-культурний діяч і людина. *Володимир Грабовецький у спогадах і листах (До 75-річчя від дня народження)* / Ужгородський національний університет, Науково-дослідний інститут карпатознавства. Ужгород, 2003. С. 3-17.
1134. Вегеш М. Гомін з давно минулих літ. *Грабовецький В. У вирі першого наукового випробування. За матеріалами захисту кандидатської дисертації 2 липня 1958 року. Частина перша. Наукові записки Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ: „Пік-Лайн”, 2005. С. 3-4.*
1135. Вегеш М. Дослідник Олексі Довбуша. До 80-річчя від дня народження почесного доктора Ужгородського національного університету академіка Володимира Грабовецького. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2007. 312 с.
1136. Вегеш М. Дослідник української історії (До 70-річчя Володимира Грабовецького). *Життя і творчість Володимира Грабовецького в оцінці сучасників. Збірник відгуків. Видання третє, доповнене. Частина третя. Івано-Франківськ, 2007. С. 55-59.*
1137. Вегеш М. Дослідник української історії: (До 70-річчя Володимира Грабовецького). *Календар «Просвіти» на 1998 рік / Закарп. крайове т-во «Просвіта»; [Упорядн.: П.Федака]. Ужгород: Закарп. крайове т-во «Просвіта», 1998. С.127–128.*
1138. Вегеш М. Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI-XVIII ст. Гайдамаччина у XVIII ст. Про козаків на Західній Україні. *Книги Володимира Грабовецького з історії Прикарпаття X-XVI ст. в оцінці українських істориків. Збірник*

- рецензій. Видання друге, доповнене. Частина перша. Івано-Франківськ, 2007. С. 54-55.
1139. Вегеш М. Запорізьці в Галичині [Рец. на книгу: Грабовецький В. Запорізьке козацтво в історії Західної України XVI - XVIII ст.: Посібник для істориків України (Присвячується 510-річчю виникнення українського козацтва). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. – 262 с.]. *Західний кур'єр*. 2003. 4 квітня.
1140. Вегеш М. Його життя і творчість гідно оцінили. *Життя і творчість Володимира Грабовецького в оцінці сучасників*. Збірник відгуків. Видання третє, доповнене. Частина третя. Івано-Франківськ, 2007. С. 3-4.
1141. Вегеш М. Кілька штрихів до книги мого учителя. *Грабовецький Володимир. Битва під Конотопом 1659 р. – славна сторінка в історії гетьманської України*. Наукові записки Прикарпатської історичної школи /Кафедра історії України Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2004. С. 3-4.
1142. Вегеш М. Олекса Довбуш і опришки на Закарпатті. *Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, присвяченої 250-річчю з дня загибелі Олекси Довбуша* / Івано-Франківська обл. держ. адміністрація, Головне управл.-департамент з гуманітарних питань Івано-Франківської обл. держ. адміністрація, Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаника, Івано-Франківська обл. організ. Всеукраїнської спілки краєзнавців. Івано-Франківськ, 1997. С.20–21.
1143. Вегеш М. Опришки Олекси Довбуша на Закарпатті. *Календар «Просвіти» на 1995 рік* / Закарп. крайове т-во «Просвіта»; [Упорядн.: П.Федака, Й.Баглай]. Ужгород: МПП «Гражда», 1995. С.155–157.
1144. Вегеш М. Півстолітній вклад вченого у Довбушіану. *Довбушіана Володимира Грабовецького. Збірник відгуків на вклад вченого в честь вшанування легендарного героя Карпат*. Видання друге, доповнене. Частина четверта. Івано-Франківськ, 2007. С. 3.
1145. Вегеш М. Рецензії істориків як свідчення вагомості досліджень науковця. *Книги Володимира Грабовецького з*

- історії Прикарпаття X-XVI ст. в оцінці українських істориків. Збірник рецензій. Видання друге, доповнене. Частина перша. Івано-Франківськ, 2007. С. 3-4.*
- 1146.** Вегеш М. Слово про автора. *Грабовецький В. Ілюстрована історія Прикарпаття. З найдавніших часів до I половини XVII ст.* Т.1. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2002. С.9–14.
- 1147.** Вегеш М. Слово про Володимира Грабовецького (Видатний історик). *Життя і творчість Володимира Грабовецького в оцінці сучасників.* Збірник відгуків. Видання третє, доповнене. Частина третя. Івано-Франківськ, 2007. С. 63-67.
- 1148.** Вегеш М. Слово про Володимира Грабовецького. *Ужгород.* 2003. 22 листопада.
- 1149.** Вегеш М. Слово про вчителя. *Грабовецький Володимир. На віттар історії України. Спомини про незабутніх. Колеги і учні про свого побратима. Увічнення пам'яті Олекси Довбуша.* Ужгород, 2003. С. 3-6.
- 1150.** Вегеш М. Слово про збірник рецензій на книги вченого. *Книги Володимира Грабовецького з історії Прикарпаття X-XIX ст. в оцінці українських істориків.* Збірник рецензій. Видання друге, доповнене. Частина друга. Івано-Франківськ, 2007. С. 3-4.
- 1151.** Вегеш М. Слово про книгу. *Грабовецький В. Згадаймо праведних гетьманів і кошових: де їх могили?* Наукові записки Прикарпатської історичної школи. Видання четверте, доповнене. Івано-Франківськ: „Пік-Лайн”, 2005. С. 3-4.
- 1152.** Вегеш М. Слово про книгу. *Книги Володимира Грабовецького з історії Прикарпаття X-XVI ст. в оцінці українських істориків.* Збірник рецензій. Видання друге, доповнене. Частина перша. Івано-Франківськ, 2007. С. 62-63.
- 1153.** Вегеш М., Басараб В., Студеняк І. Вшанування Олекси Довбуша в оцінці відвідувачів виставок і музею. Із записок книг відгуків (1980-2006). *Довбушіана Володимира Грабовецького.* Збірник відгуків на вклад вченого в честь вшанування легендарного героя Карпат. Видання друге, доповнене. Частина четверта. Івано-Франківськ, 2007. С. 110-111.
- 1154.** Вегеш М., Гапоненко І. Академік Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик (Видання п'яте) /

- Ужгородський національний університет, Науково-дослідний інститут карпатознавства. Ужгород, 2003. 128 с.
- 1155.** Вегеш М., Горват Л. Закарпатська Гуцульщина в XII–XX ст. в наукових студіях В.В.Грабовецького. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького: (До 70-річчя з дня народження) /* Ужгород. держ. ун-т, Кафедра історії України, Кафедра політології. Ужгород, 1998. С.42–47.
- 1156.** Вегеш М., Горват Л. Короткий життєпис академіка Володимира Грабовецького: (До 70-річчя з дня народження) / Ужгородський державний університет, Науково-дослідний інститут Карпатознавства, Карпатське братство. Ужгород: Колір Прінт, 1998. 99 с.
- 1157.** Вегеш М., Горват Л. Народно-визвольна війна українського народу під проводом Богдана Хмельницького в наукових студіях В.В.Грабовецького. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького: (До 70-річчя з дня народження) /* Ужгород. держ. ун-т, Кафедра історії України, Кафедра політології. Ужгород, 1998. С.36–41.
- 1158.** Вегеш М., Задорожний В. Володимир Грабовецький: життя і діяльність. *Історія України: Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького (До 70-річчя від дня народження) /* Історичний факультет Прикарпатського ун-ту ім. В.Стефаника, Управління культури Івано-Франк. обл. держ. адміністрації, історико-меморіальний музей Олексі Довбуша. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С.4–14.
- 1159.** Вегеш М., Полєк Т. Вклад науковця в дослідження історії запорізького козацтва і Хмельниччини. *Історія України: Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького (До 70-річчя від дня народження) /* Історичний факультет Прикарпатського ун-ту ім. В.Стефаника, Управління культури Івано-Франк. обл. держ. адміністрації, історико-меморіальний музей Олексі Довбуша. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С.105–112.
- 1160.** Вегеш М., Туряниця В. У бурі народно-визвольної війни 1648-1654 років (Богдан Хмельницький у наукових статтях і книгах В.Грабовецького). *Книги Володимира Грабовецького з*

- історії Прикарпаття X-XVI ст. в оцінці українських істориків.* Збірник рецензій. Видання друге, доповнене. Частина перша. Івано-Франківськ, 2007. С. 48-52. Співавтор: В.В.Туряниця.
- 1161.** Вегеш М., Туряниця В. У бурі народно-визвольної війни 1648–1654 років: (Богдан Хмельницький у наукових статтях В.Грабовецького. *Вісті Ужгородщини*. 1995. 2 груд.
- 1162.** Вегеш Микола. Володимир Грабовецький. Історичні дослідження. Т. 5. Українська історична наука в портретах (XIX – XX ст.). Ужгород, 2000. С. 343-468.
- 1163.** Викладачі переглянули принципи. Студентська сесія [Про науково-педагогічну діяльність професора В.Грабовецького на посаді очолюваної ним кафедри історії України Івано-Франківського педінституту ім. В.Стефаніка]. *Світ молоді*. 1992. 18 січня.
- 1164.** Винар Любомир. Слово про ювіляра-історика Володимира Грабовецького. *Гуцульщина (Торонто, Канада)*. 1999. Ч. 54. С. 30-31.
- 1165.** Високі відзнаки. Люди нашого інституту [Про нагородження В.В.Грабовецького Президією Верховної Ради СРСР орденом «Пошани»]. *Радянський педагог*. 1989. 5 грудня.
- 1166.** Виставка творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексю Довбуша з колекції доктора історичних наук, професора В.В.Грабовецького. Каталог / Передмова доктора історичних наук, професора М.П.Ковальського. Івано-Франківськ: Облполіграфвидав, 1988. 28 с.
- 1167.** Вишиванюк Михайло. Слово до земляків. Грабовецький Володимир. Іванівці. Літопис села над Прутом. До 485-річчя заснування. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2001. С. 3-4.
- 1168.** Від щирого серця [Поздоровлення редакції з нагоди 65-річчя професора В.Грабовецького]. *Прикарпатська правда*. 1993. 31 липня.
- 1169.** Відзначено заслуги академіка В.Грабовецького. З нагоди 70-річчя від дня народження. *Тижневик Галичини*. 1998. 1 жовтня.
- 1170.** Вітаємо. Професорові Прикарпатського університету

- панові Володимиру Грабовецькому присвоєно почесне звання («Заслуженого діяча науки і техніки України»). *Поліття*. 1995. №13. квітень.
1171. Віхи історії [Про презентацію книги В.Грабовецького «Уторопи. Сторінки історії»] *Гуцульський край*. 1997. 4 жовтня.
1172. Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1985. 44 с. (перше видання).
1173. Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1988. 60 с. (Друге видання).
1174. Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1993. 86 с. (Третє видання).
1175. Володимир Грабовецький. *Шлях Перемоги*. 1998. 30 вересня.
1176. Володін Б. «Отчий світильник» [Про виступ професора В.В.Грабовецького на засіданні любителського об'єднання краєзнавців у Галичі 21 травня 1988 року, присвяченому 1100-річчю з дня заснування Галича]. *Прапор перемоги (Галич)*. 1988. 28 травня.
1177. Вперше на Україні відзначено роковини видатного національного історика, академіка Івана Крип'якевича. *Прикарпатська правда*. 1991. 25 травня.
1178. Вукович В. Где водил побратимов Довбуш. *Неделя*. 1971. 5 февраля. С. 14.
1179. Вуянко М. «То наш Довбуш, наша слава» [Відгук на виставку творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з колекції професора В.В.Грабовецького]. Вперед (Тисмениця). 1988. 16 квітня.
1180. Вуянко Марія. Воскресаємо із забуття [Про виставку історико-літературно-мистецьких творів, присвячених 500-річчю початку селянського повстання на Прикарпатті під проводом національного героя України Мухи]. *Прикарпатська правда*. 1990. 19 грудня.
1181. Вуянко Марія. Івано-Франківський історико-меморіальний музей Олекси Довбуша (З колекції професора Володимира Грабовецького). Путівник. Івано-Франківськ, 1995. 32 с.

- 1182.** Вуянко Марія. Історична картографія Володимира Грабовецького. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького.* До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 154-159.
- 1183.** Вуянко Марія. Історія давньоруського Галича та Галицько-Волинського князівства в працях академіка В.В.Грабовецького. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького.* До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 98-105.
- 1184.** Вуянко Марія. Прикарпатська історична школа академіка Володимира Грабовецького. Івано-Франківськ, 1997. 19 с.
- 1185.** Вуянко Марія. Прикарпатська історична школа академіка Володимира Грабовецького. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького.* До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 169-190.
- 1186.** Вуянко Марія. Прикарпатська урбаністика – джерело до вивчення історії України. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького.* До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 126-132.
- 1187.** Вуянко Марія. Слово про історика Гуцульщини. Грабовецький Володимир. Нариси історії Прикарпаття. Гуцульщина в другій половині ХІХ – початку ХХ ст. Т. VIII. Івано-Франківськ, 1995. С. 221-222.
- 1188.** Вуянко Марія. Слово учня про вчителя. Грабовецький Володимир. Іван Крип'якевич – визначний історик України. До 110-річчя від дня народження. Івано-Франківськ, 1996. С. 3.
- 1189.** Вуянко М. В., Скоморовський В. Б. Прикарпатська історична школа академіка Володимира Грабовецького / Видання друге, доповнене. Івано-Франківськ, 2016. 96 с.
- 1190.** Вшанування Грушевського [Про виступ професора В.Грабовецького на відкритті художньо-меморіальної дошки та пленарному засіданні регіональної науково-теоретичної

- конференції, присвяченої 125-річчю з дня народження М.Грушевського в м. Івано-Франківську]. *Галичина*. 1991. 1 жовтня.
1191. Гаврилів Б. Перший ювілей історика: До 105-річчя від дня народження Івана Крип'якевича. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 25 червня.
1192. Гаврилів Богдан, Туряниця Василь. Премія ужгородському історика [Академік Володимир Грабовецький вручив диплом лауреата премії ім. академіка Івана Крип'якевича Миколі Вегешу]. *Микола Вегеш – історик України*. Ужгород, 2002. С. 51-53.
1193. Гаврилів Богдан. Перший у списку почесних громадян [Про презентацію книги В.Грабовецького «Уторопи. Сторінки історії» та присвоєння йому звання «Почесного громадянина села Уторопи»]. *Рідна земля*. 1997. 3 жовтня.
1194. Гавука Петро. Віхи історії [Презентація книги В.Грабовецького «Уторопи. Сторінки історії»]. *Гуцульщина (Торонто, Канада)*. Ч. 52. С. 13-14.
1195. Галичанин Василь. «Згадаймо праведних гетьманів» [Про ініціативу професора В.Грабовецького відзначити 250-річчя загибелі Олексі Довбуша]. *Галичина*. 1995. 28 січня.
1196. Галичанин Василь. Про галицьку Хмельниччину з фондів Володимира Грабовецького. Виставка під назвою «Богдан Хмельницький і Галичина», присвячена 400-річчю уродин Богдана Хмельницького. *Галичина*. 1994. 7 червня.
1197. Гапусенко І.М. Класова боротьба на Україні доби феодалізму в українській радянській історіографії. *Український історичний журнал*. 1966. №12. С. 111-112.
1198. Головчанська У. Пам'ятаємо відважного ватажка [Відгук на виставку творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з колекції професора В.В.Грабовецького]. *Комсомольський прапор*. 1988. 12 квітня.
1199. Головчанська У. Пам'яті народного героя [Відгук на виставку творів історико-літературно-мистецької спадщини про

- Олексу Довбуша з колекції професора В.В.Грабовецького].
Червоний прапор. 1988. 16 квітня.
1200. Горак Роман. Під смерековою брамою. *Жовтень*. 1978. №8.
С. 158.
1201. Гордиця Євген. У вінок Каменяреві [Про виставку,
присвячену 141-ій річниці від дня народження Івана Франка (з
колекції акад. В.Грабовецького)]. *Almatater*. 1997. Ч. 1-2.
вересень.
1202. Грабовецкий Владимир Васильевич. *Историки-слависты:*
Библиографический словарь-справочник АН СССР. М., 1981. С.
64.
1203. Грабовецький Василь. *Полек В. Біографічний словник*
Прикарпаття. Івано-Франківськ, 1995. Зошит 7. С. 111.
1204. Грабовецький Володимир (24. 07. 1928. С. Печеніжин.
Коломийський район) – вчений, історик, педагог. «Просвіта»
Івано-Франківська. *Минуле і сучасність*. Івано-Франківськ,
2000. С. 102-103.
1205. Грабовецький Володимир Васильович. Академіки Академії
Наук вищої школи України: Довідник. К., 1997. С. 77.
1206. Грабовецький Володимир Васильович. *Праці наукових*
співробітників Інституту суспільних наук АН УРСР:
Бібліографічний покажчик. Львів, 1970. С. 99-117.
1207. Грабовецький Володимир Васильович. *Радянська*
енциклопедія історії України. Т.1. К., 1969. С. 451-452.
1208. Грабовецький Володимир Васильович. *Хто є хто в*
Україні. Київ, 2000. С. 107.
1209. Грабовецький Володимир. Калущина в іменах.
Біографічний довідник. Дрогобич, 1999. С. 51.
1210. Грабовецький Володимир. *Полек В. Біографічний словник*
Прикарпаття. Івано-Франківськ, 1995. Зошит 7. С. 111.
1211. Грицан Анатолій. Два шанувальники Кобзаря – з-над
Дністра і Дніпра. Грабовецький Володимир. З любов'ю до
Кобзаря: За спогадами минулих літ. Коваленко Василь. Спогади
першого директора музею Т.Г.Шевченка у місті Каневі (1936-
1941). Івано-Франківськ, 1997. С. 5-6.

1212. Грицан Анатолій. Етапи громадської діяльності В.Грабовецького. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 196-202.
1213. Грицан Анатолій. Книги про наших земляків [Рец. на книгу: Вегеш Микола, Горват Люба. Короткий життєпис академіка В.Грабовецького. Ужгород, 1998]. *Галичина*. 1998. 20 вересня.
1214. Грицан Анатолій. Літописець Довбушевої слави. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 117-126.
1215. Грицишин Василь. «Бог, Україна і Знання» [Про участь акад. В.Грабовецького на традиційному посвяченні учнів Коломийської гімназії 1 вересня 1996 р.]. *Вільний голос*. 1996. 28 вересня.
1216. Данилюк А. «Довбушіана» Володимира Грабовецького. *Прикарпатська правда*. 1972. 13 січня.
1217. Дідик Олександра. Місто вшанувало свого історика [Про презентацію 5-ти томів «Нарисів історії Прикарпаття» професора В.Грабовецького]. *Західний кур'єр*. 1994. 2 грудня.
1218. Дідик Олександра. Подарунок шанувальникам минувшини [Презентація перших 5-ти томів «Нарисів історії Прикарпаття» В.Грабовецького]. *Рідна земля*. 1994. 9 грудня.
1219. Дідик Олександра. Прикарпатська історична школа академіка Володимира Грабовецького [Рец. на книгу: Вуянко Марія. Прикарпатська історична школа академіка Володимира Грабовецького. Івано-Франківськ, 1997]. *Галичина*. 1997. 13 грудня.
1220. Дідик Олександра. Український історик європейського рівня [Про регіональну науково-теоретичну конференцію, присвячену 100-річчю з дня народження професора Дмитра Похилевича]. *Тижневик Галичини*. 1997. листопад.
1221. Дмитрук Олександра. До джерел духовності [Презентація

- перших п'яти томів «Нарисів історії Прикарпаття» професора В.Грабовецького]. *Новий час*. 1994. 17 грудня.
1222. До земляків приїхав науковець. *Прапор перемоги (Яблунів)*. 1962. 17 березня.
1223. Друга зустріч з головою обласної Ради [Про відкриття кабінету історії України на історичному факультеті в Івано-Франківському державному педагогічному інституті ім. В.Стефаника]. *Педагог Прикарпаття*. 1992. 15 січня.
1224. Дутчак Парасковія. Історик Гуцульщини. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 136-140.
1225. Енциклопедія України: Департамент слов'янської мови та літератури Торонтського університету / Про життя і наукову діяльність професора В.Грабовецького. Торонто, Канада, 1985. Т. 2. С.605 (англійською мовою).
1226. Енциклопедія України: Департамент слов'янської мови та літератури Торонтського університету / Про життя і наукову діяльність професора В. Грабовецького. Торонто, Канада, 1985. Т. 2. С.605.
1227. Життя і творчість академіка Володимира Грабовецького в книгах його біографів. Присвячується 80-річчю з дня народження Патріарха Прикарпатської історичної школи. Івано-Франківськ, 2008. 55 с.
1228. Життя, присвячене історії. Володимир Грабовецький: вчений, громадський діяч, людина. Івано-Франківськ, 2016. 370 с.
1229. З історії родоводу Грабовецьких. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 203-210.
1230. Загоровський Б. У Хмелівці свято. Ювілеї. *Галичина*. 1994. 22 жовтня.
1231. Зеник В. У вінок вченому і політику: Ювілею присвячено [Про участь професора В.Грабовецького у науковій конференції

- та відкритті меморіальної дошки з нагоди 125-річчя з дня народження М.Грушевського у м. Івано-Франківську]. *Вперед*. 1991. 3 жовтня.
- 1232.** Ивасюта М. К. Об исследованиях львовских советских ученых по истории украинско-армянских исторических связей [О вкладе проф. В.В.Грабовецкого в изучение истории армянских поселений XV – XIX веков на западноукраинских землях]. *Вестник общественных наук*. 1967. №5. С. 105-106.
- 1233.** Историография истории Украинской ССР. К.: Наукова думка, 1987. С. 64, 71, 76, 97, 102, 112, 119.
- 1234.** І чії ми діти [Про виступ та право професору Володимиру Грабовецькому першому відкрити музей історії та етнографії при Грабовецькій неповній середній школі 21 листопада 1991 року у селі Грабовець Богородчанського району, звідки походив його рід]. *Слово народу*. 1991. 30 листопада.
- 1235.** Іваненко Д. Довбушева світлиця [Про відкриття історико-меморіального музею О.Довбуша в Івано-Франківську (3 колекції проф. В.Грабовецького)]. *Тижневик Галичини*. 1995. 29 вересня.
- 1236.** Іванишин Степан. Слово про автора. Нариси історії Прикарпаття з найдавніших часів до кінця XV століття. Т.1. Івано-Франківськ, 1992. С. 1-5.
- 1237.** Іванцев І. Істфак готується до ювілею [М.Грушевського]. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 17 вересня.
- 1238.** Іванцев Ігор. Навчаємо правдивої історії. Незалежна Україна: національне відродження [Про участь кафедри історії України Івано-Франківського педінституту у вивченні об'єктивної історії України та міських і обласних заходах по національному і духовному відродженні України на сучасному етапі]. *Рідна земля*. 1991. Ч. 46. грудень.
- 1239.** Історик, чиє ім'я ввійшло в історію. *Галичина*. 1993. 30 березня.
- 1240.** Казимир В. Вивчай рідний свій край. *Педагог Прикарпаття*. 1990. 22 жовтня.

1241. Качкан Володимир. Довбушева наука. Гори і доли: Художньо-документальна оповідь. Ужгород: Карпати, 1983. С. 211-219.
1242. Качкан Володимир. Слово у вечірню розмову з академіком Володимиром Грабовецьким. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження.* Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 89-93.
1243. Ключкін Володимир. “Собор” вшановує опришка Олексу. До 300-річчя народження. *Прикарпатська правда.* 2000. 2 вересня.
1244. Ковальський М.П. Легендарний месник: До 250-річчя опришківського руху (Про вклад в дослідження історії та створення колекції історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша професора В.В.Грабовецького). *Агро-Прут (Коломия).* 1988. 20 лютого.
1245. Коземчук Ярослав. Володимир Грабовецький як дослідник Гуцульщини. *Обрій (Косів).* 1998. 17 жовтня.
1246. Коломиєць Михайло. Будеш батьку панувати. На святі [Калуша][Про участь професора В.Грабовецького у відкритті меморіальної дошки та науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження М.Грушевського в Калуші 26 вересня 1991 р.]. *Дзвони Підгір'я (Калуш).* 1991. 28 вересня.
1247. Кононенко В. У пошуках – наша надія. Школа: шлях оновлення. *Прикарпатська правда.* 1988. 19 квітня.
1248. Королько А. «У лещатах радянської цензури...». Українська історична наука і думка 1950-1980-х рр. Крізь призму листування Володимира Грабовецького. *Галичина. Науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис.* 2019. 5/3. Т. 31. С. 32-38.
1249. Королько А. Епістолярна спадщина Володимира Грабовецького. *Життя, присвячене історії.* Володимир Грабовецький: вчений, громадський діяч, людина. Івано-Франківськ, 2016. С. 141-151.

1250. Королько А., Єгрешій О. Академік Володимир Грабовецький – літописець Прикарпатського краю. *Життя, присвячене історії*. Володимир Грабовецький: вчений, громадський діяч, людина. Івано-Франківськ, 2016. С. 90-95.
1251. Кочкін Ігор. Причинки до праісторії Прикарпаття з погляду Володимира Грабовецького. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 93-98.
1252. Крайній Іван. В історії людства лише українця свідомо порубали на 12 шматків. Його нинішніх земляків-чиновників «уламує» професор Грабовецький на створення музею, даруючи державі понад тисячу унікальних експонатів із власного зібрання. *Україна молода (Київ)*. 1995. 24 березня.
1253. Крестьянские войны в России XVII – XVIII веков. Проблемы, поиски, решения. Наука. Библиография. М., 1974. С. 402, 407-408.
1254. Кривенко Дмитро. Легенда і дійсність. *Літературна Україна*. 1986. 3 квітня.
1255. Кройтор К. Коли мрії збуваються. Людина і її справа [Про життя, наукову і громадську діяльність професора В.В.Грабовецького з нагоди його 60-річчя від дня народження]. *Прикарпатська правда*. 1988. 3 серпня.
1256. Крук Василь. Слово про автора. Грабовецький Володимир. Нарис історії Галича. З найдавніших часів до початку ХХ ст. : До 1100-річчя заснування Града. Галич, 1997. С. 3-4.
1257. Кубик М. Професор з Печеніжина. *Прикарпатська правда*. 1976. 14 листопада.
1258. Кугутяк Микола. Слово про колекціонера. Грабовецький Володимир. В пошуках скарбів. Спогади: До 250-річчя загибелі національного героя України. Івано-Франківськ, 1995. С. 2.
1259. Кугутяк Микола. Слово про ювіляра. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 3-6.

1260. Кучернюк М. Ф., Іванцев І. Д. Іван Крип'якевич та його львівська школа істориків [Про те, як формувався дослідник історії України В. Грабовецький у школі академіка]. *Тези доповідей та повідомлень регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження академіка Івана Крип'якевича*. Івано-Франківськ, 1991. С. 17.
1261. Кучернюк М., Куліній Г. Відомий дослідник і вчений: До виходу І-го тому історії Прикарпаття Володимира Грабовецького. *Рідна земля*. 1992. 6 листопада.
1262. Лазоришин Ігор, Устюгова Людмила. Володимир Грабовецький про «Слово о полку Ігоревім». *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. Ужгород, 1998. С. 15-19.
1263. Лазоришин Ігор. Леся Українка і Гуцульщина в «Нарисах історії Прикарпаття» Володимира Грабовецького. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. С. 53-58.
1264. Лазоришин Ігор. Учителеві – на многії і благії літа (Шкіц до книги М.Вегеша і Л.Горват «Короткий життєпис академіка Володимира Грабовецького»). *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя дня народження. Ужгород, 1998. С. 123-125.
1265. Лазоришин Ігор. Учителеві – на многії і благії літа (Шкіц до книги «Короткий життєпис академіка В. Грабовецького»). *Микола Вегеш – історик України*. Ужгород, 2002. С. 130-133.
1266. Лащук Юрій. Про Грабовецького пишуть, його малюють, ліплять [Рец. на книгу: Лукань Володимир. Академік Володимир Грабовецький у творчості українських художників. Івано-Франківськ, 2000]. *Тижневик Галичини*. 2000. 19 жовтня.
1267. Лащук Юрій. Серед експонатів Євангеліє двохсотлітньої давності. Виставка, присвячена Різдву Христовому з колекції В.Грабовецького. *Тижневик Галичини*. 2000. 18 жовтня.
1268. Ленінська теоретична спадщина в українській радянській історіографії. К., 1969. С. 35.

1269. Лукань Володимир. Академік Володимир Грабовецький у творчості українських художників. Івано-Франківськ, 2000. 24 с.
1270. Малець Олександр. Володимир Грабовецький про Олексу Довбуша. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя дня народження.* С. 31-35.
1271. Марчук В. Домашній музей академіка Володимира Грабовецького: путівник-довідник. Івано-Франківськ, 2008. 131 с.
1272. Марчук В. Удостоєний багатьма почесними. *Володимир Грабовецький – почесний громадянин міст і сіл Прикарпаття і Львівщини.* Івано-Франківськ, 2006. 44 с.
1273. Марчук Василь. Погляд історика на історію Гайдамаччини. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження.* Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 112-116.
1274. Марчук Василь. Слово про книгу. Грабовецький Богдан, Грабовецький Володимир. Вірмени на Прикарпатті. З історії етнічних груп Галичини. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2000. С. 3-4.
1275. Мельничук О. Третє побачення з лицарем Карпат (Про О.Довбуша). *Прикарпатська правда.* 2000. 2 вересня.
1276. Михайлина Павло, Вуянко Марія. Володимир Грабовецький – історик України. До 65-річчя від дня народження. Івано-Франківськ, 1993. 98 с. Рец.: Вівчар Богдан. Є пророки у своїй вітчизні. *Галичина.* 1993. 3 листопада; Гаврилович Іван. Його життєва заповідь – неспокій. *Рідна земля.* 1993. 3 грудня.
1277. Михайлина Павло. Почесний громадянин. Штрихи до наукового злету Володимира Грабовецького. *Тижневик Галичини.* 1999. 18 листопада.
1278. Михайлина Павло. Слово про автора і книгу. Грабовецький Володимир. Нарис історії Княгинина. Присвячується 338-й річниці виникнення міста. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 2000. С. 3-5.

1279. Михайлина Павло. Як пишеться десятитомна історія Прикарпаття? *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 160-169.
1280. Мудрий Софрон. Благословенний двома Митрополитами. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння. Присвячується 2000-літтю Різдва Христового. Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 1999. С. 3-4.
1281. Музейна кімната історика Олексі Довбуша при Івано-Франківському історико-меморіальному музеї Олексі Довбуша: довідник-путівник. Івано-Франківськ, 2011. 79 с.
1282. Нагірний Василь. Знову в Коломиї академік [Про творчий вечір В.Грабовецького в Коломийській загальноосвітній школі I – II ступенів №1 ім. В.Стефаніка 25. 10. 1996 р.].
1283. Назарук В. У пам'яті нащадків. *Робітнича газета*. 1988. 14 червня.
1284. Не йди, отамане, до Дзвінки, не треба. Дзвінка з Довбушем прощалась. Вірші Любомира Кліща, присвячені акад. В.Грабовецькому. В збірці поезій Тетрахія. Поезія, проза, переклади. Івано-Франківськ, 1996. С. 45-47.
1285. Олексішин Олег. Свій багатий спадок автор “Історії України” заповідав усім нам [Про виставку Михайла Грушевського (З колекції проф. В.Грабовецького з нагоди 130-річчя)]. *Галичина*. 1996. 17 серпня.
1286. Оленчук Я. Фундатор української історії: До 105-річчя з дня народження І.Крип'якевича. *Вперед (Тисмениця)*. 1991. 27 червня.
1287. Орихівський І. М. Із досвіду викладання історичного краєзнавства в Івано-Франківському педагогічному інституті ім. В.С.Стефаніка [Про історико-краєзнавчу діяльність професора В.В.Грабовецького в Івано-Франківську]. *IV Республіканська наукова конференція з історичного краєзнавства*. Тези доповідей та повідомлень. К., 1989. С. 383-385.

1288. Очерки исторической науки в СССР. Т.VII. Советская историография Украины: материалы к обсуждению. М., 1968. С. 101.
1289. Пам'яті героя. Музей Довбуша [Про історико-меморіальний музей О.Довбуша в м. Івано-Франківську з колекції проф. Грабовецького]. *Рідна земля*. 1995. 24 вересня.
1290. Пам'ятник Б. «То наш Довбуш – наша слава». Свято, приурочене 250-річчю від початку антифеодального руху селян-опришків під проводом Олексія Довбуша, яке відбулося минулої суботи в селищі Печеніжин Коломийського району. *Прикарпатська правда*. 1988. 1 червня.
1291. Пелехатий Ігор. Наукові погляди вченого на роль Української національної церкви. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 140-147.
1292. Пилипейко Ігор. Знаменна подія культурно-громадського життя [Про презентацію книги В.Грабовецького «Уторопи. Сторінки історії»]. *Гуцульщина (Торонто, Канада)*. 1998. Ч. 51. С. 17-18.
1293. Писар Михайло. Володимир Грабовецький – дослідник визвольних змагань гуцулів наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя дня народження. Ужгород, 1998. С. 68-70.
1294. Підлисецький І. Край, звідки ти родом. *Червоний прапор (Коломия)*. 1979. 30 жовтня.
1295. Підлісний Григорій. Професор з Печеніжина. *Життя і слово (Торонто, Канада)*. 1976. 24 травня.
1296. Полєк В. Грабовецький Володимир. *Біографічний словник Прикарпаття*. Івано-Франківськ, 1995. Зошит 7. С. 111.
1297. Полєк Володимир, Вегеш Микола. Внесок науковця в дослідження історії запорізького козацтва і Хмельниччини. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 105-112.

1298. Полек Володимир. Слово про історика України. Володимир Васильович Грабовецький. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 1993. С. 3-10.
1299. Полек Володимир. Слово про історика України. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження.* Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 15-28.
1300. Полку заслужених прибуло. *Галичина.* 1995. 18 квітня.
1301. Пришляк В. То наш Довбуш – наша слава [Відгук на виставку творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з колекції професора В.В.Грабовецького]. *Вільне життя (Тернопіль).* 1988. 30 липня.
1302. Пришляк Володимир. Окрушини зі студентських споминів: 1979-1984 роки. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя дня народження.* С. 71-77.
1303. Про галицьку Хмельниччину з фондів Володимира Грабовецького [Про виставку «Богдан Хмельницький і Галичина» з нагоди 400-річчя з дня народження українського гетьмана]. *Галичина.* 1994. 7 травня.
1304. Про напад Довбуша на Богородчанський замок (Уривок з книги В.Грабовецького «Олекса Довбуш»). *Золота Бистриця: Альманах.* Кн. 2. Богородчани, 1996. С. 6.
1305. Промовисті сторінки. *Прикарпатська правда.* 1986. 11 січня.
1306. Професор Володимир Грабовецький став академіком. *Поліття.* 1996. №1.
1307. Райківський Ігор. Слово про автора. Грабовецький Володимир. *Історія Івано-Франківська (Станіславова) з найдавніших часів до початку ХХ століття. Частина 1 (Присвячується 337-ій річниці виникнення міста).* Івано-Франківськ: Вид-во «Нова Зоря», 1999. С. 7-8.
1308. Райківський Ігор. Слово про автора. Грабовецький Володимир. *Берестецька битва 1651 р. та історія створення пантеону і музею-заповідника «Козацькі могили». До 350-річчя*

вікопомної події в історії України. Івано-Франківськ: «Плай», 2001. С. 3-4.

- 1309.** Розвиток історичної науки на Україні за роки Радянської влади. К., 1973. С. 90.
- 1310.** Руданець Ольга. Слово про автора. Грабовецький В. Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку ХХ ст. Частина 1. Коломия: Вид-во-поліграфічне товариство «Вік», 1996. С. 3-4.
- 1311.** Савчук М. Синівський обов'язок. Наші славні земляки [Інтерв'ю журналіста з професором В.В.Грабовецьким із життя, наукової та громадської діяльності Олексі Довбуша та встановлення пам'ятників народному герою]. *Червоний прапор (Коломия)*. 1988. 15 жовтня.
- 1312.** Савчук Микола. Ще не імені Грушевського, але вже з Грушевським [Про виступ та право професора В.Грабовецького відкрити перший пам'ятник на Україні академіку Михайлу Грушевському в Коломиї 20 вересня 1992 року – в день святкування сотої річниці з часу відкриття першого українського класу Коломийської гімназії]. *Вісник Коломиї*. 1992. 23 вересня.
- 1313.** Сенько Іван. Володимир Грабовецький про етнічні проблеми в Карпатах. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя дня народження*. С. 59-67.
- 1314.** Сигидин М. Володимир Грабовецький – дослідник історії українського козацтва XV-XVIII ст. Присвячується 80-річчю від дня народження професора В. Грабовецького. Івано-Франківськ, 2008. 30 с.
- 1315.** Сигидин М. В. Колекція історико-літературно-мистецьких творів з історії Запорізького козацтва професора В. Грабовецького. *Матеріали міжвузівської науково-теоретичної конференції «500-річчя українського козацтва і Галичина»*. Івано-Франківськ, 1992. С. 115-116.
- 1316.** Сигидин Михайло. З колекції професора [Відгук на виставку історико-культурних творів із збірки професора В.Грабовецького, присвячених 500-річчю виникнення Запорізького козацтва]. *Краєзнавець Прикарпаття*. 1992. Ч. 2. С.

3-4.

- 1317.** Сигидин Михайло. Слово про автора. Грабовецький Володимир. Семен Височан. До 400-х роковин Богдана Хмельницького. Івано-Франківськ, 1995. С. 2.
- 1318.** Симчич Микола. Обов'язок історика. Наше інтерв'ю [З професором В.Грабовецьким]. *Альма матер*. 1993. Ч. 14-15. С. 4.
- 1319.** Симчич Микола. Родом з Печеніжина. Наше інтерв'ю з професором В. Грабовецьким з нагоди його 65-річчя. *Галицька Січ: Республіканський незалежний патріотичний часопис*. 1993. 3-4 серпня. С. 5.
- 1320.** Симчич Микола. Святий обов'язок істориків. *Українське слово: Український тижневик*. Київ – Париж. 1993. 2 квітня.
- 1321.** Скальська Уляна. З приводу одного ювілею [Про участь професора В.Грабовецького у святкуванні 125-річчя від дня народження М.Грушевського]. *Західний кур'єр*. 1991. 3 жовтня.
- 1322.** Студент істфаку Михайло Баб'як – переможець олімпіади. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 25 червня.
- 1323.** Ступарик Богдан. Педагогічна діяльність В.Грабовецького. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 190-196.
- 1324.** Сушко Роман. Слово про місто і автора книжки. Грабовецький Володимир. Історія Калуша. З найдавніших часів до початку ХХ ст. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1997. С. 5-8.
- 1325.** Табарханюк Мирослав. Слово про автора – історика Гуцульщини. Грабовецький Володимир. Уторопи. Сторінки історії. До 630-річчя першої письмової згадки. Івано-Франківськ, 1997. С. 3-6.
- 1326.** Твардовський В.В. Продовження школи академіка І.Крип'якевича [Про формування історичних поглядів на історію України В.Грабовецького під керівництвом І.Крип'якевича]. *Тези доповідей та повідомлень регіональної*

науково-теоретичної конференції, присвяченої 105-річчю з дня народження академіка Івана Крип'якевича. Івано-Франківськ, 1991. – С. 27-28.

1327. Твардовський Василь. Академік Іван Крип'якевич про боротьбу гуртка «Руська Трійця» за вільну і незалежну самостійну Україну: До 110-річчя від дня народження [Про учня Івана Крип'якевича Володимира Грабовецького]. *Поліття*. 1996. №24. С. 2-3.
1328. Твардовський Василь. Шевченкіана і Франкіана в доробку історика Грабовецького. *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького*. До 70-річчя від дня народження. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 148-153.
1329. Терехівська Софія. Музей Олекси Довбуша. Відродження. *Дзвони Підгір'я* (Калуш). 1995. 16 листопада.
1330. Тимінський Б. «Довбушіана» Володимира Грабовецького. *Комсомольський прапор*. 1980. 18 вересня.
1331. Тимінський Б. У Печеніжин до Олекси Довбуша: До 250-річчя від початку антифеодального руху селян-опришків під проводом Олекси Довбуша. *Червоний прапор (Коломия)*. 1988. 1 червня.
1332. Толоченко Н. Здійснена мрія. *Радянське життя (Винники)*. 1953. 5 грудня.
1333. У Довбушевій світлиці [Про історико-меморіальний музей національного героя у м. Івано-Франківську (з колекції академіка В.Грабовецького)]. *Галичина*. 1998. 26 лютого.
1334. У когорті академіків – ім'я нове, але добре знане. Привітання редакції «Галичини» проф. В.Грабовецького з обранням його академіком. *Галичина*. 1995. 21 грудня.
1335. Угорчак Юрій. Вітаємо Лауреата [Про заслуги професора В.Грабовецького в дослідженні історії України і історичного краєзнавства з нагоди затвердження його Лауреатом обласної премії імені Івана Вагилевича]. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 1 жовтня.
1336. Угорчак Юрій. Нова виставка у музеї освіти Прикарпаття. З колекції професора [Присвячена 500-річчю народного

- повстання на Україні під проводом Мухи]. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 15 січня.
1337. Уторопи. Його славне 650-річчя. *Гуцульщина*. 1998. №51. С. 13-14.
1338. Фабрика Р. Виставка спадщини [Відгук на виставку творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з колекції професора В.В.Грабовецького].
1339. Фабрика Р. Топір Довбуша [Відгук на виставку творів історико-літературно-мистецької спадщини про Олексу Довбуша з колекції професора В.В.Грабовецького]. *Сільські вісті*. 1988. 16 квітня.
1340. Фабрика Р. Топірець Олексі Довбуша. *Вільна Україна (Львів)*. 1988. 16 квітня.
1341. Федорчак П. Науковий доробок колективу інституту. *Педагог Прикарпаття*. 1991. 25 червня.
1342. Фенич Володимир. Проблеми дослідження історії Скиту Манявського у творчій спадщині В. Грабовецького. *Ювілейний збірник на пошану історика України академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя дня народження*. С. 28-30.
1343. Хащук Є. Цікава зустріч читачів. *Радянське село (Галич)*. 1960. 15 листопада.
1344. Ходить Довбуш молоденький [Про подвижницьку роль проф. В.Грабовецького по відзначенню 250-ої річниці загибелі О.Довбуша]. *Галичина*. 1995. 23 вересня.
1345. Хронологія життя, науково-педагогічної і громадської діяльності академіка Володимира Грабовецького *Історик України. Ювілейний збірник на пошану академіка Володимира Грабовецького. До 70-річчя від дня народження*. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1998. С. 7-14.
1346. Цепенда І. До 85-річчя Володимира Грабовецького. *Галичина*. Науковий і культурно-просвітницький краєзнавчий часопис. До 85-річчя академіка Володимира Грабовецького. 2013. Ч. 22-23. С. 19-24.
1347. Чергієнко Г.Я. Деякі питання розвитку досліджень з історії феодалізму. *Вісник АН УРСР*. 1978. №12. С. 34.

1348. Чернобров Ігор. Дослідник Довбушевої епопеї. *Життя і слово*. 1975. 27 січня.
1349. Чому сучасні Дідушки ненавидять Довбуша. *Прикарпатська правда*. 1995. 13 травня.
1350. Шевчук Петро. Підзвуки гучних привілеїв у Калуші могли долинути і до Магдебурга (Про присвоєння мерією Калуша почесного громадянина м. Калуша Володимиру Грабовецькому). *Галичина*. 1999. 28 вересня.
1351. Шиманский Геннадий. В поисках сокровищ Довбуша. *Киевские ведомости*. 1995. 3 ноября. С. 24.
1352. Шиманский Геннадий. Рецепт «кофе по-интересному» предлагает возродить ученый-историк из Ивано-Франковска Владимир Грабовецкий. *Киевские ведомости*. 1995. 18 января.
1353. Шовковий Іван. Слово до земляків. Грабовецький Володимир. Історія Печеніжина. Коломия: «Світ», 1993. С. 3.
1354. Штокайло Юрій. Через десятиріччя до мрії [Про вклад професора В.Грабовецького у підготовці спорудження пам'ятника гетьману Сагайдачному на його батьківщині в с. Кульчицях на Львівщині в 1971 році]. *Самбірські вісті*. 1992. 10 жовтня.
1355. Шульга І.Г. Передмова. Грабовецький В.В. Гуцульщина XIII – XIX століть. Історичний нарис. Львів, 1982.
1356. Щоб учні пішли далі. Діалог поколінь. *Комсомольський прапор*. 1985. 7 жовтня.
1357. Юрійчук І. Минуло 500 літ. Науково-теоретична конференція, присвячена 500-річчю національного повстання на Україні під проводом Мухи. *Педагог Прикарпаття*. 1992. 15 січня.
1358. Юсип Д. Світла доля. *Комсомольський прапор*. 1975. 5 грудня.
1359. Юсип Дмитро. Могильну плиту лише зрушено з місця [Інтерв'ю з професором В.Грабовецьким про долю незалежної України та перспективу розвитку української національної історіографії]. *Новий час*. 1994. 12 лютого.
1360. Юсип Дмитро. Могильну плиту лише зрушено з місця. При

світлі слова. Коломия, 1994. С. 29-44.

- 1361.** Юсип Дмитро. Подвижник [Про наукову і педагогічну діяльність професора В. Грабовецького. З нагоди 65-річчя]. *Перевал*: Всеукраїнський літературно-художній та громадсько-політичний журнал. 1993. №2. С. 98-99.

ISBN 978-1-953260-05-5